

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

3

ΛΟΓΟΙ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΑΙ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπό
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
Διδάκτορος Θεολογίας

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΣ
Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΝΗΣ & ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑΣ
Ἵφησηταὶ Πανεπιστημίου

Ἵπεύθυνος συντάξεως

ΕΛ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ
Θεολόγος

Ε Π Ε

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Είσαγωγή	9
Κείμενον - Μετάφρασις	18
1. Κατά Ἰουλιανοῦ Βασιλέως στηλιτευτικὸς πρῶτος .	18
2. Κατά Ἰουλιανοῦ Βασιλέως στηλιτευτικὸς δεύτερος	182
3. Εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον	250
Εὔρετήριον	291
1. Εὔρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	291
2. Εὔρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	295
Γίναξ Περιεχομένων	321

Σημείωσις:

Τὰ εὐρετήρια συνετάχθησαν ὑπὸ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Σκοπός Συγγραφής

Ὁ Γρηγόριος ἔγραψε τοὺς δύο Σηλιτευτικούς του λόγους ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἦτοι κατὰ τὸ ἔτος 364, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τὸν Θεὸν τὰ αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης καὶ δοξολογίας ποὺ τὸν διακατεῖχαν, διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴν μάστιγα, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ νουθετήσῃ τοὺς ἀναγνώστας του, πιστοὺς καὶ πεπτωκότας, πείθων τοὺς μὲν πρώτους ὅτι τὴν δοκιμασίαν ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς ἐπειδὴ εἶχαν παρεκκλίνει τῆς εὐθείας ὁδοῦ διὰ νὰ τοὺς παιδαγωγήσῃ ὥστε νὰ γίνουν σωφρονέστεροι¹, τοὺς δὲ δευτέρους νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν διὰ νὰ σωθοῦν².

Ἄλλὰ καὶ δι' ἓνα ἀκόμη λόγον ἔγραψεν ὁ Γρηγόριος τοὺς λόγους του αὐτοὺς· διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς τὰ τότε γενόμενα, ὡς ἄλλην ἀναμνηστικὴν στήλην, ὑψηλοτέραν καὶ περιφανεστέραν, ὅπως λέγει, τῶν Ἡρακλείων στηλῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἡ ὁποία θὰ στηλιτεύῃ ἕσαεὶ ὅσα κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθινῆς θρησκείας ἀπετόλμησεν ὁ παραβάτης βασιλεὺς καὶ θὰ «παιδεύῃ» τοὺς νεωτέρους νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν κάτι παρόμοιον, διὰ νὰ μὴ ἔχουν τὴν ἰδίαν τύχην³.

1. Σηλ. Β', 33· «Ἰταίσαντάς τε καὶ παιδευθέντας, εἶτα ἐπανεθέντες, ἐν αἰσθήσει γοῦν διαμείναι τῆς παιδαγωγίας καὶ φεύγειν δευτέραν ἐκ δευτέρας κακίας μάστιγα».

2. Σηλ. Β', 28· «εἰ μὲν οὖν νῦν μεταπεισθίειν καὶ τῆς πολλῆς παυσάμενοι πλάνης καὶ μέθης μεταδιώξαιεν τὴν ἀλήθειαν τάχα ἂν τι γένοιτο κέρδος αὐτοῖς καὶ τοῦ πτώματος».

3. Σηλ. Β' 41· «μή τινα τοιαύτην κατὰ Θεοῦ τολμᾶν ἐπανάστασιν· ἵνα μὴ, τὰ ὅμοια δράσαντες, τῶν ἴσων καὶ ἀντιτύχωσιν».

2. Περιεχόμενον

Εἰς τοὺς *Στηλιτευτικούς* του λόγους ὁ Γρηγόριος, μετὴν βαθύνουσαν καὶ ἀρτίαν γυνῶσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας καὶ λογοτεχνίας ποῦ τὸν διέκρινε καὶ μετὴν ἀπαράμιλλον ρητορικὴν του δεινότητά, ἐκθέτει τὰς διὰ μέσου τῆς ἱστορίας, τῆς πρὸ καὶ μετὰ Χριστόν, ἐκδηλώσεις τοῦ θεοῦ μεγαλείου καὶ τὰς θαυματουργικὰς ἐπεμβάσεις του πρὸς διάσωσιν εὐσεβῶν καὶ δικαίων ἀνδρῶν καὶ τοῦ περιουσίου λαοῦ του, δίδει ἀνάγλυφον τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἀντίθεον ἔργον τοῦ Ἰουλιανοῦ, τὴν τιμωρίαν τοῦ ὁποίου χαρακτηρίζει ὡς ἀποτέλεσμα τῆς θείας ὀργῆς, καταδεικνύει τὸ μάταιον τῆς προσπαθείας του διὰ δαψιλοῦς ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν καὶ λογοτεχνίαν, ἣ ὁποία εἶναι ἀδύνατον νὰ συγκριθῇ μετὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν καὶ ἠθικὴν καὶ ἐκθειάζει τὸν ἡρωϊσμόν τῶν ἀσκητῶν.

Εἰδικώτερον, εἰς τὸν *Α΄ Στηλιτευτικόν* μετὰ ἀφορμὴν τὴν ἀπροσδόκητον τροπὴν ποῦ ἐπῆραν τὰ πράγματα ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν μετὰ τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ μετὰ μίαν ἀπαράμιλλου λυρισμοῦ ἀποστροφὴν, καλεῖ τὴν κτίσιν ὀλόκληρον εἰς χορείαν πνευματικὴν¹ καὶ ἀναλαμβάνει, ὅπως ἔκαμεν ἄλλοτε ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μωϋσέως Μαριάμ, ὦδὴν νικητήριον καὶ εὐχαριστήριον, τὴν ὁποίαν συνθέτει ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν μετὰ ἀλυσίδα γραφικῶν χωρίων καὶ γεγονότων εἰς τὰ ὁποῖα ἐξαίρεται καὶ δοξολογεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ².

Ἐν συνεχείᾳ ἐξιστορεῖ μετὰ ἄκραν συντομίαν ἀλλὰ καὶ ρητορικὴν δεξιότητι τὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει πολλὰς πτυχὰς τῆς ταραγμένης ψυχῆς καὶ τῆς διασαλευθείσης διανοίας του, αἱ ὁποῖαι ἄλλως θὰ μᾶς ἦσαν ἀγνωστοί. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν διάσωσίν του ἐκ τῆς δυναστικῆς γενοκτονίας, ποῦ μετὴν ἀνοχὴν τοῦ Κωνσταντίου ἀνέλαβε τὸ αὐλι-

1. Στηλ. Α', 7, 12.

2. Στηλ. Α', 12 - 19

κόν περιβάλλον, αναφέρεται εις τὴν ἀνατροφήν καὶ τὰς πρώτας ἐπιδόσεις του, ἐπισημαίνει τὴν εἰς ὅλας τὰς ἐνεργείας του μόλις κρυπτομένην ὑποκρίσιν καὶ τὴν ὁλονὲν αὐξανομένην κατὰ τῶν Χριστιανῶν μανίαν του¹, περιγράφει τὴν μύησίν του εἰς τὰ εἰδωλολατρικὰ μυστήρια μέσα εἰς σπήλαιον² καὶ τὴν ἀνάδειξιν του εἰς καίσαρα τῆς Δύσεως καὶ κατόπιν εἰς αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ διεκτραγωδεῖ τὴν κατάστασιν ποῦ ἐδημιούργησεν ἢ προσπάθειά του νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρίαν, τὰ βασανιστήρια καὶ μαρτύρια, τὰς θανατώσεις καὶ τοὺς καννιβαλισμούς³, τὰς δημεύσεις περιουσιῶν καὶ ἐξορίας, καὶ γενικῶς ὅλα τὰ μέτρα ποῦ ἔλαβε κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰς μεθόδους ποῦ ἐχρησιμοποίησε διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του⁴.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ τονίζει περισσότερον καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐπανέρχεται κατ' ἐπανάληψιν, εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις του ὅπως οἱ Χριστιανοὶ διδάσκονται καὶ παρακολουθοῦν μαθήματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης⁵ καὶ ἡ πρόθεσις του νὰ ἰδρῦσῃ σχολεῖα ἑλληνικὰ (εἰδωλολατρικὰ) ἀντικαθιστῶν τὴν χριστιανικὴν μετὰ τὴν εἰδωλολατρικὴν διδασκαλίαν καὶ ἠθικὴν⁶. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Γρηγόριος μετὰ ἰσχυρὰν ἐπιχειρηματολογίαν καὶ λίαν ἐπιτυχή ἀντιπαράθεσιν γνωστῶν παραδειγμάτων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ λογοτεχνίας πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν ἀποδεικνύει τὴν ἀδιαμφισβήτητον ἀνωτερότητα τῆς τελευταίας καὶ τὸ ἄστοχον καὶ ἀψυχολόγητον τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον⁷.

Εἰς τὸν *Β' Στηλιτευτικὸν* λόγον ὁ Γρηγόριος ἀναφέρεται

-
1. Στηλ. Α', 20 - 26
 2. Στηλ. Α', 55.
 3. Στηλ. Α', 61, 75, 76, 86 - 91
 4. Στηλ. Α', 58, 63, 76, 81, 95.
 5. Στηλ. Α', 100 - 109
 6. Στηλ. Α', 110 ἔ.
 7. Στηλ. Α', 124

εις τὸ ἄδοξον τέλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, μᾶς ἀποκαλύπτει τὸν χαρακτήρα του¹ καὶ κλείνει τὸ ἐπινίκιον ἄσμα πού εἰς τὸν Α΄ Σηλιτευτικὸν ἤρχισε μὲ προτροπὰς καὶ παραινέσεις. Ὁ Ἰουλιανός, ἀποθραυσθεὶς ἀπὸ ὅσα ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ὅσα εἶχεν ὀραματισθῆ, ἐνόμισεν ὅτι ἤμποροῦσε νὰ κατορθώσῃ ὁ,τιδήποτε, ἀρκεῖ νὰ τὸ θελήσῃ. Ἔτσι ἀνέλαβεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Περσῶν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁμως μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας εἰς τὸν Τίγρητα ποταμὸν συνήντησε δυσκολίας· Παρασυρθεὶς δὲ εἰς παγίδα πού τοῦ ἔστησε Πέρσης ἐμφανισθεὶς ὡς δυσηρεσθημένος ἔκαυσε τὰ πλοῖα καὶ τὰς τροφάς. Εἰς τὸν πανικὸν πού ἐδημιουργήθη ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἰουλιανὸς ἀναβὰς εἰς λόφον διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν κατάστασιν ἐτραυματίσθη ὑπὸ ἀγανακτήσαντος στρατιώτου του ἢ, κατ' ἄλλους, ὑπὸ Πέρσου ἢ ἄλλου βαρβάρου. Ἀποθνήσκων ἐπέδιώξε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ σῶμα του συνεννοηθεὶς μὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἐμπίστους του συνεργάτας μὲ σκοπὸν νὰ θεοποιηθῆ· τὸ σχέδιόν του ὁμως ἀπεκαλύφθη ἀπὸ κάποιον ἐκ τῶν εὐνούχων του² καὶ ἔτσι τὸ σῶμα του μετεκομίσθη εἰς τὴν Ταρσόν, ὅπου ἐνεταφιάσθη ἐντὸς τεμένους πού ἀνηγέρθη πρὸς τιμὴν του³.

Τὴν τρομερὰν αὐτὴν δοκιμασίαν τῶν Χριστιανῶν ὁ Θεὸς

1. Ἀπὸ τὴν εἰς Ἀθήνας γνωριμίαν τοῦ Ἰουλιανοῦ μᾶς δίδει τὴν ἐξῆς περιγραφὴν ὁ Γρηγόριος· «οὐδενὸς ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ αὐχὴν ἀπαγῆς, ὧμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες, μυκτῆρ ὕβριν πνέων καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι τὸ αὐτὸ φέροντες, γέλωτες ἀκρατεῖς τε καὶ βρασματώδεις· νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ λόγος ἰστάμενος καὶ κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἀτακτοὶ καὶ ἀσύνετοι, ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊούσα παιδεύσεως» (Σηλ. Β', 23). Ὡς βασιλεὺς ἀργότερα ἦτο, κατὰ τὸν Γρηγόριον, θυμῶδης, ὀργίλος καὶ σκληρὸς, ἐξεδίωκε δὲ πύξ-λάξ ὄσους κατέφευγαν πρὸς αὐτόν. (Σηλ. Β', 21)

2. Σηλ. Β', 11 - 14

3. Σηλ. Β', 18

ήνέχθη ἀπὸ παιδαγωγικὴν διάθεσιν· αὐτῆς τῆς θείας παιδαγωγίας δὲν πρέπει ποτὲ νὰ γίνουν ἐπιλήσμονες οἱ Χριστιανοί¹.

Καὶ ὁ Γ' Στηλιτευτικός τελειώνει μὲ δύο παραινέσεις τοῦ ρήτορος πρὸς τοὺς πιστοὺς· νὰ πανηγυρίσουν τὴν λύτρωσιν ὄχι ὅπως οἱ ἔθνικοι μὲ διασκεδάσεις καὶ μέθας καὶ αἰσχροτήτας καὶ ἀσελγείας, ἀλλὰ μὲ καθαρότητα ψυχῆς καὶ φαιδρότητα διανοίας²· καὶ νὰ μὴ προβοῦν εἰς ἀντίποινα, ἀλλὰ μνήμονες ὄσων ἐδίδαξε καὶ ἔπραξεν Ἐκεῖνος, νὰ συγχωρήσουν τὰ πάντα καὶ νὰ ἐπιδιώξουν νὰ τοὺς κάμουν καλλιτέρους μὲ τὸ ἰδικόν τους παράδειγμα³.

ΕΙΣ ΗΡΩΝΑ ΤΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ

1. Περιστατικὰ συγγραφῆς

Ὁ δημοσιευόμενος ἐδῶ λόγος τοῦ Γρηγορίου *Εἰς Ἡρώνα τὸν Φιλόσοφον* ἐξεφωνήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ ἔτος 379. Εἰς αὐτὸν ὁ ἐκ Ναζιανζοῦ θεολόγος ἐγκωμιάζων τὸν φίλον του τότε Ἡρώνα,⁴ διαγράφει τὸ πρότυπον τοῦ χριστιανοῦ φιλοσόφου, ἐρημίτου τὸν βίον καὶ καρτερικοῦ εἰς τὰ δεινά, καὶ ἐκθέτει καταλλήλως τὴν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος πίστιν του, καὶ εἰς τὸ σύνολόν της, καὶ δι' ἕν ἕκαστον τῶν προσώπων αὐτῆς.

Ἡρώων ἦτο τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα τοῦ γνωστοῦ κυνικοῦ φιλοσόφου Μαξίμου, Ἀλεξανδρέως τὴν καταγωγὴν⁴, ὁ ὁποῖος ἀσπασθεὶς τὸν Χριστιανισμόν, μετὰ πολλὰς καταδίκας καὶ ἐξορίας τὰς ὁποίας παρουσίαζεν ὡς δεινοπαθήματα χάριν τῆς πί-

1. Στηλ. Β', 34

2. Στηλ. Β', 35

3. Στηλ. Β', 36

4. Εἰς Ἡρώνα, 3

στεως, κατώρθωσε νὰ ἐφελκύσῃ τὴν συμπάθειαν καὶ φιλίαν πολλῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ Γρηγορίου. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἀπὸ μίαν ἐκ τῶν ἐξοριῶν του ὁ Γρηγόριος ἐπαινεῖ τὸν Ἡρώνα δημοσίως, ἀνύπνοτος διὰ τὴν πικρίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ποτίσῃ ὁ τόσον γενναιοφρόνως ἐπαινούμενος εἰς τὸν λόγον αὐτὸν φιλόσοφος¹.

2. Περιεχόμενον τοῦ λόγου

Ἡ πατρὶς τοῦ Ἡρώνος Ἀλεξάνδρεια διακρινομένη, κατὰ τὸν Γρηγόριον, διὰ τὸ θερμὸν τῆς κλίμα καὶ τὴν θερμουργὸν χριστιανικὴν πίστιν τῆς², ὠδήγησεν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας τὰ βήματά του εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καταλλήλου τρόπου ζωῆς, ἥτοι τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀπολαύσεων, τῆς περιουσίας καὶ τῆς ἰσχύος καὶ τὴν ἐπίδοσίν του εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἐκ τῶν θύραθεν φιλοσόφων, ἐπιδιδόμενοι κυρίως εἰς τὴν κομψότητα τοῦ λόγου, διὰ τὴν ὁποίαν πολὺ ἔκαυχῶντο, ὀλίγον ἐνδιαφέροντο διὰ τὴν ἀλήθειαν, παίζοντες μᾶλλον μὲ τὰς σκιὰς τῆς ἀληθείας ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐπιδεικνύοντες τὴν ἰδιότητά των μὲ τὸν κατὰ ἰδιαιτέρον τρόπον φορούμενον τρίβωνά των καὶ τὴν μακρὰν γενειάδα των³.

1. Διὰ τὴν διαγωγὴν ἐκείνην τοῦ Ἡρώνος ὁ Γρηγόριος ἐξεφώνησεν ἄλλον λόγον μὲ τὸν τίτλον Εἰς ἑαυτὸν, ἐξ ἀγροῦ ἐπανήκοντα μετὰ τὰ κατὰ Μάξιμον, τὸ ἔτος 380 (Λογ. 26, PG. 35, 1228 - 1252).

2. Εἰς Ἡρώνα 3: «πολίτης σοφία μὲν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης... σώματι δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως... ἥς πᾶσι πάντων κρατούσης, θερμότης τὸ ἰδιαίτατον καὶ ταύτης τὸ κάλλιστον Χριστιανισμὸς καὶ ἡ περὶ τοῦτο διάθεσις...».

3. Περὶ τῶν διακριτικῶν αὐτῶν τῶν ἐξω φιλοσόφων χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα ἀναφέρουν ὁ Τατιανός: «τί μέγα καὶ θαυμαστὸν οἱ παρ' ὑμῖν ἐργάζονται φιλόσοφοι; Θατέρου τῶν ὤμων ἐξαμελοῦσι, κόμην τε ἐπιειμένοι πολλήν, πωγωνοτροφοῦσιν, ὄνυχας θηρίων περιφέροντες» (Πρὸς Ἑλληνας, P.G. 6, 860) καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος «ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τοὺς τρίβωνας ἀναβεβλημένοι καὶ τὸ βαθὺ γένειον δεικνύντες... οἱ ἐξωθεν φιλόσοφοι, τὰ κυνικὰ καθάρματα» (Εἰς ἀνδριάντας, 17, P.G. 49, 173).

Ἐντὶ αὐτῆς τῆς ἐπιφανειακῆς καὶ ἐπιδεικτικῆς θύραθεν φιλοσοφίας, ὁ Ἦρων ἐπροτίμησε τὴν χριστιανικὴν, ἣ ὁποία εἶναι «ταπεινὴ μὲν τῷ φαινομένῳ, ὑψηλὴ δὲ τῷ κρυπτομένῳ καὶ πρὸς Θεὸν ἄγουσα»¹. Ἡ χριστιανικὴ φιλοσοφία ὁμως συνεδέθη ἐνωρίτατα μὲ τὸν μοναχισμόν καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἀρχέγονον μορφήν αὐτοῦ, τὸν ἀναχωρητισμόν, ὁ ὁποῖος ὡς τρόπος ζωῆς εἶναι βεβαίως ὑψηλὸς καὶ ἰδεώδης, πλὴν προορίζεται εἰς ὅσους δύναται νὰ τὸν ἀκολουθήσουν καὶ παραμελεῖ ὅπωςδῆποτε τὴν κοινωνικὴν καὶ φιλανθρωπικὴν δρᾶσιν², ἐνῶ ἡ συνήθης ζωὴ ἀποτελεῖ πρώτης τάξεως εὐκαιρίαν ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς, ἐπεκτείνεται εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ὁδηγεῖ πηλοσίον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἦρων ἠκολούθησε μέσσην μεταξὺ τῶν δύο φιλοσοφιῶν ὁδόν· ἀπὸ τὴν θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ δὴ τὴν κυνικὴν ἐκράτησε τὸ ὄνομα μόνον καὶ ἐξωτερικὸν σχῆμα, ἀπὸ δὲ τὴν χριστιανικὴν ἐπῆρε τὴν ἐλήθειαν καὶ τὸ περιεχόμενον. Ἔτσι καταναλίσκει τὴν ζωὴν του καὶ τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως ἔναντι τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ περιορίσῃ τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τῶν μαζῶν, τὰς αὐθαιρεσίας τῶν κρατούντων, τὴν ἀκαταστασίαν τῶν οἰκογενειῶν, τὴν τραχύτητα τῶν ἀπαιδευτῶν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν μορφωμένων, τὴν ἔπαρσιν τῶν πλουσίων, τὴν κακουργίαν τῶν πτωχῶν, τὴν παραφορὰν τῶν ὀργιζομένων, τὴν λύπην καὶ στενοχωρίαν τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ τὰς ὑπερβολικὰς ἀπολαύσεις³.

Τὴν ἰδίαν τακτικὴν ἠκολούθησεν ὁ Ἦρων καὶ ὅταν ἀντι τοῦ κανονικοῦ διαδόχου τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας οἱ Ἀρειανοὶ ἀνεβίβασαν μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος ἐπίσκοπον Ἀρειανόν. Ἔνεκα τούτου συνελήφθη καὶ ἀφοῦ ὑπεβλήθη εἰς βασανιστήρια, τὰ ὁποία

1. Εἰς Ἦρωνα, 4.

2. Αὐτόθι, 5.

3. Αὐτόθι, 7.

ὑπέμεινε μὲ καρτερίαν κυριολεκτικῶς κυνικήν, ἐστάλη εἰς ἔξορίαν ὅπου ὁμως δὲν ἔπαυσε νὰ διδάσκη, νὰ ὀδηγῆ εἰς τὴν πίστιν καὶ νὰ καθαρῖζη δεισιδαιμονίας¹.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τοῦ λόγου του ὁ Γρηγόριος, μὲ κατάλληλον ἀποστροφὴν πρὸς τὸν ἐπαινούμενον, τὸν προτρέπει καὶ παρακαλεῖ νὰ συνεχίσῃ τοὺς κατὰ τῆς ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς πλάνης τῶν αἰρετικῶν ἀγῶνας του καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθῆς πίστεως, τῆς ὁποίας μᾶς δίδει ἐπ' εὐκαιρίᾳ πλήρες διάγραμμα. Κατὰ τὸν Γρηγόριον ὁ Θεὸς εἶναι «Μονὰς ἐν Τριάδι καὶ Τριάς ἐν Μονάδι, παράδοξον ἔχουσα καὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἔνωσιν»². Ἕνας Θεὸς ὑπάρχει ἀγέννητος, ὁ Πατὴρ· ἕνας Κύριος γεννητός, ὁ Υἱὸς, καὶ ἕνα ἅγιον Πνεῦμα προερχόμενον παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ὁ Πατὴρ εἶναι ἀναρχος, ὁ Υἱὸς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἀναρχα. Τὰ τρία πρόσωπα δὲν ἀποτελοῦν τρεῖς ἀρχάς, ἀλλὰ μίαν, ἡ ὁποία ὁμως δὲν πρέπει νὰ νοῆται στενή, ἀδύναμος, Ἰουδαϊκῆ. Ἀληθῶς πατὴρ ὁ Πατὴρ καὶ ἐνὸς μόνον Υἱοῦ· ἀληθῶς υἱὸς ὁ Υἱὸς καὶ ὄχι Πατὴρ, ἀχρονος, οὐδέποτε ἀρξάμενος νὰ εἶναι υἱός· ἀληθῶς ἅγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἶναι αὐτοαγιότης καὶ ἀχρονον. Κοινὸν γνῶρισμα τῶν τριῶν προσώπων εἶναι ὅτι οὐδέποτε ἐδημιουργήθησαν καὶ ἡ θεότης· κοινὸν δὲ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὅτι προέρχονται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἰδιαιτέρον γνῶρισμα τοῦ Πατρὸς ἡ ἀγεννησία, τοῦ Υἱοῦ ἡ γέννησις καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ ἀποστολή³.

1. Αὐτόθι, 13 - 14

2. Αὐτόθι, 17

3. Αὐτόθι, 16 - 17

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ Δ'

ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΣΤΗ ΛΙΤΕΥΤΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

5 1. Ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ
κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην· καλῶ γὰρ ἅπαντας, ὥσπερ ἐξ
ἀπόπτου τινός καὶ μεσαιτάτης περιωπῆς, μεγάλῳ καὶ ὑψηλῶ
τῶ κηρύγματι ἀκούσατε, λαοί, φυλαί, γλώσσαι, πᾶν γένος
ἀνθρώπων καὶ ἡλικία πᾶσα, ὅσοι τε νῦν ἐστε καὶ ὅσοι γενή-
10 σεσθε· καὶ ἐν ᾧ μοι μείζον τὸ κήρυγμα, πᾶσα δύναμις τῶν οὐ-
ρανῶν, πάντες ἄγγελοι, οἷς ἔργον ἢ τοῦ τυράννου κατάλυσις,
οὗ τὸν Σιών καθελοῦσι τὸν βασιλέα τῶν Ἀμορραίων, οὐδὲ
τὸν Ὁργ βασιλέα γῆς Βασάν, μικροὺς δυνάστας καὶ μικρὸν
μέρος τῆς οἰκουμένης κακοῦντας τὸν Ἰσραὴλ· ἀλλὰ τὸν δρά-
15 κοντα, τὸν ἀποστάτην, τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν Ἀσσύριον,
τὸν κοινὸν ἀπάντων ἐχθρὸν καὶ πολέμιον τὸν πολλὰ μὲν ἐπὶ
γῆς μανέντα καὶ ἀπειλήσαντα, πολλὴν δὲ ἀδικίαν εἰς τὸ ἕπος
λαλήσαντά τε καὶ μελετήσαντα.

2. Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ· καιρὸς γὰρ μοι τὰ αὐτὰ
20 τῶ μεγαλοφωνονάτῳ τῶν προφητῶν Ἡσαΐα συμφθέγξασθαι.
Πλὴν ὅσον ὁ μὲν ἐπὶ τῷ Ἰσραὴλ ἀθετήσαντι ταῦτα καλεῖ καὶ

1. Ψαλμ. 48, 1

2. Δαν. 5, 19

3. Ἄρ. 21, 26

4. Ἰεζ. 29, 3 καὶ Ἡσ. 10, 12 καὶ 37, 36 ε.

5. Ψαλμ. 72, 8

6. Ἡσ. 1, 2

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ Δ'

ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Ἀκούσατέ τα αὐτὰ ὅλα τὰ ἔθνη, παρακολουθήσατέ τα μέ προσοχήν ὅλοι, ὅσοι κατοικεῖτε τὴν οἰκουμένην¹. διότι σᾶς προσκαλῶ ὅλους, ὡσάν ἀπὸ τὸ κέντρον κάποιας μακρινῆς καὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας, μέ μέγα καὶ ὑψηλόφωνον κήρυγμα. Ἀκούσατε, λαοί, φυλαὶ καὶ γλῶσσαι², ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ κάθε ἡλικία, τόσον ὅσοι ὑπάρχετε τώρα, ὅσον καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἔλθετε εἰς τὸν κόσμον· καί, διὰ νὰ ἀποβῆ τὸ κήρυγμά μου μεγαλύτερον, ὅλαι αἱ οὐράνιαι δυνάμεις, ὅλοι οἱ ἄγγελοι, ποὺ ἔχουν ὡς ἔργον των τὴν κατάλυσιν τοῦ τυράννου, οἱ ὅποιοι θὰ ἐξοντώσουν ὄχι τὸν βασιλέα τῶν Ἀμορραίων Σηῶν, οὔτε τὸν βασιλέα τῆς Βασάν Ὡγ, ἀσήμους δυνάστας καὶ μικρὸν μέρος τῆς οἰκουμένης, οἱ ὅποιοι ἔβλαπταν τοὺς Ἰσραηλίτας³, ἀλλὰ τὸν δράκοντα, τὸν ἀποστάτην, τὸν μέγαν νοῦν, τὸν Ἀσσύριον⁴, τὸν κοινὸν ἐχθρὸν καὶ πολέμιον ὄλων, ποὺ εἰς τὴν γῆν κατεκυριεύθη ἀπὸ μεγάλην μανίαν καὶ ἐξετράπη εἰς ἀπειλὰς πολλὰς, εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν ἐσκέφθη καὶ εἶπε πολλὰ ἄδικα⁵.

2. Ἄκου, οὐρανέ, καί, γῆ, παρακουλούθει μέ προσοχήν· διότι εἶναι καιρὸς νὰ εἰπῶ τὰ ἴδια μέ ὅσα εἶπεν ὁ μεγαλοφωνότατος τῶν προφητῶν Ἡσαΐας⁶. πλὴν ὁμως ὅτι ἐκεῖνος μέν λέγει αὐτὰ καὶ διαμαρτύρεται ἐναντίον τοῦ Ἰσραὴλ, ποὺ ἠθέτησε τὴν ὑπόσχεσίν του, ἐνῶ ἐγὼ στρέφομαι ἐναντίον τυράννου, ποὺ

μαρτύρεται· ἐγὼ δὲ ἐπὶ τυράννῳ καὶ ἀθετήσαντι καὶ πεσόντι πτώμα ἀσεβείας ἄξιον.

3. Ἄκουε καὶ ἡ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίου ψυχὴ, εἴ τις αἰσθησις, ὅσοι τε πρὸ αὐτοῦ βασιλέων φιλόχριστοι τοῦ δὲ
 5 καὶ πάντων μάλιστα, ὅσω τῇ Χριστοῦ κληρονομίᾳ συναυξη-
 θείς· καὶ ἀξήσας ταύτην εἰς δύναμιν καὶ χρόνῳ βεβαιωσά-
 μενος, ὥστε καὶ πάντων διὰ τοῦτο γενέσθαι τῶν πώποτε βα-
 σιλέων ὀνομαστότατος, (ὦ τῆς ἐπηρείας!) ἀγνόημα ἠγνόησε
 σφόδρα τῆς οἰκείας εὐσεβείας ἀνάξιον· ἔλαθεν ἐπιστρέφων Χρι-
 10 στιανοῖς τὸν Χριστοῦ πολέμιον, καὶ τοῦτο μόνον τῶν ἀπάντων
 οὐ καλῶς ἐφιλανθρωπέυστο, καὶ σῶσαι καὶ βασιλεύσαι τὸν
 κακῶς καὶ σωθέντα καὶ βασιλεύσαντα· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα
 ἂν ἡσθεῖη, ὡσπερ τῇ καταλύσει τῆς ἀσεβείας, καὶ τοῖς Χρι-
 στιανῶν πράγμασιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανελθοῦσιν, οὕτω δὴ καὶ
 15 τῷ λόγῳ. Λόγον γὰρ ἀναθήσω τῷ Θεῷ χαριστήριον, πάσης
 ἀλόγου θυσίας ἱερώτατόν τε καὶ καθαρώτερον, οὐ κατὰ τοὺς
 ἐναγεῖς ἐκείνου λόγους καὶ λήρους καὶ τὰς ἐναγεστέρας θυσίας,
 ὧν ἡ περιουσία καὶ τὸ δυνατόν ἀσεβείας ἦν δύναμις, καὶ ἄσοφος,
 ἴν' οὕτως ὀνομάσω, σοφία· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἡ τοῦ αἰῶνος τού-
 20 του δύναμις τε καὶ παιδεύσεις ἐν σκότει διαπορευομένη, καὶ
 τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς πόρρω πίπτουσα· ἐκείνη μὲν δὴ τοι-
 ατή καὶ παρὰ τοιούτοις, καὶ τοιαύτας ἔχουσα τὰς ἐπικαρπίας,
 ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἀποξηραιομένη καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης
 ταχὺ ἀποπίπτουσα καὶ συναπιούσα τοῖς πατράσιν ἀπολλυμέ-
 25 νοις μετ' ἡχου καὶ περιφανεστέροις τὴν πτώσιν ἢ τὴν ἀσέβειαν.

4. Ἐμοὶ δὲ θύοντι θυσίαν αἰνέσεως σήμερον, καὶ τὴν ἀνά-
 μακτον τῶν λόγων τιμὴν ἀνάπτουσι, τίς θεάτρον περιστήσει

1. Ψαλμ. 81, 5

2. Ψαλμ. 36, 2

3. Ψαλμ. 9, 7

4. Ψαλμ. 49, 23

καὶ τὰς ὑποσχέσεις του ἠθέτησε καὶ ἔπεσε πτώσιν ἀξίαν τῆς ἀσεβείας.

3. Ἄκουε καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐὰν αἰσθάνεται ὅσα γίνονται ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, καθὼς καὶ ὅσοι ἀπὸ τοῦ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς ἦσαν φιλόχριστοι. Αὐτοῦ ὁμως περισσότερον ὄλων, καθόσον αὐτὸς ἂν καὶ ἀνετράφη μὲ τὴν κληρονομίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσεν εἰς δύναμιν καὶ μὲ τὸν χρόνον τὴν καθιέρωσεν, ὥστε νὰ καταστῆ διὰ τοῦτο ἀπὸ ὅλους τοὺς μέχρι τῶρα βασιλεῖς καὶ ὁ πιὸ ὀνομαστὸς (ὡ πόσον ἐπηρέασθη!), ἐπέδειξεν μεγάλην ἀμέλειαν, ἀναξίαν τῆς εὐσεβείας του· ἀνέθρεψε διὰ τοὺς Χριστιανούς ἐν ἀγνοίᾳ του τὸν ἐχθρὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸ μόνον ἀπὸ ὅλα ὅσα φιλανθρώπως ἔκαμε δὲν ἦτο καλόν, ὅτι ἔσωσε καὶ κατέστησε βασιλέα αὐτὸν πού κακῶς καὶ ἐσώθη καὶ ἐβασίλευσε. Καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἠμποροῦσε νὰ αἰσθανθῆ περισσότερον, ὅπως ὅταν κατέλυσε τὴν ἀσεβείαν καὶ ἐπανῆλθαν τὰ χριστιανικὰ πράγματα εἰς τὴν παλαιὰν κατάστασιν, ἔτσι λοιπὸν καὶ μὲ τὸν λόγον· διότι θὰ ἀφιερῶσω εἰς τὸν Θεὸν Λόγον εὐχαριστήριον, ἱερώτερον καὶ καθαρώτερον ἀπὸ κάθε παράλογον θυσίαν, ὄχι ἀνάλογον πρὸς τοὺς βδελυροὺς λόγους καὶ τὰς φλυαρίας ἐκείνου καὶ τὰς ἀκόμη πιὸ βδελυρὰς θυσίας, τῶν ὁποίων ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ δύναμις ἦτο δύναμις ἀσεβείας καὶ ἄσοφος, διὰ νὰ τὴν ὀνομάσω ἔτσι, σοφία. Διότι ὀλόκληρος ἡ δύναμις τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία διαπορεύεται εἰς τὸ σκότος¹ καὶ πίπτει μακρὰν τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας. Ἐκείνη μὲν λοιπὸν πού εἶναι τοιαύτη καὶ ἀνήκει εἰς τοιοῦτους καὶ τοιαύτας ἔχει τὰς ἐπικαρπίας, ἀποξηραίνεται ταχέως ὡσὰν χόρτος καὶ ὅπως τὰ λαχανικὰ τῆς χλόης ταχέως πίπτει² καὶ ἀπέρχεται μαζί μὲ τοὺς πατέρας, οἱ ὅποιοι χάνονται μὲ θόρυβον³ καὶ γίνονται περισσότερον περιφανεῖς διὰ τὴν πτώσιν παρὰ διὰ τὴν ἀσεβείαν των.

4. Εἰς ἐμὲ πού σήμερα προσφέρω θυσίαν αἰνέσεως⁴ καὶ ἀνάπτω τὴν ἀναίμακτον τιμὴν τῶν λόγων, ποῖος θὰ τοποθετήσῃ

- τῇ χάριτι παρισούμενον; ἢ τίς συνηγήσει γλῶσσα τοσοῦτον, ὅποσον καὶ βούλομαι; Τίς ἀκοῇ τῷ λόγῳ συμπροθυμηθήσεται; Καὶ γὰρ οὐδὲ τῷ Λόγῳ μόνον ἢ διὰ λόγον χάρις οικειοτάτη μετὰ τῶν ἄλλων ὧν ὀνομάζεται, καὶ ταύτη χαίροντι τῇ προσηγορίᾳ
- 5 διαφερόντως καὶ τῇ δυνάμει τῆς κλήσεως, ἀλλὰ κἀκείνω προέπουσα δίκη, λόγῳ κολάζεσθαι ὑπὲρ τῆς εἰς λόγους παρανομίας· ὧν κοινῶν ὄντων λογικοῖς ἅπασιν, ὡς ἰδίων αὐτοῦ, Χριστιανοῖς ἐφθόνησεν, ἀλογώτατα περὶ λόγων διανοηθεῖς, ὁ πάντων, ὡς ᾤετο, λογιώτατος.
- 10 5. Προῶτον μὲν. ὅτι κακούργως τὴν προσηγορίαν μετέθηκεν ἐπὶ τὸ δοκοῦν, ὥσπερ τῆς θρησκείας ὄντα τὸν Ἑλληνα λόγον, ἀλλ' οὐδὲ τῆς γλώσσης· καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἀλλοτριίου καλοῦ φῶρας, τῶν λόγων ἡμᾶς ἀπήλλαξεν· ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τεχνῶν εἰλοξεν ἡμᾶς, ὅσαι παρ' Ἑλλήσιν εὖρηται, καὶ τοῦτο διαφέρειν
- 15 αὐτῷ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἐνόμισεν· ἔπειτα, ὅτι λανθάνειν ἡμᾶς ἐπέλαβεν, οὐκ ἀγαθοῦ τινος τῶν πρώτων ἀποστερήσειν μέλλων, οἳ γε καὶ σφόδρα τούτους περιφρονοῦμεν τοὺς λόγους· ἀλλὰ τοὺς ἐλέγχους τῆς ἀσεβείας φοβούμενος, ὥσπερ ἐν τῇ κομφεῖᾳ τῆς λέξεως τὴν ἰσχὺν ἔχοντας, ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ γνώσει
- 20 τῆς ἀληθείας καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν, ὧν ἐπισχεῖν ἡμᾶς ἀδυνατώτερον ἢ τὸν Θεὸν ὁμολογεῖν γλῶσσαν ἔχοντας· ἐπεὶ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἱεροουροῦμεν τὸν λόγον, ὥσπερ τὰ σώματα, ἡνίκα ἂν καὶ τούτοις ἀγωνίζεσθαι δεῖν περὶ τῆς ἀληθείας· ὥστε ὁ τοῦτο προστάξας ἀττικίζειν μὲν ἐκόλωσε, τὸ
- 25 δὲ ἀληθεύειν οὐκ ἔπαυσε· καὶ τὸ μὲν ἑαυτοῦ σαθρὸν ἤλεγξε,

γύρω μου θέατρον ἀντίστοιχον πρὸς τὴν χάριν, ἣ ποία γλῶσσοθα θὰ ἠχήσῃ ἐν ἀρμονίᾳ τόσον ὅσον καὶ θέλω; Ποία ἀκοή θὰ συνεργασθῆ πρόθυμα μὲ τὸν λόγον; Διότι ἡ χάρις τοῦ λόγου, μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, μὲ τὰ ὁποῖα ὀνομάζεται, δὲν εἶναι πάρα πολὺ οἰκεία μόνον πρὸς τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος καὶ μὲ αὐτὴν τὴν προσηγορίαν ἰδιαίτερώς χαίρει καὶ μὲ τὴν δύναμιν τῆς κλήσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκεῖνον ἡ ἀρμόζουσα τιμωρία εἶναι νὰ κολασθῆ μὲ λόγον διὰ τὴν παρανομίαν του εἰς τοὺς λόγους, πού ἐνῶ εἶναι κοινοὶ εἰς ὅλους τοὺς λογικούς, ὡσὰν νὰ ἦσαν ἰδικοὶ του, τοὺς ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς Χριστιανούς, σκεφθεῖς πάρα πολὺ παράλογα διὰ τοὺς λόγους, αὐτὸς πού, ὅπως ἐνόμιζεν, ἦτο ὁ περισσότερον λόγιος ἀπὸ ὅλους.

5. Πρῶτον μὲν (πρέπει νὰ τιμωρηθῆ μὲ λόγον) διότι κατὰ τρόπον κακοῦργον ἤλλαξε τὴν προσηγορίαν κατὰ τὸ δοκοῦν, ὡσὰν ὁ ἑλληνικὸς λόγος νὰ ἦτο συνάρτησις τῆς θρησκείας καὶ ὄχι τῆς γλώσσης, καὶ ἔνεκα τούτου, ὡσὰν νὰ εἴμεθα κλέπτει ξένου ἀγαθοῦ, μᾶς ἀπῆλλαξεν ἀπὸ τοὺς λόγους, ὅπως θὰ ἠμποροῦσε νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ καὶ ἀπὸ τὰς τέχνας, ὅσαι ὑπάρχουν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν ἐνόμιζεν ὅτι διαφέρομεν καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ ἔνεκα τῆς συνωνυμίας. Ἐπειτα δὲ διότι ἐνόμισεν ὅτι θὰ μᾶς ξεγελάσῃ μὲ σκοπὸν ὄχι νὰ μᾶς στερήσῃ κανένα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀγαθὰ, ἀφοῦ ἡμεῖς περιφρονοῦμεν τοὺς λόγους αὐτοὺς πολὺ, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβεῖται τοὺς ἐλέγχους τῆς ἀσεβείας, ὡσὰν νὰ ἔχωμεν τὴν δύναμιν εἰς τὴν κομψότητα τῶν λέξεων καὶ ὄχι εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τοὺς συλλογισμοὺς ἀπὸ τὰ ὅποια ἦτο δυσκολώτερον νὰ μᾶς παρεμποδίσῃ, παρ' ὅσον νὰ ὁμολογοῦμεν τὸν Θεὸν ἔχοντες τὴν γλῶσσαν. Διότι καὶ αὐτὸν μαζί μὲ τὰ ἄλλα θυσιάζομεν τὸν λόγον, ὅπως τὰ σώματα, ὅταν καὶ αὐτὰ χρειασθῆ νὰ ἀγωνισθοῦν χάριν τῆς ἀληθείας. Ὡστε ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διέταξε τοῦτο, μᾶς ἠμπόδισε νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὴν ἀττικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ κατέχωμεν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τὴν μὲν σαθρότητά

τούς ἐλέγχους δὲ οὐ διέφυγεν· ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον τούτοις ἑαυτὸν ὑποθεῖς ἠγγνόησεν.

6. Οὐ γὰρ θαρροῦντος ἦν οὔτε τοῖς ὑπὲρ τῆς θρησκείας δικαίοις, οὔτε τοῖς λόγοις αὐτοῖς τὸ τοὺς ἡμετέρους ἐπίσχειν
 5 λόγους· ὥσπερ ἂν εἴ τις κράτιστον ἑαυτὸν νομίζοι τῶν ἀθλητῶν, καὶ ἀξιοίη κατὰ πάντων κηρύττεσθαι, μηδένα τῶν γενναίων ἀγωνίζεσθαι, μηδὲ καταβαίνειν εἰς τὸ στάδιον ἐπιτάξας, ἢ τι τῶν μελῶν περικόψας, ὅπερ ἀναδρῆας μᾶλλον ἢ ῥώμης τεκμήριον. Κατὰ γὰρ τῶν ἀγωνιζομένων, οὐ τῶν ἄνω
 10 καθεζομένων, οἱ στέφανοι καὶ τῶν πάσῃ τῇ ῥώμῃ χρωμένων, οὐ τῶν περιηρημένων τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως. Εἰ δὲ ὅλως συμμίζαι καὶ εἰς χειρας ἐλθεῖν ἐφοβήθης, αὐτῷ τούτῳ τὴν ἤτταν ἔδειξας, καὶ νικᾶν ὑπῆρξέ μοι μηδὲ ἠγωνισμένῳ, δὴ ἠγωνίσω μὴ ἀγωνίσασθαι.

15 Ταῦτα μὲν σοφὸς ἡμῖν βασιλεὺς τε καὶ νομοθέτης, ὥσπερ ἵνα μηδὲν αὐτοῦ τῆς τυραννίδος ἄμοιρον ᾗ, καὶ προκηρύξῃ τὴν ἀλογίαν ἐν ἀρχῇ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, τυραννήσας πρὸ τῶν ἄλλων τοὺς λόγους· ἡμῖν δὲ καλὸν καὶ ὑπὲρ τῶν λόγων αὐτῶν ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ χάριν, τὴν ἐλευθερίαν ἀπολαβόντων· καὶ μάλιστα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις τιμᾶν αὐτὸν ἀναθήμασι,
 20 φειδομένους μηδενός, μήτε χρημάτων μήτε κτημάτων, ἃ τοῦ καιροῦ γενόμενα καὶ τῆς τυραννίδος, ἢ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ διεσώσατο, τιμᾶν δὲ πρὸ τῶν ἄλλων τοῖς λόγοις, τῇ δικαίᾳ καρποφορίᾳ καὶ κοινῇ πάντων, ὅσοι τῆς χάριτος μετειλήφασιν.
 25 Ἄλλ' ὁ μὲν ὑπὲρ τῶν λόγων λόγος τοσοῦτος· ἵνα μή, μακρό-

του ἤλεγξε, τοὺς δὲ ἐλέγχους δὲ τοὺς ἀπέφυγεν, διὰ νὰ μὴ εἰπῶ ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ του ἔθεσε τὸν ἑαυτὸν του κάτω ἀπὸ αὐτοὺς.

6. Διότι δὲν ἦτο ἐνέργεια ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἑαυτὸν του, οὔτε διὰ τὰ ὑπὲρ τῆς θρησκείας δίκαια, οὔτε διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, τὸ νὰ ἀπαγορεύσῃ τοὺς ἰδικούς μας λόγους· ἀκριβῶς ὡσάν κάποιος, πού νομίζει τὸν ἑαυτὸν του ἰσχυρότερον τῶν ἀθλητῶν, νὰ ἔχη τὴν ἀξίωσιν νὰ κηρυχθῆ ἀνώτερος ὅλων, ἀφοῦ διατάξῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς γενναίους νὰ μὴ ἀγωνισθῆ οὔτε νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν στίβον, ἢ ἀφοῦ κόψῃ ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι τεκμήριον ἀνανδρίας μᾶλλον παρά ρώμης. Διότι οἱ στέφανοι δίδονται εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ὄχι εἰς ἐκείνους πού κἀθηνται ὑψηλά· δίδονται εἰς ἐκείνους πού καταβάλλουν ὅλην τὴν δύναμιν, καὶ ὄχι εἰς ἐκείνους πού ἀπομακρύνουν τοὺς πολὺ δυνατούς. Ἐὰν δὲ ἐφοβήθῃς ὅλος διόλου νὰ συμμιχθῆς καὶ νὰ ἔλθῃς εἰς χεῖρας, μὲ αὐτὸ ἔδειξες τὴν ἡτταν σου καὶ ἔκαμες νὰ νικήσω χωρὶς νὰ ἀγωνισθῶ ἐγώ, πού ἠγωνίσθῃς νὰ κάμῃς νὰ μὴ ἀγωνισθῶ.

Αὐτὰ μὲν τὰ ἔκαμεν ὁ σοφὸς μας βασιλεὺς καὶ νομοθέτης, ὡσάν νὰ ἤθελε νὰ μὴ μείνῃ τίποτε ἀμέτοχον τῆς τυραννίας του καὶ νὰ διακηρύξῃ τὸν παραλογισμὸν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας του, μὲ τὸ νὰ τυραννήσῃ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα τοὺς λόγους. Εἰς ἡμᾶς εἶναι καλὸν καὶ διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς νὰ ὁμολογήσωμεν χάριν εἰς τὸν Θεόν¹, ἀφοῦ τώρα ἀπήλασαν τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ μάλιστα νὰ τιμῶμεν Αὐτὸν καὶ μὲ τὰ ἄλλα ἀφιερῶματα, χωρὶς νὰ φειδῶμεθα οὐδενός, οὔτε χρημάτων οὔτε κτημάτων, τὰ ὁποῖα διὰ μέσου τοῦ χρόνου καὶ τῆς τυραννίας διέσωσεν ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, νὰ τὸν τιμῶμεν ὁμῶς πρὸ πάντων μὲ λόγους, διὰ τὴν δικαίαν καρποφορίαν καὶ κοινὴν δι' ὅλους ὅσοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν χάριν. Ἄλλὰ ὁ μὲν λόγος ὑπὲρ τῶν λόγων τόσος μόνον, διὰ νὰ μὴ ἐξέλθωμεν τῶν χρονικῶν ὁρίων, ἐπεκτείνοντες αὐτὸν μακρότερον,

τερον ἀποτεινόντες, ἔξω τοῦ καιροῦ πίπτωμεν, καὶ ἄλλο τι μάλλον σπουδάζειν δοκῶμεν ἢ οὐ χάριν συνελήλυθαμεν.

7. Ἦδη δέ μοι πηδῶ καὶ ἵεται πρὸς πανηγυρισμὸν ὁ λόγος, καὶ τοῖς ὀρωμένοις συμφαιδρύνεται καὶ καλεῖ πάντας εἰς χριστιανὴν πνευματικὴν, ὅσοι τε νηστειαῖς καὶ κλαυθμῶ καὶ δεήσει προσέκειντο, νυκτὸς καὶ ἡμέρας αἰτούμενοι λύτρωσιν τῶν κατεχόντων ἀνιαρῶν καὶ δεξιῶν ἐν τοῖς κακοῖς φάρμακον τὴν οὐ καταισχύνουσαν ἐλπίδα ποιούμενοι· ὅσοι τε μεγάλους ἀνατλάντες ἀγῶνας καὶ ἀθλους καὶ πολλὰς πληγέντες καὶ χαλεπαῖς τοῦ καιροῦ προσβολαῖς, θέατρον ἐγενήθησαν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, καὶ τὰ μὲν σώματα κάμνοντες, τὰς δὲ ψυχὰς ἀήττητοι διαμείναντες καὶ πάντα ἰσχύοντες ἐν τῷ δυναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ, ὅσοι τε κοσμικὴν ἀποθέμενοι κακίας ὕλην καὶ δυναστείαν, ἢ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων μετὰ χαρᾶς προσδεξάμενοι, ἢ τῆς ἑαυτῶν, ὃ δὴ λέγεται, φυγαδευθέντες ἀδίκως, ἢ ἀνδρῶν, ἢ γυναικῶν, ἢ γονέων, ἢ τέκνων, ἢ ὅσοις ἄλλοις ὀνόμασι τῆς μικρᾶς οἰκειότητος κατεχόμεθα, τούτων πρὸς ὀλίγον διαζευχθέντες, καὶ τῷ Χριστοῦ καρποφορήσαντες αἵματι τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ πάθη, νῦν ἂν ἐκεῖνο λέγοιεν καὶ ᾄδοιεν ἐν καιρῷ τῷ «Ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν».

8. Καλῶ καὶ τὴν ἑτέραν μοῖραν εἰς τὴν πανήγυριν, ὅσοι, τὸν μὲν τῶν ὄλων ὁμολογοῦντες Θεόν, καὶ μέχρι τούτου τοὺς λογισμοὺς ὑγιαίνοντες, τοῖς δὲ τῆς προνοίας λόγοις οὐκ ἐμβατεύοντες, ἐκ τῶν ἐναντίων πολλάκις τὰ βελτίω διοικουμένης, καὶ τῇ χρηστότητι προκαλουμένης τὴν ἐπανόρθωσιν, ἀλλὰ διὰ πτωχείαν ψυχῆς καὶ κουφότητα, ἐν τῷ ὑπερηφανεύε-

1. Α' Κορ. 4, 9

2. Φιλ. 4, 13

3. Ἐβρ. 10, 34

4. Ψαλμ. 65, 12

καὶ δώσωμεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι διὰ κάτι ἄλλο πασχίζομεν καὶ ὄχι δι' ἐκεῖνο χάριν τοῦ ὁποῖου συνεκεντρώθημεν.

7. Ἦδη δὲ ὁ λόγος πηδᾶ μέσα μου καὶ τείνει πρὸς πανηγυρισμὸν καὶ εὐφραίνεται μὲ ὅσα βλέπει καὶ καλεῖ ὄλους εἰς πνευματικὸν χορὸν, καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι μὲ νηστεῖαν καὶ δάκρυα καὶ δεήσεις ἐπέμεναν, νύκτα καὶ ἡμέραν ζητοῦντες λύτρωσιν ἀπὸ τὰς δυσκόλους περιστάσεις πού μᾶς κατεῖχαν καὶ ἔκαμναν αἰσιόδοξον φάρμακον εἰς τὰ κακὰ τὴν ἐλπίδα ἢ ὁποῖα δὲν καταισχύνει· καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ὑπομείναντες μεγάλους ἀγῶνας καὶ ἄθλους καὶ πληγέντες ἀπὸ πολλὰς καὶ δυσκόλους καιρικὰς περιστάσεις, ἔγιναν θέατρον εἰς τὸν κόσμον, καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου¹, καὶ κατεβάλλοντο μὲν σωματικῶς, ἀλλ' ἔμειναν ἀήττητοι εἰς τὰς ψυχὰς, καὶ κατώρθωναν ὅλα μὲ τὴν δύναμιν πού τοὺς ἔδιδεν ὁ Χριστὸς²· καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ ἀπέβαλαν τὴν κοσμικὴν ὕλην καὶ δυναστείαν τῆς κακίας, ἢ ἐδέχθησαν μὲ χαρὰν τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων των³, ἢ ἀπεμακρύνθησαν ἀδίκως, ὅπως λέγεται, ἀπὸ τὴν πατρίδα των, ἢ ἐχωρίσθησαν προσωρινῶς ἀπὸ τοὺς ἀνδρας, ἢ τὰς γυναῖκας, ἢ τοὺς γονεῖς, ἢ τὰ τέκνα, ἢ ἀπὸ ὅσα ἄλλα πρόσωπα τοῦ στενοῦ περιβάλλοντός μας συνδεόμεθα, καὶ ὑπέστησαν μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τὰ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ πάθη, θὰ ἡμποροῦσαν τώρα νὰ λέγουν καὶ νὰ ψάλλουν ἐπικαίρως ἐκεῖνο τὸ «Ἐπιβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν»⁴.

8. Καλῶ καὶ τὴν ἄλλην μερίδα εἰς τὴν πανηγυριν, ἐκείνους οἱ ὅποιοι ὁμολογοῦν μὲν τὸν Θεὸν τῶν ὄλων καὶ ἔχουν ὑγιεῖς μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου τοὺς συλλογισμούς, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ κατανοήσουν τοὺς λόγους τῆς θείας Προνοίας, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τὰ ἐνάντια πολλάκις οἰκονομεῖ τὰ καλλίτερα καὶ μὲ τὴν χρηστότητα προκαλεῖ τὴν ἐπανόρθωσιν, καὶ οἱ ὅποιοι ἕνεκα τῆς πτωχείας καὶ κουφότητος τῆς ψυχῆς των, ὅταν ὁ

σθαι τὸν ἀσεβῆ τοὺς λογισμοὺς, ἐμπυριζόμενοι τε καὶ ἀναπτόμενοι καὶ εἰρήνην ἁμαρτωλῶν οὐ φέροντες, ὃ δὴ φησιν ὁ ψαλμός, οὐδ' ὑπομέροντες τοῦ Θεοῦ τὴν βουλήν καὶ πρὸς τὸ πέρας μακροθυμοῦντες, δοῦλοι δὲ ὄντες αἰετῶν παρόντων καὶ 5 τῶν ὄρωμένων, τοῖς τοιούτοις θαύμασι βεβαιοῦνται πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

9. Καλῶ καὶ τὰς ἐπτοημένας ψυχὰς περὶ τὴν τοῦ κόσμου τοῦδε σκητὴν καὶ τὸ μέγα θέατρον· καὶ καλῶ γε τοῖς Ἡσαίου ῥήμασι· «Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας δεῦτε καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα ἐκ τῆς ἔξω περιπλανήσεως ἐπιστρέψασαι σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεός, ὑψόμενος ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψόμενος ἐν τῇ γῆ αἰεὶ ποτε ἐν πᾶσιν οἷς ἐποίησε θαυμασίοις καὶ τέρασι καὶ τοῖς νῦν ἐναογέστερον.

10. Εἴθε μοι τοῦ χοροῦ μέρος ἦν κἀκεῖνο τὸ σύστημα, ὃ σὺν 15 ἡμῖν τέως τῇ Θεῷ προσᾶδον οὐ κίβδηλον ᾠδὴν οὐδὲ ἀδόκιμον, ἀλλὰ καὶ τῆς δεξιᾶς ποτε στάσεως ἀξιούμενον, πιστεύω δὲ ὅτι καὶ μετ' ὀλίγον ἀξιοθησόμενον, οὐκ οἶδ' ὅ,τι παθὸν ἐξαιφνης μεθαρμόζεται τε καὶ μετατάττεται· καὶ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐφροσύνης - ὃ καὶ θαυμάζω μᾶλλον - εἰς ταῦτόν ἔρχεται, ἀλλ' ἰδίαν ἴστησιν οὐκ εὐρυθμόν τινα ταύτην χορείαν οὐδὲ ἐναρμόνιον· τοσοῦτον γὰρ ἴσως εἰπεῖν καὶ αὐτοὶ δώσουσιν· ἀλλ' ὁποῖαν καὶ τίνα; εἰ καὶ κινεῖται λέγειν ὁ ζῆλος, ἀλλ' ἢ πίστις κρατεῖ· καὶ καθέξω τοῦ λόγου τὸ ἀηδὲς αἰδοῖ τῆς ἐλπίδος. Ἔτι μου περιέπω τὰ μέλη· ἔτι δίδωμι πλέον τῇ πρὸν 25 ἀγάπῃ τῆς παρουσίας ὑπεροφίας· καὶ διὰ τοῦτο γίνομαι μακροθυμότερος, ἢν' ὄνειδίσω θερμότερον.

11. Μίαν μοῖραν, ἐν ψυχῶν γένος ἀποκηρύττω τῆς πανηγύρεως, στένων μὲν καὶ ἀλγῶν καὶ οὐδὲ ἐπαίοντας ἴσως πενθῶν

1. Ψαλμ. 72, 3

2. Ψαλμ. 105, 13

. Ἡσ. 27, 11

4. Ψαλμ. 45, 11

άσεβης ὑπερηφανεύετο εἰς τοὺς συλλογισμοὺς του, πυρπολοῦ-
μενοι καὶ ἀνάπτοντες καὶ μὴ ὑποφέροντες τὴν εἰρήνην τῶν ἀμαρ-
τωλῶν, ὅπως λέγει ὁ ψαλμῳδός ¹, οὔτε ὑπομένοντες τὴν βου-
λὴν τοῦ Θεοῦ ² καὶ ἀναμένοντες μὲ μακροθυμίαν μέχρι τέλους,
ὄντες δὲ πάντοτε δοῦλοι τῶν παρόντων καὶ τῶν ὀρωμένων,
μὲ θαύματα ὅπως αὐτὰ ἐνισχύονται εἰς τὴν ἀλήθειαν.

9. Καλῶ καὶ τὰς φοβισμένας ψυχὰς γύρω ἀπὸ τὴν σκηνὴν
τοῦ κόσμου αὐτοῦ καὶ τὸ μέγα θέατρον· καὶ τὰς καλῶ μάλιστα
μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ἡσαίου ³. «Γυναῖκες ποῦ ἔρχεσθε ἀπὸ
θέαμα, ἔλατε καί, ἀφοῦ πάρετε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς σας ἀπὸ
τὴν ἐξωτερικὴν περιπλάνησιν, προσέξατε καὶ γνωρίσατε ὅτι
αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δοξάζεται μεταξὺ τῶν ἔθνων,
δοξάζεται εἰς τὴν γῆν πάντοτε ⁴ μὲ ὅλα ὅσα παράδοξα καὶ
ὑπερφυσικά ἔκαμε, καὶ μὲ τὰ τωρινὰ ἀκόμη πιὸ φανερά».

10. Μακάρι μέρος τοῦ χοροῦ μου νὰ ἦτο καὶ ὁ ὄμιλος ἐκεῖνος
ὁ ὁποῖος μαζί μὲ ἡμᾶς μέχρι πρό τιнос ἔψαλλε πρὸς τὸν Θεὸν
ῶδὴν ὄχι κίβδηλον οὔτε ἀδόκιμον, ἀλλὰ ἠξιούτο κάποτε νὰ
ἴσταται καὶ δεξιά, πιστεύω δὲ ὅτι καὶ μετ' ὀλίγον θὰ ἀξιωθῆ,
καὶ ὁ ὁποῖος ὄμιλος δὲν γνωρίζω τί ἔπαθε ἔξαφνα καὶ μεταβάλ-
λεται καὶ μεταπηδᾷ καὶ οὔτε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κοινῆς
εὐφροσύνης —πρᾶγμα ποῦ θαυμάζω περισσότερο— προσ-
έρχεται εἰς τὸν ἴδιον χορὸν, ἀλλὰ ἰδρύει ἰδιαιτέρον χορὸν,
οὔτε εὐρυθμον οὔτε ἀρμονικόν. Ἴσως εἶπη κανεὶς ὅτι τόσον
θὰ ἀποδώσουν καὶ αὐτοί· ἀλλὰ τί καὶ πόσον; ἂν καὶ ὁ ζῆλος
παρακινεῖται νὰ εἶπη, ἀλλ' ἡ πίστις τὸν συγκρατεῖ· καὶ θὰ
συγκρατήσω τὴν ἐνόχλησιν τοῦ λόγου ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς
τὴν ἐλπίδα. Ἀκόμη συγκρατῶ τὰ μέλη μου, ἀκόμη ἐμμένω
περισσότερον εἰς τὴν προηγουμένην ἀγάπην παρὰ εἰς τὴν τω-
ρινὴν ὑπεροψίαν καὶ δι' αὐτὸ γίνομαι πιὸ μακρόθυμος, διὰ νὰ
ἐπιτιμήσω μὲ περισσότεράν θέρμην.

11. Μίαν μερίδα, ἓνα γένος ψυχῶν ἀποδοκιμάζω ἀπὸ τὴν
πανήγυριν, στενάζων μὲν καὶ ὑποφέρων καὶ ἴσως πενθῶν

οὐδ' αἰσθανομένους τῆς ἐαυτῶν ἀπωλείας ἀποδυσρόμενος· τοῦτο γὰρ τῆς πληγῆς αὐτῶν τὸ ἐλεεινότατον. Ἀποκηρύττω δ' ὁμως, οἱ, σπαρέντες οὐκ ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν καὶ ἄσειστον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ξηρὰν τε καὶ ἄγονον· εἰσέτι δὲ οἱ τῷ λόγῳ προσ-
 5 ελθόντες ἐπιπολέως καὶ ὀλιγόπιστοι, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς, εὐθέως ἐξανατεΐλαντες, καὶ προκύψαντες, ἵνα τοῖς πλησίον ἀρέσωσιν, ἔπειτα ὑπὸ βραχείας τοῦ πονηροῦ προσβολῆς καὶ ὀλίγου πειρασμῶν καύσωνος ἐξηράνθησαν καὶ ἀπέθανον. Καὶ τούτων ἔτι χείρους καὶ μᾶλλον ἀποκηρυκτέοι τῆς πα-
 10 νηγύρεως, ὅσοι μὴδὲ πρὸς ὀλίγον ἀντέβησαν τῷ καιρῷ καὶ τοῖς τὴν κακὴν αἰχμαλωσίαν ἡμᾶς αἰχμαλωτίζουσιν, ἀπὸ τοῦ ἀναβάντος εἰς ὕψος καὶ καλῶς ἡμᾶς αἰχμαλωτίσαντος· ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐφάνησαν πονηροὶ τε καὶ εἴωνοι, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἀντισχόντες, οὐδὲ γενομένης τινὸς αὐτοῖς θλίψεως, ἢ πει-
 15 ρασμοῦ διὰ τὸν Λόγον σκανδαλισθέντες, ἀλλὰ προσκαίρου κέρδους, ἢ θεραπείας, ἢ δυναστείας μικρᾶς, οἱ δέλταιοι τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν ἀπεμπολήσαντες.

12. Ἐπεὶ δὲ ἀνεκαθήραμεν τῷ λόγῳ τοῦ χοροῦ τὸ πλήρωμα, φέρε, ὅση δύναμις, ἀγνισάμενοι καὶ σώματα καὶ ψυχὰς καὶ
 20 μίαν ἀναλαβόντες φωνήν, ἐνὶ συναρμοσθέντες Πνεύματι, τὴν ἐπινίκιον ἄδωμεν ἐκείνην ᾠδήν, ἣν ποτε ἤσεν ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ τοῖς Αἰγυπτίοις, τῇ Ἐρυθρᾷ καλυφθεῖσι θαλάσση, ἐξαρχούσης Μαρίας, καὶ ἀνακρονομένης τὸ τύμπανον· «Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται ἵππον καὶ ἀναβάτην ἐξ ὄρι-
 25 ψεν», οὐκ εἰς θάλασσαν, τοῦτο γὰρ μεθαρμόζω τῆς ᾠδῆς, ἀλλ' ὅποι φίλον ἦν αὐτῷ καὶ ὅπως αὐτὸς ἐδικαίωσεν, «ὅ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων», εἰπέ πον τῆς ἐαυτοῦ προφητείας

1. Ματθ. 7, 24

2. Ματθ. 13, 5 - 6

3. Ψαλμ. 67, 19 καὶ Ἐφ. 4, 8

4. Ἐξ. 15, 1

ἀνθρώπους μὴ γνωρίζοντας καλῶς καὶ θρηνῶν ὄσους δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀπώλειάν των· διότι αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ ἀξιολύπητον σημεῖον τῆς πληγῆς των. Ἀποκηρύσσω ὁμῶς καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐσπάρησαν ὄχι ἐπάνω εἰς τὴν στερεάν καὶ ἀδιάσειστον πέτραν¹, ἀλλὰ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἄγονον γῆν. Αὐτοὶ δὲ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι προσῆλθαν εἰς τὸν λόγον μὲ ἐπιπολαιότητα καὶ ὀλιγοπιστίαν καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν βάθος γῆς, ἀφοῦ ἐβλάστησαν ἀμέσως καὶ ἐπρόβαλαν, διὰ νὰ ἀρέσουν εἰς τοὺς πλησίον, ἔπειτα ἀπὸ σύντομον προσβολὴν τοῦ πονηροῦ καὶ ὀλίγον καύσωνα τῶν πειρασμῶν ἐξηράνθησαν καὶ ἀπέθαναν². Καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη χειρότεροι καὶ περισσότερον ἄξιοι ἀποκηρύξεως ἀπὸ τὴν πανήγυριν εἶναι ὅσοι οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἐναντιώθησαν εἰς τὰς περιστάσεις καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ μᾶς ἠχμαλώτισαν τὴν ἀπαισίαν αἰχμαλωσίαν, ἀπὸ Ἐκείνον, ὁ ὅποιος ἀνέβη εἰς ὕψος καὶ μᾶς ἠχμαλώτισε καλῶς³· ἀλλὰ ἐκ φύσεως ἐφάνησαν πονηροὶ καὶ εὐθηνοί, χωρὶς οὐδ' ἐλάχιστον ν' ἀνθέξουν εἰς κάποιαν πίεσιν, ἢ ὅποια δὲν τοὺς ἔγινεν, ἢ ἐσκανδαλίσθησαν ἀπὸ πειρασμῶν ἕνεκα τοῦ Λόγου, καὶ ἀντὶ προσκαίρου κέρδους ἢ ἐκδουλεύσεως ἢ μικρᾶς ἔξουσίας οἱ δυστυχεῖς ἐπώλησαν τὴν σωτηρίαν των.

12. Ἀφοῦ δὲ ἐκαθαρίσαμεν μὲ τὸν λόγον τὸ σύνολον τοῦ χοροῦ, ἐμπρός, ὅσον εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ ἀγνίσωμεν καὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχάς, καὶ ἀναλάβωμεν μίαν φωνήν, ἐνωθέντες μὲ ἓνα Πνεῦμα, ὡς ψάλλωμεν τὴν νικητήριον ἐκείνην ᾠδήν, τὴν ὅποιαν ἔψαλε κάποτε ὁ Ἰσραὴλ διὰ τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ ὅποιοι ἐκαλύφθησαν μὲ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, μὲ τὴν Μαρίαν προεξάρχουσαν καὶ ἀνακρούουσαν τὸ τύμπανον⁴. « Ἄς ψάλλωμεν εἰς τὸν Κύριον διότι ἐδοξάσθη πάρα πολὺ· ἔρριψεν τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ἵππεις», ὄχι εἰς τὴν θάλασσαν, διότι αὐτὸ τὸ σημεῖον τῆς ᾠδῆς τὸ μεταβάλλω, ἀλλὰ ἐκεῖ ὅπου ἠθέλεν Ἐκεῖνος καὶ ὅπως ἔκρινε δίκαιον Ἐκεῖνος «ὁ ὅποιος κάμνει τὰ πάντα καὶ τὰ μετατρέπει», ὡς εἶπε κάπου εἰς τὴν προφητείαν

- Ἄμῶς φιλοσοφῶν ἐνθεώτατα, «ὁ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρῶν σκιὰν θανάτου καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτᾶζων» καὶ οἰονεὶ διὰ κύκλον τινὸς εὐθύνων καὶ διεξάγων τὸν ἅπαντα κόσμον καὶ τὰ ἡμέτερα, σαλευόμενά τε ὁμοῦ καὶ μὴ σαλευόμενα, ταῖς μεταβολαῖς κινούμενα καὶ περιτρεπόμενα, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα, τῇ τάξει δὲ τῆς Προνοίας πάγια καὶ ἀκίνητα, κἂν διὰ τῶν ἐναντίων ὀδεύῃ, τῷ Λόγῳ μὲν δῆλων, ἡμῖν δὲ ἀγνωσμένων· ὁ καθαίρων δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ἀνυπονόητον κοσμῶν διαδήματι· παρὰ γὰρ τῆς θείας καὶ τοῦτο λαμβάνω
- 10 Γραφῆς· ὁ γόνασιν ἀδυνατοῦσι θάρσος περιτιθεὶς καὶ συντριβῶν ἁμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ βραχίονας καὶ ταῦτα παρ' ἄλλης ᾠδῆς, ὅπως ἂν ἕκαστον ἐπίη τῇ μνήμῃ, πολλῶν συμπληρούντων μοι τὴν ᾠδὴν καὶ συνεραυζόντων τὸν χαριστήριον· ὁ διδοὺς ὀραῖσθαι τοῦ ἀσεβοῦς καὶ τὴν ὑπὲρ τὰς κέδρους ἔ-
- 15 παρσιν, καὶ τὴν εἰς τὸ μηκέτι εἶναι καθαίρεισιν· ὅταν αὐτοῦ παρελθεῖν δυνηθῶμεν τάχει καὶ ἀσφαλεῖα ποδὸς τὴν ἀσέβειαν.

13. Τίς ταῦτα πρὸς ἀξίαν ᾄσεται καὶ διηγῆσεται τῶν τὰ θεῖα διηγουμένων; «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνήσεις αὐτοῦ»; τίνα φωνὴν ἢ τίνα λόγου δύναμιν ἐξισώσει τῷ θαύματι; Τίς συνέτριψεν ὄπλον καὶ ῥομφαίαν καὶ πόλεμον; Τίς συνέθλασε τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος; Τίς ἔδωκεν αὐτὸν βρῶμα λαοῖς, οἷς καὶ παρέδωκε; Τίς ἔστησεν εἰς αὔραν καταγιγίδα; Τίς εἶπε τῇ θαλάσῃ σιῶπα, πεφίμωσο, καί· ᾠ· Ἐν σοὶ συντριβήσε-

1. Ἄμῶς 5, 8

2. Λουκᾶ 1, 52

3. Ἰωβ 4, 4

4. Ψαλμ. 9, 36

5. Ψαλμ. 36, 35

6. Ψαλμ. 105, 2

7. Ψαλμ. 75, 4

8. Ψαλμ. 73, 13

9. Ψαλμ. 106, 29

του ὁ Ἄμώσ, φιλοσοφῶν ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Θεοῦ, «ὁ μετατρέπων εἰς πρωϊαν τὴν σκιὰν θανάτου, καὶ συσκοτίζων τὴν ἡμέραν εἰς νύκτα»¹, καὶ τρόπον τινά, διὰ μέσου κάποιου κύκλου διευθύνων καὶ κατευθύνων ὅλον τὸν κόσμον, καθὼς καὶ τὰ ἰδικά μας ταλαντευόμενα μαζί καὶ μὴ ταλαντευόμενα, κινούμενα καὶ μετατρεπόμενα μὲ τὰς μεταβολὰς καὶ ἔχοντα ἄλλοτε οὕτως καὶ ἄλλοτε ἄλλως, ἐνῶ κατὰ τὴν τάξιν τῆς θείας Προνοίας εἶναι σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητα, ἔστω καὶ ἂν ὀδεύουν διὰ μέσου ἀντιξοοτήτων, αἱ ὁποῖαι εἰς μὲν τὸν Λόγον εἶναι φανεραί, εἰς ἡμᾶς δὲ ἄγνωστοι. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος καταβιβάζει δυνάστας ἀπὸ θρόνους² καὶ κοσμεῖ ἕνα ἀνύποπτον μὲ διάδημα· διότι καὶ αὐτὸ τὸ λαμβάνω ἀπὸ τὴν θείαν Γραφήν· αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἰς τὰ ἀδύνατα γόνατα δίδει θάρρος³ καὶ συντρίβει τοὺς βραχίονας τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ⁴· καὶ αὐτὰ τὰ λαμβάνω ἀπὸ ἄλλην ᾠδὴν, ὅπως ἔρχεται τὸ καθένα εἰς τὴν μνήμην μου, διότι πολλὰ εἶναι ἐκεῖνα πού συμπληρώνουν τὴν ᾠδὴν μου καὶ συναπαρτίζουν τὸν εὐχαριστήριον λόγον· αὐτὸς ὁ ὁποῖος κάμνει νὰ φαίνεται ἡ ὑπὲρ τὰς κέδρους ἔπαρσις τοῦ ἀσεβοῦς⁵ καὶ ἡ κατακρήμνισις εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν, ὅταν ἡμπορέσωμεν νὰ ἀντιπαρέλθωμεν μὲ ταχεῖς καὶ ἀσφαλεῖς πόδας τὴν ἀσέβειάν του.

13. Ποῖος θὰ ὑμνήσῃ αὐτὰ ἐπαξίως καὶ θὰ τὰ διηγηθῇ ἀπ' αὐτοὺς πού διηγοῦνται τὰ θεῖα; «ποῖος θὰ διαλαλήσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Κυρίου, θὰ κάμῃ νὰ ἀκουσθοῦν ὅλοι οἱ ἔπαινοι αὐτοῦ»⁶; Ποῖαν φωνὴν ἢ ποῖαν δύναμιν λόγου θὰ ἐξισώσῃ πρὸς τὸ θαῦμα; Ποῖος συνέτριψε τὰ ὄπλα καὶ τὰς ρομφαίας καὶ τοὺς πολέμους⁷; Ποῖος συνέθλασε τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων εἰς τὸ ὕδωρ⁸; Ποῖος ἔδωκεν αὐτὸν τροφήν εἰς λαούς, εἰς τοὺς ὁποῖους καὶ τὸν παρέδωσε; Ποῖος ἔβαλεν εἰς τὴν θέσιν τῆς αὔρας καταιγίδα⁹; Ποῖος εἶπεν εἰς τὴν θάλασσαν «σιώπα, φιμώσου»¹⁰ καὶ «Μέσα σου θὰ συντριβοῦν τὰ κύματά σου»¹¹, τὰ

10. Μάρκ. 4, 39

11. Ἰώβ 38, 11

- ταί σου τὰ κύματα» καὶ μέντοι καὶ συντριψάς, οὐκ ἐπὶ πολὺ μετεωρισθέντα καὶ ἀναζέσαντα; Τίς ἐπάνω ὄφρων καὶ σκοπιῶν πατεῖν ἐδωρήσατο, οὐκ ἔτι λάθρα τὴν πτέρναν τηρούντων, ὡς ἡ κατάκρισις, ἀλλὰ φανερώς ἐπανισταμένων καὶ δια-
 5 ρόντων τὴν κεφαλὴν, ἣν πατεῖσθαι κατεδικάσθησαν; Τίς ὁ ποιήσας κριμα καὶ δικαιοσύνην ἀδόκητον; Τίς ὁ μὴ παντελῶς ἐπαφείς τὴν ῥάβδον τῶν ἁμαρτωλῶν ἄρα θαρσύνῃσαι χερὶ τῷ κλήρω τῶν δικαίων εἰπεῖν; ἢ, ὁ τούτου μετριώτερον, τῷ κλήρω αὐτὸν γινωσκόντων;
- 10 14. Οὐ γὰρ ὡς δίκαιοι παρεδόθημεν, τοῦτο γὰρ ὀλίγοι καὶ ὀλιγάκις, ἔν' ὡς ἀθληταὶ γενναῖοι, τὸν πειραστὴν καταισχύνωσιν, ἀλλ' ὡς ἁμαρτάνοντες κατεκρίθημεν, εἶτα ἠλείθημεν κηδεμονικῶς τε καὶ πατρικῶς, ὅσον σωφροнисθῆναι πληγέντες, καὶ ὅσον πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψαι νοουτηθέντες. Ἦλεγξε
 15 μὲν γὰρ, οὐ τῷ θυμῷ δέ· καὶ πεπαίδευκε μὲν, οὐ τῇ ὀργῇ δέ· δι' ἀμφοτέρων δεικνὺς τὸ φιλόανθρωπον καὶ τῆς ὑπομνήσεως καὶ τῆς ἀνέσεως. Τίς ὁ ποιήσας ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἔλεγμονὸς ἐν τοῖς λαοῖς; Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ.
- 20 15. Μίαν εὐρίσκω φωνήν, ἐν μέλος, τῶν παρόντων πως ἄξιον, ἦν Ἡσαΐας πρὸ ἡμῶν ἀνεφθέγγετο, σφόδρα τῷ νῦν καιρῷ πρέπουσαν καὶ τῷ μεγέθει τῆς εὐεργεσίας ἀμιλλωμένην· «Εὐφραίνεσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν καὶ αἱ νεφέλαι ἑανάτωσαν δικαιοσύνην· ῥηξάτω τὰ ὄρη εὐφροσύνην καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν»,
 25 ἐπεὶ καὶ κτίσις πᾶσα καὶ δυνάμεις οὐράνιοι καὶ τῶν τοιούτων, ὡς γε δὴ ὁ ἐμὸς λόγος, συνεπαισθάνονται· οὐ γὰρ «συστενάξει

1. Λουκᾶ 10, 19

2. Γεν. 3, 15

3. Ψαλμ. 118, 121

4. Ψαλμ. 124, 3

5. Ψαλμ. 6, 2 καὶ 37, 2

6. Ψαλμ. 149, 7

7. Ψαλμ. 23, 8

ὅποια καὶ πράγματι συνέτριψε χωρὶς νὰ γίνωνται ὑψηλὰ καὶ νὰ ἀναβράζουν ἐπὶ πολὺ; Ποῖος ἐδώρισε τὴν ἱκανότητα νὰ πατῶμεν ἐπάνω εἰς ὄφεις καὶ σκορπίους¹, οἱ ὅποιοι δὲν συντρίβουν πιά κρυφίως τὴν πτέρναν, σύμφωνα μὲ τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐξεγείρονται φανερά καὶ ὑψώνουν τὴν κεφαλὴν, ἡ ὅποια κατεδικάσθη νὰ πατῆται²; Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἔκρινε καὶ ἀπέδωσε δικαιοσύνην ἀπροσδόκητον³; Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὅποιος δὲν ἄφησε ἐντελῶς τὴν ράβδον τῶν ἀμαρτωλῶν⁴ καὶ κατὰ συνέπειαν εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ ἀναθαρρήσῃ ἡ παράταξις τῶν δικαίων; ἢ, πρᾶγμα τὸ ὅποῖον εἶναι μετριώτερον αὐτοῦ, ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι μέσῳ τοῦ κλήρου τὸν γνωρίζουν;

14. Διότι δὲν παρεδόθημὲν ὡς δίκαιοι, αὐτὸ ἄλλωστε τὸ ὑπέστησαν ὀλίγοι καὶ ὀλίγας φορὰς διὰ νὰ καταισχύουν, ὡς γενναῖοι ἀθληταί, τὸν βασιανιστὴν, ἀλλὰ κατεκρίθημεν ὡς ἀμαρτωλοί, ἔπειτα δὲ ἠλεήθημεν κατὰ τρόπον κηδεμονικὸν καὶ πατρικόν, τραυματισθέντες ὅσον ἐχρειάζετο διὰ νὰ σωφρονισθῶμεν καὶ τιμωρηθέντες ὅσον ἦτο ἀναγκαῖον διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Αὐτόν. Διότι μᾶς ἠλεγξε μὲν, ὄχι ᾄμως μὲ θυμὸν, καὶ μᾶς ἐπαίδευσε μὲν, ἀλλὰ ὄχι μὲ ὀργήν⁵, δεικνύων μὲ ἀμφοτέρα τὴν εὐεργεσίαν καὶ τῆς ὑπομνήσεως καὶ τῆς ἀνέσεως. Ποῖος εἶναι ὁ ἐκδικηθεὶς τὰ ἔθνη, ὁ ἐλέγξας τοὺς λαούς⁶; ὁ Κύριος ὁ κραταῖος καὶ δυνατός, ὁ Κύριος ὁ ἰσχυρὸς εἰς τὸν πόλεμον⁷.

15. Μίαν φωνήν, ἓνα ἄσμα εὐρίσκω κάπως ἄξιον διὰ τοὺς παρόντας, ἐκεῖνο ποὺ πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς ἀνεφώνησεν ὁ Ἡσαΐας, τὸ ὅποῖον εἶναι πολὺ ταιριαστὸν εἰς τὸν παρόντα καιρὸν καὶ ἀμιλλᾶται εἰς μέγεθος τὴν εὐεργεσίαν· « Ἄς εὐφραίνεται ὁ οὐρανὸς ἀπὸ ἐπάνω καὶ αἱ νεφέλαι ἄς ραντίσουν δικαιοσύνην· ἄς ἀναδίδουν τὰ ὄρη εὐφροσύνην καὶ οἱ λόφοι ἀγαλλίασιν»⁸, διότι καὶ ὀλόκληρος ἡ κτίσις, καὶ αἱ οὐράνιοι δυνάμεις, συναγάλλονται μὲ τὰ τοιαῦτα, ὅπως εἶναι ὁ ἰδικὸς μου λόγος. Διότι

8. Ἡσ. 45, 8 καὶ 49, 13

μόνον καὶ συνωδίνειν δουλεύουσα τῇ φθορᾷ, τοῖς κίτιω, λέγω, γινομένοις τε καὶ ἀπογινομένοις, ἀποκαραδοκοῦσα τὸ τέλος τούτων καὶ τὴν ἀποκάλυψιν. ἵνα καὶ αὐτὴ τότε τύχη τῆς ἐλπίζομένης ἐλευθερίας, ὡς νῦν ἄκουσα τοῖς προσδε-
 5 δεμένη διὰ τὴν τοῦ δημιουργήσαντος δέναμιν, ἀλλὰ καὶ συνδοξάζει καὶ συναγάζεται τοῖς τοῦ Θεοῦ τέκνοις εὐφραينو-
 μένοις.

16. Τοιγαροῦν, οὐ γὰρ ἀφέξομαι θεῶν φωνῶν θείαν ἐξηγούμενος δέναμιν, ἀγαλλιάσθω ἔρημος καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον»
 10 ἢ χήρα χθὲς καὶ πρόωγ, ὡς γε ἐδόκει, καὶ ἀνανδρος Ἐκκλησία καὶ πᾶς ὁ τῷ φθορευτῷ καὶ ἀτεροπεῖ χειμῶνι τῆς ἀσεβείας τέως συνεσταλμένος· ὅτι ἠλέησε Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἐγκατατέλειπεν· ὅτι ἐποίησε θανμαστὰ πρᾶγματα, βουλήν ἀρχαίαν ἀληθινὴν—ἢ δὲ ἦν, εὐδοκεῖν
 15 ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν καὶ τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ὅτι συνέτριψε πέλας χαλκᾶς, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασεν· ὅτι διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐταπεινώθημεν, ἀλλ' ἀνεκλήθημεν καὶ τῆς παγίδος συντριβείσης, ἐρῶσθημεν ἐν χάριτι τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῇ καρδίᾳ πα-
 20 ρακαλοῦντος Θεοῦ.

17. Ὅρατε ὅπως πλέκω τὴν φθῆν θείοις καὶ ῥήμασι καὶ διανοήμασι; καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἀλλοτριοῖς ἐπαίρομαί τε καὶ καλλωπίζομαι, καὶ ὡσπερ ἔνθους ὑφ' ἡδονῆς γίνομαι· ἀτιμάζω δὲ ἅπαν ταπεινὸν καὶ ἀνθρώπινον, ἄλλα ἄλλοις συμ-
 25 βιβάζων καὶ συναρμώζων καὶ εἰς ἓν ἄγων τὰ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος.

1. Ρωμ. 8, 22

2. Ρωμ. 8, 20 ἔ.

3. Ἦσ. 35, 1

4. Ψαλμ. 93, 14

5. Ἦσ. 25, 1

6. Ψαλμ. 146, 11

7. Ψαλμ. 106, 16

δὲν «συστενάξει μόνον καὶ συνωδίνει»¹ ὑπηρετοῦσα τὴν φθοράν, ἐννοῶ ὅσα γίνονται καὶ φθείρονται κάτω, ἀναμένουσα τὸ τέλος ὅλων αὐτῶν καὶ τὴν ἀποκάλυψιν, διὰ τὰ εὖρη καὶ αὐτὴ τότε τὴν ἐλπιζομένην ἐλευθερίαν, καθόσον τώρα ἄθελά της εἶναι προσδεδεμένη εἰς αὐτά² ἕνεκα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ποῦ τὴν ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ καὶ συνδοξάζει καὶ συναγάλλεται μὲ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ ὅταν εὐφραίνωνται.

16. Λοιπὸν, ἐπειδὴ δὲν θά ἀποφύγω τὰς θεϊκὰς φωνάς, ἀφοῦ διερμηνεύω τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, «ὡς ἀγάλλεται ἡ ἔρημος καὶ ὡς ἀνθῆ ὡς κρίνον»³ ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία χθὲς καὶ προηγουμένως ἦτο χήρα, ὅπως ἐνομιζέτο τούλάχιστον, καὶ ἀνύπανδρος, καὶ κάθε συνεσταλμένος μέχρι πρὸ ὀλίγου ἀπὸ τὸν δυσμενῆ καὶ δυσάρεστον χειμῶνα τῆς ἀσεβείας· διότι εὐσπλαγχνίσθη ὁ Κύριος τὸν λαόν του καὶ δὲν ἐγκατέλειψε τὴν κληρονομίαν του⁴, διότι ἔκαμε θαυμαστά πράγματα, ἀπόφασιν παλαιᾶν ἀληθινῆν⁵. — ἦτο δὲ αὐτὴ ἡ ἀπόφασις νὰ διάκειται εὐμενῶς πρὸς ἐκείνους ποῦ τὸν σέβονται καὶ ἐλπίζουν εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν του⁶ —, διότι συνέτριψε τὰς χακλὰς πύλας καὶ συνέθλιψε τοὺς σιδηροὺς μοχλοὺς τοῦ ῥόδου⁷, διότι ἐταπεινώθημεν ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν μας⁸, ἀλλ' ἐπανεφέρθημεν καὶ ἀφοῦ συνετρίβη ἡ παγίς⁹, ἐλυτρώθημεν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ¹⁰, ὁ ὁποῖος μᾶς προσεκάλεσε καὶ ὁ ὁποῖος παρηγορεῖ τοὺς ταπεινοὺς τῆ καρδίας¹¹.

17. Βλέπετε πῶς συνθέτω τὴν ῥοδὴν μὲ θεϊκὰ λόγια καὶ σκέψεις; Καὶ δὲν γνωρίζω πῶς μὲ ξένα πράγματα ἐπαίρομαι καὶ καλλωπίζομαι καὶ ἀπὸ τὴν ἡδονὴν γίνομαι ὡσὰν θεόπνευστος· καὶ ἀκόμη περιφρονῶ κάθε τι τὸ ταπεινὸν καὶ ἀνθρώπινον ἀλλὰ συμβιβάζω μὲ ἄλλα καὶ συνταιριάζω καὶ ὀδηγῶ εἰς ἐνότητα ὅσα ὀφείλονται εἰς τὸ αὐτὸ Πνεῦμα.

8. Ψαλμ. 105, 43

9. Ψαλμ. 123, 7

10. Γαλ. 1, 15

11. Β' Κορ. 7, 6

18. Πρώτερον μὲν οὖν ἐδείκνυ τοῦ Θεοῦ τὰ θαυμάσια Ἐνώχ μετατιθέμενος, Ἠλίας ἀναλαμβανόμενος, Νῶε διασωζόμενος, καὶ διασώζων τὰ σπέρματα τῶν γενῶν, ἐν μικρῷ ξύλῳ τὸν κόσμον, φηγόντων οἰκουμένης ἐπίκλυσιν, ἔν' ἡ γῆ κοσμη-
 5 0ῆ πάλιν εὐσεβεστέροις οἰκίτοισιν Ἀβραάμ καλούμενος καὶ παιδὶ παρ' ἡλικίαν τιμώμενος, εἰς πίστιν ἐτέρων τοῦ ἐπηγγελμένου σπέρματος καὶ τὸν μονογενῆ προσφέρων θυσίαν πρό-
 10 σθμον, καὶ ἱερέϊον ξένον ἀντὶ τοῦ παιδὸς κομιζόμενος· παράδοξος ἀσθεῶν ἀπόλειμα, πρὶ καὶ θεῶν κατακλυσθέντων, εὐ-
 15 σθεῶν κλοπῇ παραδοξότερα, στήλη ἀλὸς τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἐπιστροφῆν θριαμβεύουσα· Ἰωσήφ τε πιπρασκόμενος καὶ ἐρώμενος καὶ σοφρονῶν καὶ παρὰ Θεοῦ σοφιζόμενος καὶ ἐλευθερούμενος καὶ δυναστεύων καὶ σιτοδοτῶν ἐπ' οἰκονομίᾳ μείζοντι. Μωϋσῆς θεοφανείας ἀξιούμενος καὶ νομοθετούμενος καὶ
 20 νομοθετῶν καὶ Θεὸς Φαραὼν γινόμενος, καὶ πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας τῷ Ἰσραὴλ ἐξηγούμενος· Αἰγυπτίων τε ἀριθμούμεναι μάστιγες καὶ σπιτηρία τῶν πονουμένων ἐν μέσοις τοῖς Αἰγυπτίοις· θάλασσά τε ὑποχωροῦσα ῥάβδῳ καὶ συνιοῦσα λόγῳ, καὶ τοὺς μὲν ὡς ξηρὰ παραπέμπουσα, τοὺς δὲ κατὰ
 20 τὴν φύσιν ἑαυτῆς ἐπιρρέουσα.

19. Τάλλα τε ὅσα τούτοις ἐπηκολούθησε, στύλος νεφέλης ἐπισκιάζων ἡμέρας, στύλος πρὸς φωτίζων νυκτὸς καὶ ὁδη-

-
1. Γεν. 5, 24
 2. Δ' Βασ. 2, 11
 3. Γεν. 7, 1 ἔ.
 4. Γεν. 12, 1 ἔ.
 5. Γεν. 18, 10 ἔ.
 6. Γαλ. 3, 16
 7. Γεν. 22, 1 ἔ.
 8. Γεν. 19, 1 ἔ.
 9. Γεν. 37, 28
 10. Γεν. 39, 7 ἔ.
 11. Γεν. 41, 1 ἔ.

18. Πρωτύτερα μὲν λοιπὸν ἔδειχναν τὰ θαυμάσια ἔργα τοῦ Θεοῦ ὁ Ἐνώχ ὅταν μετετίθετο ¹, ὁ Ἥλιος ὅταν ἀνελαμβάνετο ², ὁ Νῶε ὅταν διεσώζετο καὶ διέσωζε τὰ σπέρματα τῶν γενῶν, ὁλόκληρον τὸν κόσμον ἐντὸς μικρᾶς ξυλίνης κιβωτοῦ, τὰ ὅποια διέφυγαν τὸν κατακλυσμὸν τῆς οἰκουμένης διὰ νὰ διακοσμηθῆ καὶ πάλιν ἡ γῆ μὲ εὐσεβεστέρους κατοίκους ³, ὁ Ἀβραάμ ὅταν ἔκαλεῖτο ἀπὸ τὸν Θεὸν ⁴ καὶ ἠξιοῦτο νὰ ἀποκτήσῃ υἱὸν παρὰ τὴν ἡλικίαν του ⁵, εἰς ἀπόδειξιν ἄλλην τῆς ὑποσχεθείσης ἀνξήσεως τῶν ἀπογόνων του ⁶, καὶ προσέφερε θυσίαν πρόθυμον τὸν μονογενῆ του καὶ ἐδέχετο σφάγιον πρὸς θυσίαν παράδοξον εἰς τὴν θέσιν τοῦ παιδιοῦ του ⁷, ἡ παράδοξος ἀπώλεια τῶν ἀσεβῶν ποὺ κατεκλύσθησαν μὲ πῦρ καὶ θειάφι, ἡ ἀκόμη πιὸ παράδοξος κλοπὴ εὐσεβῶν, ἡ στήλη τοῦ ἄλατος, ἡ ὅποια ἐνίκησε τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ κακόν ⁸, ὁ Ἰωσήφ ὅταν ἐπωλεῖτο ⁹ καὶ προεκαλεῖτο εἰς ἔρωτα καὶ ἐφέρετο μὲ σωφροσύνην ¹⁰ καὶ ἐσοφίζετο ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἠλευθεροῦτο καὶ ἐβασίλευε καὶ ἐσιτοδότει διὰ μεγαλυτέραν οἰκονομίαν ¹¹, ὁ Μωϋσῆς ὅταν ἠξιοῦτο νὰ ἰδῆ τὸν Θεόν ¹² καὶ ἐλάμβανε τὸν νόμον καὶ ἐνομοθέτει ¹³, καὶ ἐγίνετο θεὸς διὰ τὸν Φαραῶ ¹⁴ καὶ ὠδήγει τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ αἱ ἠριθμημέναι πληγαὶ τῶν Αἰγυπτίων ¹⁵, καὶ ἡ σωτηρία τῶν μοχθούντων μεταξύ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἡ θάλασσα ὅταν ὑπεχώρει μὲ τὴν ράβδον καὶ καταλάβαινε μὲ τὸν λόγον καὶ τοὺς μὲν Ἰσραηλίτας ὡς ξηρὰ ἐπέτρεπε νὰ διέλθουν τοὺς δὲ Αἰγυπτίους σύμφωνα μὲ τὴν φύσιν των ἐκάλυπτε μὲ τὸ ὕδωρ ¹⁶.

19. Καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσα ἐπηκολούθησαν μετὰ ἀπὸ αὐτά· ὁ στύλος τῆς νεφέλης ὁ ὁποῖος ἐπεσκίαζε τοὺς Ἑβραίους κατὰ τὴν

12. *Εξ. 3, 2

13. *Εξ. 20, 1 ε.

14. *Εξ. 7, 1

15. *Εξ. κεφ. 7 - 12

16. *Εξ. 14, 15 - 30

- γούντες ἀμφότεροι· ἄρτος νόμος ἐν ἐρήμῳ, ὄψον ἐξ οὐρανοῦ
 πεμπόμενον· ὁ μὲν τῇ χρεῖᾳ σύμμετρος, τὸ δὲ καὶ ἔπερ τὴν
 χρεῖαν· ὕδωρ ἐκ πέτρας, τὸ μὲν ἐκδιδόμενον, τὸ δὲ γλυκαινό-
 5 ρήτω καὶ μυστικῶ σχήματι, ἥλιός τε ἰστάμενος καὶ σελήνη
 κατεχομένη καὶ Ἰορδάνης ἀνακοπτόμενος· τείχη κατασειό-
 μενα ἱερέων περιόδῳ καὶ σαλπείγων ἤχῳ καὶ ἀριθμῶ δύναμιν
 ἔχοντι, γῆ καὶ πόκος, ἐναλλάξ νόμνά τε καὶ ἄβροχα διαμέ-
 νοντα· δύναμις ἐν θριξί, στρατιᾶς ὅλης ἀντίρροπος· λογάδες
 10 ὀλίγοι λείπτοντες καὶ νικῶν πιστενόμενοι, καὶ νικῶντες, κα-
 τὰ τὰς ἐλπίδας, ὁ βραχὺς ἀριθμὸς τὰς πλείονας χιλιάδας. Τί
 με δεῖ καταριθμεῖν ἕκαστα, ὅσα δι' αὐτοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν
 σωτήριον αὐτοῦ παρουσίαν καὶ σώζουσιν, ὅσα μετ' ἐξείνόν τε
 καὶ δι' ἐκείνον τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ ἐπιτρέταις
 15 τοῦ λόγου τεθαρματούρηται· Ἠόσαι ταῦτα καὶ βίβλοι καὶ
 μνήμαι φέρονσι·

20. Τὰ δὲ δὴ νῦν δεῦτε ἀκούσατε καὶ διηγῆσομαι πάντες οἱ
 φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν γινῶ γενεὰ ἑτέρα, καὶ διαδοχαὶ
 γενεῶν, τῆς τοῦ Θεοῦ δυναστείας τὰ θαύματα. Ἐπεὶ δὲ οὐχ
 20 οἷόν τε ταῦτα δηλῶσαι, μὴ τὸ τοῦ κινδύνου παραστήσαντας
 μέγεθος· ταῦτο δὲ οὐχ οἷόν τε μὴ τὸ τοῦ τρόπου κακώθεις διε-
 λέγξαντας, καὶ ἐξ οἴων ἀρχῶν καὶ τῆς κακίας σπερμάτων ἐπὶ

1. *Εξ. 13, 21
2. *Εξ. 16, 4 ἔ.
3. *Εξ. 16, 13 ἔ.
4. Γεν. 16, 14
5. *Εξ. 17, 6
6. *Εξ. 17, 11 καὶ ἔ.
7. Ἰησ. Ναυῆ, 10, 12 - 15
8. Ἰησ. Ναυῆ, 3, 13
9. Ἰησ. Ναυῆ 6, 6 ἔ.
10. Κριτ. 6, 38 - 40

ἡμέραν, ὁ στύλος τοῦ πυρὸς τοὺς ἐφώτιζε κατὰ τὴν νύκτα καὶ ὠδήγουν ἀμφότερα¹, ὁ ἄρτος ποὺ ἐρρίπτετο ὡς βροχὴ εἰς τὴν ἔρημον² καὶ τὸ κρέας ποὺ ἐστέλλετο ἀπὸ τὸν οὐρανόν³, ὁ μὲν ἄρτος ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀνάγκας τὸ δὲ κρέας καὶ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἐχρειάζετο⁴, τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὴν πέτραν ἄλλο μὲν ρέον ἄλλο δὲ μεταβαλλόμενον ἀπὸ πικροῦ εἰς γλυκὺ⁵, ὁ Ἄμαλήκ ποὺ ἐνικᾶτο μὲ τὴν προσευχὴν καὶ μὲ τὸ μυστικὸν καὶ ἀπόρρητον σχῆμα τῶν χειρῶν τοῦ Μωϋσέως⁶, ὁ ἥλιος ποὺ ἔμενεν ἀμετακίνητος καὶ ἡ σελήνη ποὺ συνεκρατεῖτο⁷ καὶ ὁ Ἰορδάνης ποὺ ἀνεκόπτετο⁸, τὰ τεῖχη ποὺ κατεκρημνίζοντο μὲ τὴν περὶ αὐτὰ πορείαν τῶν ἱερέων καὶ τὸν ἦχον τῶν σαλπύγων καὶ μὲ τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ ὁ ὁποῖος ἐνεῖχεν εἰδικὴν δύναμιν⁹, ἡ γῆ καὶ τὸ ἔριον τὰ ὁποῖα ἐναλλάξ ἐβρέχοντο καὶ ἔμειναν ἄβροχα¹⁰, ἡ δύναμις εἰς τὰς τρίχας ποὺ ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς ὀλόκληρον στρατιάν¹¹, οἱ ὀλίγοι ἐκλεκτοὶ ποὺ κατέπιναν ἅπληστα καὶ τοὺς ἐνεπιστεύοντο νὰ νικήσουν καὶ ἐνίκων, σύμφωνα μὲ τὰς ἐλπίδας, ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τὰς περισσοτέρας χιλιάδας τῶν ἐχθρῶν. Διατί πρέπει νὰ ἀπαριθμῶ μὲ λεπτομέρειαν ὅσα θαυμαστὰ ἐγιναν διὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν σωτήριον παρουσίαν καὶ σάρκωσίν του, καὶ ὅσα μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ δι' ἐκεῖνου ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων του καὶ ὑπηρετῶν τοῦ λόγου; Πόσα βιβλία καὶ ἀναμνήσεις τὰ ἀναφέρουν;

20. Θὰ διηγηθῶ δὲ τὰ τωρινὰ καὶ ἐλάτε νὰ ἀκούσετε ὅλοι ὅσοι φοβεῖσθε τὸν Θεόν¹², διὰ νὰ γνωρίση καὶ ἄλλη γενεά¹³ καὶ αἱ μετέπειτα γενεαὶ τὰ θαύματα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ ἀναφέρωμεν χωρὶς νὰ παραστήσωμεν τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, αὐτὸ δὲ πάλιν δὲν εἶναι δυνατὸν χωρὶς νὰ ἐλέγξωμεν τὴν κακοήθειαν τοῦ τρόπου καὶ ἀπὸ ποίας ἀρχᾶς καὶ ἀπὸ ποῖα σπέρματα κακίας ἐξέπεσεν εἰς τόσον με-

11. Κριτ. 16, 17 ἔ.

12. Ψαλμ. 65, 16

13. Ψαλμ. 77, 6

τὴν κακοδαιμονίαν τοσαύτην ἐξέπεσε, κατὰ μικρὸν τὴν ἀσέβειαν συναρξήσας, ὥσπερ τὸν ἰὸν τῶν ἐρπετῶν καὶ τῶν θηρίων ὅσα πικρότατα, πάντα μὲν οὖν ἐκτραγωδεῖν τὰ ἐκείνου βίβλους καὶ ἱστορίας παρήσομεν· οὐ γὰρ ἡμῖν γε σχολὴ μακρό-
 5 τερα τῆς παρουσίας ὑποθέσεως ῥαφωδεῖν· αὐτοὶ δὲ ὀλίγα ἐκ πολλῶν διελλόντες, στηλογραφίαν ὥσπερ τινὰ τοῖς μεθ' ἡμᾶς καταλείφομεν ἐπὶ τὰ κυριότατα καὶ περιφανέστατα τῶν κατ' ἐκείνον τῷ λόγῳ χωρήσαντες.

21. Ἐκείνος ἔν μὲν καὶ πρῶτον, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταν-
 10 τίου σωθεὶς, ἄρτι παρὰ τοῦ πατρὸς διαδεξαμένου τὸ κράτος, ἠρίκα τὸ στρατιωτικὸν ἐξοπλίσθη κατὰ τῶν ἐν τέλει, καινοτομοῦν φόβῳ καινοτομίας, καὶ διὰ νέων προστατῶν καθίστατο τὰ βασίλεια, καὶ σωθεὶς γε σὺν τῷ ἀδελφῷ σωτηρίαν ἄπιστον καὶ παράδοξον, οὔτε τῷ Θεῷ χάριν ἔσχε τῆς σωτηρίας,
 15 οὔτε τῷ βασιλεῖ, δι' οὗ σέσωστο· ἀλλ' ἀμφοτέροις ὄφθη κακός, τῷ μὲν ἀποστασίαν ὀδύρων, τῷ δὲ ἐπανάστασιν.

22. Ὁ δέ μοι πρὸ τούτων εἰπεῖν ἀναγκαῖον, διαίτης μὲν καὶ
 θεραπείας ἔν τιμι τῶν βασιλικῶν χωρίων ἠξιοῦντο βασιλικῆς
 20 τῆ βασιλείᾳ τηρούμενοι· ὁμοῦ μὲν ἀπολογία ἐπινοοῦντος τῶν νεωτερισθέντων ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας, ὡς οὐ κατ' ἐκείνου γνώμην τετολμημένων· ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ μεγαλόφρονον ἐπιδει-
 ξασθαι ζητοῦντος τῆ κοινωνίᾳ τῆς βασιλείας· καὶ τρίτον, τὴν
 ἀρχὴν καταστήσασθαι ταῖς προσθήκαις βεβαιότεραν, ὅπερ
 25 ἦν διανοούμενον, ῥηστώτερα ἢ σοφώτερα.

1. Τὸ 337, ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὑπὸ τοῦ αὐλικοῦ περιβάλλοντος τοῦ διαδεχθέντος αὐτοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου ἀνελήφθη δυναστική γενοκτονία ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῶν πλαγιῶν ἀπογόνων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Κωνσταντίνος ἠήνέχθη ἢ δὲν ἠδυνήθη νὰ καταστείλῃ. Ἐκ τῆς γενοκτονίας ἐκείνης τὸν θάνατον διέφυγον μόνον ὁ ἐξαετής τότε Ἰουλιανὸς καὶ ὁ ὀλίγον μεγαλύτερος ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Γάλλος, λόγῳ τῆς ἀνηλικιότητός των.

2. Οἱ διασωθέντες ἀδελφοὶ Ἰουλιανὸς καὶ Γάλλος.

γάλην κακοδαιμονίαν, αὐξήσας ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἀσέβειαν, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ δηλητήριον τῶν ἔρπετων καὶ τῶν θηρίων ποὺ εἶναι πολὺ πικρά, θὰ ἀφήσωμεν ὅλα τὰ ἔργα του νὰ τὰ ἐκτραγωδήσουν τὰ βιβλία καὶ αἱ ἱστορίαι, διότι δὲν ἔχομεν διαθέσιμον μακρὸν χρόνον νὰ διηγηθῶμεν τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν. Ἡμεῖς δὲ ἀφοῦ ἀναφέρωμεν ὀλίγα ἀπὸ τὰ πολλὰ, θὰ τὰ ἀφήσωμεν διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ὡσάν ἀναμνηστικὴν στήλην καὶ θὰ προχωρήσωμεν μὲ τὸν λόγον μας εἰς τὰ κυριώτερα καὶ πλέον σημαντικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του.

21. Ἐκεῖνος, ἓνα μὲν καὶ πρῶτον, ἀφοῦ ἐσώθη ἀπὸ τὸν μέγαν Κωνστάντιον, ὁ ὁποῖος μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀναλάβει τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἀπὸ τὸν πατέρα του, ὅταν ὁ στρατὸς ἐξωπλίσθη ἐναντίον τῶν ἀρχόντων¹ καὶ ἐκαινοτόμει ἀπὸ φόβου καινοτομίας καὶ μὲ νέους προστάτας ἀποκαθίστατο ἡ βασιλεία καὶ ἀφοῦ ἐσώθη μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφόν του κατὰ τρόπον ἀπίστευτον καὶ παράδοξον, οὔτε πρὸς τὸν Θεόν, ἡσθάνθη εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν σωτηρίαν, οὔτε πρὸς τὸν βασιλέα διὰ τοῦ ὁποῖου ἐσώθη, ἀλλὰ πρὸς ἀμφοτέρους ἐδείχθη κακός, εἰς τὸν Θεὸν μὲν κυοφορῶν ἀποστασίαν, εἰς τὸν βασιλέα δὲ ἐπανάστασιν.

22. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον πρὶν ἀπὸ αὐτὰ θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ εἰπῶ, εἶναι ὅτι οὗτοι² ἀπελάμβαναν εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ βασιλικά χωρία δίαιταν καὶ περιποίησιν βασιλικὴν συντηρούμενοι ὡς λείψανα τῆς δυναστείας χάριν τῆς βασιλείας ἀπὸ τὸν φιλανθρωπώτατον βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἔκαμνε τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἀπολογία δι' ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας του, ὅτι αὐτὰ ἀπετολήθησαν χωρὶς τὴν ἰδικὴν του συγκατάθεσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐπιδείξη τὴν μεγαλοψυχίαν τῆς βασιλείας εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ τρίτον ἀπὸ τὴν ἐπιδίωξιν νὰ καταστήσῃ τὴν ἐξουσίαν μὲ τὰς προσθήκας περισσότερον βεβαίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο μὲν ἀγαθώτερον ὄχι ὅμως καὶ σοφώτερον.

23. Ἐπεὶ δὲ ἦγον ἀπὸ πάντων σχολῆν, τῆς μὲν βασιλείας
 μελλούσης ἔτι καὶ μελετωμένης, τῆς δὲ ἡλικίας ἅμα καὶ τῆς
 ἐλπίδος ταῖς δευτέραις τῶν ἀρχῶν οὐ προσαγούσης, ἐχρῶντο
 μὲν καὶ τῶν ἄλλων παιδευταῖς μαθημάτων, πᾶσαν τὴν ἐγκύ-
 5 κλιον παιδευσιν ἐκπαιδεύοντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέ-
 ως· ἐχρῶντο δὲ καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίᾳ πλέον, οὐ τῇ περὶ
 λόγους μόνον, ἀλλ' ὅση καὶ διὰ τῶν ἡθῶν ἔχει τὸ εὐσεβές·
 ἀνδρῶν τε τοῖς σπουδαιοτάτοις προσομιλοῦντες καὶ πράξεων
 ταῖς χαριεστάταις καὶ πολλὴν ἐχούσαις τῆς ἀρετῆς τὴν ἐπί-
 10 δεῖξιν· τῷ μὲν γε κλήρω φέροντες ἑαυτοὺς ἐγκατέλεξαν, ὥστε
 καὶ τὰς θείας ἐπαναγιώσκειν τῷ λαῷ βίβλους, οὐδενὸς ἔλατ-
 τον εἰς δόξαν αὐτοῖς τοῦτο εἶναι νομίζοντες, ἀλλὰ καὶ πάντων
 μεῖζον καλλώπισμα τὴν εὐσέβειαν.

24. Μαρτύρων τε μνήμασι πολυτελεστάτοις, καὶ ἀναθημά-
 15 των φιλοτιμίαις, καὶ πᾶσιν οἷς ὁ θεὸς φῶς χαρακτηρίζεται,
 τὸ φιλόσοφον καὶ φιλόχριστον κατεμίμνον· ὁ μὲν καὶ κατ'
 ἀλήθειαν εὐσεβῶν, καὶ γὰρ ἦν, εἰ καὶ τὴν φύσιν θερμότερος,
 ἀλλ' οὐκ ἦν γνήσιος εἰς εὐσέβειαν· ὁ δὲ, τὸν καιρὸν ἐξωνούμενος,
 καὶ κρύπτων ἐν ἐπιεικείας πλάσματι τὸ κακὸν ἦεν. Τεκμή-
 20 ριον δὲ καὶ γὰρ οὐκ ἂν δυναίμην παραδραμεῖν τὸ συμβὰν θαῦ-
 μα, σφόδρα τε ὄν μνήμης ἄξιον καὶ πολλοὺς παιδεῦσαι τῶν
 ἀσεβῶν δυνάμενον.

25. Ἐκαμνον μὲν τοῖς μάρτυσιν, ὅπερ εἶπον, ἀμφοτέροι καὶ
 ἀντεφιλοτιμοῦντο λαμπρῶς ἀλλήλοις καὶ χειρὶ πολλῇ καὶ θα-
 25 πάνη τὸν οἶκον ἐγείροντες· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς προαι-
 ρέσεως, οὐδὲ εἰς ὁμοιον πέρας προέβαιεν ἀμφοτέροις ὁ πόνος·
 τοῦ μὲν γὰρ τὸ ἔργον ἦνυετο καὶ κατὰ λόγον ἐχώρει, τοῦ προε-

1. Βλ. Θεοδωρήτου, Ἱστορία, Βιβλ. III, κεφ. 2 καὶ Σωζομένου, Ἱστο-
 ρία, βιβλ. V, 2

23. Ἐπειδὴ δὲ ἀπειχάν ἀπὸ ὅλα, ἀφοῦ ἡ βασιλεία ἀνῆκεν εἰς τὸ μέλλον καὶ ἐμελετᾶτο, ἡ δὲ ἡλικία καὶ ἡ ἐλπίς των δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ δευτερευούσας ὑποθέσεις, ἔκαμναν χρῆσιν μὲν ἐκπαιδευτῶν καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων, ἀφοῦ ὁ θεὸς καὶ βασιλεὺς τοὺς ἐξεπαιδεύεν εἰς τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, ἐδιδάσκοντο ὅμως περισσότερον καὶ τὴν ἰδικὴν μας φιλοσοφίαν, ὄχι μόνον τὴν φιλοσοφίαν τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνην ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν εὐσέβειαν τῶν ἡθῶν. Συναναστρεφόμενοι δὲ μὲ τοὺς πλέον σπουδαίους ἄνδρας καὶ ἀσχολούμενοι μὲ πράξεις αἱ ὁποῖαι εἶναι πολὺ χαριτωμένοι καὶ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν μεγάλην ἀρετὴν, συγκατέλεξαν τοὺς ἑαυτοὺς των οἰκειοθελῶς εἰς τὸν κληρὸν, ὥστε ν' ἀναγινώσκουν καὶ τὰς θείας Βίβλους εἰς τὸν λαόν, πιστεύοντες ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι κανενὸς πράγματος ὑποδεέστερον εἰς δόξαν δι' αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα κόσμημα.

24. Καὶ μὲ πολυτελέστατα μνημεῖα μαρτύρων καὶ γενναιό-δωρα ἀφιερῶματα καὶ μὲ ὅλα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζεται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἐξεδήλωναν τὴν φιλόσοφον καὶ φιλόχριστον διάθεσιν· ὁ μὲν ἕνας ἐκδηλώνων εἰλικρινῆ εὐσέβειαν, διότι πράγματι ἦτο εὐσεβής, ἂν καὶ ἦτο ἐκ φύσεως θερμότερος, ἀλλὰ πάντως γνήσιος εἰς εὐσέβειαν· ὁ δὲ ἄλλος ἐκμεταλλεόμενος τὸν καιρὸν καὶ καλύπτων κάτω ἀπὸ τὴν φαινομενικὴν ἐπιείκειαν τὴν κακοῦθειαν. Ἀπόδειξις δὲ τούτου —δὲν θὰ ἡμποροῦσα ἄλλωστε νὰ τὸ ἀντιπαρέλθω — εἶναι τὸ θαῦμα πού συνέβη, τὸ ὁποῖον καὶ πολλῆς μνήμης ἄξιον εἶναι καὶ δύναται νὰ διδάξῃ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς.

25. Κατεπονοῦντο μὲν χάριν τῶν μαρτύρων, ὅπως εἶπα, καὶ οἱ δύο καὶ συνηγωνίζοντο καλῶς μεταξύ των τόσοσιν εἰς χειροκαντικὴν ἐργασίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν δαπάνην διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ οἴκου¹. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ προσπάθειά των δὲν προήρχετο ἀπὸ τὴν ἰδίαν διάθεσιν, οὔτε ὁ κόπος ἀμφοτέρων εἶχε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Διότι τοῦ μὲν ἑνὸς τὸ ἔργον προώδευε

σβυτέρον λέγω τῶν ἀδελφῶν, οἷα τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπίδοσιν ἐ-
 τοίμως προσιεμένου, κατὰ τὴν Ἰβελ θυσίαν, ὀρθῶς καὶ προσ-
 ενεχθεῖσαν καὶ διαιρεθεῖσαν· καὶ ἦν ὡσπερ πρωτοτόκου τις
 καθιέρωσις ἢ ἐπίδοσις· τοῦ δὲ θεοῦ τῆς ἐντεῦθεν ἤδη τῶν ἀσε-
 5 βῶν ἀτιμίας τὰ ἐκεῖθεν μαρτυρομένης καὶ μικροῖς μηνύμασι
 τὰ μεγάλα προκηρυκτούσης ὡσπερ τὴν Καὶν θυσίαν ὃ τῶν
 μαρτύρων Θεὸς ἀπεπέμπετο.

26. Καὶ ὁ μὲν ἐπόνει, ἢ δὲ γῆ τὸ πονηθὲν ἀπεσεῖετο. Καὶ ὁ
 μὲν ἐφιλονεῖκει μᾶλλον, ἢ δὲ ἀπηξίουν δέχεσθαι θεμελίους τοῦ
 10 σαθροῦ πρὸς εὐσέβειαν, οἷα βοῶσα τὸν ἐσόμενον ἐξ ἐκείνου
 σεισμόν καὶ τιμῶσα τοὺς μάρτυρας τῇ περὶ τὸν ἀσεβέστατον
 ἀτιμία. Τοῦτο τὸ ἔργον προφητεία τις ἦν τῆς ἕστερον τοῦ ἀν-
 δρὸς αὐθαδείας καὶ ἀπονοίας, καὶ τῆς εἰς μάρτυρας ἀτιμίας,
 καὶ περὶ τοὺς ἀγίους οἴκους παρανομίας· τοὺς μὲν ἄλλους
 15 λανθάνουσα, τὸν δὲ διόκτην πόρρωθεν προδιώκουσα, καὶ τὰ
 τῆς ἀσεβείας ἐπίχειρα προσημαίνουσα.

27. Ὡ ψυχῆς σοφῆς εἰς τὸ κακοποιῆσαι, τὴν δὲ ἰδίαν οὐ φευ-
 γούσης βάσανον! Ὡ Θεοῦ τὸ μέλλον κηρύττοτος, ἵνα ἡ ἀνα-
 κόπη τὴν ἀσέβειαν, ἢ δείξη τὴν πρόγνωσιν! Ὡ παραδόξου
 20 μὲν, ἀληθοῦς δέ, πλέον ἢ παραδόξου, θαύματος! Ὡ τῆς τῶν
 μαρτύρων φιλαδελφίας! Οὐκ ἐδέξαντο τιμὴν τοῦ πολλοῦς
 μάρτυρας ἀτιμάσαντος· οὐ προσήκαντο δῶρον τοῦ πολλοῦς
 ἀθλητὰς ἀποδειξόντος, μᾶλλον δὲ φθονήσαντος καὶ αὐτῆς
 τῆς ἀθλήσεως· ἢ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, οὐκ ἤνεγκαν μό-
 25 νοι μαρτύρων ὑβρίζεσθαι, τῶν ἄλλων ὀσείαις χερσὶ τεθησομέ-
 νων τε καὶ θεραπευθησομένων, οὐδὲ δοῦναι τῷ σοφιστῇ τῆς

καὶ ἐπροχώρει λογικῶς, λέγω τὸ ἔργον τοῦ μεγαλυτέρου ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν, ὡσάν ὁ Θεὸς νὰ προσεδέχετο ἀμέσως τὴν ἀφιέρωσιν, ὅπως τὴν θυσίαν τοῦ Ἄβελ¹, ἡ ὁποία ὀρθῶς προσεφέρθη καὶ διενεμήθη. Καὶ ἦτο ἡ ἀφιέρωσις ὡσάν εὐλογία πρωτοτόκου. Τοῦ ἄλλου δὲ —ἀλλοίμονον, ἡ ἐδῶ ἤδη ἀτιμία τῶν ἀσεβῶν μαρτυρεῖ τὰ ἐκεῖ συμβαίνοντα καὶ μὲ μικρὰ μὴνύματα διακηρύττει τὰ μεγάλα — ὅπως τὴν θυσίαν τοῦ Κάιν, ὁ Θεὸς τῶν Μαρτύρων τὴν ἀπεποιήθη.

26. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐκοπίαζεν, ἡ γῆ ὅμως ἀπετίνασσε τὸ ἔργον. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐπέμενε περισσότερο, ἐκείνη δὲ ἀπηξίωνε νὰ δεχθῆ τὰ θεμέλια τοῦ σαθοῦ κτίσματος πρὸς εὐσέβειαν, διακηρύττουσα, τρόπον τινά, τὸν σεισμόν ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ προκληθῆ ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ τιμῶσα τοὺς μάρτυρας μὲ τὴν ἀτιμίαν πρὸς τὸν ἀσεβέστατον ἐκεῖνον. Αὐτὸ τὸ ἔργον ἦτο ἓνα εἶδος προφητείας τῆς κατοπινῆς αὐθαδείας καὶ ἀνοησίας τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς ἀσεβείας πρὸς τοὺς μάρτυρας καὶ τῆς εἰς βᾶρος τῶν ἀγίων οἰκῶν παρανομίας, ἡ ὁποία προφητεία διέφευγε μὲν τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων, κατεδίωκε ὅμως ἐκ τῶν προτέρων τὸν διώκτην καὶ προανῆγγελλε τὴν τιμωρίαν τῆς ἀσεβείας.

27. Ἄλλοίμονον εἰς τὴν ψυχὴν ἡ ὁποία εἶναι σοφὴ εἰς τὸ νὰ κακοποιήσῃ, ἀλλὰ δὲν διαφεύγει τὴν ἰδικὴν τῆς τιμωρίαν! Θεέ μου, σὺ ὁ ὁποῖος διακηρύττεῖς τὸ μέλλον, ἢ διὰ νὰ ἀναχαιτίσης τὴν ἀσέβειαν, ἢ διὰ νὰ δείξης τὴν πρῶγνωσιν. Ἀθήλεια, τί παράδοξον θαῦμα! ποὺ εἶναι μὲν ἀληθινόν, ἀλλὰ εἶναι περισσότερο ἀπὸ παράδοξον! Πόσον μεγάλη εἶναι ἡ φιλαδελφία τῶν Μαρτύρων! Δὲν ἐδέχθησαν τὴν τιμὴν ἐκείνην ὁ ὁποῖος θὰ ἠτίμαζε πολλοὺς μάρτυρας. Ἀπέρριψαν τὸ δῶρον ἐκείνου ὁ ὁποῖος θὰ ἔκαμνε πολλοὺς νὰ ἀποδειχθοῦν ἀθληταί, ἢ μᾶλλον ἐκείνου ὁ ὁποῖος θὰ ἐφθόνηι καὶ αὐτὴν τὴν ἀθλησιν. Ἦ, διὰ νὰ εἴπωμεν τὸ ἀληθέστερον, δὲν ἠνέχθησαν μόνοι αὐτοὶ μεταξὺ τῶν Μαρτύρων νὰ ὑβρίζωνται, ἐνῶ οἱ ἄλλοι θὰ κατατίθενται μὲ ὀσίας χεῖρας καὶ θὰ λατρεύωνται, οὔτε νὰ δώσουν

κακίας ταῖς ὕβρεσιν ἐγκανχήσασθαι, ἵνα μὴ παρὰ τῆς αὐτῆς
 χειρὸς τὰ μὲν ἀνιστῆται μαρτύρων μνήματα, τὰ δὲ καταλύη-
 ται· καὶ οἱ μὲν τιμῶνται μάρτυρες, οἱ δὲ ἀτιμάζονται, μικρὸν
 φθανοῦσης τῆς ἐν σχήματι τιμῆς τὴν ἀληθινὴν ἀτιμίαν· μηδὲ
 5 πρὸς τῷ μεγέθει τῆς ὕβρεως καὶ σοφὸς εἶναι νομίση παρ'
 ἑαυτῷ, ληθάνων, ὥσπερ ἀνθρώπους, οὕτω καὶ Θεὸν τὸν πάν-
 των ὀξύτατον καὶ σοφώτατον, καὶ δρασσόμενον τοὺς σοφοὺς
 ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, διὰ τοῦ φαινομένου προβλήματος·
 ἀλλὰ γινώσκῃ νοούμενος, καὶ μὴ ὑπεραίρηται καταλαμβανό-
 10 μενος.

28. Εἰ γὰρ καὶ τὴν ἀσέβειαν οὐκ ἐπέσχευεν ὁ τῶν μαρτύρων
 Θεός, οὐδὲ τὴν μελετωμένην καὶ κρηπτομένην κακίαν, ὥσπερ
 ῥεῦμα πονηρὸν εὐθὺς ἀνεξήρανεν ἢ ἀνέκοψεν, οἷς αὐτὸς ἠπί-
 στατο λόγοις, κατὰ τὴν ἀῤῥήτητον αὐτοῦ σοφίαν τε καὶ κυβέρ-
 15 νησιν, καθ' ἣν καὶ τὰς Ἀμορῳαίων ἀνομίας ἀναπληρωθῆναι
 ᾤκονόμει, ἀλλ' ἔδει τὴν τε κακοήθειαν μισηθῆναι καὶ τὴν
 τιμὴν ἀπωσθῆναι τῶν πολλῶν ἕνεκεν καὶ δειχθῆναι τοῦ
 Θεοῦ τὴν περὶ πάντα τὰ προσφερόμενα ἰσότητά τε καὶ καθαρό-
 τητά.

20 29. Ὁ γὰρ εἰπὼν ἀσεβοῦντι τῷ Ἰσραήλ· «Ἐὰν προσφέρητε
 σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἔστι», τὰς τε Νου-
 μηνίας αὐτῶν καὶ τὰ Σάββατα, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐ προσ-
 ἰέμενος, μηδὲ γὰρ δεῖσθαι—πλήρης ὢν—μηδενὸς τῶν ἀνθρω-
 πίνων τε καὶ μικρῶν, ἵνα χαίρῃ καὶ τοῖς ἀναξίως προσφερο-
 25 μένοις τὴν τε τοῦ ἀνόμου θυσίαν, κὰν ἦ μόσχος, ὡς κύνα βδε-
 λυττόμενος, καὶ ὡς βλασφημίαν τὸν λίβανον, καὶ ἀλλαγμα
 πόρνης ἐξορίζων τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀποσειόμενος, μόνην δὲ θυσίαν
 τιμῶν, ἣν καθαρὰι τῷ καθαρωτάτῳ προσφέρουσι χεῖρες, καὶ

1. Ἰώβ 5, 13

2. Ἦσ. 1, 13

3. Δευτ. 23, 19

τὸ δικαίωμα εἰς τὸν σοφιστὴν νὰ καυχῆθῃ μὲ τὰς ὕβρεις τῆς κακίας, διὰ νὰ μὴ παρουσιασθῇ τὸ φαινόμενον καθ' ὃ ἀπὸ τὴν αὐτὴν χεῖρα ἄλλα μὲν μνημεῖα μαρτύρων νὰ ἀνεγείρωνται, ἄλλα δὲ νὰ καταλύωνται, καὶ ἄλλοι μὲν μάρτυρες νὰ τιμῶνται ἄλλοι δὲ νὰ ἀτιμάζωνται, ἀφοῦ ὀλίγον διαφέρει ἡ φαινομενικὴ τιμὴ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ἀτιμίαν· οὔτε νὰ νομισθῇ μὲ τὸ προβαλλόμενον πρόσχημα, παραλλήλως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ὕβρεως, ὅτι εἶναι καὶ σοφὸς κατὰ τὴν γνώμην του, παραπλανῶν ἔπως τοὺς ἀνθρώπους ἔτσι καὶ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ὀξύτατος καὶ σοφώτατος ὄλων καὶ συλλαμβάνει τοὺς σοφοὺς εἰς τὰ τεχνάσματά των¹, ἀλλὰ νὰ γνωρίζῃ ὅτι τὸν ἀντιλαμβάνονται καὶ νὰ μὴ ὑπερηφανεύεται ἀφοῦ προδίδεται.

28. Διότι ἂν ὁ Θεὸς τῶν Μαρτύρων δὲν κατηύθυνε καὶ τὴν ἀσέβειαν, οὔτε τὴν κακίαν, ἡ ὁποία ἐμελεῖτο καὶ ἐκρύπτετο, τὴν ἀπεξήρανε εὐθύς καὶ τὴν ἀνέκοψεν ὡς ρεῦμα κακὸν διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος ἐγνώριζε καλῶς, συμφώνως πρὸς τὴν ἄρρητον σοφίαν καὶ πρόνοιάν του, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξοικονόμησεν ἔτσι τὰ πράγματα ὥστε καὶ αἱ ἀνομίαι τῶν Ἀμορραίων ἰὰ ἀναπληρωθῶσιν, ἔπρεπε ὁμως καὶ ἡ κακοῦθεια νὰ μισηθῇ καὶ ἡ τιμὴ νὰ παραμερισθῇ ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ νὰ φανῇ ἡ ἰσότης καὶ ἡ καθαρότης τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλα τὰ προσφερόμενα δῶρα.

29. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶπε πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὅταν ἠσέβει· «Ἐὰν προσφέρετε σεμίδαλιν εἶναι μάστιον· τὸ θυμίαμα εἶναι δι' ἐμὲ βδέλυγμα»², καὶ ὁ ὁποῖος ξὲν ἠνείχετο τὰς νεομηνίας των καὶ τὰ Σάββατα καὶ τὴν ἑορτὴν τὴν μεγάλην, οὔτε ἔχει ὀνάγκην — ἀφοῦ εἶναι πλήρης — κανενὸς ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα καὶ μικρά, διὰ νὰ χαίρῃ καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ προσφέρονται ἀναξίως, καὶ τὴν θυσίαν τοῦ ἀδίκου καὶ ἂν εἶναι μόσχος τὸν βδελύσσειται ὡσὰν νὰ εἶναι σκύλος καὶ ὡσὰν βλασφημίαν τὸν λίβανον, καὶ τὸ συνάλλαγμα τῆς πόρνῃς τὸ ἐκβάλλει ἀπὸ τὸ ἱερόν καὶ τὸ ξεφορτώνεται³, μόνῃ δὲ θυσίᾳ τὴν ὁποίαν ἐκτιμᾷ εἶναι ἐκείνη ποὺ προσφέρουν εἰς τὸν καθαρῶτατον

νοῦς ὑψηλός τε καὶ ἠγνισμένος, τί θαυμαστόν, εἰ μὴδὲ τὴν ἐκείνου τιμὴν προσεδέξατο πονηρῶς τε καὶ μετὰ πονηρᾶς τῆς διανοίας προσαγομένης, ὁ μὴ καθορῶν ὡς ἄνθρωπος μὴδὲ εἰς τὸ φαινόμενον βλέπων, ἀλλ' εἰς τὸν κρυπτὸν ἄνθρωπον, καὶ εἰς
 5 τὸ ἔνδον τῆς κακίας ἢ τῆς ἀρετῆς ἐργαστήριον; Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτο· καὶ εἴ τις ἀπιστεῖ τοὺς τεθεαμένους αὐτοὺς ἐπιμαρτυρόμεθα· πολλοὶ δὲ εἰσιν, οἳ καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς ἔπειτα τὸ θαῦμα τοῦτο παρέπεμψάν τε καὶ παραπέμψουσιν.

30. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἀνδρας προϋόντες ἤδη τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ δογμα-
 10 μάτων ἤψαντο (ὡς μίποτε ὄφελον!) καὶ τὴν ἐκ τοῦ λόγον προσελάμβανον δύναμιν, ἢ τοῖς μὲν ἐπιεικέσιν ἀρετῆς ὄπλον, τοῖς δὲ μοχθηροτέροις κέντρον κακίας γίνεται, οὐδέτι κατέχειν ὅλην τὴν νόσον οἷός τε ἦν, οὐδὲ παντελῶς τὸν τῆς ἀσεβείας δόλον ἐν ἑαυτῷ μόνῳ φιλοσοφεῖν· ἀλλ' ὥσπερ πῦρ ἐμφολεῦσθαι
 15 ὕλην, καὶν μίπω πρὸς φλόγα λαμπρὰν ἀσθῆναι, σπυρῆθρες τινες ἐξάπτοντες ἢ καπνὸς ἐκ βάθους ὑποσημαίνουσιν, εἰ βοῦλει δέ, τῶν πηγῶν αἰ σήραγγάς τινας ὑποτρέχουσαι μετὰ πνεύματος, εἴτ' εὐρυχωρίαν οὐκ ἔχουσαι, οὐδὲ διέξοδον ἐλευθέραν, πολ-
 20 λὰχού τῆς γῆς ἀναγευσῶσι καὶ ὑπηχοῦσι κάτωθεν, ὑπὸ μὲν τῆς τοῦ πνεύματος ἀνωθεν βίας κατεχόμεναί τε καὶ ἀνακοπτόμεναι, οὕτω καὶ αὐτὸς τὸ μὲν πολὺ τῆς ἀσεβείας κατέκρυπτεν ὑπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος παιδαγωγίας, οὕτω γὰρ τὸ φανερῶς ἀσεβεῖν ἦν ἀσφαλές· ἔστι δὲ ὅποι καὶ παρεγύμνον τὸ τῆς γνώμης ἀπόθ-
 25 ῆτον τοῖς ὀξυτέροις τὴν ἀσεβείαν ἢ τὴν σύνεσιν· ἐν τε τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν λόγοις πλέον ἢ καλῶς εἶχεν ὑπέο· Ἑλλήνων

χειρες καθαραι και νοῦς ὑψηλός και ἐξαγνισμένος, τί τὸ περιεργον ἔαν δὲν ἐδέχθη και ἐκείνου τὴν τιμητικὴν προσφορὰν, ποῦ προσεφέρθη μὲ τρόπον πονηρὸν και μὲ πονηρὰν σκέψιν, ἐκείνος ὁ ὁποῖος δὲν κρίνει ὡς ἄνθρωπος οὔτε βλέπει ὅ,τι φαίνεται, ἀλλὰ τὸν κρυπτὸν ἄνθρωπον¹ και τὸ βαθύτερον αἴτιον τῆς κακίας ἢ τῆς ἀρετῆς; Αὐτὸ μὲν λοιπὸν τοιοῦτον ὑπῆρξε και ἔαν κανεῖς ἀμφιβάλλη, ἐπικαλούμεθα ὡς μάρτυρας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸ εἶδαν· εἶναι δὲ πολλοὶ ἐκείνοι ποῦ και εἰς ἡμᾶς και εἰς τοὺς μεταγενεστέρους διηγήθησαν τὸ θαῦμα και θά τὸ διηγηθοῦν.

30. Ὅταν δὲ ἀνδρωθέντες πλέον ἐδιδάχθησαν τὰ δόγματα τῆς φιλοσοφίας (τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ μὴ ἐδιδάσκοντο) και ἀπέκτησαν τὴν ἰκανότητα τοῦ λόγου, ἢ ὁποῖα εἰς μὲν τοὺς ἀγαθοὺς γίνεται ὄπλον ἀρετῆς, εἰς δὲ τοὺς φαυλοτέρους κέντρον κακίας, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ κρατήσῃ ὅλην τὴν μανίαν, οὔτε ἐξ ὀλοκλήρου εἰς μόνον τὸν ἑαυτὸν του νὰ μελετᾷ τὸν δόλον τῆς ἀσεβείας. Ἄλλ' ὅπως τὸ πῦρ τὸ ὁποῖον ἐμφωλεῦει εἰς σωρὸν ξύλων, και ἂν ἀκόμη δὲν ὑψωθῇ εἰς φλόγα λαμπερὰν, ὀλίγοι σπινθῆρες οἱ ὁποῖοι ἀνάπτουν ἢ καπνὸς ποῦ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ βάθος τὸ φανερώνουν, ἔαν δὲ θέλῃς, ὅπως ἀπὸ τὰς πηγὰς ἐκείναι ποῦ τρέχουν μὲ ὄρμην εἰς ὑπογείους σήραγγας, ἔπειτα μὴ ἔχουσαι εὐρυχωρίαν οὔτε ἐλευθέραν διέξοδον, εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς γῆς φυσοῦν ἰσχυρῶς και δημιουργοῦν ὑπόκωφον ἦχον καθὼς ὑπὸ μὲν τοῦ ρεύματος ὠθοῦνται πρὸς τὰ ἄνω, ὑπὸ δὲ τῆς ἄνωθεν πίεσεως συγκρατοῦνται και ἀνακόπτονται, ἔτσι και αὐτὸς τὸ μὲν μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀσεβείας του τὸ ἀπέκρυπτεν πιεζόμενος ἀπὸ τὰς περιστάσεις και τὴν ἐπαγρύπνησιν τοῦ βασιλέως, διότι τὸ νὰ ἀσεβῇ κανεῖς φανερὰ ἦτο ἀκόμη ἐπικίνδυνον. Ὑπῆρχαν ὁμως περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνερωνε τὰς κρυφὰς ἀντιλήψεις του εἰς ἐκείνους ποῦ ἦσαν ὀξύτεροι εἰς τὴν ἀσεβείαν παρὰ εἰς τὴν φρόνησιν. Και εἰς τοὺς πρὸς τὸν ἀδελφὸν του λόγους ἐνεφανίζετο περισσότερο ἀπὸ καλός, ὑποστηρίζων τοὺς Ἕλληνας μὲ τὴν πρὸ-

διατεινόμενος προφάσει δῆθεν ὡς τὸν ἥττω γυμνάζων λόγον, τὸ δὲ ἦν ὄντως γυμνασία κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ πᾶσι χαίρων οἷς ἀσεβῆς τρόπος χαρακτηρίζεται.

31. Ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν ἀδελφὸν ἢ φιλανθρωπία τοῦ αὐτοκράτο-
 5 ρος ἀποδείκνυσι βασιλέα καὶ μέρος οὐκ ὀλίγον ἐγχειρίζεται
 τῆς οἰκουμένης, τῷ δὲ ὑπῆρχε κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν καὶ
 ἄδειαν, καὶ λόγων καὶ διδασκάλων τοῖς ὀλεθριωτάτοις προσ-
 ομιλεῖν (Ἰσσία δὲ ἦν αὐτῷ τὸ τῆς ἀσεβείας διδασκαλεῖον,
 ὅση τε περὶ ἀστρονομίαν καὶ τὰς γενέσεις καὶ φαντασίαν προ-
 10 γνώσεως τερατεύεται, καὶ τὴν ἐπομένην τούτοις γοητικὴν),
 ἐν ἔτι τὸ λεῖπον ἦν προστεθῆναι τῇ ἀσεβείᾳ καὶ δύναμιν. Οὐ
 πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ταύτην δίδωσιν αὐτῷ καθ' ἡμῶν ἢ πλη-
 θυνθεῖσα τῶν πολλῶν ἀνομία, καὶ ἢ ἐπ' ἄκρον, ὡς ἂν εἴποι
 15 τισ, Χριστιανῶν εὐεξία, τὴν ἐναντίαν ζητοῦσα μεταβολήν, καὶ
 ἢ ἐξουσία καὶ ἢ τιμὴ καὶ ὁ κόρος δι' ὃν ὑβρίσαμεν.

32. Τῷ ὄντι γὰρ κινδυνεύει χαλεπώτερον εἶναι τὸ κατασχεῖν
 τὰ ἀγαθὰ τοῦ μὴ παρόντα κτήσασθαι· καὶ ὄρεον ἀπελθοῦσαν
 εὐημερίαν ἀνακαλέσασθαι δι' ἐπιμελείας, ἢ τὴν ὑπάρχουσαν
 διασώσασθαι· καὶ πρὸ μὲν συντριβῆς ἠγεῖται ὕβρις, αἱ Πα-
 20 ροιμίαι καλῶς φασί, πρὸ δὲ δόξης ταπεινώσις. Ἡ, ἵνα σα-
 φέστερον εἴπω, ὕβρις μὲν ἔπεται συντριβή, ταπεινώσει δὲ
 εὐδοξία. «Κύριος γὰρ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς
 δὲ δίδωσι χάριν», καὶ ἀντεισάγει τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις
 ὁ πάντα δικαίως ἐπιμετρῶν.

25 Ταῦτα εἰδὼς καὶ ὁ θεῖος Δαυὶδ, ἐν τι τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ
 συνεστάλθαι τίθεται· καὶ χάριν ὁμολογεῖ τῷ συστειλάντι,
 ὡς τοῦ τὰ δικαίωματα μαθεῖν ἐντεῦθεν προσγινομένου· καί,

1. Δημοσθένους, Ὀλυνθιακός, Α' 23.

2. Παρμ. 16, 18

3. Παρμ. 3, 34 καὶ Ἰακ. 4, 6

φασιν δῆθεν ὅτι ἄσκει τὸν ἀσθενῆ λόγον, ἐνῶ αὐτὸ ποῦ ἔκαμνεν ἦτο ἀσκησις ἐναντίον τῆς ἀληθείας, καὶ χαίρων μὲ ὄλα ὄσα χαρακτηρίζουν ἀεβῆ συμπεριφορὰν.

31. Ὅταν δὲ τὸν μὲν ἀδελφὸν ἢ καλοκαγαθία τοῦ αὐτοκράτορος ἀνέδειξε βασιλέα κκι τοῦ παρεχώρησε τὴν διοίκησιν μεγάλου τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας, αὐτὸς δὲ εἶχε μεγάλην δικαιοδοσίαν καὶ ἐλευθερίαν νὰ παρακολουθῆ τοὺς πλέον ὄλεθρίους λόγους καὶ διδασκάλους (ἢ Ἄσια δὲ ἦτο δι' αὐτὸν τὸ διδασκαλεῖον τῆς ἀσεβείας, ἢ ὁποῖα τερατολογεῖ περὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων καὶ τὴν φαντασίαν τῆς προγνώσεως, καθὼς ἐπίσης καὶ περὶ τὴν γοητευτικὴν ἢ ὁποῖα εἶναι συνακόλουθος αὐτῶν), ἕνα πρᾶγμα ἦτο ἀκόμη αὐτὸ ποῦ τοῦ ἔλειπε, νὰ προστεθῆ εἰς τὴν ἀσεβείαν καὶ δύναμις. Δὲν ἐμεσολάβησε πολὺ διάστημα καὶ τοῦ δίδει καὶ αὐτὴν ἐναντίον μας ἢ πληθυνθεῖσα ἀμαρτία τῶν πολλῶν, καὶ ἢ εἰς τὸ ἔπακρον, οὕτως εἰπεῖν, ἰσχὺς τῶν Χριστιανῶν, ἢ ὁποῖα ἐπεζῆται τὴν εἰς τὸ ἀντίθετον μεταβολὴν, καὶ ἢ ἐξουσία καὶ ἢ τιμὴ καὶ ὁ κορεσμὸς ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποῖου ἐφερόμεθα ὑβριστικῶς.

32. Διότι ὄντως κινδυνεύει νὰ εἶναι δυσκολώτερον νὰ διατηρήσῃ κανεὶς τὰ ἀγαθὰ, ἀπὸ τοῦ νὰ τὰ ἀποκτήσῃ ὄταν δὲν ὑπάρχουν¹ καὶ εὐκολώτερον νὰ ἀνακτήσῃ ἀπολεσθεῖσαν εὐημερίαν μὲ τὴν ἐπιμέλειαν, παρὰ νὰ διασώσῃ τὴν ὑπάρχουσαν. Καὶ πρὶν μὲν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, λέγουν ὀρθῶς αἱ Παροιμίαι², προηγεῖται ἢ ὕβρις, πρὶν δὲ ἀπὸ τὴν δόξαν ἢ ταπείνωσις. Ἦ, διὰ νὰ ὀμιλήσω σαφέστερον, τὴν ὕβριν ἀκολουθεῖ ἢ καταστροφή, τὴν δὲ ταπείνωσιν ἢ ὑπεροχὴ, διότι «ὁ Κύριος εἰς τοὺς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, εἰς δὲ τοὺς ταπεινοὺς δίνει χάριν»³ καὶ ἀνταποδίδει τὰ ἀντίθετα εἰς τοὺς ἀντιθέτους ἐκεῖνος ποῦ ἀνταμείβει ὄλα δικαίως.

Αὐτὰ γνωρίζων καὶ ὁ θεῖος Δαυὶδ, ἐκλαμβάνει ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν ταπείνωσιν καὶ εὐγνωμονεῖ τὸν ταπεινωθέντα, διότι ἀπὸ τὴν ταπείνωσιν ὠδηγήθη νὰ μάθῃ τὰ δικαίως-

«Πρὸ τοῦ με ταπεινωθῆναι), φησὶν, «ἐγὼ ἐπλημμέλησα· διὰ τοῦτο τὸ λόγιόν σου ἐφύλαξα»· μέσην πλημμελείας τε καὶ διορθώσεως τιθεὶς τὴν ταπεινώσιν, ὡς ἐκ μὲν ταύτης γεννωμένην, τὴν δὲ γεννήσασαν· ἁμαρτία μὲν γὰρ ταπεινώσεως ὁ μήτηρ. ἐπιστροφῆς δὲ ταπεινώσεως.

Ἡμεῖς γοῦν, ὑψωθέντες ὅτε ἤμεν ἐπιεικεῖς τε καὶ μέτριοι καὶ κατὰ μικρὸν ἀδξηθέντες, ὡς εἰς τόδε τὸ σχῆμα καὶ πλήθος σὶν χειραγωγία Θεοῦ προελθεῖν, ἠνίκα ἐλιπᾶνθημεν ἐσκιρτήσαμεν· καὶ ἠνίκα ἐπλατύνθημεν ἐστενοχωρήθημεν καὶ ἦν ἐν 10 τοῖς διωγμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσι συνελξαῖμεθα δόξαν καὶ δύναμιν. ταύτην εὖ πράττοντες κατελύσαμεν· δηλώσει δὲ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου.

33. Ὅσον μὲν ἡ βασιλεία τῷ Καίσαρι καὶ ὁ βίος λαμβάνει· τὰ γὰρ ἐν μέσῳ σιωπήσομαι φειδοῦ καὶ τοῦ πεποιηκότος 15 καὶ τοῦ πεποιθότος· ὧν ἀμφοτέρων αἰδούμενος τὴν εὐσέβειαν, οὐκ ἐπαιῶ τὴν θρασύτητα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδει τι καὶ ἁμαρτεῖν, ὄντας ἀνθρώπους, τοῦτό ἐστιν ὃ τάχα ἂν τις ἀμφοτέρων οὐκ ἐπαιέσειεν· εἰ μὴ κἀνταῦθα δι' ὧν τοῦ ἐτέρου κατηγορήσομεν, τὸν ἕτερον αἰτίας ἀφήσομεν.

20 Ὁ δὲ εὐθύς μὲν κληρονόμος τῆς τοῦ ἀδελφοῦ βασιλείας, ἀλλ' οὐκ εὐσεβείας, μικρὸν δὲ ὕστερον καὶ τοῦ βασιλεύσαντος αἰτὸν γίνεται, τὸ μὲν ἐκόντος, τὸ δὲ βιασθέντος τῷ κοινῷ τέλει. καὶ ἠττηθέντος ἦτταν παντὶ τῷ κόσμῳ κακὴν καὶ ὀλέθριον.

25 34. Τί τοῦτο, ὦ θειότατε βασιλέων καὶ φιλοχριστότατε, (προᾶγομαι γὰρ ὡς παρόντι καὶ ἀκούοντι μέμψασθαι, καὶ εἰ πολὺ κοεῖττονα γινώσκω τῆς ἡμετέρας μέμψεως, μετὰ Θεοῦ

1. Ψαλμ. 118, 71

2. Ψαλμ. 118, 67

3. Δευτ. 32, 15

ματα τοῦ Θεοῦ¹, καὶ λέγει· «Προτοῦ νὰ ταπεινωθῶ ἐγὼ ἡμάρτησα, διὰ τοῦτο ἐφύλαξα τὸν νόμον Σου»², τοποθετῶν τὴν ταπεινώσιν μεταξὺ ἁμαρτίας καὶ διορθώσεως, ἐπειδὴ γεννᾶται ἐκ τῆς μιᾶς καὶ γεννᾷ τὴν ἄλλην. Διότι ἡ μὲν ἁμαρτία εἶναι μητέρα τῆς ταπεινώσεως, ἡ δὲ ταπείνωσις τῆς ἐπιστροφῆς.

Ἡμεῖς λοιπόν, ὑψωθέντες ὅταν ἦμεθα ἀγαθοὶ καὶ ταπεινόφρονες καὶ αὐξηθέντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὥστε νὰ φθάσωμεν εἰς αὐτὸ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ πλῆθος μὲ τὴν χειραγωγίαν τοῦ Θεοῦ, μόλις ἐπαχύνθημεν ἀπεσκιρτήσαμεν καὶ μόλις ἐπλατύνθημεν ἠσθάνθημεν στενοχωρίαν³ καὶ τὴν δόξαν καὶ δύναμιν τὴν ὁποίαν ἀπεκτήσαμεν κατὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς θλίψεις, τὴν κατελύσαμεν τώρα πού εὐημεροῦμεν. Αὐτὸ θὰ φανῆ ἀπὸ τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου.

33. Ἡ μὲν βασιλεία διὰ τὸν καίσαρα καὶ ὁ βίος λαμβάνουν τέλος· διότι τὰ ἐνδιάμεσα θὰ τὰ παρασιωπήσω ἀπὸ σεβασμὸν καὶ πρὸς αὐτὸν πού τὰ ἔκαμε καὶ πρὸς αὐτὸν πού τὰ ὑπέστη. Αὐτῶν τῶν δύο σεβόμενος τὴν εὐσεβείαν, δὲν ἐπαινῶ τὴν θρασύτητα. Ἐπειδὴ λοιπόν συνέβη καὶ νὰ ἁμαρτήσουν, εἰς κάτι, ὡσὰν ἄνθρωποι πού ἦσαν, αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἴσως δὲν θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἐπαινέσῃ καὶ τοὺς δύο· ἐκτὸς ἑὰν καὶ ἐδῶ μὲ ὅσα κατηγορήσωμεν τὸν ἕνα, ἀπαλλάξωμεν τῆς κατηγορίας τὸν ἄλλον.

Αὐτὸς—δὲ ἀμέσως μὲν γίνεται κληρονόμος τῆς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλ' ὄχι καὶ τῆς εὐσεβείας, ὀλίγον δὲ βραδύτερον καὶ ἐκείνου πού τὸν ἔκαμε βασιλέα, ὁ ὁποῖος προέβη εἰς τὴν ἐνέργειάν του αὐτὴν ἐν μέρει μὲν ἐκουσίως, ἐν μέρει δὲ πιεσθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἐπέδειξεν ὑποχωρητικότητα κακὴν καὶ ὀλεθρίαν δι' ὀλόκληρον τὸν κόσμον.

34. Διατί τὸ ἔκαμες αὐτό, θειότατε καὶ φιλοχριστότατε τῶν βασιλέων, (διότι φθάνω εἰς τὸ σημεῖον νὰ τὸν κατηγορήσω ὡς παρόντα καὶ ἀκούοντα, ἂν καὶ γνωρίζω ὅτι εἶναι ἄξιος πολὺ μεγαλυτέρας κατηγορίας ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας, ἀφοῦ ἦτο συν-

τεταγμένον, καὶ τῆς ἐκεῖ δόξης κληρονομήσαντα, καὶ τοσοῦτον
 μεταχορηγήσαντα, ὅσον μεταθέσθαι τὴν βασιλείαν). Τίνα ταύτην
 ἐβουλεύσω βουλὴν, πάντων συνέσει καὶ ἀγγινοῖα κατὰ πολὺ
 διαφέρων, οὐ τῶν ἐπὶ σοῦ βασιλέων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔμ-
 5 προσέν; ὁ τὸ βαρβαρικὸν ἀνακαθαίρων κέκλιω, καὶ τοὺς οἴκοι
 τρυάντους χειροῦμενος, τοὺς μὲν τοῖς λόγοις, τοὺς δὲ τοῖς
 ὄπλοις, καὶ τούτων ἐκάτερον ὡς μηδὲν ὑπὸ τοῦ ἐτέρου διο-
 χλούμενος· οὐ μεγάλα μὲν τρόπαια τὰ μεθ' ὀπλων καὶ μάχης,
 μείζω δὲ καὶ περιφανέστερα τὰ ἀναίμακτα· πρὸς ὃν καὶ αἱ
 10 πανταχόθεν προεσβείαι καὶ ἰεσείαι· ὅ τὰ μὲν ἐπήκουε, τὰ δὲ
 ἔμελλε· πᾶν δὲ ἦν τὸ ἐλπισθὲν ἴσον τῷ χειρωθέντι· ὁ χειρὶ
 Θεοῦ πρὸς πᾶσαν καὶ βουλὴν καὶ προᾶξιν ὀδηγούμενος· οὐ μάλ-
 λον μὲν τῆς χειρὸς ἢ συνέσεως, μᾶλλον δὲ τῆς συνέσεως ἢ χειρὸς
 ἐθανμάζετο· πλεον δὲ τῆς ἐν ἀμφατέροις εὐδοκιμήσεως ἢ
 15 εὐσέβεια.

35. Πῶς οὖν ἐνταῦθα μόνον ἀμαθῆς ἐγάνης καὶ ἀπερίσκεπτος:
 Τί τὸ τάχος τῆς ἀπαρθρώπου φιλαρθρωπίας; Τίς συνεισηλθε
 δαιμόνων τῷ σκέμματι; Πῶς τὸν μέγαν κλῆρον καὶ τὸ πατρῶον
 καλλώπισμα, τοὺς ἐπωνύμους λέγων Χριστοῦ, τὸ πανταχοῦ
 20 τῆς οἰκουμένης ἐκλάμπαν ἔθνος, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, τὸ
 πολλῶ πόνῳ καὶ πολλοῖς ἰδρωσὶ συναυξηθέν, οὕτως ἐν ὀλίγῳ
 καὶ ἀκμῇ βραχεία καιροῦ τῷ κοινῷ παλαμναίῳ φέρον παρῆ-
 δωκας;

36. Ἴσως τι καὶ ἄσεβειν ἐμῖν, ἀφελφοί, φαίνομαι καὶ ἀγνω-
 25 μονεῖν ἐν τοῖς λόγοις τούτοις καὶ ὅτι μὴ ταχὺ τοῖς τῆς κατη-
 γορίας ῥήμασιν ἐπάγω τὰ τῆς ἀληθείας. Καίτοι γε ἱκανῶς
 ἀπολελόγημαι καὶ δι' αὐτῶν ὧν ἐγκέκληκα, εἴ τι τῆ κατηγο-

1. Α' Πέτρ. 2, 9

2. Παλαμναῖος εἶναι αὐτὸς ποῦ φονεύει μὲ τὴν ἰδίαν του παλάμην, ὁ δολοφόνος. Εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἀπαντᾷ ὡς σύνηθες ἐπίθετον τοῦ διαβόλου.

τεταγμένος με τόν Θεόν και έκληρονόμησε τήν ἐκεῖ δόξαν, και ὑπεχώρησε τόσον πολύ ὥστε νά ἀναθέσῃ τήν βασιλείαν). Ποία ἀπόφασις ἦτο αὐτή τήν ὁποίαν ἔλαβες, σὺ ὁ ὁποῖος διέφερες κατά πολύ εἰς σύνεσιν και εὐστροφίαν πνεύματος ἀπό ὄλους ὄχι μόνον τοὺς συγχρόνους σου βασιλεῖς ἀλλὰ και ἀπό τοὺς προγελεστέρους; Σὺ, ὁ ὁποῖος κατέβαλλες τὰ γύρω βάρβαρα ἔθνη και ὑπέτασες τοὺς τυράννους τῆς πατρίδος, ἄλλους μὲν με τοὺς λόγους, ἄλλους δὲ με τὰ ὄπλα, και τόν καθένα ἀπό αὐτοὺς χωρὶς νά ἐνοχλῆσαι ἀπό τόν ἄλλον. Σὺ τοῦ ὁποῖου μεγάλα μὲν εἶναι τὰ τρόπαια, τὰ ὁποῖα ἐπέτυχες με ὄπλα και μάχας, μεγαλύτερα δὲ και ἐνδοξότερα τὰ ἀναιμάκτα· πρὸς τόν ὁποῖον κατέφθανάν ἀπό παντοῦ πρεσβεῖαι και παρακλήσεις· εἰς τόν ὁποῖον ἄλλα μὲν ἔθνη ὑπήκουαν ἄλλα δὲ ἐπρόκειτο νά ὑπακούσουν, ὄλα δὲ τὰ ἐλπιζόμενα ἦσαν ἴσα με τὰ ὑποταχθέντα· σὺ ὁ ὁποῖος ὠδηγεῖσο ἀπό τήν χεῖρα τοῦ Θεοῦ εἰς κάθε ἀπόφασιν και πράξιν· τοῦ ὁποῖου περισσότερον ἀπό τήν δύναμιν ἐθαυμάζετο ἡ σύνεσις και περισσότερον ἀπό τήν σύνεσιν ἡ δύναμις και περισσότερον ἀπό τήν εἰς ἀμφοτέρα ἐπίδοσιν ἐθαυμάζετο ἡ εὐσέβεια.

35. Πῶς λοιπὸν μόνον ἐδῶ ἐφάνης ἀμαθῆς και ἀπερίσκεπτος; Πρὸς τί ἡ βιασύνη τῆς ἀπανθρώπου φιλανθρωπίας; Ποῖος ἀπό τοὺς δαίμονας παρεισέφρησεν εἰς τήν σκέψιν σου; Πῶς τήν μεγάλην κληρονομίαν και τὸ καλλώπισμα τῶν πατέρων, ἐννοῶ τοὺς Χριστιανούς, τὸ ἔθνος πού ἔλαμψεν εἰς ὄλην τήν οἰκουμένην, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα¹, αὐτὸ πού με πολὺν κόπον και πολλοὺς ἰδρωτάς ηὔξηθη, ἔτσι ἐντὸς ὀλίγου και εἰς πολὺ βραχὺ χρονικὸν διάστημα τὸ ὠδήγησες και τὸ παρέδωσες εἰς τόν δολοφόνον διάβολον²;

36. Ἴσως, ἀδελφοί, νά σᾶς φαίνωμαι ὅτι ἀσεβῶ κατά τι και ἀγνωμονῶ με τοὺς λόγους αὐτοὺς και ὅτι δέν προσθέτω ἀμέσως εἰς τοὺς λόγους τῆς κατηγορίας και τήν ἀλήθειαν. Ἄν και βεβαίως ἀρκετὰ ἔχω ἀπολογηθῆ και με αὐτὰ πού κατηγορήσα,

- ρία τὸν νοῦν προσέχετε· κἀνταῦθα μόνον ἡ κατηγορία τὴν
 ἄφρων ἔχει χρησιμότητα γὰρ εἰπὼν, τὴν ἀπολογία ἐδήλωσα.
 Τίς γὰρ οὐκ οἶδε καὶ τῶν μετρίως ἐκείνων ἐπισταμένων, ὅτι
 ἕνεκα μὲν εὐσεβείας καὶ τοῦ περὶ ἡμᾶς φίλτρον καὶ τοῦ βού-
 5 λεσθαι πᾶν ἡμῖν ἀγαθόν, μὴ ὅτι ἐκείνον παρεῖδεν ἄν, ἢ γένους
 ὅλου τιμὴν, ἢ προσθήκην τῆς βασιλείας, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς
 βασιλείας καὶ πάντων τῶν ὄντων καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς, ἣς
 οὐδὲν οὐδενὶ τιμιώτερον, τὴν ἡμετέραν ἀσφάλειάν τε καὶ σω-
 τηρίαν οὐκ ἂν χαλεπῶς ἠλλάξατο;
- 10 37. Οὐδενὶ γὰρ οὐδενὸς οὕτω πώποτε πράγματος ἕως θεο-
 μὸς ἐρέσκησεν, ὡς ἐκείνῳ Χριστιανούς ἀξιεῖσθαι καὶ εἰς
 πλεῖστον καὶ δόξης προσελθεῖν καὶ δυνάμει· καὶ οὔτε ἔθνη
 χειρούμενα, οὔτε τὸ κοινὸν εὐνομούμενον, οὐ πλῆθος χρημάτων,
 οὐ δόξης περιουσία, οὐ τὸ βασιλέα βασιλέων καὶ εἶναι καὶ ὄνο-
 15 μάζεσθαι, οὐχ ὅσοις ἄλλοις ἀνθρώπων εὐδαιμονία γνωρίζεται,
 οὐδὲν οὕτω τῶν πάντων ἐκείνον ἠΰφραινεν, ὡς τὸ δι' ἑαυτοῦ
 μὲν ἡμᾶς, διὰ δὲ ἡμῶν ἐκείνον, καὶ παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώποις
 εὐδοκιμεῖν, καὶ ἀκατάλυτον ἡμῖν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον πα-
 ραμεῖναι τὴν δυναστείαν· καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκείνο
- 20 ἦδει σαφῶς, ὑψηλότερόν τε καὶ βασιλικιώτερον ἢ κατὰ τοὺς
 πολλοὺς περὶ τούτων διανοούμενος, ὅτι τοῖς Χριστιανῶν πρά-
 γμασι τὰ Ῥωμαίων συνηύξησε, καὶ συνεισηλθε τῇ ἐπιδημίᾳ
 Χριστοῦ τὸ κράτος, οὐπω πρότερον τελείως εἰς μοναρχίαν
 νενικηκός· καὶ διὰ τοῦτο πλέον ἐδόκει μοι περιπέτειαν εὐ ποι-
- 25 ῶν, τὰ ἡμέτερα· ὅς γε, καὶ εἴ τι παρελόπησεν ἡμᾶς, οὐ περι-
 φρονῶν, οὐδὲ ὑβρίζων, οὐδὲ ἄλλοις τισὶ πρὸ ἡμῶν χαριζόμε-
 νος, ἀλλ' ὥστε πάντας ἐν εἶναι καὶ συμφροεῖν παρελόπησε
 καὶ μὴ διακεκόφθαι, μηδὲ διεστάναι τοῖς σχίσμασιν.

ἐὰν προσέχετε καθόλου τὸ νόημα τῆς κατηγορίας, καὶ ἀπὸ αὐτὰ μόνον ἡ κατηγορία συγχωρεῖται· διότι ὅταν ἀνέφερα τὴν χρηστότητα, ἔκαμα ἀπολογία. Διότι ποῖος δὲν γνωρίζει, ἀπὸ ἐκείνους πού καὶ μετρίως τὸν ἐγνώριζαν, ὅτι, ἕνεκα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης καὶ τοῦ νὰ θέλῃ κάθε ἀγαθὸν δι' ἡμᾶς, δὲν θὰ παρέβλεπεν ἐκεῖνος ἢ ὀλοκλήρου τοῦ γένους τὴν τιμὴν, ἢ τὴν αὐξησιν τῆς βασιλείας, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα, ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν του, τῆς ὁποίας τίποτε πολυτιμώτερον δὲν ὑπάρχει, καὶ δὲν θὰ τὰ ἀντήλλασεν εὐκόλως χάριν τῆς ἰδικῆς μας ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας;

37. Διότι εἰς κανένα ποτὲ περὶ οὐδενὸς πράγματος δὲν παρετηρήθη τόσον θερμὸς ἔρωσ, ὅπως εἰς ἐκείνον διὰ νὰ αὐξηθοῦν οἱ Χριστιανοὶ καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Καὶ οὔτε τὰ ἔθνη πού ὑπετάσσοντο, οὔτε ἡ πολιτεία πού ἐκυβερνᾶτο καλῶς, οὔτε τὰ πολλὰ χρήματα, οὔτε ἡ μεγάλη δόξα, οὔτε τὸ γεγονός ὅτι ἦτο καὶ ὠνομάζετο βασιλεὺς τῶν βασιλέων, οὔτε ὅλα ὅσα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θεωροῦνται ὡς εὐδαιμονία, τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν τὸν ηὐχαρίσται τόσον πολύ, ὅσον τὸ νὰ προκόπτωμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡμεῖς δι' ἐκείνου καὶ ἐκεῖνος δι' ἡμῶν, καὶ νὰ παραμείνῃ ἀκατάλυτος ἡ δυναστεία εἰς ὅλους τοὺς χρόνους. Διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐκεῖνο ἐγνώριζε καλῶς, συλλογιζόμενος ὑψηλότερα καὶ βασιλικώτερα παρ' ὅσον ἄλλοι περὶ αὐτῶν, ὅτι τὰ ρωμαϊκὰ πράγματα συνηστήθησαν μαζί μὲ τὰ χριστιανικὰ καὶ ὅτι μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ ἦλθε καὶ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε κατορθώσει προηγουμένως νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν μοναρχίαν. Καὶ δι' αὐτὸ μοῦ φαίνεται ὅτι περισσότερον ἐφρόντιζε εὐεργετῶν τὰ ἰδικὰ μας πράγματα, ὁ ὁποῖος, βεβαίως, καὶ ἂν εἰς κάτι μᾶς ἐλύπησε, μᾶς ἐλύπησεν ὄχι ἀπὸ περιφρόνησιν ἢ ὕβριν, οὔτε διὰ νὰ χαρισθῇ εἰς κάποιους ἄλλους πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι ὅλοι ἕνα καὶ νὰ ὁμονοοῦν καὶ νὰ μὴ διασπῶνται οὔτε νὰ διαιροῦνται μὲ τὰ σχίσματα.

38. Ἄλλ' ὅπερ εἶπον, ἀγέλακτον ἢ ἀπλότης καὶ μετὰ τοῦ
 σαθοῦ τὸ φιλόανθρωπον καὶ ἤκιστα κακίαν ὑφορᾷται τὸ κα-
 κίας ἐλευθερον διὰ τοῦτο ἠγροήθη τὸ μέλλον καὶ τὸ πλάσμα
 οὐκ ἐφωράθη καὶ παρεισηλθε κατὰ μικρὸν ἢ ἀσεβεία καὶ δύο
 χρηστότητες συνεισηλθον ἀλλήλαις. ἢ τε περὶ τὸ εὐσεβές γέ-
 νος καὶ τὸν ἀσεβέστατον πάντων καὶ ἀθεώτατον, ὅς. τί μεμ-
 φόμενος Χριστιανοῖς. τί δὲ οὐκ ἐπαινεῖν ἔχον τῶν ἡμετέρων,
 τί δὲ τῶν παρ' Ἑλλήσι δογμαίων ὑπερφυές νομίσις καὶ δυσ-
 κίνητον λόγῳ. ποίῳ δὲ καὶ ἀκολουθῶν ὑποδείγματι, γνωριμώ-
 10 τaton ἑαυτὸν ἐξ ἀσεβείας κατέστησε, καὶ καινότερον τρόπον
 ἡμιλλήθη τῷ ἀναδείξαντι: Ἐπειδὴ γε ὑπερβάλλειν οὐκ ἦν
 ἀρετῇ καὶ τοῖς κρείττοσι, διὰ τοῦ ἐναντίου φανῆναι ἐφιλονεί-
 κησε τῆς εἰς δυσσεβείαν ἀμετροίας, καὶ τῆς περὶ τὸ χειρὸν
 φιλοτιμίας. Ἡ μὲν οὖν ὑπὲρ Χριστιανῶν τοῦ ἀνδρός καὶ πρὸς
 15 Χριστιανοῦς ἀπολογία τοιαύτη, καὶ οὕτω δικαία τοῖς γε νοῦν
 ἔχουσιν.

39. Ἐπεὶ δὲ εἰσί τινες, οἱ. κἄν ταύτης ἡμᾶς ἀπολύσωσι τῆς
 αἰτίας, ἑτέρας οὐκ ἀφιέντες, ἀλλὰ κατηγοροῦντες ἐδήθειαν,
 ὅτι τῷ ὀσμεινεστάτῳ καὶ πολεμιωτάτῳ τὴν ἀρχὴν ἐνεχείρισε
 20 καὶ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν πρότερον, εἶτα ἰσχυρὸν κατεσκευάσε,
 τὴν μὲν ἐχθραν διὰ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ σφαγῆς προκαταβαλόμε-
 νος, τὴν δὲ δύναμιν διὰ τῆς βασιλείας προσθείς, ἀναγκαῖον
 καὶ περὶ τούτου βραχέα διεξελθεῖν καὶ δεῖξαι μὴ παντάπασιν
 ἄλογον καὶ φιλόανθρωπον, μηδὲ ἔξω τῆς βασιλικῆς μεγαλονοίας
 25 καὶ προμηθείας· καὶ γὰρ ἂν αἰσχυροίμην, εἰ, τοιαύτης παρ'
 αὐτοῦ τυχόντες τιμῆς, καὶ τοσοῦτον αὐτὸν εὐσεβεῖα διαφρέειν
 πεπιστευκότες, μὴ τὰ δίκαια συνηγορήσαιμεν· ὃ καὶ τοῖς μη-
 δὲν εὐθεογετηκόσιν ὀφείλεται παρ' ἡμῶν, τῶν Λόγου καὶ Ἄ-

38. Ἄλλ' οὐτὸ τὸ ὅποῖον εἶπα, ἡ ἀπλότης εἶναι ἀφύλακτος καὶ ἡ φιλανθρωπία εὐθραυστος καὶ ἐλάχιστα ὑποπτεύεται τὴν κακίαν ἢ ἀκακία. Διὰ τοῦτο ἠγνοήθη τὸ μέλλον καὶ δὲν ἔγινεν ἀντιληπτὴ ἡ ἐπιπόνησις καὶ παρεισέφρησεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἀσέβεια καὶ αἱ δύο καλωσύναι συνεκρούσθησαν μεταξύ των, ἡ πρὸς τὸ εὐσεβές γένος μας καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀσεβέστατον ὄλον καὶ ἀθεώτατον, ὁ ὅποιος ποῖαν μομφὴν εὐρίσκων εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἡ τί τὸ μὴ ἀξιον ἐπαίνου ἔχων ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας, ποῖον δὲ ἀπὸ τὰ δόγματα τῶν Ἑλλήνων ἐνόμισεν ὑπερφυσικὸν καὶ ἀμετακίνητον μὲ τὸν λόγον, καὶ ποῖον παράδειγμα ἀκολουθῶν, κατέστησε τὸν ἑαυτὸν τοῦ γνωστότατον ἐκ τῆς ἀσεβείας καὶ ἠθέλησε νὰ ὑπερβάλῃ αὐτὸν πού τὸν ἀνέδειξε κατὰ τρόπον κοινοφανῆ; Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὸν ὑπερβάλῃ εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὰ ἀνώτερα, ἐφιλοδόγησε ν' ἀναδειχθῆ μὲ τὸ ἐντίθετον, μὲ τὴν ὑπερβολικὴν ἀσέβειαν καὶ τὸν πρὸς τὸ χειρότερον ζῆλον. Ἡ μὲν λοιπὸν ἀπολογία τοῦ ἀνδρὸς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν καὶ πρὸς τοὺς Χριστιανούς τοιαύτη εἶναι καὶ τόσον δικαία, δι' ὅσους βεβαίως ἔχουν νοῦν.

39. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχουν μερικοὶ οἱ ὅποιοι, καὶ ὅταν ἐκὼμῃ μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατηγορίαν, δὲν μᾶς συγχωροῦν τὴν ἄλλην, ἀλλὰ μᾶς κατηγοροῦν διὰ μωρίαν, διότι παρέδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν περισσότερον ἐνάντιον καὶ ἐχθρικόν, καὶ αὐτὸν πού προηγουμένως ἦτο ἐχθρὸς τὸν ἔκαμεν ἔπειτα ἰσχυρόν, ἀφοῦ τὴν μὲν ἐχθραν ἐπροπλήρωσε μὲ τὴν σφαγὴν τοῦ ἀδελφοῦ, τὴν δὲ δύναμιν ἐπρόσθεσε μὲ τὴν βασιλείαν, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα περὶ αὐτοῦ καὶ νὰ δεῖξωμεν ὅτι ἡ φιλανθρωπία δὲν εἶναι ἐντελῶς παράλογος, οὔτε ἐκτὸς τῆς βασιλικῆς μεγαλοψυχίας καὶ προνοίας. Πράγματι, θὰ ἐντρεπόμεν, ἔάν, ἐνῶ ἐτύχαμεν τόσον μεγάλῃ ἐκ μέρους τοῦ τιμῆς καὶ ἐπιστεῦσαμεν ὅτι τόσον πολὺ διαφέρει αὐτὸς κατὰ τὴν εὐσέβειαν, δὲν συνηγορούσαμεν εἰς τὰ δίκαια, πρᾶγμα τὸ ὅποῖον ὀφείλεται ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Λόγου καὶ τῆς

ληθείας θεραπευτῶν. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν, ἦνίκα καὶ τὸ κολακεύειν δοκεῖν ἐκπεφεύγαμεν καὶ πονηρῶς ἐλεύθερος ὑπονοίας ὁ λόγος.

40. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἤλπισεν, εἰ μὴ τι ἄλλο, ταῖς τιμαῖς ποιῆσαι αὐτὸν ἡμερώτερον; Τίς δὲ οὐκ ἐκ τῆς πίστεως, ἣν ἐπιστεῖθη καὶ παρὰ τὸ εἰκός, δικαιοτέρον; ὡς ἀμφοῖν δικαία καὶ βασιλικῇ κρίσει, τοῦ μὲν ἐπιτιμηθέντος, τοῦ δὲ προβληθέντος· ὁ γὰρ τὸν δεύτερον τιμίσας, οἷς οὐκ ἂν τις ἤλπισεν, οὐδὲ αὐτὸς ὁ τυχὼν τῆς τιμῆς, δῆλον, ὡς οὐδὲ τὸν πρότερον
10 ἄνευ δικαίας ὀργῆς ἐκολάσαστο καὶ τὸ μὲν τῆς ἐκείνου προπετείας ἦν, τὸ δὲ τῆς τοῦ τετιμηκότος φιλανθρωπίας.

41. Καὶ ἅμα τὸ θαρσύνειν εἶχεν, εἰ δεῖ τὸ μεῖζον εἰπεῖν, οὐ τοσοῦτον ἐκ τῆς ἐκείνου πίστεως, ὅσον ἐκ τῆς ἰδίας δυναμείας, ἢ μοι δοκεῖ καὶ Ἀλέξανδρος θαρσύνσας ὁ πάντε δούναι μὴ μόνον τὸ ζῆν ἠττημένῳ Πύρρῳ καὶ ταῦτα νεανικῶς οὕτως ἠγνώ-
15 νισμένῳ περὶ τῆς βασιλείας, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῆς Ἰνδῶν ὡς τὸ μεγαλόψυχον οὐκ ἄλλως ἢ οὕτως ἐπιδειξόμενος, ᾧ κρατηθῆναι χεῖρον ἐνόμιζεν. Ἀλέξανδρος ὢν, ἢ τοῖς ὄπλοις τοῦ δέ, εἰς κακὸν λάβοι, χειρώσασθαι πάλιν ἐτ' αὐτῷ τυγχάνοντος. Καὶ ἦν αὐτῷ ἡ περιορισία τοῦ θαρσύνειν τὸ φιλόανθρωπον.

20 42. Καίτοι τί τοῦτο ἀγωνίζομαι σφόδρα ἐνὸν κρατεῖν καὶ ἠττημένον; Εἰ γὰρ ὁ πιστεύσας κακός, τί ποτ' ἂν εἴη, πῶς ἐκείνον ὁ πιστευθείς; Καὶ εἰ τὸ μὴ προῖδέσθαι τὸν τρόπον ὑπαίτιον, αὐτὴν γε τὴν κακίαν τοῦ θηρομένου; Ἀλλ' οὕτως ἀσελ-

ἀληθείας καὶ πρὸς ἐκείνους ποῦ δὲν μᾶς εὐηργέτησαν καθόλου. Καὶ αὐτὰ μετὰ τὸν θάνατόν του, ὅποτε καὶ τὸν κίνδυνον ἐξεφύγαμεν νὰ θεωρηθῶμεν ὅτι τὸν κολακεύομεν καὶ ὁ λόγος μας εἶναι ἀπηλλαγμένους ἀπὸ κάθε πονηρὰν ὑπόνοιαν.

40. Διότι ποῖος δὲν θὰ ἠλπιζεν, ἂν μὴ τι ἄλλο, ὅτι μὲ τὰς τιμὰς θὰ τὸν κάμη ἡμερώτερον; Ποῖος δὲ δὲν θὰ ἠλπιζεν ὅτι μὲ τὴν ἐμπιστοσύνην ποῦ τοῦ ἐνεπιστεύθη, καὶ μάλιστα παραλόγως, δὲν θὰ τὸν κάμη δικαιότερον; Διότι εἰς ἀμφοῖτερα μὲ δικαίαν καὶ βασιλικὴν κρίσιν ὁ μὲν ἕνας ἐπετιμήθη, ὁ δὲ ἄλλος προεβλήθη· διότι αὐτὸς ποῦ ἐτίμησε τὸν δεῦτερον, μὲ ὅσα δὲν θὰ ἠλπιζε κανεὶς ἀκόμη οὔτε αὐτὸς ποῦ ἔτυχε τῆς τιμῆς, εἶναι φανερόν, ὅτι οὔτε τὸν προηγούμενον ἐτιμώρησε χωρὶς δικαιολογημένην ὀργήν. Καὶ τὸ μὲν ἕνα ὠφείλετο εἰς τὴν ἀπερισκεψίαν ἐκείνου, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ ποῦ τὸν ἐτίμησε.

41. Καὶ ταυτοχρόνως εἶχε τὸ θάρρος, ἔαν πρέπει νὰ εἴπωμεν τὸ μεγαλύτερον, ὄχι τόσον ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης ἐκείνου, ὅσον ἐκ τῆς ἰδικῆς του δυνάμεως, μὲ τὴν ὁποίαν, νομίζω, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας λαβὼν θάρρος ἔδωκεν ὄχι μόνον τὴν ζωὴν εἰς τὸν ἠττημένον Πῶρον, καὶ αὐτὸ ἐνῶ ὡς νέος τόσον εἶχεν ἀγωνισθῆ διὰ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν πάλιν τῶν Ἰνδῶν, διὰ νὰ δείξῃ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ ὄχι ἄλλως τὴν μεγαλοψυχίαν του, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι χειρότερον νὰ κρατηθῆ, καθὼ Ἀλέξανδρος, παρὰ μὲ τὰ ὄπλα αὐτὸν δέ, ἔαν φερθῆ σκληρῶς, νὰ τὸν συλλάβῃ πάλιν ἐρχόμενος ἐναντίον του. Καὶ ἦτο δι' αὐτὸν ἡ φιλανθρωπία ἡ πηγὴ τοῦ θάρρους του.

42. Καὶ ὅμως διατί ἀγωνίζομαι, ἀφοῦ ὡς ἠττημένον εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ τὸ κρατήσω; Διότι ἔαν αὐτὸς ποῦ ἔδειξεν ἐμπιστοσύνην εἶναι κακός, τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι περισσότερον ἀπὸ ἐκείνον ὁ τυχὼν τῆς ἐμπιστοσύνης; Καὶ ἔαν ἡ μὴ πρόβλεψις τῆς συμπεριφορᾶς εἶναι ἀξιοκατάκριτος, ποῦ θὰ τοποθετήσωμεν τὴν κακίαν; Ἀλλὰ πράγματι, εἶναι ἀσυλλό-

λόμιστόν τι προᾶγμα ἢ πονηρία καὶ οὐκ ἔστιν ὧ τοὺς μοχθη-
ροὺς ἂν τις βελτίους ποιήσειεν· ὁπότε καὶ κείνος ἐξ ὧν εὐνοῦ-
στερος γαρήναι δίκαιος ἦν, καὶ εἴ τι κακίας εἶχεν ἐμπόρευμα
τοῦτ' ἀφελεῖν, ἐκ τούτων εἰς μεῖζον ἀνήθη μῖσος καὶ ὅπως
5 ἂν ἀμύνηται τὸν εὐεργέτην ἐσκόπει.

43. Ταῦτα Πλάτωνες αὐτὸν καὶ Χρῆσιπποι καὶ ὁ λαμπρὸς
Περσίπατος καὶ ἡ σεμνὴ Στοῦ καὶ οἱ τὰ κομρὰ λαμπροῦντες
ἐξεπαίδευσαν· ταῦτα ἢ τῆς γεωμετρίας ἰσότης καὶ οἱ περὶ
δικαιοσύνης λόγοι καὶ τὸ χοῦναι ἀδικεῖσθαι μᾶλλον αἰρεῖσθαι
10 ἢ ἀδικεῖν· ταῦτα οἱ γενναῖοι διδάσκαλοι καὶ τῆς βασιλείας
συναγωνισταί τε καὶ νομοθέται, οὓς ἐκ τῶν τριόδων καὶ τῶν
βαράθρων ἐαντῷ συνελέξατο· ὧν οὐ τὸν τόπον ἐπήνεσεν, ἀλ-
λὰ τὴν ἐγγλοττίαν ἐθαύμασε· καὶ οὐδὲ ταύτην ἴσως, ἀλλὰ
ἀσέβειαν μόνην, ὡς σύμβουλον ἱκανὴν καὶ τῶν πρακτέων καὶ
15 μὴ διδάσκαλον.

44. Πῶς δὲ οὐ θαυμάζειν ἄξιον τούτους, οἳ καὶ λόγῳ πλάτ-
τουσι πόλεις, τὰς ἔργῳ συστήναι μὴ δυναμένας, καὶ τὰς σε-
μνάς τυραννίδας μονοῦ προσκυνοῦσι καὶ τὸν ὀβολὸν ὑπέρ
τοὺς θεοὺς ἄγουσι μετὰ τῆς ἀγρύου· καὶ οἱ μὲν οὐδ' εἶναι Θεὸν
20 τὸ παράπαν, οἱ δὲ οὐ προνοεῖν τῶν τῆδε δογματίζουσιν, ἀλλ'
εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε τὸ πᾶν γέσθαι, οἱ δὲ ἀστροῦσιν ἄγεσθαι
καὶ σχηματισμοῖς ἀνάγκης, οὐκ οἶδ' ὑπὸ τίνος ἀγομένοις καὶ
ᾧθεν· οἱ δὲ εἰς ἠδονὴν τὸ πᾶν γέσθαι καὶ τοῦτο εἶναι πέρας ζω-
ῆς ἀνθρωπίνης ὑπολαμβάνουσιν; Ἡ ἀρετὴ δὲ αὐτοῖς ἄλλως
25 ὄνομα εὐπροπέες καὶ οὐδὲν τοῦ παρόντος βίον μακρότερον,
οὐδέ τις ἐξέτασι; τῶν ἐνταῦθα βεβιωμένων ἕσπερον τὴν ἀδι-
κίαν προστέλλουσα. Ἡ γὰρ οὐ συνεῖδέ τις ταῦτα τῶν παρ'

γιστον πράγμα ἢ πονηρία καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε μὲ τὸ ὁποῖον θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ κάμη τοὺς μοχθηροὺς καλλιτέρους· ὅποτε καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ φανῆ εὐνοϊκώτερος καὶ ἂν ἀκόμη εἶχε κανένα σπινθῆρα κακίας νὰ τὸν ἀφανίσῃ, ἀπὸ αὐτὰ ὠδηγήθη εἰς μεγαλύτερον μῖσος καὶ ἀπέβλεπε πῶς νὰ ἀμυνθῆ κατὰ τοῦ εὐεργέτου του.

43. Αὐτὰ τὸν ἐδίδαξαν οἱ Πλάτωνες καὶ οἱ Χρῦσιπποι καὶ ἡ λαμπρὰ Περιπατητικὴ σχολὴ καὶ ἡ σεμνὴ Στοὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ κάμνουν τοὺς κομψοὺς λαρυγγισμοὺς. Αὐτὰ τὸν ἐδίδαξαν ἡ Ἰσότης τῆς γεωμετρίας καὶ οἱ περὶ δικαιοσύνης λόγοι καὶ τὸ ὅτι πρέπει νὰ προτιμᾶ νὰ ἀδικῆται μᾶλλον παρά νὰ ἀδικῆ. Αὐτὰ τὸν ἐδίδαξαν οἱ γενναῖοι διδάσκαλοι καὶ συνεργάται εἰς τὴν βασιλείαν καὶ νομοθέται, τοὺς ὁποῖους περισυνέλεξε διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τὰς τριόδους καὶ τὰ βάραθρα. Αὐτῶν δὲν ἐπήνεσε τὴν διαγωγὴν, ἀλλ' ἐθαύμασε τὴν εὐγλωττίαν, καὶ ἴσως οὔτε αὐτήν, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀσέβειαν ὡς σύμβουλον ἔπαρκῆ καὶ διδάσκαλον αὐτῶν ποὺ πρέπει νὰ κάμη ἢ ὄχι.

44. Πῶς δὲ δὲν εἶναι ἄξιον νὰ θαυμάζῃ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι καὶ μὲ τὸν λόγον πλάθουν πόλεις τὰς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδρῦσουν εἰς τὴν πράξιν, καὶ τὰς ἀλαζονικὰς τυραννίας σχεδὸν προσκυνοῦν, καὶ ὑψώνουν τὸν ὀβολὸν μαζί μὲ τὴν ὀφρῦν των ὑπεράνω τῶν θεῶν· καὶ ἄλλοι μὲν ἀποφαίνονται ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου Θεός, ἄλλοι δὲ ὅτι δὲν προνοεῖ διὰ τὰ ἐδῶ, ἀλλ' ὅτι τὸ σύμπαν φέρεται χωρὶς σκοπὸν καὶ ὡς ἔτυχεν, ἄλλοι δὲ ὅτι ἄγεται ὑπὸ τῶν ἀστέρων καὶ τῶν ἀναγκαίων σχηματισμῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῖον καὶ ἀπὸ ποῦ ρυθμίζονται, ἄλλοι δὲ ὑποστηρίζουν ὅτι ὅλα ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἡδονὴν καὶ ὅτι αὕτη εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς; Ἡ ἀρετὴ δὲ δι' αὐτοὺς ἄλλως εἶναι ὄνομα εὐπρεπὲς καὶ δὲν εἶναι μακρότερον ἀπὸ τὸν παρόντα βίον, οὔτε ὑπάρχει κανένας ἔλεγχος μετὰ θάνατον τῶν ὄσων ἐδῶ ἐπράχθησαν, ὁ ὁποῖος νὰ περιστέλλῃ τὴν ἀδικίαν. Διότι ἡ δὲν κατενόησε αὐτὰ κανεὶς

- ἐκείνοις σοφῶν, ἀλλὰ βαθεῖ βορβόρῳ, τὸ δὴ λεγόμενον, καὶ ἀφεγγεῖ ζόφῳ πλάνης καὶ ἀγνοίας συνεκατέφθη, μηδ' ὅσον προβλέψαι ταῖς τῆς ἀληθείας ἀγαθῖς καθαρθεῖς τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ περὶ τὰ κάτω καὶ τὴν αἴσθησιν ἰλυσπώμενος καὶ μη-
- 5 δὲν ὑπὲρ τοὺς δαίμονας φαντασθῆναι δυνήθεις καὶ διαρθῆναι τοῦ πεποιηκότος ἀξίως· ἢ εἴ τις διέβλεψε καὶ μικρόν, ὡς ὁδηγῶ λόγῳ καὶ μὴ Θεῷ χρώμενος, ὑπὸ τοῦ πιθανωτέρου παρεσύρη καὶ τοῦ μᾶλλον τοὺς πολλοὺς ἔλκοιτος δι' ἐγγύτητα.
- 10 45. Τί οὖν θαυμαστὸν τὸν ἐκ τοιούτων μὲν ὀρμώμενον δογμάτων, ὑπὸ τοιούτων δὲ κυβερνητῶν ἐθυρόμενον, οὕτω καὶ τῷ πεπιστευκότι φανῆναι κακὸν τὸν πιστευθέντα καὶ τῷ τιμήσαντι τὸν τιμηθέντα; Εἰ γὰρ δεῖ τι καὶ διὰ τῆς κατηγορίας ἀπολογίσασθαι, οὗ μοι δοκεῖ τοσοῦτον ὑπεραλγῶν τοῦ ἀδελ-
- 15 φοῦ, ὃν γε καὶ πολέμιον ἐκ τῆς θρησκείας ἐγίνωσκεν, ὅσον τὰ Χριστιανῶν οὐ φέρων ἀξανάμενα, καὶ λυσσῶν κατὰ τῆς εὐσεβείας, τοῖς καθεστηκόσιν ἐπιτόλμᾶν καὶ ζητεῖν ἐλευθερίαν τῇ ἀπονοίᾳ· χρῆναι γὰρ φιλοσοφίαν καὶ βασιλείαν, ὡς ὁ ἐκείνων λόγος, εἰς ταυτὸ συνελθεῖν· οὐκ ἵνα παύσονται κα-
- 20 κῶν αἱ πόλεις, ἀλλ' ἵνα πλησθῶσι.
46. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ τῆς αὐθαδείας καὶ ἀπονοίας ἑαυτὸν ἀναδῆσαι καὶ τῇ μεγάλῃ προσηγορίᾳ τιμῆσαι (ἣν οὐχ ἄρπαγμα τύχης, ἀλλ' ἀρετῆς ἄθλον ἢ χρόνος ἢ ψῆφος βασιλέως χαρίζεται, ἢ τῆς συγκλήτου βουλῆς, ὡς τὸ παλαιόν,
- 25 κρῖσις) καὶ οὐ ποιεῖται τοῦ μέτρου τῆς τιμῆς κύριον τὸν τῆς βασιλείας· δεύτερον δὲ (καὶ γὰρ ἀναγκαίαν ἑαυτῷ τὴν ἀπό-

τῶν θεωρουμένων ἀπὸ ἐκείνους σοφῶν, ἀλλὰ ἔμεινε συγκεκριμένος ἀπὸ βαθὺν βόρβορον, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, καὶ ἀφεγγῆ ζόφον πλάνης καὶ ἀγνοίας, χωρὶς νὰ καθαρθῆ ὡς πρὸς τὴν διάνοιαν, οὔτε ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ ἀντικρύσῃ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἔρπων εἰς τὰ χαμηλὰ καὶ τὰς αἰσθήσεις δὲν ἠδυνήθη νὰ φαντασθῆ τίποτε ὑπεράνω τῶν δαιμόνων καὶ νὰ ἀνυψωθῆ ἐπαξίως πρὸς τὸν δημιουργόν, ἢ ἔὰν κανεὶς κατάρθωσε νὰ διίδη ὀλίγον, ἐπειδὴ ἐχρησιμοποίει ὡς ὄδηγόν τὸν λόγον καὶ ὄχι τὸν Θεόν, παρεσύρθη ἀπὸ τὸ περισσότερον πιθανόν καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἔλκει τοὺς περισσοτέρους λόγῳ γειτνιασέως.

45. Τί παράδοξον λοιπὸν ἔὰν αὐτὸς ποῦ ἀφορμᾶται ἀπὸ τοιαῦτα διδάγματα νὰ κατευθύνεται καὶ ἀπὸ τοιούτους κυβερνήτας ἔτσι καὶ αὐτὸς ποῦ ἔτυχεν ἐμπιστοσύνης νὰ φανῆ κακὸς πρὸς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδειξεν ἐμπιστοσύνην, καὶ ὁ τιμηθεὶς πρὸς ἐκεῖνον ποῦ τὸν ἐτίμησε; Διότι ἔὰν πρέπει κατὰ τι καὶ μὲ τὴν κατηγορίαν ν' ἀπολογηθῶ, δὲν νομίζω ὅτι ἀντετίθετο εἰς τὸ καθεστῶς καὶ ἐζήτηει ἐλευθερίαν διὰ τὴν παράφρονα ἐνέργειάν του, ἐπειδὴ ἐπόνει τόσον πολὺ τὸν ἀδελφόν, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐγνώριζεν ὅτι εἶναι ἐχθρὸς του ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ὅσον ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ τὴν αὐξησιν τῶν χριστιανικῶν πραγμάτων καὶ ἐπειδὴ ἐμαίνετο κατὰ τῆς εὐσεβείας. Διότι πρέπει ἢ φιλοσοφία καὶ ἢ βασιλεία, ὅπως λέγουν ἐκεῖνοι, νὰ συνέλθουν ἐπὶ τὸ αὐτό, ὄχι διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν αἱ πόλεις ἀπὸ τὰ κακὰ, ἀλλὰ διὰ νὰ γεμίσουν.

46. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐνέργεια τῆς αὐθαδείας καὶ τῆς ἀνταρσίας τοῦ ἦτο νὰ κοσμήσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ μὲ διάδημα καὶ νὰ τὸν τιμήσῃ μὲ τὴν μεγάλην προσηγορίαν (τὴν ὁποῖαν ὄχι ὡς τυχάρπαστον, ἀλλὰ ὡς ἐπαθλον τῆς ἀρετῆς χαρίζει ὁ χρόνος ἢ ἡ ἀπόφασις τοῦ βασιλέως, ἢ —ὅπως συνέβαινε παλαιότερα— ἢ κρίσις τῆς συγκλήτου βουλῆς) καὶ νὰ μὴ κάμῃ κύριον τοῦ μέτρου τῆς τιμῆς τὸν βασιλέα· δεῦτερον δὲ (διότι μὲ

νοϊαν ἐκ τῶν ἤδη τετολμημένων ἤδει πεποιηκῶς) τί διανοεῖται, καὶ ποῖ πρόεισιν ἀσεβείας τε καὶ θρασύτητος; ὦ τῆς μανιώδους ἐκείνης ψυχῆς! Ἐπ' αὐτὸν ἐκστρατεύει καὶ τῆς δύσεως ἀπανίσταται, προφάσει μὲν, ὡς ἀπολογησόμενος ὑπὲρ τοῦ
 5 διαδήματος - ἔτι γὰρ ἐδόκει κρύπτειν ἑαυτοῦ τὴν ἀπόνοιαν - τὸ δὲ ἀληθές, ὡς μεταστήσων εἰς ἑαυτὸν ἅπαν τὸ κράτος καὶ διὰ τῆς ἀγνωμοσύνης θαυμασθησόμενος· καὶ οὐκ ἐφεύσθη γε τῆς ἐλπίδος.

47. Μὴ θαυμάζετωσαν οἱ τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων ὑφ' ὧν τὸ πᾶν
 10 φέρεται, τὸ ἀτέκμαστον μὴ ἐπιστάμενοι βάθος, καὶ μὴ παραχωροῦντες τῷ τεχνίτῃ τῆς κυβερνήσεως, ἡμῶν γε πάντως συνετωτέρω καὶ ἄγοντι τὸ οἰκεῖον ὅπῃ καὶ ὅπως βούλεται, πάντως δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ τὴν ἰατρείαν, κἂν οἱ θεραπευόμενοι δυσχεραίνωσιν ὑφ' ὧν λόγων κάκεινος οὐκ ἐπήροθη
 15 μὲν εἰς τὴν κακίαν - ἀνάτιον γὰρ παντάτασι κακῶν τὸ θεῖον, ἀγαθὸν τῇ φύσει τυγχάνον, καὶ τοῦ προελομένου τὰ τῆς κακίας - οὐ μὴν ἐπεσχέθη γε τῆς ὁρμῆς· ἀλλὰ τάχει πολλῶ τὴν τε οἰκειαν καὶ τῆς βαρβαρικῆς ὄχθης ἔστιν ἦν διαδραμῶν, καὶ τῷ λαθεῖν μᾶλλον ἢ τῷ κρατῆσαι τὴν πάροδον ἀρτάσας, πλη-
 20 σίον τῶν βασιλείων γίνεται· ὡς μὲν οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες, κατὰ πρόγνωσιν ἐπὶ τὴν ἐκστρατείαν ἀρθείς, καὶ δαιμόνων κίνησιν τὸ μέλλον ὑπισχνουμένων καὶ μεταβολὴν προτανεόντων τοῖς πράγμασιν· ὡς δὲ ὁ τῶν ἀληθευόντων λόγος, κατὰ προθεσμίαν παρών, ἀλλ' ἀπορῶδητοτέραν τε καὶ βαθύτεραν
 25 καὶ σπεύδων ἐπὶ θάνατον, οὐ δημιουργὸς αὐτὸς ἦν, κλέψας τινὶ τῶν ἔνδον τὴν ἐπιχειρήσιν· ὥστε εἶναι μὴ πρόγνωσιν, ἀλλὰ γνῶσιν καὶ πονηρίας ἔργον, ἀλλὰ μὴ δαιμόνων εὐεργέτημα τὸ γινόμενον· οἱ γε πῶς εὐστοχοὶ τὰ τοιαῦτα, Περσίς

ὅσα ἀπετόλμησεν ἐγνώριζεν ὅτι ἔκαμνεν ἀναγκαίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν ἀνταρσίαν) τί διανοεῖται καὶ εἰς ποῖον σημεῖον ἀσεβείας καὶ θρασύτητος φθάνει; Ἀλλοίμονον εἰς τὴν μανιώδη ἐκείνην ψυχὴν! Ἐκστρατεύει ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Δύσιν, μὲ τὴν πρόφασιν μὲν ὅτι θὰ ἀπολογηθῆ διὰ τὸ διάδημα —διότι ἀκόμη ἐνόμιζεν ὅτι κρύπτει τὴν ἀνταρσίαν του — εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμως διὰ νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του ὀλόκληρον τὸ κράτος καὶ νὰ θαυμασθῆ μὲ τὴν ἀγνωμοσύνην· καὶ βέβαια δὲν διεψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες του.

47. Ἄς μὴ ἀποροῦν ὅσοι δὲν γνωρίζουν καλὰ τὸ ἀπύθμενον βάθος τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ὁποίων κυβερνᾶται τὸ πᾶν, καὶ δὲν ὑποτάσσονται εἰς τὸν τεχνίτην τῆς κυβερνήσεως, ὁ ὁποῖος εἶναι ὅπως οὐδέποτε περισσότερον συνετὸς ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ὁδηγεῖ τὸ κτίσμα του ὅπου καὶ ὅπως θέλει, πάντως ὁμως πρὸς τὸ καλλίτερον καὶ τὴν θεραπείαν, ἔστω καὶ ἂν οἱ ἀσθενεῖς δυσανασχετοῦν. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ ἐκεῖνος δὲν ἀνυψώθη εἰς τὴν κακίαν —διότι τὸ θεῖον εἶναι ἐντελῶς ἀναίτιον τῶν κακῶν, ἀφοῦ εἶναι ἐκ φύσεως ἀγαθόν, ἐνῶ τὰ τῆς κακίας εἶναι αὐτοῦ πού τὰ προτιμᾷ — δὲν συνεκράτησεν ὁμως τὴν ὀρμὴν, ἀλλ' ἀφοῦ διέσχισε μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ τὴν ἰδικήν του καὶ μέρος τῆς βαρβαρικῆς ὄχθης, καὶ ἀφοῦ ἐπέτυχε τὴν διέλευσιν μᾶλλον μὲ τὸ νὰ διέλθῃ ἀπαρατῆρητος παρὰ μὲ τὴν ἐπικράτησιν, φθάνει πλησίον τῶν ἀνακτόρων. Καθὼς λοιπὸν ἰσχυρίζονται οἱ ὁμόφρονές του, ἀνέλαβε τὴν ἐκστρατείαν κατόπιν προγνώσεως καὶ κινήσεως τῶν δαιμόνων οἱ ὁποῖοι τοῦ ὑπέσχοντο τὸ μέλλον καὶ μεταβολὴν εἰς ἐκείνους πού πρυτανεύουν εἰς τὰ πράγματα· ὅπως δὲ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἀφίχθη σύμφωνα μὲ προσχεδιασμένον σχέδιον, πάρα πολὺ ἀπόρρητον καὶ βαθύ, καὶ ἔσπευδε πρὸς τὸν θάνατον, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἦτο δημιουργός, ἀφοῦ ἐσφετερίσθη δολίως κάποιον ἀπὸ τοὺς αὐλικούς διὰ τὴν ἐπιχείρησιν. Ὡστε δὲν ἦτο πρόγνωσις ἀλλὰ γνῶσις καὶ ἔργον πονηρίας καὶ ὄχι εὐεργέτημα τῶν δαιμόνων αὐτὸ πού ἔγινε. Πῶς ὁμως αὐτοὶ εἶναι εὐφρεῖς εἰς αὐτὰ τὸ ἔδει-

σαφῶς ἔδειξε. Καὶ πανσάθωσαν οἱ τὸ ἐκείνον τάχος τοῖς δαίμοσιν ἐπιφημίζοντες· εἰ μὴ γε καὶ αὐτὸ τὸ κακὸν εἶναι τούτοις προσθήσομεν.

48. Εἰ μὲν οὖν μὴ προὔλαβε τὴν ἔφοδον τοῦ τυράννου τὸ τέλος
 5 τοῦ βασιλέως, μηδὲ ὁ ἀφανὴς πόλεμος τῆς φανεραῆς χειρὸς πλεῖον ἰσχυσε, τάχα ἂν ἔγνων καθ' ἑαυτοῦ ταχόνας ὁ ἀλιτήριος καὶ πρὶν ὑπὸ Περσῶν τὴν ἐμπληξίαν σωφρομισθῆναι τῆς ἀπονοίας, ἔδωκεν ἂν δίκην ἐν ὄροις Ῥωμαίων, ὧν κακῶς κατετόλμησε· τεκμήριον δέ· καὶ γὰρ ἔτι προῖόν καὶ ἀγνοούμενος,
 10 ὡς ἐνόμιζεν, ὑπὸ τοῦ γενναιοτάτου βασιλέως στρατία περιλαμβάνεται προὔποτεμνοῦση καὶ τὴν φυγὴν, ὡς δῆλον γέγονεν ἐκ τῶν ἕστερον· καὶ γὰρ ἤδη τὸ κράτος ἔχοντι, τὸ κρατῆσαι ταύτης οὐ μικρὸν ἔργον ἐγένετο· νῦν δὲ ὁ μὲν θυμῷ ζέων κατὰ τῆς ἀπονοίας ὁμοῦ καὶ τῆς ἀσεβείας καὶ τὸν σοφώτατον ἔχων
 15 ἐν ἄρκυσιν (ὦ τῆς ἡμετέρας κακίας!) ἐν ἄκμῃ τῆς ὁδοῦ καταλύει τὸν βίον, πολλὰ καὶ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ φιλανθρωπίας ἀπολογησάμενος, καὶ διὰ τῆς ὁρμῆς δείξας Χριστιανοῖς τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κίνησιν.

49. Ὡδε δέ τι δάκρυον ἐπέρχεται μοι χαρᾶ συμμιγῆς διὰ τὰ
 20 ἔξῃς τοῦ λόγου, καὶ οἶον ποταμοῦ καὶ πελάγους μάχη καὶ μίξις, καὶ στάσις, ἀλλήλοις ἀντιστατούντων καὶ συνιόντων· ἐκ μὲν γὰρ τῶν τελευταίων πάσχω τὰ τῆς ἡδονῆς, ἐκ δὲ τῶν προλαβόντων τὸ δάκρυον· οὐχ ὑπὲρ Χριστιανῶν μόνον καὶ τῆς συμπεσοῦσης αὐτοῖς ἐπηρείας ἢ παρὰ τοῦ πονηροῦ προσ-
 25 πεσοῦσης, καὶ παρὰ Θεοῦ συγχωρηθείσης δι' ἧς οἶδεν αἰτίας καὶ τυχὸν διὰ τὴν ἔπαρσιν ἡμῶν δεομένην καθάρσεως· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἐκείνου ψυχῆς καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συναρπασθέντων πρὸς τὴν αὐτὴν ἀπώλειαν.

ξεν ἡ Περσίς· καὶ ἄς παύσουν ἐκεῖνοι ποῦ ἀποδίδουν τὴν ταχύτητά του εἰς τοὺς δαίμονας· εἰ δὲ μὴ καὶ αὐτὸ τὸ κακὸν θὰ τὸ ἀποδόσωμεν εἰς ἐκείνους.

48. Ἐάν μὲν λοιπὸν δὲν ἐπρολάβαινε τὴν ἔφοδον τοῦ τυράννου ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως, καὶ δὲν ὑπερίσχυεν ὁ κρυφὸς πόλεμος ἀπὸ τὸν φανερόν, ἀμέσως θὰ ἀντελαμβάνετο ὁ ἀλιτήριος ὅτι κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του ἔσπευσε καὶ πρὶν κατασταλῆ ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἢ παραφροσύνη τῆς ἀνταρσίας του, θὰ ἐτιμωρεῖτο εἰς τὰ ὄρη τῶν Ρωμαίων δι' ὅσα κακῶς ἀπετόλμησεν. Ἀπόδειξις δὲ τοῦτο· ἐνῶ δηλαδὴ ἀκόμη προήλαυνεν ἀπαρατήρητος, ὅπως ἐνόμιζεν, περιεκυκλώθη ὑπὸ τοῦ γενναιοτάτου βασιλέως μὲ στρατιάν ἢ ὁποῖα τοῦ ἀπέκοπτε καὶ τὴν φυγὴν, ὅπως ἐγνώσθη ἐκ τῶν ὑστέρων. Διότι ἐνῶ ἀκόμη εἶχε τὴν ἐξουσίαν, τὸ νὰ ὑπερισχύσῃ αὐτῆς δὲν ἦτο μικρὸν κατόρθωμα. Τώρα δὲ αὐτὸς μὲν βράζων ἀπὸ θυμὸν ἐναντίον τῆς ἀνταρσίας καὶ τῆς ἀσεβείας μαζί, καὶ ἔχων τὸν σοφώτατον εἰς παγίδας (ἀλλοίμονον εἰς τὴν κακίαν μας!) ἀποθνήσκει εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου, ἀφοῦ ἔδωσε πολλὰ δείγματα τῆς φιλανθρωπίας του καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔδειξεν εἰς τοὺς Χριστιανούς μὲ τὴν ὁρμὴν τὴν κίνησιν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας.

49. Ἐδῶ δὲ κάποιον δάκρυ μοῦ ἔρχεται ἀνάμικτον μὲ χαρὰν δι' ὅσα θὰ εἰπῶ εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου, καὶ ὡσὰν μάχη καὶ σύγκρουσις καὶ ἐξέγερσις ποταμοῦ καὶ πελάγους, τὰ ὁποῖα ἀντιστέκονται μεταξύ των καὶ συγκρούονται. Διότι ἀπὸ μὲν τὰ τελευταῖα καταλαμβάνομαι ἀπὸ ἡδονῆν, ἐνῶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα μοῦ ἔρχεται τὸ δάκρυ. Ὅχι μόνον ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῦ κακοῦ τὸ ὁποῖον τοὺς εὔρε κατὰ σύμπτωσιν ἢ ἐχαλκεύθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ συνεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δι' αἰτίας τὰς ὁποίας γνωρίζει, καὶ πιθανὸν διὰ τὴν ἔπαρσίν μας ἢ ὁποῖα εἶχεν ἀνάγκην καθάρσεως· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐκείνου καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι συνηρπάσθησαν ἀπὸ αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπώλειαν.

50. Οἱ μὲν γὰρ τὰς τελευταίας αὐτῶν πληγὰς καὶ τὰς ἐντεῦθεν βασάνους ὀδύρονται· οἷς τὸ ζῆν τοῦτο νομίζεται μόνον καὶ οὐκ ἐξικνοῦνται τῇ διανοίᾳ πρὸς τὰ ἐκεῖθεν, οὐδὲ εἶναι τινα νομίζουσι τῶν τῆδε βεβιωμένων λογισμὸν καὶ ἀντίδοσιν·
 5 ἀλλὰ ζῶσι βίον ἀλόγων, τὸ πρὸς ἡμέραν καὶ τὸ παρὸν ἀειβιοτεύοντες, ἐνὶ τούτῳ, τῇ ἐντεῦθεν ῥαστώνῃ μετροῦντες τὸ εὐδαιμονεῖν καὶ τῷ ἐναντίῳ τὸ κακοδαιμονεῖν τοῖς ἀντιπίπτουσιν· ἐμοὶ δὲ πλέον θρηνεῖν αὐτοὺς ἔπεισι τῶν ἐκεῖθεν βασάνων καὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς πονηροῖς κολάσεως. Καὶ
 10 οὕτω λέγω τὸ μέγιστον, αὐτὸ τὸ ἐξωσθῆναι Θεοῦ, πηλίκον αὐτοῖς εἰς κόλασιν.

51. Πῶς μὴ δακρῶσω τὸν ἄθλιον, πῶς μὴ πλέον μὲν τῶν δεδιωγμένων τοὺς προσδραμόντας, πλέον δὲ τῶν αὐτομολησάντων εἰς τὴν κακίαν θρηγῶσω τὸν συναρπάσαντα; Μᾶλλον δὲ
 15 τοῖς μὲν οὐδὲν δεινὸν τὸ ἔπερ Χριστοῦ παθεῖν, ἀλλὰ καὶ πάντων μακαριστότατον. οὐ διὰ τὰ ἐκεῖθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐντεῦθεν εὐδοξίαν καὶ παρρησίαν, ἣν διὰ τῶν κινδύνων ἑαυτοῖς ἐχαρίσαντο· τοῖς δὲ προοίμιον τῶν ἀποκειμένων καὶ ἀπειλουμένων, ἄπερ ἤδη πεπόνθησι καὶ βέλτιον ἦν αὐτοῖς,
 20 εἰ ἐντεῦθεν μακρότερον ἐκολάσθησαν ἢ τοῖς ἐκεῖ δικαιοητοῖς ἐταμιεύθησαν. Ταῦτα μὲν οὖν διὰ τὸν νόμον, τὸν τῷ πτώματι τοῦ ἐχθροῦ μὴ ἐπιχαίρειν κελεύοντα καὶ τὸ συμπαθὲς ἀπαιτοῦντα παρὰ τῶν ἐστηκότων· ἐμοὶ δὲ πάλιν πρὸς αὐτὸν ἐπαρκτέον τὸν λόγον.

25 52. Τίς ἢ τοσαύτη τοῦ κακοῦ φιλονεικία; Τίς ὁ τῆς ἀσεβείας ἔρωσι; τίς ὁ δρόμος τῆς ἀπωλείας; Πόθεν οὕτω μισόχριστος ὁ

50. Διότι αὐτοὶ μὲν θρηνοῦν τὰς τελευταίας συμφορὰς τῶν καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν βασάνους· αὐτοὶ πιστεύουν εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν μόνον καὶ δὲν ἀνάγονται μὲ τὴν διάνοιάν τῶν πρὸς τὰ πέραν τοῦ τόφου, οὔτε πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει κρίσις τῶν ὄσων ἐδῶ ἔπραξαν καὶ ἀνταπόδοσις, ἀλλὰ ζοῦν βίον ἀλόγων ζώων, ζῶντες πάντοτε τὸ σήμερα καὶ τὸ παρόν, μὲ τοῦτο, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐκ τῆς ζωῆς αὐτῆς νωθρότητα μετρῶντες τὴν εὐδαιμονίαν καὶ μὲ τὸ ἀντίθετον τὴν δυστυχίαν δι' ὅσους ἀνθίστανται. Ἐμένα δὲ μοῦ ἔρχεται νὰ θρηνήσω περισσότερον αὐτοὺς διὰ τὰ ἐκεῖ βάσανα καὶ τὴν κόλασιν ἢ ὁποῖα ἀναμένει τοὺς πονηροὺς. Καὶ δὲν λέγω ἀκόμη τὸ μεγαλύτερον, αὐτὴν δηλαδὴ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὸν Θεόν, πόσον μεγάλη τιμωρία εἶναι δι' αὐτοὺς.

51. Πῶς νὰ μὴ δακρῦσω τὸν ἄθλιον, πῶς νὰ μὴ θρηνήσω περισσότερον μὲν ἀπὸ τοὺς διωχθέντας τοὺς διώκτας, περισσότερον δὲ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἠτύχησαν πρὸς τὴν κακίαν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τοὺς ἤρπασε βιαίως; Μᾶλλον δὲ διὰ τοὺς μὲν πρώτους δὲν εἶναι φοβερὸν τὸ ὅτι ἔπαθαν χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι τὸ πλεον ζηλευτὸν ἀπὸ ὅλα, ὄχι μόνον δι' ὅσα τοὺς ἀναμένουν ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπὸ τὸν παρόντα βίον δόξαν καὶ παρρησίαν, τὴν ὁποῖαν ἐχάρισαν εἰς τὸν ἑαυτὸν τους μὲ τοὺς κινδύνους· διὰ τοὺς ἄλλους δὲ εἶναι προσιμῖον τῶν ὄσων τοὺς ἀναμένουν καὶ τοὺς ἐπιφυλάσσονται, τὰ ὁποῖα ἤδη ἔχουν πάθει· καὶ θὰ ἦτο προτιμώτερον δι' αὐτοὺς ἂν ἐτιμωροῦντο ἐδῶ ἐπὶ μακρότερον χρόνον παρὰ νὰ παραπεμφθοῦν εἰς τὰ ἐκεῖ δικαστήρια. Αὐτὰ μὲν λοιπὸν χάριν τοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος παραγγέλλει νὰ μὴ χαίρωμεν ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀπαιτεῖ τὴν συμπάθειαν ἀπὸ μέρους τῶν ἐπιζώντων¹. ἐγὼ δὲ ἄς ἐπαναφέρω τὸν λόγον πάλιν εἰς αὐτόν.

52. Ποία εἶναι ἡ τόση φιλονεικία τοῦ κακοῦ; Ποῖος ὁ ἔρωσ τῆς ἀσεβείας; Ποῖος ὁ δρόμος τῆς ἀπωλείας; Ἄπὸ ποῦ ἔγινε

- Χριστοῦ μαθητῆς, ὁ τοσούτοις λόγοις τῆς ἀληθείας προσομιλήσας, καὶ τὰ μὲν εἰπόν, τὰ δὲ ἀκούσας τῶν φερόντων εἰς σωτηρίαν; Οὐ γὰρ ἔφη κληρονομίσας τὴν βασιλείαν, καὶ παροῦσιάζεται τὴν ἀσέβειαν, ὥσπερ καὶ τὸ γενέσθαι ποτὲ
- 5 Χριστιανὸς ἀσχερόμενος, ἢ μνησιζακῶν ὑπὲρ τούτου Χριστιανοῖς, οἷς τοῦ ὀνόματος ἐκοινωνήσε. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῶ τῶν τολμημάτων ὡς οἱ τοῖς ἀποστόλοις ἐκείνου καλλωπιζόμενοι (εἰς οἷον ἐμπίπτειν ἀναγκάζομαι λόγους!). αἵματι μὲν οὐκ ὁσίω τὸ λοῦτρον ἀποδέχεται, τῇ καθ' ἡμᾶς
- 10 τελειώσει τὴν τελείωσιν τοῦ μύσου ἀντιτιθεῖς, ὅς ἐν βορβόρῳ κυλισθεῖς, κατὰ τὴν παροιμίαν, καὶ τὰς χεῖρας ἀφαγνίζεται τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἀποκαθαίρων δι' ἧς ἡμεῖς Χριστῶ κοινωνοῦμεν καὶ τῶν παθημάτων καὶ τῆς θεότητος ἐντόμοις δὲ καὶ θυσίαις καθιστᾷ τὰ βασίλεια, κακοῖς συμβολοῖς κακῆς
- 15 ἀρχῆς χρώμενος.

- 53.** Ἄλλ' ἐπειδὴ γε ἐντόμων ἐμνήσθην καὶ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ ἀνδρός δεισιδαιμονίας, ἢ κακοδαιμονίας εἰπεῖν οἰκειότερον, οὐκ οἶδα πότερον γραφῇ παραδῶ, τὸ θουλλούμενον θαῦμα, ἢ ἀπιστήσω τοῖς λέγουσι. Καὶ γὰρ αὐτὸς ταλαντεύομαι
- 20 τὴν γνώμην καὶ οὐκ ἔχω ὁποτέρωσιν νεύσω, μεμιγμένων τῶν δικαίως ἂν πιστευθέντων τοῖς οὐκ ἀξίοις πίστεως· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστημῆναί τι τῇ τοσαύτῃ τοῦ κακοῦ καινοτομίᾳ καὶ δυσσεβείᾳ τῶν οὐκ ἀπίστων, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἤδη συμβεβηκότων περὶ τὰς μεγίστας μεταβολάς, τὸ δὲ καὶ τὸν τρόπον
- 25 τοῦτον σφόδρα ἔμοι γοῦν θαύματος ἄξιον, καὶ πᾶσι τοῖς καθαρῶς δηλοῦσθαι τὰ καθαρὰ βουλομένοις τε καὶ νομίζουσι.

τόσον μισόχριστος ὁ μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος παρηκολούθησε τόσους λόγους τῆς ἀληθείας καὶ ἄλλα μὲν εἶπεν ἄλλα δὲ ἤκουσεν ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὀδηγοῦν εἰς τὴν σωτηρίαν; Διότι δὲν ἐπρόλαβε νὰ κληρονομήσῃ τὴν βασιλείαν καὶ ἀρχίζει νὰ ὀμιλῇ μὲ παρρησίαν περὶ τῆς ἀσεβείας, ὡσὰν νὰ ἠσθάνετο ἐντροπὴν καὶ διὰ τὸ ὅτι κάποτε ὑπῆρξε Χριστιανός, ἢ ἐξεδικεῖτο δι' αὐτὸ τοὺς Χριστιανούς, μὲ τοὺς ὁποίους συνεδέθη ὡς πρὸς τὸ ὄνομα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν ὄσων αὐτὸς ἀπετόλμησεν, ὅπως καυχῶνται οἱ ἔμπιστοὶ του (εἰς ποίους λόγους ἀναγκάζομαι νὰ μεταπίπτω), εἶναι ὅτι μὲ αἷμα μὲν ὄχι ὄσιον ἀποπλύνει τὸ βάπτισμα, ἀντιπαραθέτων εἰς τὴν ἰδικὴν μας τελείωσιν τὴν τελείωσιν τοῦ βδελύγματος, ἀγριόχοιρος κυλισθεὶς εἰς τὸν βόρβορον, κατὰ τὴν παροιμίαν, καὶ ἐξαγνίζει τὰς χεῖράς του καθαρίζων αὐτὰς ἀπὸ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἡμεῖς κοινωνοῦμεν μὲ τὸν Χριστὸν καὶ τὰ πάθη καὶ τὴν θεότητα· μὲ ἔντομα δὲ καὶ θυσίας ἐγκαινιάζει τὰ ἀνάκτορα, χρησιμοποιοῦν κακοὺς συμβούλους εἰς κακὴν ἀρχήν.

53. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνεθυμήθην τὰ ἔντομα καὶ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ ἀνδρὸς δεισιδαιμονίαν ἢ καλλίτερα κακοδαιμονίαν, δὲν γνωρίζω ποῖον ἀπὸ τὰ δύο, νὰ παραδώσω δηλαδὴ ἐγγράφως τὸ θαῦμα ποὺ θρυλλεῖται, ἢ νὰ ἐπιστήσω εἰς ἐκείνους ποὺ τὸ λέγουν. Διότι καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἔχω σταθερὰν γνώμην καὶ δὲν γνωρίζω πρὸς ποῖαν πλευρὰν νὰ κλίνω, ἀφοῦ αὐτοὶ ποὺ θὰ ἠμποροῦσαν δικαίως νὰ γίνουν πιστευτοὶ ἔχουν ἀναμιχθῆ μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι ἄξιοι ἐμπιστοσύνης. Καὶ θὰ τὸ πράξω αὐτὸ ἀφ' ἑνὸς μὲν λοιπὸν διὰ νὰ ἐπισημάνω κάτι ἀπὸ τὴν τόσῃν καινοτομίαν τοῦ κακοῦ καὶ τὴν δυσσέβειαν αὐτῶν ποὺ δὲν εἶναι ἀπίστευτα, ἀλλὰ καὶ ποὺ πολλάκις ἤδη ἔχουν συμβῆ κατὰ τὰς μεγάλας ἀλλαγὰς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ γνωσθῇ καὶ ὁ τρόπος ὁ ἴδιος, ὁ ὁποῖος εἰς ἐμὲ εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὄλους ὅσοι θέλουν καὶ πιστεύουν ὅτι τὰ καθαρὰ ἔργα δηλοῦνται καθαρῶς.

54. Τὸ δ' οὖν λεγόμενον, ὅτι θυομένῳ τὰ σπλάγχνα τὸν σταυρὸν ἀναδείκνυσι στεφανούμενον, ὃ τοῖς μὲν ἄλλοις φρίκην παρέσχε καὶ ἀγωνίαν καὶ τοῦ ἡμετέρου κράτους συναίσθησιν· τῷ δὲ διδασκάλῳ τῆς ἀσεβείας καὶ θάρσος δῆθεν, ὡς περι-
 5 γεγραμμένων ἡμῶν καὶ συνειργμένων· οὕτω γὰρ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν κύκλον παρεσχεδίασε. Τοῦτο μὲν δὴ τὸ ἐμὸν θαῦμα· καὶ εἰ μὲν ψευδές, αἴθραι φέροιεν· εἰ δὲ ἀληθές, πάλιν Βαλαὰμ προφητεύει καὶ Σαμονῆλ ἔλκεται, ἣ δοκεῖ δι' ἐγγαστρομύθου καὶ δαίμονες ὁμολογοῦσι τὸν Ἰησοῦν ἄκοντες, καὶ διὰ τῶν
 10 ἐναντίων, ἵνα καὶ πιστευθῆ μάλλον, ἣ ἀλήθεια δείκνυται· τυχὸν κἀκεῖνον ἐπισχεθῆναι τῆς ἀσεβείας διὰ τούτων ἐπρυτανεύετο· πολλὰς γὰρ καὶ παραδόξους ὁδοὺς σωτηρίας οἶδε τὸ θεῖον καινοτομεῖν, νεῦον πρὸς τὸ φιλόανθρωπον· ὃ δὲ λέγεται ὑπὸ πλειόνων καὶ πιστεύειν οὐκ ἀπὸ τρόπου.
- 15 55. Κατῆει μὲν εἰς τι τῶν ἀδύτων τῶν τοῖς πολλοῖς ἀβάτων καὶ φοβερῶν (ὡς ὠφελόν γε καὶ τὴν εἰς ἄδου φέρουσαν, πρὶν εἰς τοιαῦτα κακὰ προελθεῖν), συμπαρόντος αὐτῷ καὶ τοῦ πολλῶν ἀδύτων ἀξίου, τοῦ σοφοῦ τὰ τοιαῦτα, εἶπουν σοφιστοῦ· ἔστι γὰρ δὴ καὶ τοῦτο εἶδος μαντείας αὐτοῖς, ζῶφ τινὶ
 20 καὶ ὑποχθονίοις δαίμοσι περὶ τῶν μελλόντων συγγίνεσθαι, εἴτε ὡς σκότῳ χαίρουσι μάλλον, ἐπεὶ καὶ εἰσὶ σκότος καὶ σκότους δημιουργοὶ τῆς κακίας, εἴτε ὡς φεύγουσι τὰς ἐπιμιξίας τῶν εὐσεβῶν ὑπὲρ γῆς καὶ διὰ ταύτας ἀσθενεστέροις· ὡς δὲ προϊόντα τὸν γεννάδαν προσβάλλει τὰ δείματα καὶ ἀεὶ πλείω
 25 καὶ φοβερώτερα, ἤχους τινὰς φασιν ἀήθεις καὶ ὀδμὰς τῶν ἀηδῶν καὶ πυραυγῆ φάσματα, καὶ οὐκ οἶδ' οὔστινας ὕθλους καὶ λήρους· τῷ ἀδοκίτῳ πληγείς, καὶ γὰρ ἦν ὀψιμαθῆς τὰ

1. Ἀριθ. 22, 7

2. Α' Βασ. 28, 12

3. Μάρκ. 1, 34 καὶ Ἰακ. 2, 19

54. Αὐτὸ λοιπὸν ποῦ λέγεται εἶναι ὅτι ἐνῶ ἔθυσίασε τὰ σπλάγχνα ἐφανέρωσαν τὸν σταυρὸν ἐστεφανωμένον, πρᾶγμα ποῦ εἰς ἄλλους μὲν προεκάλεσε φρίκην καὶ ἀγωνίαν καὶ διαπίστωσιν τῆς ἰδικῆς μας δυνάμεως, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλον τῆς ἀσεβείας καὶ θάρρος, ἐπειδὴ δῆθεν ἡμεθα περικυκλωμένοι καὶ διαγεγραμμένοι, διότι ἔτσι παρερμήνευσε τὸν σταυρὸν καὶ τὸν κύκλον. Αὐτὸ μὲν λοιπὸν εἶναι τὸ ἰδικόν μου θαῦμα· καὶ ἔαν μὲν εἶναι ψευδὲς ὡς τὸ πάrouν αἱ αὔραι· ἔαν δὲ εἶναι ἀληθινόν, πάλιν ὁ Βαλαάμ προφητεύει¹ καὶ ὁ Σαμουὴλ σύρεται διὰ τῆς βίας² ἢ φαίνεται ὅτι ἔρχεται διὰ τῆς ἐγγαστριμύθου καὶ οἱ δαίμονες ὁμολογοῦν χωρὶς τὴν θέλησίν των τὸν Ἰησοῦν³ καὶ μὲ τὰ ἀντίθετα φανερώνεται ἡ ἀλήθεια διὰ νὰ πιστευθῆ περισσότερον. Ἐπεδιώκετο δι' αὐτῶν εἰ δυνατόν νὰ σταματήσῃ καὶ ἐκεῖνος τὴν ἀσέβειαν, διότι πολλοὺς καὶ παραδόξους τρόπους σωτηρίας γνωρίζει νὰ ἐφευρίσκη ὁ Θεὸς κινούμενος ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν ἀνθρωπον· αὐτὸ δὲ τὸ ὅποιον λέγεται ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους δὲν εἶναι ἀπαραίτητον καὶ νὰ πιστεύεται.

55. Κατήρχετο μὲν εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ἄδυτα ποῦ εἰς τοὺς πολλοὺς εἶναι ἄβατα καὶ φοβερά (πόσον θὰ ηὐχόμην νὰ κατήρχετο καὶ τὴν ὁδὸν ποῦ φέρει εἰς τὸν ἕδην πρὶν προβῆ εἰς τὰ τοιαῦτα κακά), συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ τὸν πολλῶν ἀδύτων ἄξιον, τὸν σοφὸν περὶ τὰ τοιαῦτα, ἦτοι τὸν σοφιστήν. Διότι καὶ τοῦτο εἶναι ἓνα εἶδος μαντείας εἰς αὐτούς, νὰ μαθητεύουν περὶ τῶν μελλόντων εἰς κάποιον ζωντανὸν καὶ εἰς ὑποχθονίους δαίμονας, εἴτε ἐπειδὴ χαίρονται εἰς τὸ σκότος περισσότερον, ἄφοῦ καὶ εἶναι σκότος καὶ δημιουργοὶ τοῦ σκότους τῆς κακίας, εἴτε ἐπειδὴ ἀποφεύγουν τὰς ἐπαφὰς μὲ τοὺς εὐσεβεῖς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ ἔνεκα αὐτῶν εἶναι ἀσθενέστεροι. Καθὼς δὲ ὁ θρασὺς ἐπρωχῶρει τὸν προσβάλλοντα τὰ φόβητρα ποῦ γίνονται ὁλονὲν περισσότερα καὶ φοβερώτερα, ἀφίνοντα μερικοὺς ἤχους ἀσυνήθεις καὶ ἀηδεῖς ὀσμὰς καὶ φωτεινὰ φαντάσματα καὶ δὲν γνωρίζω ποίας ἄλλας μωρολογίας καὶ φλυαρίας· καταληφθεὶς ἀπὸ τὸ ἀπροσδόκητον αὐτό, διότι ἦτο ὀψιμαθῆς περὶ τὰ τοιαῦτα,

τοιαῦτα, ἐπὶ τὸν σταυρὸν καταφεύγει καὶ τὸ παλαιὸν φάρμακον καὶ τούτῳ σημειοῦται κατὰ τῶν φόβων καὶ βοηθὸν ποιεῖται τὸν διωκόμενον· καὶ τὰ ἐξῆς φρικωδέστερα.

56. Ἰσχυσεν ἡ σφραγίς, ἠτῶνται οἱ δαίμονες, λύνονται οἱ
5 φόβοι. Εἶτα τί; Ἀναπνεῖ τὸ κακόν, θρασύνεται πάλιν, αὐθις
ὄρμη καὶ οἱ αὐτοὶ φόβοι, καὶ ἡ σφραγίς πάλιν καὶ ἡρεμοῦντες
οἱ δαίμονες· καὶ ὁ μύστης ἐν ἀπορίᾳ· καὶ ὁ μυσταγωγὸς ἐγγύ-
θεν παρεξηγούμενος τὴν ἀλήθειαν· ἐβδελύχθημεν, λέγων, οὐκ
ἐφοβήσαμεν· ρικᾶ τὸ χεῖρον· λέγει γὰρ ταῦτα καὶ εἰπὼν πείθει
10 καὶ πείσας ἄγει τὸν μαθητὴν ἐπὶ τὸ τῆς ἀπωλείας βᾶραθρον.
Καὶ θαναμαστὸν οὐδέν· πρόχειρος γὰρ ἡ πονηρία τῷ κακῷ μᾶλ-
λον ἀκολουθεῖν ἢ ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἀνακόπτεσθαι.

Ἄ μὲν οὖν εἰπὼν, ἢ ποιήσας, ἢ ἐξαπατηθεὶς ἀναπέμπεται,
εἶδειεν ἂν οἱ τὰ τοιαῦτα τελοῦντές τε καὶ τελούμενοι· ἄνεισι
15 δ' οὖν καὶ τῇ ψυχῇ δαιμονῶν καὶ τοῖς πράγμασι καὶ τῷ μα-
νιώδει τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισημαίνων οὓς ἐθεράπευσεν· εἰ μὴ γε
καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπλήσθη δαιμόνων, ἀφ' ἧς οὕτω
πονηρὰ προὔθετο, ἀλλὰ τότε καὶ περιφανέστερον, ἵνα μὴ μά-
την ἢ κατεληλυθώς, καὶ τῶν δαιμόνων μετεिल्φώς, ὄν ἐνθου-
20 σιασμὸν ἐκείνοι καλοῦσι, μεταποιοῦντες σεμνῶς τὰ ὀνόματα.
Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τοιαῦτα.

57. Ἐπεὶ δὲ ἡ ὤδις ἐκράτει καὶ ὁ διωγμὸς ἐξερῶρήγνυτο,
εἰδὲ τι, εἶτ' οὖν ἀνδρὸς σοφοῦ τὴν κακίαν καὶ περιττοῦ τὴν
ἀσεβείαν, εἶτ' οὖν ἐδιδάχθη παρὰ τῶν εἰς ταύτην αὐτὸν ἀλει-
25 φόντων. Ὡς τὸ μὲν φανερῶς ἀνελέσθαι τὸν πόλεμον καὶ προ-
καθεσθῆναι τῆς ἀσεβείας αὐτόχειρα, πρὸς τῷ λίαν εἶναι θρασὺ

καταφεύγει εἰς τὸν σταυρὸν καὶ εἰς τὸ παλαιὸν φάρμακον καὶ μὲ αὐτὸ σημειοῦται ἐναντίον τῶν φοβήτρων καὶ κάμνει βοθητὸν αὐτὸν ποῦ ἐδίωκε. Καὶ τὰ ἐφεξῆς εἶναι περισσότερον φρικώδη.

56. Κατίσχυσεν ἡ σφραγὶς τοῦ σταυροῦ, ἠττώνται οἱ δαίμονες, λύνονται οἱ φόβοι. Ἐπειτα τί; Ἄναπνέει τὸ κακόν, ἀποθρασύνεται, πάλιν ὀρμὴ καὶ οἱ ἴδιοι φόβοι, καὶ πάλιν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ οἱ δαίμονες ἡρεμοῦν. Καὶ ὁ μουόμενος μένει εἰς ἀπορίαν, ὁ δὲ μυσταγωγὸς ἀπὸ κοντὰ τοῦ παρερμηνεύει τὴν ἀλήθειαν· ἐσυχάθημεν, λέγει, δὲν ἐφοβήθημεν τὸν σταυρὸν· νικᾷ τὸ χειρότερον. Αὐτὰ λέγει καὶ λέγων πείθει καὶ ἀφοῦ ἔπεισεν ὁδηγεῖ τὸν μαθητὴν εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας. Καὶ τίποτε τὸ ἀξιοπεριέργον· διότι ἡ πονηρία εἶναι ἐτοιμὴ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ κακόν μᾶλλον παρὰ νὰ ἀναχαιτισθῇ ἀπὸ τὸ καλλίτερον.

Ἐκεῖνα μὲν λοιπὸν τὰ ὁποῖα εἶπεν ἡ ἕκαμεν ἡ ἀνέπεμψεν ἐξαπατηθεῖς ἡμποροῦν νὰ τὰ γνωρίζουν ἐκεῖνοι ποῦ μουῦν καὶ ἐκεῖνοι ποῦ μουῦνται. Ἄνέρχεται λοιπὸν δαιμονισμένος καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὰ πράγματα καὶ μὲ τοὺς πλήρεις μανίας ὀφθαλμοὺς μαρτυρῶν ποίους ἐλάτρευσε· καὶ μολονότι δὲν ἐπλήσθη δαιμόνων ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν τόσον πονηρὰ ἐτέλεσεν, ὅπωςδῆποτε τότε κατέστη ἡ δαιμονοπληξία του περισσότερο ἐμφανῆς, διὰ νὰ μὴ ἀποδειχθῇ ματαία ἡ κάθοδός του καὶ ἡ μετάληψις τῶν δαιμόνων, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι ὀνομάζουν ἐνθουσιασμόν, ἀλλάσσοντες εὐπρεπῶς τὰ ὀνόματα. Τὰ μὲν λοιπὸν πρῶτα ἦσαν τοιαῦτα.

57. Ὄταν δὲ ἐπεκράτει ἡ ἀγωνία καὶ ἐξέσπα ὁ διωγμός, εἶδε κάτι τὸ ὁποῖον ἡ ἦτο ἀνδρὸς σοφοῦ εἰς τὴν κακίαν καὶ ἐπιφανοῦς εἰς τὴν ἀσέβειαν, ἡ ἐδιδάχθη ἀπὸ ἐκείνους ποῦ τὸν προητοίμαζαν εἰς αὐτὴν, ὅτι τὸ νὰ κερδήσῃ τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοκαθεδρίαν τῆς ἀσεβείας ἰδιοχείρως, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι δεῖγμα θρασύτητος καὶ ἀπαιδευσίας, εἶναι καὶ

καὶ ἀπαίδευστον, ἔτι καὶ ἐναντιώτατον τῷ σκοπῷ παντελῶς φιλονεικοτέρους γὰρ ἂν ἡμᾶς γενέσθαι βιαζομένους, καὶ ἀντιθήσειν τῇ τυραννίδι τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας φιλοτιμίαν. Φιλεῖ γὰρ τὰ γενναῖα φρονήματα πρὸς τὸ βία κρατοῦν ἀθθαδιάζε-
 5 σθαι καὶ καθάπερ φλόξ ὑπὸ ἀνέμου ὀπιζομένη τοσοῦτω μᾶλλον ἀνάπτεσθαι, ὅσῳ περ ἂν σφοδρότερον καταπνέηται. Καὶ τοῦτο οὐκ ἔκ τῶν λογισμῶν εὗρισκε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς προλαβοῦσι διωγμοῖς εἶχε γινώσκειν, οἱ τιμιώτερον τὸν Χριστιανισμὸν πεποιήκασιν θᾶπτον ἢ ἀσθενέστερόν, ῥώσαντες
 10 τὰς ψυχὰς εἰς εὐσέβειαν, καὶ ὥσπερ σίδηρον θεομὸν ὕδατι τοῖς κινδύνοις στομώσαντες. Εἰ δὲ μετὰ τῆς τέχνης στρατεύσει καὶ τῷ πείθειν τὸ βιάζεσθαι χρώσειεν ἢ καθάπερ χαλκῷ περιβάλλοι δέλεαρ τῇ τυραννίδι τὸ προσηγές, σοφὸν τε οὕτως ἂν ἅμα καὶ δυνατὸν γενέσθαι αὐτῷ τὸ ἀγώνισμα.

15 58. Καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τῆς τῶν μαρτύρων τιμῆς ἐφθόνηι τοῖς ἀθληταῖς· καὶ διὰ τοῦτο μηχανᾶται αὐτὸς μὲν καὶ βιάζεσθαι καὶ μὴ δοκεῖν ἡμᾶς δὲ καὶ πάσχειν καὶ μὴ τιμὴν ἔχειν ὡς ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχοντας. ὦ τῆς εὐθείας! Πρῶτον μὲν εἰ λανθάνειν ἐνόμισεν ὑπὲρ τίνος οἱ κίνδυνοι, καὶ συγκα-
 20 λύψει τὴν ἀλήθειαν τοῖς σοφίσμασιν, ἀλλ' οὐχ ὅσῳ κατὰ τῶν τιμῶν ἐπενόει, τοσοῦτω μείζους αὐτὰς ποιήσειν καὶ λαμπροτέρας.

59. Δεύτερον δὲ εἰ δόξης ἐπιθυμία κινδυνεύειν ἡμᾶς, ἀλλὰ μὴ τῆς ἀληθείας, ὑπέλαβε· ταῦτα μὲν παιζέτωσαν παρ' ἐκεί-
 25 νοις Ἐμπεδοκλεῖς καὶ Ἀρισταῖοι καὶ Ἐμπεδοτίμοι τινες καὶ Τροφῶνιοι καὶ τοιοῦτων δυστυχῶν ἀριθμὸς· ὧν ὁ μὲν τοῖς Σικελικοῖς κρατῆρσιν ἑαυτὸν θεώσας, ὡς ᾤετο, καὶ εἰς τὴν

1. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἦτο φιλόσοφος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος καταγόμενος ἀπὸ τὸν Ἀκράγαντα τῆς Σικελίας.

2. Ὁ Ἀρισταῖος ἦτο Ἕλλην μαθηματικὸς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

3. Ὁ Τροφῶνιος ἦτο θεοποιηθεῖσα βοιωτικὴ προσωπικότης, ὑπῆρχε δὲ καὶ μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου, κατὰ τὸν Παισανίαν (Βοιωτικά, 9, 39 κ. ε.)

ἐντελῶς ἀντίθετον μὲ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν· διότι ἡμεῖς πιεζόμενοι θὰ γίνωμεν περισσότερον φιλόνοικοι καὶ θὰ ἀντιτάξωμεν εἰς τὴν τυραννίαν τὸν ζῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας. Διότι συνηθίζουν τὰ γενναῖα φρονήματα νὰ ἀντιδροῦν ἐναντίον τῆς διὰ τῆς βίας ἐπιβολῆς, ὅπως ἡ φλόγα ὅταν ἀναρριπίζεται ἀπὸ τὸν ἄνεμον τόσον περισσότερον ἀνάπτει ὅσον δυνατώτερα φυσᾶται. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἀντελαμβάνετο μόνον μὲ τοὺς συλλογισμούς, ἀλλὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ γνωρίζῃ καὶ ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς ποὺ προηγῆθησαν, οἱ ὁποῖοι πολὺ γρήγορα ἔκαναν τὸν Χριστιανισμὸν περισσότερον ὑπολογίσιμον παρὰ ἀσθενῆ, ἐνδυναμώσαντες τὰς ψυχὰς εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ σκληρύναντες αὐτὰς μὲ τοὺς κινδύνους ὡσάν πυρακτωμένον σίδηρον εἰς τὸ ὕδωρ. Ἐὰν δὲ ἤθελεν ἐκστρατεύσει μὲ τέχνην καὶ χρωματίσει τὴν βίαν μὲ τὴν πειθῶ, ἢ ὡτὰν μὲ χαλκὸν ἤθελεν περιβάλλει τὴν τυραννίαν μὲ τὴν προσήνεια, θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ δι' αὐτὸν τὸ ἐγχείρημα σοφὸν καὶ δυνατόν.

58. Διότι μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἠρνεῖτο εἰς τοὺς ἀθλητὰς καὶ τὴν τιμὴν τῶν μαρτύρων. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν μηχανεύεται τρόπον νὰ παραβιάζωνται καὶ νὰ μὴ ἀναγνωρίζωνται, ἡμεῖς δὲ καὶ νὰ πάσχωμεν καὶ νὰ μὴ τιμώμεθα ὡς πάσχοντες ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Πόση μωρεία! ἔάν πρῶτον μὲν ἐνόμισεν ὅτι δὲν θὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ὑπὲρ τίνος ὑφίστανται οἱ κίνδυνοι καὶ ὅτι θὰ συγκαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰ σοφίσματα, διότι ὅσον περισσότερα ἐσοφίζετο κατὰ τῆς τιμῆς τῶν μαρτύρων, τόσον μεγαλυτέραν καὶ λαμπροτέραν τὴν ἔκαμνε.

59. Δεύτερον δὲ ἔάν ἐνόμισεν ὅτι ἡμεῖς διακινδυνεύομεν ἀπὸ ἐπιθυμίαν δόξης καὶ ὄχι χάριν τῆς ἀληθείας. Αὐτὰ μὲν ὡς τὰ παίζουσι εἰς ἐκείνους οἱ Ἐμπεδοκλεῖς¹ καὶ οἱ Ἀρισταῖοι² καὶ ὠρισμένοι Ἐμπεδοτίμοι³ καὶ Τροφῶνιοι³ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ τοιούτους δυστυχεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας μὲν ἀφοῦ μὲ σικελικὰ ποτῆρια ἐθεοποίησε τὸν ἑαυτὸν του, ὅπως ἐνόμιζε, καὶ τὸν ἀνεβίβασεν ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀνώτερον τέλος, ἐπροδόθη

κρείττονα λῆξιν ἀφ' ἡμῶν ἀναπέμψας, τῷ φιλιτάτῳ σανδάλῳ κατεμνησθήη παρὰ τοῦ πυρὸς ἐκβρασθέντι· καὶ οὐ θεὸς ἐδείχθη μετ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀνθρώπος κενόδοξος, καὶ ἀφιλόσοφος μετὰ θάνατον καὶ οὐδὲ τὰ κοινὰ συνετός· οἱ δὲ ἀδύτοις τισὶν 5 ἑαυτοὺς ἐγκρύψαντες ὑπὸ τῆς αὐτῆς νόσου καὶ φιλαυτίας εἰτ' ἐκεγχθέντες, οὐ μᾶλλον ἐκ τῆς κλοπῆς ἐτιμῆθησαν ἢ ἐκ τοῦ μὴ λαθεῖν καθυβρίσθησαν.

60. Χριστιανοῖς δὲ ἡδιον ὑπὲρ εὐσεβείας τὸ πάσχειν, καὶν πάντας λανθάνωσιν, ἢ ἄλλοις τὸ εὐδοξεῖν μετὰ τῆς ἀσεβείας· 10 τοῦ μὲν γὰρ ἀνθρώποις, ἀρέσκειν βραχὺς ἡμῖν ὁ λόγος, τῆς δὲ παρὰ Θεοῦ τιμῆς ἢ πᾶσα ἔφεσις· μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ταύτην, οἷ γε ἀληθῶς φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι τὴν πρὸς τὸ καλὸν οἰκείωσιν ἀγαπῶντες, δι' αὐτὸ τὸ καλόν, οὐ τὰς ἀποκειμένας ἐντεῦθεν τιμᾶς· δευτέρῃ γὰρ αὕτη τάξις τῶν ἐπαινετῶν, τὸ 15 μισθοῦ τι πράττειν καὶ δι' ἀντίδοσιν· ὥσπερ τρίτῃ τῷ φόβῳ κολάσεως φεύγειν τὴν μοχθηρίαν. Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα· καὶ ῥᾶδιον τοῦτο ἐκ πλειόνων ἐπιδειξαι τοῖς βουλομένοις.

61. Ὁ δέ, ὡς μεγάλης τιμῆς ἀποστερήσειν μέλλων Χριστιανούς (κρίνουσι γὰρ οἱ πολλοὶ τὰ τῶν ἄλλων τοῖς ἰδίοις πάθεσι), 20 τοῦτο διώκει πρὸ τῶν ἄλλων, τὴν εὐδοκίμησιν. Καὶ οὐδὲ μεγαλοψύχως, τοῖς ἄλλοις διώκταις ὁμοίως, ἀπογράφεται τὴν ἀσεβείαν· οὐδ', εἰ μὴ βασιλικῶς, τυραννικῶς γε παντάπασι διανοεῖται περὶ ἡμῶν, ἔν' ἣ μεγαλοπρεπὲς αὐτῷ τὸ ἀσέβημα 25 βιάζεσθαι λαὸν οἰκουμένης καὶ τυραννῆσαι δόγμα πάντων δογματῶν ὑπερανεστηκός· δουλοπρεπῶς δὲ λίαν καὶ ἀγεννῶς

ἀπὸ τὸ ἀγαπητὸν του σάνδαλον τὸ ὁποῖον ἐξεβράσθη ἀπὸ τὴν πυράν· καὶ ἔτσι ἀπεδείχθη ὄχι θεὸς μετὰ ἀπὸ ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀνθρώπος κενόδοξος καὶ ἀφιλόσοφος μετὰ θάνατον, μὴ διαθέτων οὔτε τὴν κοινὴν σύνεσιν. Οἱ ἄλλοι δὲ ἀφοῦ ἔκρυψαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς κάποια ἄδυστα, διακατεχόμενοι ἀπὸ τὴν ἰδίαν νόσον καὶ φιλαυτίαν, ἔπειτα ἀποκαλυφθέντες, ὄχι μόνον δὲν ἐτιμήθησαν περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀπάτην, ἀλλὰ ἐξυβρίσθησαν ἐκ τοῦ ὅτι δὲν διέφυγαν τὴν προσοχὴν.

60. Εἰς τοὺς Χριστιανούς ὁμως εἶναι περισσότερον εὐχάριστον νὰ ὑποφέρουν χάριν τῆς εὐσεβείας, ἔστω καὶ ἂν διαφεύγουν τὴν προσοχὴν ὄλων, παρ' ὅσον εἰς ἄλλους νὰ τιμῶνται μαζὶ μὲ τὴν ἀσεβειαν. Διότι περὶ τῆς ἀνθρωπαρεσκείας ὀλίγος λόγος γίνεται εἰς ἡμᾶς, ὅλη μας δὲ ἡ ἐπιθυμία στρέφεται εἰς τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ τιμὴν, μᾶλλον δὲ καὶ πέραν αὐτῆς οἱ ἀληθῶς φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι ἀγαποῦν τὴν πρὸς τὸ καλὸν οἰκείωσιν χάριν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ καὶ ὄχι διὰ τὰς τιμὰς ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτό. Διότι αὐτοὶ ποὺ κάμνουν κάτι ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀμοιβὴν καὶ εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν ἀποτελοῦν δευτέραν κατηγορίαν ἐπαινουμένων, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἀποφεύγουν τὸ κακὸν ἀπὸ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας ἀποτελοῦν τρίτην κατηγορίαν. Τὰ μὲν ἰδικὰ μας λοιπὸν τοιαῦτα εἶναι καὶ οὕτως ἔχουν εἶναι δὲ εὐκόλον αὐτὸ νὰ τὸ ἀποδείξωμεν μὲ περισσότερα εἰς ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν.

61. Αὐτὸς δέ, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἀποστερήσῃ τοὺς Χριστιανούς μεγάλης τιμῆς (διότι οἱ περισσότεροι κρίνουν τὰ τῶν ἄλλων μὲ τὰ ἰδικὰ τους πάθη) αὐτὸ καταδιώκει πρὶν ἀπὸ ὅλα, τὴν ἐπιτυχίαν. Καὶ χωρὶς μεγαλοφυχίαν, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι διώκται, κάμνει ἀπογραφὴν τῶν ἀσεβῶν. Δι' ἡμᾶς δὲ ὄχι μόνον βασιλικῶς ἀλλὰ οὔτε κἂν τυραννικῶς σκέπτεται, ὥστε νὰ εἶναι μεγαλοπρεπῆς ἢ ἀσεβῆς του ἀπόφασις νὰ βιάζεται λαὸς τοῦ κράτους καὶ νὰ τυραννᾶται διδασκαλία ἢ ὁποῖα ὑπερέβαλεν ὁ λαὸς τὰς διδασκαλίας. Ἄλλ' ἐντελῶς δουλοπρεπῶς καὶ

κακουργεῖ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὰς περὶ τοὺς λογισμοὺς πλοκάς
καὶ διπλῶς τῷ καθ' ἡμῶν διωγμῷ φέρον ἐπεισήγαγε. Τοι-
γαροῦν εἰς δύο ταῦτα διηρημένου τοῦ κρατεῖν, τὸ πείθειν καὶ
τὸ βιάζεσθαι, ὃ μὲν ἦν ἀπανθρωπότερον δήμοις ἐφῆκε καὶ
5 πόλεσι τὸ τῆς τυραννίδος, ὧν καὶ μᾶλλον ἄληπτος ἢ ἀπόνοια
διὰ τὴν ἀλογίαν καὶ τὴν ἀπερίσκεπτον ἐπὶ πάντα φορᾶν καὶ
τοῦτο οὐ προστάγματι δημοσίῳ, τῷ δὲ μὴ ἀνακόπτειν τὰς
ὁμὰς ἄγραφον προθεῖς νόμον τὸ βούλεσθαι.

62. Ὁ δὲ ἡμερώτερον καὶ βασιλικώτερον εἰς ἑαυτὸν δῆθεν
10 φέροι τὸ τῆς πειθοῦς· οὐ μὴν εἰς τὸ παντελὲς τοῦτό γε διεσώ-
σατο· οὐδὲ γὰρ εἶχε φύσιν ἢ πάρδαλιν ἀποθέσθαι τὸ κατὰ-
στικτον, ἢ Αἰθίοπα τὸ μέλαν, ἢ πῦρ τὸ καίειν, ἢ τὸν πονηρὸν
τὴν μισανθρωπίαν ἀπαρχῆς ἀνθρωποκτόνον τυγχάνοντα, ἢ
ἐκεῖνον τὴν πονηρίαν, ἀφ' ἧς καθ' ἡμῶν ὤρμησεν· ἀλλ' ὥσπερ
15 τὸν χαμαιλέοντα λόγος παντοῖον γίνεσθαι ὁράδιως καὶ πάσας
μὲν ἀναλαμβάνειν χροᾶς, πλὴν μιᾶς, τῆς λευκότητος. τὸν γὰρ
Πρωτέα παρήμι τὸν τοῦ μύθου τὸν Αἰγύπτιον σοφιστήν,
οὕτω κακείνος πάντα ἦν καὶ ἐγένετο Χριστιανός, πλὴν ἡμερό-
τητος καὶ ἦν λίαν ἀπάνθρωπον αὐτῷ τὸ φιλόανθρωπον καὶ τὸ
20 πιθανὸν βίαιον καὶ ἀπολογία τῆς ἀγριότητος ἢ χρησιότητος·
ἴν' εἰκότως δοκῇ βιάζεσθαι τοῦ πείθειν ἀποτυγχάνων.

63. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν βραχὺ μὲν παρ' αὐτῷ τὸ τῆς πει-
θοῦς, πλεῖον δὲ τὸ τῆς βίας ἐθθὺς ἐπόμενον ἦν· ἴν', ὥσπερ ἐν
ταῖς θήραις, ἢ ταῖς πάγαις ἀλώμεν ἢ τοῖς διώγμασι, καὶ
25 εἰς γε τρόπος πάντως ἡμᾶς χειρώσεται. Οὕτω δὲ διανοηθεῖς
τε καὶ διελόμενος, δεύτερον ἐκεῖνο στρατηγεῖ καὶ μόνον ἀσφα-

1. Ἱερ. 13, 23

2. Ἱω. 8, 44

3. Ὁ Πρωτεύς ἦτο μικρὸς θαλάσσιος θεὸς αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς,
ὅμοιος πρὸς τὸν Νηρέα.

ἀγεννώως κακουργεῖ τὴν εὐσέβειαν καὶ εἰσάγει αὐτῆς τὰς διαλογικὰς περιστροφὰς καὶ ἀσαφείας εἰς τὸν ἐναντίον μας διωγμὸν. Ὅθεν ἐπειδὴ μὲ δύο τρόπους εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσκηθῆ ἡ ἐξουσία, μὲ τὴν πειθῶ καὶ τὴν βίαν, ἐκείνον ποῦ ἦτο περισσότερον ἀπάνθρωπος τὸν παρεχώρησεν εἰς τοὺς ὄχλους καὶ εἰς τὰς πόλεις τὴν τυραννίαν, διότι αὐτῶν ἡ παραφροσύνη εἶναι περισσότερον ἀνεξέλεγκτος, ἔνεκα τοῦ παραλογισμοῦ καὶ τῆς ἀπερισκέπτου ἐναντίον ὅλων ὁρμῆς· καὶ αὐτὸ ὄχι μὲ δημόσιον πρόσταγμα. Διὰ νὰ μὴ ἀναχαιτίζωνται ὁμως αἱ ὁρμαὶ τοῦ πλήθους, ἐξέδωκε ἄγραφον νόμον τὴν βούλησιν.

62. Ἐκείνον δὲ τὸν τρόπον ποῦ εἶναι περισσότερον ἡμερος καὶ βασιλικός, δηλαδὴ τὴν πειθῶ, τὸν ἐκράτησε δῆθεν διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἀλλὰ δὲν τὸν διετήρησε ἐπὶ πολὺ, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν ἡ λεοπάρδαλις νὰ ἀποβάλη τὸ κατάστικτον τρίχωμα, ἢ ὁ Αἰθίοψ τὸ μαῦρον χρῶμα¹, ἢ ἡ φωτιά νὰ καίη, ἢ ὁ πονηρὸς τὴν μισανθρωπίαν ἀφοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι ἀνθρωποκτόνος², ἢ ἐκεῖνος τὴν πονηρίαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὥρμησεν ἐναντίον μας. Ἀλλ' ὅπως ὁ χαμαιλέον, ποῦ, καθὼς λέγεται, γίνεταὶ εὐκόλως ὁ,τιδῆποτε καὶ παίρνει ὅλα τὰ χρώματα πλὴν ἑνός, τοῦ λευκοῦ, ἀντιπαρέρχομαι δὲ τὸν Αἰγύπτιον σοφιστὴν τῆς μυθολογίας Πρωτέα,³ ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ἦτο καὶ ἐγένετο διὰ τοὺς Χριστιανούς τὰ πάντα, ἐκτὸς ἀπὸ ἡμερος, καὶ ἦτο πολὺ ἀπάνθρωπος δι' αὐτὸν ἡ φιλανθρωπία, καὶ ἡ βία ἀνεγνωρίζετο ὡς ὀρθὴ καὶ ἡ ἀγαθότης ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπολογία τῆς ἀγριότητος, διὰ νὰ δίνη τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εὐλόγως χρησιμοποιεῖ τὴν βίαν ὅταν ἀπετύγχανεν μὲ τὴν πειθῶ.

63. Καὶ αὐτὸ ἐγινε φανερόν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ πειθῶ του μὲν διήρκεσεν ὀλίγον, ἠκολούθησε δὲ ἀμέσως ἡ βία ἐπὶ περισσότερον χρονικὸν διάστημα, ὥστε, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ κινήγια, ἢ νὰ συλληφθῶμεν μὲ τὰς παγίδας ἢ μὲ τὰς καταδιώξεις, μὲ ἕνα βέβαια σκοπὸν, νὰ μᾶς συλλάβῃ ὅπωςδῆποτε. Ἀφοῦ δὲ ἔτσι ἐσκέφθη καὶ ἀπεφάσισε θέτει εἰς ἐφαρμογὴν τὸ δεῦτερον ἐκεῖνο

λῶς, εἰ καὶ ἀσεβῶς λίαν, ἐκ τῶν ἐγγυτάτω καὶ τῆς περὶ αὐτὸν
 χειρός, ὃ πᾶσι διώκταις σύνηθες, τῆς κακίας ἄρχεται· καὶ γὰρ
 οὐδὲ οἷόν τε τοῖς ἐκτὸς ἐγχειρῆσαι μὴ τούτων οἰκειωθέντων,
 ὥσπερ οὐδὲ στρατὸν ἐπάγειν ἐχθροῖς πρὸς τὸν στρατηγὸν
 5 στασιάζοντα.

64. Καὶ διὰ τοῦτο μεταποιεῖ μὲν τὰ βασίλεια, τοὺς μὲν θανά-
 τῳ προὔπεξαγαγὼν πρότερον, τοὺς δὲ παρωσάμενος· οὐχ ὡς
 εὐνοῦς τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐνουστέρους
 τῷ μείζονι καὶ ἀλυσιτελεῖς αὐτῷ κατ' ἀμφοτέρω· ὑποποιεῖται
 10 δὲ τὸ στρατιωτικόν, τὸ μὲν δι' ἑαυτοῦ, τὸ δὲ διὰ τῶν ἐν τέλει,
 ὃ καὶ μᾶλλον εὐπιστον ὑπελάμβανε, τὸ μὲν τῶν τιμῶν ἡττώ-
 μενον, τὸ δὲ ἀπλότῃτι παρασνρόμενον, καὶ νόμον ἕνα γινῶσκον
 μόνον, τὴν τοῦ βασιλέως βούλησιν.

65. Μᾶλλον δὲ τοῦ στρατιωτικοῦ μέρος οὐκ ἐλάχιστον καὶ
 15 ὅσον εὖρε σαθρὸν καὶ νοσῶδες, τοῦ καιροῦ δοῦλον καὶ τότε καὶ
 πρότερον. Οὐ τὸ μὲν δεδούλωτο, τὸ δὲ ἤλυξεν, οὐ γὰρ δὴ τὸ
 πᾶν ὑφείλεν, οὐδὲ τοσοῦτον ἔδωκεν αὐτῷ καθ' ἡμῶν ὃ δι' ἐκεί-
 νου διώκτης· ἀλλ' ἔμειναν ὑπὲρ τοὺς ἑπτακισχιλίους, οἳ μὴ
 κάμψαντες γόνυ τῇ Βαάλ, μηδὲ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ προσκυ-
 20 νήσαντες, μηδὲ ὑπὸ τῶν ὄφρων τρωθέντες, ἐκ τοῦ βλέπειν
 εἰς τὸν ὄφιν τὸν κρεμασθέντα, καὶ καταλυθέντα τοῖς Χριστοῦ
 πάθεσι· πολλοὶ μὲν τῶν ἐν δυναστείαις καὶ ὕψεσιν, οἳ καὶ

1. Θεὸς τῶν ἀρχαίων Φοινίκων καὶ Χαναναίων. Γ' Βασ. 19, 18. Ρωμ.
 11, 4

2. Δαν. 3, 18

3. Ἄρ. 21, 9

στρατήγημα, τὸ μόνον ἀσφαλές, ἂν καὶ πολὺ ἀσεβές· ἀρχίζει τὴν σκληρότητά του ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀνῆκον εἰς τὸ ἄμεσον περιβάλλον του καὶ ἦσαν τοῦ χεριοῦ του, πρᾶγμα ποὺ εἶναι συνηθισμένον εἰς ὅλους τοὺς διώκτας. Ἄλλωστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιχειρήσῃ εἰς τοὺς ἔξω χωρὶς νὰ κάμῃ ἰδικούς του αὐτοὺς, ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγήσῃ κανεὶς ἐναντίον ἐχθρῶν στρατὸν ὁ ὁποῖος στασιάζει κατὰ τοῦ στρατηγοῦ του.

64. Δι' αὐτὸ μεταβάλλει ὅλον τὸ προσωπικὸν τῶν ἀνακτόρων, ἀφοῦ ἄλλους μὲν τοὺς ἐξήγαγε προηγουμένως ἔξω κρυφίως καὶ τοὺς ἐθανάτωσε, ἄλλους δὲ τοὺς ἀπεμάκρυνε, ὄχι μόνον μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι διέκειντο εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ διότι διέκειντο εὐνοϊκώτερον πρὸς τὸν μεγαλύτερον βασιλέα, καὶ ἀχρήστους εἰς αὐτὸν δι' ἀμφοτέρα. Ἰδιοποιεῖται δὲ καὶ τοὺς στρατιωτικούς, ἄλλους μὲν ἀπὸ αὐτοὺς μόνος του, ἄλλους δὲ μέσφ τῶν ἀρχόντων· αὐτοὺς ἄλλωστε τοὺς ἐξελάμβανεν ὡς περισσότερον εὐκολομεταπίστους, διότι ἄλλοι μὲν ὑποχωροῦν μὲ τὰ ἀξιώματα, ἄλλοι δὲ παρασύρονται ἀπὸ ἀπλοϊκότητα καὶ ἓνα νόμον γνωρίζουν μόνον, τὴν βούλησιν τοῦ βασιλέως.

65. Μᾶλλον δὲ μέρος τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, ὄχι μικρὸν, τὸ εὖρεν ἐφθαρμένον καὶ ἐξησθενημένον, ὑποχείριον τῶν περιστάσεων καὶ τότε καὶ προηγουμένως. Τούτου μέρος μὲν ὑπεδουλώθη, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἠλπίζεν ὅτι θὰ ὑποδουλώσῃ, διότι δὲν κατώρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ ὀλόκληρον τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, οὔτε τοῦ ἔδωσε τόσον πολὺ στράτευμα ἐναντίον μας ὁ δι' ἐκείνου πραγματικὸς διώκτης· ἀλλ' ἀπέμειναν περισσότεροι ἀπὸ ἑπτὰ χιλιάδες οἱ ὁποῖοι δὲν ἔκαμψαν γόνυ εἰς τὸν Βάαλ¹, οὔτε προσεκύνησαν τὴν χρυσοῦν εἰκόνα², οὔτε προσεβλήθησαν ἀπὸ τοὺς ὄφεις, διότι προσέβλεπαν εἰς τὸν ὄφιν ὁ ὁποῖος ἐκρεμάσθη³ καὶ κατηργήθη μὲ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ μὲν ἦσαν ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὰ ὑψηλά ἀξιώματα, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἦτο μᾶλλον φυσικόν, ἐνέδωσαν καὶ

μᾶλλον εἰκὸς ἦν ἠττηθῆναι καὶ διὰ φόβον, καὶ δι' ἐλπίδας· πολλοὶ δὲ τῶν κάτω καὶ ἀριθμῷ μόνῳ γνωριζομένων, οἷς προσβαλὼν ἀπεκρούσθη, καθάπερ ὑπὸ γενναίου τείχους μη-
 χάνημά τι τῶν οὐ καιριῶν. Πλὴν οὐκ ἦνία μᾶλλον τὸ διαφεῦγον
 5 ἢ ἐθάρσυνεν, ὡς ἂν λυσσῶντα, τὸ ἀλίσκόμενον· καὶ τὸ βού-
 λεσθαι παρίσθη τὸ ἐλπισθὲν ὡς κρατούμενον.

66. Τολμᾶ δὲ ἤδη καὶ κατὰ τοῦ μεγάλου συνθήματος, ὃ μετὰ
 τοῦ σταυροῦ πομπεῦει καὶ ἄγει τὸν στρατὸν εἰς ὕψος αἰρόμε-
 νον, καμάτων λυτήριον ὃν τε καὶ κατὰ Ῥωμαίους ὀνομαζό-
 10 μενον καὶ βασιλεῦον, ὡς ἂν εἴποι τις, τῶν λοιπῶν συνθημάτων,
 ὅσα τε βασιλέων προσώποις ἀγάλλεται, καὶ πεπετασμένοις
 ὑφάσμασιν ἐν διαφόροις βαφαῖς καὶ γράμμασιν, ὅσα τε δρα-
 κόντων φοβεροῖς χάσμασιν ἐμπνεόμενα ἐπ' ἄκρων δοράτων
 αἰωρομένοις καὶ διὰ τῶν ὀλκῶν ῥιπιζόμενα φολίσιν ὑφαν-
 15 ταῖς καταστίκτων, ἠδιστόν τε ὁμοῦ καὶ φορικτὸν θέαμα προσ-
 πίπτει ταῖς ὄψεσιν. Ὡς δὲ εἶχεν αὐτῷ κατὰ νοῦν τὰ πλησίον
 καὶ τοῦ ἐν χερσίν, ὡς ᾤετο, κινδύνου κρείττων ἐγένετο, οὕ-
 τως ἤδη πειρᾶται καὶ τῶν ἐξῆς.

67. Εὐηθέστατε καὶ ἀσεβέστατε καὶ ἀπαιδευτότατε τὰ με-
 20 γάλα! σὺ κατὰ τοσοῦτου κλήρου καὶ τῆς οἰκουμένης καρ-
 ποφορίας, τῆς πάντα διαλαβούσης τὰ πέρατα, διὰ τῆς εὐτε-
 λείας τοῦ λόγου καὶ τῆς μωρίας, ὡς ἂν αὐτοὶ φαίητε, τοῦ
 κηρύγματος, ὃ σοφοῦς ἐνίκησε καὶ δαίμονας ἔπασσε καὶ χρο-
 νον ὑπερηκόντισε, τὸ αὐτὸ παλαιὸν τε ὁμοῦ τυγχάνον καὶ
 25 νέον, ὡς ὑμεῖς τῶν θεῶν τινα τερατεύεσθε· τὸ μὲν τοῖς ὀλί-
 γοις, τὸ δὲ τοῖς πολλοῖς· καὶ τὸ μὲν τῇ σκιαγραφίᾳ, τὸ δὲ τῇ

Ἔνεκα φόβου καὶ διότι ἤλπιζαν εἰς κάτι καλλίτερον. Πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς κατωτέρους, οἱ ὅποιοι ἐγνωρίζοντο μόνον μὲ ἀριθμόν, εἶναι ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὅταν τοὺς προσέβαλεν, ἀπεκρούσθη, ὅπως ἀποκρούεται πολιορκητικὴ μηχανὴ ἀπὸ τοὺς ὄχι συγχρόνους ὑπὸ ἰσχυροῦ τείχους. Πλὴν ὁμως μᾶλλον δὲν τὸν ἠνώχλει τὸ μέρος τοῦ στρατοῦ ποῦ διέφευγε, ὅσον τὸν ἐνεθάρρυνε, ὡσάν λυσσασμένον, τὸ μέρος ποῦ προσεχώρει· καὶ ἡ ἐπιθυμία του παρίστανεν αὐτὸ ποῦ εἶχεν ἐλπίζει ὡς σίγουρον.

66. Στρέφεται δὲ ἤδη καὶ κατὰ τοῦ μεγάλου λαβάρου, τὸ ὁποῖον μὲ τὸν σταυρὸν προπορεύεται καὶ ὁδηγεῖ τὸν στρατὸν κρατούμενον ὑψηλά, εἶναι δὲ καὶ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἀνακουφιστικὸν τῶν κόπων, καὶ βασιλεύει, ὅπως θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς, μεταξὺ τῶν ἄλλων λαβάρων, καὶ ἐκείνων ποῦ κοσμοῦνται μὲ πρόσωπα τῶν βασιλέων καὶ μὲ ἀναπεπταμένα ὑφάσματα μὲ διάφορα χρώματα καὶ γράμματα, καὶ ἐκείνων ποῦ ἐμπνέονται ἀπὸ τὰ φοβερὰ χαίνοντα στόματα δρακόντων, τὰ ὁποῖα αἰωροῦνται εἰς τὰ ἄκρα δοράτων καὶ ἀνεμίζουσι μὲ τὰς ὑφαντὰς φολίδας τῶν καταστίκτων ὀλκῶν καὶ προσδίδουσι εἰς τὰς ὄψεις θέαμα εὐχάριστον μαζὶ καὶ φρικτόν. Ὅταν δὲ ἐπλησίαζαν νὰ πραγματοποιηθοῦν ὅσα εἶχε κατὰ νοῦν καί, ὅπως ἐνόμιζεν, εἶχεν ἐπικρατήσῃ τοῦ ἐπικρεμαμένου κινδύνου, ἐπεχείρησεν ἤδη καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

67. Μωρότατε καὶ ἀσεβέστατε καὶ ἀμαθέστατε εἰς τὰ μεγάλα. Στρέφεται ἐναντίον τόσοσ κλήρου καὶ τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὅλα τὰ πέρατα μὲ τὴν εὐτέλειαν τοῦ λόγου καὶ τὴν μωρίαν, ὅπως θὰ ἐλέγατε σεῖς, τοῦ κηρύγματος¹, τὸ ὁποῖον ἐνίκησε σοφοὺς καὶ κατήργησε δαίμονας καὶ ὑπερεκόντισε τὸν χρόνον, αὐτὸ ποῦ εἶναι παλαιὸν μαζὶ καὶ νέον, ὅπως σεῖς τερατολογεῖτε διὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς θεοὺς, ἄλλο μὲν διὰ τοὺς ὀλίγους ἄλλο δὲ διὰ τοὺς πολλοὺς· καὶ τὸ μὲν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ δὲ μὲ τὴν τελείωσιν τοῦ μυστηρίου

τελειώσει τοῦ μυστηρίου καιροῖς ἰδίους ταμιευθέντος; Σὺ κατὰ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας; (ὁ τίς καὶ πόσος καὶ πόθεν;), τῆς μεγάλης καὶ οὐ πανσομένης, οὐδ' ἂν πλέον ἢ σὺ μανῶσί τινες, ἀλλ' ἐπὶ πλεῖον αἰεὶ βαδιουμένης τε καὶ ἀρθη-
 5 σομένης· πιστεύω γὰρ ταῖς προῤῥήσεσι καὶ τοῖς ὄρωμένοις· ἦν ὡς Θεὸς ἐποίησε καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκληρονόμησεν· ἦν νόμος ἐτύπωσε καὶ χάρις ἐπλήρωσε καὶ Χριστὸς ἐνεκαίνισεν· ἦν προφητῆται συνέπηξαν καὶ ἀπόστολοι συνέδησαν καὶ εἰσαγγελιστῆται κατηρτίσαντο;

10 68. Σὺ κατὰ τῆς Χριστοῦ θυσίας τοῖς σοῖς μιάσμασι; Σὺ κατὰ τοῦ τὸν κόσμον καθήραντος αἵματος τοῖς σοῖς αἵμασι; Σὺ πόλεμον κατὰ τῆς εἰρήνης; Σὺ χεῖρα κατὰ τῆς ὑπὲρ σοῦ ἠλωθείσης τε καὶ διὰ σέ; Σὺ κατὰ τῆς χολῆς τὴν σὴν γεῦσιν; κατὰ τοῦ σταυροῦ τρόπιον; κατὰ τοῦ θανάτου κατάλυσιν;
 15 κατὰ τῆς ἀναστάσεως ἐπανάστασιν; κατὰ τοῦ μάρτυρος οὐδὲ μάρτυρας; μετὰ Ἡρώδην διώκτης καὶ μετὰ Ἰούδαν προδότης; πλὴν ὅσον οὐκ ἀγχόνῃ τὴν μετάνοιαν ἔδειξας ὥσπερ ἐκεῖνος· καὶ χριστοκτόνος μετὰ Πιλάτον καὶ μετὰ Ἰουδαίους μισόθεος;

69. Οὐκ ἠδέσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια; οὐδὲ ἐφοβήθης
 20 τοὺς μεγάλους ἀγωνιστὰς, τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον, τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Στέφανον, τὸν Λουκᾶν, τὸν Ἀνδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ' ἐκεῖνοις τε καὶ πρὸ ἐκείνων τῆς ἀληθείας προκινδυνεύσαντας; οἱ πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ θηρσί καὶ τυράννοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο, καὶ παροῦσι
 25 κακοῖς καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἄλλοτρίοις σώμασιν ἢ

εἰς ἰδίους καιροὺς ἀποταμιευθέν; Στρέφουσαι ἐναντίον τῆς μεγάλης κληρονομίας τοῦ Χριστοῦ; (σὺ δὲ ὁποῖος εἶσαι ποῖος καὶ πόσος καὶ ἀπὸ ποῦ;), τῆς μεγάλης, ἣ ὁποῖα δὲν θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ, οὔτε καὶ ἂν ὠρισμένοι ἐκμανοῦν περισσότερο ἀπὸ σέ, καὶ ἣ ὁποῖα θὰ βαδίσῃ περισσότερο καὶ θὰ ἐξυψωθῇ, διότι πιστεύω εἰς τὰς προρρήσεις καὶ εἰς ὅσα βλέπω. Αὐτὴν τὴν ὁποῖαν ἔκαμεν ὁ Θεὸς καὶ ἐκληρονόμησεν ὁ ἄνθρωπος, αὐτὴν τὴν ὁποῖαν προετύπωσεν ὁ νόμος, ἐπλήρωσεν ἡ χάρις καὶ ἐνεκαινίασεν ὁ Χριστός. Αὐτὴν τὴν ὁποῖαν συνεκρότησαν οἱ Προφῆται, συνήνωσαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ κατήρτισαν οἱ Εὐαγγελισταί.

68. Στρέφουσαι ἐναντίον τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ μὲ τὰ μίσσηματά σου; Στρέφουσαι ἐναντίον τοῦ αἵματος ποῦ ἐκαθάρισεν τὸν κόσμον μὲ τὰ ἰδικά σου αἵματα; Κηρύσσεις πόλεμον ἐναντίον τῆς εἰρήνης; Ὑψώνεις χεῖρα κατὰ τῆς χειρὸς ἣ ὁποῖα ἐκαρφώθη ὑπὲρ σοῦ καὶ διὰ σέ; Προσφέρεις ἐναντι τῆς χολῆς τὴν ἰδικὴν σου γεῦσιν; Ἐγείρεις τρόπαιον ἐναντίον τοῦ σταυροῦ; Ἐναντίον τοῦ θανάτου ἀπειλεῖς κατάλυσιν; Ἐναντίον τῆς ἀναστάσεως κηρύσσεις ἐπανάστασιν; Ἐναντίον τοῦ μάρτυρος δὲν ἀναγνωρίζεις μάρτυρας; Γίνουσαι διώκτης μετὰ τὸν Ἡρώδη καὶ προδότης μετὰ τὸν Ἰούδαν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἔδειξες ὅπως ἐκεῖνος μὲ τὴν ἀγχόνην τὴν μετάνοιαν; Γίνουσαι καὶ χριστοκτόνος μετὰ τὸν Πιλάτον καὶ μετὰ τοὺς Ἰουδαίους μισόθεος;

69. Δὲν ἐσεβάσθης τὰ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ θύματα; Οὔτε ἐφοβήθης τοὺς μεγάλους ἀγωνιστάς, ἐκείνους τὸν Ἰωάννην, τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Στέφανον, τὸν Λουκᾶν, τὸν Ἀνδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ πρὶν ἀπὸ ἐκείνους ριψοκινδυνεύσαντας χάριν τῆς ἀληθείας; Ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἠγωνίσθησαν ἐναντίον πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ τυράννων καὶ κακῶν τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχαν εὖρει καὶ ἄλλων ποῦ τοὺς ἀνέμεναν, ὡσὰν νὰ συνέβαιναν εἰς ξένα σώματα ἢ ὡς ἀσώ-

ἀσώματοι; τίνος ἔνεκεν; ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέγχι θήματος τὴν εὐσέβειαν. Ὡν αἱ μεγάλοι τιμαὶ καὶ πανηγύρεις παρ' ὧν δαίμονες ἐλαύνονται καὶ νόσοι θεραπεύονται ὧν αἱ ἐπιφάνειαι καὶ ὧν αἱ προῶρήσεις ὧν τὰ σώματα μόνον ἴσα δύνανται ταῖς ἀγίαις ψυχαῖς, ἢ ἐπαφώμενα, ἢ τιμώμενα ὧν καὶ ὀανίδες αἵματος μόνον καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους, ἴσα δρῶσι τοῖς σώμασι.

70. Ταῦτα οὐ σέβεις ἀλλ' ἀτιμάζεις, ὁ τὴν Ἡρακλέους θαυμάζων πυρὰν τὴν ἐξ ἀτυχήματος, καὶ τῶν περὶ γυναῖκας ἀδικημάτων καὶ τὴν Πέλοπος κρεουργίαν, τὴν φιλόξενον ἢ φιλόθεον, ἐξ ἧς ἐπίσημοι Πελοπίδαι παρὰ τῶν ὤμων καὶ τοῦ ἐλέφαντος καὶ τὰς Φουγῶν ἔκτομάς, τῶν ὑπ' ἀλλοῦ κηλουμένων καὶ μετὰ τὸν ἀετὸν ὑβριζομένων καὶ τὰς ἐν Μίθρου βασάνους καὶ καύσεις ἐνδίκους τὰς μυστικάς καὶ τὴν ἐν Ταύροις ξενοκτονίαν, καὶ τὴν ἐπὶ Τροίας θυσίαν τῆς βασιλικῆς κόρης καὶ τὸ Μενεικέως ὑπὲρ Θηβῶν αἶμα, καὶ τῶν Σκεδάσου θυγατέρων ἐν Δεύκτροις ὕστερον ὁ τοὺς Λακωνικοῦς ἐπαιῶν ἐφήβους ξαινομένους ταῖς μάλιστα, καὶ τὸ ἐπιβώμιον αἶμα τέτροπον θεὰν ἀγνὴν καὶ παρθένον ὁ τοῦ Σωκράτους ἐπαίρων κώνειον, καὶ τὸ Ἐπικτήτου σκέλος καὶ τὸν Ἀναξάρχου θύλακον ὧν ἀναγκαῖα μᾶλλον ἢ ἐκούσιος ἢ φιλοσοφία καὶ τὸ Κλεομβρότου πήδημα τοῦ Ἀμβρακιώτου, τῷ Περὶ ψυχῆς

1. Ὁ Τάνταλος καλέσας κάποτε τοὺς θεοὺς εἰς δεῖπνον παρέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ του Πέλοπος, τὸν ὁποῖον εἶχε κατακόψει εἰς μύρια τεμάχια. Οἱ θεοὶ ἀντιληφθέντες τὸ κακούργημα ἔφριξαν. Μόνον ἡ Δήμητρα ἐξ ἀπροσεξίας ἔφαγε μέρος τοῦ ὤμου τοῦ Πέλοπος. Ὁ Ζεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἑρμῆν νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Πέλοπα εἰς τὴν ζωὴν, αὐτὸς δὲ ἀνεπλήρωσε δι' ἐλέφαντος τὸν ἐλλείποντα ὤμον αὐτοῦ. (βλ. Πινδάρου Α', Ὀλυμπ. στ', 36 ἔ.).

2. Περσικὸς θεὸς τοῦ φωτός, προστάτης τῆς πιστότητος καὶ νομιμότητος.

3. Πρόκειται διὰ τὴν θυσίαν τῆς Ἴφιγενείας, θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος.

ματοι; Χάριν τίνος; Διὰ νὰ μὴ προδώσουν οὔτε μέχρι λέξεως τὴν εὐσέβειαν. Αὐτῶν εἶναι αἱ μεγάλα τιμαὶ καὶ πανηγύρεις. Ἐκ τούτων οἱ δαίμονες φυγαδεύονται καὶ αἱ νόσοι θεραπεύονται. Αὐτῶν εἶναι αἱ ἐμφανίσεις καὶ αἱ προφητεῖαι. Αὐτῶν καὶ τὰ σώματα μόνον ἔχουν τὴν ἰδίαν δύναμιν μετὰ τὰς ἀγίας ψυχὰς τῶν, εἴτε ἐφαπτόμενα εἴτε τιμώμενα. Αὐτῶν καὶ ρανίδες μόνον αἵματος καὶ μικρὰ ἀντικείμενα τοῦ πάθους τῶν ἐνεργούν ὅσα καὶ τὰ σώματα.

70. Αὐτὰ δὲν σέβουσαι, ἀλλ' ἀτιμάζεις, σὺ ὁ ὁποῖος θαυμάζεις τὴν πυρὰν τοῦ Ἡρακλέους, ποὺ προῆλθεν ἀπὸ ἀτύχημα καὶ ἀπὸ τὰς ἀδικίας περὶ γυναῖκας καὶ τὴν φιλόξενον ἢ φιλόθεον σφαγὴν τοῦ Πέλοπος, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προῆλθαν οἱ περιφανεῖς Πελοπίδαι ἀπὸ τοὺς ὤμους τοῦ Πέλοπος καὶ τοῦ Ἐλέφαντος¹ καὶ τὰς ἐκτομὰς τῶν Φρυγῶν, οἱ ὁποῖοι ἐθέλοντο ὑπὸ αὐλοῦ καὶ μετὰ τὸν αὐλὸν ἐκακοποιούντο· καὶ τὰς βασάνους καὶ δικαίας καύσεις εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Μίθρα² καὶ τὸν εἰς τοὺς Ταύρους τῆς Κριμαίας φόνον τῶν ξένων καὶ τὴν θυσίαν τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως διὰ τὴν Τροίαν³ καὶ τὸ αἷμα τοῦ Μενοικέως ὑπὲρ τῶν Θηβῶν⁴ καὶ τὸ αἷμα τῶν θυγατέρων τοῦ Σκεδάσου εἰς τὰ Λευκτρα κατόπιν. Σὺ ὁ ὁποῖος ἐπαινεῖς τοὺς ἐφήβους τῆς Λακωνίας δερομένους μετὰ μαστίγια καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αἷμα τὸ ὁποῖον τέρπει ἀγνὴν καὶ παρθένον θεάν· σὺ ὁ ὁποῖος ἐξυψώνεις τὸ κώνειον τοῦ Σωκράτους καὶ τὸ σκέλος τοῦ Ἐπικτήτου⁵ καὶ τὸ σακκίδιον τοῦ Ἀναξάρχου⁶, τῶν ὁποῖ-

1. Ὁ Μενοικέης ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Κρέοντος, ὁ ὁποῖος, κατὰ πρόρρησιν τοῦ Τειρεσίου, ἔπρεπε νὰ θυσιάσθῃ διὰ νὰ σωθοῦν αἱ Θῆβαι ἀπὸ τὴν ὄργην τοῦ Ἄρεως. Ὁ Κρέων μὴ ἀνεχόμενος νὰ ἴδῃ θυσιάζομενον τὸν υἱὸν του ἠθέλησε νὰ τὸν φυγαδεύσῃ. Ὁ Μενοικέης προσεποιήθη ὅτι εἶναι σύμφωνος μετὰ τὴν πατρικὴν θέλησιν, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἀναχωρήσῃ προσεφέρθη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ χάριν τῆς σωτηρίας τῶν Θηβῶν.

5. Στωϊκὸς φιλόσοφος ἐξ Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας ἀκμάσας κατὰ τὸ ἔτη 50 π.Χ. - 12 μ.Χ.

6. Ὁ Ἀναξάρχος ἦτο ὁπαδὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Δημοκρίτου, ἐλέ-

λόγῳ φιλοσοφηθέν· καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν κυάμων Πυθαγορικὴν ἔνστασιν, καὶ θανάτου περιφρόνησιν Θεανοῦς ἢ οὐκ οἶδ' οὐτινος τῶν τὰ ἐκείνου τετελεσμένων ἢ φιλοσοφησάντων.

71. Σὺ δέ, εἰ μὴ ἐκεῖνα, τὰ γε παρόντα θαῦμασον, ὦ φιλοσοφώτατε καὶ γενναϊότατε, καὶ τοὺς Ἐπαμινώνδας ἐκείνους καὶ Σκιπίωνας τῇ καρτερίᾳ βλέπων· ὁ συμβαδίζων τῷ στρατῷ καὶ σῖτα αἰρούμενος σχέδια καὶ τὴν αὐτουργὸν ἐπαινῶν στρατηγίαν. Ἔστι τοι γενναίου καὶ φιλοσόφου ψυχῆς μηδὲ πολεμίων ἀρετὴν ἀτιμάζειν καὶ πλεῖον νέμειν ἐχθρῶν γενναϊότητι ἢ κακία τῶν οἰκειοτάτων καὶ μαλακία. Ὅρθῳ τοὺς ἀβίους τοῦτους καὶ ἀνεστίους καὶ ἀσάρκους μικροῦ καὶ ἀναίμομονας καὶ Θεῷ κατὰ τοῦτο πλησιάζοντας; τοὺς ἀνιπτόποδας καὶ χαμαιεύνας, ὡς φησὶν ὁ σοὺς Ὅμηρος, ἵνα τινὰ δαιμόνων τιμῆση τῷ πλάσματι, τοὺς κάτω καὶ ὑπὲρ τὰ κάτω; τοὺς ἐν ἀνθρώποις καὶ ὑπὲρ τὰ ἀνθρώπινα; τοὺς δεδεμένους καὶ ἐλευθέρους; τοὺς κεκρατημένους καὶ ἀκρατήτους; ὧν οὐδὲν ἐν κόσμῳ, καὶ πάντα τὰ ὑπὲρ κόσμον; ὧν διπλοῦν τὸ ζῆν, τὸ

γετο δὲ καὶ Εὐδαιμονικός, διότι ἐθεώρει τὴν εὐδαιμονίαν, ἐκδηλουμένην μὲ τὴν ἀπάθειαν, ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὸν πόθον του διὰ τὰς ἐξερευνήσεις, ἠκολούθησε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποῦ ἐπιστρέφων ἐστάθμευσεν εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου συνελήφθη ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα τῆς νήσου Νικοκρέοντα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐχθρὸς του καὶ διέταξε νὰ τὸν τοποθετήσουν μέσα εἰς ἕνα ὄλμον (εἶδος γουδιοῦ) καὶ νὰ τὸν κοπανίσουν μὲ σιδηροῦν ρόπαλον. Ὁ Ἀνάξαρχος ὑπέστη τὸ μαρτύριον μὲ ἀπάθειαν εἰρωνεύετο δὲ τοὺς δημίους του λέγων· «πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον (σάκκον), Ἀνάξαρχον δὲ οὐ πλήττεις» (Διογένης Λαέρτιος, Θ', 60).

1. Πλάτωνος, Περὶ ἀθανασίας ψυχῶν. Αὐγουστίνου, De civ. Dei, I, 1, 22·

2. Ὁ Πυθαγόρας εὐρέθη κάποτε εἰς ἀγρὸν ὅπου ἕνας βοῦς ἔτρωγε κυάμους (κουκκιά). Θεωρῶν τοῦτο ἀμάρτημα παρεκάλεσε τὸν βουκόλον ν' ἀποτρέψη τὸ ζῶον ἀπὸ τοῦ νὰ τρώγῃ κυάμους, (ἐξ οὗ καὶ τὸ «κυάμων ἀπέχεσθαι»).

3. Ἡ Θεανώ, σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομβρότου, ἔθεσε πρώτη λίθον εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ὅπου

ων ἡ φιλοσοφία ἦτο μᾶλλον ἀναγκαστικὴ παρά ἐκουσία· καὶ τὸ πῆδημα Κλεομβρότου τοῦ Ἀμβρακιώτου, τὸ ὁποῖον διερευνήθη εἰς τὸν Περί ψυχῆς λόγον¹· καὶ τὴν ἔνστασιν τοῦ Πυθαγόρου διὰ τοῦς κυάμους² καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου ἀπὸ τὴν Θεανώ³, ἣ δὲν γνωρίζω τίνος ἄλλου ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐτέλεσαν ἢ ἐφιλοσόφησαν τὰ τοῦ Πυθαγόρου.

71. Σὺ δέ, ἂν ὄχι ἐκεῖνα, τὰ παρόντα τοῦλάχιστον θαύμασε, φιλοσοφώτατε καὶ γενναιότατε, ὁ ὁποῖος βλέπεις τοὺς Ἐπαμεινώνδας⁴ ἐκείνους καὶ τοὺς Σκιπίωνας⁵ εἰς τὴν καρτερίαν· σὺ ὁ ὁποῖος συμβαδίζεις μὲ τὸν στρατὸν καὶ προτιμᾷς τὰ πρόχειρα φαγητὰ καὶ ἐπαινεῖς τὴν αὐτοδίδακτον στρατηγικότητα. Εἶναι βεβαίως ἴδιον γενναίας καὶ συνετῆς ψυχῆς τὸ νὰ μὴ περιφρονῇ κανεὶς τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀντιπάλων καὶ νὰ ἐκτιμᾷ περισσότερο τὴν γενναιότητα τῶν ἐχθρῶν, παρά τὴν κακίαν καὶ μαλθακότητα τῶν πολὺ ἰδικῶν του. Βλέπεις αὐτοὺς τοὺς ἀπλοῦς τὴν ζωὴν καὶ ἀνεστίους καὶ σχεδὸν χωρὶς σάρκα καὶ αἷμα καὶ εὐρίσκομένους κατὰ τοῦτο πλησιέστερον πρὸς τὸν Θεόν; Αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνιπτα πόδια καὶ κοιμοῦνται κατὰ γῆς, ὅπως λέγει ὁ Ὅμηρος⁶ σου διὰ νὰ τιμήσῃ κάποιον ἀπὸ τοὺς δαίμονας μὲ τὴν εἰκόνα, αὐτοὺς ποὺ εὐρίσκονται χαμηλὰ καὶ περισσότερο ἀπὸ χαμηλὰ; Αὐτοὺς ποὺ εὐρίσκονται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων; Τοὺς δεμένους καὶ ἐλευθέρους; Τοὺς κρατούμενους καὶ ἀσυγκρατήτους; Αὐτοὺς εἰς τοὺς ὁποίους τίποτε δὲν ἀνήκει ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀνήκουν ὅλα τὰ ὑπερκόσμια; Αὐτοὺς τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ εἶναι διπλῆ, ἡ μία ποὺ τὴν περιφρονοῦν καὶ ἡ ἄλλη ποὺ τὴν

εἶχε καταφύγει ὁ υἱὸς τῆς Πausανίας καταδιωχθεὶς καὶ καταδικασθεὶς ὡς προδότης.

4. Περίφημος Θηβαῖος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς (418-362 π.Χ.).

5. Ο ἰκογενειακὸν ὄνομα μιᾶς τῶν μεγαλυτέρων οἰκογενειῶν τῆς ἀρχαίας Ρώμης, ἣτις ἦτο κλάδος τοῦ ἐπιφανοῦς γένους τῶν Κορνηλίων.

6. Ἰλ. Π, 235

μὲν ὑπερορῶμενον. τὸ δὲ σπουδαζόμενον; τοὺς διὰ τὴν νέ-
 κρωσιν ἀθανάτους, τοὺς διὰ λύσιν Θεῷ συνημμένους; τοὺς
 ἔξω πόθου καὶ μετὰ τοῦ θείου καὶ ἀπαθοῦς ἔρωτος; ὧν ἡ
 πηγὴ τοῦ φωτός καὶ ὧν ἤδη τὰ ἀπαυγάσματα; ὧν αἱ ἀγγελι-
 5 καὶ ψαλμοδίαὶ καὶ ἡ πάννουχος στάσις καὶ ἡ τοῦ νοῦ πρὸς
 Θεὸν ἐκδημία προαπαζομένη; ὧν ἡ κάθαρσις καὶ ὧν τὸ
 καθαίρεσθαι, μηδὲν μέτρον εἰδότην ἀναβάσεως καὶ θεώσεως;
 ὧν αἱ πέτραι καὶ ὧν οἱ οὐρανοί; ὧν τὸ ἐδόξασθαι καὶ ὧν οἱ
 θρόνοι; ὧν ἡ γυμνότης καὶ ὧν ἀφθαρσίας ἐνδυμα; ὧν ἡ ἐρη-
 10 μία καὶ ὧν ἡ ἐκεῖθεν πανίγυρις; ὧν τὸ τυραννεῖσθαι τὰς ἡδο-
 νάς, καὶ ὧν ἡ ἀπόλαυσις ἢ ἄλυτος καὶ ἀνέκφραστος; ὧν τὸ
 δάκρυον ἁμαρτίας κατακλυσμός, κόσμον καθάρσιον; ὧν ἐκ-
 τασίς χειρῶν γλόγα σβέννυσι, θῆρας κοιμίζει, ἀμβλύνει ξίφη
 κλίνει φάλαγγας, ἐπιστομίσει καὶ τὴν σὴν ἀσεβείαν, εὖ ἴσθι,
 15 κἂν πρὸς ὀλίγον ἀρθῆς καὶ παύξης τὸ τῆς ἀσεβείας δρᾶμα
 μετὰ τῶν σῶν δαιμόνων;

72. Πῶς οὐδὲ ταῦτά σοι φοβερά, ὦ λίαν τολμηρὸν σὺ καὶ θα-
 νατῶν, εἴτερο ἄλλος τις; Πῶς οὐκ αἰδέσιμα; Ταῦτα μὲν ἤδη
 καὶ πολλῶ τιμιώτερα τῆς Σόλωνος ἀπληστίας τοῦ σοφοῦ τε
 20 καὶ νομοθέτου, ἣν Κροῖσος ἤλεγε τῷ Λυδῷ χρυσῷ· καὶ τῆς
 Σωκράτους φιλοκαλίας· αἰδοῦμαι γὰρ εἰπεῖν παιδευαστίας,
 κἂν σεμνοποιῆται ταῖς ἐπινοίαις· καὶ τῆς Πλάτωνος λιχνείας
 τῆς σικελικῆς, δι' ἣν καὶ πιπράσκειται καὶ οὐδ' ὑπὸ τινος ἐξ-
 ωνεῖται τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἢ ὅλως Ἕλληνας· καὶ τῆς Ξε-
 25 νοκράτους ὀφθαλμίας· καὶ τῆς Διογένους στρωμυλίας, τοῦ

1. Ἐβ; 1, 33 ε.

2. Ὁ Ξενοκράτης ἦτο μαθητῆς τοῦ Πλάτωνος ζήσας κατὰ τὸ ἀπὸ
 394 μέχρι 314 π.Χ. χρονικὸν διάστημα.

σπουδάζουν; Αὐτοὺς ποῦ ἔνεκα τῆς νεκρώσεως εἶναι ἀθάνατοι καὶ ποῦ μέ τὸν θάνατον ἔχουν συναφθῆ με τὸν Θεόν; Αὐτοὺς οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπηλλαγμένοι παντὸς πόθου καὶ διακατέχονται ἀπὸ τὸν θεῖον καὶ ἀπαθῆ ἔρωτα; Αὐτοὺς εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς καὶ αἱ ἀκτινοβολαί; Αὐτοὺς τῶν ὁποίων αἱ ἀγγελικαὶ ψαλμοῦδιαι καὶ ἡ ὀλονύκτιος ἀκολουθία καὶ ἡ ἀνάτασις πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ νοῦ ὁ ὁποῖος ἀφαρπάζεται; Αὐτοὺς τῶν ὁποίων ἡ κάθαρσις καὶ ὁ ἐξαγνισμὸς δὲν γνωρίζουν μέτρον ἀναβάσεως καὶ θεώσεως; Αὐτοὺς εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν αἱ πέτραι καὶ οἱ οὐρανοί; Εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν ἡ περιφρόνησις καὶ οἱ θρόνοι; Αὐτοὺς εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει ἡ γυμνότης καὶ τὸ ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας; Αὐτοὺς οἱ ὅποιοι περιπλανῶνται εἰς τὴν ἔρημίαν καὶ πανηγυρίζουν ἀπ' ἐκεῖ; Αὐτοὺς οἱ ὅποιοι καταπιέζουν τὰ πάθη καὶ ἀπολαμβάνουν ἡδονὴν ἀτέρμονα καὶ ἀνέκφραστον; Αὐτοὺς τῶν ὁποίων τὸ δάκρυ εἶναι κατακλυσμὸς τῆς ἀμαρτίας καὶ καθαρίζει τὸν κόσμον; Αὐτοὺς τῶν ὁποίων ἡ ἔκτασις τῶν χειρῶν σβῆνει τὴν φλόγα, ἀποκοιμίζει τὰ θηρία, ἀμβλύνει τὰ ξίφη, τρέπει φάλαγγας εἰς φυγὴν¹, καὶ θὰ φιμώση καὶ τὴν ἰδικὴν σου ἀσεβείαν, γνώριζέ το καλὰ, ἔστω καὶ ἂν πρὸς στιγμήν ὑψωθῆς καὶ παίξης τὸ δράμα τῆς ἀσεβείας μαζί με τοὺς δαίμονάς σου;

72. Πῶς δὲν εἶναι οὔτε αὐτὰ φοβερά διὰ σέ, ὁ ὁποῖος εἶσαι πολὺ τολμηρὸς καὶ θανατώνεις περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον; Πῶς δὲν εἶναι σεβαστά; Αὐτὰ μὲν λοιπὸν εἶναι πολὺ πῖο πολῦτιμα ἀπὸ τὴν ἀπληστίαν τοῦ σοφοῦ καὶ νομοθέτου Σόλωνος, τὴν ὁποίαν ὁ Κροῖσος ἤλεγξε με τὸν χρυσοῦ τῆς Λυδίας, καὶ ἀπὸ τὴν φιλοκαλίαν τοῦ Σωκράτους· διότι ἐντρέπομαι νὰ εἰπῶ παιδεραστίαν, ἔστω καὶ ἂν παρουσιάζεται σεμνὸς με τὰς ἐφευρέσεις· καὶ ἀπὸ τὴν σικελικὴν λαιμαργίαν τοῦ Πλάτωνος, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας καὶ πωλεῖται καὶ δὲν ἐξαγοράζεται ἀπὸ κανένα ἐκ τῶν μαθητῶν του ἢ γενικῶς ἀπὸ "Ἕλληνα· καὶ ἀπὸ τὴν γαστριμαργίαν τοῦ Ξενοκράτους²· καὶ ἀπὸ τὴν φλυαρίαν

τὸν πίθον οἰκοῦντος, ὃφ' ἧς τοὺς ξένους ὑπεξίστησι τοῖς τρυφάνοις ἐκ τῆς τραγοῦθίας, τοὺς εὐτελείς ἄτοους τοῖς σησαμοῦσι καὶ τῆς Ἐπικούρου φιλοσοφίας, οὐδὲν ὑπὲρ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ὀριζομένης.

- 5 Μέγας ὑμῖν ὁ Κραῆτης· καὶ γὰρ ὄντως φιλόσοφον τὸ μηλόβοτον ἀφελῆναι τὴν οὐσίαν, καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν φιλοσόφοις ὅμοιον. Ἄλλὰ πομπεύει τὴν ἐλευθερίαν τῷ κηρύγματι, ὡς ἂν τις οὐ φιλόσοφος μᾶλλον ἢ φιλόδοξος. Μέγας ὁ τῆς νηὸς χειμαζομένης, καὶ πάντων ἐκτριπτομένων, χάριν ὁμολογῶν
- 10 τῆ τύχῃ συστελλούσῃ εἰς τὸ τριβώνιον. Μέγας ὁ Ἀντισθένης, ὅτι τὸ πρόσωπον συντριβεῖς ὑπὸ τινος τῶν ὑβριστῶν καὶ θρασέων, ἐπιγράφει τῷ μετώπῳ μόνον. ὥσπερ ἀνδριάντι δημιουργῶν τὸν παίσαντα, ἴσως ἵνα κατηγορήσῃ θεομότερον. Ἐπαινεῖς τινα καὶ τῶν οὐ πολὺ πρὸ ἡμῶν, ὅτι πανημέριος ἐστὼς
- 15 τῷ ἡλίῳ προσηύξατο, ἴσως αὐτὸν τηρήσας καὶ προσγειότερον, ἵνα καὶ συνέλη τὴν εὐχήν, ὀνομένῳ συγκαταλύσας· καὶ τὴν ἐν Ποτιδαίᾳ στάσιν, τὴν ἐν χειμερίῳ τῆ ὄρα, πάννηχον τῆ θεωρίᾳ προσφιλοποιήσαντος ὥστε μηδὲ ἐπαιθάνεσθαι τοῦ κρούου δια τὴν ἔκστασιν· ἢ καὶ τὴν Ὀμήρου φιλομάθειαν
- 20 περὶ τὸ Ἀρκαδικὸν ζήτημα, καὶ τὴν Ἀριστοτέλους φιλοσοφίαν καὶ προσεδόξαν ἐπὶ ταῖς τοῦ Ἐδρίπου μεταβολαῖς, ὃφ' ὧν τεθνήκασιν καὶ τὸ Κλεάνθους φρέαρ καὶ τὸν Ἀναξαγόρου ἱμάντα καὶ τὴν Ἡρακλείτου κατήφειαν.

1. Ἐπιφανῆς κυνικός φιλόσοφος γεννηθεὶς εἰς τὰς Θήβας καὶ ἀκμάσας περὶ τὸ 330 π.Χ.

2. Ἰδρυτὴς τῆς σχολῆς τῶν κυνικῶν φιλοσόφων, γεννηθεὶς τὸ 444 π.Χ. εἰς Ἀθήνας.

3. Ὁ Κλεάνθης, στωικός φιλόσοφος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. διὰ τὰ ἐξοικονομῆ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του ὅταν ἐσπούδαζεν, εἰργάζετο τὴν νύκτα εἰς τοὺς κήπους ἀντλῶν ὕδωρ ἀπὸ φρέαρ, ἐξ οὗ καὶ «φρεάντλης» ἐπωνομάσθη.

4. Ὁ Ἀναξαγόρας, φιλόσοφος γεννηθεὶς περὶ τὸ 500 π.Χ. εἰς τὰς Κλαζομενάς τῆς Μ. Ἀσίας, ἔγραφε μεταξὺ ἄλλων καὶ ἔργον μετὰ τὸν τίτλον

τοῦ Διογένους πού κατώκει εἰς τὸν πίθον, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀπήλασσε τοὺς ξένους ἀπὸ τὴν τραγωδίαν τῶν τυράννων μὲ τοὺς εὐτελεῖς ἄρτους ἐκ σησάμου· καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἐπικούρου, ἡ ὁποία δὲν δέχεται κανένα ἀγαθὸν ἀνώτερον τῆς ἡδονῆς.

Ὁ Κράτης¹ θεωρεῖται ἀπὸ σᾶς μέγας· διότι ἀληθινὴ φιλοσοφία εἶναι νὰ ἀφεθῆ ἡ περιουσία νὰ βόσκηται ἀπὸ τὰ πρόβατα, καὶ ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ἰδικῶν μας φιλοσόφων. Ἀλλὰ χλευάζει τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὸ κήρυγμα, ὡσάν νὰ μὴ εἶναι φιλόσοφος ἀλλὰ φιλόδοξος. Μέγας θεωρεῖται καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐνῶ τὸ πλοῖον ἐχειμάζετο καὶ ὄλο! ἐτινάσσοντο ἔξω, ηὐχαρίστει τὴν τύχην πού τὸν περιετύλισεν εἰς τὸ τριβώνιον. Μέγας θεωρεῖται ὁ Ἀντισθένης², διότι, ὅταν ἐκτυπήθη εἰς τὸ πρόσωπον ἀπὸ κάποιον ἐκ τῶν ὑβριστῶν καὶ θρασέων, ἐχάραξε μόνον εἰς τὸ μέτωπόν του τὸ ὄνομα αὐτοῦ πού τὸν ἐκτύπησε, οἶονεὶ κάμνων ἀνδριάντα, προφανῶς διὰ νὰ τὸν κατηγορήσῃ περισσότερο. Ἐπαινεῖ καὶ κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς πού δὲν ἦσαν πολὺ πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς, διότι ὀλόκληρον ἡμέραν ὄρθιος προσηυχήθη εἰς τὸν ἥλιον, ἴσως διὰ νὰ τὸν κρατήσῃ πλησιέστερον πρὸς τὴν γῆν διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν προσευχήν, τὴν ὁποῖαν ἐσταμάτησε μὲ τὴν δύσιν του· καὶ διὰ τὴν ὀλονύκτιον στάσιν εἰς τὴν Ποτίδαιαν, τὴν ὁποῖαν ὠργάνωσεν ἐπιμελῶς ὡς πρὸς τὴν θεωρίαν, ὥστε νὰ μὴ γίνεταί αἰσθητὸν τὸ κρύον ἐξ αἰτίας τῆς ἐκστάσεως. Ἡ καὶ τοῦ Ὀμήρου τὴν φιλομάθειαν περὶ τὸ ἀρκαδικὸν ζήτημα, καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐνασχόλησιν διὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ Εὐρίπου, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπέθαναν· καὶ τὸ φρέαρ τοῦ Κλεάνθους³ καὶ τὸν ἱμάντα τοῦ Ἀναξαγόρου⁴ καὶ τὴν κατῆφειαν τοῦ Ἡρακλείτου⁵.

«Ἰμάς», εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει διάφορα δυσεπίλυτα προβλήματα. Τὸ ὠνόμασε ἱμάντα, διότι διὰ τῶν ἀποριῶν περιβάλλει, ὅπως νομίζει, διὰ δεσμῶν τὴν διάνοισιν τῶν ἀναγνωστῶν.

5. Ὁ Ἡράκλειτος ἦτο φιλόσοφος ἐξ Ἐφέσου ἀκμάσας κατὰ τὰ ἔτη 544 - 484 π.Χ.

73. Πόσοι ταῦτα καὶ μέχρι τίνος· Τὰς δὲ παρ' ἡμῖν οὐ θαυμασιώτερα φιλοσοφούντων ἐν παντὶ τῷ βίῳ καὶ κατὰ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν οἰκουμένην, ἀνδρῶν τε ὁμοίως καὶ γυναικῶν,
- 5 εἰς ἀνδρείαν ἀμιλλωμένων, κἀνταῦθα μόνον ἐπιλανθανομένους τῆς φύσεως, οὗ δεῖ Θεὸν οἰκειοῦσθαι δι' ἀγνείας καὶ καρτερίας· οὐ τῶν ἀγεννῶν μόνον καὶ τῶ πορεῖν σννεθισμένων διὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς εὐτέλειαν, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν ὑψηλῶν ποτ-
- 10 καὶ λαμπρῶν καὶ περισσῶν καὶ γένει καὶ δυναστείᾳ καινοτομοῦντων τὸ δυσπαθεῖν διὰ τὴν Χριστοῦ μίμησιν· ὧν κἂν ὁ λόγος μὴ ἦ (διὰ τὸ μηδ' ἐν λόγῳ τίθεσθαι τὴν εὐσέβειαν καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ στόματος σοφίας βραχὴν εἶναι τὸν καρπὸν, ὡς καὶ τῶν παρ' ἡμῖν τινι ποιητῶν ἔδοξεν), ἀλλὰ τὸ εὐλογεῖν πλείον καὶ ἢ ἐν τοῖς πράγμασι παιδεύσεις.
- 15 74. Ἄλλ' ὅμως ἅπαντα παριδὼν ταῦτα καὶ πρὸς ἐν τοῦτο μόνον ἰδὼν, ὅπως ἂν χαρίσαιο τοῖς κατενεγκοῦσι πολλαῖς αὐτὸν ἀξίως δαίμοσι, πρὶν ἄλλο τι καταστήσασθαι τῶν κοινῶν, ἐπὶ Χριστιανὸς γέρεται. Καὶ δύο μὲν ταῦτα ἦν αὐτῷ τὰ σπονδαζόμενα, Γαλιλαῖοί τε, ὡς αὐτὸς ἐφθραβρίζων ἐκάλει,
- 20 καὶ Πέρσαι τῷ πολέμῳ καρτερῶς παραμένοντες· οὕτω δὲ τὸ ἡμέτερον μεῖζον καὶ περισπονδαστότερον, ὥστε λῆρον καὶ παιδιὰν αὐτῷ τὸ κατὰ Πέρσας νομίζεσθαι. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐκφαίνει μὲν οὐ κρύπτει δέ· ἀλλὰ τοσοῦτον ἦν αὐτῷ τὸ τὸ περιὸν τῆς μαρίας, ὥστε ἀεὶ καὶ πρὸς πάντα ὁμολογῶν
- 25 οὐκ ἐπαύετο. Καὶ οὐδέ τοῦτο σννεῖδεν ὁ πάντων σννετιώτατος καὶ ἄριστος τοῦ κοινῶ προστάτης, ὅτι τοῖς μὲν προτέροις διωγμοῖς ὀλίγον ἦν τὸ συγγεόμενον καὶ παρακινούμενον, οὕτω τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἐπὶ πολλοὺς φθάσαντος, ἀλλ' ἔτ'

73. Πόσοι είναι αὐτοὶ ποὺ ἔκαναν αὐτὰ καὶ μέχρι ποίου σημείου; Καὶ δὲν θαυμάζεις τὰς ἰδικὰς μας χιλιάδας καὶ μυριάδας, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐτὰ καὶ ἀκόμη πῖο ἀξιοθαύμαστα ἀπὸ αὐτὰ ἀσκοῦν εἰς ὄλον τὸν βίον καὶ εἰς ὀλόκληρον δύναμαι νὰ εἰπῶ τὴν οἰκουμένην, ἄνδρες καὶ γυναῖκες καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀμιλλώμενοι εἰς ἀνδρείαν καὶ ἐδῶ μόνον λησμονοῦντες τὴν φύσιν των, ὅπου πρέπει νὰ οἰκειωθοῦν τὸν Θεὸν με ἀγνείαν καὶ ὑπομονήν. Ὅχι μόνον ἄσημοι καὶ συνηθισμένοι νὰ ὑποφέρουν, ἔνεκα τῆς ἐξ ἀρχῆς εὐτελείας των, ἀλλὰ καὶ πολὺ ὑψηλὰ ἄλλοτε ἰστάμενοι καὶ ἐπιφανεῖς καὶ εἰς περιουσίαν καὶ εἰς καταγωγὴν καὶ εἰς ἐξουσίαν, οἱ ὁποῖοι ὑπομένουν τὰ παθήματα ὡς τὶ νέον διὰ νὰ μιμηθοῦν τὸν Χριστόν. Αὐτῶν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπάρχει ὁ λόγος (ἐπειδὴ ἡ εὐσέβεια δὲν εἶναι ἀντικείμενον τοῦ λόγου καὶ διότι ὁ καρπὸς τῆς σοφίας τοῦ στόματος εἶναι μικρὸς, ὅπως λέγει καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς δικούς σας ποιητὰς), ἀλλὰ τὸ εὐλογον εἶναι περισσότερον καὶ ἢ εἰς τὰ πράγματα ἀσκησις.

74. Ἄλλ' ὅμως ἀφοῦ παρέβλεψεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἀπέβλεψε μόνον εἰς αὐτὸ τὸ ἓνα, πῶς θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κάμῃ κάτι εὐάρεστον διὰ τοὺς δαίμονας, οἱ ὁποῖοι πολλάκις τὸν κατέστρεψαν ὅπως τοῦ ἤξιζε, πρὶν νὰ τακτοποιήσῃ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ δημόσια πράγματα, καταφέρεται ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Καὶ δύο μὲν ἦσαν δι' αὐτὸν τὰ ἐπείγοντα προβλήματα, οἱ Γαλιλαῖοι, ὅπως ὑβριστικὰ μᾶς ὠνόμαζεν ὁ ἴδιος, καὶ οἱ Πέρσαι, οἱ ὁποῖοι ἐπέμεναν εἰς τὸν πόλεμον με πείσμα. Τόσον δὲ μεγαλύτερον καὶ σημαντικώτερον ἑθεῶρει τὸ ἰδικόν μας πρόβλημα, ὥστε νὰ τοῦ φαίνεται ἀστεῖον καὶ παίγνιον τὸ περσικόν. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ δείχνει μὲν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ κρύπτει· τόση δὲ ἦτο ἡ μανία ποὺ τὸν εἶχε κυριεύσει, ὥστε δὲν ἔπαυε νὰ τὸ ὁμολογῇ πάντοτε καὶ πρὸς ὅλους. Καὶ δὲν ἀντελήφθη οὔτε τοῦτο ὁ πῖο συνετὸς καὶ ἄριστος ἀπὸ ὅλους προστάτης τοῦ κοινοῦ, ὅτι κατὰ μὲν τοὺς προηγουμένους διωγμοὺς τὸ πλῆθος ποὺ διεταράσσεται καὶ ἐνοχοποιεῖτο ἦτο ὀλίγον, διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη φθά-

ἐν ὀλίγοις ἰσταμένης τῆς ἀληθείας, καὶ δεομένης ἐκλάμψεως.
 νῦν δὲ ἤδη τοῦ σωτηρίου λόγου χυθέντος καὶ περὶ ἡμᾶς μάλι-
 στα δυναστεύσαντος, τὸ πειρᾶσθαι τὰ Χριστιανῶν μετατι-
 θέναι καὶ παρακινεῖν, οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τὴν Ῥωμαίων παρα-
 5 σαλεύειν ἀρχὴν καὶ τῷ κοινῷ παντὶ κινδυνεύειν, καὶ ὧν οὐδ'
 ἂν οἱ ἐχθροὶ χειρόν τι καθ' ἡμῶν εὐξαιντο, ταῦτα πάσχειν ὑφ'
 ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῆς νέας ταύτης καὶ θαυμαστῆς φιλοσοφίας
 καὶ βασιλείας ἀφ' ἧς ἡμεῖς εὐδαίμονες καὶ πρὸς τὴν χρυσῆν
 ἐκείνην γενεάν τε καὶ πολιτείαν ἐπανεληλύθαμεν, τὴν ἀστα-
 10 σίαστόν τε καὶ ἄμαχον.

75. Ἡ δρόμος μὲν ἀνεκτῶς διοικούμενος, καὶ φόρων ἄνε-
 σις, καὶ ἀρχόντων ἐκλογὴ, καὶ κλοπῶν ἐπιτίμησις, καὶ τᾶλλ-
 λα ὅσα τῆς προσκαίρου καὶ ἀκαριαίας μακαριότητος καὶ φαν-
 τασίας, μεγάλην ἐμελλε τῷ κοινῷ παρέξειν τὴν ὠφέλειαν,
 15 καὶ περιθρῦλλεῖσθαι ἡμῶν ἔδει τὰ ὧτα τούτων ἐπαινουμένων.
 δῆμοι δὲ στασιάζοντες καὶ πόλεις, καὶ γένη ὀηγνύμενα καὶ
 οἰκίαι διστάμεναι, καὶ συζυγίαι σχιζόμεναι, ἃ τῷ κακῷ πάν-
 τα ἦν εἰκὸς ἀκολουθεῖν ἐκείνῳ, καὶ μέντοι καὶ ἠκολούθησε
 σφόδρα, ἢ πρὸς εὐδοξίαν ἐκείνῳ κάλλιστα εἶχεν, ἢ τῷ κοινῷ
 20 πρὸς ἀσφάλειαν: Καίτοι τίς οὕτως ἢ πρὸς ἀσέβειαν εὐκόλος,
 ἢ τῶν κοινῶν ἔξω λογισμῶν, ὅστις ἂν ταῦτα συμφήσειεν;
 Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς σώμασιν, ἐνὸς μὲν ἢ δυοῖν μελῶν ἀσθε-
 νέστερον διακειμένων, οὐ χαλεπῶς ἀναφέρει τὰ λοιπὰ καὶ συν-
 τηρεῖται τὸ τῆς ὑγείας ἀγαθὸν τῷ πλείονι, ὃ τάχα ἂ κἀκεῖνα
 25 πρὸς τὸ βέλτιον ἐπανέλθοι τοῦ δὲ πλείονος στασιάζοντος καὶ
 πιζοῦς ἔχοντος, οὐδὲ μία μηχανὴ μὴ τὸ πᾶν ἔχειν κακῶς,
 καὶ κίνδυνος ἤδη τὸ τοιοῦτο σαφές: οὕτω καὶ τοῖς λοχομένοις

σει εἰς πολλοὺς ἢ διδασκαλία μας, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια περιωρίζετο ἀκόμη μεταξύ ὀλίγων καὶ εἶχεν ἀνάγκην διαδόσεως. Τώρα ὁμῶς πού ὁ σωτήριος λόγος ἐξηπλώθη καὶ ἐπικρατεῖ μάλιστα γύρω μας, ἡ ἀπόπειρα μετατροπῆς καὶ διαταράξεως τῶν χριστιανικῶν πραγμάτων, τίποτε ἄλλο δὲν ἦτο, παρά ὡσάν νὰ διαταράσσει κανεῖς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ νὰ ριψοκινδυνεύῃ εἰς ὀλόκληρον τὸν λαόν, καὶ ἐκεῖνα πού οὔτε οἱ ἐχθροὶ ὡς κάτι χειρότερον δὲν θὰ ἠϋχοντο ἐναντίον μας, αὐτὰ νὰ πάθωμεν ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν νέαν καὶ ἀξιοθαύμαστον φιλοσοφίαν καὶ βασιλείαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἡμεῖς ἐπανήλθαμεν εὐτυχεῖς εἰς τὴν χρυσοῦν ἐκείνην γενεάν καὶ πολιτείαν, ἡ ὁποία εἶναι ἀστασίαστος καὶ φιλήσυχος.

75. Ἡ μὴπως ἡ κατὰ τρόπον ἀνεκτὸν συντήρησις τῶν δρόμων καὶ ἡ μείωσις τῶν φόρων καὶ ἡ ἐκλογή τῶν ἀρχόντων καὶ ἡ τιμωρία τῶν κλοπῶν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐκεῖνα πού, μὲ τὴν πρόσκαιρον καὶ στιγμιαίαν εὐδαιμονίαν καὶ ἐντύπωσιν ἐπρόκειτο νὰ παράσχουν μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τὸ κοινόν, ἔπρεπε νὰ ἐπαναλαμβάνωνται κατὰ κόρον εἰς τὰ ὦτα μας ἐπαινούμενα· οἱ δὲ ὄχλοι καὶ αἱ πόλεις πού στασιάζουν καὶ τὰ ἔθνη πού ἐξεγείρονται καὶ οἰκίαι πού διαιροῦνται καὶ οἱ γάμοι πού διαλύονται, πράγματα πού ὅλα εἶναι φυσικὸν νὰ ἀκολουθοῦν τὸ κακὸν ἐκεῖνο, καὶ τὰ ὁποῖα πράγματι ἐπηκολούθησαν καθ' ὑπερβολὴν, ἦσαν πάρα πολὺ ὠραῖα διὰ τὴν διαφήμησιν ἐκείνου, ἢ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κοινοῦ; Ἄν καὶ ποῖος θὰ ἐπεδοκίμαζεν αὐτά, εἰμὴ μόνον ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶναι ἐπιρρεπὴς πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἢ ἔξω ἀπὸ τοὺς κοινούς ὑπολογισμούς; Διότι ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ σώματα, ὅταν ἓνα ἢ δύο μέλη εἶναι ἀσθενέστερα, δὲν ὑποφέρουν πολὺ τὰ ὑπόλοιπα καὶ διατηρεῖται τὸ ἀγαθὸν τῆς ὑγείας μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σώματος, μέχρις ὅτου πιθανῶς ἐπανεύρουν καὶ ἐκεῖνα τὴν βελτίωσιν των· ὅταν ὁμῶς τὸ μεγαλύτερον μέρος στασιάζῃ καὶ εἶναι δυσηρησθημένον, δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ μὴ ὑποφέρῃ τὸ σύνολον, αὐτὸ δὲ εἶναι σαφὴς κίνδυνος, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς ἀρχομένους, αἱ

τὰς μὲν καθ' ἕκαστον ἀρρώστιας συμβαίνει τῷ κοινῷ κρύπτεσθαι κρεῖσσον ἔχοντι τῶν πλειόνων δὲ σαθρῶς ἐχόντων, τῷ παντὶ κίνδυνος. Ὁ μοι δοκεῖ ἄλλον μὲν ἂν ἰδεῖν, καὶ τῶν σφόδρα μισούντων ἡμᾶς ἐν τῷ νῦν καιρῷ, καὶ τῇ τοσαύτῃ 5 τῶν Χριστιανῶν ἐπιδόσει. Τοῦ δὲ ἡ πονηρία τοῖς λογισμοῖς ἐπεσκότισε καὶ διὰ τοῦτο μικροῖς τε ὁμοίως καὶ μείζοσι πλέκει τὸν διωγμὸν.

76. Ἐκεῖνο μὲν οὖν καὶ σφόδρα μεираκιῶδες καὶ κοῦφον καὶ οὐχ ὅπως βασιλέως ἀνδρός, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν καὶ 10 μετρίως στιβαρῶν τὴν διάνοιαν, ὅτι τῇ μεταθέσει τῆς κλήσεως ἔψεσθαι νομίσας τὴν ἡμετέραν διάθεσιν, ἢ αἰσχυνεῖν γε ἡμᾶς ὡσπερ τι τῶν αἰσχίστων ἐγκαλουμένους, εὐθὺς καινοτομεῖ περὶ τὴν προσηγορίαν, Γαλιλαίους ἀντὶ Χριστιανῶν ὀνομάσας τε καὶ καλεῖσθαι νομοθετήσας, ἔργῳ δηλῶν, ὅτι 15 μέγιστον εἰς δόξαν καὶ τιμιώτατον ἢ τοῦ Χριστοῦ κλήσις, ἐξ ὧν ἀποστερηῆσαι ταύτης ἡμᾶς ἐπενόησεν ἢ φοβούμενός γε τὴν δύναμιν τῆς προσηγορίας, ὡσπερ οἱ δαίμονες, καὶ διὰ τοῦτο μεταβαίνων ἐφ' ἕτερον ὄνομα τῶν οὐκ εἰωθότων οὐδὲ γνωρίμων.

77. Ἡμεῖς δὲ οὐ παρακινήσομεν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα· οὐδὲ 20 γὰρ ἐστὶν εἰς ὅ,τι μεταθείημεν ἂν ἄλλο γελοϊότερον, τοὺς φαλλοὺς καὶ τοὺς ἰθυφάλλους καὶ τοὺς μελαμπύγους καὶ τοὺς ἀπύγους καὶ τὸν τραγόπουν καὶ τὸν σεμνὸν Πᾶνα, τὸν ἐκ πάντων μνηστήρων ἕνα θεόν, καὶ ὄνομα λαβόντα τὴν ὕβριν, ὡσπερ ἦν ἄξιον. Δεῖ γὰρ ἢ ἀδικεῖν παρ' ἐκείνοις εἰς πολλὰς ἕνα 25 καὶ τὸν κράτιστον, ἢ ἐκ πολλῶν γίνεσθαι καὶ τὸν αἰσχιστον.

1. Φαλλοὶ καὶ ἰθυφάλλοι ἦσαν ὁμοιώματα ἀνδρικοῦ μορίου, τὰ ὅποια ἔφεραν οἱ μετέχοντες εἰς τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου.

2. Μελάμπυγες ἐλέγοντο οἱ ἔχοντες μέλανα ὀπίσθια πρᾶγμα ποῦ θεωρεῖτο ὡς σημεῖον ἀνδρείας. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου αὐτοῦ ἐχαρακτηρίζετο ὁ Ἡρακλῆς, βλ. Ἀριστοφάνους, Λυσικράτη 802.

3. Ἐννοεῖ ὅτι ὁ ἀνώτατος Θεὸς Ζεὺς ἡσέλγει μὲ πολλὰς θεὰς καὶ

μὲν ἐπὶ μέρους ἀσθένειαι συμβαίνει νὰ ἀποκρύπτωνται ἀπὸ τὸ κοινόν, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται εἰς καλλιτέραν κατάστασιν· ὅταν ὅμως οἱ περισσότεροι νοσοῦν ἀποτελοῦν διὰ τὸ σύνολον κίνδυνον· πρᾶγμα τὸ ὅποιον, νομίζω, ὅτι καὶ ἄλλος θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὸ ἰδῆ, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πολὺ μᾶς μισοῦν κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν, καὶ παρὰ τὴν τόσην χαλάρωσιν τῶν Χριστιανῶν. Αὐτοῦ ὅμως ἡ πονηρία συνεσκότισε τοὺς λογισμοὺς καὶ δι' αὐτὸ κινεῖ διωγμὸν ἐξ ἴσου ἐναντίον μικρῶν καὶ μεγάλων.

76. Ἐκεῖνο μὲν λοιπὸν καὶ πολὺ παιδαριῶδες ἦτο καὶ κενὸν καὶ δὲν ἤρμοζεν ὄχι μόνον εἰς ἄνδρα βασιλέα, ἀλλὰ οὔτε καὶ εἰς κανένα ἄλλον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ διαθέτουν μετρίως ἰσχυρὸν νοῦν, τὸ ὅτι ἐπειδὴ μὲ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ὀνόματος ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἀλλάξῃ καὶ ἡ διάθεσις μας, ἢ ὅτι θὰ μᾶς κἀνῃ νὰ ἐντρεπώμεθα, ὡσὰν νὰ κατηγοροῦμεθα διὰ κάτι τὸ πολὺ αἰσχρὸν, ἐκαινοτόμησεν ἀμέσως, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὀνομασίαν, μᾶς ὠνόμασε καὶ ἐνομοθέτησε νὰ καλοῦμεθα Γαλιλαῖοι ἀντὶ Χριστιανῶν, δηλῶν ἐμπράκτως ὅτι ἡ προσωνομία τοῦ Χριστοῦ εἶναι πάρα πολὺ ἔνδοξον καὶ πολῦτιμον πρᾶγμα, δι' αὐτὸ καὶ ἐσκέφθη νὰ μᾶς τὴν στερήσῃ· ἐκτὸς ἐὰν ἐφοβεῖτο τὴν δύναμιν τῆς ὀνομασίας, ὅπως οἱ δαίμονες καὶ διὰ τοῦτο καθιέρωσεν ἄλλο ὄνομα ἀπὸ τὰ ἀσυνήθιστα καὶ ἄγνωστα.

77. Ἡμεῖς ὅμως δὲν θὰ τροποποιήσωμεν τὰ ὀνόματά των· διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο γελοιότερον τὸ ὅποιον θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ διανοηθῶμεν ἀπὸ τοὺς φαλλοὺς καὶ τοὺς ἰθυφάλλους¹ καὶ τοὺς μελαμπύγους³ καὶ τοὺς ἀπύγους καὶ τὸν τραγόποδα καὶ τὸν ἀλαζόνα Πᾶνα, τὸν ἕνα ἀπὸ ὄλους τοὺς μνηστήρας θεόν, ὁ ὅποιος ἔλαβε τὴν ὕβριν καὶ ὡς ὄνομά του, ὅπως τοῦ ἤξιζε. Διότι εἰς ἐκείνους πρέπει ἢ νὰ ἀσελγῆ εἰς πολλὰς θηλείας ὁ ἕνας καὶ κράτιστος, ἢ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς νὰ γίνεται καὶ ὁ αἰσχιστος².

θητάς, ὁ δὲ αἰσχιστος τραγοπόδαρος Θεὸς Πᾶν προῆλθεν ἀπὸ πολλοὺς μνηστήρας·

Οὐκοῦν φθονήσομεν αὐτοῖς οὔτε τῶν πραγμάτων οὔτε
 τῶν ὀνομάτων· ἀλλ' ἀπολαύετωσαν τῆς ἑαυτῶν εὐθείας, καὶ
 τοῖς αἰσχίστοις ἐγκαλλωπιζέσθωσαν· εἰ βούλονται δέ, καὶ τὸν
 Βουθόιναν παρήσομεν αὐτοῖς, καὶ τὸν Τριέσπερον, ἵνα καὶ
 5 μᾶλλον αὐτοῖς χυσισώμεθα· τὸν καὶ γεννώμενον οὕτω, καὶ
 γεννῶντα μεγαλοπρεπῶς, καὶ ἄθλον ποιησάμενοι τρισκα-
 δέκατον, ἐν μιᾷ νυκτί, τὰς Θεστίου πεντήκοντα θυγατέρας,
 ἴν' ἐκ τούτων ὀνομασθῆ θεός· ἐπεὶ βουλομένοις γε τὰ τοιαῦτα
 καινοτομεῖν, καὶ πόλλαι κατ' ἐκείνου κλήσεις ἐκ τῶν ἐκείνου
 10 Χριστιανοῖς αἰσχίους τε ἅμα καὶ οἰκειοτέρας. Τί γὰρ ἂν κω-
 λύσειε καὶ ἡμᾶς τῷ βασιλεῖ κατὰ τὸ ἴσον ἀντιπαῖζοντας
 Ῥωμαίων, ὡς δὲ ᾔετο, καὶ τῆς οἰκουμένης ἡπατημένος τοῖς
 δαίμοσι, τὸν Εἰδωλιανὸν καλεῖν, καὶ τὸν Πισαῖον, καὶ τὸν Ἀ-
 δωναῖον, καὶ τὸν Κανσίταυρον, ὅπερ καὶ ἤδη τινὲς αὐτῶν τῶν
 15 παρ' ἡμῖν κομφῶν ὀνομάκασιν, ἐπειδὴ ὄραστὴν πολλὴν τοῦ
 πράγματος, ὅσα τε ἄλλα παραποιεῖν ἢ ποιεῖν ἐκ τῆς ἀλη-
 θείας ἢ ἱστορία δίδωσι·

78. Πάντων δὲ ἀτοπώτατον, τὸν μὲν Σωτῆρα καὶ Λεσπό-
 την ἀπάντων, τὸν τοῦδε τοῦ παντός δημιουργόν τε καὶ κυ-
 20 βερνήτην, τὸν τοῦ μεγάλου Πατρὸς καὶ Υἱὸν καὶ Λόγον καὶ
 προσεγωγέα καὶ ἀρχιερέα καὶ σύνθρονον, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν
 ἀτιμασάντων αὐτοῦ τὴν εἰκόνα καὶ πρὸς τὸν χοῦν ἀπειρηγεγμέ-
 νων καὶ ἀγροησάντων τὸ μέγα τῆς συζυγίας μυστήριον, μὴ
 μόνον εἰς δούλον καταβάντα μορφήν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν σταυρόν

1. Ἐπωνυμία τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ὁποῖος πεινῶν κάποτε ἤρπασε ἓνα
 ἀπὸ τοὺς βουῦς τοῦ Θεοδάμαντος καὶ ἀφοῦ τὸν ἐφόνευσε τὸν, ἔφαγε ὀλόκλη-
 ρον. Ἀπὸ αὐτοῦ ἔλαβε τὴν σημασίαν τῆς ἀδηφαγίας.

3. Ἐπίθετον ὡσαύτως τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν μυθολο-
 γίαν ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Ἀλκμήνην καὶ τὸν Δία, πού ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ συζύ-
 γου της, Ἀμφιτρώωνος, ἐκοιμήθη μαζί της, ἐπὶ τρεῖς νύκτας (ἐσπέρας,
 ἐξ οὗ τριέσπερος).

3. Ὁ Θεστῖος ἦτο μυθικός βασιλεὺς τῆς Πλευρῶνος εἰς τὴν Αἰτωλίαν,

Λοιπὸν δὲν θὰ τοὺς φθονήσωμεν οὔτε διὰ τὰ πράγματα οὔτε διὰ τὰ ὀνόματα· ἀλλὰ ἄς ἀπολαμβάνουν τὴν μωρίαν των καὶ ἄς καλλωπίζονται μὲ τὰ αἰσχίστα. Ἐάν δὲ ἐπιθυμοῦν θὰ τοὺς παραχωρήσωμεν καὶ τὸν Βουθοῖναν¹ καὶ τὸν Τριέσπερον², διὰ νὰ χαρισθῶμεν περισσότερον εἰς αὐτόν, ὁ ὁποῖος καὶ γεννᾶται ἔτσι καὶ γεννᾷ μεγαλοπρεπῶς καὶ ἔκαμε ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς δέκατον³ τρίτον ἄθλον, τὰς πενήντα θυγατέρας τοῦ Θεστίου³, διὰ νὰ ὀνομασθῆ ἀπὸ αὐτὰ θεός. Διότι ἀφ' οὗ θέλουν νὰ καινοτομήσουν εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, ὑπάρχουν καὶ ἐναντίον ἐκείνου πολλαὶ ὀνομασίαι αἰσχρότεραι καὶ περισσότερον ταιριασταὶ ἀπὸ τὰς ὀνομασίας ἐκείνου εἰς βᾶρος τῶν Χριστιανῶν. Διότι τί θὰ ἠμπόδιζε καὶ ἡμᾶς περιπαίζοντες κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τὸν βασιλέα τῶν Ρωμαίων, ὅπως δὲ ἐνόμιζεν ἀπατηθεὶς ἀπὸ τοὺς δαίμονας, καὶ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, νὰ τὸν ἀποκαλοῦμεν Εἰδωλιανὸν καὶ Πισαῖον καὶ Ἀδωναῖον καὶ Κανσίταυρον, μὲ τὸ ὁποῖον μάλιστα ἤδη μερικοὶ ἀπὸ τοὺς εὐφρεῖς Ἰδικούς μας τὸν ἔχουν ὀνομάσει, ἐπειδὴ ἡ πολλὴ εὐχέρεια τοῦ πράγματος καὶ ὅσα ἄλλα κάμνουν ἢ παραποιοῦν τὴν ἀλήθειαν, τὰ ἐπιτρέπει ἡ ἱστορία;

78. Ἀπὸ ὅλα ὅμως πιὸ ἄτοπον ἦτο ὅτι ἐνῶ ὁ Σωτὴρ καὶ Δεσπότης τῶν ὄλων, ὁ δημιουργὸς καὶ κυβερνήτης αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ σύμπαντος, ὁ τοῦ μεγάλου Πατρὸς Υἱὸς καὶ Λόγος καὶ προσαγωγεὺς⁴ καὶ ἀρχιερεὺς καὶ σύνθρονος, ὁ ὁποῖος, χάριν ἡμῶν ποὺ ἠτιμάσαμεν τὴν εἰκόνα του καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ χῶμα⁵ καὶ ἠγνοήσαμεν τὸ μέγα μυστήριον τῆς συζεύξεως τοῦ σώματος πρὸς τὴν ψυχὴν, ὄχι μόνον κατῆλθε μὲ μορφὴν δούλου⁶, ἀλλὰ ἀνῆλθε καὶ εἰς τὸν σταυρὸν καὶ συνεκέντρωσε

υἱὸς τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Δημονίκης καὶ πατέρας τοῦ Ἰφίκλου, Πληξίππου, Εὐύππου καὶ Εὐρυπύλου.

4. Ρωμ. 5, 2 «Δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν».

5. Γεν. 3, 19 «ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης».

6. Φιλπ. 2, 7

ἀναβάντα, καὶ συναγαγόντα τὴν ἔμῃν ἁμαρτίαν τεθνηξομέ-
 νην, τοῦτον μὲν Σαμαρείτην ἀκούοντα καί, ὃ πολλῶ χειρὸν,
 δαιμονᾶν ἐγκαλούμενον, μήτε αἰσχύνεσθαι, μήτε ἐγκαλεῖν
 τοῖς ὑβρίζουσιν· ὧ καὶ ταῖς ἀγγελικαῖς παρατάξεσι, καὶ λό-
 5 γῶ μόνῳ ἁμύνεσθαι τοὺς πονηροὺς ὁράδιον ἦν· ἀλλ' ἡμέρωσ
 πάνυ καὶ πρόωσ τοὺς ὑβρίζοντας ἀποπέμπεσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν
 σταυρῶντων αὐτὸν ἀφιέναι δάκρυον, ἡμῶσ δὲ οἴεσθαι ἀλγή-
 σειν οὕτω καλουμένους, ἢ αἰχυνεῖσθαι, ἢ τῆσ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ
 φιλοτιμίας διὰ τοῦτο ἀποστήσεσθαι, καὶ πλείῳ ποιήσεσθαι
 10 λόγον τῶν ὕβρεων τούτων, ἢ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ὧν
 καταφρονεῖν ἴσμεν ὑπὲρ τῆσ ἀληθείασ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὅπερ
 εἶπον, γελοῖον μᾶλλον ἢ λυπηρὸν καὶ εἰς τὴν σκηνὴν ἀπο-
 πεμπόμεθα· πάντως οὐ ποτ' ἂν ὑπερβαλλοίμεθα τοὺς ὁράδιῶσ
 ἐκεῖ κατὰ τῆσ κόρῃσ τά γε τοιαῦτα παιζομένους καὶ παί-
 15 ζοντας.

79. Ἐκεῖνο δὲ ἤδη καὶ λίαν πονηρὸν καὶ κακότηες, ὅτι, τὸ
 μὲν φανερώσ πείθειν οὐκ ἔχων, τὸ δὲ βιάζεσθαι τυραννικῶσ
 αἰσχυρόμενος, τῇ λεοντῇ τὴν κερδαλὴν ἐγκρούπτων, εἰ βούλει
 δέ, τῷ Μίνωσ προσωπεῖω τὸν ἀδικώτατον (πῶσ ἂν εἴποιμι
 20 κυρίῶσ;) ἐπεικῶσ ἐβιάζετο. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα τοῖσ βουλομένοισ
 ἱστορεῖν τε καὶ γράφειν παρήσω, τοῦ λόγου σπεύδοντος· πολ-
 λοῖσ δὲ οἶμαι σπουδασθήσεσθαι τοῦ τότε καιροῦ τὴν εἶτε τρα-
 γωδίαν χρῆ λέγειν, εἶτε κωμωδίαν, οἷσ μέρος εὐσεβείασ δό-
 ξει λόγῳ βάλλειν τὸν ἀλιτήριον· ὡσ καὶ τοῖσ ἔπειτα παραδο-
 25 θῆναι πράγμα τοσοῦτον καὶ ἥκιστα τοῦ λαθεῖν ἄξιον· αὐτὸσ
 δὲ ἀντὶ πάντων ἔν ἡ δύο δείγματος ἐρῶ χάριν τοῖσ σφόδρα τὰ
 ἐκείνου θαυμάζουσιν, ἵν' εἰδῶσι τοῦτον ἐπαινεῖν ἀξιούντες,
 οὐ μὴδὲ ψόγον ἔστιν εὐρεῖν ἄξιον.

1. Ἰω. 8, 48

2. Ἰω., 7, 20 καὶ 8, 48

3. Ματθ. 26, 53

4. Λουκᾶ 23, 34

τὴν ἀμαρτίαν μου διὰ νὰ τὴν θανατώσῃ, ὅταν δὲ ἤκουε νὰ τὸ ἀποκαλοῦν Σαμαρείτην¹ καί, πρᾶγμα ποῦ εἶναι πολὺ χειρότερον, νὰ τὸν κατηγοροῦν ὡς δαιμονιζόμενον², οὔτε ἐντρέπετο οὔτε κατηγορεῖ τοὺς ὕβριστάς, ἐνῶ τοῦ ἦτο εὐκολον καὶ μετὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις³ καὶ μετὰ μόνον τὸν λόγον του ν' ἀμυνθῆ ἔναντι τῶν πονηρῶν, ἀλλὰ μετὰ πολλὴν ἡρεμίαν καὶ πραότητα ἀπέπεμπε τοὺς ὕβριστάς του καὶ ὑπὲρ τῶν σταυρωτῶν του ἐδάκρυζε⁴. νομίζει ὅτι ἡμεῖς θὰ πονέσωμεν καλούμενοι Χριστιανοί, ἢ θὰ ἐντραπῶμεν, ἢ ἔνεκα τούτου θὰ παύσωμεν νὰ ἀσχολούμεθα μετὰ τὸ καλὸν καὶ θὰ κάμνωμεν περισσότερον λόγον διὰ τὰς ὕβρεις αὐτὰς παρὰ διὰ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, τὰ ὅποια γνωρίζομεν νὰ καταφρονῶμεν χάριν τῆς ἀληθείας. Ἄλλ' αὐτό, ὅπως εἶπα, εἶναι γελοῖον μᾶλλον παρὰ λυπηρὸν καὶ τὸ παραπέμπομεν εἰς τοὺς ἡθοποιούς· πάντως ποτὲ δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ξεπερέσωμεν αὐτοὺς οἱ ὅποιοι εὐκόλως ἐκεῖ κτυποῦν τὴν κεφαλὴν των σκωπτόμενοι καὶ σκώπτοντες τὰ τοιαῦτα.

79. Πολὺ λυπηρὸν δὲ καὶ κακόηθες εἶναι τοῦτο, ὅτι μὴ δυνάμενος νὰ πείσῃ φανερά καὶ ἐντρέπόμενος τὴν τυραννικὴν βίαν, κρύπτων τὴν κεφαλὴν του μετὰ τὴν λεοντῆν, ἐὰν μάλιστα θέλῃς, κρύπτων τὸν ἀδικώτατον ἑαυτὸν του (πῶς ἀλλιῶς νὰ τὸν ὀνομάσω) μετὰ τὸ προσωπεῖον τοῦ Μίνως, ἐχρησιμοποιεῖ κακονικῶς τὴν βίαν. Τὰ μὲν λοιπὸν ἄλλα θὰ τὰ ἀφήσω εἰς ἐκείνους ποῦ θέλουν νὰ τὰ ἐξιστορήσουν καὶ νὰ τὰ γράψουν, διὰ νὰ ἐπισπευσθῆ ὁ λόγος. Νομίζω δὲ ὅτι ἀπὸ πολλοὺς θὰ ἐρευνηθῆ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ τραγωδία, ἃν πρέπει ἔτσι νὰ τὴν χαρακτηρίσω, ἢ ἡ κωμῶδία, οἱ ὅποιοι θὰ θεωρήσουν χρέος τῆς εὐσεβείας νὰ βάλουν μετὰ λόγον κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς, εἰς τρόπον ὥστε καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα νὰ παραδοθῆ πρᾶγμα τόσον σημαντικὸν καὶ καθόλου ἀξιὸν νὰ λησμονηθῆ. Ἐγὼ δὲ ἀντὶ ὄλων θὰ εἰπῶ ἓνα ἢ δύο πρὸς παραδειγματισμὸν ἐκείνων ποῦ θαυμάζουν πολὺ τὰ ἔργα του, διὰ νὰ γνωρίσουν αὐτὸν ποῦ ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν ἐπαινῶμεν, καὶ ἔναντιόν του ὁποίου οὔτε κατηγορίαν ἀνταξίαν δὲν εἶναι εὐκολον νὰ εὐρώμεν.

80. Νόμος ἐστὶ βασιλικός, οὐκ οἶδα μὲν εἰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώ-
 ποις παρ' ὅσοις τὸ βασιλεύεσθαι, Ῥωμαίους δὲ καὶ τῶν λίαν
 σπουδαζομένων εἰκόσι δημοσίαις τιμᾶσθαι τῶς βασιλεύον-
 5 τας· οὐ γὰρ ἐξαρκοῦσιν οἱ στέφανοι καὶ τὰ διαδήματα καὶ τὸ
 τῆς ἀλοργίδος ἄνθος, οἳ τε ἀριθμοῦμενοι λογχοφόροι καὶ τὸ
 τῶν ἀρχομένων πλῆθος, συγκροτεῖν τούτοις τὴν βασιλείαν.
 ἀλλὰ δεῖ καὶ προσκνήσεως αὐτοῖς, ὅφ' ἧς σεμνότεροι δόξουσιν·
 οὐχ ἦν αὐτοὶ προσκυνοῦνται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν πλά-
 σμασί τε καὶ χρώμασιν, ἴν' ἧ τὸ σέβας αὐτοῖς ἀπλησιτότερό-
 10 τε καὶ τελεώτερον. Ταύταις ταῖς εἰκόσιν ἄλλοι μὲν ἄλλο τι
 τῶν βασιλέων προσπαράγραφασθαι χαίρουσιν· οἱ μὲν τῶν πό-
 λεων τὰς λαμπροτέρας δωροφορούσας, οἱ δὲ νίκας ὑπὲρ κεφα-
 λῆς στεφανοῦσας, οἱ δὲ τοῖς ἐν τέλει προσκυνοῦντας καὶ τοῖν
 τῶν ἀρχῶν τιμωμένους συνθήμασιν· οἱ δὲ θηροφονίας καὶ εὐ-
 15 στοχίας· οἱ δὲ βαρβάρων ἠττημένων καὶ ὑπὸ τοῖς ποσὶν ἐρ-
 ζιμμένων ἢ κτεινομένων πολυειδῆ σχήματα· γιλοῦσι γὰρ οὐ
 τὰς ἀληθείας τῶν πραγμάτων μόνον, ἐφ' οἷς μέγα φρονοῦσιν,
 ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἰνδάλματα.

81. Ὁ δὲ τί μηχανᾶται; καὶ τίνα τῶν Χριστιανῶν τοῖς στεφ-
 20 ῶτέροις ἴσθησι δόλον; Ὡσπερ οἱ τοῖς βρώμασι καταμιγνύν-
 τες τὰ δηλητήρια, μίξαι ταῖς ἐξ ἔθους τῶν βασιλέων τιμαῖς
 τὴν ἀσέβειαν καὶ εἰς ἐν ἀγαγεῖν νόμους Ῥωμαίων καὶ εἰδώ-
 λων προσκλήνησιν· καὶ διὰ τοῦτο ταῖς εἰκόσι συμπαραγράφων
 τοὺς δαίμονας, ὡς δὴ τινες ἄλλας τῶν ἐξ ἔθους γραφὰς προῦ-
 25 τίθει δήμοις καὶ πόλεσι, καὶ μάλιστα τοῖς τῶν ἔθνῶν ἀρχου-
 σι τὰς εἰκόνας, ὡς κακοῦ γέ του πάντως μὴ εἶναι διαμαρτεῖν·
 ἀλλ' ἢ τῇ τῶν βασιλέων τιμῇ τὴν τῶν εἰδώλων συμφέρεσθαι,

1. Ἀνθηρὰ ἐλέγοντο τὰ βυζαντινὰ ἐνδύματα γενικῶς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐζωγραφίζοντο κατ' ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν πρόσωπα τῆς Ἀγ. Γραφῆς, γε-
 γονότα ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου κλπ. Πρβλ. Π.Σ. Παπαευαγγέλου, Ἡ δια-
 μόρφωσις τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐλληνικοῦ
 κλήρου, Θεσ-νίκη 1965, σελ. 59.

80. Ὑπάρχει νόμος βασιλικός, δὲν γνωρίζω μὲν ἔάν ἰσχύῃ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἔχουν βασιλείαν, εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅμως εἶναι μεταξύ τῶν διακεκριμένων, νὰ τιμῶνται μὲ δημοσίας εἰκόνας οἱ βασιλεῖς· δὲν ἄρκοῦν, βλέπετε, οἱ στέφανοι καὶ τὰ διοδήματα καὶ ἡ ἐνθρῶν¹ ἀλουργίς καὶ οἱ πληρωμένοι λογχοφόροι καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπηκόων νὰ συγκροτήσουν δι' αὐτοὺς τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἔχουν ἀνάγκη καὶ προσκυνήσεως, μὲ τὴν ὁποίαν φαίνονται σεβαστότεροι· καὶ ὄχι μόνον τῆς προσκυνήσεως ποῦ ἀπονέμεται εἰς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ὁμοιωμάτων καὶ χρωμάτων, διὰ νὰ εἶναι ὁ πρὸς αὐτοὺς σεβασμὸς ἀπείρως μεγαλύτερος καὶ τελειότερος. Εἰς αὐτὰς τὰς εἰκόνας οἱ διάφοροι καλλιτέχνην εὐχαριστοῦνται νὰ προσθέτουν διάφορα ἐπεισοδία ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ δρᾶσιν τῶν βασιλέων· ἄλλοι μὲν ζωγραφίζουν τὰς ἐπιφανεστέρας πόλεις νὰ ἰροσφέρουν δῶρα, ἄλλοι νίκας ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν των αἱ ὁποῖαι τοὺς στεφανώνουν, ἄλλοι δὲ τοὺς ὄρχοντας νὰ τοὺς προσκυνοῦν καὶ νὰ τοὺς τιμοῦν μὲ τὰ ἐμβλήματα τῶν ἀρχῶν, ἄλλοι σκηνὰς κυνηγίου καὶ σκοπεβολῆς καὶ ἄλλαι, τέλος, διαφόρους παραστάσεις βαρβάρων ἠττημένων καὶ πεταγμένων εἰς τὰ πόδια των ἢ φονευομένων. Διότι ἀγαποῦν ὄχι μόνον τὰς ἀληθείας τῶν πραγμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα πολὺ καυχῶνται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰνδάλματα αὐτῶν.

81. Αὐτὸς δὲ τί ἐπινοεῖ καὶ ποῖαν παγίδα στήνει εἰς τοὺς σταθερωτέρους ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς; Ὅπως κάμνουν αὐτοὶ ποῦ ἀναμιγνύουν εἰς τὰ τρόφιμα τὰ δηλητήρια, ἀνέμιξεν εἰς τὰς συνήθεις τιμὰς τῶν βασιλέων τὴν ἀσέβειαν καὶ συνήνωσε τοὺς νόμους τῶν Ῥωμαίων μὲ τὴν προσκύνησιν τῶν εἰδώλων. Καὶ δι' αὐτὸ προσθέτων εἰς τὰς εἰκόνας καὶ δαίμονας τὰς παρουσίαζεν εἰς τὰ πλῆθη καὶ τὰς πόλεις καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ὄρχοντας τῶν ἐθνῶν, ὡσὰν μερικὰς ἀπὸ τὰς συνηθισμένας εἰκόνας, διὰ νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφευχθῇ ὅπωςδῆποτε τὸ κακόν, ἀλλὰ ἢ μαζί μὲ τὴν τιμὴν τῶν βασιλέων νὰ συμβαδίζη καὶ ἡ

ἢ τῇ τούτων φυγῇ τοὺς βασιλέας ὑβρίζεσθαι, μικτῆς οὐσης τῆς προσκυνήσεως.

Τοῦτον τὸν δόλον καὶ ταύτην τὴν οὕτω σοφιστικῶς ἐπινοηθεῖσαν πάγην τῆς ἀσεβείας ὀλίγοι μὲν διέφυγον τῶν ἐδ-
 5 λαβεστέρων καὶ συνετιωτέρων, οἱ καὶ δίκην ἔδοσαν τῆς συνέσεως· πρόσχημα μὲν ὡς εἰς τιμὴν βασιλέως παρανομήσαντες, τὸ δὲ ἀληθές ὑπὲρ τοῦ ἀληθινοῦ βασιλέως καὶ τοῦ εὐσεβοῦς κινδυνεύσαντες. Πολλοὶ δὲ ἤλωσαν τῶν εὐθεστέρων καὶ ἀπλο-
 10 πασθεῖσιν εἰς τὴν ἀσέβειαν.

Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον, ὃ καὶ μόνον ἐξίηκει στηλιτεῦσαι βασιλέος προαίρεσιν· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ βασιλεῦσί τε καὶ ιδιώ-
 ταις πρέπει ὑπολαμβάνομεν· ὅτι μηδὲ τῆς αὐτῆς ἀξίας ἀμ-
 15 φότερα. Ἰδιώτῃ μὲν γὰρ καὶ τεχνικῶς πράττειν τι συγχωροί-
 σαιμεν· ὃ γὰρ τὸ φανερώς βιάζεσθαι μὴ δυνατόν, τούτῳ συγ-
 γνωστὸν τὸ τῆς περιουσίας· βασιλεῖ δέ, τοῦ δυνάμει κρατεῖσθαι
 λίαν αἰσχροῦ τυγχάνοντος, ἔτ' αἰσχίον, οἶμαι, καὶ ἀπροπέστε-
 ρον τὸ τέχνη κλέπτειν τὰς ἐγχειρήσεις καὶ τὰ προκείμενα.

82. Ἐτερον δέ, ὃ διανοίας μὲν ἐστὶν καὶ προαιρέσεως τῆς
 20 αὐτῆς, τῷ μέτρῳ δὲ πολὺ χειρὸν καὶ ἀσεβέστερον, εἰς πλείους
 τοῦ κακοῦ φθάνοντος, τοῦτο προσθήσω τοῖς εἰρημένοις. Λωρεῆς
 βασιλικῆς ἦν ἡμέρα, εἴτ' οὖν ἐτίσιος, εἴτε τηρικαῦτα τῷ βα-
 σιλεῖ σχεδιασθεῖσα διὰ τὴν κακογονίαν, καὶ παρῆναι τὸ στρα-
 τιωτικὸν ἔδει τιμηθησομένους, ὡς ἕκαστος ἀξίας εἶχεν ἢ
 25 τάξεως. Πάλιν ἢ τῆς ἀνελευθερίας σκηρῆ· πάλιν τὸ δοῦμα τῆς
 ἀσεβείας· φαρμαχθῆναι φιλανθρωπία τινὶ τὸ ἀπάνθρωπον καὶ

τιμὴ τῶν εἰδώλων, ἢ μὲ τὴν ἀποφυγὴν αὐτῶν νὰ ὑβρίζωνται καὶ οἱ βασιλεῖς, ἀφοῦ ἡ προσκύνησις εἶναι κοινή.

Αὐτὸν τὸν δόλον καὶ αὐτὴν τὴν τόσον σοφιστικῶς ἐπινοηθεῖσαν παγίδα τῆς ἀσεβείας ὀλίγοι μὲν τὴν διέφυγαν, ἀπὸ τοὺς πῖθ εὐλαβεῖς καὶ συνετοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐτιμωρήθησαν διὰ τὴν σύνεσίν των μὲ τὸ πρόσχημα μὲν ὅτι προσέβαλαν τὴν τιμὴν τοῦ βασιλέως, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως διότι ἐρριψοκινδύνευσαν χάριν τοῦ ἀληθινοῦ καὶ εὐσεβοῦς βασιλέως· πολλοὶ δὲ ἔπεσαν εἰς τὴν παγίδα, ἀπὸ τοὺς πῖθ μωροὺς καὶ ἀπλοῖκούς, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἤξιζεν ἴσως συγγνώμη διὰ τὴν ἀγνοίαν των, ἀφοῦ μὲ τέχνασμα συνελήφθησαν εἰς τὴν ἀσέβειαν.

Αὐτὸ μὲν λοιπὸν τοιοῦτο ἦτο· θὰ ἔφθανε δὲ καὶ μόνον του νὰ στηλιτεύσῃ τὴν πρόθεσιν τοῦ βασιλέως, διότι νομίζομεν ὅτι δὲν ταιριάζον τὰ ἴδια εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ εἰς τοὺς ἰδιώτας, ἐπειδὴ δὲν εἶναι καὶ τῆς αὐτῆς ἀξίας ἀμφοτέρα. Τὸν ἰδιώτην ἄλλωστε καὶ ὅταν κάμνη κάτι μὲ δόλον, θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ τὸν συγχωρήσωμεν, διότι εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἡ φανερά βία δὲν εἶναι δυνατὴ, ἡ δοκησιοσοφία εἶναι συγγνωστὴ. Εἰς τὸν βασιλέα ὅμως, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ νὰ διατηρῆται εἰς τὴν ἐξουσίαν μὲ βίαν εἶναι πολὺ αἰσχρὸν, ἀκόμη πῖθ αἰσχρὸν, νομίζω, καὶ ἀπρεπὲς εἶναι νὰ σφετερίζεται δολίως τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος.

82. Θὰ προσθέσω, εἰς ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ κάτι ἄλλο, τὸ ὁποῖον προήρχετο ἀπὸ τὴν αὐτὴν σκέψιν καὶ διάθεσιν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ μέγεθος ἦτο πολὺ χειρότερον καὶ ἀσεβέστερον, διότι τὸ κακὸν ἔφθανεν εἰς περισσοτέρους. Ἦτο ἡμέρα βασιλικῆς δωρεᾶς, ἑορτὴ ἑτησία ἢ ποὺ ἐπενοήθη τότε ἀπὸ τὸν βασιλέα ἔνεκα πανουργίας, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἦσαν παρόντες οἱ στρατιῶται προκειμένου νὰ τιμηθῇ ὁ καθέννας ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν κατηγορίαν εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκε. Πάλιν ἡ σκηνοθεσία τῆς ἀνελευθερίας· πάλιν τὸ δράμα τῆς ἀσεβείας· νὰ συγκαλυφθῇ μὲ κάποιαν φιλανθρωπίαν ἢ ἀπανθρωπία καὶ μὲ χρήματα νὰ

χρήμασι δελεασθῆναι στρατιωτικὴν ἀλογίαν σὺν ἀπληστίᾳ, μεθ' ὧν τὰ πολλὰ βιοτεύουσιν.

Ὁ μὲν οὖν προῦκᾶθητο, λαμπρῶς πανηγυρίζων κατὰ τῆς ἀσεβείας καὶ μέγα φρονῶν τοῖς τεχνάσμασι Μελάμπους, οἶμαι 5 τίς ἢ Πρωτεύς πάντα καὶ ὧν καὶ γινόμενος καὶ ῥαδίως ἑαυτὸν ὑπαλλάττων τοῖς εἶδεσι· τὰ δὲ περὶ αὐτὸν οἶα, καὶ ὄσων ὀδυρμῶν τοῖς εὖ φρονοῦσιν ἄξια, οὐ τοῖς τότε παροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς νῦν ἀκοῇ δεχομένοις ἐκεῖνο τὸ θέαμα;

83. Προῦκείτο χρυσός, προῦκείτο λίβανος, ἐγγύθεν τὸ πῦρ, 10 οἱ κελευσταὶ πλησίον· καὶ τὸ σχῆμα ὡς πιθανόν, βασιλικῆς δωρεᾶς τοῦτον εἶναι δοκεῖν τὸν νόμον, τῆς γε ἀρχαιοτέρας τε καὶ τιμιωτέρας. Εἶτα τί; Θυμιᾶν ἔδει κατὰ τοῦ πυρὸς καὶ δέχεσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως τὸν τῆς ἀπωλείας μισθόν, οὕτως ὀλίγον τοσοῦτου πράγματος, ψυχῶν ὄλων καὶ τῆς εἰς Θεὸν 15 ἀσεβείας. Φεῦ τῆς πραγματείας! φεῦ τῆς ἀντιδόσεως! Στρατὸς ὄλος ἐνὸς τεχνάσματος ὄνιος ἦν· καὶ οἱ τὴν οἰκουμένην παραστησάμενοι μικρῷ πυρὶ καὶ χρυσίῳ καὶ διὰ κνίσσης ὀλίγης ἔπιπτον, οὐδὲ τὴν ἑαυτῶν σφαγὴν εἰδότες οἱ πλείους· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ βαρύτερον. Παρῆει τις ὡς κερδανῶν καὶ οὐδὲ 20 ἑαυτὸν εἶχε μετὰ τὸ κέρδος· προσεκύνει δεξιᾶν βασιλέως καὶ τὸν αὐτόχειρα προσκυνῶν οὐκ ἠπίστατο. Τοῖς δὲ καὶ γνώσκουσιν οὐδὲν ἦν πλεόν, ἅπαξ τῷ κακῷ προκατειλημμένοι καὶ νόμον ἄλυτον ἠγούμενοις τὴν πρώτην ἄνοιαν. Ποῖαι ταῦτα Περσῶν μυριάδες, τίνες τοξόται, τίνες σφενδονῆται κατώρθω- 25 σαν, ποῖος σιδηροῦς στρατιώτης καὶ πανταχόθεν ἄτρωτος, τίνα κατὰ τῶν τειχῶν μηχανήματα, οἶα χεῖρ μία, καὶ καιρὸς εἷς, καὶ βουλή μιὰ κατεπράξατο;

1. Μυθικὸν πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ θεοὶ εἶχον ἀνακοινῶσαι τὴν μαντικὴν τέχνην. Ἀπολλοδώρου, Βιβλ. Α', 9, 11

2. Βλ. σελ. σημ. 3 τοῦ παρόντος τόμου.

δελεασθῆ ἡ στρατιωτικὴ ἀπερισκεψία μαζί καὶ ἀπληστία, μὲ τὰ ὁποῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Αὐτὸς μὲν λοιπὸν κατεῖχε τὴν πρωτοκαθεδρίαν πλήρης λάμπεως, πανηγυρίζων ἐναντίον τῆς εὐσεβείας καὶ ὑπερηφανευόμενος διὰ τὰ τεχνάσματα, διότι καθ' ὅλα, νομίζω, καὶ ἦτο καὶ ἐγένετο Μελάμπους¹ ἢ Πρωτεὺς² καὶ εὐκολα μετέβαλλε τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὰ σχήματα· ὁποῖα δὲ ἦσαν τὰ περὶ αὐτὸν καὶ πόσων ὀδυρμῶν ἄξια διὰ τοὺς ὀρθῶς σκεπτομένους, ὄχι μόνον τοὺς τότε παρόντας ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ἀκούουν τῶρα ἐκεῖνο τὸ θέαμα;

83. Ὑπῆρχε προτεθειμένος χρυσός, ὑπῆρχε προτεθειμένος λιβανωτός, πλησίον ἡ φωτιά καὶ οἱ κελευσταί· καὶ ἡ ὅλη ἐμφάνισις νὰ πείθῃ ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι βασιλικὴ δωρεά, ἡ ἀρχαιότερα καὶ πολυτιμώτερα. Ἔπειτα τί; Ἔπρεπε νὰ ρίψουν θυμίαμα εἰς τὴν φωτιάν καὶ νὰ δεχθοῦν ἀπὸ τὸν βασιλέα τὸ τίμημα τῆς ἀπωλείας, τόσον μικρὸν διὰ τόσον μέγα ἀντάλλαγμα, ψυχαὶ ὀλόκληροι καὶ ἀσέβεια πρὸς τὸν Θεόν. Ἀλλοίμονον εἰς τὴν διαπραγμάτευσιν! Ἀλλοίμονον εἰς τὴν συναλλαγὴν! Ὀλόκληρος στρατὸς μὲ ἓνα τέχνασμα ἠγοράζετο καὶ αὐτοὶ ποὺ ὑπερήσπισαν τὴν οἰκουμένην ὑπέκυπτον μὲ ὀλίγην φωτιάν καὶ χρυσίον καὶ ὀλίγην κνίσσαν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν οὔτε τὴν σφαγὴν τῶν οἱ περισσότεροι. Διότι αὐτὸ ἦτο τὸ σοβαρώτερον· ἐπερνοῦσε κανεὶς μὲ σκοπὸν νὰ κερδήσῃ καὶ δὲν εἶχε οὔτε τὸν ἑαυτὸν του μετὰ τὸ κέρδος. Προσεκύνει τὴν δεξιάν τοῦ βασιλέως καὶ δὲν ἐγνώριζεν ὅτι προσεκύνει τὸν δολοφόνου του. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸ ἐγνώριζαν δὲν εἶχαν καλλιτέραν τύχην, ἅπαξ καὶ εἶχαν παγιδευθῆ εἰς τὸ κακὸν καὶ ἐνόμιζαν νόμον ἀπαράβατον τὴν πρώτην μωρίαν. Ποῖαι μυριάδες Περσῶν κατῶρθωσαν αὐτά, ποῖοι τοξόται, ποῖοι σφενδονῆται, ποῖος σιδηρόφρακτος στρατιώτης καὶ ἄτρωτος ἀπὸ παντοῦ, ποῖα πολιορκητικὰ μηχανήματα, ὅσα ἐπέτυχε μία χεὶρ, ἓνας καιρὸς καὶ μιὰ βούλησις;

84. Μίξω τούτοις τι διήγημα τῶν εἰρημένων ἐλεεινότερον. Λέγονται τοι τῶν ἀλότων τινὲς ἐξ ἀγνοίας, ἐπειδὴ τοῦτο ἔπαθον καὶ ἀνεχώρησαν οἴκαδε, τοῖς συσσίτοις κοινωνεῖν τραπέζης· εἶτα τοῦ πότου προελθόντος εἰς τὴν συνήθη ψυχρο-
 5 ποσίαν, ὡς οὐδενὸς ὄντος αὐτοῖς δεινοῦ, τῇ ψυχροφόρῳ κύλικι, Χριστὸν ἀπειπεῖν μετὰ τῆς σφραγίδος ἄνω βλέψαντας. Τῶν δὲ συσσίτων τινὸς θαυμάσαντος καί· Τί τοῦτο εἰπόντος, Χριστὸν ἐπικαλεῖσθε μετὰ τὴν ἄρησιν; Πῶς ἠρνήμεθα, φάναι τοὺς ἡμιθνήτας, καὶ τί τὸ καινὸν τοῦτο ἄκουσμα; Τοῦ δέ·
 10 Ὅτι κατὰ τοῦ πυρὸς ἐθυμιάσατε, φήσαντος, καὶ τοῦτο εἶναι διδάξαντος τὴν ἄρησιν, εὐθὺς ἀναπηδήσαντες τοῦ συμποσίου, καθάπερ ἐκμανεῖς καὶ παραπλήγες, ζήλω καὶ θυμῷ ζέοντες, διὰ τῆς ἀγορᾶς θέειν βοῶντες καὶ λέγοντες· Χριστιανοί, Χριστιανοί τὰς ψυχὰς ἡμεῖς· ἀκουέτω πᾶς ἄνθρωπος, καὶ πρὸ
 15 πάντων Θεός, ᾧ καὶ ζῶμεν καὶ τεθνηξόμεθα. Οὐκ ἐφενσάμεθα σε, Σῶτερ Χριστέ· οὐκ ἠρνησάμεθα τὴν μακαρίαν ὁμολογίαν. Εἴ τι καὶ ἡ χεὶρ ἔπταισεν, ἀλλ' ἡ διάνοιά γε οὐκ ἠκολούθησεν. Βασιλεῖ κατεσοφίσθημεν, οὐ χρυσοῦ τραυματῖαι γεγόναμεν. Ἀπεκδυόμεθα τὴν ἀσέβειαν, αἵματι καθαιρόμεθα.
 20 Εἶτα τῷ βασιλεῖ προσδραμόντες καὶ τὸν χρυσοὺν προσρίψαντες λίαν νεανικῶς· Οὐ δῶρα δεδέγμεθα, βασιλεῦ, βοᾶν ἀλλ' ἄλλ' ἄλλ' θάνατον κατακεκρίμεθα, οὐκ εἰς τιμὴν ἐκλήθημεν, ἀλλ' ἀτιμίαν κατεψηφίσθημεν. Δὸς χάριν τοῖς σοῖς στρατιώταις· Χριστῷ σφαγίασον ἡμᾶς, ᾧ μόνῳ βασιλευόμεθα· ἀντίδος
 25 πῦρ τοῦ πυρὸς· τέφραν ἀντὶ τῆς τέφρας ἐκείνης ποίησον. Ἀπόκοπον χεῖρας ἴς κακῶς προὔτειναμεν· πόδας οἱ; κακῶς

84. Θὰ ἀναμίξω εἰς αὐτὰ καὶ κάποιον διήγημα πρὸ ἐλεεινὸν ἀπὸ ὅσα ἤδη ἐλέχθησαν. Λέγεται ὅτι μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀπὸ ἀγνοίαν ἔπεσαν εἰς τὴν παγίδα, ὅταν ἔπαθαν αὐτὸ ἀνεχώρησαν εἰς τὰς οἰκίας των διὰ νὰ παρακαθήσουν μὲ τοὺς ὁμοτραπέζους των εἰς γεῦμα. Ἐπειτα, ὅταν τὸ συμπόσιον ἔφθασεν εἰς τὴν συνήθη πόσιν ψυχρῶν ποτῶν, ἐπειδὴ δὲν ὑφίστατο δι' αὐτοὺς κανένας φόβος, μὲ τὸ ποτήριον πού ἔφερε τὸ ψυχρὸν ποτὸν ἔστρεψαν τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἀνεφέραν τὸν Χριστὸν μαζί μὲ τὸ σημεῖον τοῦ στραυροῦ. Ὅταν δὲ κάποιος ἀπὸ τοὺς ὁμοτραπέζους των ἠπόρησε καὶ εἶπε: τί εἶναι αὐτό, ἐπικαλεῖσθε τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἄρνησιν; Πῶς ἠρνήθημεν, εἶπαν οἱ ἡμιθανεῖς καὶ τί σημαίνει αὐτὸ τὸ νέον πού ἀκούομεν; Ὅταν δὲ ἐκεῖνος εἶπεν ὅτι ἔρριψαν θυμίαμα εἰς τὴν φωτιάν καὶ τοὺς ἐπληροφόρησεν ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ ἄρνησιν, ἀνεπήδησαν ἀμέσως ἀπὸ τὴν τράπεζαν ὡσὰν μαρτυροὶ καὶ παράφρονες, βράζοντες ἀπὸ ζῆλον καὶ θυμόν, καὶ ἤρχισαν νὰ τρέχουν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ νὰ φωνάζουν λέγοντες: Χριστιανοί, εἴμεθα Χριστιανοὶ εἰς τὰς ψυχάς, ὡς τὸ ἀκούουσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ πρὸ πάντων ὁ Θεός, χάριν τοῦ ὁποίου καὶ ζῶμεν καὶ θὰ ἀποθάνωμεν. Δὲν σὲ διεψεύσαμεν, Σωτήρα Χριστέ, δὲν ἠρνήθημεν τὴν μακαρίαν ὁμολογίαν. Καὶ ἂν εἰς κάτι ἔπταισεν ἡ χεὶρ μας, ὁ νοῦς μας ὁμως δὲν ἠκολούθησεν. Ἐξηπατήθημεν ἀπὸ τὸν βασιλέα, δὲν ἐπέσαμεν θύματα τοῦ χρυσοῦ. Ἀπορρίπτομεν τὴν ἀσέβειαν, μὲ αἷμα ἐξαγνιζόμεθα. Ἐπειτα προσελθόντες εἰς τὸν βασιλέα ἔρριψαν ἔμπρὸς του τὸν χρυσὸν μὲ πολλὴν ὀρμὴν καὶ ἐφώναζαν: δὲν ἐδέχθημεν δῶρα, βασιλεῦ, ἀλλὰ κατεδικάσθημεν εἰς θάνατον: δὲν ἐκλήθημεν διὰ νὰ τιμηθῶμεν, ἀλλὰ κατεδικάσθημεν εἰς ἀτίμωσιν. Δῶσε χάριν εἰς τοὺς στρατιώτας σου: θυσίασέ μας εἰς τὸν Χριστόν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου μόνον βασιλευόμεθα: ρίψε μας εἰς τὴν φωτιάν ἀντὶ τῆς φωτιᾶς εἰς τὴν ὁποίαν ἐθυσιάσαμεν: κάνε μας στάχτην ἀντὶ τῆς στάχτης τῆς θυσίας ἐκείνης: κόψε τὰς χεῖράς μας, τὰς ὁποίας κακῶς ἠπλώσαμεν: κόψε τοὺς πόδας μας μὲ τοὺς ὁποίους κα-

ἐδράμομεν. Ἄλλους τῷ χρυσῷ τίμησον. οἷς οὐ μεταμελήσει λαβοῦσιν ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ Χριστός, ὃν ἀντὶ πάντων ἔχομεν·

- Ταῦτα λέγειν τε ὁμοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις διακελεύεσθαι γινῶ-
 ναι τὴν ἀπάτην, ἀνανῆψαι τῆς μέθης, ἀπολογήσασθαι τῷ
 5 Χριστῷ δι' αἵματος· ἐφ' οἷς ἀγανακτήσαντα τὸν βασιλέα,
 τὸ μὲν φανερῶς κτεῖναι φυγεῖν, ἵνα μὴ μάρτυρας ἐργάσῃται
 τοὺς ὄσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς μάρτυρας, ἐξορία δὲ παραδόντα,
 οὕτως ἀμύνασθαι καὶ μεγίστην ἐδεργεσίαν καταθέσθαι, τὸ
 πόρρω στήσεσθαι τῶν ἑαυτοῦ μισμμάτων καὶ τεχνασμάτων.
- 10 85. Καίτερο δὴ οὕτως ἔχων ὁρμῆς καὶ πρὸς πολλὰ τῇ κακο-
 νοίᾳ χρησάμενος, ὁμως, οὐ γὰρ εἶχε πῆξιν τοῦ ἀνδρός ἢ διά-
 νοια, οὐδὲ τῶν οἰκείων λογισμῶν μᾶλλον ἦν ἢ τῆς φορᾶς τοῦ
 θαίμονος, οὐ διεφύλαξεν εἰς τέλος τὴν γνώμην, οὐδὲ τὸ τῆς
 15 πονηρίας ἀπόρρητον διεσώσατο· ἀλλ' ὥσπερ τὸ Αἰτναῖον πῦρ
 μυροῦν καὶ βία κρατούμενον, εἴτε τι ἄλλο τοῦτό ἐστιν, εἴτε
 ἄσθμα κολαζομένου γίγαντος, τέως μὲν φοβερὸν ὑπηρεῖν καὶ
 καπνὸν τοῦ κακοῦ μήνυμα τῆς κορυφῆς ἀπερευγέσθαι· εἰ δέ
 20 πον πλεονάσαν τύχοι καὶ δυσκάθεκτον γένοιτο, τῶν οἰκείων
 κόλπων ἀποβρασθέν, ἄνω φερόμενον καὶ ὑπὲρ τοὺς κρατῆρας
 χεόμενον, ἐστιν ἃ καὶ τῆς ὑποκειμένης γῆς φθείρειν ἀπίστω
 καὶ φοβεροῦ ρεύματι· οὕτω κἀκεῖνον ἐστιν εὐρεῖν, ἄχρι μὲν
 τινος ἑαυτοῦ κρατοῦντα καὶ τοῦ σοφιστικοῦ δόγματος, ἀπάτη
 25 ὁργῆς ὑπερβλύσειε, μηδὲ κρύπτειν δύνασθαι τὸ κακότηδες,

1. Βλ. Βιργιλίου, Αἰνειάς, ΙΙΙ. Πρβλ. Ὀβιδίου, Μεταμορφώσεις, Βιβλ. V.

2. Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἡ ἔκρηξις τῆς Αἴτνης ἀποδίδεται εἰς τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας τοῦ φοβερωτέρου τιτάνος Τυφώεως, ποῦ εἶχε κατασυντριβῆ ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ ὄρους, μετὰ ἀπὸ φοβερὰν πάλιν πρὸς τὸν Δία. Βλ. P. Decharme, Μυθολογία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τόμ. Α· σελ. 56, καὶ Ἰω. Ρισπέν, Ἑλληνικὴ μυθολογία, Ἀθήναι, τόμ. Α' σελ. 32-34.

κῶς ἤλθαμεν. Τίμησε μὲ τὸν χρυσὸν ἄλλους, ποὺ δὲν θὰ μετα-
μεληθοῦν ὅταν τὸν λάβουν· εἰς ἡμᾶς ἀρκεῖ ὁ Χριστὸς τὸν ὁποῖον
ἔχομεν ἀντὶ ὄλων.

Αὐτὰ ἔλεγαν καὶ ταυτοχρόνως προέτρειπαν τοὺς ἄλλους
νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν ἀπάτην, νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὴν μέθην καὶ
νὰ ὁμολογήσουν χάριν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ αἵματός των. Δι'
ὅλα αὐτὰ ὁ βασιλεὺς ἠγανάκτησε καὶ ἀπέφυγε μὲν νὰ τοὺς
φονεύσῃ δημοσίᾳ, διὰ νὰ μὴ κάνῃ μάρτυρας, αὐτοὺς ποὺ ὅσον
ἐξηρτάτο ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐγίναν μάρτυρες, ἀλλὰ τοὺς ἔστειλεν
εἰς ἔξορίαν ἀμυνόμενος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ προσφέρων
μεγάλην εὐεργεσίαν εἰς αὐτοὺς μὲ τὸ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσῃ μα-
κρὰν τῶν μiasμάτων καὶ τεχνασμάτων του.

85. Ἄν καὶ διακατείχετο ὁμως ἀπὸ τόσῃν ὀρμῇν καὶ εἰς πολ-
λὰς περιπτώσεις ἐχρησιμοποίησε τὴν κακόνοιαν, ἐν τούτοις,
ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν ὠριμότητα τοῦ ἀνδρὸς ὁ νοῦς του, οὔτε ὅσα
ἔκαμνεν ἦσαν ἰδικαί του ἐπινοήσεις, ἀλλὰ τῆς παρορμήσεως
τοῦ δαίμονος, δὲν ἐκράτησε μέχρι τέλους τὴν ἀπόφασιν, οὔτε
διεφύλαξε τὴν μυστικότητα τῆς πονηρίας του. Ἄλλ' ὅπως τὸ
πῦρ τοῦ ἠφαιστείου τῆς Αἴτνης, καθὼς λέγεται, κρύπτεται
εἰς τὰ ἔγκατα τῆς Αἴτνης¹ πλημμυρίζον κάτω καὶ μὲ τὴν βίαν
συγκρατούμενον, εἴτε αὐτὸ εἶναι κάτι ἄλλο, εἴτε φύσημα βα-
σανιζομένου γίγαντος², ἀρχικῶς μὲν παράγει φοβερὰν βοὴν
καὶ ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν κορυφὴν καπνὸν, προμήνυμα τοῦ ἐπι-
κειμένου κακοῦ, ἐὰν δὲ κάπου συμβῇ νὰ συγκεντρωθῇ περισ-
σότερον καὶ νὰ γίνῃ ἀσυγκράτητον, ἐκβράζεται ἀπὸ τὰ ἔγ-
κατα εἰς τὰ ὁποῖα ἐκρύπτετο, ἔρχεται ἐπάνω καὶ ἐκχύνεται
ἀπὸ τοὺς κρατῆρας καταστρέφον μὲ τὰ ὀρμητικὸν καὶ φοβερὸν
ρεῦμά του ὠρισμένας ἀπὸ τὰς γύρω περιοχάς, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος,
βλέπομεν ὅτι μέχρι τινὸς μὲν συνεκράτει τὸν ἑαυτὸν του καὶ
τὸ σοφιστικὸν διάταγμα καὶ μὲ ἀπάτην διεκανόνιζε κακῶς τὰ
ἰδικὰ μας πράγματα. Ὅταν ὁμως ἡ ἀσυγκράτητος ὀργὴ
του ὑπερεξεχείλιζε, δὲν ἤμποροῦσε νὰ κρύψῃ τὴν κακοήθειάν

ἀλλὰ γυμνῶ χρῆσθαι τῷ διωγμῷ κατὰ τοῦ θείου καὶ εὐσεβοῦς ἡμῶν συντάγματος.

86. Ἴνα γὰρ εἰδῶ τὰ κατὰ τῶν ἀγίων οἴκων προστάγματα, δημοσίᾳ τε προτιθέμενα καὶ ἰδίᾳ πληρούμενα, καὶ σύλησιν
 5 ἀναθημάτων τε καὶ χρημάτων, οὐ μᾶλλον ἐξ ἀσεβείας ἢ ἀπληστίας καὶ σκευῶν ἱερῶν ἀρπαγὴν, χερσὶ βεβήλοις ὑβριζομένων, τοὺς τε ὑπὲρ τούτων ἀγομένους καὶ στρεβλουμένους ἱερεῖς τε καὶ ἀρχομένους καὶ τοὺς πλήρεις αἱμάτων κίονας ταῖς τούτων χερσὶ κυκλουμένους καὶ ζωννυμένους, ξαινομένων ταῖς μά-
 10 στιξι, τοὺς τε διαθέοντας τοξότας κατὰ πόλεις καὶ χώρας ὠμοτέρους καὶ θερμοτέρους τοῦ ταῦτα ἐπιτάττοντος, ὡς ἂν ἀντὶ Περσῶν καὶ Σκυθῶν καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων παραστήσονται· Ἴνα μὴ ταῦτα λέγω, τίς οὐκ οἶδε τὴν Ἀλεξανδρέων ἀπανθρωπίαν, οἱ πρὸς πολλοῖς ἄλλοις, οἷς ἐνεανιεύσαντο καθ'
 15 ἡμῶν ἀμέτρως τῷ καιρῷ χρησάμενοι, δῆμος ὄντες στασιῶδης φύσει καὶ μανικός, ἐτι καὶ τοῦτο λέγονται προσθεῖναι τοῖς ἀσεβήμασιν, αἵματος διπλοῦ τὸν ἱερὸν οἶκον ἡμῶν ἐμπλησαι, ὅσος τε θυσιῶν καὶ ὅσος ἀνθρώπων· καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι στρατηγοῦντός τινος ἐνὸς τῶν βασιλικῶν φιλοσόφων, ἐκ τού-
 20 των μόνον ὀνομασθέντος; Τίς ἀγνοεῖ τὴν Ἡλιουπολιτῶν συστροφὴν; τίς τῶν Γαζαίων ἀπόνοιαν, τῶν ὑπ' ἐκείνου θαυματούμενων καὶ τιμωμένων, ὅτι καλῶς αὐτοῦ τῆς μεγαλοπρεπείας ἤσθοντο; τίς τὴν Ἀρεθουσίων μανίαν, τῶν τέως ἀγνοουμένων, ἐξ ἐκείνου δὲ τοῦ καιροῦ καὶ λίαν ἐπιγινωσκομένων; Ποιεῖ
 25 γὰρ περιβοήτους οὐ δεξιὰ πρᾶξις μόνον ἀλλὰ καὶ κακία νικῶσα πονηρῶν εὐδοκίμησιν.

87. Οἱ μὲν γὰρ λέγονται— δεῖ γὰρ ἐν ἑκ πολλῶν εἰπεῖν, φρίκης καὶ τοῖς ἀθέοις ἄξιον— παρθένους ἀγνάς καὶ ὑπερκοσμίους.

1. Ἡ Ἀπέθουσα ἦτο ἀρχαία πόλις τῆς Συρίας

του καὶ ἐκίνει ἀπροκάλυπτον διωγμὸν ἐναντίον τῆς θείας καὶ εὐσεβοῦς παρατάξεώς μας.

86. Διότι, διὰ νὰ ἀφήσω τὰ ἐναντίον τῶν ἀγίων οἴκων διατάγματα, τὰ ὁποῖα δημοσίως ἐξετίθεντο καὶ κατ' ἰδίαν ἐξετελοῦντο, καὶ τὴν ἀρπαγὴν ἀφιερωμάτων καὶ χρημάτων, ποὺ ἐγίνετο ὄχι τόσον ἀπὸ ἀσεβείαν ὅσον ἀπὸ ἀπληστίαν, καὶ τὴν ἀρπαγὴν ἱερῶν σκευῶν, τὰ ὁποῖα ἠτιμάζοντο ἀπὸ βεβήλους χεῖρας, καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ λαϊκοὺς, οἱ ὁποῖοι χάριν αὐτῶν ἐσύροντο καὶ ἐβασανίζοντο, καὶ τοὺς πλήρεις αἱμάτων κίονας οἱ ὁποῖοι περιεβάλλοντο καὶ ἐζώνοντο μὲ τὰς χεῖρας ἐκείνων ποὺ ἐμαστιγοῦντο, καὶ τοὺς τοξότας ποὺ περιέτρεχαν τὰς πόλεις καὶ τὰς χώρας ὠμότεροι καὶ μὲ περισσότερον ζῆλον ἀπὸ ἐκείνων ποὺ τοὺς διέτασεν αὐτά, ὡσὰν νὰ ἤθελαν νὰ παραστήσουν τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Σκύθας καὶ τοὺς ἄλλους βαρβάρους· διὰ νὰ μὴ ἐξιστορῶ αὐτά λοιπόν, ποῖος δὲν γνωρίζει τὴν ἀπανθρωπίαν τῶν Ἀλεξανδρέων, οἱ ὁποῖοι μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα ποὺ ἔκαναν ἐναντίον μας ἐκμεταλλεόμενοι καθ' ὑπερβολὴν τὴν εὐκαιρίαν, ὡσὰν λαὸς ἐκ φύσεως φίλερις καὶ παράφρων, λέγεται ὅτι προσέθεσαν καὶ τὸ ἐξῆς εἰς τὰ ἀσεβήματα· μὲ αἷμα διπλοῦν ἐγέμισαν τὸν ἱερὸν μας οἶκον, καὶ τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ τὸν κυρίως ναόν, καὶ ἔκαναν αὐτὰ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν ἑνὸς ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς φιλοσόφους, ὁ ὁποῖος μὲ αὐτὰ μόνον ὠνομάσθη ἔτσι. Ποῖος ἀγνοεῖ τὴν συμπεριφορὰν τῶν Ἡλιουπολιτῶν; Ποῖος τὴν παραφροσύνην τῶν Γαζαίων, οἱ ὁποῖοι ἐθαυμάζοντο καὶ ἐτιμῶντο ἀπὸ ἐκείνων ἐπειδὴ ἠσθάνοντο καλῶς τὴν μεγαλοπρέπειάν του; Ποῖος τὴν μανίαν τῶν Ἀρεθουσίων¹, οἱ ὁποῖοι μέχρι πρό τινος ἦσαν ἀγνοούμενοι, ἀπὸ τὸν καιρὸν δὲ ἐκείνων ἐγίναν πασίγνωστοι; Διότι περιβοήτους δὲν κάμνει μόνον ἡ ἐνάρετος πράξις, ἀλλὰ καὶ ἡ κακία, ἡ ὁποία ὑπερνικᾷ τὴν ἐπίδοσιν τῶν πονηρῶν.

87. Ἄλλοι μὲν ἀπὸ αὐτοὺς —διότι πρέπει νὰ ἀναφέρω ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ, ἄξιον φρίκης καὶ εἰς τοὺς ἀθέους — λέγεται ὅτι

ἀπαύστους μικροῦ καὶ ὀφθαλμοῖς ἀρόένων, εἰς μέσον προαγα-
 γόντες καὶ τῆς ἐσθῆτος γυμνώσαντες, ἵνα τῇ θεᾷ ἐνυβρίσωσιν,
 εἰτ' ἀνακείραντες καὶ διχάσαντες (ὡ πῶς ἐνέγκω σου, Χριστέ,
 τὴν τότε μακροθυμίαν!) οἱ μὲν καὶ ἰδίους ὁδοῦσι κακῶς ἐστια-
 5 θῆναι καὶ τῆς ἐαυτῶν κακοδαιμονίας ἀξίως ὤμων τῶν ἡπάτων
 ἐμφορηθῆναι, καὶ μετ' ἐκείνην τὴν τροφὴν ἄλλην προσενέγ-
 κασθαι, τὴν κοινὴν τε καὶ νενομισμένην· οἱ δὲ σπαίρουσιν ἐπι-
 τοῖς σπλάγχθοις σνώδη τροφὴν ἐπισπείραντες, καὶ συῶν ἐπα-
 γέντες τοὺς θερμοτέρους, οἷον ἀγαγεῖν ἐκεῖνο τὸ θέατρον σάρ-
 10 κας ἰδεῖν κριθαῖς συνεσθιομένας καὶ σπαραπτομένας, τροφὴν
 ἀνάμικτον, καὶ τότε πρῶτον ὀφθεῖσαν καὶ ἀκουσθεῖσαν, ἦν
 θρέψαι μόρον τοῦ ἐαυτοῦ δαίμονος ὁ τούτων δημιουργὸς
 ἄξιος ἦν· ὡς μὲν οὖν καὶ καλῶς ἔθρεψεν ἐκ τοῦ αἵματος ἐκεῖ-
 νου καὶ τῆς πληγῆς, ἦν κατὰ τῶν σπλάγχθων ἐδέξατο· καὶ
 15 ἀναισθήτως ἔχουσι πρὸς τὰ τοιαῦτα οἱ δειλαιοὶ καὶ μηδὲ τὸ
 φροεῖν ἐκ τῆς δυσσεβείας ἔχοντες.

88. Τὸ δὲ γε Μάχρον τοῦ θαυμασίου καὶ Ἀρεθουσίου, τίς
 οὕτως ἔξω τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ὥστε ἀγροεῖν, καὶ μὴ
 φθάνειν τῇ διηγῆσει τὸν μνημονεύοντα· Οὗτος ἐπὶ Κωνσταν-
 20 τίου τοῦ πάντε, κατὰ τὴν τότε δεδομένην ἐξουσίαν Χριστιανοῖς,
 δαιμόνων τι καθελὼν οὐκ ἐπιτήριον καὶ πολλοὺς Χριστιανῶν ἀπὸ
 τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης μεταστήσας εἰς σωτηρίαν οὐχ ἥττον
 διὰ τὴν τοῦ βίου λαμπρότητα ἢ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν. ἦν
 μὲν ἐκ πλείονος ἐν ὁρῇ τοῖς Ἀρεθουσίοις μᾶλλον δὲ Ἀρεθου-
 25 σίου τοῖς φιλοδαίμοσιν. Ἐπεὶ δὲ τὰ πράγματα ἐκινήθη Χριστι-
 ἀνοῖς καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων φλεγμαίνειν ἤρξατο, τὴν τοῦ και-

ώδηγησαν εἰς τὸ μέσον παρθένους ἀγνὰς καὶ οὐρανίας, ἀθί-
κτους σχεδὸν καὶ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀρρένων, καὶ ἀφοῦ τὰς
ἀπεγύμνωσαν ἀπὸ τὴν ἐσθῆτα των, διὰ νὰ τὰς ἐξευτελίσουν
προηγούμενως μὲ τὴν θέαν, ἔπειτα τὰς ἔσχισαν καὶ τὰς ἐχώ-
ρισαν εἰς δύο (ὦ πῶς νὰ ὑποφέρω, Χριστέ, τὴν μακροθυμίαν
ποῦ ἔδειξες τότε!), ἄλλοι μὲν καὶ μὲ τὰ ἴδια τους τὰ δόντια
ἔφαγαν καὶ ἐχόρτασαν μὲ τὰ ὠμὰ σπλάγχνα κατὰ τρόπον
ἀντάξιον πρὸς τὴν μανίαν των, καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκείνην τὴν τρο-
φήν ἐπρόσθεσαν καὶ ἄλλην, τὴν συνηθισμένην καὶ καθιερωμέ-
νην· ἄλλοι δέ, ἐνῶ ἀκόμη τὰ σπλάγχνα ἐσπαρταροῦσαν, ἀφοῦ
τὰ ἀνέμιξαν μὲ τροφήν προωρισμένην διὰ χοίρους, ἐξαπέλυ-
σαν τοὺς πλέον ὀρμητικούς ἀπὸ τοὺς χοίρους, διὰ νὰ δημι-
ουργήσουν τὸ θέαμα ἐκεῖνο νὰ βλέπουν σάρκας νὰ τρώγονται
μὲ κριθὰς καὶ νὰ σπαράσσωνται, τροφήν ἀνάμικτον, ἡ ὁποία
διὰ πρώτην καὶ τότε φοράν ἐβλέπετο καὶ ἠκοῦετο, τὴν ὁποίαν
μόνον εἰς τοὺς δαίμονάς του ἦτο ἱκανὸς νὰ προσφέρῃ ὡς τρο-
φήν ὁ δημιουργὸς αὐτῶν, ὅπως ἄλλωστε καὶ καλῶς τοὺς προ-
σέφερον ἀπὸ τὸ αἷμα ἐκεῖνο καὶ τὴν πληγὴν, τὴν ὁποίαν ἐδέχθη
εἰς τὰ σπλάγχνα, ἔστω καὶ ἂν οἱ ἄθλιοι δείχνουν ἀναισθησίαν
πρὸς αὐτὰ καὶ οὔτε συνετίζονται ἀπὸ τὴν δυσσέβειαν.

88. Τὸ δὲ ἐπεισόδιον τοῦ θαυμασίου Μάρκου καὶ τῶν Ἄρεθου-
σίων, ποῖος εἶναι τόσον ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκουμένην μας, ὥστε νὰ
τὸ ἀγνοῇ καὶ νὰ μὴ προλαμβάνῃ εἰς τὴν διήγησιν αὐτὸν ποῦ τὸ
ἀναφέρει; Αὐτὸς ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦ μεγάλου, σύμφωνα μὲ
τὴν δοθεῖσαν τότε εἰς τοὺς Χριστιανούς ἐξουσίαν, ἀφοῦ κατη-
δάφισε κάποιον οἰκητήριον δαιμόνων, μετέστρεψε πολλοὺς
ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν πλάνην εἰς τὴν σωτηρίαν,
ὄχι ὀλιγώτερον ἔνεκα τῆς λαμπρότητος τοῦ βίου ἀπὸ ὅσον
μὲ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, μὲ τὴν ὁποίαν προεκάλεσε πολλὴν
ὀργὴν εἰς τοὺς Ἄρεθουσίους, μᾶλλον δὲ εἰς τοὺς ἐκ τῶν Ἄρε-
θουσίων φίλους τῶν δαιμόνων. "Ὅταν δὲ ἡ κατάστασις ἐστρά-
φη κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἤρχισαν τὰ πνεύματα τῶν ἐθνι-

- ροῦ δυναστείαν οὐκ ἔφυγε. Φιλοῦσι γὰρ οἱ δῆμοι, κἂν πρὸς τὸ παρὸν κατὰσχωσι τὰς ὀργάς, ὡσπερ πῦρ ἐμφωλεῦον ἕλαις ἢ ῥεῦμα βία κρατούμενον, εἰ καιροῦ λάβωιντο, ἀνάπτεσθαι τε καὶ ἀναρῆθῆνυσθαι. Ὁρῶν οὖν τὴν τοῦ δήμου κίνησιν ἐπ' αὐτόν,
- 5 οὐδὲν μέτριον ἢ ἐννοούντων ἢ ἀπειλούντων, τὰ μὲν πρῶτα δρασμὸν βουλευέται, οὐ δι' ἀνανδρίαν μᾶλλον ἢ τὴν φεύγειν ἐκ πόλεως κελεύουσιν ἐντολήν, καὶ ὑποχωρεῖν τοῖς διώκταις, χρῆναι γὰρ μὴ τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖν μόνον Χριστιανούς ὄντας·
- 10 μὴδὲ εἰ λίαν εἶεν ἀνδρειότατοί τε καὶ καρτερικώτατοι, ἀλλὰ καὶ τῶν διωκόντων φείδεσθαι, ὡς, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦγον μέρος, μὴ τῷ κινδύνῳ τι συνεσφῆρειν τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ ἦσθετο πολλῶν μὲν δι' αὐτὸν ἐλκομένων καὶ ἀγομένων, πολλῶν δὲ τῶν περὶ ψυχῆς τρεχόντων διὰ τὴν τῶν διωκόντων ὀμότητα· οὐκ ἠνέσχετο τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀσφαλεῖ τοὺς ἄλλους περιορᾶν
- 15 κινδυνεύοντας· καὶ διὰ τοῦτο βουλευέται βουλὴν ἀρίστην τε καὶ φιλοσοφωτάτην· ἐκ τῆς φυγῆς ἐπάγεισι καὶ τῷ δήμῳ φέρων ἑαυτὸν ἐκδίδωσι χρῆσθαι ὅτι βούλοιντο καὶ πρὸς τὴν τοῦ καιροῦ παρατάσσεται δυσκολίαν. Ἐνταῦθα τί μὲν ἀπὴν τῶν δεινῶν; τί δὲ οὐκ ἐπενοεῖτο βαρύτερον; ἄλλων ἄλλο τι συν-
- 20 εἰσφερόντων πρὸς ἑνὸς κακοῦ συμφωνίαν, οὐδὲ τὸ φιλόσοφον τοῦ ἀνδρὸς αἰδουμένων, εἰ μὴ τι ἄλλο, τῶν ἐγκειμένων· διὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ πλέον ἀγανακτούντων, ὅτι περιφρόνησιν αὐτῶν μᾶλλον ἢ ἀνδρείαν πρὸς τοὺς κινδύνους τὴν τοῦ ἀνδρὸς παρουσίαν ἐνόμιζον.
- 25 89. Ἦγετο γέρον ἱερεὺς, ἀθλητῆς ἐθελοντῆς διὰ μέσης τῆς πόλεως, αἰδέσιμος τὴν ἡλικίαν, τὴν πολιτείαν αἰδεσιμώτερος πᾶσι πλὴν τῶν διωκόντων καὶ τυραννούντων· ἦγετο δὲ ἡλικία

κῶν νὰ ὀξύνωνται, δὲν ἀπέφυγε τὴν βαναυσότητα τοῦ καιροῦ. Διότι οἱ λαοὶ ἀρέσκονται, ἔστω καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν συγκρατοῦν τὴν ὀργήν, ὡσὰν φωτιὰ πού κρύπτεται μέσα εἰς τὰ ξύλα, ἢ ρεῦμα πού μὲ δυσκολίαν συγκρατεῖται, ὅταν εὗρουν εὐκαιρίαν ν' ἀνάπτουν καὶ νὰ ἐκρήγνυνται. Βλέπων λοιπὸν τὴν ἐναντίον του ὀρμὴν τοῦ ὄχλου ὃ ὁποῖος δὲν εἶχε συνήθεις προθέσεις καὶ ἀπειλάς, εἰς τὴν ἀρχὴν ἐσκέφθη νὰ δραπετεύσῃ, ὄχι ἀπὸ ἀνανδρείαν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπακούων εἰς τὴν ἐντολὴν ἢ ὁποῖα παραγγέλλει νὰ φεύγωμεν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν¹ καὶ νὰ ὑποχωρῶμεν πρὸ τῶν διωκτῶν. Διότι δὲν πρέπει νὰ βλέπωμεν μόνον τὰ ἰδικὰ μας, ὄντες Χριστιανοί, οὔτε καὶ ἔαν εἴμεθα πολὺ ἀνδρεῖοι καὶ καρτερικοί, ἀλλὰ νὰ φροντίζωμεν καὶ διὰ τοὺς διώκτας, μήπως δηλαδή, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, μὲ τὸν κίνδυνον προσφέρωμεν κάτι καλὸν εἰς τοὺς πολεμίους. Ὅταν ὁμως ἀντελήφθη ὅτι πολλοὶ ἐξ αἰτίας του συνελαμβάνοντο καὶ ἐσύροντο καὶ πολλοὶ διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ χάσουν τὴν ζωὴν των ἐξ αἰτίας τῆς ὀμότητος τῶν διωκτῶν, δὲν ἠνείχετο μὲ τὸν ἑαυτὸν του ἀσφαλῆ νὰ βλέπῃ τοὺς ἄλλους νὰ κινδυνεύουν καὶ διὰ τοῦτο ἐσκέφθη ἰδέαν ἀρίστην καὶ πολὺ φιλοσοφικὴν. Ἐπανέρχεται ἀπὸ τὴν ἐξορίαν καὶ παραδίδει τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν ὄχλον διὰ νὰ τὸν κάνουν ὅ,τι θέλουν καὶ τάσσεται ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν δυσκολίαν τῶν περιστάσεων. Ἐδῶ ποῖον ἀπὸ τὰ δεινὰ ἀπουσίαζεν; Τί δὲ τὸ πλέον βαρὺ δὲν ἔπενοεῖτο; Ὁ καθένας κάτι συνεισέφερεν ἀπὸ συμφώνου πρὸς τὸ ἓνα κακὸν, χωρὶς νὰ σέβωνται οὔτε τὴν ἐγκαρτέρησιν τοῦ ἀνδρὸς, ἂν ὄχι κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅσα εἶχεν ἐκεῖνος, ἀντιθέτως μάλιστα. Ἔνεκα τούτου ἠγανάκτων περισσότερον, διότι ἐξελάμβαναν τὴν καρτερικότητα τοῦ ἀνδρὸς ὡς περιφρόνησιν πρὸς αὐτοὺς μᾶλλον παρά ὡς ἀνδρείαν ἔναντι τῶν κινδύνων.

89. Ὡδηγεῖτο γέρων ἱερεὺς, ἐθελοντικὸς ἀθλητῆς διὰ μέσου τῆς πόλεως, σεβαστὸς τὴν ἡλικίαν, σεβαστότερος ὡς πρὸς τὴν πολιτείαν του εἰς ὅλους πλὴν τῶν διωκτῶν καὶ τυράννων.

πάση καὶ τύχῃ, οὐ τῷ μὲν, τῷ δ' οὐ· πᾶσι δὲ ὁμοίως, ἀνδράσι, γυναιξί, νέοις, πρεσβύταις, ὅσοι τε τὰ πολιτικὰ διώκουν, καὶ ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας. Ἄγων δὲ ἦν ἅπασιν εἰς ἀλλήλους ὑπερβαλέσθαι τῇ περὶ τὸν πρεσβύτην θρασύτητι· καὶ μέρος εὐσεβείας ἅπασιν ἐνομιζέτο, ὅτι πλεῖστα ἐκείνον δρᾶσαι κακά, καὶ γέροντα νικῆσαι ἀθλητῆν κατὰ πάσης ἀγωνιζόμενον τῆς πόλεως· εἴλκετο διὰ πλατειῶν, ὠθεῖτο κατ' ὑπονόμων· τῶν τριχῶν εἴλκετο, οὐκ ἔστιν ὅτου μὴ μέρους τοῦ σώματος, μιγνυμένης τῇ αἰκία τῆς ὕβρεως, παρὰ τῶν ἀξίως ἐν Μίθρου ταῦτα κολαζομένων· ποσὶν ἐκ παίδων μετέωρος ἀντεπέμπετο, γραφίσι· ὑποδεχομένων τὸ γενναῖον σῶμα, καὶ παίγνιον ποιουμένων τὴν τραγωδίαν· πῖσμασι τὰς κνήμας ἐθλίβετο μέχρις ὀστέων αὐτῶν· λίνοις τὰ ὄτα διετέμετο, καὶ τούτων τοῖς στερῆτοτάτοις καὶ λεπτοτάτοις· σαργάνῃ πρὸς ὕψος αἰρόμενος, μέλιτι καὶ γάρῳ διάβροχος, σφηξὶ καὶ μελίσσαις ἐξαίνετο μεσούσης ἡμέρας, ἡλίου τὸ φλογῶδες ἐλλάμποντος· καὶ τοῦ μὲν τὰς σάρκας ἐκτῆκοντος, τοῖς δὲ θερμοτέραν ποιοῦντος τὴν βρωσιν τῶν μακαρίων ἐκείνων σαρκῶν, οὐ γὰρ ἀθλίων ἂν εἴποιμι.

Ἐνταῦθα δὴ λέγεται, ὡς ἂν καὶ τοῦτο ἀξιωθεῖη γραφῆς, ὁ πρεσβύτης ἐκεῖνος καὶ νέος πρὸς τοὺς ἀγῶνας (μηδὲ γὰρ ἐν τοῖς δεινοῖς τὸ φαιδρὸν ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐντροφᾶν ταῖς βασάνοις), τὸ μνημονευόμενον ἐκεῖνο καὶ ἀδόκιμον ἐπειπεῖν· ὡς ἐπαινοῖ τὸ σύμβολον, ἑαυτὸν μὲν ὑψηλὸν ὄρων, ἐκείνους δὲ ταπεινοὺς καὶ κάτω κειμένους· τοσοῦτον περιῆν τῶν κρα-

᾽Ωδηγεῖτο δὲ ἀπὸ ἀνθρώπους κάθε ἡλικίας καὶ τυχαίους, ὄχι μόνον ἀπὸ μίαν κατηγορίαν, ἀπὸ ἄλλην δὲ ὄχι· καὶ ἀπὸ ὅλους καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀπὸ ἀνδρας, γυναῖκας, νέους καὶ ἡλικιωμένους, ἐκείνους ποὺ ἐπιδιώκουν τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ ἐκείνους ποὺ κατέχουν ὑψηλὰς κοινωνικὰς θέσεις. Ὅλοι δὲ ἡγωνίζοντο δι' ἓνα πρᾶγμα, πῶς νὰ ὑπερβάλουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ πρεσβύτου θρασύτητα· καὶ ἐθεωρεῖτο ἀπὸ ὅλους εἶδος εὐσεβείας, ἐπειδὴ εἶχε διαπράξει τάχα πολλὰ κακὰ καὶ γέρων ἀθλητῆς αὐτὸς ἐνίκησεν ἀγωνιζόμενος ἐναντίον ὀλοκλήρου τῆς πόλεως. Ἐσύρετο διὰ μέσου πλατειῶν, ὠθεῖτο πρὸς ὑπονόμους· ἐσύρετο ἀπὸ τὰς τρίχας· δὲν ὑπάρχει μέλος τοῦ σώματος ποὺ νὰ μὴ ὑπέστη μαζί με τὰς κακώσεις καὶ ταπεινώσιν ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐφήρμοζαν τὰ βασανιστήρια αὐτὰ ἐπαξίως πρὸς τὸν Μίθραν. Ὑψοῦτο μετέωρος ἀπὸ τοὺς πόδας ὑπὸ τῶν παιδίων, τὰ ὅποια ὑπεδέχοντο τὸ γενναῖον σῶμά του με ὄξέα ὄργανα γραφῆς καὶ ἔκαμναν παίγνιον των τὴν τραγωδίαν. Ἐθλίβετο εἰς τὰς κνήμας με πιέσεις μέχρι τῶν ὀστέων. Διευρυπᾶτο εἰς τὰ ὦτα με πολὺ λεπτὰς καὶ στερεὰς ἴνας ἀπὸ λίνον. Βασταζόμενος ὑψηλὰ με κάλαθον κατάβρεκτος με μέλι καὶ ἄλμην, ἐκεντᾶτο ἀπὸ σφήκας καὶ μελίσσας ἐνῶ ἦτο μεσημβρία καὶ ὁ ἥλιος ἠϋξανε με τὰς καυστικὰς ἀκτῖνας τὴν φλόγωσιν· καὶ ἐκείνου μὲν τὰς σάρκας τὰς ἔλειωνεν ἐντελῶς, εἰς αὐτὰς δὲ ἔκαμνε περισσότερον ἐμπαθῆ τὴν βρῶσιν τῶν μακαρίων ἐκείνων σαρκῶν, διότι δὲν ἤμπορῶ νὰ εἰπῶ ἀθλίω.

Ἐδῶ λοιπὸν λέγεται, διὰ νὰ ἀξιωθῆ καὶ αὐτὸ νὰ γραφῆ, ὅτι ὁ πρεσβύτης ἐκεῖνος, ἀλλὰ νέος ὡς πρὸς τοὺς ἀγῶνας (διότι οὔτε καὶ κατὰ τὰ βασανιστήρια ἐγκατέλειπε τὴν εὐθυμίαν, ἀλλ' ἀντιθέτως εὗρισκεν εὐχαρίστησιν εἰς τὰ βασανιστήρια), εἶπεν ἐπιπροσθέτως ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρεται καὶ διαθρυλεῖται, ὅτι ἐπαινεῖ τὸ σύμβολον τοῦ σταυροῦ, διότι ἀπὸ τὸ ὕψος του ἔβλεπε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑψηλόν, ἐκείνους δὲ ταπεινοὺς καὶ χαμηλοὺς. Τόσον πολὺ ὑπερεῖχεν ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας καὶ τόσον

τούντων καὶ οὕτως ἦν πόρρω τῶν λυπηρῶν, ὡς ἄλλω παρῶν κινδυνεύοντι, καὶ πομπὴν ἄλλ' οὐ συμφορὰν τὸ πρᾶγμα ποιούμενος.

90. Καίτοι ταῦτα τίς οὐκ ἂν ἠδέσθη τῶν καὶ μετρίως ἐπι-
 5 εικῶν τε καὶ φιλανθρωπῶν; Ἄλλ' οὐκ ἐκείνους γε εἶασεν ὁ καιρός, οὐδὲ ἡ τοῦ βασιλέως ὁρμή, τὸ ἀπάνθρωπον ἀπαιτούσα καὶ δῆμους καὶ πόλεις καὶ ἄρχοντας, εἰ καὶ μὴ τοῖς πολλοῖς ἐδόκει τῶν ἀγροούντων τὸ βᾶθος τῆς ἐκείνου κακοηθείας. Τοιαῦτα ἡμῖν τὰ τοῦ στεῤῥοῦ γέροντος. Καὶ ταῦτα ὑπὲρ τίνος;
 10 ἵνα χρυσῶν ἓνα μὴ πρόηται τοῖς βασανισταῖς, ᾧ καὶ δῆλον, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας διεκατέρει. Ἔως μὲν γὰρ βαρυντάτην ποιησάμενοι τοῦ ναοῦ τὴν ἀποτίμησιν τὸ πᾶν ἤτουν χρυσίον, ἢ αὐτόν γε ἀναδείμασθαι τὸν νεὼν ἐκέλευον, ἐδόκει τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐπιτάγματος μᾶλλον ἢ τὸ εὐσεβὲς τῆς ψυχῆς ποι-
 15 εῖν ἐκείνῳ τὴν ἔνστασιν· ἐπεὶ δὲ νικῶν αὐτοὺς κατὰ μικρὸν τῇ καρτερίᾳ καὶ ὑφαιρῶν αἰεὶ τι τῆς ἀποτιμήσεως, τελευταῖον εἰς τοῦτο κατέστησεν, ὡς κομιδῇ μικρὸν εἶναι τὸ αἰτούμενον, καὶ ὅσον ὀᾶστον καταβαλεῖν· καὶ ἴσος ἀγὼν ἦν τοῖς μὲν νικῆσαι τῷ καὶ ὀτιοῦν λαβεῖν, τῷ δὲ μὴ κρατηθῆναι τῷ μηδέ
 20 ὄλως καταβαλεῖν, καίτοι πολλῶν ὄντων τῶν καὶ πλεῖον συνεισφέρειν προθυμουμένων οὐ μόνον διὰ τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τοῦ ἀνδρὸς ἀνάλωτον καὶ ἀήττητον· τηρικαῦτα ἐδείχθη σαφῶς οὐ περὶ χρημάτων, ἀλλὰ περὶ τοῦ εὐσεβοῦς τὸν ἄγωνα τιθέμενος.

25 91. Ἄρ' οὐν ἐπεικειάς ταῦτα καὶ ἡμερότητος, ἢ τούναντίον θράσους καὶ ἀπανθρωπίας ἐστὶ γνωρίσματα, λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τὸν φιλόσοφον βασιλέα θαυμάζοντες. Ἐγὼ μὲν οὐδένα τῶν πάντων ἀπορεῖν οἶμαι τῆς δικαίας καὶ ἀληθοῦς ἀποκρίσεως.

μακράν ἀπὸ τὰ βασανιστήρια εὕρισκετο, ὡσάν νὰ ἦτο παρῶν ἐνῶ ἐκινδύνευεν ἄλλος, καὶ ἐξελάμβανε τό πρᾶγμα ὡς τελετὴν καὶ ὄχι ὡς συμφορὰν.

90. Καὶ αὐτὰ βεβαίως ποῖος δὲν θὰ τὰ ἐσέβeto ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι ἔστω καὶ μετρίως ἐπιεικεῖς καὶ φιλόανθρωποι; Ἐκείνους ὁμως δὲν τοὺς ἀφῆκεν ἡ περίστασις, οὔτε ἡ ὁρμὴ τοῦ βασιλέως, ἡ ὁποία ἀπῆττει τὴν ἀπανθρωπίαν ἀπὸ τοὺς ὄχλους, τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἄρχοντας, ἂν καὶ τοῦτο δὲν ἐφαίνετο καλὸν εἰς τοὺς πολλοὺς οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦσαν τὸ βαθύτερον αἴτιον τῆς κακοθείας του. Τοιαῦτα ἦσαν δι' ἡμᾶς τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἄκαμπτον γέροντα. Καὶ αὐτὰ χάριν τίνος; Διὰ νὰ μὴ παραδώσῃ ἓνα χρυσοῦν εἰς τοὺς βασανιστάς, αὐτὸς περὶ τοῦ ὁποίου εἶναι φανερόν ὅτι ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐνέμενε μὲ καρτερίαν. Διότι ὅσον καιρόν, κάμνοντες πολὺ μεγάλην τὴν ἀποτίμησιν τοῦ ναοῦ, ἐζήτησαν ὅλον τὸ χρυσίον, ἡ διέτασσαν αὐτὸς νὰ ἀνεγείρῃ τὸν ναόν, ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀδυναμία ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς μᾶλλον, παρὰ ἡ εὐσέβεια τῆς ψυχῆς του τὸν ἔκαμνε νὰ ἀνθίσταται. Ὅταν ὁμως, νικῶν αὐτοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὴν καρτερικότητά του καὶ ἐλαττώνων ὅλον ἐν κατὰ τι τὴν ἀποτίμησιν, κατέληξε τελευταῖα εἰς τοῦτο, νὰ εἶναι πολὺ μικρὸν τὸ αἰτούμενον ποσὸν καὶ τόσον ὥστε νὰ δύναται εὐκολώτατα νὰ καταβληθῇ, καὶ κατεβάλλετο ἴση προσπάθεια ἀπὸ αὐτοὺς μὲν νὰ νικήσουν μὲ τὸ νὰ λάβουν ὅ,τιδήποτε, ἀπὸ ἐκεῖνον δὲ νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ μὴ καταβάλλῃ τίποτε, ἂν καὶ πολλοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπροθυμοποιοῦντο νὰ συνεισφέρουν καὶ περισσότερα, ὄχι μόνον ἐνεκα εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὅτι ὁ ἀνὴρ ἔμεινεν ἀπόρθητος καὶ ἀνίκητος, τότε ἀπεδείχθη σαφῶς ὅτι δὲν ἠγωνίζετο διὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ χάριν τῆς εὐσεβείας.

91. Εἶναι λοιπὸν αὐτὰ γνωρίσματα ἐπιεικείας καὶ ἡμερότητος ἢ, ἀντιθέτως, θράσους καὶ ἀπανθρωπίας, ἃς μᾶς εἰποῦν αὐτοὶ ποὺ θαυμάζουν τὸν φιλόσοφον βασιλέα. Ἐγὼ μὲν νομίζω, ὅτι κανεὶς ἀπὸ ὄλους δὲν ἀμφιβάλλει περὶ τῆς δικαίας καὶ ἀληθοῦς

Καὶ οὕτω προστέθεικα, ὅτι τῶν σεσωκότων τὸν ἐξάριστον, ἠγίκα τὸ γένος αὐτῷ πᾶν ἐκινδύνευε, καὶ διὰ κλοπῆς ὑπεξαγαγόντων, εἰς οὗτος ἦν ὑπὲρ οὗ τάχα μόνου δικαίως ταῦτα ἐπασχε καὶ πλείω προσπαθεῖν ἄξιός ἦν, ὅτι κακὸν τοσοῦτο

5 τῇ οἰκουμένῃ πάση σφῶζων ἐλάνθανε. Φασί τοι διὰ ταῦτα καὶ τὸν τηρικαῦτα ὑπαρχον (γενέσθαι γὰρ ἄνδρα Ἕλληνα μὲν τὴν θρησκείαν, τὸν τρόπον δὲ ὑπὲρ Ἕλληνα, καὶ κατὰ τοὺς ἀρίστους τῶν πάλαι καὶ νῦν ἐπαινουμένων), ἐκεῖνο πρὸς τὸν βασιλέα μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, οὐ φέροντα τὸ πολυειδὲς τῆς

10 τοῦ ἀνδρὸς αἰκίας καὶ καρτερίας. Οὐκ αἰσχυνόμεθα, βασιλεῦ, παρὰ τοσοῦτον ἠτιώμενοι πάντων Χριστιανῶν, ὡς μηδὲ γέροντος ἑνὸς κρατεῖν δυνηθῆναι πάσας διεξεληθόντος βασάνους; Καὶ οὐ κρατῆσαι μὴ μέγα, τούτου πῶς οὐ τῆς ἐσχάτης συμφορᾶς ἀπελθεῖν ἠτιημένους; Καί, ὡς εἶοικε, τοῖς αὐτοῖς ὑπαρ-

15 χοι μὲν ἠσχύνοντο, βασιλεῖς δὲ ἐκαλλωπίζοντο. Τούτων τί ἂν γένοιτο τοῖς δρωσι μᾶλλον ἀθλιώτερον ἢ τοῖς πάσχουσι; Τὰ μὲν δὴ τῶν Ἀρεθουσίων τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα, ὡς μικρὰν εἶναι τὴν Ἐχέτον καὶ Φαλάριδος ἀπανθρωπίαν πρὸς τὴν ἐκείνων ὠμότητα, μᾶλλον δὲ τοῦ ταῦτα πείθοντος

20 καὶ κατασκευάζοντος· εἶπερ τοῦ σπέρματος τὰ βλαστήματα καὶ τοῦ πνεύματος τὰ ναύγια.

92. Τᾶλλα δὲ οἷα καὶ ὅσα; Τίς ἂν μοι δοίῃ τὴν Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου σχολὴν τε καὶ γλῶτταν, ἵνα καὶ τῷ μέλλοντι χρόνῳ παραδῶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πονηρίαν, καὶ στηλιτευθῇ τοῖς

25 μετέπειτα τὰ τοῦ καιροῦ διηγήματα; Σιωπήσομαι τὸν Ὀρόντην καὶ τοὺς νυκτερινοὺς νεκρούς, οὓς τῷ βασιλεῖ συν-

51. Μυθικός ἦρωας, ποῦ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ἐφόνησε πολλοὺς Πέρσας μὲ τὸ ὕνιον τοῦ ἀρότρου του.

52. Τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος (580 - 554) π.Χ.) ὀνομαστός διὰ τὴν σκληρότητά του.

53. Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Συρίας, πηγάζων ἐκ τοῦ μεταξὺ Λιβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου ὄροπεδίου καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Φοινικικὸν κόλπον παρὰ τὴν Σελεύκειαν.

ἀπαντήσεως. Καὶ δὲν ἐπρόσθεσα ἀκόμη ὅτι ὁ Μάρκος αὐτὸς ἦτο ἕνας ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔσωσαν τὸν ἀχρεῖον, ὅταν ἐξ αἰτίας του ἐκινδύνευεν ὁλόκληρον τὸ ἔθνος, καὶ τὸν ἔβγαλαν μὲ ἀπαγωγήν. Ὑπὲρ αὐτοῦ μόνου ἴσως δικαίως ὑπέφερον αὐτὰ καὶ ἦτο ἀξίος νὰ ὑποστῇ περισσότερα, ἐπειδὴ χωρὶς νὰ θέλῃ ἔγινεν αἴτιος τόσον μεγάλου κακοῦ εἰς τὴν οἰκουμένην. Λέγουσι μάλιστα ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ὁ τότε ὑπαρχος (ὁ ὁποῖος ἦτο ἐθνικὸς μὲν τὴν θρησκείαν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν συμπεριφορὰν περισσότερον ἀπὸ ἐθνικὸς καὶ μεταξὺ τῶν ἀρίστων ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπηνοῦντο καὶ τότε καὶ τώρα), μὴ ὑποφέρων τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα βασανιστήρια ποὺ ὑφίστατο ὁ ἀνὴρ καὶ τὴν καρτερικότητά του, εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα μὲ θάρρος τὸ ἐξῆς: Δὲν ἐντρέπομεθα, βασιλεῦ, νὰ νικώμεθα τόσον πολὺ ἀπὸ ὅλους τοὺς Χριστιανούς, ἀφοῦ δὲν ἤμπορέσαμεν νὰ καταβάλωμεν οὐτὲ ἕνα γέροντα, ὁ ὁποῖος ὑπέμεινεν ὅλα τὰ βασανιστήρια; Καὶ ἂν τὸ νὰ καταβάλωμεν αὐτὸν δὲν εἶναι σπουδαῖον, δὲν θὰ ἦτο ἐσχάτη συμφορὰ νὰ ἀπέλθωμεν ἡττημένοι; Ἄλλ', ὅπως φαίνεται, μὲ τὰ ἴδια πράγματα οἱ μὲν ὑπαρχοὶ ἐντρέποντο, οἱ δὲ βασιλεῖς ἔκαυχῶντο. Ἀπὸ αὐτὰ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ πῶς ἄθλιον εἰς τοὺς δράστας μᾶλλον πᾶρὰ εἰς ἐκείνους ποὺ τὰ ὑφίστανται.

Τὰ τῶν Ἀρεθουσίων λοιπὸν τοιαῦτα ἦσαν καὶ ἔτσι εἶχαν ὥστε ἡ ἀπανθρωπία τοῦ Ἐχέτου¹ καὶ τοῦ Φαλάριδος² νὰ εἶναι μηδαμινὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ὠμότητα ἐκείνων, ἢ μᾶλλον ἐκείνου ὁ ὁποῖος τοὺς ἔπειθε νὰ κάνουν αὐτὰ καὶ τὰ διωργάνωνε, ἐὰν βεβαίως τὰ φυτρώματα ὀφείλονται εἰς τὸ σπέρμα καὶ τὰ ναυάγια εἰς τὸν πνέοντα ἄνεμον.

92. Τὰ ἄλλα δὲ τί εἶδους καὶ πόσα ἦσαν; Ποῖος θὰ μοῦ ἔδινε τὸν χρόνον καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου, διὰ νὰ παραδώσω καὶ εἰς τὸν ἐπερχόμενον χρόνον τὴν πονηρίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ νὰ στηλιτευθοῦν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὰ ὅσα ἔλαβαν χώραν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν; Θὰ παρασιωπήσω τὸν Ὀρόντην³ καὶ τοὺς νυκτερινούς νε-

ἐκρύπτεν οὗτος, στεινόμενος νεκδέσσει καὶ κτείνων ἀδήλως·
 ἐνταῦθα γὰρ τὰ τοῦ ἔπους εἰπεῖν οἰκειότερον. Παραδραμοῦμαι
 καὶ τῶν βασιλείων τὰ κοῖλα καὶ ἀπωτάτω, ὅσα τε ἐν λάκκοις
 καὶ φρέασι, καὶ διώρῃσι κακῶν γέμοντα θησαυρῶν τε καὶ μυ-
 5 στηρίων· οὐ μόνον τῶν ἀνατεμνομένων παίδων τε καὶ παρθένων
 ἐπὶ ψυχαγωγία καὶ μαντεία καὶ θυσίαις οὐ νενομισμέναις,
 ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας κινδυνεύόντων. Συγχωρήσωμεν,
 εἰ δοκεῖ, ταῦτα, οἷς ἀκακείνος ἤσχύετο, τοῦτό γε ποιῶν μέτριον·
 10 δῆλον δὲ τῷ κρύπτειν ἐπιχειρεῖν, ὡς οὐκ εὐπρεπὲς ὄν τὸ ἅγος
 δημοσιεύεσθαι· τὰ μὲν γὰρ Καισαρέων τῶν ἡμετέρων, τού-
 των δὲ τῶν μεγαλοφυῶν καὶ θερμῶν εἰς εὐσέβειαν, οὕτως ὑπ'
 αὐτοῦ περιεληλαμένων καὶ ὑβρισμένων, ἴσως οὐδὲν ὀνειδίζειν
 ἄξιον· ἐδόκει γὰρ ὑπὲρ τῆς τύχης ἐνδίκως ἀγανακτῶν ἐν και-
 ρῷ τῆς εὐτυχίας ἀτυχησάσης, ἐπὶ ταύτην προεληλυθῆναι τὴν
 15 ἀντίδοσιν· ἐπειδὴ δεῖ τι καὶ συγχωρεῖν καὶ ἀδικία κατακρα-
 τούση.

93. Ἄλλὰ τίς οὐκ οἶδεν, ὡς δῆμον τινὸς ἐπιμανέντος Χρι-
 στιανοῖς καὶ πολλὴν μὲν ἐργασαμένων φόνον, πλείω δὲ ἀπει-
 λούντων, ἐπειδὴ μέσσην βαδίζων ὁ τοῦ ἔθνους ἄρχων τοῦ και-
 20 ροῦ καὶ τῶν νόμων· (τῷ μὲν γὰρ δουλεύειν ὄφειτο δεῖν, τοὺς δὲ
 μετρίως ἤσχύετο), καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς μὲν ἀπαγαγὼν
 Χριστιανῶν, ὀλίγοις δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπιτιμήσας, εἰτ' ἀνα-
 χθεὶς τῷ βασιλεῖ, κατηγορίας γενομένης, ἄτιμος καὶ ἀνάρπα-
 στος περὶ τούτων ἐκρίνετο, καὶ τοὺς νόμους προὔβαλλετο,
 25 καθ' οὓς ἐπιστεθῆη δικάζειν, μικροῦ μὲν ἀπήχθη τὴν ἐπὶ θα-
 νάτῳ, τέλος δέ, φιλάνθρωπίας τυχὼν, ἔξοριαν κατακρίνεται;
 Καὶ ἡ ἀπόφασις ὡς θαυμασία τε καὶ φιλάνθρωπος! Τί γὰρ
 μέγα, φησὶν ὁ δίκαιος δικαστὴς καὶ μὴ διώκων Χριστιανούς,

κρούς, τοὺς ὁποίους συνεκάλυπτεν οὗτος χάριν τοῦ βασιλέως, γέμων νεκρῶν καὶ φονεῦων ἀφανῶς· διότι ἔδῶ εἶναι προσφορώτερον ν' ἀναφέρω τὰ τοῦ ἔπους¹. Θὰ ἀντιπαρέλθω καὶ τῶν ἀνακτόρων τὰ κοιλώματα τὰ πολὺ μακρυνὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ εὐρίσκονται εἰς λάκκους καὶ φρέατα καὶ διώρυγας, γεμάτα κακοὺς θησαυροὺς καὶ μυστήρια· ὄχι μόνον τὰ παιδιὰ καὶ τὰς παρθένους ποὺ ἐτεμαχίζοντο χάριν ψυχαγωγίας καὶ μαντείας καὶ θυσιῶν ἀσυνήθων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἐγίνοντο χάριν τῆς εὐσεβείας. Ἄς συγχωρήσωμεν αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ἐκεῖνος ἠσχύνετο, ἐὰν νομίζῃ ὅτι μετριάζεται κάπως τοῦτο· ὁμως ἐκ τοῦ ὅτι ἐπεχειρεῖτο ἀπόκρυψις τῶν τελουμένων γίνεται φανερόν ὅτι τὸ μίσημα δὲν ἦτο ἄξιον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν δημοσιότητα. Αὐτὰ μὲν ἦσαν τῶν Καισαρέων τῶν ἰδικῶν μας· αὐτῶν δὲ τῶν μεγαλοφυῶν καὶ θερμῶν εἰς τὴν εὐσέβειαν, οἱ ὁποῖοι τόσον ἐβασανίσθησαν καὶ ὑβρίσθησαν ἀπὸ αὐτόν, ἴσως δὲν εἶναι ἄξιον νὰ κατηγοροῦμεν· διότι ἐνόμιζεν ὅτι, ἐπειδὴ ἠγανάκτει δικαίως ὑπὲρ τῆς τύχης, ἡ ὁποία ἐν καιρῷ εὐτυχίας ἠτύχησεν, ἔφθασεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀνταπόδοσιν· πρέπει ἄλλωστε νὰ συγχωρῶμεν κατὰ τι καὶ εἰς τὴν κυριαρχοῦσαν ἀδικίαν.

93. Ἀλλὰ ποῖος δὲν γνωρίζει, ὅτι ὅταν κάποιος ὄχλος ἐξεμάνῃ ἐναντίον Χριστιανῶν καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς, ἠπειλήσαν δὲ περισσοτέρους, ἐπειδὴ ὁ ἄρχων τοῦ ἔθνους ἀκολουθῶν μέσην μεταξὺ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν νόμων ὁδὸν (διότι τὰς μὲν περιστάσεις ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ ὑπηρετῇ, τοὺς δὲ νόμους ἔλαφρῶς ἠσχύνετο) καὶ ἔνεκα τούτου πολλοὺς μὲν ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπήγαγεν, ὀλίγους δὲ ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἐπετίμησεν, ἔπειτα, κατόπιν καταγγελίας, προσαχθεὶς εἰς τὸν βασιλέα χωρὶς τιμᾶς καὶ βιαίως, ἀνεκρίνετο περὶ αὐτῶν καὶ προέβαλλε ὡς δικαιολογίαν τοὺς νόμους βάσει τῶν ὁποίων τοῦ ἀνετέθη τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ, καὶ παρ' ὀλίγον μὲν νὰ ὀδηγηθῇ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου, τελικῶς ὁμως τυχῶν ἐπιεικείας κατεδικάσθη εἰς ἔξορίαν; Καὶ πόσον θαυμασία καὶ φιλόανθρωπος ἡ ἀπόφασις! Διότι πόσον σπουδαῖον εἶναι, εἶπεν ὁ δίκαιος

εἰ Γαλιλαίους δέκα μία χεῖρ Ἑλληνικὴ κατειργάσατο; Ταῦτα οὐκ ὤμοτης περιφανής; ταῦτα οὐ πρόγραμμα διωγμοῦ καὶ πολὺ γε τῶν δημοσιᾶ προτιθεμένων ἐναργέστερον καὶ φοβερώτερον; Τί γὰρ διαφέρει τοῦ κίνδυνον προγράψαι Χριστιανούς τὸ τοῖς διώκταις Χριστιανῶν ἠδόμενον φαίνεσθαι, καὶ μέγα ἔγκλημα ποιεῖσθαι τὸ μετριάξιν; Τὸ γὰρ βούλεσθαι βασιλέως ἀγραφὸς ἐστὶ νόμος, τῷ κράτει συνηγορούμενος, καὶ πολὺ γε τῶν γραπτῶν ἰσχυρότερος, τῶν οὐ δυναστεία βοηθουμένων.

10 94. Οὐ, φασὶν οἱ τὰ ἐκείνου σέβοντες καὶ τὸν νέον ἡμῖν Θεὸν ἀναπλάττοντες, τὸν ἠδὸν καὶ φιλάνθρωπον· ἀλλ' ὅτι μὴ δημοσιᾶ διωκέσθωσαν Χριστιανοὶ προὔθηκε, καὶ πάντα πασχέτωσαν, ὅσα δοκεῖ τοῖς διώκουσιν, ἀφιέντες αὐτὸν τῆς τοῦ διώκειν αἰτίας. Τὴν ὕδραν δὲ οὐδεὶς πώποτε εἶπεν ἡμερον, ὅτι ἐννέα
15 κεφαλὰς ἀντὶ μᾶς προὔβάλλετο, εἴ τι τῷ μύθῳ πειστέον· οὐδὲ τὴν Παταρικὴν Χίμαιραν, ὅτι τρεῖς καὶ ἀνομοίους, ὥστε εἶναι φοβερωτέραν ἢ τὸν ἐν ἄδου Κέρβερον, ὅτι τσαύτας τε καὶ ὁμοίας ἢ τὸ θαλάττιον κακὸν τὴν Σκύλλαν, ὅτι ἐξ ἐν κύκλῳ καὶ φευκτοτάτας· καίτοι γε τὰ ἄνω, φασὶν, ἀπὸ τῆς χορηστᾶ
20 καὶ φιλάνθρωπα, καὶ εἰς ὅψιν οὐκ ἀηδῆ· κόρη γὰρ ἦν πρὸς ἡμᾶς τι συγγενὲς ἔχουσα· αἱ δὲ ἀπὸ τούτου κυνώδεις κεφαλαὶ καὶ θηριώδεις οὐδενὸς ἦσαν ἀγαθοῦ, στόλους ὄλους ἀρπάζουσαι, καὶ μηδὲν εἰς κίνδυνον διαφέρουσαι τῆς ἀντιθέτου

1. Ἐνυδρον μυθικὸν τέρας τὸ ὁποῖον ἐφόρευεν ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὴν λίμνην Λέρνην τῆς Ἀργολίδος.

2. θυγάτηρ τοῦ Τυφώεως καὶ τῆς Ἐχιδνης, τῆς ὁποίας ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος ἦσαν λέοντος, τὸ κάτω μέρος δράκοντος, τὸ δὲ μέσον αὐτῆς αἰγός. Τέρας φοβερόν τὸ ὁποῖον ἐφόρευεν ὁ ἥρωϊς Βελλεροφόντης εἰς τὴν Λυκίαν.

3. Φοβερός καὶ ἀπιστος κύων φύλαξ, ὁ ὁποῖος ἐπαγρυπνεῖ ἐπαύστως εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ἄδου (Ἡσιόδου, Θεογονία, 311, 769 ἐ.).

4. Τερατώδες ὄν, φόβος καὶ τρόμος τῶν ναυτῶν (Ὀδύσεια, Μ, 73 ἐ.) θυγάτηρ τῆς Λαμίας, ἄλλου ἀδηφάγου τέρατος, ἦτο ἀρχικῶς ὡραία θα-

καὶ μὴ διώκων τοὺς Χριστιανούς δικαστής, ἐὰν ἕνας ἔθνικὸς κατέβαλε δέκα Γαλιλαίους; Αὐτὰ δὲν εἶναι ὠμότης προφανής; Αὐτὰ δὲν εἶναι κήρυξις διωγμοῦ καὶ μάλιστα πολὺ πιὸ ἐμφανὴς καὶ φοβερὸς ἀπὸ τοὺς κηρυσσομένους δημοσίως; Διότι κατὰ τί διαφέρει τὸ νὰ φαίνεσαι ὅτι εὐχαριστεῖσαι μὲ τοὺς διώκτας τῶν Χριστιανῶν καὶ νὰ θεωρῆς μέγα ἔγκλημα τὴν μετρίαν ἔναντι αὐτῶν στάσιν, ἀπὸ τοῦ νὰ προγράψῃς ἀπειλὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν; Διότι ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως εἶναι ἀγραφὸς νόμος, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὴν ἰσχύν, καὶ μάλιστα πολὺ ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς γραπτούς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐνισχύονται ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν.

94. Ὁχι, λέγουν ὅσοι σέβονται τὰς πράξεις ἐκείνου καὶ μᾶς ἀναπλάττουν τὸν νέον θεόν, τὸν εὐχάριστον καὶ φιλόανθρωπον· ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν διεκήρυξε δημοσίως νὰ διώκωνται οἱ Χριστιανοὶ καὶ νὰ ὑφίστανται ὅλα ὅσα φαίνονται εὐλόγα εἰς τοὺς διώκτας, ἀπαλλάσσει αὐτὸν τῆς κατηγορίας τῆς διώξεως. Τὴν ὕδραν¹ ὅμως κανεὶς ποτὲ δὲν τὴν ἐχαρακτήρισεν ἡμερον, ἐπειδὴ προέβαλλεν ἑννέα ἀντὶ μιᾶς κεφαλᾶς, ἐὰν πρέπει νὰ πιστεῦσωμεν κατὰ τι εἰς τὸν μῦθον, οὔτε τὴν παταρικὴν Χίμαιραν², ἐπειδὴ εἶχε τρεῖς κεφαλᾶς ἀνομοίους, ὥστε νὰ εἶναι περισσότερον φοβερά, ἢ τὸν Κέρβερρον³ τοῦ ἄδου ἐπειδὴ εἶχεν ὄσας καὶ ἡ Χίμαιρα ὁμοίας κεφαλᾶς, ἢ τὸ θαλάσσιον τέρας τὴν Σκύλλαν⁴, ἐπειδὴ εἶχεν ἕξ κυκλοτερώς καὶ ἀποτροπαίας κεφαλᾶς, ἂν καί, ὅπως λέγουν, τὰ ἄνω μέλη τῆς ἦσαν ἀγαθὰ καὶ φιλόανθρωπα καὶ εἰς τὴν ἐμφάνισιν ὄχι ἀηδῆ· διότι ἦτο κόρη μὲ κάποιαν ὁμοιότητα πρὸς ἡμᾶς, αἱ ἀπὸ τοῦ σώματος ὅμως αὐτῆς θηριώδεις κεφαλαὶ σκύλου δὲν ἦσαν καθόλου ἀγαθαί, ἀφοῦ ἦρπαζαν ὀλοκλήρους στόλους καὶ δὲν διέφεραν καθόλου εἰς κίνδυνον ἀπὸ τὴν ἀντίθετον Χάρυβδιν⁵. Ἡ μήπως σὺ κατηγορεῖς τὰ βέ-

λασσία παρθένος. Τὴν εἰς τέρας μεταμόρφωσίν της ὀφείλει εἰς τὴν Κίρκην ἢ τὴν Ἀμφιρίτην.

5. Ὡσαύτως τερατώδεις θαλάσσιον ὄν, ἐξ Ἰσου πρὸς τὴν Σκύλλαν φοβερὸν (Ὁδύσ. Μ, 235).

Χαρόβδεως. Ἡ καὶ τῶν τοξοτῶν σὺ καὶ τῶν σφενδονιστῶν τὰ βέλη καὶ τοὺς λίθους κατατιάσῃ, ἀλλ' οὐ τοὺς σφενδονῶντας καὶ τοὺς τοξεύοντας; ἔτι δὲ τῶν κνηγετῶν τοὺς κίνας καὶ τῶν φαρμακέων τὰ δηλητήρια καὶ τῶν κεραττόντων βοῶν
 5 καὶ σπαραττόντων θηρίων τὰ κέρατα καὶ τοὺς ὄνυχας, οἱ δὲ χρώμενοι τούτοις ἐκτὸς στήσονται καὶ οὐ μεθέξουσι τῆς ὧν τολμῶσιν αἰτίας; Πολλῆς ταῦτα τῆς ἀλογίας καὶ ὄντως σοφιστοῦ δεόμενα, τοῖς ἑαυτοῦ συνηγοροῦντος κακοῖς καὶ τῇ τοῦ λόγου δυνάμει τὸ ἀληθὲς συγκαλύπτοντος. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὅπως
 10 ἑαυτὸν ἀποκρύψει, οὐδ' ἂν πολλὰ στραφῇ καὶ παντοῖος γένηται ταῖς ἐπινοαῖς, οὐδ' εἰ τὴν Ἄϊδος κυνέην, ἡ δὴ λέγεται, περιθέμενός, ἢ τῷ δακτυλίῳ Γύγου καὶ τῇ στροφῇ τῆς σφενδόνης χρησάμενος, ἑαυτὸν ἀποκλέψει· τοῦτ' ἀντίον μὲν ὄν, ὅσῳ φεύγειν ἐπιχειρεῖ καὶ διαδιδράσκειν, τοσοῦτ' ἄλλο
 15 ἀλίσκεται παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ καὶ τοῖς συνετωτέροις τούτων κριταῖς, ὡς ταῦτα πράττων τε καὶ τολμῶν, οἷς οὐδ' ἂν αὐτὸς ὡς δικαίως πραττομένοις ἔχη συνηγορεῖν, οὕτως ἐδάλωτόν ἐστιν ἢ πονηρία καὶ πανταχόθεν ἑαυτῇ περιπίπτουσα.

20 95. Καὶ οὐχ ἂ μὲν ἐπραττεν ἤδη, τοιαῦτα καὶ οὕτω πόρρω βασιλικῆς εὐγενείας καὶ μεγαλοπρεπείας· ἂ δὲ διανοεῖτο πράξειν ἡμερώτερά τε καὶ βασιλικώτερα. Πολλοῦ μὲντ' ἂν ἄξιον ἦν, εἰ μὴ πολὺ τῶν εἰρημένων ἀπανθρωπότερα. Ὡσπερ γὰρ
 25 ἐπιφρίσσουσιν, αἱ δὲ μέλλουσι, τὰς δὲ οὐκ ἔστι μὴ κινηθῆναι, κἂν ἡρεμοῦσαι τέως τυγχάνωσιν· εἰ βούλει δέ, ὡσπερ κεραυνῷ, τὰ μὲν ἤδη καίεται, τὰ δὲ προμελαινεται, μέχρις ἂν καὶ ταῦτα ἐπέλθῃ τοῦ κακοῦ δυναστεύοντος, οὕτω κάκειν' ἂν τὰ

. Ἄϊς ἄπρηχαιώμενος τύπος τοῦ Ἄδης, συναινώμενος εἰς τὸν Ὀμηρον καὶ τοὺς τραγικοὺς μόνον κατὰ γενικὴν Ἄϊδος καὶ δοτικὴν Ἄϊδι.

2. Ἀρχιστράτηγος τοῦ βασιλέως Κάδουος τῶν Σάρδεων.

λη τῶν τοξοτῶν καὶ τοὺς λίθους τῶν σφενδονιτῶν καὶ ὄχι ἐκείνους ποὺ ἐκσφενδονίζουσι τοὺς λίθους καὶ ρίπτουσι τὰ βέλη; Κατηγορεῖς δὲ ἀκόμη τοὺς σκύλους τῶν κυνηγῶν καὶ τὰ δηλητήρια τῶν φαρμακείων καὶ τὰ κέρατα τῶν βοῶν ποὺ κερατίζουσι καὶ τοὺς δινυχας τῶν θηρίων ποὺ κατασπαράσσουσιν, ἐνῶ ὅσοι χρησιμοποιοῦν αὐτὰ μένουσι ἔξω καὶ δὲν συμμετέχουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτῶν ποὺ ἀποτολοῦν; Πολλὴν ἀπερισκεψίαν δείχνουσιν αὐτὰ καὶ ἔχουσιν πράγματι ἀνάγκην σοφιστοῦ, ὁ ὁποῖος νὰ συνηγορῇ εἰς τὰ κακὰ αὐτοῦ, διὰ νὰ συγκαλύψῃ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλὰ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀποκρύψῃ τὸν ἑαυτὸν του, οὔτε ἐὰν σοφιστεύεται πολλὰ καὶ μεταχειρισθῇ κάθε ἐφεύρεσιν, οὔτε ἐὰν μεταμφίσησιν τὸν ἑαυτὸν του φορῶν, ὅπως λέγεται, τὴν περικεφαλαίαν τοῦ Ἄιδου¹ ἢ τὸ δακτύλιον τοῦ Γύγη², καὶ χρησιμοποιοῦν τὴν περιστροφὴν τῆς σφενδόνης. Ἀντιθέτως μάλιστα ὅσον ἐπιχειρεῖ νὰ φύγῃ καὶ νὰ δραπετεύσῃ, τόσον περισσότερον φωρᾶται ἀπὸ τὴν δικάζουσαν ἀλήθειαν καὶ τοὺς πιὸ συνετοὺς ἀπὸ αὐτὰ δικαστὰς νὰ διαπράττῃ καὶ ν' ἀποτολομᾷ αὐτὰ διὰ τὰ ὅποια οὔτε ὁ ἴδιος θὰ ἤμποροῦσε νὰ συνηγορήσῃ ὅτι διαπράττονται δικαίως. Τόσον εὐάλωτος εἶναι ἡ πονηρία καὶ ἀπὸ παντοῦ ἀντιφάσκει εἰς ἑαυτήν.

95. Καὶ δὲν ἦσαν τοιαῦτα καὶ τόσον μακρὰν πρὸς τὴν βασιλικὴν εὐγένειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν μόνον ἐκεῖνα ποὺ ἤδη ἔπραττεν, ἐκεῖνα δὲ ποὺ διενοεῖτο νὰ πράξῃ ἡμερώτερα καὶ βασιλικώτερα. Θὰ ἦτο πολλοῦ λόγου ἄξιον, ἐὰν δὲν ἦσαν πολὺ πιὸ ἀπάνθρωπα ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν. Διότι ὅπως αἱ φολίδες τοῦ κινουμένου δράκοντος ἄλλαι μὲν εἶναι ἀνωρθωμέναι, ἄλλαι δὲ ἀνορθοῦνται ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλαι πρόκειται νὰ ἀνορθωθοῦν, αἱ δὲ ὑπόλοιποι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ κινηθοῦν, ἔστω καὶ ἂν πρὸ ὀλίγου ἠρεμοῦσαν. Ἐὰν δὲ θέλῃς, ὅπως ἀπὸ τὸν κεραυλὸν ἄλλα μὲν καίονται ἤδη, ἄλλα δὲ ἀρχικῶς μαυρίζουσιν, μέχρις ὅτου φθάσῃ καὶ εἰς αὐτὰ τὸ κακὸν ποὺ κυριαρχεῖ, ἔτσι καὶ εἰς ἐκεῖνον, ἄλλα μὲν διεπράττοντο ἤδη παρανόμως, ἄλλα ὑπε-

μὲν ἤδη παρηγομεῖτο, τὰ δὲ ὑπεγράφετο ταῖς ἐλπίσι καὶ ταῖς καθ' ἡμῶν ἀπειλαῖς· καὶ ταῦτα οὕτως ἔκτοπα καὶ πόρρω τῶν εἰθισμένων, ὡς τῆς ἐκείνου διανοίας εἶναι μόνης, ταῦτα καὶ βουλευσασθαι καὶ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν ἐθελῆσαι, καίτοι πολλῶν
5 πρὸ αὐτοῦ γεγενημένων διωκτῶν καὶ πολεμιῶν Χριστιανοῖς·

96. Ἄ γὰρ μῆτε Διοκλητιανός, ὁ πρῶτος ἐνυβρίσας Χριστιανοῖς, μῆτε ὁ τοῦτον ἐκδεξάμενος καὶ ὑπερβαλὼν Μαξιμιανός ἐνεθυμήθη πώποτε, μῆτε Μαξιμῖνος, ὁ μετ' ἐκείνους καὶ ὑπὲρ ἐκείνους διώκτης (οὗ τὰ σύμβολα τῆς ἐπὶ τούτῳ
10 πληγῆς αἱ εἰκόνες φέρουσιν ἔτι δημοσίᾳ προκείμεναι, καὶ στηλιτεύουσαι τὴν λώβην τοῦ σώματος), ταῦτα ἐκείνος διανοεῖτο μὲν, ὡς οἱ τῶν ἀποθρόντων ἐκείνου κοινωνοὶ καὶ μάστιγες· ἐπεσχέθη δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία καὶ τοῖς Χριστιανῶν δάκρυσιν, ἃ πολλὰ δὴ καὶ παρὰ πολλῶν ἐχέθη, τοῦτο μόνον
15 ἐχόντων κατὰ τοῦ διώκτου φάρμακον· ταῦτα δὲ ἦν πάσης μὲν παρρησίας ἀποστρεῖσθαι Χριστιανούς, πάντων δὲ αὐτοὺς εἰργεσθαι συλλόγων, ἀγορῶν, πανηγύρεων, τῶν δικαστηρίων αὐτῶν μὴ γὰρ ἐξεῖναι κεχοῆσθαι τούτοις, ὅστις μὴ κατὰ τῶν βωμῶν θυμιάσειεν ἔμπροσθεν κειμένων καὶ μισθὸν δοίῃ μέγαν
20 οὕτω καὶ τοσοῦτου πράγματος.

Ἦ νόμοι καὶ νομοθέται καὶ βασιλεῖς, οἳ καθάπερ οὐρανοῦ κάλλος, καὶ ἡλίου φῶς καὶ ἀέρος χύσις, ἅπασιν πρόκεινται φιλανθρωπία κοινή τε καὶ ἄφθονος, οὕτω δὲ καὶ τὴν τῶν νόμων μετουσίαν προθέντες ἅπασιν ἐλευθέρους, ἴσην τε καὶ ὁμό-
25 τιμον! ἣς ἐκείνος ἀποστρεθήσειν διανοεῖτο Χριστιανούς· ὡς μῆτε τυραννουμένοις δίκας ἐξεῖναι λαβεῖν, μῆτε ζημιουμένοις εἰς χορήματα, μῆτε ἄλλο τι πάσχουσι μικρὸν ἢ μεῖζον τῶν ἀπηγορευμένων ἐπικουρεῖσθαι τοῖς νόμοις· ἀλλ' ἐξορίστους εἶναι καὶ ἀναιρεῖσθαι καὶ μικροῦ τῶν ἀναπνοῶν εἰργεσθαι·

γράφοντο μέ τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἐναντίον μας ἀπειλάς· καὶ αὐτὰ ἦσαν τόσον ἄτοπα καὶ μακρὰ ἀπὸ τὰ συνηθισμένα, ὥστε μόνον ἡ ἰδική του διάνοια νὰ ἠμπορῆ νὰ τὰ σκεφθῆ καὶ νὰ θε-
 θελήσῃ νὰ τὰ μεταβάλλῃ εἰς ἔργα, ἂν καὶ πολλοὶ πρὸ αὐτοῦ εἶ-
 χαν γίνεαι διώκται καὶ πολέμιοι τῶν Χριστιανῶν.

96. Διότι ἐκεῖνα ποῦ οὔτε ὁ Διοκλητιανός, ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος προσέβαλε τοὺς Χριστιανούς, οὔτε ὁ Μαξιμιανός, ποῦ τὸν διεδέχθη καὶ τὸν ἐξεπέρασε, ἀνελογίσθη ποτέ, οὔτε ὁ Μα-
 ξιμίνος, ὁ μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους διώκτης (τοῦ ὁποῖου τὰ σημάδια τῆς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του πλη-
 γῆς φέρουν ἀκόμη αἱ εἰκόνες ἐκτεθειμέναι δημοσίως καὶ στηγμα-
 τίζουν τὴν κακοποίησιν τοῦ σώματος), αὐτὰ ἐκεῖνος τὰ διε-
 νοεῖτο μὲν, ὅπως βεβαιώνουν ὅσοι ἦσαν γινῶσται καὶ μάρτυρες τῶν μυστικῶν του, συνεκρατήθη δὲ ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Χριστιανῶν τὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα ἐχύθησαν ἄφθονα καὶ ἀπὸ πολλοὺς, ποῦ αὐτὸ εἶχαν μόνον τὸ φάρμακον κατὰ τοῦ διώκτου. Ἦσαν δὲ αὐτὰ τὰ ἐξῆς· νὰ στερηθοῦν οἱ οἱ Χριστιανοὶ κάθε ἐλευθερίαν ἐκφράσεως, νὰ ἀποκλείωνται ἀπὸ ὅλα, συλλόγους, ἀγοράς, πανηγύρεις, ἀκόμη καὶ αὐτῶν τῶν δικαστηρίων νὰ μὴ ἠμπορῆ νὰ κἀνῃ χρῆσιν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἔθυσίαζεν εἰς τοὺς βωμοὺς ποῦ εὐρίσκοντο μπρο-
 στά καὶ δὲν θὰ ἔδινε τόσον μεγάλην ἀμοιβὴν διὰ τόσον πρᾶγμα.

Ἦ νόμοι καὶ νομοθέται καὶ βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι, καθὼς τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ ἡ πνοὴ τοῦ ἀέ-
 ρου εὐρίσκονται εἰς τὴν διάθεσιν ὄλων, φιλανθρωπία κοινὴ καὶ ἄφθονος, ἔτσι καὶ τὴν προστασίαν τῶν νόμων ἐθεσπίσατε ἴσῃ καὶ ὁμότιμον εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους! Αὐτῆς ἐκεῖνος διενοεῖτο νὰ στερῆσῃ τοὺς Χριστιανούς, ὥστε οὔτε ὅταν βασανίζωνται νὰ ἐπιτρέπεται νὰ ἐκδικοῦνται, οὔτε ὅταν ζημιώνωνται ὀικο-
 νομικῶς, οὔτε ὅταν πάσχουν ὅ,τιδήποτε ἄλλο μικρὸν ἢ μεγα-
 λύτερον ἀπὸ ὅσα ἀπαγορεύονται, νὰ προστατεύωνται ἀπὸ τοὺς νόμους· ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐξόριστοι καὶ νὰ φονεύωνται καὶ σχεδὸν νὰ ἐμποδίζωνται ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναπνέουν, πράγματα

ἀ τοῖς μὲν πάσχουσι πλειῶ φιλοτιμίαν εἶχε καὶ τὴν πρὸς Θεὸν παρῶρησίαν, τοῖς δρῶσι δὲ μείζω τὴν παρανομίαν καὶ ἀδοξίαν.

97. Καὶ ὁ λόγος ὡς πάνσοφος τοῦ φονευτοῦ καὶ προστάτου καὶ παρανόμου καὶ νομοθέτου, ἢ, ἴν' οἰκειότερον εἶπω, τοῦ 5 ἐχθροῦ καὶ ἐκδικητοῦ, κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον· εἶναι γὰρ τοῦ ἡμετέρου νόμου μῆτε ἀμύνεσθαι, μῆτε δικάζεσθαι, μῆτε κεκτῆσθαι τι τὴν ἀρχήν, μῆτε νομίζειν ἴδιόν τι, ἀλλὰ ζῆν ἑτέρωθι καὶ τῶν παρόντων καταφρονεῖν ὡς οὐκ ὄντων· κακοῦ δὲ μὴ ἀντιδιδόναι, μηδὲ ἐξεῖναι κακόν· μηδὲ τὴν παρειᾶν παιομέ- 10 νους φείδεσθαι τῆς ἑτέρας, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐμπαρέχειν τῷ παίοντι, καὶ τὸν χιτῶνα τῷ ἱματίῳ προσαποδύεσθαι. Προσθήσει δὲ ἴσως, ὅτι καὶ ὑπερεύχεσθαι τῶν ἀδικούντων καὶ τὰ κάλλιστα βούλεσθαι τοῖς διώκουσι. Τί δὲ οὐκ ἔμελλε ταῦτα γινώσκειν ἀκριβῶς ὁ τῶν θείων ὑπαναγνώστης ποτὲ λογίων 15 καὶ τῆς τοῦ μεγάλου βήματος ἡξιωμένος τιμῆς καὶ τοὺς μάρτυρας τιμῶν σηκοῖς τε καὶ τεμένεσιν;

98. Οὐ τοῦτο πρῶτον θαυμάζω, πῶς τούτοις μὲν ἀκριβῶς καθωμίλησεν, ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἀνέγνω, ἢ ἐκὼν παρεδραμεν· ὅτι «Κακὸς κακῶς ἀπολεῖται», πᾶς ὁ τὸ θεῖον ἐξαρησάμενος 20 καὶ ὁ τούτου μείζον ἐστι, τοὺς ἐμμένοντας τῇ ὁμολογίᾳ περιωθῶν, καὶ τοιούτοις κακοῖς περιβάλλων, οἷς αὐτὸς περιπεσεῖν ἦν ἄξιος. Εἰ μὲν οὖν ὡσπερ ἡμᾶς τοιούτους εἶναι νομοθετεῖ, καὶ τοῖς ὠρισμένοις ἐμμένειν, οὕτω δύναται δεῖξαι, καὶ αὐτῷ τὸ κάκιστον εἶναι προστεταγμένον, ἢ τοῖς αὐτοῦ

1. Ψαλμ. 8, 3

2. Πράξ. 4, 32

3. Φιλπ. 3, 20

4. Ματθ. 5, 39

5. Αὐτόθι

6. Ματθ. 21, 41

τὰ ὅποια εἰς ἐκείνους μὲν πού τὰ ὑπέμειναν ἐνέπνεαν περισσό-
τερον ζῆλον καὶ παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, εἰς ἐκείνους δὲ πού
τὰ ἔπρατταν καθίστων μεγαλυτέραν τὴν παρανομίαν καὶ τὴν
αἰσχύνην.

97. Καὶ πόσον σοφὴ ἦτο ἡ δικαιολογία τοῦ φονευτοῦ καὶ
προστάτου, τοῦ παρανόμου καὶ νομοθέτου, ἡ διὰ νὰ ὁμιλήσω
περισσότερον οἰκεία, τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐκδικητοῦ¹, σύμφωνα μὲ
τὸν ἰδικὸν μας λόγον. Διότι ἀρχὴ τοῦ ἰδικοῦ μας νόμου εἶναι
νὰ μὴν ἀμυνώμεθα, οὔτε νὰ δικαζώμεθα, οὔτε νὰ ἀποκτώμεν
κάτι, οὔτε νὰ θεωρῶμεν κάτι ὅτι ἀνήκει εἰς ἡμᾶς², ἀλλὰ νὰ
ζῶμεν εἰς ἄλλον τρόπον³ καὶ νὰ καταφρονῶμεν τὰ παρόντα
ὡς μὴ ὑπάρχοντα, νὰ μὴ ἀνταποδίδωμεν δὲ κακὸν οὔτε νὰ
πράττωμεν τὸ κακόν, οὔτε ὅταν κτυπώμεθα εἰς τὴν μίαν πα-
ρειάν νὰ λυπούμεθα τὴν ἄλλην, ἀλλὰ νὰ στρέφωμεν καὶ αὐτὴν
εἰς αὐτὸν πού μᾶς κτυπᾷ καὶ νὰ ἀποδυσώμεθα καὶ τὸν χιτῶνα
μαζὶ μὲ τὸ ἱμάτιον⁴. Θὰ προσθήσῃ δὲ ἴσως ὅτι ὁ νόμος μας
ἐπιβάλλει καὶ νὰ προσευχώμεθα ὑπὲρ ἐκείνων πού μᾶς ἀδικοῦν
καὶ νὰ εὐχώμεθα τὰ κάλλιστα εἰς ὅσους μᾶς διώκουν⁵. Πῶς δὲ
νὰ μὴ τὰ γνωρίζῃ αὐτὰ ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ ὅποῖος κάποτε ἦτο
ἀναγνώστης τῶν θείων λογίων καὶ εἶχεν ἀξιωθῆ τῆς τιμῆς νὰ
εἰσέρχεται εἰς τὸ μέγα βῆμα καὶ ὁ ὅποῖος ἐτίμᾳ τοὺς μάρτυρας
μὲ ναοὺς καὶ τεμένη;

98. Αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου πρῶτον θαυμάζω πῶς ἐνῶ ἡσχο-
λήθη μὲ αὐτὰ ἐπακριβῶς, δὲν ἀνέγνωσεν ἐκεῖνο, ἡ τὸ ἀντιπαρ-
ῆλθε θεληματικὰ, ὅτι «ὁ κακὸς θὰ ἐξολοθρευθῇ μὲ τὸν χειρότερον
τρόπον»⁶; Κάθε ἕνας ὁ ὅποῖος ἀπαρνεῖται τὸ θεῖον καί, πρᾶ-
γμα πού εἶναι σπουδαιότερον ἀπὸ αὐτό, αὐτὸς ὁ ὅποῖος περι-
φρονεῖ τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὴν πίστην καὶ τοὺς ὑποβάλλει εἰς
τέτοια δεινά, εἰς τὰ ὅποια ἦτο ἄξιος νὰ περιπέσῃ ὁ ἴδιος. Ἐάν
μὲν λοιπὸν νομοθετῇ ὡσάν ἡμεῖς νὰ εἴμεθα τέτοιοι καὶ νὰ ἐμμέ-
νωμεν εἰς τὰ καθιερωμένα, ἔτσι ἡμπορεῖ νὰ δεῖξη ὅτι καὶ δι' αὐ-
τὸν ἔχει προσταχθῇ τὸ κάκιστον, ἡ ὅτι διὰ τοὺς θεοὺς του αὐ-

θεοῖς ἐν καλῷ τοῦτο τυγχάνον· καὶ εἰς δύο ταῦτα διηρημένων
 τῶν ἔξεων, ἀρετὴν τε, φημί, καὶ κακίαν, ἡμῖν μὲν ἀποκεκρι-
 σθαι τὴν κρείσσω μοῖραν, αὐτοῖς δὲ ἀπορῥίφθαι τὴν χείρονα
 λεγέτω τοῦτο, καὶ οὕτω νικήσομεν ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἐχθροῖς
 5 καὶ τοῖς διώκουσι τὰ ἡμέτερα· εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ τι μεταποιοῦν-
 ται καλοκαγαθίας καὶ ἡμερότητας, λόγῳ γοῦν, εἰ καὶ μὴ τοῖς
 ἔργοις αὐτοῖς, καὶ οὐχ οὕτως εἰσὶν ἀναίσχυντοι, κἂν σφόδρα
 ὦσι κακοί, καὶ πονηροῖς θεοῖς χαίροντες, ὥστε φάσκειν ὡσπερ
 ἄλλον τινὰ κληῖρον προσήκειν αὐτοῖς τὴν κακίαν, δειξάτωσαν
 10 πῶς ἢ ποῦ δίκαιον ἡμᾶς μὲν καὶ πάσχοντας καρτερεῖν, αὐ-
 τοὺς δὲ μηδὲ φειδομένων φείδεσθαι· σκόπει γὰρ οὕτω. Τῶν
 μὲν ἡμῖν γεγονότων καιρῶν τοῦ δύνασθαι, τῶν δὲ ὑμῖν ἄλλοτε
 ἄλλως τούτων περιτρεχόντων τε καὶ μεθισταμένων, τί τοιοῦ-
 το παρὰ Χριστιανῶν ποτε συνέβη τοῖς ὑμετέροις, οἷα παρ'
 15 ὑμῶν πολλάκις Χριστιανοῖς; Ποίας παρῥησίας ὑμᾶς ἀπεστε-
 ρήσαμεν; Τίσι δῆμους ἐπανεστήσαμεν ζέοντας; τίσι ἄρχοντας,
 πλείω τῶν ἐπιταττομένων ὑπηρετοῦντας; Τίσι τὸν περὶ ψυ-
 χῆς ἐπηγάγομεν κίνδυνον; Μᾶλλον δὲ τίνας ἀρχῶν ἀπηλά-
 σασαμεν καὶ τῶν ἄλλων τιμῶν αἰ τοῖς ἀρίστοις ὀφείλονται;
 20 Καὶ συνελόντα φάναι, τίτι τι τοιοῦτον ἐπενηγόχαμεν, οἷα πολ-
 λά παρ' ὑμῶν τὰ μὲν ἐτολμήθη, τὰ δὲ ἠπειλήθη; Ἄλλ' οὐδ'
 ἂν αὐτοὶ φαίητε, οἱ τὸ ἡμερον ἡμῖν ἐγκαλοῦντες καὶ τὸ φι-
 ρωπον.

99. Ἐπειτα πῶς ἐκεῖνο οὐ λογίζη, ὃ σοφώτατε πάντων καὶ
 25 συνετώτατε, ὁ πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων Χριστια-
 νούς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκη ἔχει τοῖς
 ἐπιταττομένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος, τὰ δὲ οὐκ

τὸ θεωρεῖται καλόν. Καὶ ἐπειδὴ αἱ συνήθειαι εἶναι διηρημέναι εἰς δύο, εἰς τὴν ἀρετὴν-λέγω- καὶ τὴν κακίαν, εἰς ἡμᾶς μὲν κατεκυρώθη ἡ ἀγαθὴ μερίς, εἰς αὐτοὺς δὲ ἀπέμεινεν ἡ χειροτέρα· ἃς λέγει αὐτό, καὶ ἔτσι θὰ νικήσωμεν μὲ μάρτυρας τοὺς ἐχθροὺς καὶ αὐτοὺς ποὺ διώκουν τὰ ἰδικὰ μας. Ἐὰν δὲ καὶ αὐτοὶ ἰδιοποιοῦνται κατὰ τι τὴν καλοκαγαθίαν καὶ πραότητα, φυσικὰ μὲ λόγια καὶ ὄχι μὲ τὰ ἔργα τους τὰ ἴδια, καὶ δὲν εἶναι τόσον ἀναίσχυντοι, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πολὺ κακοὶ καὶ εὐχαριστοῦνται μὲ τοὺς πονηροὺς θεοὺς, ὥστε νὰ λέγουν ὅτι, ὥσάν κάποιος ἄλλος κλῆρος, ἀνήκει εἰς αὐτοὺς ἢ κακία, ἃς δείξουν πῶς ἢ ποῦ εἶναι δίκαιον ἡμεῖς μὲν καὶ ὅταν πάσχωμεν νὰ ὑπομένωμεν, αὐτοὶ δὲ νὰ μὴ μᾶς λυποῦνται οὔτε ὅταν τοὺς λυπούμεθα. Σκέψου λοιπὸν ἔτσι· κατὰ τοὺς καιροὺς κατὰ τοὺς ὁποίους ἡμεῖς μὲν εἶχαμεν δύναμιν, τὰ ἰδικὰ σας δὲ πράγματα περιέτρεχαν καὶ μετετοπίζοντο πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ, πότε ἔγινε κάτι τέτοιο ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς εἰς βάρος τῶν ἰδικῶν σας, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συνέβησαν πολλάκις ἀπὸ σᾶς εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν; Ποίαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας σᾶς ἐστερήσαμεν; Ἐναντίον τίνων ἐξηγήραμεν ἐμπαθεῖς ὄχλους; Εἰς ποίους ἐτοποθετήσαμεν ἀρχοντας, οἱ ὁποῖοι ἐνήργουν περισσότερα ἀπὸ ὅσα διετάσσοντο; Εἰς ποίους ἐπεσεῖσαμεν τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς; Μᾶλλον δὲ ποίους ἐδιώξαμεν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὰς ἄλλας τιμητικὰς θέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀρίστους; Καί, διὰ νὰ εἰπῶ ἐν συντομίᾳ, εἰς ποῖον ἐκάναμεν κάτι τέτοιο, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἄλλα μὲν ἐκάνατε, μὲ ἄλλα δὲ ἀπειλήσατε σεῖς; Ἄλλὰ δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ὁμιλήσετε οὔτε σεῖς, οἱ ὁποῖοι μᾶς κατηγορεῖτε διὰ τὴν πραότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν.

99. Ἐπειτα, πῶς δὲν σκέπτεσαι ἐκεῖνο, σοφώτατε ὄλων καὶ συνετώτατε, σὺ ὁ ὁποῖος ἀποκλείεις τοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τὴν ἀκρότητα τῆς ἀρετῆς, ὅτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐπιτάσσει ἡ ἰδικὴ μας νομοθεσία ἄλλα μὲν εἶναι ὑποχρεωτικά εἰς τοὺς ἐπιτασσομένους καὶ ὅταν δὲν τὰ φυλάσσουν διατρέχουν κίνδυνον· ἄλλα δὲ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικά, ἀλλὰ προαιρετικά, καὶ

ἀνάγκην, αἰρεσιν δέ, ἃ φυλάττουσι μὲν, τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάττουσι δέ, οὐδ' ὄντιν' οὖν κίνδυνον; Εἰ μὲν γὰρ οἶόν τε ἦν ἅπαντας ἀρίστους εἶναι καὶ τοῦ ἄκρου τῆς ἀρετῆς ἐπιβαίνειν, τοῦτ' ἂν ἦν κράτιστόν τε καὶ τελεώτατον· ἐπεὶ δὲ
 5 χωρὶς τὰ θεῖα τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τοῖς μὲν οὐκ ἔστιν διου μὴ τῶν καλῶν μέτεστι, τοῖς δὲ μέγα, κἂν εἰ τοῦ μέσου τυγχάνοιεν, τί σοι βούλεται τὸ ταῦτα νομοθετεῖν, ἃ μὴ τῶν πάντων ἐστίν, ἢ κατακρίτους εἶναι τοὺς οὐ φυλάσσοντας; Ὡσπερ γὰρ ὅστις οὐ κολάσεως ἄξιος, ἤδη καὶ ἀναρρόήσεως, οὕτως
 10 ὅστις οὐκ ἀναρρόήσεως, ἤδη καὶ τιμωρίας· ἀλλ' ἐν ὄροις δεῖ μένοντας τῆς ἡμετέρας φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, οὕτως ἀπαιτεῖν καὶ τὸ κατορθούμενον.

100. Ἄλλ' ἀνακτέον μοι πάλιν τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς λόγους· οὐ γὰρ φέρω μὴ τοῦτο πολλάκις ἀνακυκλεῖν καὶ πειρατέον
 15 συνηγορηῆσαι τούτοις εἰς δύναμιν· πολλῶν γὰρ καὶ δεινῶν ὄντων, ἐφ' οἷς ἐκεῖνος μισεῖσθαι δίκαιος, οὐκ ἔστιν ὅτι μᾶλλον ἢ τοῦτο παρανομήσας φαίνεται. Καὶ μοι συναγανακτεῖτω πᾶς ὅστις λόγους χαίρων καὶ τῇ μοίρᾳ ταύτῃ προσκείμενος, ὧν εἶναι καὶ αὐτὸς οὐκ ἀρνήσομαι. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα παρῆκα τοῖς
 20 βουλομένοις, πλοῦτον, εὐγένειαν, εὐκλειαν, δυναστείαν, ἃ τῆς κάτω περιφορᾶς ἐστι καὶ ὄνειρώδους τέρψεως· τοῦ λόγου δὲ περιέχομαι μόνου· καὶ οὐ μέφομαι χερσαίοις τε πόνοις καὶ θαλασσίοις, οἳ τοὺτους μοι συνεπόρισαν. Ἐμοὶ γοῦν εἴη, καὶ ὅστις ἐμοὶ φίλος, τὸ τῶν λόγων κράτος, ὃ πρῶτον μετὰ τὸ
 25 πρῶτον ἠσπασάμην τε καὶ ἀσπάζομαι, τὰ θεῖα λέγω, καὶ τὰς ἕξω τῶν δρωμένων ἐλπίδας. Ὡστε εἰ τὸ οἰκεῖον πιέζει πᾶν,

ὅταν μὲν τὰ τηροῦν τοὺς προσπορίζουν τιμὴν καὶ ἀνταπόδο-
σιν, ὅταν δὲ δὲν τὰ τηροῦν δὲν διατρέχουν κανένα κίνδυνον;
Διότι ἔαν ἦτο δυνατόν ὅλοι νὰ εἶναι ἄριστοι καὶ νὰ ἀνέρχωνται
εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς, αὐτὸ θὰ ἦτο τὸ καλλίτερον καὶ τε-
λειότερον. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ θεῖα εἶναι χωριστὰ ἀπὸ τὰ ἀνθρώ-
πινα καὶ εἰς τὰ μὲν θεῖα δὲν ὑπάρχει περίπτωσις νὰ μὴ μετέχουν
τῶν καλῶν, εἰς δὲ τὰ ἀνθρώπινα εἶναι μέγα καὶ ὅταν ἀκόμη
ἐπιτύχουν τὸ μέσον, εἰς τί ἀποβλέπεις νομοθετῶν αὐτά, τὰ
ὁποῖα δὲν εἶναι δι' ὅλους, παρὰ εἰς τὸ νὰ εἶναι ἀξιοκατάκριτοι
ὅσοι δὲν τὰ τηροῦν; Διότι ὅπως ὅποιος δὲν εἶναι ἄξιος τιμω-
ρίας εἶναι ἤδη ἄξιος τιμῶν, ἔτσι καὶ ὅποιος δὲν εἶναι ἄξιος τι-
μῶν εἶναι ἤδη ἄξιος τιμωρίας· ἀλλὰ πρέπει μένοντες εἰς τὰ ὅρια
τῆς ἰδικῆς μας φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, νὰ
ἀπαιτοῦμεν αὐτὸ πού εἶναι καὶ κατορθωτόν.

100. Ἄλλὰ πρέπει νὰ ἐπαναφέρω τὸν λόγον πάλιν εἰς τοὺς
λόγους, διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ μὴ ἀνακυκλῶ πολλάκις αὐτὸ
εἰς τὸν νοῦν μου καὶ νὰ μὴ ἀποπειραθῶ νὰ συνηγορήσω ὑπὲρ
αὐτῶν ὅσον δύναμαι· διότι ἐνῶ εἶναι πολλὰ καὶ φρικτὰ ἐκεῖνα
διὰ τὰ ὁποῖα εἶναι δίκαιον νὰ μισῆται ἐκεῖνος, δὲν ὑπάρχει ἄλ-
λο εἰς τὸ ὁποῖον νὰ φαίνεται ὅτι παρενόμησεν ὅσον εἰς αὐτό.
Καὶ μαζί μου ἄς ἀναγκασθῇ κάθε ἓνας πού εὐχαριστεῖται μὲ
λόγους καὶ συγκαταλέγεται εἰς αὐτὴν τὴν κατηγορίαν, με-
ταξὺ τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἀρνηθῶ ὅτι ἀνήκω καὶ ἐγώ. Διότι
τὰ μὲν ἄλλα τὰ ἄφησα εἰς ὅσους τὰ ἐπιθυμοῦν, πλοῦτον, εὐ-
γένειαν καταγωγῆς, δόξαν, ἐξουσίαν, αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀνήκουν
εἰς τὴν ἐπίγειον συμπεριφορὰν καὶ παρέχουν τέρψιν πού διαρ-
κεῖ ὅσον καὶ τὰ ὄνειρα, περιορίζομαι δὲ μόνον εἰς τὸν λόγον καὶ
δὲν μεμψιμοιρῶ διὰ τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ταλαιπω-
ρίας, αἱ ὁποῖαι μοῦ προσεπόρισαν αὐτούς. Δι' ἐμέ λοιπόν, καὶ
διὰ κάθε ἓνα ὁ ὁποῖος εἶναι φίλος μου, ἡ δύναμις τῶν λόγων
εἶναι ἐκείνη τὴν ὁποῖαν ἠγάπησα ἐκ βάθους καρδίας καὶ ἀγα-
πῶ, ἐνωῶ τὰ θεῖα λόγια καὶ τὰς ἐλπίδας αἱ ὁποῖαι ἀναφέρον-
ται εἰς ὅσα δὲν βλέπομεν. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη ὅλοι οἱ οἰκεῖοι

κατὰ Πίνδαρον, ἀναγκαῖος ὁ περὶ τούτων ἔμοιγε λόγος· καὶ μάλιστα δίκαιον, ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τι τῶν ἄλλων, λόγῳ τὴν ὑπὲρ λόγων χάριν ἀποδιδόναι τοῖς λόγοις.

101. Πόθεν οὖν ἐπῆλθέ σοι τοῦτο, ὃ κουφότατε πάντων καὶ 5 ἀπληστότατε, τὸ λόγων ἀποστερηῆσαι Χριστιανούς; Τοῦτο γὰρ οὐ τῶν ἀπειλουμένων ἦν, ἀλλὰ τῶν ἤδη νενομοθετημένων. Πόθεν, καὶ τίνος αἰτίας; Τίς Ἑρμῆς σοι λόγιος, ὡς ἂν αὐτὸς εἴποις, τοῦτ' ἐπὶ νοῦν ἤγαγε; Τίνες Τελχίνες πονηροὶ καὶ βάσκανοι δαίμονες; Εἰ βούλει καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ἡμεῖς 10 παραστήσομεν. Ἔδει γὰρ σε πολλοῖς ἐργχειροῦντα καὶ παρανόμοις κακοῖς, εἰς τοῦτο ὑπαχθῆναι τελευτῶντα, καὶ σαυτῷ προδήλως περιπεσεῖν· ἢ ὃ μάλιστα φρονεῖν ᾧου δεῖν, τούτῳ μάλιστα λάθης ἐνασχημονῶν, καὶ ἄλογίαν κατακρινόμενος. Ἀπόκριναι γὰρ· τί σοι τὸ δόγμα βούλεται καὶ τίς ὁ λόγος τῆς 15 περὶ λόγους καινοτομίας; Κἂν τι δίκαιον δόξης λέγειν, ἀνισόμεθα μὲν, οὐ μεμψόμεθα δέ· καὶ γὰρ ὥσπερ σὺν λόγῳ νικᾷν, οὕτω καὶ νικᾶσθαι καλῶς μεμαθήκαμεν.

102. Ἡμέτεροι, φησὶν, οἱ λόγοι καὶ τὸ ἐλλήνιζεν, ὧν καὶ τὸ σέβειν θεούς· ὑμῶν δὲ ἡ ἀλογία καὶ ἡ ἀγροικία· καὶ οὐδὲν 20 ὑπὲρ τὸ «Πίστευσον» τῆς ὑμετέρας ἐστὶ σοφίας. Οὐκ ἂν μὲν, οἶμαι, τούτου καταγελάσαιεν οἱ παρ' ὑμῖν τὰ Πυθαγόρου φιλοσοφοῦντες, οἷς τὸ «Αὐτὸς ἔφα» τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον ἐστὶ τῶν δογμάτων, καὶ τῶν Χρυσῶν ἐπῶν, εἴτ' οὖν μολιβδῶν αἰρετώτερον. Μετὰ γὰρ τὴν πρώτην καὶ πολυῦμνητον τοῖς 25 τὰ ἐκείνου τελουμένοις φιλοσοφίαν τῆς σιωπῆς, ἵνα λόγου

1. Οἱ Τελχίνες ἦσαν μυστηριώδη ἠφαιστειακὰ πνεύματα, τὰ ὅποια εἶχαν ἐφεύρει πολλὰς τέχνας καὶ εἶχαν κάμει γνωστὰς καὶ ἄλλας χρήσιμους ἀνακαλύψεις εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Πρβλ. Ἰ. Ρισπέν, Ἑλληνικὴ μυθολογία, τόμ. Α' σελ. 358 ἔ.

2. Ποιητικὴ συλλογὴ 71 στίχων εἰς τοὺς ὁποίους περιέχεται ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῶν Πυθαγορείων. Ἡ φράσις «χρυσᾶ ἔπη» ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸν Ἀλεξανδρινὸν Ἀλκίφωνα, ποῦ ἤκμασε περὶ τὸ 200 μ.Χ.

μου με πιέζουν, κατά τὸν Πίνδαρον, εἶναι ἀναγκαῖος εἰς ἐμέ ὁ περὶ αὐτῶν λόγος· καὶ μάλιστα εἶναι δίκαιον, ὅσον δὲν γνωρίζω ἔαν ὑπάρχη κάτι ἀπὸ τὰ ἄλλα ἰσάξιον, με λόγον νὰ ἀποδώσω τὴν ὑπὲρ τῶν λόγων ὀφειλὴν εἰς τοὺς λόγους.

101. Ἀπὸ ποῦ σοῦ ἦλθεν αὐτό, κενώτατε καὶ ἀπληστότατε ὄλων, νὰ στερήσης τοὺς Χριστιανούς τοῦ δικαίωματος νὰ διδάσκουν; Διότι αὐτὸ δὲν ἦτο ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἠπειλοῦντο, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἤδη νομοθετημένα. Ἀπὸ ποῦ καὶ ἀπὸ ποῖαν αἰτίαν; Ποῖος λόγιος Ἑρμῆς, ὅπως θὰ ἔλεγες σύ, σοῦ τὸ ἔφερεν εἰς τὸν νοῦν; Ποῖοι Τελχίνες¹ πονηροὶ καὶ βάσκανοι δαίμονες; Ἐὰν θέλῃς καὶ αὐτοῦ τὴν αἰτίαν θὰ σοῦ τὴν παρουσιάσωμεν ἡμεῖς. Διότι ἔπρεπε σύ, ὁ ὁποῖος ἐπεχειρεῖς πολλὰ κακὰ καὶ παράνομα, νὰ ὀδηγηθῆς ἀποθνήσκων εἰς αὐτὸ καὶ νὰ συγκρουσθῆς ὀλοφάνερα με τὸν ἑαυτὸν σου· εἰς τρόπον ὥστε ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον ἐνόμιζες ὅτι πρέπει νὰ πιστεύῃς περισσότερον, με ἐκεῖνο κυρίως νὰ ἀσχημονῆς κρυφὰ καὶ νὰ κατακρίνεσαι διὰ παραλογισμόν. Διότι ἀπάντησε· εἰς τί ἀπέβλεπον ἢ ἀπόφασίς σου καὶ ποῖα εἶναι ἡ αἰτία τοῦ περὶ τοὺς λόγους νεωτερισμοῦ; Καὶ ἂν φανῆ ὅτι λέγεις κάτι τὸ δίκαιον, θὰ στενοχωρηθῶμεν μὲν ἀλλὰ δὲν θὰ σὲ κατηγορήσωμεν, διότι ὅπως ἐμάθαμεν νὰ νικῶμεν με λόγον, ἔτσι ἐμάθαμεν καὶ νὰ ἠττώμεθα καλῶς.

102. Ἰδικοί μας, λέγει, εἶναι οἱ λόγοι καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ὀμιλῶμεν ἑλληνικὰ ἀνήκει εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι σεβόμεθα καὶ τοὺς θεούς· εἰς σᾶς δὲ ἀνήκει ἡ ἀπερισκεψία καὶ ἡ ἀμάθεια· καὶ τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὸ «πίστεψε» δὲν εἶναι τῆς σοφίας σας. Δὲν νομίζω ὅτι θὰ μᾶς περιγελάσουν δι' αὐτὸ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σας ἀκολουθοῦν τὴν πυθαγόρειον φιλοσοφίαν, διὰ τοὺς ὁποῖους τὸ «αὐτὸς ἔφα» ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον καὶ μεγαλύτερον δόγμα καὶ εἶναι προτιμώτερον ἀπὸ τὰ Χρυσᾶ ἔπη² ἢ τὰ μολύβδινα. Διότι μετὰ τὴν πρώτην καὶ πολυθρύλητον φιλοσοφίαν τῆς σιωπῆς, εἰς ὅσους ἐμμοῦντο εἰς τὰ δόγματα ἐκείνου, διὰ νὰ ἀσκηθοῦν με τὴν σιωπὴν εἰς τὰ μέτρα τοῦ λόγου, ἦτο

μέτρα τῷ σιωπᾶν ἀσκηθῶσιν, ἔννομον, φησίν, ἣν ὅτιοῦν τῶν
 δογμάτων ἐρωτωμένοις, ἔπειτ' ἀποφαινομένοις, ἀπαιτουμέ-
 νου καὶ λόγον, ἄλλο μὲν μηδὲν ἀποκρίνεσθαι, ὅτι δὲ Πυθαγόρα
 τοῦτ' εἶη δεδογμένον· καὶ λόγον εἶναι τοῦ δόγματος, τὸ παρα-
 5 στὰν ἐκεῖνω, ἀνεύθυνόν τε καὶ ἀβασάνιστον εἰς ταῦτόν ἦκον-
 τος τοῦ «Αὐτὸς ἔφα», τῷ παρ' ἡμῖν, «Πίστευσον», ἐν ἄλλαις
 συλλαβαῖς τε καὶ ῥήμασι, κἄν εἰ μὴ παύοισθε κωμωδοῦντες
 τοῦτο καὶ διασύροντες. Βούλεται γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος μὴ ἐξεῖναι
 διαπιστεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν εἰρημένοις, ἀλλ'
 10 ἀπόδειξιν εἶναι τοῦ λόγου τὸ ἐκεῖνων ἀξιόπιστον, πάσης δυ-
 νάμεως λογικῆς καὶ ἀντιλογικῆς ἰσχυρότερον.

103. Ἔστω δὲ καὶ τοῦτο τῶν ἡμετέρων εὐεπηρέαστον· πῶς
 δὲ σὺ δείξεις τοὺς λόγους σοι διαφέροντας; Εἰ δὲ καὶ σοὺς,
 πῶς τούτων ἡμῖν οὐ μετὸν κατὰ τὴν σὴν νομοθεσίαν καὶ ἀλο-
 15 γίαν; τίνας γὰρ τοῦ ἑλληνίζειν εἰσὶν οἱ λόγοι καὶ τοῦ πῶς λε-
 γομένου καὶ νοουμένου; Ἴν' ἐγὼ σοι διέλω τὴν τοῦ ὀνόματος
 δύναμιν, ᾧ περὶ τὰς ὁμωνυμίας ἔχων σὺ, καὶ τὰ δηλούμενα ἢ
 μιᾷ προσηγορίᾳ διάφορα, ἢ διαφόροις ταυτά, ἢ ἑτέροις ἕτερα·
 ἢ γὰρ τῆς θρησκείας εἶναι τοῦτο φήσεις, ἢ τοῦ ἔθνους δηλαδή,
 20 καὶ τῶν πρῶτον εὐρισκομένων τῆς διαλέκτου τὴν δύναμιν.

Εἰ μὲν οὖν τῆς θρησκείας, δείξον ποῦ καὶ παρὰ τίσι τῶν
 ἱερέων τὸ ἑλληνίζειν ἔννομον, ὥσπερ καὶ τὸ θύειν ἔστιν ἃ καὶ
 οἷς τῶν δαιμόνων· οὔτε γὰρ πᾶσι τὰ αὐτά, οὔτε ἐνὶ τὰ πάντα
 οὔτε τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς τοῖς παρ' ὑμῖν ἱεροφάνταις δοκεῖ
 25 καὶ τοῖς τῶν θυσιῶν τεχνολόγοις. Ποῦ δέ, ὥσπερ Ἀινδίοις,
 εὐσεβὲς τὸ καταρᾶσθαι τῷ Βουθόινᾳ καὶ τοῦτο εἶναι θεοῦ
 τιμὴν, τὰς εἰς αὐτὸν λουδορίας; ἢ Ταύροις τὸ ξενοκτονεῖν, ἢ

-λέγει- ἐπιτρεπτόν ἐρωτώμενοι ἐπὶ οἰουδήποτε δόγματος καὶ ἀποκρινόμενοι, ὅταν ἀπητεῖτο λόγος, νὰ μὴ ἀπαντοῦν τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον ὅ,τι εἶχε δογματισθῆ ἀπὸ τὸν Πυθαγόραν· καὶ λόγος τοῦ δόγματος, ἦτο ὅ,τι ἀνεύθυνον καὶ ἀβασάνιστον διετύπωσεν ἐκεῖνος, ὁπότε καταλήγει εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν τὸ «αὐτὸς ἔφα» πρὸς τὸ ἰδικόν μας «πίστευσον», μὲ ἄλλας συλλαβάς καὶ ῥήματα, ἔστω καὶ ἂν δὲν παύετε νὰ τὸ διακωμωδητῆ καὶ νὰ τὸ διασύρετε. Διότι ὁ λόγος εἰς ἡμᾶς θέλει νὰ μὴ δυσπιστῶμεν εἰς ὅσα ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ τοὺς θεοφόρους ἄνδρας, ἀλλὰ ἡ ἀξιοπιστία ἐκείνων ν' ἀποτελῆ ἀπόδειξιν, ἡ ὁποία εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ κάθε λογικὴν καὶ ἀντιλογικὴν δύναμιν.

103. "Ἐστω δὲ ὅτι καὶ τοῦτο ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας εἶναι εὐπρόσβλητον· πῶς ὅμως θ' ἀποδείξης σὺ ὅτι οἱ λόγοι σου διαφέρουν; Καὶ ἔαν εἶναι ἰδικοί σου, πῶς δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς ἡμᾶς νὰ μετέχωμεν εἰς αὐτούς, σύμφωνα μὲ τὴν νομοθεσίαν καὶ ἀπερισκεψίαν σου; Διότι εἰς ποῖον ἀνήκει τὸ δικαίωμα νὰ διδάσκη ἑλληνικά καὶ ὑπὸ ποίαν σημασίαν λέγεται καὶ ἐννοεῖται τοῦτο; Διὰ νὰ σοῦ διαχωρίσω τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος, σέ πού ἀσχολεῖσαι μὲ τὰς συνωνυμίας, καὶ νὰ σοῦ εἰπῶ ὅτι αὐτὰ πού δηλοῦνται μὲ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν εἶναι διαφορετικά, ἢ αὐτὰ πού λέγονται μὲ διαφορετικὰς ὀνομασίας εἶναι ταυτόσημα, ἢ μὲ διαφορετικὰς λέξεις δηλοῦνται διαφορετικὰ πράγματα· διότι ἢ θὰ ἰσχυρισθῆς ὅτι τοῦτο εἶναι ἀποκλειστικότης τῆς θρησκείας, ἢ τοῦ Ἔθνους καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐφεῦρον πρῶτοι τὴν δύναμιν τῆς διαλέκτου.

Ἐὰν μὲν λοιπὸν εἶναι τῆς θρησκείας, δεῖξε ποῦ καὶ εἰς ποῖους ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς ἀνήκει· τὸ προνόμιον νὰ διδάσκουν ἑλληνικά, ὅπως ἀνήκει καὶ τὸ νὰ θυσιάζουν εἰς ὠρισμένους δαίμονας· διότι δὲν θυσιάζουν εἰς ὅλους τὰ ἴδια, οὔτε εἰς ἓνα ὅλα οὔτε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως ἀποφαίνονται οἱ ἱεροφάνται σὰς καὶ εἰ τεχνολόγοι τῶν θυσιῶν. Ποῦ δὲ, ὅπως εἰς τοὺς Λινδίους, θεωρεῖται εὐσέβεια ἢ κατάρα τοῦ Βουθοῖνα καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ, αἱ εἰς αὐτὸν δηλαδὴ ἀπευθυνόμεναι βλασ-

Λάκωσι τὸ ἐπιβώμια ξαίνεσθαι, ἢ Φρυξὶ τὸ κατατέμνεσθαι
 ὑπ' ἀδλῶν κηλουμένους καὶ ἀνανδρουμένους ὑφ' ἄλματος, ἢ
 τὸ παιδεραστεῖν ἄλλοις, ἢ τὸ πορνεύειν ἑτέροις, ἢ ὅσα τῶν
 ἄλλων μυστηρίων ἐστίν, ἵνα μὴ λέγω καθ' ἕκαστον, οὕτω δὲ
 5 καὶ τὸ ἐλληνίζειν ἕκκριτόν τινος θεῶν ἢ δαιμόνων; Καίτοι κἄν
 εἰ τοῦτ' ἦν, οὕτω δῆλον, ὡς ἐλληνικὸν ἦν, ἢ τινι τῶν παρ' ὑμῖν
 θεῶν ἢ δαιμόνων τὸ κοινὸν ἀπεκριθῆ, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ
 τῶν κοινῶν θύειν νενομοθέτηται.

104. Εἰ δ' οὐχὶ τοῦτο φήσεις, τῆς γλώσσης δὲ ὡς ὑμετέρας
 10 μεταποιήση, καὶ διὰ τοῦτο πόρρω θήσεις ἡμᾶς, ὥσπερ κλήρου
 πατρικοῦ, καὶ οὐδὲν ἡμῖν διαφέροντος, πρῶτον μὲν οὐχ ὄρω
 τίς ὁ λόγος, ἢ πῶς τοῦτο προσάξεις τοῖς δαίμοσιν. Οὐ γάρ,
 εἰ τοὺς αὐτοὺς τὴν τε γλῶσσαν ἐλληνίζοντας καὶ τὴν θρη-
 σκειᾶν εἶναι συμβέβηκεν ἤδη καὶ τῆς θρησκείας οἱ λόγοι, καὶ
 15 διὰ τοῦτ' ἂν εἰκότως ἔξω ταύτης ἡμεῖς γραφείημεν· τοῦτό γε
 καὶ ἀσυλλόγιστον δοκεῖ τοῖς καθ' ὑμᾶς τεχνολόγοις· οὐ γάρ,
 εἰ περὶ ταυτὸν ἄμφω, καὶ ἀλλήλοις ἄμφω ταυτά· ἢ οὕτω γε,
 εἰ χρυσοχόον τὸν αὐτὸν καὶ ζωγράφον θείημεν, τὸ χρυσοχοεῖν
 εἰς τὸ ζωγραφεῖν, ἢ τὸ ζωγραφεῖν εἰς τὸ χρυσοχοεῖν περιστή-
 20 σεται· πολλῶν ταῦτα τῶν ληρημάτων.

105. Ἐπειτα ἐρήσομαί σε, ὦ φιλέλλην σὺ καὶ φιλόλογε, πό-
 τερον παντὸς εἰρξεις ἡμᾶς τοῦ ἐλληνίζειν, οἷον δὴ καὶ τῶν
 ἐν μέσῳ καὶ πεζῶν τούτων ῥημάτων, καὶ τῆς τῶν πολλῶν

φημίαι; Ἡ εἰς τοὺς Ταύρους ἢ δολοφονία τῶν ξένων, ἢ εἰς τοὺς Λάκωνας νὰ κτυποῦν τὰ ἐπὶ τῶν βωμῶν σφάγια, ἢ εἰς τοὺς Φρύγας νὰ κατατέμνωνται θελγόμενοι ἀπὸ αὐλοὺς καὶ καθιστάμενοι ἀνανδροὶ ἀπὸ ἄλμα, ἢ εἰς ἄλλους ἢ παιδεραστία, ἢ εἰς ἄλλους ἢ πορνεία, ἢ ὅσα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀνήκουν εἰς τὰ μυστήρια, διὰ νὰ μὴν ἀπαριθμῶ τὸ καθένα χωριστὰ, ποῦ λοιπὸν ἢ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν ἀποτελεῖ προνόμιον κάποιου ἀπὸ τοὺς θεοὺς ἢ τοὺς δαίμονας; Ἄν καὶ καὶ νὰ συνέβαινε αὐτό, δὲν θὰ ἦτο ἀκόμη φανερόν ὅτι ἦτο ἑλληνικόν, παρὰ κάποιου ἀπὸ τοὺς θεοὺς σας ἢ τοὺς δαίμονας, θὰ ἀπαντοῦσε τὸ κοινόν, ὅπως καὶ ἄλλα πολλὰ ἀπὸ κοινὰ ἔχει καθιερωθῆ νὰ θυσιάζονται.

104. Ἐὰν δὲ δὲν ἰσχυρισθῆς αὐτό, ἀλλὰ οἰκαιοποιηθῆς τὴν γλῶσσαν ὡς ἰδικήν σας καὶ ἕνεκα τούτου μᾶς ἀπομακρύνῃς, ὡσάν νὰ εἶναι πατρική σας κληρονομία, ἢ ὅποια δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, πρῶτον μὲν δὲν βλέπω ποῖος εἶναι ὁ λόγος ἢ πῶς θὰ τὸ προσφέρῃς αὐτὸ εἰς τοὺς δαίμονας. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη συνέβῃ νὰ εἶναι ἴδιοι αὐτοὶ ποὺ ὁμιλοῦν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν, οἱ λόγοι δὲν εἶναι τῆς θρησκείας, ὥστε φυσιολογικὰ ἡμεῖς νὰ ἐκβληθῶμεν ἔξω ἀπὸ αὐτὴν· ἀλλ' αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀσυλλόγιστον εἰς τοὺς τεχνολόγους σας· διότι, καὶ ἂν ἀκόμη ἀμφότερα ἀναφέρονται εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, δὲν εἶναι καὶ μεταξύ των ἴδια· ὅπως οὔτε ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ χρυσοχόος εἶναι καὶ ζωγράφος, δὲν περιλαμβάνεται ἢ χρυσοχοϊκὴ εἰς τὴν ζωγραφικὴν οὔτε ἢ ζωγραφικὴ εἰς τὴν χρυσοχοϊκὴν· αὐτὰ περιέχουν πολὺν φλυαρίαν.

105. Ἐπειτα θὰ σὲ ἐρωτήσω, φιλέλληνα καὶ φιλόλογε, ποῖον ἀπὸ τὰ δύο, θὰ μᾶς ἀποκλείσῃς τελείως ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἤτοι καὶ ἀπὸ τὰ συνήθη καὶ πεζὰ ῥήματα καὶ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ πολλοί, ἢ μόνον ἀπὸ τὸν ἔντεχον καὶ ὑπερέχοντα λόγον, ὁ ὅποιος δὲν

χρήσεως, ἢ τοῦ κομποῦ τε καὶ ὑπεραιόντος, ὡς οὐκ ἄλλοις
 ἐφικτοῦ ἢ τοῖς κατὰ παιδείου διαφέρουσιν; εἰ μὲν γὰρ τού-
 του, τίς ἢ ἀποκλήρωσις, τὸ μὲν σμερδαλέον καὶ τὸ κοναβίζειν,
 καὶ τὸ μῶν, καὶ τὸ δῆπουθεν καὶ τὸ ἄττα, καὶ τὸ ἀμωσγένως
 5 εἶναι τῆς διαλέκτου μόνης, τἄλλα δὲ ἀπεδοξίφθαι εἰς Κυνόσαυ-
 γες, ὡσπερ τὸ πάλαι τοὺς νόθους; εἰ δὲ καὶ τὸ εὐτελὲς τοῦ
 λόγου καὶ ἀκαλλώπιστον ὁμοίως τοῦ ἐλληνίζειν ἐστί, τί μὴ
 καὶ τούτων ἀποστερεῖτε ἡμᾶς, καὶ ἀπλῶς πάσης Ἑλλάδος
 φωνῆς, ὅποια πότ' ἂν ἦ καὶ ὡς ἂν ἔχουσα τύχη; τοῦτ' ἂν ἦν
 10 ἡμῶν φιλανθρωπότερον καὶ τελείως τῆς ἀμουσίας τῆς ἡμετέ-
 ρας.

106. Ἔχει γὰρ οὕτως, ἵνα σοι φιλοσοφίῃσι περὶ τούτων
 ὑψηλότερόν τε καὶ τελειότερον. Εἰ μὲν καὶ θεῖαι τινές εἰσι
 φωναὶ φωνητικοῖς ὄργανοις ἐκπορευόμεναι καὶ διὰ τοῦ ἀέρος
 15 χεόμεναί τε καὶ ἀκοαῖς εισρέουσαι, τῶν ἡμετέρων κρείττους
 καὶ εὐσημότεραι (γελῶ γὰρ ἡμῶν τῶν σεμνῶν τὸ Μῶλο καὶ
 τὸν Ξάνθον καὶ τὴν Χαλκίδα), ἢ διὰ γυμνῶν ἀλλήλοισι συγ-
 γίνονται τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν τυπωμάτων, οὐχ ἡμέτερον λέ-
 γειν τὸ δ' οὖν ἡμέτερον τοιοῦτόν ἐστι. Οὔτε φωνὴ τῶν εὐ-
 20 ρομένων μόνον ἐστίν, ἀλλὰ πάντων τῶν μετεχόντων· οὔτε
 τέχνη τις ἢ ἐπιτήδευσις, ἦν ἂν ἐνθυμηθῆται θελήσης· ἀλλ' ὡσ-
 περ ἐν ἀρμονίᾳ τεχνικῇ τε καὶ μουσικῇ ἄλλος μὲν ἦχος ἄλλης
 τινὸς τῶν νευρῶν συντεταμένος ἢ ἀνειμένος, πάντα δὲ τοῦ
 ἐνὸς ἀρμοστοῦ καὶ τεχνίτου, πρὸς ἐν τι κάλλος ἀρμονίας συν-
 25 τείνοντα· οὕτω καὶ τούτοις ὁ τεχνίτης καὶ δημιουργὸς λόγος
 ἄλλον μὲν ἄλλης τινὸς ἐπιτηδεύσεως ἢ τέχνης εὐρετὴν προῦ-
 στήσατο, πάντα δὲ εἰς μέσον προῦθηκε πᾶσι τοῖς βουλομένοις,

1. φρικαλέον

2. κροτεῖν

3. μήπως, μή οὖν

4. ἀσφαλῶς, βεβαίως

5. ἄτινα, τὰ ὅποια

εἶναι ἐφικτὸς εἰς τοὺς ἄλλους παρὰ μόνον εἰς ἐκείνους ποὺ διαφέρουν κατὰ τὴν παιδευσιν; Διότι ἔάν μᾶς ἀποκλείσῃς μόνον ἀπὸ αὐτόν, τότε ποία εἶναι ἡ ἀποκλήρωσις, ἀφοῦ τὸ «σμερδαλέον»¹ καὶ τὸ «κοναβίζειν»² καὶ τὸ «μῶν»³ καὶ τὸ «δήπουθεν»⁴ καὶ τὸ «ἄττα»⁵ καὶ τὸ «ἀμωσγέπως»⁶ ἀνήκουν εἰς διάλεκτον μόνον, τὰ δὲ ἄλλα ἔχουν ἀπορριφθῆ εἰς Κυνόσαργες⁷, ὅπως παλαιότερον οἱ νόθοι; Ἐάν δὲ καὶ ὁ εὐτελής λόγος καὶ ἀκαλλώπιστος ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τὸ ἑλληνίζειν, διατὶ δὲν μᾶς ἀπαγορεύετε καὶ αὐτόν καὶ γενικὰ κάθε ἑλληνικὴν διάλεκτον, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι καὶ οἰανδήποτε μορφήν συμβαίνει νὰ ἔχη; Αὐτὸ θὰ ἦτο περισσότερον φιλόανθρωπον ἀπὸ μέρους σας καὶ σύμφωνον πρὸς τὴν τελείαν ἀπαιδευσίαν σας.

106. Διότι ἔτσι εἶναι, διὰ νὰ σοῦ ὁμιλήσω περὶ αὐτῶν ὑψηλότερα καὶ τελειότερα. Ἐάν μὲν ὑπάρχουν καὶ ὠρισμένοι φωναὶ θεϊκαί, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ φωνητικὰ ὄργανα καὶ διαδίδονται μὲ τὸν ἀέρα καὶ εἰσέρχονται εἰς τὰς ἀκοάς, ἀνώτερα ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας καὶ εὐκρινέστεραι (διότι περιγελῶ ἀπὸ σᾶς τοὺς σπουδαίους τὸ Μῶλο καὶ τὸν Ξάνθον καὶ τὴν Χαλκίδα), ἢ ἔάν συνυπάρχουν μεταξύ των μὲ γυμνὰς τὰς ἐννοίας καὶ τοὺς τύπους, δὲν εἶναι ἔργον ἰδικὸν μας νὰ εἰποῦμεν ἡ ἰδικὴ μας ἀποψις εἶναι ἡ ἐξῆς· οὔτε ἡ γλῶσσα ἀνήκει μόνον εἰς ἐκείνους, ποὺ τὴν εὔρον, ἀλλὰ εἰς ὅλους οἱ ὁποῖοι συμμετέχουν εἰς αὐτήν, οὔτε καμμιά τέχνη ἢ ἐνασχόλησις, τὴν ὁποίαν θὰ ἤθελες νὰ θυμηθῆς· ἀλλ' ὅπως εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ μουσικὴν ἀρμονίαν ὁ τόνος κάθε μιᾶς ἀπὸ τὰς χορδὰς εἶναι διαφορετικός, τενωμένος ἢ χαλαρωμένος, ὅλα ὁμως εἶναι ἔργον τοῦ ἑνὸς ἐφαρμοστοῦ καὶ τεχνίτου καὶ συμβάλλουν πρὸς ἕνα κάλλος ἀρμονίας· ἔτσι καὶ εἰς αὐτὰ ὁ τεχνίτης καὶ δημιουργὸς Λόγος τὸν καθένα τὸν ἔκαμε ἐφευρέτην διαφορετικῆς μεθόδου καὶ τέχνης, ὅλα δὲ τὰ ἔβαλεν εἰς τὸ μέσον, εἰς τὴν διάθεσιν ὅλων ὅσοι θέλουν, μὲ

6. ὅπωςδήποτε

7. Τοποθεσία τῶν Ἀθηνῶν ἀγνωστος, ὅπου ἐρρίπτοντο τὰ νόθα τέκνα.

τῷ κοινωνικῷ καὶ φιλανθρώπῳ συνδέων τὸν βίον ἡμῖν κα ποιῶν ἡμερώτερον.

107. Σὸν τὸ ἐλληνίζεις; εἰπέ μοι τί δέ; οὐ Φοινίκων τὰ γράμματα, ὡς δέ τινες, Αἰγυπτίων, ἢ τῶν ἔτι τούτων σοφωτέρων
 5 Ἑβραίων, οἳ καὶ πλαξὶ θεοχαράκτοις ἐγγραφήναι τὸν νόμον παρὰ Θεοῦ πιστεύουσι; Σὸν τὸ ἀττικίζεις; Τὸ πετεύειν δὲ καὶ ἀριθμεῖν καὶ λογίζεσθαι δακτύλοις, μέτρα τε καὶ σταθμὰ, καὶ ἔτι πρὸ τούτων τὰ τακτικὰ καὶ πολεμικὰ τίνος; οὐκ Εὐβοέων; εἶπερ Εὐβοεὺς ὁ Παλαμήδης, ὁ πολλῶν εὐρετῆς καὶ διὰ τοῦτο
 10 ἐπίφθονος καὶ μέντοι καὶ δίκας τῆς σοφίας ἀπαιτηθεὶς καὶ κατακριθεὶς τοῖς ἐπὶ Ἴλιον στρατεύσασι; Τί οὖν; Ἄν Αἰγύπτιοι καὶ Φοίνικες, Ἑβραῖοί τε, οἷς ἡμεῖς συγχρώμεθα πρὸς τὴν ἡμετέραν παιδευσιν, τί δ' ἂν οἱ τὴν νῆσον ἔχοντες Εὐβοίαν μεταποιοῦνται τούτων, ὡς αὐτοῖς διαφερόντων, κατὰ τὰς
 15 σὰς ὑποθέσεις, τί δράσομεν; ἢ τί δικαιολογησόμεθα πρὸς αὐτούς, τοῖς οἰκείοις ἐαλωκότες νόμοις; Ἡ πᾶσα στέρεσθαι τούτων ἀνάγκη καὶ τὸ τοῦ κολοιοῦ πάσχειν, γυμνοὺς εἶναι τῶν ἀλλοτρίων περιαιρεθέντας πτερῶν καὶ ἀσχήμενας;

108. Σὰ τὰ ποιήματα; τί δὲ οὐ τῆς γραφῆς μᾶλλον ἐκείνης, ἢ
 20 τὸν ὄμον σεισθεῖσα παρὰ τινος συντόνως ἀντιπαριόντος, ὡς λόγος, εἴτ' ἐνυβρίζουσα τῷ σφοδρῷ τῆς ὁρμῆς, ἔπος ἐφθέγγετο· καὶ τοῦτ' ἀρέσαν τῷ νεανία λίαν καὶ φιλοπονώτερον μετρηθὲν τὴν θαυμασίαν σου ταύτην ἐδημιούργησε ποίησιν; Τί ἄλλα; Εἰ δὲ τοῖς ὄπλοις μέγα φρονεῖς, παρὰ τίνων σοι
 25 τὰ ὄπλα, ὦ γενναιώτατε; Οὐ τῶν Κυκλώπων, ἐξ ὧν τὸ χαλκεύειν; Εἰ δέ σοι μέγα καὶ μέγιστον τῶν ὄντων ἢ ἀλουργίς,

1. Μυθολογικὸς ἦρωας, υἱὸς τοῦ Ναυπλίου, περιώνυμος διὰ τὴν σοφίαν του, ὁ ὁποῖος συμμετέσχε καὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας.

2. Αἰσώπου μῦθος «Ἄετός καὶ κολοῖός καὶ ποιμήν».

τὴν κοινωνικότητα καὶ φιλανθρωπίαν συνδέων τὸν βίον μας καὶ κάμνοντάς τον ἡμερώτερον.

107. Εἶναι ἰδικὸν σου προνόμιον νὰ ὁμιλῆς ἑλληνικά; Εἰπέ μου· ἀλλὰ τί, δὲν εἶναι ἐφευρέσεις τῶν Φοινίκων τὰ γράμματα, ἢ ὅπως λέγουν μερικοὶ τῶν Αἰγυπτίων, ἢ τῶν ἀκόμη σοφωτέρων ἀπὸ αὐτοὺς Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι καὶ πιστεύουν ὅτι εἰς θεοχαράκτους πλάκας ἐγράφη ἀπὸ τὸν Θεὸν ὁ Νόμος; Εἶναι ἰδικὸν σου προνόμιον νὰ ἀττικίζης; Τὸ παιγνίδι τῶν πεσσῶν ὁμως καὶ ἡ ἀρίθμησις καὶ ὁ λογαριασμὸς μὲ τὰ δάκτυλα καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ, καὶ ἀκόμη πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ἡ τακτικὴ καὶ ἡ πολεμικὴ τέχνη τίνος; Δὲν εἶναι τῶν Εὐβοέων; Ἐὰν βεβαίως εἶναι Εὐβοεὺς ὁ Παλαμήδης ¹, ὁ ἐφευρέτης πολλῶν πραγμάτων ποῦ ἔνεκα τούτου προεκάλει τὸν φθόνον, καὶ μάλιστα ἐδικάσθη διὰ τὴν σοφίαν του καὶ κατεδικάσθη ἀπὸ τοὺς ἐκστρατεύσαντας ἐναντίον τῆς Τροίας; Τί λοιπόν; Ἄν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Φοινικεὶς καὶ οἱ Ἑβραῖοι, τοὺς ὁποίους ἡμεῖς ἐπωφελοῦμεθα εἰς τὴν μόρφωσίν μας, τί δέ, ἂν αὐτοὶ ποῦ κατέχουν τὴν νῆσον Εὐβοίαν τὰ οἰκειοποιοῦνται αὐτὰ μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι τοὺς ἐνδιαφέρουν, κατὰ τὰς ἰδικὰς των ὑποθέσεις, τί θὰ κάμωμεν, ἢ ποῖαν δικαιολογίαν θὰ προβάλωμεν πρὸς αὐτούς, παγιδευθέντες μὲ τοὺς ἰδικούς μας νόμους; Ἡ πρέπει ὅπωςδῆποτε νὰ στερηθῶμεν αὐτῶν καὶ νὰ πάθωμεν τὸ πάθημα τοῦ κόρακος ² μένοντες γυμνοὶ καὶ ἄσχημοὶ ἀφοῦ ἀφαιρέσωμεν τὰ ξένα πτερὰ;

108. Ἰδικὰ σου εἶναι τὰ ποιήματα; Ὡστε λοιπὸν δὲν εἶναι τῆς γριᾶς ἐκείνης, ἢ ὁποία ἐσπρώχθη, ὅπως λέγεται, εἰς τὸν ὦμον ἀπὸ κάποιον ποῦ διήρχετο ὀρμητικῶς καὶ ἔπειτα ὑβρίζουσα διὰ τὴν ἰσχυρὰν ὠθησιν ἐξεστόμισε λόγον, ὁ ὅποιος ἤρεσεν εἰς τὸν νέον πολὺ καὶ ἀφοῦ τὸν ἀπέδωσεν ἐμμέτρως μὲ φιλοπονίαν ἐδημιούργησε αὐτὴν τὴν θαυμασίαν σου ποίησιν; Καὶ τὰ ἄλλα; Ἐὰν δὲν καυχᾶσαι διὰ τὰ ὄπλα, ἀπὸ ποῖον ἔλαβες τὰ ὄπλα, γενναιότατε; Δὲν εἶναι τῶν Κυκλώπων, ἀπὸ τοὺς

ἐξ ἧς σοφὸς σὺ καὶ τῶν τοιούτων νομοθέτης· τί; οὐκ ἀποθήσῃ ταύτην Τυρίοις, παρ' ὧν ἡ ποιμενικὴ κύνων, ἢ τῇ κόχλω βροθεισῇ καὶ τῇ χεῖλῃ καθαιμαξάσῃ, τῷ ποιμένι τὸ ἄνθος γνωρίσασα, καὶ διὰ τούτων παραδοῦσα τοῖς βασιλεῦσιν ὑμῖν τὸ
 5 πένθιμον τοῖς κακοῖς ῥάκος καὶ ὑπερήφανον; Γεωργίας δὲ καὶ ναυπηγίας, τί φήσομεν, ἂν ἀπελαύνωσιν ἡμᾶς Ἀθηναῖοι, τὰς Δήμητρας καὶ τοὺς Τριπτολέμους διηγούμενοι, καὶ τοὺς δοράκοντας, ἔτι δὲ Κελεὺς τε καὶ Ἰκαρίους καὶ πᾶσαν τὴν περὶ ταῦτα μυθολογίαν, ἢ καὶ μυστήριον ὑμῖν αἰσχρὸν ταῦτα
 10 ἐποίησε καὶ νυκτὸς ὄντως ἄξιον;

109. Βούλει, τἄλλα παθεῖς, ἐπ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιον ἀναδοράμω τῆς σῆς ἐμπληξίας, εἴτ' οὖν θεοβλαβείας; Αὐτὸ δὲ πόθεν σοι τὸ μνεῖσθαι καὶ τὸ μνεῖν καὶ τὸ θρησκεύειν; Οὐ παρὰ Θορακῶν καὶ ἢ κλησὶς πειθέτω σε; Τὸ θύειν δὲ οὐ παρὰ Χαλδαίων, εἴτ'
 15 οὖν Κυπρίων; Τὸ ἀστρονομεῖν δὲ οὐ Βαβυλώνιον; Τὸ δὲ γεωμετροῦν οὐκ Αἰγύπτιον; Τὸ δὲ μαγεύειν οὐ Περσικόν; Τὴν δὲ δι' ὀνειρώων μαντικὴν τίνων ἢ Τελμησεῶν ἀκούεις; Τὴν οἰωνιστικὴν δὲ τίνων; οὐκ ἄλλων ἢ Φουγῶν, τῶν πρώτων περιεργασαμένων ὀρνίθων πτησίν τε καὶ κινήματα; Καί, ἵνα μὴ
 20 μακρολογῶ, πόθεν σοι τὸ καθ' ἕκαστον; οὐχ ἓν ἐξ ἐκάστων; ὧν πάντων εἰς ταυτὸ συνελθόντων, ἐν δεισιδαιμονίας συνέστη

1. Πολυδεύκου, Ὀνομαστικόν, Α' 45-47. Πρβλ. Π.Σ. Παπαευαγγέλου, Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ Ἰδία τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου, Θεσσαλονίκη 1965, σελ. 59.

2. Ἡ Δημήτηρ παρίσταται εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν κατὰ δύο τρόπους· ὡς θεότης ποῦ διανέμει τοὺς καρπούς τῆς γῆς καὶ ἰδιαίτερος τὸν σίτον, κυρίαν τροφήν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὡς θεὰ τοῦ μυστηριώδους βάθους τῆς γῆς, ὅπου ὑπάρχουν αἱ ρίζαι τῶν φυτῶν, ἀλλὰ ἐκτείνεται καὶ ὁ σκοτεινὸς κόσμος τοῦ θανάτου. Διὰ τοῦτο ἡ λατρεία αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχε χαρακτῆρα ἀπλοῦν καὶ ταυτοχρόνως μυστηριακόν.

3. Ὁ Τριπτόλεμος ἦτο ὁ πρῶτος ἱερεὺς τῆς θεᾶς Δήμητρας, ὁ ἰδρυτῆς τῆς λατρείας τῆς καὶ ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς χώρας.

4. Κελεὺς ἐλέγετο ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἐλευσίνας, εἰς τὸν ὅποιον εὔρεν ἄσυλον ἡ Δημήτηρ, ὅταν μετημφισμένη εἰς γραιῖαν διέτρεχε πόλεις

ὁποίους ἐφευρέθη ἡ κατεργασία τοῦ χαλκοῦ; Ἐὰν δὲν εἶναι σπουδαῖον διὰ σέ καὶ μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα ἢ ἀλουργίς, μὲ τὴν ὁποίαν σὺ ἐγίνες σοφὸς καὶ νομοθέτης, τί; δὲν θὰ πρέπει νὰ τὴν ἀποβάλης ὑπὲρ τῶν Τυρίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ποιμενικὴ σκύλα ἀφοῦ ἔφαγεν ὄστρακον καὶ ἐμάτωσε τὰ χεῖλη της κατέστησε γνωστὸν τὸ ἀνθηρὸν χρῶμα¹ εἰς τὸν ποιμένα καὶ παρέδωσε εἰς σᾶς τοὺς βασιλεῖς τὸ πένθιμον διὰ τοὺς κακοὺς ράκος καὶ ὑπερήφανον; Τί νὰ εἴποῦμεν δὲ περὶ τῆς γεωργίας καὶ ναυπηγίας, ἐὰν μᾶς ἐκδιώξουν οἱ Ἀθηναῖοι ἀναφέροντες τὰς Δήμητρας² καὶ τοὺς Τριπτολέμους³ καὶ τοὺς δράκοντας, ἀκόμη δὲ καὶ τοὺς Κελεοὺς⁴ καὶ τοὺς Ἰκαρίου⁵ καὶ ὀλόκληρον τὴν σχετικὴν μὲ αὐτὰ μυθολογίαν, ἡ ὁποία μάλιστα ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκαμε διὰ σᾶς μυστήριον αἰσχρὸν καὶ πρᾶγματι ἄξιον νυκτός⁶;

109. Θέλεις, ἀφοῦ ἀφήσω τὰ ἄλλα, νὰ ἀνατρέξω εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς μωρίας, εἴτε τῆς ἐκ θεοῦ παραφροσύνης σου; Αὐτὸ δὲ τὸ νὰ μυῆσαι καὶ νὰ μυῆς καὶ νὰ ἐρησκεύης ἀπὸ ποῦ σοῦ ἦλθεν; Ὅχι ἀπὸ τοὺς Θραῶκας; Καὶ τὸ ὄνομα ἄς σέ πείσῃ περὶ αὐτοῦ. Αἱ θυσίαι δὲ δὲν προέρχονται ἀπὸ τοὺς Χαλδαίους ἢ ἀπὸ τοὺς Κυπρίους; Ἡ ἀστρονομία δὲ δὲν εἶναι βαβυλωνιακὴ ἐφεύρεσις, ἢ γεωμετρία αἰγυπτιακὴ καὶ ἢ μαγεία περσικὴ; Ἡ δὲ μαντικὴ τέχνη τῶν ὀνείρων τίνων εἶναι; Δὲν ἀκούεις ὅτι εἶναι τῶν Τελμησέων⁷; Ἡ οἰωνικὴ δὲ τίνων; Ὅχι ἄλλων παρὰ τῶν Φρυγῶν ποῦ πρῶτοι περιειργάσθησαν τὴν πτῆσιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ὀρνίθων. Καὶ διὰ νὰ μὴ μακρηγορῶ, ἀπὸ ποῦ ἐδιδάχθης τὸ καθένα; Δὲν ἐδιδάχθης ἕνα ἀπὸ τὸν καθένα· ὅταν δὲ ὅλα αὐτὰ συνεκεντρώθησαν μαζί ἀπετέλεσαν ἕνα μυστήριον δεισι-

καὶ ἀγροὺς ἀναζητοῦσα τὴν προσφιλῆ της θυγατέρα.

5. Ὁ Ἰκάριος ἦτο μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφιλοξενήθη λαμπρῶς ὁ Διόνυσος, ὅστις ἀναχωρῶν τοῦ ἔδωκε κλημὰ ἀμπέλου καὶ τὸν ἐδίδαξε τὴν οἰνοποιίαν.

6. Ὑπαιγιμὸς εἰς τὰ Ἐλευσίνα μυστήρια.

7. Ὁ Τελμησὸς ἦτο διάσημος μάντις εἰς τὴν Καρίαν.

μυστήριον; Τί οὖν; δεξόμεθα, πάντων ἀποχωρησάντων εἰς τοὺς πρώτους τε καὶ τοὺς εὐρομένους, μηδὲν ἔχειν ἡμέτερον πλὴν τῆς κακίας καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον ταύτης καινοτομίας; Πρῶτος γὰρ Χριστιανῶν ἐπανάστασιν τῷ Δεσπότη, καθάπερ 5 οἱ δοῦλοί ποτε τοῖς Σκύθαις, ὡς φασιν, ἐπενόησας. Πολλοῦ μὲντ' ἂν ἄξιον ἦν, εἴ σοι διελύθη τὸ πονηρὸν τοῦτο σύνταγμα, κατὰ τοὺς σοὺς ὅρους καὶ νόμους, ἢ ἡμεῖς ἡμεν πραγμάτων ἀπηλλαγμένοι, καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας εὐδαιμονίας τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν ὄραν ὑπῆρχε, πάσης ἀπηλλαγμένην ἐμφυ- 10 λίου στάσεως· ὁ τοῦ παρὰ τῶν ἔξωθεν πολέμου πολλῶ φευκτότερόν ἐστι καὶ φοβερώτερον, ὅσῳ τὰς οἰκείας δαπανᾶν σῦρκας τῶν ἄλλοτριῶν φευκτότερον.

110. Εἰ δὲ ταῦτά σοι κακουργίας εἶναι δοκεῖ τὸ λεῖον ἡμφισμένης, καὶ πόρρω βασιλικῆς μεγαλοπρεπειάς, φέρε, σοι 15 παραστήσω καὶ τὰ τούτων ἔτι κερδαλεώτερα. Ὅρων γὰρ τὸν ἡμέτερον λόγον μέγαν μὲν ὄντα τοῖς δόγμασι καὶ ταῖς ἀνωθεν μαρτυρίαις, τὸν αὐτὸν παλαιῶν τε καὶ νέων· παλιῶν μὲν ταῖς προῤῥήσεσι καὶ τοῖς ὑπαστράπτουσι κινήμασι τῆς θεότητος. νέον δὲ τῇ τελευταίᾳ θεοφανεῖα καὶ τοῖς ἐκ ταύτης τε καὶ πε- 20 ρὶ ταύτην θαύμασιν· ἔτι δὲ μείζω καὶ γνωριμώτερον τοῖς παραδεδομένοις, καὶ εἰς τόδε τετηρημένοις τύποις τῆς Ἐκκλησίας· ἵνα μηδὲ τοῦτο ἀκακούργητον μένη, τί μηχανᾶται καὶ τί ποιεῖ; Μιμεῖται Ῥαψάκην τὸν Ἀσσύριον· ἐστρατήγει δὲ ἄρα τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀσσυρίων Σεναχηρείμ. Οὗτος ἐπὶ τὴν 25 Ἰουδαίαν στρατεύσας καὶ δυνάμει πολλῇ καὶ χειρὶ τὰ Ἱεροσόλυμα πολιορκῶν καὶ τῇ πόλει προσκαθεζόμενος, ἐπειδὴ μήτε δυνάμει παραστήσασθαι τὴν πόλιν οἷός τε ἦν, μήτε τι τῶν ἔνδον αὐτῷ παρὰ τῶν προδοτῶν ἐνεδίδοτο, λόγοις ἡμέροις καὶ ὁμογλώσσοις ὑποποεῖσθαι τὴν πόλιν ἐπιχειρεῖ. Ὁ δὲ

δαιμονίας; Τί λοιπόν; Θὰ δεχθῶμεν, ἀφοῦ ὅλα περιορισθοῦν εἰς τοὺς πρώτους διδάξαντας καὶ ἐφευρέτας, ὅτι δὲν ἔχομεν τίποτε τὸ ἰδικόν μας πλὴν τῆς κακίας καὶ τοῦ περὶ τὸ θεῖον νεωτερισμοῦ τούτου; Διότι πρῶτος ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Δεσπότη, ὅπως κάποτε οἱ δοῦλοι ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, ὅπως λέγεται, διενοήθης σύ. Θὰ ἦτο ὁμῶς πολὺ καλλίτερον, ἐὰν διελύετο τὸ πονηρὸν αὐτὸ σύνταγμα σου, συμφώνως πρὸς τοὺς ἰδικούς σου ὁρισμούς καὶ νόμους, ὥστε καὶ ἡμεῖς νὰ ἡμεθα ἀπηλλαγμένοι τῶν ἐνοχλήσεων, καὶ νὰ ἐβλέπομεν πάλιν τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχὴν εἰς τὴν παλαιάν εὐδαιμονίαν, ἀπηλλαγμένην ἀπὸ κάθε ἐμφύλιον στάσιν, πρᾶγμα ποῦ εἶναι τόσον πιὸ ἀπευκταῖον καὶ φοβερὸν ἀπὸ τὸν πόλεμον μὲ τοὺς ἐξωτερικούς ἐχθρούς, ὅσον τὸ νὰ κατατρώγῃ κανεὶς τὰς σάρκας του εἶναι πιὸ ἀπευκταῖον, ἀπὸ τὸ νὰ τρώγῃ ξένας.

110. Ἐὰν αὐτὰ σοῦ φαίνονται ὅτι ἀποτελοῦν κακουργίαν ἐνδεδυμένην μὲ ἠπιότητα καὶ εὐρίσκονται μακρὰ ἀπὸ τὴν βασιλικὴν μεγαλοπρέπειαν, ἔλα νὰ σοῦ παρουσιάσω καὶ τὰ πιὸ πονηρὰ ἀπὸ αὐτά. Διότι, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἰδικὴ μας διδασκαλία εἶναι μεγάλη εἰς τὰ δόγματα καὶ τὰς ἄνωθεν μαρτυρίας καὶ παραμένει ἡ ἴδια παλαιὰ καὶ νέα, ἡ παλαιὰ μὲν μὲ τὰς προφητείας καὶ τὰς ὑπ' αὐτὰς ἐκδηλουμένας ἐνεργείας τῆς θεότητος, ἡ νέα δὲ μὲ τὴν τελευταίαν θεοφάνειαν καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς καὶ περὶ αὐτὴν θαύματα, ἀκόμη δὲ μεγαλυτέραν καὶ περισσότερον γνῶριμον μὲ τοὺς παραδεδομένους καὶ μέχρι τῶρα διατηρουμένους τύπους τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ μὴ μείνῃ οὔτε αὐτὸ ἀβλαβὲς τί μηχανεύεται καὶ τί κάμνει; Μιμεῖται τὸν Ἀσσύριον Ραψάκην, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε στρατηγὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων Σεναχερείμ. Αὐτὸς ἐκστρατεύσας ἐναντίον τῆς Ἰουδαίας, καὶ μὲ δύναμιν πολλὴν καὶ βίαια μέσα πολιορκῶν τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ μένων ἕξω ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐπειδὴ οὔτε μὲ τὴν ἰσχὺν ἠμποροῦσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν πόλιν, οὔτε τοῦ ἐδίδε τίποτε ἀπὸ τὰ ἐντὸς αὐτῆς ἀπὸ τοὺς προδότας, ἐπιχειρεῖ ὑποτάξῃ τὴν πόλιν μὲ λόγους γλυκεῖς καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν

συνέντας λέγεται τοὺς πολιορκουμένους, τοῦτο παραιτήσασθαι πρῶτον, συριστὶ λαλεῖσθαι αὐτοῖς, ἀλλὰ μὴ ἐβραῖστί κελεύσαντας, ὡχ τάχα ἂν εἰς δουλείαν κλαπιῖσι τῷ ἡμέρῳ τῆς διαλέξεως.

- 5 **111.** Τοῦτο δὴ καὶ οὗτος διανοηθεὶς, διδασκαλεῖα μὲν ἰδούσασθαι κατὰ πᾶσαν πόλιν ἔτοιμος ἦν. βήματά τε καὶ προεδρίας καὶ ὑφεδρίας, ἐλληνικῶν τε δογμάτων ἀναγνώσεις καὶ ἀναπτύξεις, ὅσαι τε ἦθος ὁδομίζουσι καὶ ὅσαι τῆς ἐπικουφείας·
- 10 μέτρον ἐπιτιμῆσεως· προτελείων τε καὶ τελειώσεως καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας σαφῶς ἐστὶν εὐταξίας· ἔτι δὲ καταγόγια πηξασθαι καὶ ξενῶνας, ἀγρευτήριά τε καὶ παρθενῶνας καὶ φροντιστήρια καὶ τὴν εἰς τοὺς δεομένους φιλανθρωπίαν, τὴν τε ἄλλην ὀπόση, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐπιστολιμαίοις συνθήμασιν,
- 15 οἷς ἡμεῖς ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος τοὺς χορίζοντας παρατέμπομεν· ἃ δὴ καὶ μάλιστα τῶν ἡμετέρων εἶχε θαυμάσας.

- 112.** Ταῦτα διεννοεῖτο μὲν ὁ καινὸς δογματιστὴς τε καὶ σοφιστὴς· μὴ ἐπιτελεῖν δὲ γενέσθαι, μηδὲ εἰς ἔργον ἀχθῆναι τοῦ ἀνδρός τὴν ἐγχείρησιν, οὐκ οἶδ' εἴτε ἡμῖν κέρδος, τοῖς ἐκείνου
- 20 νου τε καὶ τῶν ἐκείνου θάπτον ἀπηλλαγμένοις, εἴτε τῷ προελθόντι μέγρι τῆς ὀνειρώξεως· ἐδείχθη γὰρ ἂν τίνα μὲν ἀνθρώπων κινήματα, τίνα δὲ πιθήκων μιμήματα. Ἐπεὶ καὶ οὗτοι μιμεῖσθαι μὲν λέγονται τῶν ἀνθρωπίνων τινὰ δελεασμάτων κακοτέχνως προτιθεμένων· τούτοις μέντοι καὶ ἄλίσκονται,
- 25 μὴ δυναμένης ἐξικέσθαι τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ τῆς μιμήσεως. Οὐ γὰρ μᾶλλον ἵππος Θεσσαλικὴ καὶ γυνὴ Λακεδαι-

Ἐντιληφθέντες ὁμως αὐτό, καθὼς λέγεται, οἱ πολιορκούμενοι, ἀπήτησαν πρῶτον τοῦτο, νὰ ὀμιλῇ εἰς αὐτοὺς εἰς τὴν συριακὴν γλῶσσαν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἑβραϊκὴν, διότι τάχα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ὀδηγηθοῦν δολίως εἰς δουλείαν μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς συνδιαλέξεως ¹.

111. Αὐτὸ λοιπὸν διανοηθεὶς καὶ αὐτός, ἦτο ἔτοιμος νὰ ἰδρῦσῃ εἰς κάθε πόλιν διδασκαλεῖα καὶ ἔδρας καὶ πρωτοκαθεδρίας καὶ δευτερευούσας ἔδρας, καὶ ἀναγνώσεις καὶ ἀναπτύξεις ἑλληνικῶν διδασκαλιῶν, τῶσων ἐκείνων ποὺ διαπλάθουν τὸ ἦθος ὅσον καὶ ἐκείνων ποὺ ἀποκρύπτουν τὸ νόημά των, καὶ τύπον ἐπὶ μέρους εὐχῶν καὶ ἐπιτιμιῶν ἀναλόγως πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας καὶ τῶν προτελείων (κατηχουμένων) καὶ τῶν τελείων (μεμυημένων-βαπτισμένων) καὶ γενικῶς ὅσα ἀνήκουν σαφῶς εἰς τὴν ἰδικὴν μας λειτουργικὴν τάξιν. Ἐκὼς δὲ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἰδρῦσῃ καταγωγία καὶ ξενῶνας, χώρους ἑξαγνισμοῦ καὶ παρθενῶνας καὶ εὐαγγῆ ἰδρύματα καὶ νὰ καθιερώσῃ τὴν φιλοanthρωπίαν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα εἶδη αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν δι' ἐπιστολιμαίων συνθημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἡμεῖς παραπέμπομεν τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην ἀπὸ ἔθνος εἰς ἔθνος. Ὅλα αὐτὰ εἶχε κατὰ νοῦν θαυμάσας τὰ ἰδικὰ μας.

112. Αὐτὰ διενεοῖτο μὲν ὁ νέος δογματιστὴς καὶ σοφιστὴς δὲν ἐτελείωσεν ὁμως, οὔτε ἔγινεν ἔργον τὸ ἑγχείρημα τοῦ ἀνδρός· δὲν γνωρίζω μόνον ἂν τοῦτο ἦτο πρὸς ὄφελος ἡμῶν, ποὺ ἀπηλλάγημεν σύντομα ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του καὶ τὰ ἰδικὰ του, ἢ πρὸς ὄφελος ἐκείνου, ὁ ὁποῖος εἶχε φθάσει νὰ βλέπῃ ἐφιαλτικὰ ὄνειρα. Διότι ἀπεδείχθη ποῖα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ εἶναι ἀνθρώπων ἐνέργειαι καὶ ποῖα ἀπομιμήσεις πιθήκων. Ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ μὲν, λέγεται, ὅτι μιμοῦνται μερικοὺς ἀπὸ τοὺς δόλους τῶν ἀνθρώπων, ὅταν παρουσιάζονται κακότεχνα, ἀλλὰ συλλαμβάνονται καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν, διότι ἡ μίμησις των δὲν ἠμπορεῖ νὰ φθάσῃ τὸν ἰδικὸν μας σοφόν. Διότι ἡ θεσσαλικὴ φορβὰς καὶ ἡ γυναῖκα τῆς Λακεδαίμονος καὶ οἱ ἄνδρες ποὺ

μονία καὶ ἄνδρες οἱ τῆς Ἀρεθούσης πίνοντες, οἷον δὴ λέγω Σικελιώτας, ὡς ὁ περὶ αὐτῶν χρῆσμός, τὸ ἔκκριτον τῶν ὁμογενῶν ἔχουσιν, ἢ Χριστιανοῖς τὰ τοιαῦτα ἔθῃ τε καὶ νομοθετήματα τῶν προπεωδεστάτων ἐστὶ· καὶ οἷα ὑπ' οὐδενὸς
 5 ἂν ἄλλον ζηλωθέντα τῶν ἡμῖν ἔπεσθαι βουλομένων· ἐπειδὴ μὴ ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις μᾶλλον ἢ θεία δυνάμει καὶ χρόνου βεβαιότητι τὰ τοιαῦτα νενίκηκεν.

113. Οὐδὲν δὲ οἷον καὶ τὴν θαυμασίαν αὐτῶν ταύτην ἀνάπλυσιν ἢ μετάπλασιν ὡς ἐπὶ σκηνῆς θεωρῆσαι καὶ καταμαθεῖν.
 10 τίς μὲν ἂν ἦν ὁ τῆς διδασκαλίας τρόπος αὐτοῖς, τί δὲ τὸ πέρας τῶν συνελεύσεων· ἴν', ὃ φησι Πλάτων περὶ τῆς ἐν λόγῳ πόλεως, ἴδωμεν κινουμένην αὐτῶν τὴν ἐπίνοιαν. Εἰς δύο γὰρ ταῦτα διηρημένης πάσης φιλοσοφίας, θεωρίαν τε λέγω καὶ πρᾶξιν· καὶ τῆς μὲν ὑψηλοτέρας οὔσης, δυστεκμάρτου δέ· τῆς
 15 δὲ ταπεινωτέρας, χρησιμωτέρας δέ· ἡμῖν μὲν ἀμφοτέρω δι' ἀλλήλων εὐδοκιμεῖ· καὶ γὰρ θεωρίαν συνέκδημον πρὸς τὰ ἐκείθεν ποιούμεθα καὶ πρᾶξιν θεωρίας ἐπίβασιν· οὐδὲ γὰρ οἷόν τε εἶναι σοφίας μετέχειν μὴ σοφῶς ἀναστραφέντας· τοῖς δὲ οὐκ οἶδ' ὁπότερον δόξει γελοιότερόν τε καὶ ἀσθενέστερον,
 20 οὐκ ἔχουσιν ἐκ θείας ἐπιπνεύσεως τὸ δυνατόν τοῦ συστήματος, ὥσπερ τῶν ῥιζῶν, αἱ καθ' ὕδατος ὀχοῦνται, πῆξιν οὐκ ἔχουσαι. Καὶ δὴ βάλωμεν εἰς τὴν μακαρίαν αὐτῶν, ἴν' ὀλίγα καὶ αὐτοὶ παίζουσιν αὐτοῖς καὶ μυθολογοῦσιν, ὥσπερ ἐν πολλοῖς τῶν δραμάτων, συμπαίξωμεν· καὶ προστεθείη τῷ «χαίρειν
 25 μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίουσι συνδακρύνειν», τὸ καὶ ληραίνουσι συλληρεῖν ἀνέχεσθαι· καὶ γέλωτα ἐν δακρῦοις ποιηταὶ γινώσκουσιν.

1. Πηγή παρὰ τὰς Συρακούσας, εἰς τὴν ὁποίαν μετεμορφώθη ἡ ὁμῶνυμος νύμφη, διωκομένη ὑπὸ τοῦ θεοῦ Ἀλφειοῦ.

πίνουν ἀπὸ τὴν Ἀρέθουσαν πηγὴν¹, ὅπως ὀνομάζω τοὺς Σικελούς, σύμφωνα μὲ τὸν περὶ αὐτῶν χρησμόν, δὲν ἀποτελοῦν τὸ ἐπίλεκτον τῶν ὁμογενῶν, παρὰ μόνον εἰς τοὺς Χριστιανούς αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ ἔθιμα καὶ τὰ νομοθετήματα εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ κατάλληλα καὶ τέτοια ὥστε τίποτε ἄλλο νὰ μὴ ζηλεύουν ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ μᾶς ἀκολουθήσουν· διότι δὲν εἶναι ἀνθρώπιναι ἐπινοήσεις, ἀλλὰ ἔχουν ἐπιβληθῆ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τοῦ χρόνου.

113. Καθόλου παράδοξον δὲ τὴν θαυμασίαν αὐτὴν ἀνάπλασίν των ἢ μεταμόρφωσιν νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὅτι λαμβάνει χώραν ἐπάνω εἰς τὴν σκηνὴν καὶ νὰ πληροφορηθῶμεν ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν καὶ ποῖον τὸ τέλος τῶν συνελεύσεων, ὥστε σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο ποῦ λέγει ὁ Πλάτων περὶ τῆς πολιτείας του, νὰ ἴδωμεν νὰ κινῆται ἡ ἐπινοητικότης των. Διότι ἀφοῦ κάθε φιλοσοφία διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐννοῶ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν, καὶ ἡ μὲν θεωρία εἶναι ἀνωτέρα ἀλλὰ δυσκολοαπόδεικτος, ἡ δὲ πράξις εἶναι ὑποδεεστέρα ἀλλὰ χρησιμωτέρα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐδοκιμοῦν καὶ αἱ δύο παραλλήλως, διότι τὴν θεωρίαν τὴν κάμνομεν σύντροφον πρὸς τὴν ἄλλην ζωὴν, τὴν δὲ πράξιν ὑποστήριγμα τῆς θεωρίας· διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μετέχωμεν τῆς σοφίας χωρὶς νὰ ἔχωμεν συναναστραφῆ μὲ σοφίαν. Εἰς αὐτοὺς δὲ δὲν γνωρίζω ποῖον ἀπὸ τὰ δύο θὰ φανῆ περισσότερο γελῶν καὶ ἀσθενές, ἀφοῦ δὲν ἔχουν ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν τὴν δύναμιν τοῦ συστήματος, ὅπως ἐκεῖνοι ἀπὸ τὰς ρίζας αἱ ὁποῖαι ἐπιπλέουν εἰς τὸ ὕδωρ χωρὶς νὰ ἔχουν στερεὸν ἔδαφος. Ἄς εἰσβάλωμεν λοιπὸν εἰς τὴν μακαριότητά των, διὰ νὰ συμπαίξωμεν ὀλίγον μαζί μὲ αὐτοὺς ποῦ παίζουν καὶ μυθολογοῦν, ὅπως εἰς πολλὰ ἀπὸ τὰ δράματα· καὶ ἄς προστεθῆ εἰς τὸ «χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίουσι συνδακρύειν»² καὶ τὸ «ληραίνουσι συλληρεῖν ἀνέχεσθαι»· καὶ τὸν γέλωτα εἰς τὰ δάκρυα οἱ ποιηταὶ τὸν γνωρίζουν.

114. Ἔστω τὸ θέατρον εὐτρεπέες· ἢ οὐκ οἶδ' ὅ,τι καὶ καλεῖν τὸν οἶκον αὐτῶν κελεύουσιν· οἱ κήρυκες βοάτωσαν· ὁ λαὸς συνίτω· τὴν προεδρίαν ἐχέτωσαν εἴτε οἱ πολῖα καὶ χρόνῳ καὶ τῷ τῆς πολιτείας ἐξειλεγμένῳ προέχοντες, εἴτε οἱ γένει καὶ 5 δόξῃ περιβλεπτοὶ καὶ σοφία τῇ κάτω πλεκομένη καὶ πλεῖον ἐχούσῃ τὸ τεργνὸν τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας· τοῦτο γὰρ ἐπ' αὐτοῖς ποιησόμεθα. Τί ποιήσουσι τὰ ἐξῆς; Αὐτοὶ τοὺς ἐαυτῶν προέδρους γραψάτωσαν. Ἄλουργίς αὐτοὺς κοσμήσει καὶ ταινία καὶ στεφάνων ἄνθος καὶ κάλλος· ἐπειδὴ πολλαχοῦ τὸ 10 σεμνὸν ἔγνωσαν αὐτοῖς σπουδαζόμενον καὶ τὸ ὑπεράνω τοῦ ἰδιώτου· ὡς τοῦ μὲν κοινοῦ καὶ πεζοῦ τὸ εὐκαταφρόνητον ἔχοντος, τοῦ δὲ ὑπερόγκου καὶ δυσσεφίκτου τὸ ἀξιοπίστον. Ἡ κἀνταῦθα μέχρις ἡμῶν καταβήσονται, μὴ τὸ ἐν τοῖς σχήμασιν ὑψηλὸν μᾶλλον ἢ τὸ ἐν τῷ τρόπῳ πρέπειν αὐτοῖς, ὥσπερ ἡμεῖς, 15 νομίζοντες; Ἡμῖν γὰρ τοῦ μὲν φαινομένου καὶ γραφομένου βραχὺς ὁ λόγος· ἢ πλείων δὲ πραγματεία περὶ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, καὶ μεθέλκειν τὸν θεατὴν ἐπὶ τὸ νοούμενον, ᾧ καὶ μᾶλλον τοὺς πολλοὺς ἐκπαιδεύομεν.

115. Ταῦτα μὲν δὴ ταύτῃ· τί δὲ τὸ ἐντεῦθεν; Παρέξεις αὐτοῖς 20 ὑποφήτας δηλαδὴ θεοφόρων λογίων, ὡς ἂν αὐτοὶ φαίητε, καὶ βίβλους ἀνελίξεις θεολογικὰς τε καὶ ἠθικὰς. Τίνας ταύτας, εἰπέ μοι, καὶ τίνων; Καλὸν προσάδεσθαι τὴν Ἡσιόδου Θεογονίαν αὐτοῖς καὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους καὶ κλόνοους, τοὺς Τιτᾶνας, τοὺς Γίγαντας, μετὰ τῶν φοβερῶν ὀνομάτων τε καὶ 25 πραγμάτων; Κότος, Βριάρεως, Γύγης, Ἐγκέλαδος, οἱ δρακοντόποδες ὑμῶν, οἱ κεραννοφόροι θεοί, αἱ τούτοις ἐπαφιέμεναι νῆσοι, βέλη τε ὁμοῦ καὶ τάφοι τοῖς ἀπαντήσασιν τὰ πικρὰ τούτων γεννήματα καὶ προβλήματα, Ὑδραι, Χίμαιραι, Κέρβεροι, Γοργόνες, φιλοτιμία παντός κακοῦ. Ταῦτα ἔστω

1. Κότος, Βριάρεως καὶ Γύγης ἦσαν οἱ ἑκατόγχειρες τῆς ἑλλ. μυθολογίας.

2. Μυθολογικὸς ἀρχηγὸς τῶν Γιγάντων, υἱὸς τοῦ Ταρτάρου καὶ τῆς Γῆς. Ἐπιστεύετο ὅτι προκαλεῖ τοὺς σεισμοὺς.

114. Ἄς ὑποθέσωμεν ἔτοιμον τὸ θέατρον, ἢ δὲν γνωρίζω πῶς διατάσσουν νὰ ὀνομάζεται ὁ οἶκος των· οἱ κήρυκες βοοῦν, ὁ λαὸς συνέρχεται, τὴν πρωτοκαθεδρίαν καταλαμβάνουν ὅσοι διακρίνονται διὰ τὴν λευκότητα τῆς κόμης καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν δοκιμασμένον βίον των, ἢ οἱ ἐπιφανεῖς τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν σοφίαν ἢ ὅποια ἀσχολεῖται μὲ τὰ κάτω καὶ ἔχει περὶ πολλοῦ τὸ εὐχάριστον παρὰ τὴν ἀληθινὴν εὐσέβειαν· αὐτὸ τὸ κάμνομεν δι' αὐτούς. Τί θὰ κάμουν ἔπειτα; Ἄς περιγράψουν οἱ ἴδιοι τοὺς προκαθημένους των. Θὰ στολισθοῦν μὲ ἀλουργίδα καὶ διάδημα καὶ στεφάνους μὲ ἄνθη καὶ ὁμορφιά, ἐπειδὴ διεπίστωσα ὅτι αὐτοὶ πολλάκις ἐπιδιώκουν τὸ πομπῶδες καὶ τὸ ὑπεράνω τοῦ συνήθους· καθόσον τὸ μὲν κοινὸν καὶ πεζὸν εἶναι εὐκαταφρόνητον, τὸ δὲ ὑπέρμετρον καὶ δυσκολοεπίτευκτον ἐμπνέει ἐμπιστοσύνην. Ἡ μήπως καὶ ἐδῶ θὰ κατέβουν μέχρις ἡμῶν, πιστεύοντες - ὅπως ἡμεῖς - ὄχι ἐκεῖνο πού εἶναι ὑψηλὸν φαινομενικῶς, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού εἶναι πρέπον εἰς τὴν συμπεριφορὰν; Διότι εἰς ἡμᾶς ὀλίγος λόγος γίνεται δι' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον φαίνεται καὶ γράφεται, ἢ δὲ περισσοτέρα προσπάθεια στρέφεται περὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, διὰ νὰ ἐλκυσθῇ ὁ θεατὴς πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ βλεπομένου νοούμενον, μὲ τὸ ὅποιον καὶ ἐκπαιδεύομεν τοὺς πολλούς.

115. Αὐτὰ μὲν λοιπὸν ἔτσι ἔχουν· τί γίνεται δὲ ἐν συνεχείᾳ; Θὰ παράσχῃς εἰς αὐτοὺς δῆθεν ὑπαγορευτὰς θεοφόρων λογίων, ὅπως θὰ ἐλέγατε σεῖς, καὶ θὰ ἐκτυλίξῃς βίβλους θεολογικὰς καὶ ἠθικὰς. Τί εἶδους βίβλους καὶ τίνων συγγραφέων εἶπέ μου; Εἶναι καλὸν νὰ ψάλλεται εἰς αὐτοὺς ἡ Θεογονία τοῦ Ἡσιόδου καὶ οἱ πόλεμοι πού περιγράφονται ἐκεῖ καὶ αἱ ταραχαί, οἱ Τιτᾶνες, οἱ Γίγαντες μὲ τὰ φοβερὰ ὀνόματα καὶ ἔργα; Ὁ Κότος, ὁ Βριάρεως, ὁ Γύγης¹, ὁ Ἐγκέλαδος², οἱ δρακοντόποδοί σας, οἱ κεραυνοφόροι θεοί, τὰ εἰς αὐτοὺς ἐμπειπιστευμένα νησιά, καὶ τὰ βέλη μαζί καὶ οἱ τάφοι ἐκείνων πού τοὺς συνήντησαν· τὰ πικρά τῶν γεννήματα καὶ προβλήματα, αἱ Ὑδραι, αἱ Χίμαιραι,

τῶν Ἑσιόδου καλῶν ταῖς ἀκοαῖς προτιθέμενα. Ὅρφεὺς πα-
ριτω μετὰ τῆς κιθάρας καὶ τῆς πάντα ἐλκούσης ῥόδῃς, ἐπιβρε-
μέτω Διὶ τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ τῆς θεολογίας ῥήματα κα-
νοήματα

5 Ζεῦ κύδιστε, μέγιστε θεῶν, εἰλυμένε κόποφ,

δση τε μηλείη, δση τε ἵππων, δση τε ἡμιόνων, ἔν' ἐντεῦθεν,
οἶμαι, δειχθῆ τὸ ζωογόνον τοῦ θεοῦ καὶ φερέσβιον· οὐ γὰρ ἄλ-
λως οἶόν τε ἦν· καὶ μηδὲ τῆς ἄλλης φείδεσθαι μεγαληγορίας.

᾽Ως εἰποῦσα θεὰ δοιοὺς ἀνεσύρατο μηρούς,

10 ἵνα τελέση τοὺς ἔραστὰς, ἃ καὶ νῦν ἔτι τελεῖ τοῖς σχήμασιν.
Ἐπὶ πᾶσιν ὁ Φάνης τε καὶ ὁ Ἑρικαπαῖος καὶ ὁ πάντας κα-
ταπίνων τοὺς ἄλλους, εἰτ' ἀναδιδούς θεοὺς ἵνα γένηται πατήρ
ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Ταῦτα ἐπεισκυκλείσθω τοῖς θαυμαστοῖς
τῆς θεολογίας ἀκροαταῖς, εἰτ' ἐπινοεῖσθω τούτοις ἀλληγο-
15 ρήματα καὶ τερατεύματα· καὶ τῶν προκειμένων ἐκπίπτων ὁ
λόγος εἰς βάραθρα χωρεῖτω καὶ κρημονὺς θεωρίας οὐκ ἐχού-
σης τὸ στάσιμον.

116. Ὅμηρον δὲ ποῦ θήσεις, τὸν μέγαν τῶν θεῶν σου κω-
μωδιογράφον, εἰτ' οὖν τραγωδοποιόν; Ἀμφοτέρω γὰρ εὐρή-
20 σεις ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ ποιήμασι, τὰ μὲν συμφορᾶς,
τὰ δὲ γέλωτος ἄξια. Καὶ γὰρ ὄντως οὐ μικρᾶς τῆς φροντίδος
ἐκεῖνο ἰδεῖν, πῶς μὲν Ὁκεανὸς Τηθύϊ καταλλαγῆσεται δι'
Ἑρας πορνικῶς κοσμουμένης· ἐπειδὴ κίνδυνος τῷ παντὶ
χρόνον τινα σωφρονούντων αὐτῶν, εἰτ' οὖν τὴν ξηρὰν φύσιν
25 καὶ τὴν ὑγρὰν καταλλάττεσθαι δέοι, μὴ τῷ πλεονασμῷ τοῦ
ἐτέρου τὸ πᾶν συγχεθῆ, εἴτε τι ἄλλο τούτων ἐπινοεῖς ἀτοπίω-

1. Ἰχθυόμορφοι γυναῖκες εἰς τὴν θάλασσαν, ὀλέθριαι εἰς τοὺς ναυτιλ-
λομένους.

2. Ἴσως Φαῦνος

3. Ὁν ἔρμαφρόδιτον, συνδυάζον τὴν ζωὴν, τὸ φῶς καὶ τὴν φρόνησιν

4. Ὁ Κρόνος.

5. Υἱὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, πατὴρ ὄλων τῶν ἀρχαίων θεῶν.

6. Μία ἀπὸ τὰς Τιτανίδας, θυγάτηρ τοῦ Ὁκεανοῦ.

οἱ Κέρβεροι, αἱ Γοργόνες¹, ἡ ἐπιδίωξη κάθε κακοῦ· αὐτὰ ἄς προβληθοῦν εἰς τὰς ἀκοὰς ἀπὸ τὰ καλὰ τοῦ Ἡσιόδου. Ἄς προσέλθῃ καὶ ὁ Ὀρφεὺς μετὰ τὴν κιθάραν καὶ τὸ ἄσμα ποῦ ἐλκύει τὰ πάντα καὶ ἄς ἀντιχῆσουν εἰς τὸν Δία τὰ μεγάλα καὶ θαυμάσια ρήματα καὶ νοήματα τῆς θεολογίας.

«Ζεῦ ἔνδοξε, μεγαλύτερε τῶν θεῶν, καταρακυλημένε εἰς κοπριάν, κοπριάν προβάτων, ἵππων καὶ ἡμιόνων, ὥστε ἀπὸ αὐτῆν - νομίζω - νὰ δειχθῆ τὸ ζωογόνον καὶ ζωοποιόν τοῦ θεοῦ· διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἀλλιῶς· οὔτε καὶ τὴν ἄλλην μεγαληγορίαν νὰ λυπηθῆ·

«Ἄφοῦ εἶπεν αὐτὰ ἡ θεὰ ἀνεσῆκωσε τοὺς δύο μηροὺς τῆς», διὰ νὰ μύθησῃ τοὺς ἐραστάς, πράγμα ποῦ κάμνει καὶ τώρα μετὰ προσχήματα. Μεταξὺ ὄλων καὶ ὁ Φάνης² καὶ ὁ Ἑρικαππαῖος³ καὶ ἐκεῖνος ποῦ κατέπινεν ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ ἔπειτα τοὺς ἀνέδιδεν εἰς θεοὺς⁴, διὰ νὰ γίνῃ πατήρ ἀνθρώπων καὶ θεῶν. Αὐτὰ ἄς ἀνακυκλοῦνται εἰς τοὺς θαυμαστοὺς ἀκροατὰς τῆς θεολογίας, καὶ ἔπειτα ἄς ἐπινοοῦνται εἰς αὐτοὺς ἀλληγορικὰ ἐρμηνεῖαι καὶ τερατολογήματα, ὁ δὲ λόγος ἐκπίπτων ἀπὸ τὰ παρόντα, ἄς εἰσχωρῆ εἰς βάραθρα καὶ κρημονοὺς θεωρίας ἢ ὅποια δὲν ἔχει τέρμα.

116. Ποῦ δὲ θὰ βάλῃς τὸν Ὅμηρον, τὸν μέγαν τῶν θεῶν σου κωμωδιογράφον καὶ τραγωδοποιόν; Διότι καὶ τὰ δύο θὰ τὰ εὖρης εἰς τὰ θαυμάσια ποιήματά του, ἄλλα μὲν ἄξια συμφορᾶς καὶ ἄλλα ἄξια γέλωτος. Διότι πράγματι δὲν χρειάζεται μικρὰ προσπάθεια διὰ νὰ ἰδῆς ἐκεῖνο, πῶς μὲν ὁ Ὠκεανὸς⁵ θὰ συμφιλιωθῆ μετὰ τὴν Τηθύν⁶ διὰ τῆς Ἥρας, ἢ ὅποια εἶναι στολισμένη κατὰ τρόπον πορνικόν. Ἐπειδὴ εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ σωφρονοῦν αὐτοὶ καθ' ὅλα ἐπὶ τινα χρόνον, ἢ συμφιλιώνουν τὴν ξηρὰν φύσιν μετὰ τὴν ὑγρὰν, ἂν χρειασθῆ, διὰ νὰ μὴ καταστραφῆ τὸ σύμπαν μετὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑνὸς εἰς βάρος τοῦ ἄλλου, ἢ κάμνουν ὅ,τιδήποτε ἄλλο φαντάζεσαι ἀτοπώτερον.

τερον. Τίς δὲ ἡ θαυμασία μίξις τοῦ Νεφεληγερέτου καὶ τῆς
 σεμνῆς Ἡρας, ἥνίκα ἀσχημονεῖν αὐτὸν ἀναπειθεὶ μεσοῦσης
 ἡμέρας, κἀν οἱ ποιηταὶ μετὰ τῶν μέτρων αὐτὸν κολακεύωσι,
 λωτὸν ὑποστρωννύντες ἐρσήεντα καὶ κρόκον ἀναφύοντες ἐκ
 5 τῆς γῆς καὶ θάκινθον;

Πόθεν ταῦτα καὶ τίς τούτων ὁ λόγος; Πῶς δὲ ἡ αὐτὴ
 καθ' ἑμᾶς Ἡρα, ἡ τοῦ μεγάλου Διὸς ἀδελφὴ καὶ ὁμόζυγος,
 νῦν μὲν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλαις κρεμαμένη, καὶ σιδηροῖς ἀκ-
 μοσι καθελκομένη, καὶ χρυσαῖς τιμωμένη χειροπέδαις, ἡ
 10 λευκώλενός τε καὶ ῥοδοδάκτυλος, ὡς μὴδὲ τοῖς παραιτεῖσθαι
 βουλομένοις τῶν θεῶν ἀκίνδυνον εἶναι τὴν φιλανθρωπίαν· νῦν
 δὲ ὄλον τὸν τῶν ἐρώτων κεστὸν ἐφ' ἑαυτὴν ἔλκουσα διὰ τῶν
 πρὸς τὸν Δία καλλωπισμάτων, ὡς καὶ πάντας ὁμολογεῖσθαι
 αὐτῷ τοὺς ἐπὶ πάσαις ἔρωτας ἐνὸς τούτου παρὰ πολὺ λειπο-
 15 μένους;

Τίς δ' ὁ φόβος μὴ τῶν θεῶν κινουμένων ὑπὲρ τῆς Λα-
 καίνης μοιχάδος καὶ οὐρανοῦ σαλπίζοντος, ἀναρῶραγῆ μὲν
 γῆς ἔδρα, μεθαρμοσθῆ δὲ θάλασσα, δημοσιευθῆ δὲ ᾄδου βα-
 σίλεια, καὶ εἰς τοῦμφανὲς ἔλθῃ τὰ τῷ μακρῷ χρόνῳ κεκαλυμ-
 20 μένα; Τίς δὲ ἡ τῶν κυανέων ὄφρῶν ἐπίνευσις, καὶ ἡ τῶν
 ἀμβροσίων τριχῶν συγκίνησις, ὄλον Ὀλυμπον κατασείονσα;
 Τίς δὲ ὁ τιτρωσκόμος Ἄρης, ἡ χαλκῷ κεράμῳ κατακλειό-
 μενος, ὁ τῆς χρυσοῦς Ἀφροδίτης ἀφνῆς ἐραστῆς καὶ μοιχὸς
 ἀπερίσκεπτος καὶ τῷ Ἀμφιγυήεντι κρατοῦμενος καὶ θέατρον
 25 τῶν θεῶν ἐφ' ἑαυτῷ συλλέγων ἀσχημονοῦντι καὶ μικροῖς
 χρήμασιν ἀφιέμενος;

117. Ταῦτα πάντα καὶ πλείω τούτων οὕτω σοφῶς καὶ πολυ-
 τρόπως συγκείμενα, καὶ παντάπασιν ἔξω τῶν νενομισμένων,
 τίς οὕτως ὑμῖν ὑψηλός τε καὶ μέγας, καὶ ὄντως Διὶ μῆτιν
 30 ἀτάλαντος, ὡς εἰς τὸ εὐπρεπὲς ἀγαγεῖν λόγοις θεωρίας ὑπερνε-

1. Ἐπίθετον τοῦ Διός, ὡς συγκεντροῦντος τὰ νέφη.

2. Ἐπίθετον τοῦ Ἡφαίστου, σημαῖνον τὸν κατ' ἀμφοτέρα τὰ σκέλη
 χωλόν.

Ποία δὲ ἡ θαυμασία σχέσις τοῦ Νεφεληγερέτου¹ καὶ τῆς σεμνῆς Ἥρας, ὅταν τὸν μεταπειθῆ νὰ ἀσχημονήσῃ ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ, ἔστω καὶ ἂν οἱ ποιηταὶ τὸν κολακεύουν ἐμμέτρως στρώνοντες κάτω ὀλόδροσον λωτῶν καὶ κάμνοντες νὰ φυτρώσουν ἀπὸ τὴν γῆν κρόκοι καὶ ὑάκινθοι;

Ἄπὸ ποῦ αὐτὰ καὶ ποῖος ὁ λόγος τῶν; Πῶς δὲ ἡ ἴδια Ἥρα σας, ἡ ἀδελφὴ καὶ σύζυγος τοῦ μεγάλου Διός, ἡ ὁποία ἄλλοτε μὲν ἐμφανίζεται κρεμασμένη εἰς τὸν αἰθέρα καὶ τὰς νεφέλας καὶ καταβιβάζεται μὲ σιδερένιους ἄκμονας καὶ τιμᾶται μὲ χρυσᾶς χειροπέδας, ἡ λευκώλενος καὶ ροδοδάκτυλος, εἰς τρόπον ὥστε οὔτε εἰς ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τοὺς θεοὺς νὰ μὴ εἶναι ἀκίνδυνος ἢ πρὸς αὐτὴν φιλανθρωπία, ἄλλοτε δὲ ἔλκει ἐπάνω τῆς ὄλον τὸν ὄρμαθὸν τῶν ἐρώτων μὲ τὰ χάριν τοῦ Διὸς καλλωπίσματά της, ὥστε ὅλοι νὰ ὁμολογοῦν εἰς αὐτόν, ὅτι οἱ πρὸς ὅλας τὰς ἄλλας γυναῖκας ἔρωτές του ὑπολείπονται κατὰ πολὺ ἀπὸ ἓνα καὶ μόνον μὲ αὐτήν;

Ποῖος δὲ ὁ φόβος μήπως, ὅταν οἱ θεοὶ ἐκινουῦντο ὑπὲρ τῆς μοιχαλίδος Σπαρτιάτιδος καὶ διεσάλπιζεν ὁ οὐρανὸς τὴν πρᾶξίν της, σπάσῃ ἡ βᾶσις τῆς γῆς, μεταβληθῆ δὲ ἡ θάλασσα καὶ ἀποκαλυφθοῦν τὰ βασίλεια τοῦ ἄδου καὶ ἔλθουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὅσα ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἶναι κεκαλυμμένα; Ποία δὲ εἶναι ἡ ἐπίνευσις τῶν κυανῶν φρυδιῶν καὶ ἡ ἀνόρθωσις τῶν θεϊκῶν τριχῶν, ἡ ὁποία κάμνει νὰ σείεται ἐκ θεμελίων ὀλόκληρος ὁ Ὀλυμπος; Ποῖος δὲ εἶναι ὁ πληγωμένος Ἄρης, ἡ ἀκλειστός εἰς χάλκινον ἀγγεῖον; ὁ ἀδέξιός ἐραστής τῆς Ἄφροδίτης καὶ ἀπερίσκεπτος μοιχὸς, ὁ κρατούμενος ἀπὸ τὸν Ἄμφιγυήεντα³ καὶ γινόμενος θέατρον τῶν θεῶν ἐνῶ ἡσχημόνει καὶ μὲ ὀλίγα χρήματα συγχωρούμενος;

117. Αὐτὰ ὅλα καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ, τόσον σοφῶς καὶ ποικιλοτρόπως συντεθειμένα καὶ καθ' ὀλοκληρίαν ἔξω ἀπὸ τὰ καθιερωμένα, ποῖος εἶναι μεταξύ σας τόσον σπουδαῖος καὶ μέγας καὶ τῶ ὄντι ὁμοῖος μὲ τὸν Δία εἰς φρόνησιν, διὰ νὰ τὰ παρουσιάσῃ εὐπρεπῆ μὲ λόγους θεωρίας ὑψηλοτέρας τῶν

φοῦς, καὶ ὑπὲρ τὰ ἡμέτερα μέτρα τῆς καταλήψεως; Καίτοι ταῦτα, εἰ μὲν ἀληθῆ, μήτ' αἰσχυνέσθωσαν καὶ φιλοτιμείσθωσαν, ἢ, ὅτι μὴ αἰσχροῖα, πειθέτωσαν. Καὶ τί δεῖ καταφεύγειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν μῦθον, ὡς τῆς αἰσχύνης συγκάλυμμα; οὐ γὰρ 5 θαρξούντων, ἀλλ' ὑποχωρούντων ὁ μῦθος· εἰ δὲ ψευδῆ, πρῶτον μὲν ἐπιδεικνύτωσαν ἡμῖν τοὺς γυμνοὺς θεολόγους, ἵν' ἢ πρὸς ἐκείνους ἡμῖν ὁ λόγος· ἔπειτα λεγέτωσαν πῶς οὐκ εὐθες, οἷς ὡς μυθικοῖς αἰσχύνονται, τούτοις ὡς ἰσχυροῖς καλλωπίζεσθαι καὶ ἃ τοὺς πολλοὺς λανθάνειν δυνατὸν ἦν, οὐ γὰρ 10 πάντων ἢ παιδεύσεις, ταῦτα δημοσιεύειν ταῖς ἀπάντων ὄψεσιν ἐν πλάσμασί τε καὶ σχήμασι καὶ τὸ δεινότατον, μεθ' ὄσης τῆς εἰς χρήματα ζημίας, ἔν τε ναοῖς καὶ βωμοῖς καὶ ἀναθήμασι καὶ θυσίαις πολυτάλαντοις, καὶ ἀζημίως ἐνὸν εὐσεβεῖν, ἀσεβεῖν αἰρεῖσθαι μετὰ ζημίας:

15 118. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν ποιητῶν εἶναι φήσουσι πλάσματα καὶ ληρήματα, δύο τρύτοις προσχρωμένων εἰς τὸ τερπνὸν τῆς ποιήσεως, μέτρῳ καὶ μύθῳ, καὶ οἷον καταγλυκαινόντων τούτοις τὴν ἀκοήν, αὐτοῖς δὲ ἀποδῶνότερον εἶναι καὶ βαθύτερον τὸν ἐναποκείμενον τούτοις νοῦν καὶ διαβατὸν ὀλίγοις τῶν σοφω- 20 τέρων, σκοπεῖτε ὡς ἀπλῶς καὶ δικαίως περὶ τούτων ἐγὼ διαλέξομαι.

Πρῶτον μὲν πῶς ἐπαινοῦσι τοὺς ὦν σέβουσι ὑβριστὰς καὶ μικροῦ τῶν ἰσοθέων ἀξιοῦσι τιμῶν, οἷς τὸ μὴ δοῦναι δίκην τῆς ἀσεβείας κέρδος αἰταρκες ἦν; Εἰ γὰρ τοῖς εἰς ἕνα θεὸν αὐ- 25 τῶν καὶ ἰδίᾳ καὶ μικρὰ βλασφημήσασι θάνατος ἢ ζημία παρὰ τῶν νόμων, τί πάσχειν ἔδει τοὺς πᾶσιν ὁμοῦ καὶ δημοσίᾳ καὶ ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἐπαφιέντας τὴν πόλιν καὶ μακροῦ χρόνῳ παραδόντας τὴν κωμωδίαν; Ἐπειτα καὶ τοῦτο λογίζεσθαι

νεφῶν καὶ ἀνωτέρας ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας μέτρα κατανοήσεως; Ἄν καί, ἐὰν μὲν αὐτὰ εἶναι ἀληθινά, δὲν πρέπει νὰ ἐντρέπωνται, ἀλλὰ νὰ φιλοτιμοῦνται νὰ τὰ μιμηθοῦν καὶ νὰ πείσουν ὅτι δὲν εἶναι αἰσχρά. Καὶ διατί πρέπει αὐτοὶ νὰ καταφεύγουν εἰς τὸν μῦθον, ὡς συγκάλυμμα τῆς αἰσχύνης; Διότι ὁ μῦθος δὲν εἶναι ἴδιον τῶν θαρραλέων, ἀλλὰ τῶν ὑποχωρούντων· ἐὰν δὲ εἶναι ψευδῆ, πρῶτον μὲν ἄς μᾶς ἐπιδείξουν τοὺς σαφεῖς θεολόγους, διὰ νὰ στρέψωμεν πρὸς ἐκείνους τὸν λόγον· ἔπειτα ἄς μᾶς εἰποῦν πῶς δὲν εἶναι μωρόν, μὲ ἐκεῖνα, ποὺ ὡς μυθικὰ αἰσχύνονται, μὲ τὰ ἴδια, ὡς αἰσχρά, νὰ καλλωπίζονται· καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἦτο δυνατόν νὰ διαφεύγουν τοὺς πολλούς, διότι ἡ παιδευσις δὲν εἶναι κτῆμα ὄλων, αὐτὰ νὰ τὰ ἐκθέτουν μπροστὰ εἰς ὄλους μὲ ὁμοιώματα καὶ σχήματα καί, τὸ χειρότερον, μὲ κάθε χρηματικὴν ζημίαν, καὶ εἰς ναοὺς καὶ βωμοὺς καὶ εἰς ἰδρύματα καὶ ἀφιερῶματα καὶ εἰς θυσίας πολὺ δαπανηράς, καὶ νὰ θεωρῆται ὁ σεβασμὸς τῶν ἀβλαβῆς, ἢ δὲ ἀσέβεια πρὸς αὐτὰ ἐπιζημία;

118. Ἐὰν δὲ εἰποῦν ὅτι αὐτὰ μὲν εἶναι φανταστικὰ δημιουργήματα καὶ φλυαρίαι τῶν ποιητῶν, οἱ ὅποιοι χρησιμοποιοῦν δύο μέσα διὰ νὰ κάμουν εὐχάριστον τὴν ποίησιν, τὸ μέτρον καὶ τὸν μῦθον, καὶ οἶονεὶ καταγλυκαίνουν μὲ αὐτὰ τὴν ἀκοήν, ἐνῶ δι' αὐτούς εἶναι περισσότερον ἀπόρρητον καὶ βαθύτερον τὸ νόημα ποὺ ὑπάρχει μέσα εἰς αὐτά, καὶ γίνεται προσιτὸν εἰς ὀλίγους ἀπὸ τοὺς πλέον σοφοὺς, προσέξατε πόσον ἀπλᾶ καὶ δίκαια θὰ ὁμιλήσω ἐγὼ περὶ αὐτῶν.

Πρῶτον μὲν πῶς ἐπαινοῦν τοὺς ὑβριστὰς ἐκείνων ποὺ σέβονται καὶ τιμοῦν σχεδὸν ὡς ἰσοθέους αὐτούς εἰς τοὺς ὁποίους τὸ νὰ μὴ τιμωρηθοῦν διὰ τὴν ἀσέβειαν θὰ ἦτο κέρδος ἀρκετόν; Διότι ἐὰν εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐβλασφήμησαν ὀλίγον καὶ κατ' ἴδιαν ἕναν μόνον θεόν τῶν ἐπεβλήθη ἡ ποινή τοῦ θανάτου, τί θὰ ἔπρεπε νὰ πάθουν ἐκεῖνοι ποὺ ἐβλασφήμησαν ὄλους μαζί τοὺς θεοὺς καὶ δημοσίως καὶ στρέφουν τὴν ποίησιν εἰς τὰ πιὸ αἰσχρά καὶ δαιωνίσαν τὴν διακωμώδησιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον; Ἐπειτα

ἀξιον· εἰσι καὶ παρ' ἡμῖν κατ' ἐπίκρουσιν λόγοι τινές, οὐκ ἀρ-
 νήσομαι, ἀλλὰ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν τῆς διπλότης καὶ τίς ἡ δύ-
 5 ναμῖς; Οὔτε τὸ φαινόμενον ἀπρεπές καὶ τὸ κρυπτόμενον θαυ-
 μάσιον καὶ ὑπέρλαμπρον τοῖς εἰς τὸ βάθος εἰσαγομένοις, καὶ
 ὡσπερ τι σῶμα καλὸν καὶ ἀπρόσιτον, οὐ φαύλη τῇ ἐσθῆτι πε-
 ρικαλύπτεται· δεῖ γάρ, ὥς γούν ἔμοιγε δοκεῖ, τῶν θείων μηδὲ
 τὰς ἐνδείξεις καὶ τὰς ἐμφάσεις ἀπρεπεῖς εἶναι καὶ ἀναξίας
 10 τῶν δηλουμένων, μηδὲ οἷαις ἂν καὶ ἀνθρωποὶ λεγομέναις περὶ
 αὐτῶν δυσχεραίνουεν· ἀλλ' ἡ τὸ κάλλιστον πάντως ἔχειν, ἡ
 μὴ τὸ αἴσχιστον, ἵνα τὸ μὲν τοὺς σοφωτέρους εὐφραίνῃ, τὸ
 δὲ μὴ βλάβη τὸς πλείονας.

119. Ὑμῖν δὲ οὔτε τὸ νοούμενον ἀξιοπίστον καὶ τὸ προβε-
 15 βλημένον ὀλέθριον. Καὶ τίς ἡ σύνεσις διὰ βορβόρου πρὸς πόλιν
 ἄγειν, ἢ διὰ προβόλων τε καὶ ἐφάλων εἰς ὄρμον ἐπείγεσθαι;
 Τί γάρ ἐκ τούτου συμβήσεται καὶ τί τῶν λόγων τὸ πέρας;
 Σὺ μὲν ληρήσεις καὶ ἀλληγορήσεις τὰς σὰς ἀτυχίας ἢ φαντα-
 σίας, ὁ δὲ πεισόμενος οὐκ ἔσται· τὸ γὰρ ὀρώμενον πιθανώτερον.
 20 Οὔτε οὖν τὸν ἀκροατὴν ὄνησας καὶ τὸν θεατὴν ἀπώλεσας μετὰ
 τοῦ φαινομένου γενόμενον. Ἄλλ' ὁ μὲν θεωρητικὸς τόπος αὐ-
 τοῖς τοιοῦτος, καὶ οὕτω πόρρω τῶν ὑποθέσεων, ὥς πάντα
 πρότερον εἶναι συμβαλεῖν ἀλλήλοις καὶ εἰς ἓν ἀγαγεῖν τὰ μα-
 κρῶ κεχωρισμένα, ἢ ταῦτα συνθεῖναι καὶ συναρμόσαι καὶ τοῦ
 25 αὐτοῦ ἀνδρὸς εἶναι φῆσαι, τὰ μυθολογήματά τε λέγω καὶ τὰ
 σκεπάσματα.

120. Τί δ' ἂν εἴποις περὶ τοῦ ἠθικοῦ μέρους αὐτῶν; Πόθεν
 καὶ ἐκ τίνων ὀρμώμενοι καὶ τίσι χρώμενοι λόγοις, πλάττειν

ἀξίζει νὰ ἐξετασθῆ καὶ τὸ ἐξῆς· ὑπάρχουν καὶ εἰς ἡμᾶς ὠρισμένοι λόγοι συγκεκαλυμμένοι, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι· ἀλλὰ ποῖος εἶναι ὁ τρόπος τῆς διπλῆς σημασίας των καὶ ποία ἡ δύναμις; οὔτε αὐτὸ ποὺ φαίνεται εἶναι ἀπρεπές, καὶ τὸ κρυπτόμενον νόημα εἶναι θαυμάσιον καὶ λαμπρότατον εἰς ὅσους εἰσχωροῦν εἰς τὸ βάθος, καὶ ὡσάν κάποιον ὠραῖον καὶ ἀπρόσιτον σῶμα καλύπτεται μὲ εὐπρεπές ἔνδυμα. Διότι πρέπει, ὅπως τοῦλάχιστον ἐγὼ πιστεύω, τῶν θείων πραγμάτων αἱ ἐνδείξεις καὶ ὑποδηλώσεις οὔτε ἀπρεπεῖς καὶ ἀνάξιοι τῶν σημαινομένων νὰ εἶναι, οὔτε τοιαῦται ὥστε ὅταν γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν οἱ ἄνθρωποι νὰ εὐρίσκωνται εἰς δυσχερῆ θέσιν· ἀλλὰ πρέπει ἢ νὰ ἔχουν ὅπωςδῆποτε ὅ,τι καλλίτερον, ἢ τοῦλάχιστον ὄχι τὸ αἰσχροτέρον, εἰς τρόπον ὥστε τὸ μὲν νὰ εὐχαριστῆ τοὺς περισσότερον σοφοὺς, τὸ δὲ νὰ μὴ βλάβη τοὺς περισσότερους.

119. Εἰς σᾶς ὁμως οὔτε τὸ νόημα εἶναι ἄξιον ἐμπιστοσύνης, καὶ ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται εἶναι ὀλέθριον. Ποία ἄλλωστε σύνεσις νὰ ὀδηγῆς πρὸς πόλιν διὰ μέσου βορβόρου, ἢ νὰ σπεύδῃς νὰ φθάσῃς εἰς ὄρμον διὰ μέσου σκοπέλων καὶ ὑφάλων; Διότι τί θὰ συμβῆῖ ἀπὸ αὐτὸ καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ τέλος τῶν λόγων; Σὺ μὲν νὰ φλυαρῆς καὶ νὰ ἐρμηνεύῃς ἀλληγορικῶς τὰς ἀτυχίας καὶ φαντασιοπληξίας σου, νὰ μὴ ὑπάρχη δὲ κανεὶς ποὺ νὰ πεισθῆ· διότι αὐτὸ ποὺ φαίνεται εἶναι περισσότερον πιθανόν. Οὔτε λοιπὸν τὸν ἀκροατὴν ὠφέλησες, καὶ τὸν θεατὴν ἔχασες, αὐτὸν ποὺ ἐπροχώρησε πέραν τοῦ φαινομένου. Ἄλλὰ ὁ θεωρητικὸς τόπος αὐτῶν εἶναι τοιαύτης φύσεως καὶ τόσον μακρὰ ἀπὸ αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα ὀμιλοῦμεν, ὥστε νὰ πρέπει προηγουμένως νὰ προσεγγίσῃ ὅλα μεταξύ των καὶ νὰ ἐνώσῃ αὐτὰ ποὺ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦσαν χωρισμένα, παρὰ νὰ τὰ συνθέσῃ καὶ νὰ τὰ συναρμολογήσῃ καὶ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι εἶναι ἔργα τοῦ ἰδίου ἀνδρός, ἐννοῶ τὰ μυθολογήματα καὶ τὰς ἀλληγορίας.

120. Τί δὲ θὰ ἠμποροῦσες νὰ εἰπῆς περὶ τοῦ ἠθικοῦ μέρους αὐτῶν; Ἄπὸ ποῦ καὶ ἀπὸ ποῖα ὀρμώμενοι καὶ ποίους λόγους

αὐτοὺς εἰς ἀρετὴν δυνήσονται, καὶ πλείστον ποιεῖν ἀξίους ταῖς
 παραινέσεσιν; Ἄριστον ὁμόνοια καὶ τὸ συμφρονεῖν ἀλλήλοις
 πόλεις καὶ δήμους καὶ οἰκίας καὶ τοὺς καθ' ἕνα, νόμῳ
 καὶ τάξει φύσεως ἐπομένους, ἢ πάντα διεϊλέ τε καὶ συνέδησε;
 5 καὶ τὸ πᾶν τοῦτο κόσμον ἓνα ἐκ πλειόνων πεποίηκε. Τίσι
 τοῦτο διδάξουσιν ὑποδείγμασιν; Ἄρα τοὺς πολέμους λέγον-
 τες τῶν θεῶν καὶ τὰς στάσεις καὶ τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τῶν
 κακῶν τὸ πλῆθος, ὧν αὐτοὶ τε ἔχουσι καὶ ἀλλήλοις παρέχου-
 σιν, ἰδία τε καὶ δημοσία, ὧν μικροῦ πᾶσα πεπλήρωται συγ-
 10 γραφή τε καὶ ποίησις; Θᾶττον μὲν τ' ἂν ἐξ εἰρηλικῶν μαχίμους
 καὶ παραπλήγας ἀντὶ σοφῶν, ἢ τοῦναντίον μετρίους καὶ σώ-
 φρονας ἀντὶ θρασέων καὶ ἀπαιδευτῶν τοῖς τοιοῦτοις ἂν ἐρ-
 γάσαιτο παραδείγμασιν. Οὐδὲ γὰρ καὶ δίχα τῶν εἰς τὸ χεῖρον
 ἐλκόντων χαλεπὸν μεταθεῖναι κακίας καὶ πρὸς τὴν κρείσσω
 15 μεταστῆσαι μοῖραν ἀπὸ τῆς χείρονος, τούτους τίς ἂν πείσειεν
 ἡμέρους εἶναι καὶ καθεκτούς, θεοὶς χρωμένους ὁδηγοῖς τῶν
 παθῶν καὶ προστάταις, ἔνθα τὸ κακὸν εἶναι καὶ τίμιον, ὡς
 θεῶν τινα προϊστάμενον, οὗ τὸ πάθος ἐστὶ βωμοῖς τε καὶ
 θυσίαις τιμώμενον καὶ παρρησίαν εὐληφὸς ἔννομον; Τοῦτο
 20 γὰρ τὸ δεινότατον, ὅτι ἂ τοῖς νόμοις κολάζεται, ταῦτα ὡς
 θεῖα σέβεται· τοσαύτη τις ὑμῖν τῆς ἀδικίας ἢ περιουσία.

121. Δεύτερον αὐτοῖς προκείσθω γονέων αἰδῶς καὶ τιμῆ,
 καὶ τὸ τὴν πρώτην αἰτίαν τοῦ εἶναι σέβειν μετὰ τὴν πρώτην·
 τοῦτο καὶ λόγος εἰσηγείσθω καὶ θεολογία πειθέτω. Πῶς δὲ οὐ
 25 πείσει Κρόνος Οὐρανὸν ἐκτεμῶν, ἢ ἄγονος ἢ θεῶν, καὶ δῶ

χρησιμοποιούντες, θὰ δυνηθοῦν νὰ διαπαιδαγωγήσουν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ τοὺς κάμουν ἀξιόους περισσοτέρων μὲ τὰς παραινέσεις; Ἄριστον πρᾶγμα εἶναι ἡ ὁμόνοια καὶ νὰ ὁμοφρονοῦν μεταξύ των αἱ πόλεις καὶ τὰ πλήθη καὶ αἱ οἰκίαι καὶ οἱ ἐπὶ μέρους ἄνθρωποι, ἀκολουθοῦντες τὸν νόμον καὶ τὴν τάξιν τῆς φύσεως, ἡ ὁποία ὅλα τὰ διεχώρισε καὶ τὰ συνέδεσε, καὶ τὸ σύμπαν ὁλόκληρον τὸ ἔκαμεν ἓνα κόσμον ἀπὸ πολλοὺς. Μὲ ποῖα παραδείγματα ὁμως θὰ τὸ διδάξουν αὐτό; Μήπως διηγούμενοι τοὺς πολέμους τῶν θεῶν καὶ τὰς ἐξεγέρσεις καὶ τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐλαττωμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ ἔχουν καὶ μεταξύ των ἐπιδεικνύουν, τόσον ἰδιαιτέρως ὅσον καὶ δημοσίως, καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ἐλαττώματα εἶναι γεμάτον κάθε σύγγραμμα καὶ ποίημα; Πολὺ γρήγορα θὰ τοὺς μετέβαλαν ἀπὸ εἰρηνικοὺς εἰς φιλοπολέμους καὶ ἀντὶ σοφῶν εἰς παράφρονας, καὶ ὄχι, ἀντιθέτως, εἰς μετρημένους καὶ συνετοὺς ἀντὶ θρασέων καὶ ἀμορφώτων, μὲ τὰ παραδείγματα αὐτά. Διότι αὐτούς, πού εἶναι δύσκολον καὶ χωρὶς ἐκεῖνα πού τοὺς τραβοῦν πρὸς τὸ κακόν νὰ τοὺς μεταθέσης ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ νὰ τοὺς μεταφέρῃς πρὸς τὴν καλλιτέραν μοῖραν ἀπὸ τὴν χειροτέραν, αὐτοὺς ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ γίνουν ἡμεροὶ καὶ συγκρατημένοι, ἀφοῦ χρησιμοποιοῦν ὡς ὀδηγούς καὶ προστάτας τῶν παθῶν τοὺς θεοὺς, καὶ ὅπου τὸ κακόν θεωρεῖται τίμιον, καθόσον προΐσταται κάποιος ἀπὸ τοὺς θεοὺς, τοῦ ὁποίου τὸ πάθος τιμᾶται μὲ βωμοὺς καὶ θυσίας καὶ ἀπολαύει ἐλευθερίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων; Διότι αὐτό εἶναι τὸ χειρότερον· ὅτι ἐκεῖνα πού τιμωροῦνται ἀπὸ τοὺς νόμους, αὐτὰ ὡς θεϊκὰ τιμῶνται· τόσον εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας σας.

121. Δεύτερον, ἄς προβληθῇ εἰς αὐτοὺς ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ τιμὴ τῶν γονέων καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς πρώτης αἰτίας τῆς ὑπάρξεως μετὰ τὴν πρώτην· περὶ αὐτοῦ καὶ ἡ λογικὴ ἄς μᾶς προτρέπη καὶ ἡ θεολογία ἄς μᾶς πείθῃ. Πῶς δὲ δὲν θὰ μᾶς πείσῃ ὁ Κρόνος ὁ ὁποῖος ἀπέκοψε τὸ μῦρον τοῦ Οὐρανοῦ, διὰ νὰ γίνῃ

κόμασιν ἀποτελέσαι θεόν, ἀσροῦ γέννημα· καὶ Κρόνον Ζεὺς ἐπανιστάμενος, κατὰ μίμησιν τοῦ πατρὸς ὁ γλυκὺς λίθος καὶ πικρὸς τροφανοκτόνος· εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον αὐτοῖς εἰς τιμὴν τῶν γεννησαμένων αἱ βίβλοι γέρονται.

- 5 Τρίτον αὐτοῖς ἔστω χρημάτων ὑπεροψία καὶ τὸ μὴ πανταχόθεν κροδαίνειν, μηδὲ τοῦ δεστυχεῖν ἀρῶαβῶνα, τὸ κακῶς κτᾶσθαι λαμβάνειν. Πῶς οὖν ὁ Κερδῶος αὐτοῖς σταθίσηται, καὶ τὸ σακέλλιον προβληθήσεται, καὶ ἡ κλεπτικὴ τοῦ θεοῦ δύναμις τιμηθήσεται, καὶ τό· Ἄνευ χαλκοῦ Φοῖβον μὴ μαν-
10 τεύεσθαι, μηδὲ εἶναι τι τοῦ ὀβολοῦ τιμιώτερον· Ταῦτα γὰρ αὐτῶν τὰ σεμνὰ καὶ σεβῆσθαι.

- 122.** Τί ἔτι· Σοφροσύνην διδασκέτωσαν, ἐγκράτειαν εἰσηγείσθωσαν καὶ ὁ πείθων ἐγγὺς, πάντα γινόμενος διὰ τὰς γυναικας, ὁ Ζεὺς, καὶ Φορξὶ μισοκίσκους ἀετὸς ἐραστής ὁ
15 γέλτατος (ἴν' ὡς ἥδιστα συμποσιάζουεν οἱ θεοί, τοῖς Αἰὸς οἰνοχοοῦμενοι παιδικαῖς)· καὶ ταῖς πεντήκοντα Θεστίον θυγατρῶσιν ἐναθλεύων Ἡρακλῆς ἐν μιᾷ νυκτὶ ὁ Τριέσπερος, καὶ τρισκαδέκατον ἄθλον τοῦτον ἐπιτελέσας, οὐκ οἶδ' ὅπως τοῖς ἄλλοις γε οὐ συναριθμοῦμενον. Ἐπικοπτεῖτο τὸν θεῖον Ἄρης,
20 μίθην Αἰώνος, μισοξενίαν Ἄρτεμις, ἀπάτην ὁ λοξίας αὐτῶν χρησμολόγος, γέλωτος ἀμετρίαν ὁ καταχωλεύων θεός, τῶν θεῶν λοιπονόμενος, καὶ ἀσσιαῖς ταῖς κνήμαις ἐπιπόδωννύμενος· γαστρομαογίαν ὁ Ζεὺς ἐπὶ δαῖτα λιπαρὰν τρέχων μετ' ἀμόμονας Αἰθιοπῆας σὲν τοῖς λοιποῖς δαίμοσιν ὁ Βορθοίνας
25 τὸν γεωργὸν τροφάνησας καὶ τὸν ἀρότην βοῶν λαφύξας καὶ

1. Ἐπώνυμον τοῦ Ἀπόλλωνος, λόγῳ τοῦ διαφορουμένου τῶν χρησμῶν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν.

2. Ἀναφορὰ εἰς τὸν Ἥφαιστον, ὁ ὅποιος μὲ τὸ χυλὸν βάδισμά του προεκάλει τὸν διαρκῆ γέλωτα τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, Βλ. P. Decharme, ἔνθ. ἀν. τόμ. Α', σ. 219.

ἄγονος μεταξὺ τῶν θεῶν, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ κύματα νὰ γεννήσουν θεόν, γέννημα τοῦ ἀφροῦ· καὶ ὁ Ζεὺς ὁ ὁποῖος ἐπανεστάτησεν ἐναντίον τοῦ Κρόνου, κατὰ μίμησιν τοῦ πατρός του, ὁ γλυκὺς λίθος καὶ πικρὸς τυραννοκτόνος, καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο παρόμοιον προβάλλουν εἰς αὐτοὺς ὡς παραδείγματα τιμῆς τῶν γονέων αἱ βίβλοι;

Τρίτον, ἄς προβληθῆ εἰς αὐτοὺς ἡ ἀνωτερότης τῶν χρημάτων καὶ τὸ νὰ μὴ κερδίζουν ἀπὸ παντοῦ, οὔτε νὰ ἐκλαμβάνουν ὡς ἐγγύησιν εὐτυχίας τὴν κακὴν ἀπόκτησιν. Πῶς ὁμως θὰ σταθῆ εἰς αὐτοὺς ὁ Κερδῶος Ἐρμῆς καὶ θὰ προβληθῆ τὸ σακέλλιον, καὶ θὰ τιμηθῆ ἡ κλεπτομανία τοῦ θεοῦ καὶ τὸ «νὰ μὴ καταφεύγουν εἰς τὸ μαντεῖον τοῦ Φοίβου χωρὶς χρήματα», καὶ τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πολυτιμώτερον ἀπὸ τὸν ὄβολόν; Διότι αὐτὰ εἶναι τὰ σπουδαῖα καὶ ἀξιοσέβαστά των παραδείγματα.

122. Ἀκόμη τί; Ἄς τοὺς διδάσκουν τὴν σωφροσύνην καὶ ἄς τοὺς μύησουν εἰς τὴν ἐγκράτειαν· αὐτὸς ἄλλωστε πού θὰ τοὺς πείσῃ περὶ αὐτῶν εὐρίσκεται κοντά, εἶναι ἐκεῖνος πού γίνεται τὰ πάντα χάριν τῶν γυναικῶν, ὁ Ζεὺς, ὁ πιὸ ἀγαπητὸς ἀετὸς ἑραστής τῶν νεανιῶν τῆς Φρυγίας (διὰ νὰ συμποσιάζωνται μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν οἱ θεοὶ κερνώμενοι ἀπὸ τοὺς ἠγαπημένους παῖδας τοῦ Διός), καὶ ὁ Ἡρακλῆς ὁ Τριέσπερος, ὁ ὁποῖος ἐκοιμήθη μὲ τὰς πενήντα θυγατέρας τοῦ Θεστίου ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς καὶ ἔκαμε τὸν δέκατον τρίτον αὐτὸν ἄθλον, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζω πῶς δὲν συνυπολογίζεται μαζί μὲ τοὺς ἄλλους! Ἄς κόπτεται διὰ τὸν θυμὸν ὁ Ἄρης, διὰ τὴν μέθην ὁ Διόνυσις, διὰ τὸ κατὰ τῶν ξένων μῖσος ἡ Ἄρτεμις, διὰ τὴν ἀπάτην ὁ Λοξίας¹ χρησιμολόγος των, διὰ τὴν ἀμετρίαν τοῦ γέλωτος ὁ χλωλὸς θεὸς², τὸν ὁποῖον λυποῦνται οἱ θεοὶ καὶ τοῦ ἐνισχύουν τὰς ἰσχνὰς κνήμας, διὰ τὴν γαστριμαργίαν ὁ Ζεὺς, ὁ ὁποῖος τρέχει πίσω ἀπὸ τοὺς σπουδαίους Αἰθίοπας πρὸς λιπαρὸν γεῦμα, μαζί μὲ τοὺς λοιποὺς δαίμονας, ὁ Βουθόιναις πού ἐτυράννησε τὸν γεωργὸν καὶ ἔφαγε μὲ λαιμαργίαν

τὴν κλήσιν λαβὼν ἐκ τῆς πράξεως, καὶ πάντες ταῖς κνίσσαις καὶ ταῖς λοιβαῖς ἐπιτρέχοντες.

123. Καίτοι πῶς ταῦτα τῶν ἡμετέρων ἐγγὺς οἷς ὅρος μὲν φιλίας αὐτὸς ἕκαστος, καὶ τὸ τὰ αὐτὰ βούλεσθαι τοῖς πλησίον
 5 ἅ καὶ σφίσι αὐτοῖς· ἐγκλημα δ' οὐ μόνον τὸ γενέσθαι κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸ μελλῆσαι μικροῦ καὶ τῆς ὀργῆς κολαζομένης ὡς πράξεως· οἷς σωφροσύνη μὲν οὕτω σπουδάζεται, ὥστε καὶ ὀφθαλμὸς ἀναστέλλεται· χεὶρ δὲ φοινικῆ τοσοῦτον πόρρωθεν εἴργεται ὥστε καὶ θυμὸς σωφρονίζεται· ἐπίοργκον δὲ δμόσαι
 10 οὕτω δεινὸν καὶ ὑπέροργκον, ὥστε καὶ τὸν ὄρκον μόνοις ἡμῖν τυγχάνειν ἀπώμοτον. Χρήματα δὲ τοῖς μὲν πολλοῖς οὐδ' ἐγένετο, πολλοῖς δὲ διὰ τοῦτ' ἂν ἦν ἰδέσθαι πλείω καὶ μόνον, ἵνα πλειόνων ὑπερίδωσι, τὸ μηδὲν ἔχειν ἀντὶ παντὸς πλούτου φιλοσοφούντες· γαστέρα δὲ τοῖς πολλοῖς ἀπορρήψαντες ὡς
 15 πικρὰν δέσποιναν καὶ ἀπόπτυστον καὶ πάντων κακῶν μητέρα· οὐ μέγα φῆσαι, ὅτι μηδὲ σάρκες εἶναι βιάζονται, τῷ ἀθανάτῳ τὸ θνητὸν ἀναλίσκοντες· καὶ νόμος εἰς αὐτοῖς ἀρετῆς, τὸ μηδὲ τῶν μικρῶν ἠττᾶσθαι καὶ πᾶσι παρορρωμένων. Τὸ γὰρ κάλλιστον, ὅτι, τῶν ἄλλων τὰ τέλη τιμωρομένων κατὰ τοὺς
 20 νόμους, ἡμεῖς καὶ τὰς ἀρχὰς κολάζομεν, ὥσπερ τι ρεῦμα πονηρὸν καὶ δυσκάθεκτον πόρρωθεν ἀναστέλλοντες.

124. Ποῦ δὲ καὶ παρὰ τίσιν ἀνθρώπων, εἰπέ μοι, τὸ λοιδορουμένους εὐφημεῖν, βλασφημουμένους παρακαλεῖν, ὡς οὐ τῆς κακηγορίας βλαπτούσης μᾶλλον ἢ τῆς ἀληθείας, διωκομέ-

1. Βλ. παράγρ. 77 σημ. 1

2. Ἀναφορά εἰς τὸν χρυσοῦν κανόνα τοῦ Εὐαγγελίου (Ματθ. 7, 12)

3. Βλ. Ματθ. 5, 21 ἔ.

4. Ματθ. 5, 28 ἔ.

5. Ματθ. 5, 21 - 22

6. Ματθ. 5, 3 ἔ.

7. Β' Κορ. 6, 10

8. Ματθ. 5, 19

τὸν ἀροτριῶντα βοῦν, καὶ ἐπῆρε ἀπὸ τὴν πράξιν του αὐτὴν καὶ τὸ ὄνομα ¹, καὶ ὅλοι ὅσοι ὁμοῦν πρὸς τὰς κνίσσας καὶ τὰς χοᾶς.

123. Πῶς ὁμοῦς ὅλα αὐτὰ νὰ ἠμπορέσουν νὰ σταθοῦν κοντὰ εἰς τὰ ἰδικὰ μας; Εἰς ἡμᾶς μέτρον μὲν τῆς φιλίας εἶναι ὁ καθένας καὶ τὸ νὰ θέλωμεν διὰ τοὺς πλησίον, ἐκεῖνα ποὺ θέλομεν καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν μας ², ἔγκλημα δὲ ὄχι μόνον τὸ νὰ γίνωμεν κακοί, ἀλλὰ καὶ ἡ μιὰρὰ πρόθεσις, ἡ δὲ ὀργὴ τιμωρεῖται ὡς πράξις ³. Εἰς ἡμᾶς ἡ σωφροσύνη τόσον ἐπιδιώκεται, ὥστε καὶ ὁ ὀφθαλμὸς νὰ συγκρατῆται ⁴ ἡ φονικὴ χεὶρ δὲ ἀπὸ τόσον μακρῶς ἀποτρέπεται, ὥστε καὶ ὁ θυμὸς νὰ κατακρίνεται ⁵ ἡ ἐπιπορκία πάλιν θεωρεῖται τόσον τρομερὸν καὶ μέγα ἁμάρτημα, ὥστε μόνον εἰς ἡμᾶς ὁ ὄρκος νὰ εἶναι τελείως ἀπηγορευμένος ⁶. Χρήματα δὲ εἰς πολλοὺς μὲν ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν, εἰς πολλοὺς δὲ διὰ τοῦτο θὰ ἦτο εὐχαρίστως περισσότερον καὶ μοναδικόν, διὰ νὰ περιφρονήσουν περισσότερα, καὶ τοῦτο διότι θεωροῦν τὸ νὰ μὴ ἔχουν τίποτε ἀνώτερον ὅλου τοῦ πλούτου ⁷. Τὴν γαστέρα δὲ οἱ περισσότεροι τὴν ἔχουν ἀπορρίψει ὡς πικρὰν καὶ ἀξιοκαταφρόνητον κυρίαν καὶ μητέρα ὄλων τῶν κακῶν· δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἰπῶ, ὅτι χωρὶς νὰ πιέζωνται νὰ εἶναι σαρκικοί, χάριν τῆς ἀθανάτου ψυχῆς καταναλίσκουν τὸ θνητὸν σῶμα· καὶ ἕνας νόμος ἀρετῆς ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς, νὰ μὴ νικῶνται οὔτε ἀπὸ τὰ μικρὰ καὶ περιφρονημένα ἀπὸ ὅλους ⁸. Τὸ καλλίτερον ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι ἐνῶ οἱ ἄλλοι τιμωροῦν τὰ ἀποτελέσματα σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους, ἡμεῖς κολάζομεν καὶ τὰς αἰτίας, ἀναστέλλοντες αὐτὰς ἀπὸ πολὺ μακρῶς, ὡσὰν νὰ εἶναι ρεῦμα πονηρὸν καὶ δυσκόλως συγκρατούμενον.

124. Ποῦ δὲ καὶ ἀπὸ ποίους ἀνθρώπους, εἰπέ μου, ἤκουσες ὅταν ὑβρίζωνται νὰ ἐπαινοῦν, ὅταν βλασφημοῦνται νὰ παρακαλοῦν, διότι δὲν βλάπτει ἡ κακολογία μᾶλλον ἄλλ' ἢ ἀλήθεια, ὅταν διώκωνται νὰ ὑποχωροῦν, ὅταν τοὺς ἀπογυμνῶνουν νὰ δίνουν καὶ αὐτοὶ τὰ ὑπόλοιπα, ὅταν τοὺς καταρῶνται νὰ προσ-

- νοὺς ὑποχωρεῖν, γυμνομένους προσατεκνείεσθαι καταρωμένους ὑπερείχεσθαι τῶν ἀρωμένων· ἐνὶ λόγῳ, χρηστότητι νικᾶν θρασύτητα καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀδικοῦντας, οἷς καρτεροῦμεν πάσχοντες; Καίτοι κἄν εἰ κακίαν δοίημεν αὐτοὺς κο-
- 5 λᾶζειν ταῖς τοῦ πλάσματος παραινέσεσι, ποῦ τὸ φθάσαι πρὸς τὰ μέτρα τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς καὶ παιδεύσεως, οἷς καὶ τὸ μὴ προβαίνειν τῷ καλῷ, μηδὲ νέους ἀντὶ παλαιῶν ἀεὶ γίνεσθαι, ἀλλ' ἐν ταυτῷ μένειν κακία δοκεῖ; Στρόμβων τὸ πάθος περι-
- 10 εῖπω, τῇ βίᾳ τῆς μᾶστιγος. Καὶ δεῖ τὸ μὲν ἡμῖν ἐξηγῆσθαι τῶν καλῶν, τοῦ δὲ ἔχεσθαι, τοῦ δὲ ἐφίεσθαι μέχρι τοῦ τέλους καὶ τῆς θεώσεως, ἐφ' ἣ γεγόναμεν καὶ πρὸς ἣν ἐπειγόμεθα, οἷ γε διαβατικοὶ τὴν διάνοιαν, καί τι τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλο-
- νοίας ἐλπίζοντες ἄξιον.

1. Ματθ. 5, 40 ε.

2. Ρωμ. 12, 21

3. Β' Κορ. 4, 16· Κολ. 3, 10

4. Στρόμβος = στρόβιλος, σβούρα

εύχονται ὑπὲρ αὐτῶν ποὺ τοὺς καταρῶνται¹, μὲ ἓνα λόγον, νὰ νικοῦν μὲ τὴν ἀγαθότητά τους τὴν θρασύτητα καὶ νὰ κάμνουν καλλιτέρους τοὺς ἀδικοῦντας², ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὅταν ὑφιστάμεθα δεινὰ δείχνομεν ὑπομονήν; Μολονότι, ἂν τοὺς ἐδίναμε νὰ τιμωρήσουν κάποιαν κακίαν μὲ τὰς παραινέσεις τοῦ φανταστικοῦ δημιουργήματός των, ποῦ νὰ φθάσουν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἰδικῆς μας ἀρετῆς καὶ ἀγωγῆς, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ τὸ νὰ μὴ προβαίνωμεν εἰς τὸ καλὸν καὶ νὰ μὴ γινώμεθα διαρκῶς νέοι³ ἀντὶ παλαιῶν, ἀλλὰ νὰ μένωμεν στάσιμοι, θεωρεῖται κακία; Αὐτοὶ εἶναι στρόμβοι⁴ οἱ ὅποιοι στριφογυρίζουν μὲ πάθος ἀπὸ τὰ πλήγματα τοῦ μαστιγίου, ἀλλὰ δὲν προχωροῦν καί, διὰ νὰ ὁμιλήσω ἔτσι, κινουῦνται μένοντες ἀμετακίνητοι. Καὶ πρέπει ἓνα μὲν μέρος ἀπὸ τὰς ἀρετὰς ἡμεῖς νὰ τὸ ἔχωμεν διανύσει, ἓνα ἄλλο μέρος νὰ τὸ τηροῦμεν τώρα, καὶ τὰς ἄλλας νὰ τὰς ἐπιθυμοῦμεν διακαῶς μέχρι τὸ τέλος καὶ μέχρι νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν θέσιν, διὰ τὴν ὁποίαν προωρίσθημεν καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπειγόμεθα νὰ φθάσωμεν, ἡμεῖς οἱ πρόσκαιροι ὡς πρὸς τὴν διάνοιαν, οἱ ὅποιοι βέβαια ἐλπίζομεν κάτι ἀντάξιον πρὸς τὴν μεγαλοφυχίαν τοῦ Θεοῦ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ Ε'

ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

- 5 1. Οὗτος μὲν δὴ τῶν ἐμῶν λόγων ὁ πρῶτος ἄεθλος ἐκτετέ-
λεσται καὶ διήνυσται· καὶ γὰρ ἐπεδειξάμην ἱκανῶς τὴν τοῦ
ἀνδρὸς κακοήθειαν ἐν οἷς ἔδρασέ τε καθ' ἡμῶν καὶ οἷς ἐμελλεν,
ἀεὶ τι τῶν παρόντων ἐπινοῶν βαρύτερον. Νῦν αὖτε σκοπὸν
ἄλλον, ὃν οὐκ οἶδ' εἴ τις βέβληκεν, ἤδη τοῦ λόγου προστησό-
10 μεθα, Θεῷ τε ἱερώτερον, καὶ ἡμῖν ἡδίω, καὶ τοῖς ἔπειτα χρη-
σιμώτερον· τοῖς εἰρημένους προσθεῖναι τὰ δίκαια τοῦ Θεοῦ
σταθμία, καὶ οἷς ἀντιταλαντεύεται πονηρία, τοῖς μὲν αὐτόθεν
ἀπαντῶσα, τοῖς δὲ καὶ μικρὸν ἕστερον, ὅπως ἂν, οἶμαι, τῷ
15 τεχνίτῃ Λόγῳ δοκῇ, καὶ ταμίᾳ τῶν ἡμετέρων· δς οἶδε συμ-
φορὰν μὲν ἐπικόπτειν ἐλέῳ, θράσος δὲ ἀτιμία σωφρονίζειν
καὶ μᾶστιξιν, οἷς αὐτὸς ἐπίσταται μέτροις παιδεύσεως.
2. Νόσους μὲν δὴ τῶν ἀσεβῶν ἐνδίκους καὶ ῥήξεις οὐκ ἀφα-
20 νεῖς καὶ πολυτρόπους ἄλλας πληγὰς καὶ μᾶστιγας, οἷς τε-
τολμήκασι παραπλησίας, καὶ θανάτους οὐ κατὰ τὸ εἰωθὸς
χωρήσαντας καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς ἐξαγορεύσεις καὶ
ἀνονήτους μεταμελείας, τὰς τε δι' ὄνειράτων παιδεύσεις καὶ

1. Ὑπαινιγμὸς εἰς τὸ Α' Κορ. 11, 30

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ Ε΄

ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΣΤΗΛΙΤΕΥΤΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1. Αὐτὸς μὲν λοιπὸν ὁ πρῶτος τῶν λόγων μου ἄθλος ἐξετελέσθη καὶ ἔφθασεν εἰς πέρας. Παρουσίασα δὲ ἄρκετὰ τὴν κακοήθειαν τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὅσα ἔκαμε ἐναντίον μας καὶ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ κάμη, ἐπινοῶν διαρκῶς κάτι χειρότερον ἀπὸ τὰ παρόντα. Τώρα πάλιν θὰ θέσωμεν ὡς σκοπὸν τοῦ λόγου ἄλλον· ποῦ δὲν γνωρίζω ἂν κανεὶς τὸν ἐπρότεινε, καὶ διὰ τὸν Θεὸν ἱερώτερον καὶ εἰς ἡμᾶς περισσότερον εὐχάριστον καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρησιμώτερον· θὰ προσθέσωμεν εἰς ὅσα ἔχομεν εἰπῆ τὰ δίκαια σταθμὰ τοῦ Θεοῦ, μὲ τὰ ὁποῖα ἀντισταθμίζεται ἡ πονηρία συναντωμένη μὲ ἄλλα μὲν εὐθύς ἀμέσως, μὲ ἄλλα δὲ ὀλίγον βραδύτερον, ὅπως φαίνεται εὐλογον - νομίζω - εἰς τὸν τεχνίτην Λόγον καὶ προνοητῆν τῶν ἰδικῶν μας πραγμάτων, ὁ ὁποῖος γνωρίζει ν' ἀνακοιπτῆ τὴν συμφορὰν μὲ τὴν εὐσπλαχνίαν καὶ νὰ σωφρονίζῃ τὸ θράσος μὲ τὴν ἀτίμωσιν καὶ μὲ μάστιγας, μὲ μέτρα δηλαδὴ παιδαγωγίας ποῦ αὐτὸς γνωρίζει καλῶς.

2. Τὰς μὲν λοιπὸν δικαίας νόσους τῶν ἀσεβῶν καὶ τὰ ὄχ¹ ἀφανῆ τραύματα καὶ τὰ ποικίλα ἄλλα πλήγματα καὶ τὰς συμφοράς, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς ὅσα ἀπετόλμησαν, κατὰ τοὺς θανάτους, οἱ ὁποῖοι συνέβησαν κατὰ τρόπον ἀσυνήθιστον¹, καὶ τὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δεινῶν αὐτῶν ἐξομολογήσεις καὶ ἀνωφελεῖς μεταμελείας, κατὰ τὰς δι' ὀνειρῶν τιμω-

τὰ καθ' ὕπαρ φαντάσματα, τίς ἂν ἀξίως ἐκτραγωδήσειεν; ὅσα τε ἢ περὶ τοὺς θείους οἴκους παρανομήσασιν, ἢ περὶ τὰς ἱερὰς τραπέζας ἐξυβρίσασιν ἢ περὶ τοὺς μυστικούς κρατήρας μανεῖσιν, ἢ τῶν σωμάτων ἡμῶν ἀνέδην ἐμφοροῦμένοις, ἢ
 5 τᾶλλα πάντα ὅσα τετολμήκασιν, νεανιευσαμένοις αὐτοῖς ἀπήνησεν, τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν τοιούτων ὀργῆς ἐναργῆ καὶ φανερὰ γνωρίσματα; Ταῦτα μὲν οὖν ἐκὼν ὑπερβήσομαι, οὐκ ἀπιστῶν τοῖς ὀρωμένοις καὶ λεγομένοις, οὐδὲ ἀτομάτῳ τινὶ φορᾷ καὶ συντυχίᾳ διδούς τὰ συμβαίνοντα, κατὰ τοὺς εἰκῆ τὰ τοι-
 10 αῦτα ὑπολαμβάνοντας, ἀλλ' ἵνα μὴ περὶ τὰ μικρὰ διατρίβειν δόξω, παρεῖς τὰ μείζω καὶ ὀνομαστότερα. Τὸ δ' οὖν περιβόητον πᾶσι θαῦμα, καὶ οὐδὲ τοῖς ἀθέοις αὐτοῖς ἀπιστούμενον λέξων ἔρχομαι.

3. Ἐμαίνετο καθ' ἡμῶν αἰεὶ τι πλεον, ὥσπερ κύμασιν ἐπεγεί-
 15 ρων κύματα, ὁ καθ' ἑαυτοῦ πρῶτον μαρεῖς καὶ πατήσας τὰ ἅγια καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. Ἰεροβοὰμ εἰπεῖν οἰκειότερον, ἢ Ἀχαάβ τὸν Ἰσραηλίτην τοὺς παρανομωτάτους, ἢ Φαραὼ τὸν Αἰγύπτιον, ἢ Ναβουχοδονόσορ τὸν Ἀσσύριον, ἢ ταῦτα πάντα συνελόντες ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὀνομάσομεν.
 20 ἐπεὶ καὶ τὰς πάντων κακίας εἰς ἑαυτὸν συλλεξάμενος φαίνεται, Ἰεροβοὰμ τὴν ἀποστασίαν, Ἀχαάβ τὴν μαιφονίαν, Φαραὼ τὴν σκληρότητα, Ναβουχοδονόσορ τὴν ἱεροσυλίαν, πάντων ὁμοῦ τὴν ἀσέβειαν. Ἐπεὶ δὲ πάντα διεξεληθὼν τᾶλλα καὶ πᾶν εἶδος τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος, ὡς μικρόν τι καὶ ἀγεννὲς ἀτιμάσας
 25 (οὐ γὰρ ἐγένετο ποριμωτέρα φύσις ἐκείνης εἰς κακῶν εὐρεσιν καὶ ἐπίνοιαν), τέλος ἐπαφῆκε καὶ τὸ Ἰουδαίων φῶλον ἡμῖν τὴν

1. Γ' Βασ. 11, 31 ἔ.

2. *Εξ. 5, 6 ἔ.

3. Γ' Βασ. 22, 20 ἔ.

4. Δ' Βασ. 25, 9 ἔ.

ρίας, καὶ τὰ ἐν ἐργηγόρσει ὀράματα, ποῖος θὰ ἤμποροῦσε νὰ διεκτραγωδήσῃ ἐπαξίως; Ἀκόμη, ποῖος θὰ ἤμποροῦσε νὰ διεκτραγωδήσῃ ὅλα ὅσα τοὺς ἡῦραν φανερά καὶ εὐκρινῆ γνωρίσματα τῆς ἐργῆς τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τῶν ὄσων ἔκαναν αὐθαδιάσαντες, ἢ ἐπειδὴ παρενόμησαν εἰς τοὺς θεοὺς οἴκους, ἢ ἐξύβρισαν τὰς ἱεράς Τραπεζας, ἢ ἐξεμάνησαν κατὰ τῶν μυστηριακῶν ποτηρίων, ἢ κατεφέρθησαν ἀχαλινώτως κατὰ τῶν σωμάτων μας; Αὐτὰ μὲν λοιπὸν θὰ τὰ παραλείψω ἐκουσίως, ὄχι διότι δὲν πιστεύω εἰς ὅσα βλέπονται καὶ λέγονται, οὔτε διότι ἀποδίδω τὰ ὅσα συμβαίνουν εἰς κάποιαν φυσικὴν φορὰν καὶ συντυχίαν, ὅπως ἐκείνους ποὺ τὰ ἐκλαμβάνουν ἔτσι ἀσυλλυγίστα, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ δώσω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι κατατρίβομαι μὲ τὰ ἀσήμαντα, ἀντιπαρερχόμενος τὰ μεγαλύτερα καὶ σημαντικώτερα. Ἔρχομαι λοιπὸν νὰ ἀναφέρω τὸ περιβόητον εἰς ὅλους θαῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀμφισβητεῖται οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀθέους.

3. Ἐμαίνετο ἐναντίον μας ὁλονὲν καὶ περισσότερον, ὡσὰν νὰ ἐσῆκωνε κύματα ἐπὶ κυμάτων, αὐτὸς ποὺ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του πρῶτον ἐξεμάνη καὶ ἐπάτησε τὰ ἅγια καὶ ἐξύβρισε τὸ Πνεῦμα τῆς Χάριτος, ὁ Ἱεροβοάμ¹, διὰ νὰ ὁμιλήσω πρὸ ταιριαστά, ἢ ὁ Ἀχαάβ ὁ Ἰσραηλίτης², οἱ παρανομώτατοι, ἢ ὁ Φαραῶ ὁ Αἰγύπτιος³, ἢ ὁ Ναβουχοδονόσορ ὁ Ἀσσύριος⁴, ἢ ὅλα αὐτὰ ἐὰν τὰ συνοψίσωμεν καὶ ὀνομάσωμεν μὲ αὐτὰ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν· διότι φαίνεται ὅτι ὅλων αὐτῶν τὰς κακίας συνεκέντρωσεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του· τοῦ Ἱεροβοάμ τὴν ἀποστασίαν, τοῦ Ἀχαάβ τὴν αἰμοδιψίαν, τοῦ Φαραῶ τὴν σκληρότητα, τοῦ Ναβουχοδονόσορος τὴν ἱεροσυλίαν, ὅλων μαζί τὴν ἀσέβειαν. Ὅταν δὲ διεξῆλθε ὅλα τὰ ἄλλα καὶ κάθε εἶδος βασανιστηρίου ἐναντίον μας, ὡσὰν νὰ μᾶς εἶχεν ἀτιμάσει ὀλίγον καὶ ὄχι ὅσον μᾶς ἤξιζε (διότι δὲν ὑπῆρξε φύσις περισσότερον ἐπινοητικὴ ἀπὸ ἐκείνην εἰς ἐφεύρεσιν κακῶν καὶ ἐπινόησιν), τέλος ἐξαπέλυσεν ἐναντίον μας καὶ τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων, ἐκμεταλλευό-

παλαιάν τε αὐτῶν κουφότητα καὶ τὸ καθ' ἡμῶν ἄνωθεν ὑπο-
 σμυχόμενον ἐν αὐτοῖς μῖσος συνεργὸν λαβὼν τοῦ τεχνάσμα-
 5 τος, ἐπιθειάζων τε δῆθεν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς βίβλων καὶ ἀποδ-
 ῥήτων, ὡς νῦν αὐτοῖς ἀποκείμενον εἶη κατελθεῖν εἰς τὴν ἐαν-
 τῶν καὶ τὸν νεῶν ἀναδείμασθαι καὶ τῶν πατριῶν τὸ κράτος
 ἀνανεώσασθαι καὶ ἀποκρυπτόμενος εὐνοίας πλάσματι τὴν
 ἐπίνοιαν.

4. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα καὶ διενόηθη καὶ ἐπεισεν (εὐκόλον γὰρ
 εἰς ἀπάτην τὸ πρὸς ἡδονὴν ἅπαν), οἱ μὲν ὡς ἀναστήσοντες
 10 διενοοῦντο τὸ ἱερὸν καὶ χειρὶ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ περὶ τὸ ἔρ-
 γον ἐταλαιπώρουν· φασὶ γέ τοι καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν οἱ τὰ
 ἐκείνων θαυμάζοντες, οὐ μόνον ἅπαντας τοὺς περὶ τὸ σῶμα
 κόσμους περιελομένας ἐτοίμως συνεισφέρειν τῷ ἔργῳ καὶ τοῖς
 πονουμένοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς κόλποις τὸν χοῦν ἐκπερρύσας, κα
 15 οὔτε πολυτελοῦς ἐσθῆτος, οὔτε μελῶν ἀπαλότητος φειδομέ-
 νας, εὐσεβεῖν οἶεσθαι καὶ πάντα ἐλάττω νομίζειν τοῦ ἐγχειρή-
 ματος. Ὡς δὲ ὑπὸ ἀγρίας λαίλαπος καὶ βρασμοῦ γῆς ἄφνω
 συνελαθέντες ἐπὶ τι τῶν πλησίον ἱερῶν, οἱ μὲν ὡς ἱκετεύσον-
 20 τες, ὤρμησαν, οἱ δέ, ὅπερ ἐν τοῖς τοιοῦτοις φιλεῖ συμβαίνειν,
 τῷ παρόντι χρώμενοι πρὸς βοήθειαν, οἱ δὲ ἄλλως τῇ ταραχῇ
 συμφερόμενοι καὶ τοῖς θεοῖσι συνεισιπίπτοντες. Εἰσὶ μὲν οἱ
 λέγουσιν, ὡς οὐδὲ τὸ ἱερὸν αὐτοῦς προσεδέξατο, ἀλλ' ἀνα-
 πεπταμέναις προσελθόντες ταῖς πύλαις, ἐπικλεισθείσαις ἐνέ-
 25 τερατουργεῖ πρὸς τὴν τῶν ἀσεβῶν κατάπληξιν καὶ τῶν εὐσε-
 βῶν ἀσφάλειαν· ὁ δὲ ἅπαντες ἤδη καὶ λέγουσι καὶ πιστεύου-
 σιν, ὅτι βιαζομένους αὐτοῦς καὶ φιλονεικοῦντας περὶ τὴν ε-
 σοδον, κύρ ἔστησεν ἀπαντῆσαν ἐκ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοὺς μὲν κατ-
 ἐφλεξε καὶ ἀνήλωσεν (ὡς ὁμοίον τι περὶ αὐτοῦς συμβῆναι τοῖς

μενος τὴν παλαιὰν κουφότητά των καὶ ἀφοῦ ἔλαβεν ὡς συν-
 εργάτην εἰς τὰ τεχνάσματά του τὸ ἀνέκαθεν ὑποβόσκον εἰς
 αὐτοὺς ἐναντίον μας μῖσος, λέγων δῆθεν βάσει τῶν βιβλίων
 καὶ μυστηρίων των, ὅτι τώρα εἰς αὐτοὺς ἀπομένει νὰ κατέλ-
 θουν εἰς τὴν χώραν των καὶ νὰ ἐπανακτίσουν τὸν ναὸν καὶ νὰ
 ἰδρῦσουν τὸ κράτος τῶν πατέρων των, κρύπτων κάτω ἀπὸ τὸ
 πρόσχημα τῆς εὐνοίας του τὸ σχέδιόν του.

4. Ὄταν δὲ διανοήθη αὐτὰ καὶ τοὺς ἔπεισε (διότι εὐκολὰ
 ἀπατᾷ κάθε τι τὸ εὐχάριστον), πολλοὶ ἐσκέπτοντο νὰ ξανα-
 κτίσουν τὸ ἱερὸν καὶ μὲ πολλὰς χεῖρας καὶ προθυμίαν κατε-
 πονοῦντο περὶ τὸ ἔργον αὐτό. Λέγουν μάλιστα ὅτι καὶ αἱ γυ-
 ναῖκες, αὐτῶν ποὺ ἐθαύμαζαν τὰ ἔργα των, ἦσαν ἔτοιμαὶ ὄχι
 μόνον νὰ βγάλουν ὅλα τὰ κοσμήματα τοῦ σώματός των καὶ
 νὰ τὰ συνεισφέρουν εἰς τὸ ἔργον καὶ τοὺς κοπιάζοντας, ἀλλὰ νὰ
 μεταφέρουν καὶ τὸ χῶμα ἔξω μὲ τοὺς κόλπους των μὴ φειδό-
 μεναι οὔτε τῶν πολυτελῶν ἐνδυμάτων των οὔτε τὴν ἀβρότητα
 τῶν μελῶν των, ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ὅτι ἔτσι δείχνουν εὐσεβείαν καὶ
 ἐθεώρουν τὰ πάντα κατώτερα τοῦ ἔργου. Ὅμως ὡσάν νὰ ἀπω-
 θήθησαν ξαφνικὰ ἀπὸ ἀγρίαν λαίλαπα καὶ ταραχὴν τῆς γῆς,
 ὠρμησαν εἰς κάποιον ἀπὸ τὰ ἱερὰ ἐκεῖ κοντά, ἄλλοι μὲν διὰ νὰ
 ἱκετεύσουν, ἄλλοι δέ, πρᾶγμα ποὺ συμβαίνει συνήθως εἰς τοι-
 αύτας περιστάσεις, χρησιμοποιοῦντες τὸ παρὸν διὰ νὰ βοη-
 θηθοῦν, καὶ ἄλλοι παρασυρόμενοι διαφοροτρόπως μὲ τὴν σύγ-
 χυσιν καὶ εἰσορμῶντες μαζί μὲ τοὺς τρέχοντας. Ὑπάρχουν δὲ
 καὶ ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν, ὅτι τὸ ἱερὸν δὲν τοὺς ἐδέχθη εὐχαρίστως
 ἀλλ' ἐνῶ αἱ πύλαι ἦσαν ἀνοικταὶ καθὼς προσήρχοντο, τὰς
 ἡῦραν κλειστάς ἀπὸ μίαν ἀόρατον καὶ ἀφανῆ δύναμιν, ἣ ὅποια
 κάμνει αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ σημεῖα πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀσε-
 βῶν καὶ προφύλαξιν τῶν εὐσεβῶν. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ ὅλοι ἤδη λέ-
 γουν καὶ πιστεύουν εἶναι ὅτι ἐνῶ αὐτοὶ συνωθοῦντο καὶ ἐφι-
 λονεῖκον κοντὰ εἰς τὴν εἴσοδον, ἐξήλθε πῦρ ἀπὸ τὸ ἱερὸν
 καὶ ἄλλους μὲν κατέκαυσε καὶ ἐξηφάνισεν (ὅπως κάτι παρό-

Σοδομιτῶν πάθεισιν, ἢ τῷ περὶ Ναδάβ καὶ Ἀβιουὸδ θαύματι ξένως καὶ θιμιάσασι καὶ κινδυνεύσασι), τοὺς δὲ τῶν καιρίων ἀκρωτηριάσαν, στήλην ἀφῆκεν ἔμπυχον τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀπειλῆς καὶ κινήσεως.

- 5) Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτο, καὶ ἀπιστεῖτω μηδεὶς, ὅτι μηδὲ ταῖς ἄλλαις τοῦ Θεοῦ δυνάμεσιν· ὁ δὲ ἔτι τούτου παραδοξότερον καὶ περιφανέστερον, ἔστι φῶς ἐν τῷ οὐρανῷ τὸν σταυρὸν περιγράφον καὶ τὸ πρότερον ἐπὶ γῆς ἀτιμαζόμενον τοῖς ἀθέοις καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα νῦν ἐν οὐρανῷ δείκνυται πᾶσιν ἐπίσης καὶ γίνεται τρόπαιον τῷ Θεῷ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν νίκης, τρόπαιον παντὸς ὑψηλότερον.

5. Πρὸς ταῦτα τί γήσουσιν οἱ τοῦ αἰῶνος τούτου σοφοὶ καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἀποσεμνύνοντες, οἱ τὰς βαθείας ὑπῆγας ἔλακοντες καὶ τὸ κομπὸν περισύροντες ἡμῖν τριβώνιον; Ἀντι-
 15) διήγησαί μοι καὶ σὺ τὰ σά, ὁ τοὺς μακροὺς λόγους γράφων καὶ τὰς ἀπίστους συντιθεὶς ἱστορίας καὶ κεχηρῶς πρὸς τὰ ἄνω καὶ τῶν οὐρανίων καταψευδόμενος καὶ πλέκων ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων κινήσεως τὰς γενέσεις καὶ τὰ συμβαίοντα; Λέγε μοι καὶ σὺ τοὺς σοὺς ἀστέρας, τὸν Ἀριάδνης στέφανον καὶ τὸν
 20) Βερυνίκης πλόκαμον καὶ τὸν ἀσελγῆ Κύκλον καὶ τὸν ὑβριστὴν Ταῦρον· εἰ δὲ βούλει, τὸν Ὀφιοῦχόν σου καὶ τὸν Αἰγόκερω καὶ τὸν Λέοντα, ἄλλους τε δσοὺς ἐπὶ τῷ κακῷ γνωρίσας, ἢ θεοὺς ἢ ἀστέρας ἐποίησας. Ποῦ σὺ τοῦτον ἔχεις τὸν κύκλον ἐν τοῖς σοῖς μαθήμασι; Ποῦ δὲ τὸν ἐπὶ Βηθλεὲμ δραμόντα
 25) πρότερον ἐκ τῆς Ἐφῶς ἀστέρα, τὸν ὀδηγὸν τῶν σῶν Μάγων καὶ πρόξενον; Ἐχω τι καὶ γὰρ λέγειν ἐκ τῶν οὐρανίων· ἐκεῖνος

1. Γεν. 19, 24

2. Λευίτ. 10, 2 ἔ.

3. Ματθ. 2, 1 ἔ.

μοιον συνέβη και με τὰ πάθη τῶν Σοδομιτῶν¹ ἢ με τὸ θαῦμα τοῦ Ναδάβ και Ἀβιούδ, οἱ ὅποιοι κατὰ τρόπον παράδοξον και ἐθυσίασαν και ἐκινδύνευσαν)², ἄλλους δὲ ἀφοῦ τοὺς ἀπέκοψε τὰ πλέον εὐαίσθητα μέλη τοῦ σώματός των, τοὺς ἀφησεν ὡς ζωντανὴν ἀναμνηστικὴν στήλην τῆς ἀπειλῆς και ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τῶν ἀμαρτωλῶν.

Αὐτὸ μὲν λοιπὸν ἔτσι ἔγινε, και ἄς μὴ δυσπιστῆ κανεῖς, ὅπως και εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνο δὲ ποῦ εἶναι ἀκόμη πιὸ παράδοξον και περιφανὲς ἀπὸ αὐτό, εἶναι ὅτι ἐνεφανίσθη φῶς εἰς τὸν οὐρανὸν σχηματίζον τὸν Σταυρόν, εἰς τρόπον ὥστε ἐκεῖνο τὸ σχῆμα και τὸ ὄνομα ποῦ προηγουμένως ὑβρίζετο εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοὺς ἀθέους, τώρα νὰ ἐπιδεικνύεται εἰς ὅλους εἰς τὸν οὐρανὸν και νὰ γίνεται τρόπαιον τῆς νίκης τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν, ὑψηλότερον ἀπὸ κάθε τρόπαιον.

5. Τί θὰ ἀντιτάξουν πρὸς αὐτὰ οἱ σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, οἱ κομπάζοντες διὰ τὰ ἰδικά των, οἱ ὅποιοι τρέφουν τὰ μακρὰ γένηια και ἐπιδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ κομψὸν φιλοσοφικὸν τριβῶνιον; Διηγῆσου μου και τὰ ἰδικά σου σὺ ὁ ὅποῖος γράφεις τοὺς μακροὺς λόγους και συνθέτεις τὰς ἀπίστευτους ἱστορίας και χάσκεις πρὸς τὰ ἄνω και διαψεύδεις τὰ οὐράνια και συμπεραίνεις ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων τὴν γένεσιν τῶν ὄντων και ὅσα συμβαίνουν; Λέγε μου και σὺ τοὺς ἰδικούς σου ἀστερισμούς τὸν στέφανον τῆς Ἀριάδνης και τὸν πλόκαμον τῆς Βερυνίκης και τὸν ἀσελγῆ Κύκνον και τὸν ὑβριστὴν Ταῦρον· ἐὰν δὲ θέλεις, λέγε μου τὸν Ὀφιοῦχον σου και τὸν Αἰγόκερω και τὸν Λέοντα, και ὅσους ἄλλους ἐγνώρισες εἰς τὸ κακὸν και τοὺς ἔκαμες θεοὺς ἢ ἀστερισμούς. Ποῦ ἔχεις σὺ αὐτὸν τὸν κύκλον εἰς τὰ μαθήματά σου; Ποῦ δὲ ἔχεις τὸν ἀστέρα ὁ ὅποῖος προηγουμένως ἐπῆγεν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Βηθλεέμ, τὸν ὄδηγὸν και βοηθὸν τῶν Μάγων σου³; Ἔχω και ἐγὼ κάτι νὰ εἰπῶ ἀπὸ τὰ οὐράνια· ἐκεῖνος ὁ ἀστὴρ ἐφανέρωσε τὴν πα-

Σοδομιτῶν πάθεισιν, ἢ τῷ περὶ Ναδὰβ καὶ Ἀβιοὺδ θαύματι ξένως καὶ θιμιάσασι καὶ κινδυνεύσασι), τοὺς δὲ τῶν καιρίων ἀκρωτηριάσαν, στήλην ἀφῆκεν ἔμφυχον τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀπειλῆς καὶ κινήσεως.

- 5) Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτο, καὶ ἀπιστεῖτω μηδεὶς, ὅτι μηδὲ ταῖς ἄλλαις τοῦ Θεοῦ δυνάμεσιν· ὁ δὲ ἔτι τούτου παραδοξότερον καὶ περιφανέστερον, ἔστι φῶς ἐν τῷ οὐρανῷ τὸν σταυρὸν περιγράφον καὶ τὸ πρότερον ἐπὶ γῆς ἀτιμαζόμενον τοῖς ἀθέοις καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα νῦν ἐν οὐρανῷ δείκνυται πᾶσιν ἐπίσης καὶ γίνεται τρόπαιον τῷ Θεῷ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν νίκης, τρόπαιον παντὸς ὑψηλότερον.

5. Πρὸς ταῦτα τί γήσουσιν οἱ τοῦ αἰῶνος τούτου σοφοὶ καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἀποσεμνύνοντες, οἱ τὰς βαθείας ὑπῆγυς ἔλκοντες καὶ τὸ κομπῶν περισύροντες ἡμῖν τριβῶνιον; Ἀντι-
 15) διήγησαί μοι καὶ σὺ τὰ σά, ὁ τοὺς μακροὺς λόγους γράφων καὶ τὰς ἀπίστους συντιθεὶς ἱστορίας καὶ κεχηρῶς πρὸς τὰ ἄνω καὶ τῶν οὐρανίων καταψευδόμενος καὶ πλέκων ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων κινήσεως τὰς γενέσεις καὶ τὰ συμβαίοντα; Λέγε μοι καὶ σὺ τοὺς σοὺς ἀστέρας, τὸν Ἀριάδνης στέφανον καὶ τὸν
 20) Βερυνίκης πλόκαμον καὶ τὸν ἀσελγῆ Κύκλον καὶ τὸν ὑβριστὴν Ταῦρον· εἰ δὲ βούλει, τὸν Ὀφιοῦχόν σου καὶ τὸν Αἰγόκερω καὶ τὸν Λέοντα, ἄλλους τε ὄσους ἐπὶ τῷ κακῷ γνωρίσας, ἢ θεοὺς ἢ ἀστέρας ἐποίησας. Ποῦ σὺ τοῦτον ἔχεις τὸν κύκλον ἐν τοῖς σοῖς μαθήμασι; Ποῦ δὲ τὸν ἐπὶ Βηθλεὲμ δραμόντα
 25) πρότερον ἐκ τῆς Ἐφῶς ἀστέρα, τὸν ὀδηγὸν τῶν σῶν Μάγων καὶ πρόξενον; Ἐχω τι κἀγὼ λέγειν ἐκ τῶν οὐρανίων· ἐκεῖνος

1. Γεν. 19, 24

2. Λευίτ. 10, 2 ἔ.

3. Ματθ. 2, 1 ἔ.

μοιον συνέβη και με τά πάθη τῶν Σοδομιτῶν¹ ἢ με τὸ θαῦμα τοῦ Ναδάβ και Ἄβιούδ, οἱ ὅποιοι κατὰ τρόπον παράδοξον και ἐθυσίασαν και ἐκινδύνευσαν)², ἄλλους δὲ ἀφοῦ τοὺς ἀπέκοψε τά πλέον εὐαίσθητα μέλη τοῦ σώματός των, τοὺς ἀφησεν ὡς ζωντανὴν ἀναμνηστικὴν στήλην τῆς ἀπειλῆς και ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τῶν ἀμαρτωλῶν.

Αὐτὸ μὲν λοιπὸν ἔτσι ἔγινε, και ἄς μὴ δυσπιστῆ κανεῖς, ὅπως και εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ εἶναι ἀκόμη πιὸ παράδοξον και περιφανὲς ἀπὸ αὐτό, εἶναι ὅτι ἐνεφανίσθη φῶς εἰς τὸν οὐρανὸν σχηματίζον τὸν Σταυρὸν, εἰς τρόπον ὥστε ἐκεῖνο τὸ σχῆμα και τὸ ὄνομα ποὺ προηγουμένως ὑβρίζετο εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοὺς ἀθέους, τώρα νὰ ἐπιδεικνύεται εἰς ὅλους εἰς τὸν οὐρανὸν και νὰ γίνεται τρόπαιον τῆς νίκης τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν, ὑψηλότερον ἀπὸ κάθε τρόπαιον.

5. Τί θὰ ἀντιτάξουν πρὸς αὐτὰ οἱ σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, οἱ κομπάζοντες διὰ τὰ ἰδικὰ των, οἱ ὅποιοι τρέφουν τὰ μακρὰ γένεια και ἐπιδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ κομψὸν φιλοσοφικὸν τριβῶνιον; Διηγῆσου μου και τὰ ἰδικὰ σου σὺ ὁ ὅποῖος γράφεις τοὺς μακροὺς λόγους και συνθέτεις τὰς ἀπίστευτους ἱστορίας και χάσκεις πρὸς τὰ ἄνω και διαψεύδεις τὰ οὐράνια και συμπεραίνεις ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων τὴν γένεσιν τῶν ὄντων και ὅσα συμβαίνουν; Λέγε μου και σὺ τοὺς ἰδικούς σου ἀστερισμοὺς τὸν στέφανον τῆς Ἀριάδνης και τὸν πλόκαμον τῆς Βερυνίκης και τὸν ἀσελγῆ Κύκνον και τὸν ὑβριστὴν Ταῦρον· ἐὰν δὲ θέλεις, λέγε μου τὸν Ὀφιούχον σου και τὸν Αἰγόκερω και τὸν Λέοντα, και ὅσους ἄλλους ἐγνώρισες εἰς τὸ κακὸν και τοὺς ἔκαμες θεοὺς ἢ ἀστερισμοὺς. Ποῦ ἔχεις σὺ αὐτὸν τὸν κύκλον εἰς τὰ μαθήματά σου; Ποῦ δὲ ἔχεις τὸν ἀστέρα ὁ ὅποῖος προηγουμένως ἐπῆγεν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Βηθλεέμ, τὸν ὄδηγὸν και βοηθὸν τῶν Μάγων σου³; Ἐχω και ἐγὼ κάτι νὰ εἰπῶ ἀπὸ τὰ οὐράνια· ἐκεῖνος ὁ ἀστήρ ἐφανέρωσε τὴν πα-

τὴν Χριστοῦ παρουσίαν ἀνεδήλωσεν ὁ ἀστὴρ· οὗτος τῆς Χριστοῦ νίκης ὁ στέφανος.

6. Ταῦτα μὲν ἐκ τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἄνω συμπασχόντων τοῖς ἡμετέροις, κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ παντός ἁρμονίαν τε
 5 καὶ οἰκειώσιν· τὰ δὲ ἐξῆς ὁ ψαλμὸς συμπληροῦτω μοι· δι
 «Καὶ πόλεις καθεῖλες» (ὡς τὰς παλαιὰς ἐκεῖνας ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀσεβήμασιν) ἐν αὐταῖς ταῖς καθ' ἡμῶν παρανομίαις, τὰς μὲν πελάγεσιν ἐπικλυσθείσας, τὰς δὲ σεισμῶ κατενεχθείσας, ὡς μικροῦ καὶ τὸ λειπόμενον ἔχειν εἰπεῖν, ὅτι Ἐπώλετο τὸ μνη-
 10 μόσυνον αὐτῶν μετ' ἤχου» καὶ περιβοήτου τῆς ἀπωλείας· τοσαύτη γὰρ αὐτῶν ἡ πτώσις, καὶ τοιοῦτο τὸ σύντριμμα καὶ τῶν ἐκ γειτόνων καὶ μάλιστα τῇ ἀσεβείᾳ περιχαιρόντων, ὡς πολλοῦ χρόνου δεῖν αὐταῖς, εἴ τις ἄρα καὶ τολμήσειε τοῦτο, πρὸς ἐπανόρθωσιν.

15 7. Ἄρ' οὖν γῆ μὲν οὕτω καὶ οὐρανός, ἀῆρ δὲ οὐκ ἐπισημαίνει τοῖς τοιούτοις καιροῖς, οὐδὲ ἡγιασθῆ τότε τοῖς σημείοις τοῦ πάθους; Ἐπιδειξάτωσαν ἔτι καὶ νῦν τὰς ἐσθῆτας, οἱ τοῦ θαύματος ἐκείνου θεαταὶ καὶ μύσται, τὰς τότε κατασημανθείσας τοῖς τοῦ στανροῦ στίγμασιν. Ὅμοῦ τε γὰρ ταῦτα διηγεῖτό
 20 τις, εἴτ' οὖν τῶν ἡμετέρων, εἴτ' οὖν τῶν ἔξωθεν, ἢ διηγουμένων ἤκουε, καὶ τὸ θαῦμα ἐώρα παρ' ἑαυτῶ, ἢ τῶ πλησίον γινόμενον, κατάστερος ὢν, ἢ ἐκείνον ὄρων τοιοῦτον ἐν τοῖς ἐσθήμασι, πάσης ἱστορικῆς ψηφίδος ἢ περιέργου ζωγραφίας ποικιλώτερον. Ἐκ τούτου τί γίνεται; Τοσαύτη τῶν ὄρω-
 25 μένων κατάπληξις, ὡς μικροῦ μὲν ἅπαντας ὡσπερ ἐξ ἐνός συνθήματος καὶ μιᾶς φωνῆς τὸν τῶν Χριστιανῶν ἀνακαλεῖσθαι Θεόν, εὐφημίαις τε πολλαῖς καὶ ἰκεσίαις αὐτὸν ἐξιλάσκεσθαι. Πολλοὺς δὲ οὐκ εἰς ἀναβολάς, ἀλλὰ παρ' αὐτὰ τῶν συμβάντων προσδραμόντας τοῖς ἱερεῦσιν ἡμῶν, καὶ πολλὰ καταδεη-

1. Ψαλμ. 9, 7

2. Αὐτόθι

ρουσίαν τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς εἶναι ὁ στέφανος τῆς νίκης τοῦ Χριστοῦ. .

6. Αὐτὰ μὲν ἀπὸ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἄνω, τὰ ὅποια συμπάσχουν μὲ τὰ ἰδικά μας, σύμφωνα μὲ τὴν μεγάλην ἁρμονίαν τοῦ σύμπαντος καὶ οἰκειότητα· τὰ δὲ παρακάτω ἄς τὰ συμπληρώσῃ πρὸς χάριν μου ὁ ψαλμὸς· ὅτι «καὶ πόλεις κατέστρεψες»¹ (ὅπως ἐκείνας τὰς παλαιὰς διὰ τὰ ἀσεβήματά των) διὰ τὰς ἐναντίον μας παρανόμους ἐνεργείας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἄλλαι μὲν κατεποντίσθησαν ἀπὸ πελάγη, ἄλλαι δὲ κατεβυθίσθησαν ἀπὸ σεισμόν, ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ψαλμικοῦ στίχου, ὅτι «Ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτῶν μετ' ἤχου»² καὶ μὲ ἐντυπωσιακὴν ἀπώλειαν· διότι τόσον μεγάλη ἦτο ἡ πτώσις των καὶ τοιαύτη ἡ καταστροφή, ὥστε καὶ οἱ γείτονές των νὰ ἐπιχαίρουν διὰ τὴν ἀσέβειάν των, καθόσον χρειάζεται εἰς αὐτὰς πολὺς χρόνος ἐὰν βέβαια κανεὶς τολμήσῃ τοῦτο, διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν.

7. Ἐπομένως λοιπὸν μόνον ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς συμπεριφέρθησαν ἔτσι, ὁ δὲ ἀνὴρ δὲ ἐπεσήμανε τὰς περιστάσεις ἐκείνας, οὔτε ἠγιάσθη τότε ἀπὸ τὰ σημεῖα τοῦ πάθους; Ἄς ἐπιδείξουν καὶ τώρα αἱ θεαταὶ καὶ γινῶσται τοῦ θαύματος ἐκείνου τὰ ἐνδύματά των ποὺ ἐσφραγίσθησαν ἀπὸ τὰ στίγματα τοῦ σταυροῦ. Διότι καθὼς τὸ διηγείτο κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἢ ἀπὸ τοὺς ἔθνικούς, ἢ ἤκουε νὰ τὸ διηγοῦνται, ἐβλεπεν ἀμέσως νὰ γίνεταί τὸ θαῦμα εἰς τὸν ἑαυτὸν του ἢ εἰς τὸν πλησίον, νὰ εἶναι δηλαδὴ γεμάτος ἀστέρας, ἢ βλέπων τὸν πλησίον νὰ εἶναι τοιοῦτος εἰς τὰ ἐνδύματα, πιὸ ποικιλόχρωμος ἀπὸ κάθε ὑφαντουργικὸν ψηφιδωτὸν ἢ περίεργον ζωγραφικὴν. Κατόπιν τούτου τί ἔγινε; Τόση ἦτο ἡ κατάπληξις ἀπὸ τὰ ὁρώμενα, ὥστε παρ' ὀλίγον ὄλοι μὲ ἓνα σύνθημα καὶ μίαν φωνὴν νὰ ἐπικαλοῦνται τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν καὶ νὰ τὸν ἐκλιπαροῦν μὲ πολλὰς εὐφημίας καὶ ἰκεσίας. Πολλοὶ δὲ χωρὶς ἀναβολὴν ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὰ συμβάντα, ἔτρεξαν πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ παρε-

θέντας τῆς τε Ἐκκλησίας γενέσθαι μέρος καὶ μνηθῆναι τὰ
τελεώτερα, τῷ ἱερῷ καθαγιασθέντας βαπτίσματι, καὶ διὰ τὸν
φόβον ὠφεληθέντας.

8. Εἶχε μὲν οὖν οὕτω ταῦτα· ὁ δέ, ταῖς κατὰ μικρὸν μαρίαις
5 οἰστρηλατούμενος καὶ δονούμενος, ἐπὶ αὐτὸ τὸ κεφάλαιον
ἀπαντᾷ τῶν ἑαυτοῦ συμφορῶν. Ὡς γὰρ κατὰ νοῦν ἔχειν αὐτῷ
τὰ Χριστιανῶν ᾤετο, καὶ οἷς ἤδη κατείργαστο, τὸ καὶ πᾶν
ἀλωτὸν εἶναι θελήσαντι μόνον ἐλπίσας, καὶ τινα κατὰ τῶν
ἐσπερίων βαρβάρων εὐημερίαν ἀρπάσας, μίαν βουλεύεται
10 ταύτην βουλὴν συνετωτάτην τε καὶ φιλανθρωποτάτην. Ἄρας
διπτὸν ἐνθένδε στρατόν, τὸν μὲν ὀπλιτῶν, τὸν δὲ τῶν ἀγόντων
αὐτὸν δαιμόνων, ᾧ καὶ μᾶλλον εἶχε θαρῆεῖν, ἐπὶ Πέρσας στρα-
τεύει, θράσους ἀλογία μᾶλλον ἢ ῥόμης ἀσφαλείᾳ πιστεύσας·
καὶ οὐδ' ἐκεῖνο συνιδεῖν δυναθεὶς ὁ σοφιώτατος, ὅτι θάρσος,
15 κἂν εἰ τοῖς ὀνόμασι πλησιάζοι, πλεῖστον ἀλλήλων τῇ δυνά-
μει κεχώρισται, ἀνδρεία τε ἦν φαιμεν καὶ ἀνανδρία. Τὸ μὲν
γὰρ ἐν τοῖς τολμητέοις θαρῆεῖν ἀνδρείας ἐστίν, ὥσπερ τὸ ὑ-
φίεσθαι δειλίας· οὐδὲ πλείων ὁ κίνδυνος, ὁμόσε χωρεῖν καὶ
ὠθίξεσθαι, ἀλλὰ μὴ κατέχεσθαι, θράσους, ὥσπερ τὸ ὑποχω-
20 ρεῖν ἀσφαλείας. Καὶ οὐ τοῦ αὐτοῦ λόγου θετέον φυλάξαι
τὰ ὄντα, καὶ τῶν οὐκ ὄντων τι προσλαβεῖν. Τὸ μὲν γὰρ μᾶ-
λιστα καὶ πρῶτον τοῖς νῦν ἔχουσι τιμητέον· τὸ δέ, ἂν μὲν
ὑπάρχη μετὰ θρασυῶν, δεκτέον, ἂν δὲ ἀντιπίπτῃ περιοπτέον.
Ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦ κτήσασθαι τι τῶν ἐλπιζομένων πᾶσι τοῖς
25 ὑπάρχουσι κινδυνεύων λίαν ἀνόητος. Καὶ μοι προσεοικέναι
δοκεῖ πύκτι κακῷ τὴν τέχνην, πρὶν τὴν στάσιν εὖ θέσθαι,
προβαλλομένῳ, ἢ κυβερνήτῃ λελυμένης αὐτῷ τῆς νηός, καὶ

κάλεσαν νὰ γίνουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ μνηθοῦν εἰς τὰ μυστήρια, ἀφοῦ καθαγιασθοῦν μὲ τὸ ἱερὸν βάπτισμα, καὶ ὠφελήθησαν ἕξ αἰτίας τοῦ φόβου.

8. Αὐτὰ μὲν λοιπὸν ἔτσι συνέβησαν· αὐτὸς δὲ, οἰστρηλατούμενος σχεδὸν καὶ παρασυρόμενος ἀπὸ μανίας, φθάνει εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῶν συμφορῶν του. Διότι καθὼς ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε κατὰ νοῦν τὰ τῶν Χριστιανῶν πράγματα, καὶ μὲ ὅσα ἤδη εἶχαν γίνει, ἐλπίζων ὅτι τὸ πᾶν εἶναι κατορθωτὸν ἀρκεῖ μόνον νὰ τὸ θελήσῃ καὶ ἐκλαβῶν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς νίκας κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Δύσεως, συλλαμβάνει μίαν ἰδέαν πολὺ συνετὴν καὶ φιλάνθρωπον. Ἀφοῦ ἐπῆρεν ἀπὸ ἐδῶ δύο εἰδῶν στρατὸν, ἓνα ἀπὸ ὀπλίτας καὶ ἄλλον ἀπὸ δαίμονας οἱ ὁποῖοι τὸν ὠδήγουν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ εἶχε περισσοτέραν ἐμπιστοσύνην, ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Περσῶν, στηριχθεὶς εἰς τὴν ἀπερισκεψίαν τοῦ θράσους παρὰ εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἰσχύος· καὶ δὲν ἠμπόρεσε οὔτε ἐκεῖνο νὰ ἐννοήσῃ ὁ σοφώτατος, ὅτι τὸ θάρρος καὶ τὸ θράσος, ἂν καὶ ἤχοῦν κατὰ παρόμοιον τρόπον, διαφέρουν πάρα πολὺ μετὰξὺ των κατὰ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποῖαν λέγομεν ἀνδρείαν καὶ ἀνανδρίαν. Διότι τὸ νὰ βασιζέται κανεὶς εἰς ἐκεῖνα ποῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτολμηθοῦν εἶναι δεῖγμα ἀνδρείας, ὅπως τὸ νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικὸς εἶναι δεῖγμα δειλίας· ἐκεῖ δὲ ὅπου ὁ κίνδυνος εἶναι μεγαλύτερος, τὸ νὰ ὀρμᾷ καὶ νὰ συνοστίζεται καὶ νὰ μὴ συγκρατῆται, εἶναι δεῖγμα θράσους, ὅπως ἡ ὑποχώρησις εἶναι δεῖγμα ἀσφαλείας. Καὶ δὲν πρέπει νὰ θέτῃ κανεὶς εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν τὴν διαφύλαξιν τῶν ὑπαρχόντων καὶ τὴν ἐλπίδα ἀποκτήσεως κάτι ἀπὸ τὰ μὴ ὑπάρχοντα. Διότι τὸ μὲν ἓνα εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ πρέπει πάρα πολὺ καὶ πρῶτον νὰ ἐκτιμοῦν οἱ συνετοί, τὸ δὲ ἄλλο, ἂν μὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ μὲ εὐχέρειαν νὰ τὸ δέχωνται ἂν δὲ ἀνθίσταται νὰ τὸ παραβλέπουν. Αὐτὸς δὲ ποῦ διακινδυνεύει ὅλα τὰ ὑπάρχοντα διὰ νὰ ἀποκτήσῃ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἐλπίζει εἶναι πολὺ ἀνόητος. Καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὁμοιάζει πρὸς πυγμαχὸν κακὸν ὡς πρὸς τὴν τέχνην, ὁ ὁποῖος ἐκτίθεται πρὶν σταθεροποιήσῃ τὴν

οὐ πλοῖμῳ ἐχούσης, ναῦν καταδύοντι πολεμίαν, ἢ καταδύειν
 ἐσπουδακότε. Ὡν μοι δοκεῖ μηδὲν ἐκεῖνος ἐνθυμηθεῖς, ἐγ-
 χειρεῖν ἀπερισκέπτως τοῖς ἐγνωσμένοις, ἔτι τῶν Ῥωμαϊκῶν
 ᾠδινόντων αὐτῷ, καὶ κακῶς διακειμένων τῷ διωγμῷ μάλιστα,
 5 τὴν ἀλλοτριὰν περινοῶν, καὶ Σαλμωνεὺς εἰναί τις ἐκ βύρσης
 βροντῶν, πρὸς τοὺς Τραϊανοὺς βλέπων ἐκείνους καὶ τοὺς Ἀδρι-
 ανοὺς, ὧν οὐχ ἦττον τῆς ἀνδρείας τὸ ἀσφαλὲς ἐθαυμάζετο.
 Τὸν Κάρων δὲ οὐκ ἐγενόει ἐκεῖνον, οὐδὲ τὸν Οὐαλεριανόν, οἳ
 δίκας ἔδοσαν ὁρμῆς ἀλογίστου, ἢ, ὃ φησιν ἡ τραγωδία, μὴ
 10 ὄνειδίξω τὰς τύχας, ἐν Περσῶν ὅροις, ἐν ἀκμῇ τῆς εὐτυχίας
 καταλυθέντες.

9. Ἄλλ' οὖν ἔδοξε ταῦτα, καὶ τῆς ὁρμῆς ἦν πᾶσαν μαντείας
 καὶ γοητείας, ῥητῆς τε καὶ ἀρῥήτου θυσίας τερατεῖαν εἰς ἓν
 ἀγαθῶν, ἢ ἐν βραχέϊ πᾶσα καταλυθῆ. Καὶ τὸ καλλιέρημα
 15 ὡς μέγα καὶ ὑπερφύες, ὡ Χριστὲ καὶ Λόγε, καὶ πάθη τοῦ
 ἀπαθοῦς καὶ κόσμον παντὸς μυστήριον. Ὅλον τὸ Χριστιανῶν
 γένος παραστῆναι τοῖς δαίμοσιν, εἰ τοῦ προκειμένου κρατή-
 σειε.

Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τῆς ἐγχειρήσεως αὐτῷ καὶ λίαν νεανικὰ
 20 καὶ πολλοῖς τῶν τὰ ἐκεῖνον φρονούντων περιβοώμενα ταῦτα.
 Τὴν γὰρ τῶν Ἀσσυρίων, ὅσην διαρῥέων ὁ Εὐφράτης καὶ τὴν
 Περσίδα παραμειβόμενος, ἐκεῖσε τῷ Τίγριδι μίγνται, ταύτην
 ἑλῶν καὶ τεμών, καὶ τινα τῶν φρουρίων ἐξελὼν κατὰ πολλὴν
 τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν, εἴτ' οὖν λαθῶν διὰ τὸ τῆς ἐφόδου
 25 τάχος, εἴτε ὑπὸ Περσῶν οὕτω στρατηγούμενος, καὶ κατὰ

1. Υἱὸς τοῦ Αἰόλου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Σισύφου

θέσιν του, ἢ πρὸς κυβερνήτην, ὁ ὁποῖος ἐνῶ τὸ πλοῖον του εἶναι διατῆλυμένον καὶ ἀκατάλληλον πρὸς πλοῦν, προσπαθεῖ νὰ βυθίσῃ ἐχθρικὸν πλοῖον. Ἐκεῖνος χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά, νομίζω, ἐπεχείρησεν ἀπερίσκεπτα τὰ γνωστὰ, ἐνῶ ἀκόμη τὰ ρωμαϊκὰ πράγματα ἐγκυμονοῦσαν εἰς αὐτὸν κινδύνους καὶ διέκειντο ἐχθρικῶς ἀπέναντί του μάλιστα ἐξ αἰτίας τοῦ διωγμοῦ, ἔκαμνε σχέδια μεγάλα διὰ τὴν ξένην χώραν καὶ ὡσὰν νὰ ἦτο κανεὶς Σαλμωνεὺς¹ ἔκρουε τὸ πολεμικὸν τύμπανον ἀποβλέπων πρὸς τοὺς Τραϊανούς ἐκείνους καὶ τοὺς Ἀνδριανούς, τῶν ὁποίων ἡ ἀσφάλεια τῆς ἀνδρείας δὲν ἐθαυμάζετο ὀλίγον. Καὶ δὲν ἐνεθυμεῖτο ἐκεῖνον τὸν Κάρου οὔτε τὸν Οὐαλεριανόν, οἱ ὁποῖοι ἐτιμωρήθησαν διὰ τὴν ἀσυλλόγιστον ὁρμὴν των, διὰ νὰ μὴ κατηγορῶ τὰς τύχας, ὅπως λέγει ἡ τραγωδία, εἰς τὰ σύνορα τῶν Περσῶν, καταστραφέντες εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς εὐτυχίας των.

9. Ἄλλ' αὐτὰ τοῦ ἐφάνησαν καλὰ, ἦτο δὲ συνέπεια τῆς ὁρμῆς νὰ συγκεντρώσῃ ὅλην μαζί τὴν τερατολογίαν τῆς μαντείας καὶ γοητείας, καὶ τῆς φανεραῆς καὶ ἀπορρήτου θυσίας, διὰ καταστραφῆ ἐντὸς ὀλίγου ὅλη. Καὶ πόσον σπουδαῖοι καὶ ὑπερφυεῖς ἦσαν οἱ οἰωνοὶ τῆς θυσίας, ὧ Χριστέ καὶ Λόγε, καὶ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς καὶ μυστήριον ὅλον τοῦ κόσμου! Ὅτι ὅλον τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν θὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς δαίμονας, ἐὰν γίνῃ κύριος τῆς παρούσης καταστάσεως.

Τὰ μὲν λοιπὸν πρῶτα βήματα τοῦ ἐγχειρήματός του, πολὺ νεανικὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἡμόφρονάς του διατυμπανιζόμενα, αὐτὰ ἦσαν. Διότι ἀφοῦ παρέκαμψε τὴν χώραν τῶν Ἀσσυρίων, αὐτὴν ποὺ διαρρέει ὁ Εὐφράτης, καὶ τὴν Περσίαν, ἀπ' ἐκεῖ εἰσέρχεται εἰς τὴν χώραν τοῦ Τίγρητος, τὴν καταλαμβάνει καὶ τὴν ἀποκόπτει, καταλαμβάνει καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ φρούρια, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, εἴτε διότι διέφυγε τὴν προσοχὴν των ἐξ αἰτίας τῆς ταχύτητος μὲ τὴν ὁποίαν ἔκαμνε τὴν ἐφοδον, εἴτε ἐπειδὴ ἔτσι ὠδηγεῖτο ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ ἐπροχώρει μὲ βραδύν ρυθμὸν πρὸς τὰ ἔμπροσ (διότι

μικρὸν ὑπαγόμενος εἰς τοῦμπροσθεν (λέγεται γὰρ ἀμφότερα), οὕτω γοῦν προῖών καὶ τῷ στρατῷ παραπορευομένῳ καὶ ταῖς ναυσὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ σιτηγούσαις τε καὶ σκευαγωγούσαις, οὐ μικρὸν τὸ ἐν μέσῳ, καὶ Κτησιφῶντι προσβάλλει· ἣς καὶ 5 τὸ πλησίον γενέσθαι νίκης μέρος αὐτῷ διὰ τὸν πόθον ἐνομίζετο.

10. Ἐντεῦθεν δὲ ἤδη, ὡσπερ ψάμμου ποδῶν ὑποσπασθείσης, ἢ νητὶ ζάλης ἀντιπεσοῦσης, εἰς τοῦπίσω χωρεῖ τὰ πράγματα. Ἡ γὰρ Κτησιφῶν φρουρίον ἐστὶ κατεργὸν καὶ δυσάλωτον, 10 τείχει τε ὀπτῆς πλίνθου καὶ τάφρῳ βαθείᾳ καὶ τοῖς ἐκ τοῦ ποταμοῦ τενάγεσιν ὠχυρωμένη. Ποιεῖ δὲ αὐτὴν ὀχυροτέραν καὶ φρουρίον ἕτερον, ᾧ προσηγορία Κίωχί, μετὰ τῆς ἴσης ἀσφαλείας συγκείμενον ὄση τε φυσικὴ καὶ ὄση χειροποίητος, τοσοῦτον ἐνούμενον, ὡς μίαν πόλιν δοκεῖν ἀμφοτέρας, τῷ 15 ποταμῷ μέσῳ διειργόμενας ταύτας· οὕτε γὰρ ἐξελεῖν οἷόν τε ἦν ἐξ ἐπιδρομῆς ἀθρόας, ἢ πολιορκίᾳ παραστήσασθαι, οὕτε διεξελάσαι καὶ τῷ ναυτικῷ μάλιστα (κινδυνεῦσαι γὰρ ἂν ἐξ ὑπερδεξίων, ἀμφοτέρωθεν βαλλόμενον καὶ εἰργόμενον), κατόπιν ἑαυτοῦ ποιεῖται, καὶ ποιεῖται τὸν τρόπον τούτων. Τοῦ 20 Εὐφράτου ποταμῶν ὄντος μεγίστου μέρος οὐκ ἐλάχιστον ἀποθρήξας, καὶ περιελαγῶν ὅσον ναυσὶν εἶναι πλόϊμον ἐκ διώρυγος (ἣς καὶ ἀρχαῖά φασιν ἵχνη φαίνεσθαι), καὶ ταύτῃ τῷ Τίγριδι συμβαλὼν μικρὸν ἔμπροσθεν, οὕτω διασφύζει τὰς ναῦς ἐκ τοῦ ποταμοῦ τῷ ποταμῷ δοθείσας ἐν ἀσφαλείᾳ. Ὡδε 25 μὲν οὖν τὸν ἐκ τῶν φρουρίων τούτων διαδιδράσκει κίνδυνον. Ὡς δὲ προῖόντι Περσικῇ δύναμις παραφανεῖσα, καὶ αἰεὶ τις τῇ οὖση προσγινομένη, κατὰ μετώπον μὲν ἴσασθαι, καὶ διακινδυνεύειν οὐκ ᾔετο δεῖν δίχα μεγάλης ἀνάγκης, ἐνὸν ἐκ

λέγονται καὶ τὰ δύο), ἔτσι λοιπὸν προχωρῶν καὶ ἔχων συμπορευόμενον τὸν στρατὸν, ἐνῶ τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ μετέφεραν τροφὰς καὶ σκεύη, μετὰ ἀπὸ πολὺ χρονικὸν διάστημα προσβάλλει καὶ τὴν Κτησιφῶντα, τὴν ὁποῖαν καὶ μόνον ὅτι τὴν ἐπλησίασε τὸ ἐθεώρει μέρος τῆς νίκης του, ἔνεκα τοῦ πόνου ὃ ὁποῖος τὸν διακατεῖχε διὰ τὴν πόλιν αὐτὴν.

10. Ἐκ τῶν ἐδῶ ὁμως, ὅπως ὅταν ὑποχωρῆ ἢ ἄμμος κάτω ἀπὸ τὰ πόδια, ἢ θύελλα ἐπιπίπτῃ ἐναντίον πλοίου, τὰ πράγματα ἀρχίζουν νὰ προχωροῦν πρὸς τὰ ὀπίσω. Διότι ἡ Κτησιφῶν εἶναι φρούριον ἰσχυρὸν καὶ δυσπόρθητον, ὠχυρωμένη μὲ τεῖχος ἀπὸ ὀπτὰς πλίνθους καὶ βαθεῖαν τάφρον καὶ μὲ τὰ τενάγη πού δημιουργοῦνται ἀπὸ τὸν ποταμὸν. Περισσότερον δὲ ὀχυρὰν τὴν κάμνει καὶ ἄλλο φρούριον τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Κωχή, καὶ εἶναι κατεσκευασμένον μὲ ἴσην ἀσφάλειαν, τόσον φυσικὴν ὅσον καὶ τεχνητὴν, συνδέεται δὲ τόσον πολὺ μὲ τὴν Κτησιφῶντα, ὥστε νὰ φαίνωνται ἀμφότεραι ὡς μία πόλις, ἢ ὁποῖα διαχωρίζεται εἰς τὸ μέσον ἀπὸ τὸν ποταμὸν. Ἄλλως τε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν κυριεύσῃ μὲ γενικὴν ἐπίθεσιν, ἢ νὰ τὴν ἐξαναγκάσῃ εἰς συνθηκολόγησιν μὲ πολιορκίαν, οὔτε νὰ τὴν διασχίσῃ καὶ δὴ μὲ τὸ ναυτικὸν (διότι θὰ ἐκινδύνευεν ἀπὸ ἐπάνω, πληττόμενον καὶ ἐμποδιζόμενον καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς)· τὸ τελευταῖον αὐτὸ τὸ μεταφέρει ὀπίσω του μὲ τὸν ἐξῆς τρόπον. Ἐφοῦ ἀπέκοψεν ὄχι μικρὸν μέρος τοῦ Εὐφράτου, ὃ ὁποῖος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς καὶ ὠδήγησεν ὅσα ἀπὸ τὰ πλοῖα ἦσαν κατάλληλα πρὸς πλοῦν διὰ διώρυγος (τῆς ὁποίας, λέγουσιν, ὅτι φαίνονται ἀρχαῖα ἴχνη) καὶ δι' αὐτῆς τὰ μετέφερον εἰς τὸν Τίγρητα ὀλίγον παρακάτω, διέσωσεν ἔτσι τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸν ἕνα ποταμὸν μετεφέρθησαν εἰς ἄλλον μὲ ἀσφάλειαν. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον διέφυγε τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὰ φρούρια αὐτά. Καθὼς ὁμως ἐπροχώρει, περσικὴ δύναμις ἢ ὁποῖα ἐνεφανίσθη καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν κάθε τόσον προσετίθετο καὶ ἄλλη, δὲν ἐθεώρει μὲν σκόπιμον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ μέτωπον καὶ νὰ διακινδυνεύσῃ χωρὶς ἀποχρῶντα λόγον, ἀν καὶ ἦτο

περιουσίας κρατεῖν, ἐκ δὲ τῶν λόφων καὶ τῶν στενῶν ἢ παρεί-
κοι, βάλλουσα καὶ τοξεύουσα καὶ τὰ καιρία τῆς διόδου προ-
καταλαμβάνουσα, ῥαδίως εἰργε τοῦ πρόσω· τηνικαῦτα ἐν
ἀπορία τε ἦν ἤδη πολλῇ καὶ οὐκ ἔχων ὄπη τράπηται λύσιν
5 εὐρίσκει ποτηρὰν τοῦ βουλευμάτος.

11. Ἄνῃρ γάρ τις τῶν οὐκ ἀδοκίμων ἐν Πέρσiais, τὸν ἐπὶ
Βαβυλῶνι πρὸς Κῦρον Ζώπυρον μιμησάμενος, ὡς δὴ τι τῶ
Περσῶν βασιλεῖ, μᾶλλον δὲ μέγιστα καὶ ἐπὶ μεγίστοις προσ-
κεκρουκῶς καὶ δύσλους μὲν τοῖς ἐκείνου μάλιστα, εἰδούς
10 δὲ τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι διὰ τοῦτο τυγχάνων, καὶ τὸ πι-
στεύεσθαι λαβὼν ἐκ τοῦ πλάσματος. Τί ταῦτα, φησὶν, ὦ βασι-
λεῦ; Πῶς οὕτω σαθρῶς περὶ τοσούτου βουλευέσθε πράγμα-
τος; Τίς ὁ νηϊτης οὗτός σοι σίτος καὶ ὁ περιττός φόρτος, ὁ
τῆς ἀνανδρίας διδάσκαλος; Οὐδὲν γὰρ οὕτω δύσμαχον καὶ
15 φιλόνηκον ὡς γαστήρ καὶ τὸ ἐν χερσὶν ἔχει τὴν σωτηρίαν.
Ἄλλ' εἴ τι ἔμοι πειθῆ, τὸ μὲν ναυτικὸν τοῦτο χαίρειν ἔασεις
καὶ τὴν ἐπομένην ἔκλυσιν τῶ γενναίῳ τούτῳ στρατῶ· αὐτὸς
δὲ δι' ἄλλης ὁδοῦ εὐπορωτέρας τε καὶ ἀσφαλεστέρας, ἧς ἐγώ
σοι καθηγητῆς (ἔμπειρος δὲ εἴ τις ἄλλος φημί τῆς χώρας
20 εἶναι τῆς Περσικῆς), ἐμβαλεῖς τε εἰς τὴν πολεμίαν καὶ τῶν
κατὰ γνώμην τυχῶν ἐπανήξεις· ἡμᾶς δὲ τηνικαῦτα εὐ ποιήσεις,
ἤνικα ἂν ἔργῳ πείραν λάβῃς τῆς ἡμετέρας εὐνοίας καὶ παραι-
νέσεως.

12. Ὡς δὲ εἶπε ταῦτα καὶ εἰπὼν ἔπεισεν, εὐπιστον γὰρ ἢ κου-
25 φότης καὶ τοῦ Θεοῦ μάλιστα συνελάνοντος, ἅπαντα ἦν ὁμοῦ
τὰ δεινά· τὰς μὲν ναῦς εἶχε τὸ πῦρ καὶ ὁ σίτος οὐκ ἦν καὶ προ-

1. Εὐγενῆς Πέρσης ὁ ὁποῖος, ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Δαρεῖον Α', πού
ἐπὶ εἴκοσι μῆνας ἐπολιόρκει τὴν Βαβυλῶνα χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἀπέκοψε τὰ
ᾧτα καὶ τὴν ρίνα του, ἐπλήγωσε τὸ σῶμα του καὶ ἔτσι εἰς ἀθλίαν κατάστα-
σιν προσῆλθεν αὐτόμολος πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους, ὡς δῆθεν κακοποιηθεὶς
ἀπὸ τὸν βασιλέα. Ἀφοῦ ἐπέτυχε ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Να-
βουχοδονόσορος Γ', διωρίσθη φύλαξ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, τὰς ὁποίας
ἤνοιξεν ἐπιτρέψας τὴν εἰσοδὸν εἰς τοὺς πολιορκητάς.

δυνατὸν νὰ ἐπικρατήσῃ μὲ τὴν ὑπεροχὴν της, βάλλουσα ὁμῶς καὶ τοξεύουσα ἀπὸ τοὺς λόφους καὶ τὰ στενὰ ὄπου παρεμπορεύετο καὶ καταλαμβάνουσα ἐκ τῶν προτέρων τὰς καιρίας διόδους, εὐκόλα ἠμπόδιζε τὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς πορείαν του· τότε εὐρέθη εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν καὶ μὴ ἔχων ποῦ νὰ τραπήῃ, εὐρίσκει πονηρὰν λύσιν τοῦ προβλήματος.

11. Διότι κάποιος ἄνδρας ἀπὸ τοὺς ὄχι ἀφανεῖς, μεταξὺ τῶν Περσῶν, μιμηθεὶς τὸν Ζῶπυρον πρὸς τὸν Κῦρον κατὰ τῆς Βαβυλῶνος¹, μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι δῆθεν εἶχε συγκρουσθῆ εἰς κάτι μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, μᾶλλον δὲ πολὺ καὶ διὰ πολὺ μεγάλα ζητήματα, καὶ ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τούτου διέκειτο δυσμενῶς πρὸς τὰ συμφέροντα ἐκείνου, εὐνοϊκῶς δὲ πρὸς τὰ πράγματα τῶν Ρωμαίων, ἀπέσπασε τὴν ἐμπιστοσύνην του μὲ τὸ τέχνασμα του. Διατί ὅλα αὐτά, βασιλεῦ, λέγει; Πῶς σκέπτεσθε τόσον σαθρὰ δι' ἓνα τόσον μέγα πρᾶγμα; Τί εἶναι αὐτὸς ὁ σῖτος ποῦ ὑπάρχει εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὸ περιττὸν αὐτὸ φορτίον ποῦ εἶναι διδάσκαλος τῆς ἀνανδρίας; Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσον δυσπολέμητον καὶ φίλερι, ὅσον ἡ κοιλία καὶ τὸ νὰ ἔχη εἰς χεῖράς της τὴν σωτηρίαν. Ἐὰν λοιπὸν πείθεσαι κατὰ τι εἰς ἐμέ, ἐγκατάλειψε τὸ ναυτικὸν αὐτὸ καὶ τὴν ἔκλυσιν ἢ ὁποῖα ἀκολουθεῖ τὸν γενναῖον αὐτὸν στρατὸν, σύ δὲ δι' ἄλλης ὁδοῦ περισσότερο εὐδιαβάτου καὶ ἀσφαλοῦς, τῆς ὁποίας ἐγὼ θὰ σοῦ γίνω ὁδηγὸς (σοῦ λέγω δὲ ὅτι εἶμαι περισσότερο παντὸς ἄλλου ἐμπειρὸς τῆς περσικῆς χώρας), θὰ εἰσορμήσῃς εἰς τὴν ἐχθρικὴν χώραν καὶ θὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὰς κατὰ τὴν γνώμην σου τύχας· ἡμᾶς δὲ τότε θὰ μᾶς εὐεργετήσῃς, ὅταν λάβῃς ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν τῆς εὐνοίας καὶ παραινέσεώς μας.

12. Μόλις εἶπεν αὐτά καὶ τὸν ἔπεισε, διότι ἡ κουφότης εἶναι εὐπιστος, ὅταν μάλιστα συνεργῇ καὶ ὁ Θεός, ἦλθαν ὅλα μαζὶ τὰ δεινὰ· τὰ μὲν πλοῖα κατέκαυσε τὸ πῦρ καὶ ὁ σῖτος δὲν ὑπῆρχε καὶ προσετέθη καὶ ὁ γέλως· διότι ἡ σφαγὴ ἦτο σχεδὸν

σῆν ὁ γέλωσ· αὐτόχειρ γὰρ ἦ σφαγὴ σχεδόν· τὰ δὲ τῶν ἐλπίδων φρουῖδα καὶ ὁ ὁδηγὸς συναπῆλθε ταῖς ὑποσχέσεσιν· Ἐν κύκλῳ δὲ οἱ πολέμοιοι καὶ περιῶρέων ὁ πόλεμος· ἢ τε πρόοδος οὐ ῥαδία, ἢ τροφή δὲ οὐκ εὐπορος· ἐν ἀθυμίῃ δὲ ὁ στρατός καὶ δι' ὀργῆς εἶχον τὸν βασιλέα· ἐλείπετο δὲ χρηστῆς ἐλπίδος οὐδέν· μία δὲ ὡς ἐν τοῖς παροῦσιν ἐδόκει μόνη, τῆς πονηρᾶς ἀπαλλαγῆναι βασιλείας καὶ στρατηγίας.

13. Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐντεῦθεν οὐχ εἰς λέγεται λόγος, ἄλλος δὲ ἄλλῳ συμφέρεται καὶ συντίθεται, τῶν τε παρόντων ὁμοίως τῇ μάχῃ καὶ τῶν ἀπόντων. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ Περσῶν αὐτὸν κατηκοντίσθαι φασὶν ἀτάκτοις ἐκδρομαῖς χρώμενον, καὶ ἄττοντα τῆδε κάκεισε σὺν ἐμπληξία· καὶ ὁμοιόν τι περὶ αὐτὸν συμβῆναι τῷ Κύρου τοῦ Παρυσάτιδος, ὃς τοῖς μυρίοις συνανελθὼν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀρταξέρξη, καὶ νεανικῶς μαχόμενος, θράσει τὴν νίκην διέφθειρεν· οἱ δὲ τοιοῦτόν τινα ἐπ' αὐτῷ διηγοῦνται λόγον. Ἐπὶ τινα λόφον τῶν ὑψηλῶν ἀνελθὼν, ὡς ἐκ περιωπῆς τὸν στρατὸν ὄψει λαβεῖν, καὶ ὅσος ὑπελείφθη τῷ πολέμῳ μαθεῖν, ἐπειδὴ οἱ φανῆναι πολὺ τὸ πλῆθος, καὶ τῆς ἐλπίδος ἀφθονώτερον· Ὡς δεινόν, εἰπεῖν, εἰ πάντας τῇ Ῥωμαίων γῆ τούτους ἐπανάξομεν· ὡς ἂν τις βασκαίνων αὐτοῖς τῆς σωτηρίας. Ἐφ' ᾧ τινα τῶν στρατιωτῶν χαλεπήσαντα καὶ οὐ κατασχόντα τὴν ὀργήν, ὥσαι κατὰ τῶν σπλάγχμων, ἀλογήσαντα τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Ὡς δὲ ἄλλοι, τῶν γελοιαστῶν βαρβάρων τινὰ τοῦτο τολμῆσαι (οἱ τοῖς στρατιώταις ἔπονται, λύπης τε ψυχαγωγία καὶ πότοις ἡδυσμα). Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ Σαρακηνῶν τινὲ τὸ κλέος τοῦτο δι-

Ιδιόχειρος· αἱ δὲ μάταιαι ἐλπίδες καὶ ὁ ὀδηγὸς ἔφυγαν μαζί με τὰς ὑποσχέσεις· τριγύρω δὲ οἱ ἐχθροὶ καὶ ὁ πόλεμος πού τοὺς περιέβαλλεν ἀπὸ παντοῦ· καὶ ἡ πρὸς τὰ ἔμπρὸς πορεία δὲν ἦτο εὐκόλος καὶ αἱ τροφαὶ ὀλιγοσταί, ὁ δὲ στρατὸς εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ δυσφορίαν καὶ ὀργὴν πρὸς τὸν βασιλέα· δὲν ὑπῆρχε δὲ καμμία αἰσία ἐλπίς· μία δὲ εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν ἐφάνετο ἡ μόνη καλλιτέρα, νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν πονηρὰν βασιλείαν καὶ ἡγεσίαν.

13. Τὰ μέχρι αὐτοῦ τοῦ σημείου λοιπὸν συμβάντα ἦσαν τοιαῦτα· διὰ τὰ ἀπ' ἐδῶ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὁμως λέγονται πολλὰ ἄλλοι δὲ συμφωνοῦν καὶ ταιριάζουν με' ἄλλους, τόσον ἀπὸ τοὺς παρόντας κατὰ τὴν μάχην ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπόντας. Διότι ἄλλοι μὲν λέγουν ὅτι ἐφονεύθη ἀπὸ τοὺς Πέρσας με' ἀκόντιον κατὰ τὰς ἀτάκτους ἐξορμήσεις πού ἔκαμνε κινούμενος ὀρμητικὰ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ με' παραφροσύνην καὶ ὅτι τοῦ συνέβη κάτι παρόμοιον με' τὸν Κῦρον τῆς Παρυσάτιδος, ὁ ὁποῖος ἐκστρατεύσας με' τοὺς μυρίους ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου καὶ μαχόμενος ἀπερίσκεπτα, ἔβλαψε τὴν νίκην με' τὸ θράσος του. Ἄλλοι δὲ διηγοῦνται περὶ αὐτοῦ τὴν ἐξῆς διάδοσιν, ὅτι ἀφοῦ ἀνῆλθεν εἰς κάποιον ὑψηλὸν λόφον διὰ νὰ ἰδῆ ἀφ' ὑψηλοῦ τὸν στρατὸν καὶ νὰ διαπιστώσῃ πόσος ὑπελείφθη εἰς τὸν πόλεμον, ἐπειδὴ τοῦ ἐφάνη πολὺ τὸ πλῆθος καὶ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἠλπίζεν, εἶπε· πόσον κακὸν θὰ εἶναι ἔάν ἐπαναφέρωμεν ὅλους αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῶν Ρωμαίων· ὡσὰν κάποιος πού τοὺς ἐζήλευε διὰ τὴν σωτηρίαν. Κατόπιν τούτου κάποιος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἐρεθισθεὶς πολὺ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὀργὴν τὸν ἐκλώπησεν εἰς τὰ σπλάγχνα ἀδιαφορῶν διὰ τὴν σωτηρίαν του. Ὅπως δὲ διηγοῦνται ἄλλοι, αὐτὸ τὸ ἔκαμε κάποιος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους γελωτοποιοὺς (οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν τοὺς στρατιώτας, ψυχαγωγία τῆς λύπης των καὶ εὐχαρίστησις κατὰ τὰ συμπόσιά των). Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλοι πού τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τὸ ἀποδίδουν εἰς κάποιον ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα δέχεται πλῆγμα

δόσει. Πλήν δέχεται πληγὴν καιρίαν ὄντως καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ σωτήριον καὶ μιᾷ τομῇ σφαγέως πολλῶν σπλάγχχνων ἀπαιτεῖται δίκην κακῶς πιστευθέντων. Ὁ καὶ θαυμάζω, πῶς, πάντα γινώσκειν ὁ μάταιος ἐντεῦθεν οἰόμενος, ἐν τούτῳ 5 τὴν κατὰ τῶν ἑαυτοῦ σπλάγχχνων πληγὴν ἠγνόησεν.

14. Ἄξιον δὲ μηδὲ τοῦτο παραδραμεῖν τοῦ ἀνδρός, μεγίστην τῆς ἐκείνου κακοδαιμονίους ἐπὶ πολλοῖς ἔχον ἀπόδειξιν. Ἐκεῖτο μὲν ἐπὶ τῇ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ, καὶ πονηρῶς εἶχε τοῦ τραύματος πολλοὺς δὲ εἰδῶς τῶν πρὸ αὐτοῦ δόξης ἠξιωμένων
10 ὡς ἂν ὑπὲρ ἀνθρωπον νομισθεῖεν, τέχναις τισὶν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντας, καὶ διὰ τοῦτο θεοὺς νομισθέντας, ἔρωτι τῆς αὐτοῦ δόξης ἐάλωκῶς καὶ ἅμα τῷ τρόπῳ τῆς τελευτῆς διὰ τὸ τῆς ἀβουλίας ἄδοξον αἰσχυρόμενος, τί μηχανᾶται, καὶ τί ποιεῖ; (οὐδὲ γὰρ τῷ βίῳ συναναλίσκεται πονηρία) ῥίψαι
15 κατὰ τοῦ ποταμοῦ πειράται τὸ σῶμα καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρητῶται τισὶ τῶν πιστῶν ἑαυτοῦ συνεργοῖς καὶ μύσταις τῶν ἀπορρήτων. Καὶ εἰ μὴ τῶν βασιλικῶν ἐθνούχων τις, τὸ πρᾶγμα αἰσθόμενος, καὶ τοῖς ἄλλοις καταμηνύσας, μίσει τοῦ κακουργήματος τὴν ὁρμὴν διεκώλυσε, κἂν ἐφάνη τις ἄλλος τοῖς
20 ἀνοήτοις θεὸς νέος ἐξ ἀτυχήματος. Ἄλλ' ἐκεῖνος οὕτω μὲν βασιλεύσας, οὕτω δὲ στρατηγήσας, οὕτω καὶ καταλύει τὸν βίον.

15. Διαδεξάμενος δὲ τὴν βασιλείαν εὐθὺς μετ' ἐκεῖνον, ὁ μετ' ἐκεῖνον ἀναρῆθεις ἐν αὐτῷ τῷ στρατοπέδῳ, καὶ τῇ τῶν κιν-
25 δύνων ἀκμῇ ἀναγκαίως ἐπιζητούσῃ τὸν ἠγησάμενον, ἀνὴρ ἐπιφανῆς τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὸ εἶδος ἀληθῶς τυραννίδος ἄξιος τὸ μὲν εἰς χεῖρας λέναι Πέρσαις, ἢ προῖέναι οὐδαμῶς οἷός τε ἦν, καίτοι γε ἀνδρείας καὶ προθυμίας οὐδὲν

1. Τὸν Ἰουλιανὸν διεδῆξεν ὁ Ἰοβιανός.

πράγματι καιρίον και σωτήριοι δι' ὅλον τὸν κόσμον, και με μίαν τομήν σφαγέως κατεδικάζεται διὰ πολλὰ σπλάγχνα που κακῶς του ἔνεπιστεύθησαν. Αυτό δὲ εἶναι που ἄπορῶ, πῶς, ἐνῶ ἐνόμιζεν ὅτι ὅλα ἐδῶ τὰ ἐγνώριζεν ὁ ἀνόητος, ἕνα και μόνον ἠγνόησε, τὸ κτύπημα εἰς τὰ σπλάγχνα του.

14. Ἀξίζει δὲ νὰ μη παραλείψω οὔτε και τοῦτο ἀπὸ τὸν ἄνδρα, καθόσον ἀποτελεῖ μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς κακοδαιμονίας του εἰς πολλὰς ὑποθέσεις. Ἦτο μὲν ἐξηπλωμένος εἰς τὴν ὄχθην του ποταμοῦ και ἐβασανίζετο ἀπὸ τὸ τραῦμα. Γνωρίζων δὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτοῦ που ἐδοξάσθησαν, νομισθέντες ὡς ὑπεράνθρωποι, ἐπειδὴ ἐξηφανίσθησαν με κάποιο τέχνασμα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους και ἐξ αἰτίας τούτου ἐπιστεύθησαν ὡς θεοί, κυριευθεις ἀπὸ ἔρωτα διὰ τὴν ἰδίαν δόξαν, ἀλλ' ἐν ταύτῳ αἰσχυρόμενος διὰ τὸν τρόπον του θανάτου του, που ἦτο ἄδοξος ἐξ αἰτίας τῆς ἀναποφασιστικότητός του, τί μηχανεύεται και τί κάμνει; (Διότι ἡ πονηριὰ δὲν χάνεται οὔτε μαζί με τὴν ζωὴν)· ἀποπειρᾶται νὰ ρίψη τὸ σῶμά του εἰς τὸν ποταμόν, χρησιμοποιῶν πρὸς τοῦτο και μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἐμπίστους του συνεργάτας και μύστας τῶν ἀπορρήτων. Και ἐὰν μὲν κάποιος ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς εὐνοῦχους, ὁ ὁποῖος ἀντελήφθη τὸ πρᾶγμα και τὸ ἐφάνέρωσεν εἰς τοὺς ἄλλους, δὲν παρημποδίζεν ἀπὸ μῖσος τὴν διάπραξιν του κακουργήματος, θὰ ἐγίνετο και ἄλλος ἕνας νέος θεὸς διὰ τοὺς ἀνοήτους ἀπὸ ἀτύχημα. Ἀλλ' ἐκεῖνος που ἔτσι ἐβασίλευσε και ὠδήγησε τὸν στρατὸν ἔτσι και ἔτελείωσε τὸν βίον του.

15. Ἀναλαβὼν δὲ τὴν βασιλείαν ἀμέσως μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, ὁ ἀναρρηθεις μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον εἰς τὸ ἴδιον τὸ στρατόπεδον¹ και διότι ἡ ἀκμὴ τῶν κινδύνων ἐπέβαλλεν ὑποχρεωτικῶς τὴν ἀνάδειξιν ἠγήτορος, ἄνδρας ἐπιφανῆς και κατὰ τὰ ἄλλα και ὡς πρὸς τὴν εὐσέβειαν και τὸ παράστημα, πράγματι ἀξιος τῆς βασιλείας, ἐπειδὴ νὰ συμπλακῆ μὲν με τοὺς Πέρσας ἢ νὰ προελάσῃ κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύνατο, ἄν και δὲν ὑπελείπετο

ἐλλείπων, τοῦ στρατοῦ παρεικότος τὰς χεῖρας καὶ τὰς ἐλπίδας, ἐζήτει δὲ τὴν ἀνάξουξιν, καὶ ὅπως ἂν ἀσφαλῶς τύχοι ταύτης ἐσκόπει, ὡσπερ οὐ βασιλείας, ἀλλ' ἥττης γεγονῶς κληρονόμος.

5 *Εἰ μὲν οὖν μὴ Πέρσαι τῇ νίκη μετριάζοντες (καὶ γὰρ νόμος οὗτος αὐτοῖς εἰδέναι μετρεῖν εὐπραγίαν), ἢ τι δείσαντες ἄλλο τῶν λεγομένων, εἰς συμβάσεις ἐτρέποντο, καὶ ταύτας ἀδοκίτους οὕτω καὶ φιλανθρώπους, οὐδὲν ἐκώλυε μηδὲ πυρφόρον, ὃ δὴ φασιν, ὑπολειφθῆναι τῷ στρατῷ· τοσοῦτον εἶχον*
 10 *αὐτοὺς οἱ Πέρσαι διὰ χειρός, ἐν γῆι τε ἰδίᾳ μαχόμενοι, καὶ προσεπηρμένοι τοῖς γεγονόσιν· ἰκανὸν γὰρ τό τι προσλαβεῖν εὐημερίας καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος*

Νῦν δὲ ὁ μὲν, ὕπερ εἶπον, ἐνὸς ἦν, τοῦ διασώσασθαι τὸν στρατὸν καὶ τὰ νεῦρα Ῥωμαίοις ὑπολιπεῖν· νεῦρα γὰρ ἦσαν
 15 *καὶ εἰ κακῶς ἐπραξαν ἀβουλίᾳ μᾶλλον τοῦ στρατηγήσαντος ἢ σφῶν αὐτῶν ἀνανδρίᾳ. Οἱ δὲ ἐπὶ ταῖς συνθήκαις ταύταις συνέβησαν, ταῖς οὕτως αἰσχροῖς τε καὶ ἀναξίαις τῆς Ῥωμαίων χειρός, ἵν' εἴπω τὸ συντομώτατον· ὧν εἴ τις, ἐκεῖνον ἀφείς τῆς αἰτίας, τοῦτον καταμέμφοιτο, λίαν ἐστὶν ἀγνώμων ἔμοιγε*
 20 *λογιστῆς τῶν τότε συμβεβηκότων. Οὐ γὰρ τοῦ ἀμίσαντος ὁ στάχυς, ἀλλὰ τοῦ σπείραντος· οὐδὲ τοῦ κατασβέσαι μὴ δυνηθέντος ὁ ἐμπρησμός τοῦ δὲ ἀνάφαντος· καὶ τὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς Σαμίων τυραννίδος καιρὸς εἰπεῖν, ὅτι Τοῦτο τὸ ὑπόδημα ἐξόρασε μὲν Ἴσταϊος, ὑπεδύσατο δὲ Ἀρισταγόρας,*
 25 *ὁ τὰ τοῦ προειληφότος ὑποδεξάμενος.*

1. Τύραννος τῆς Μιλήτου περὶ τὰ τέλη τοῦ βου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος.

εις ἀνδρείαν καὶ προθυμίαν, ἀφοῦ ὁ στρατός τοῦ ἐνεπιστεύθη τὰς χεῖρας καὶ τὰς ἐλπίδας, ἐζήτει ὁμως τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐκύτταζε πῶς θὰ τὴν ἐπιτύχη μὲ ἀσφάλειαν, ὡσάν νὰ μὴ ἔγινε κληρονόμος βασιλείας ἀλλὰ ἥττης.

Ἐάν μὲν λοιπόν οἱ Πέρσαι δὲν ἐνήργουν μετριοφρόνας κατὰ τὴν νικην (διότι ὑπάρχει νόμος τέτοιος εἰς αὐτοὺς νὰ γνωρίζουν νὰ εἶναι μετριόφρονες εἰς τὴν εὐτυχίαν), ἢ διότι ἐφοβήθησαν κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅσα λέγονται, καὶ δὲν ἤρχοντο εἰς συμφωνίας καὶ μάλιστα τόσον ἀπροσδοκίτους καὶ εὐνοϊκὰς, τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε νὰ μὴ ὑπολειφθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπως λέγουν, οὔτε πυρφόρος· τόσον πολὺ τοὺς εἶχαν εἰς τὴν ἔξουσίαν των οἱ Πέρσαι, πού καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν των χώραν ἐμάχοντο καὶ εἶχαν ὑψηλὸν τὸ ἠθικὸν των ἀπὸ ὅσα συνέβησαν· διότι εἶναι ἀρκετὸν νὰ κατορθώσῃ μέρος τῆς ἐπιτυχίας διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος.

Τώρα δέ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶπα, αὐτὸς μὲν ἓνα πρᾶγμα ἐπεδίωκε, νὰ διασώσῃ τὸν στρατὸν καὶ νὰ καταλείψῃ τὴν ἰσχὺν εἰς τοὺς Ρωμαίους· διότι ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ ἂν ἠτύχησαν, αὐτὸ ὠφέιλετο εἰς τὴν ἀβουλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ μᾶλλον παρά εἰς τὴν ἰδικὴν των ἀνανδρίαν. Αὐτοὶ δὲ συνεφώνησαν μὲ τὸς συνθήκας αὐτάς, τὰς τόσον αἰσχρὰς καὶ ἀναξίας διὰ τὸ γόητρον τῶν Ρωμαίων, διὰ νὰ ὁμιλήσω μὲ πολλὴν συντομίαν. Τῶν συνθηκῶν ἐκείνων, ἐὰν κανεὶς ἀπαλλάξῃ ἐκείνον (τὸν Ἰουλιανόν) ἀπὸ τὴν κατηγορίαν καὶ κατηγορήσῃ αὐτὸν (τὸν Ἰοβιανόν), εἶναι κατ' ἐμὲ ἀγνώμων ὑπολογιστῆς τῶν ὄσων τότε συνέβησαν. Διότι ὁ στάχυς δὲν ὀφείλεται εἰς ἐκείνον πού τὸν ἐθήρισεν ἀλλ' εἰς ἐκείνον πού τὸν ἔσπειρεν· οὔτε ὁ ἐμπρησμός εἶναι ἔργον ἐκείνου πού δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὸν κατασβέσῃ, ἀλλὰ ἐκείνου ὁ ὁποῖος τὸν ἤναψε. Καὶ εἶναι καιρὸς νὰ εἰπῶ τὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς τυραννίας τῶν Σαμίων, ὅτι αὐτὸ τὸ ὑπόδημα τὸ ἔπραψε μὲν ὁ Ἰστιαῖος¹ τὸ ἐφόρεσε δὲ ὁ Ἀρισταγόρας, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν προηγούμενον.

16. Τί λοιπόν ἦν ἡ τὸ σῶμα Ῥωμαίοις ἐπαναχθῆναι τοῦ
 δυσσεβοῦς, καίπερ οὕτω καταστρέψαντος; Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡμῖν
 ἔστιν νεκρὸς ὁ πρὸ αὐτοῦ καταλύσας τὸν βίον, ἴδωμεν κἀν-
 ταῦθα τοῖν βασιλέοιν ἀμφοῖν τὸ διάφορον, εἴ τι καὶ τοῦτο φέρει
 5 πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ κακοδαιμονίαν τοῖς ἀπελθοῦσιν.

Ὁ μὲν γε παραπέμπεται πανδήμοις εὐφημίαις τε καὶ
 πομπαῖς, καὶ τούτοις δὴ τοῖς ἡμετέροις σεμνοῖς, φῶδαῖς παν-
 νέχοις καὶ δαδουχίαις, αἷς Χριστιανοὶ τιμᾶν μετάστασιν εὐ-
 σεβῆ νομίζομεν· καὶ γίνεται πανήγυρις μετὰ πάθους ἢ ἐκκο-
 10 μιδῆ τοῦ σώματος. Εἰ δὲ τῷ πιστὸς ὁ λόγος, καὶ τοῦτο διε-
 δόθη ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς, ὅτι, ἐπειδὴ τὸν Ταῦρον ὑπερ-
 βάλλοι τὸ σῶμα πρὸς τὴν πατρῶαν ἀδελφὴν πόλιν διασφζόμενον,
 ταύτην δὴ τὴν ὁμώνυμον ἐκείνοις καὶ μεγαλώνυμον, φωνή τις
 ἐκ τῶν ἄκρων ἔστιν οἷς ἐξηκούετο, οἷον ψαλλόντων τε καὶ
 15 παραπεμπόντων, ἀγγελικῶν οἶμαι δυνάμεων, γέρας τῆς εὐ-
 σεβείας ἐκείνῳ, καὶ ἀντίδοσις ἐπιτάφιος. Καὶ γὰρ εἰ τὴν ὀρθὴν
 δόξαν παρακινεῖν ἔδοξεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς τῶν ὑποδυνα-
 στευόντων σκαιότητος καὶ κακοδοξίας τὸ ἐγκλημα, οἱ ἀπλήν
 καὶ ἀπαγῆ εἰς εὐσέβειαν παραλαβόντες ψυχὴν, οὐ προορω-
 20 μένην τὰ βάραθρα ἀπήγαγον ἥπερ ἐβούλοντο, καὶ προσχήματι
 ἀκριβείας τὸν ζῆλον κακίαν εἰσγαῶσαντο.

17. Ἄλλ' οὖν ἡμεῖς, τὸ κοινότερον, τὸν τε πατέρα ἐννοοῦντες
 τὸν βαλόμενον τὴν κρηπίδα τῆς βασιλικῆς τῷ Χριστιανισμῷ
 δυναστείας καὶ πίστεως, καὶ τὸν εἰς αὐτὸν κατελθόντα κληρὸν
 25 τοῦ δόγματος, ἐγεραίρομεν τὰ εἰκότα τὸ σκῆνος τοῦ δικαίᾳ
 βασιλείᾳ συζήσαντος, καὶ τὸν βίον καταλύσαντος τῷ δσίῳ
 τέλει, καὶ τὸ κράτος ἡμῖν καταλείψαντος. Ὡς δὲ πλησιάζοι
 τῇ μεγάλῃ καὶ βασιλίδι πόλει, τί δεῖ λέγειν δορυφορίας τε τοῦ
 στρατοῦ παντός, καὶ τάξιν ἐνόπλιον, ὡς ζῶντι τῷ βασιλεῖ

16. Τί ὑπελείπετο λοιπὸν παρὰ νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ σῶμα εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἂν καὶ τὴσιν καταστροφὴν εἶχε προξενήσει; Ἐπειδὴ δὲ καὶ δι' ἡμᾶς εἶναι νεκρὸς ὁ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἀποθανῶν¹, ὡς ἰδοῦμεν καὶ ἐδῶ τὴν διαφορὰν ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων ἐὰν τοῦτο ὀδηγῆ εἰς τὴν μακαριότητα ἢ κακοδαιμονίαν τῶν ἀποθανόντων.

Ὁ μὲν ἓνας λοιπὸν προπέμπεται μὲ πανδήμους εὐφημίας καὶ πομπὰς καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἐπιφανεῖς ἰδικούς μας, μὲ ὄλονυκτίους ὠδὰς καὶ λαμπαδηφορίας, μὲ τὰς ὁποῖ-
 ας πιστεύομεν οἱ Χριστιανοὶ ὅτι τιμᾶται ἢ μετὰστασις εὐσεβοῦς· καὶ μεταβάλλεται ἡ ἐκφορὰ τοῦ σώματος εἰς πανήγυριν ἐνθουσιώδη. Ἐὰν δὲ εἶναι ἀξιώπιστος ἢ φήμη, καὶ τοῦτο διεδόθη εἰς τὰς ἀκοὰς πολλῶν, ὅτι ὅταν διήρχετο ἀπὸ τὸν Ταῦρον φερόμενον πρὸς τὴν πατρικὴν του πόλιν, αὐτὴν τὴν συνώνυμον μὲ ἐκείνους καὶ φημισμένην, μία φωνὴ ἀπὸ τὰς κορυφὰς ἠκούετο εἰς ὠρισμένους, ὡσὰν φωνὴ ψαλλόντων καὶ προπεμπόντων ἀγγελικῶν, νομίζω, δυνάμεων, ἔπαθλον τῆς εὐσεβείας ἐκείνου καὶ ἀνταμοιβὴ ἐπικήδειος. Διότι καὶ ἐὰν ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι διαταράσσει τὴν ὀρθὴν πίστιν, τὸ ἔγκλημα αὐτὸ ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς σκαιότητος καὶ κακοδοξίας τῶν κυβερνώντων παρασκηνιακῶς, οἱ ὁποῖοι παρέλαβαν ἀπλήν καὶ εὐπλαστον εἰς εὐσέβειαν ψυχὴν, ἡ ὁποία δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὰ βάραθρα, τὴν ὠδήγησαν ὅπου ἠθελαν καὶ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἀκριβείας μετέτρεψαν τὸν ζῆλόν της εἰς κακίαν.

17. Ἄλλ' ἡμεῖς, οἱ λαϊκώτεροι, ἐνθυμούμενοι τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς βασιλικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ δυναστείας καὶ πίστεως, καὶ τὴν κληρονομίαν τοῦ δόγματος ἡ ὁποία ἔφθασεν εἰς αὐτόν, ἐτιμούσαμεν ὅπως ἔπρεπε τὴν σορὸν αὐτοῦ ποῦ ἐβασίλευσε δίκαια καὶ κατέλυσε τὸν βίον μὲ ὄσιον τέλος, καὶ κατέλιπε τὸ κράτος εἰς ἡμᾶς. Καθὼς δὲ ἐπλησιάζεν εἰς τὴν μεγάλην καὶ βασιλεύουσαν πόλιν, πῶς νὰ περιγράψω τὴν τιμητικὴν συνοδείαν ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ καὶ τὰς ἐνόπλους παρατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο ὡσὰν ὁ βασιλεὺς νὰ

γινομένην, ἢ τῆς λαμπρῆς πόλεως ἔκχρυσιν, ὀνομαστοτάτην τῶν πώποτε γενομένων ἢ ἐσομένων:

Ἄλλ' ὁ θρασὺς καὶ γεννάδας ἐκεῖνος, καὶ νέμ τῇ πορφυρίδι καλλωπιζόμενος, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς τὸ εἰκός, μέγα φρονῶν, 5 μέρος γίνεται καὶ αὐτὸς ἐκείνῳ τῆς προπομπίου τιμῆς, τὴν αὐτὴν καὶ ἀντιδιδόν; καὶ ἀντιλαμβάνων χάριν, τὸ μὲν τι βιασθεῖς, τὸ δὲ ἐκόν, ὡς λέγουσιν. Ὁ γὰρ στρατὸς ἄπας, εἰ καὶ τοῦ παρόντος ἠττητο κράτους, ἀλλ' οὖν πλεῖον τῷ κατοικο-
 10 μένῳ νέμων αἰδοῦς (ἐπειδὴ καὶ πεφύκαμεν ἐδνούστεροί πως εἶναι τοῖς ἔτι προσφάτοις πάθεσι), τῷ φίλτρῳ προσπάσχοντες καὶ τὸν ἔλεον τούτῳ προσάπτοντες καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνεχόμενοι τὸ μὴ οὐχ ὡς βασιλέα τιμηθῆναι τοῦτον, καὶ προσδεχθῆναι πείθουσι τὸν ἀποστάτην, καὶ συναναγκάζουσιν ὑπαντῆσαι τῷ νεκρῷ μετὰ τοῦ προσήκοντος σχήματος· τὸ δὲ
 15 ἦν, ἀποκοσμήσαντα τὴν κεφαλὴν τοῦ διαδήματος, καὶ ὑποκύφαντα τῷ βασιλεῖ τὰ εἰκότα, οὕτως ἐπὶ τὸν τάφον συμπαραπέμψαι τοῖς ἄγουσι, καὶ τὸν αἰοίδιμον τῶν Ἀποστόλων σηκόν, οἳ δὴ τὸ ἱερὸν γένος καὶ ὑπεδέξαντο καὶ διαφυλάττουσι, μικροῦ τὰ ἴσα γέρα καρπούμενον. Οὕτως ὁ ἡμέτερος.

20 18. Τῷ δὲ αἰσχυρὰ μὲν τὰ τῆς ἐκστρατείας (ἠλαύνετο δῆμοις καὶ πόλεσι καὶ φώναῖς δημοσίαις καὶ βωμολογίαις, ὧν ἔτι καὶ νῦν οἱ πολλοὶ μνημονεύουσιν), ἀδοξότερα δὲ ἢ ἐπάνοδος. Τίς δὲ ἡ ἀδοξία; Μῆμοι γελοίων ἦγον αὐτὸν καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς σκηνῆς αἰσχεσιν ἐπομπεύετο καταυλούμενός τε καὶ κατορ-
 25 χούμενος καὶ τὴν ἄρνησιν καὶ τὴν ἦταν καὶ τὸ τέλος ὀνειδίζόμενος. Καὶ τί γὰρ οὐ πάσχων κακῶν; τί δὲ οὐκ ἀκούων οἷς οἱ τοιοῦτοι νεανιεύονται, τέχνην τὴν ὕβριν ἔχοντες, ἕως

ἦτο ζωντανός, ἢ τὰς λαμπρὰς ἐκδηλώσεις τῆς πόλεως, ἢ ὅποια ἦτο ἢ πιὸ ὀνομαστή ἀπὸ ὅσας ποτὲ ὑπῆρξαν ἢ θὰ ὑπάρξουν;

Ἄλλὰ ὁ θρασὺς καὶ ἀπρεπὴς ἐκεῖνος, στολισμένος μὲ νέαν τὴν πορφύραν καὶ ἐξ αἰτίας τούτου ὑπερηφανευόμενος, ὅπως ἦτο φυσικόν, ἔγινε καὶ αὐτὸς μέρος τῆς τιμητικῆς ἐκείνου προπομπῆς, ἀνταποδίδων καὶ ἀνταπολαμβάνων τὴν αὐτὴν χάριν ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τι ἐξαναγκασθεῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκουσίως, ὅπως λέγουν. Διότι ὁ στρατὸς ὅλος, μολονότι εἶχεν ἀδικηθῆ ἀπὸ τὸ παρὸν καθεστῶς, ἀλλ' ὅμως ἀπονέμων περισσότερον σεβασμὸν πρὸς τὸν ἀποθανόντα (ἐπειδὴ ἐκ φύσεως εἴμεθα κάπως εὐνοϊκώτεροι εἰς τὰ πρόσφατα εἰσέτι παθήματα), συμπάσχων ἐπὶ πλέον ἀπὸ ἀγάπην καὶ εὐσπλαχιζόμενος αὐτὸν καὶ μὴ ἀνεχόμενος ἐξ αἰτίας τούτου νὰ μὴ τιμηθῆ αὐτὸς ὡς βασιλεύς, ἔπεισαν τὸν ἀποστάτην νὰ τὸν ὑποδεχθῆ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ προὔπαντῆσιν τὸν νεκρὸν μὲ τὴν ἀρμόζουσαν ἐθιμοτυπίαν· ἦτο δὲ αὕτη, ἀφοῦ ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τὸ διάδημα καὶ προσκυνήσει τὸν βασιλέα ὅπως ἐπιβάλλεται, ἔτσι νὰ τὸν συνοδεύσῃ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸν τάφον καὶ τὸν περίφημον ναὸν τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι ὑπεδέχθησαν καὶ διαφυλάσσουν τὸ ἱερὸν γένος, τὸ ὅποιον ἀπολαμβάνει σχεδὸν τὰς αὐτὰς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους τιμὰς. Ἔτσι ἐκηδεύθη ὁ ἰδικὸς μας.

18. Αὐτοῦ ὅμως ἢ μὲν ἐκστρατεία ἔγινε κατὰ τρόπον αἰσχρὸν (διήρχετο ἔφιππος διὰ μέσου πληθῶν καὶ πόλεων καὶ φωνῶν δημοσίων καὶ βωμολογιῶν, τὰς ὁποίας ἀκόμη καὶ τώρα ἐνθυμούνται πολλοί), ἢ δὲ ἐπάνοδος του ἦτο ἀκόμη πιὸ ἄδοξος. Ποία δὲ ἦτο ἢ ἄδοξια; Τὸν συνώδευαν γελωτοποιοί, καὶ διεπομπεύετο μὲ τὰ αἰσχη τῆς σκηνῆς, συνοδευόμενος μὲ ξσματα αὐλῶν καὶ ὀρχήσεις, καὶ χλευαζόμενος καὶ διὰ τὴν ἀρνησιν τῆς πίστεως καὶ διὰ τὴν ἤτταν καὶ διὰ τὸν θάνατον. Καὶ ποῖον ἀπὸ τὰ κακὰ δὲν ὑφίστατο; Καὶ τί δὲν ἤκουεν ἀπὸ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὅποια οἱ ἐπιτήδαιοι αὐθαδιάζουν, ἔχοντες ὡς τέχνην τὴν

ἡ Ταρσεῶν αὐτὸν ὑποδέχεται πόλις, οὐκ οἶδ' ὅπως καὶ ἀνθ' ἄτου τὴν ἔβριον ταύτην κατακριθεῖσα. Ἐνθα δὲ οἱ τέμενος ἄτιμον, καὶ τάφος ἐξάγιστος, καὶ ναὸς ἀπόπτυστος, καὶ οὐδὲ θεατὸς εὐσεβῶν ὄψει.

- 5 19. Καὶ ταῦτα διήλθον ὡς μέγιστα τῶν ἐκείνου κατηγορημάτων καὶ κυριώτατα, οὐκ ἀγνοῶν, ὅτι δυσὶ μὲν καὶ τρισὶ τῶν περὶ τὰ βασίλεια κολάκων, καὶ τὴν ἀσέβειαν ὁμοτίμων (τοὺς γὰρ ἄλλους ἐκῶν παρήημι), τοσοῦτος ἐδόθη τῆς ἀσεβείας μισθός, ὥστε οὐδὲν ἐκώλυνεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου, πᾶσαν αὐτοὺς ἂν λητῶσθαι τὴν ὑπὸ Ῥωμαίοις γῆν τε καὶ θάλασσαν, εἰ μὴ θᾶπτον πέρας ἐδόθη τοῖς πράγμασιν δεξιὸν τοσοῦτον ὑπερέβαλλον ληστεία καὶ ἀπληστία τοὺς πρὶν ἑκατοντάχειρας· αἱ δὲ τῶν ἐθνῶν ἀρχαὶ οὐ τοῖς ἐπιεικεστάτοις, ἀλλὰ τοῖς ἀπανθρωποτάτοις ἐνεχειρίζοντο· καὶ μία ψῆφος
- 10 15 ἦν εἰς ἀρχήν, ἣ παράβασις, καὶ τὸ τυχεῖν τῶν παρ' ἐκείνου δωρεῶν, τοὺς τὰ κάκιστα περὶ ἑαυτῶν βουλευσαμένους.

20. Τί δ' ἂν εἰ λέγοιμι δικῶν μεταθέσεις καὶ μετακλίσεις διὰ μέσης νυκτὸς πολλάκις μεταβαλλομένων καὶ περιτροπομένων, ὥσπερ ἀμπώτιδας· ἐπεὶ καὶ δικάζειν ὁ γεννάδας
- 20 ἡξίου, πάντα ἑαυτοῦ διὰ φιλοτιμίαν ποιούμενος; Τάχα ἂν μικρὰ λαν ἐγκαλεῖν δόξαιμι καὶ τὰ μέγιστα τοῖς μικροῖς καθυβρίζειν. Πλήν γε ὁμολογεῖσθω, ὅτι οὐκ Ἡλυσίων πεδίων ἄξια ταῦτα, οὐδὲ τῆς Ῥαδαμάνθου ἐκεῖσε δόξης, ἥς μοῖρας ἀξιούσιν ἐκεῖνον οἱ τῆς αὐτῆς πατρίας τε καὶ τάξεως.
- 25 Ἐν τῶν ἐκείνου θαυμάζειν ἔχω πολλοὺς γὰρ τῶν αὐτῶ σιγήθων τε καὶ γνωρίμων, ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν διατριβῶν

1. Τρεῖς γίγαντες τῆς ἀρχαίας Μυθολογίας, ὁ Βριάρεως, ὁ Κότος καὶ ὁ Γύγης.

2. Τόπος φανταστικῆς ὠραιότητος, τοποθετούμενος εἰς τὴν δυτικὴν ἑσχατιάν τῆς γῆς, ἐντεῦθεν τοῦ Ὠκεανοῦ. Ὁ Παράδεισος τῶν ἀρχαίων.

3. Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης, ἀδελφὸς τοῦ Μίνωος, δικαστῆς τῶν νεκρῶν εἰς τὸν Ἄδην.

ὕβριν, μέχρις οὗτου τὸν ὑπεδέχθη ἡ πόλις τῶν Ταρσέων, δὲν γνωρίζω πῶς καὶ διὰ ποῖον λόγον ὑποστᾶσα αὐτὴν τὴν ὑβριστικὴν καταδίκην. Ἐκεῖ δὲ ἀνηγέρθη πρὸς χάριν τοῦ τέμενος ἀτιμον καὶ τάφος βέβηλος καὶ ναὸς βδελυκτὸς καὶ ἀνάξιος νὰ ἰδωθῆ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν εὐσεβῶν.

19. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐξιστόρησα ὡς τὰς μεγαλυτέρας καὶ κυριωτέρας κατηγορίας ἐκείνου, χωρὶς νὰ ἄγνοῶ ὅτι εἰς δύο ἢ τρεῖς ἀπὸ τοὺς περὶ τὰ ἀνάκτορα κόλακας καὶ ἰσοτίμους κατὰ τὴν ἀσέβειαν (διότι τοὺς ἄλλους τοὺς παραλείπω ἐκουσίως), τόσον μεγάλη ἀμοιβὴ ἐδόθη διὰ τὴν ἀσέβειαν των, ὥστε τίποτε δὲν τοὺς ἠμπόδιζεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ ληστεύσουν αὐτοὶ ὅλην τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν τῶν Ῥωμαίων, ἐὰν ταχέως δὲν ἐδίδοτο εὐνοϊκὸν τέλος εἰς τὰ πράγματα· τόσον πολὺ ὑπερέβαλλαν εἰς ληστείαν καὶ ἀπληστείαν τοὺς ἄλλοτε ἐκατόγχειρας¹. τὰ δὲ ἀξιώματα τῆς διοικήσεως τῶν διαμερισμάτων τοῦ κράτους δὲν ἐδίδοντο εἰς τοὺς πιὸ ἀγαθοὺς, ἀλλ' εἰς τοὺς πιὸ ἀπανθρώπους· καὶ ἓνα κριτήριον ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν ἀξιωμάτων, ἡ παρὰβασις, καὶ νὰ ἀνταμειφθοῦν ἀπὸ ἐκεῖνον ὅσοι ἔπραξαν τὰ πιὸ κακὰ πράγματα διὰ τὸν ἑαυτὸν τους.

20. Τί δὲ θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἔλεγα διὰ τὰς μετατροπὰς καὶ διαστρεβλώσεις δικῶν, αἱ ὁποῖαι πολλακίς μετεβάλλοντο καὶ μετετρέποντο ἐν μιᾷ νυκτί, ὡσὰν ἀμπώτιδες· διότι καὶ νὰ δικάζη εἶχε τὴν ἀξίωσιν ὁ θρασύς, καὶ τὰ ἔκαμνεν ὄλα ἰδικὰ του ἀπὸ φιλοδοξίαν; Θὰ ἔδιναι ἴσως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι καταγγέλλω πολὺ ἀσήμαντα περιστατικά καὶ καθυβρίζω μὲ τὰ μικρὰ τὰ πολὺ μεγαλύτερα. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῆ, ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἀντάξια τῶν Ἡλυσιῶν πεδίων² οὔτε τῆς ἐκεῖ δόξης τοῦ Ραδαμάνθους³, τῆς ὁποίας μερίδιον ἀξιοῦν δι' ἐκεῖνον οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν φατρίαν καὶ κατηγορίαν. Ἐνα πρᾶγμα ἀπὸ τὰ ἰδικὰ του θαυμάζω· διότι πολλοὺς ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ γνωστοὺς του, μάλιστα ἀπὸ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Ἀ-

- μάλιστα, ἐκάλει μὲν κατὰ πᾶσαν σπουδὴν, ὡς δράσων θαυ-
 μάσια, οἷα καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπτέρον, μεμνημένους τῶν ὑπο-
 σχέσεων ἐπεὶ δὲ παρεῖεν, τοῦτο ἐκεῖνο αἱ τῶν ψήφων κλοπαί,
 καὶ τῶν ὄψεων ἀπάται· τοὺς μὲν τοὺς δὲ τὸν τρόπον, τοὺς δὲ
 5 τὸν διαπαίζων ἔστι δὲ οὗς καὶ τραπέζῃ φιλοφρονούμενος καὶ
 πολὺ τὸ («Ἐταῖρε») προσίνων καὶ λαογγίζων, ἀντ' ἄλλου τινὸς
 δελεάσματος, ἀπρόκτους ἀπέπεμπεν, οὐκ ἔχοντας ὄτω μέμ-
 φονται πλέον, ἐκείνῳ τῆς ἀπάτης ἢ σφίσιν αὐτοῖς τῆς κου-
 φότητος.
- 10 **21.** Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐκ ἐπαινετὸν τῆς τοῦ φιλοσόφου παι-
 δεύσεως, ὅτι τοσοῦτον ἀόργητος ἦν καὶ τῶν παθῶν ὑψηλό-
 τερος, κατὰ τοὺς πρόποτε τῶν βασιλέων ἀτρέπτους καὶ ἀκι-
 νήτους, καὶ μηδ' ἄν, εἴ τι γένοιτο, τοῦ προσώπου τι παρα-
 τρέψαντας ἢ πάθους ἵχνος ἐπισημαίνοντας, ὥσθ' ὅτι μὲν
 15 βοῶν καὶ σεισμῶν ἐπλήρον τὰ βασίλεια δικάζων, ὥσπερ αὐ-
 τὸς ὢν ὁ τυραννούμενος καὶ ζημιούμενος, οὐκ ἄλλοις ταῦτο
 πᾶσχουσιν, ἐπαμύνων; Ταῦτα μὲν οὐδὲ λόγον τινὸς ἀξιόσομεν
 τοῦτο δὲ τίς ἀγνοεῖ τῶν ἀπάντων, ὅτι πολλοὺς προσιόντας
 οἱ δημοσίᾳ καὶ τῶν ἀγροικοτέρων, ὥστε τυχεῖν τινος ὢν ἄν-
 20 θρωποὶ βασιλέων δέονται, παίων πῆξ δημοσίᾳ καὶ λάξ ἐναλ-
 λόμενος οὕτω διετίθει κακῶς, ὥστ' ἀγαπᾶν ἐκείνους τὸ μὴ τι
 παθεῖν χαλεπώτερον;
- 22.** Τὰς δὲ φουρήσεις τε καὶ ἀντιφουρήσεις, ἃς ὁ θαυμάσιος
 ἐκεῖνος καὶ τὰ ἡμέτερα διασύρων, τοῖς γραῖδιόις ἀντεπε-
 25 δείκνυτο, τὸ ἐπιβώμιον πῆρ ἀνάπτων, ποῦ λόγον θήσομεν;
 Ἡ καλὸν γε τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως τὰς γνάθους ὄραν ἀσχη-
 μονούσας καὶ γέλωτα πολὺν παρεχούσας, οὐ τοῖς ἐξωθεν μόνον

σίαν, τοὺς ἐκάλει μὲν μὲ κάθε σπουδὴν μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι θὰ κἀνὴ θαυμάσια πράγματα, τὰ ὅποια διήγειρε καὶ μὲ τὰς ἐλπίδας, καθ' ὅσον ἐνεθυμοῦντο τὰς ὑποσχέσεις· ὅταν δὲ προσήρχοντο τοὺς ὑπέκλεπτε τὰς ψήφους καὶ τοὺς ἐξηπάτα τοὺς ὀφθαλμούς, ἄλλους μὲν μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ἄλλους δὲ περιπαίζων· ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλοι τοὺς ὁποίους ἀφοῦ ἐφιλοφρόνει μὲ τράπεζαν καὶ ἐχρησιμοποῖε πολὺ κατὰ τὰς προπόσεις τὸ «ἐταῖρε» καὶ τοὺς καθησύχαζεν, ἀντὶ ἄλλου δολώματος, τοὺς ἐξαπέστελλεν ἀπράκτους, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ποῖον νὰ κατηγορήσουν περισσότερο, ἐκείνον διὰ τὴν ἀπάτην ἢ τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτοῦς των διὰ τὴν κουφότητα.

21. Πῶς δὲ νὰ μὴ εἶναι ἐπαινετὸν ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν παιδευσιν τοῦ φιλοσόφου, ὅτι τόσον πολὺ ψυχραιμὸς ἦτο καὶ ἀνώτερος τῶν παθῶν, συμφώνως πρὸς ἐκείνους ἐκ τῶν βασιλέων οἱ ὅποιοι ἀνεκάθεν ἦσαν ἀμετάβλητοι καὶ ἤρεμοι καὶ οὔτε ὅταν συνέβαινε κάτι ἥλλασαν τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου των ἢ ἔδειχναν ἶχνος πάθους, ὥστε ὅταν ἐδίκαζεν ἐγέμιζε τὰ ἀνάκτορα μὲ κραυγὰς καὶ σεισμούς, ὡσὰν αὐτὸς νὰ ἦτο ἐκεῖνος ποὺ ἐβασανίζετο καὶ ἐδικάζετο καὶ ὄχι ὅτι ἔρχεται εἰς βοήθειαν εἰς τοὺς ἄλλους ποὺ ὑφίσταντο αὐτά; Αὐτὰ μὲν δὲν θὰ τὰ ἀξιώσωμεν κανενὸς λόγου· ποῖος ἀπὸ ὅλους ὅμως ἀγνοεῖ τοῦτο, ὅτι πολλούς, ἀκόμη καὶ τοὺς πιὸ ἀγροίκους, οἱ ὅποιοι προσήρχοντο εἰς αὐτὸν δημοσίως, διὰ νὰ ἐπιτύχουν κάτι ἀπὸ αὐτὰ διὰ τὰ ὅποια οἱ ἄνθρωποι παρακαλοῦν τοὺς βασιλεῖς, κτυπῶν δημοσίως μὲ γρόνθους καὶ λακτίζων μὲ τοὺς πόδας τοὺς μετεχειρίζετο τόσον ἀσχημα, ὥστε νὰ εἶναι εὐχαριστημένοι ἐκεῖνοι ὅταν δὲν ἐπάθαιναν τίποτε τὸ χειρότερον;

22. Ποῦ δὲ νὰ βάλωμεν τὰ φυσήματα καὶ ἀντιφυσήματα, τὰ ὅποια ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ποὺ ἐνέπαιζε τὰ ἰδικὰ μας, ἐπεδείκνυεν ἀμιλλώμενος τὰ γραῖδια, ὅταν ἦναπτε τὸ πῦρ τοῦ βωμοῦ; Ἡ μὴπως εἶναι ὠραῖον νὰ βλέπωμεν τὰς σιαγόνας τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων νὰ παρέχουν θέαμα δύσμορφον καὶ

ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς, οἷς ταῦτα ποιῶν ἀρέσκειν ᾔετο; Τὴν Ἀθη-
 νᾶν δὲ οὐκ ἤκουε, τὴν ἑαυτοῦ θεόν, ὅτι καὶ τοῖς αὐλοῖς κατη-
 ράσατο, οἷς ἐνασχημονοῦσαν ἑαυτὴν κατεμάνθανεν, ἀντ'
 ἐσόπτρου χρησαμένη τῷ ὕδατι. Τὰς δὲ προπόσεις τε καὶ φιλο-
 5 τησίας, ὡς δημοσία ταῖς πόρταις προὔπινέ τε καὶ ἀντιπροὔ-
 πίνετο, ὑποκλέπτων τὸ ἀσελγὲς μυστηρίου προσχήματι, πῶς
 οὐ θαναμάζειν ἄξιον;

23. Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἢ πείρα παρέστησε καὶ ἡ δυναστεία
 προλαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν· ἐμοὶ δὲ καὶ πόρρωθεν τρόπον τινὰ
 10 ἐωρᾶτο, ἐξ οὗ τῷ ἀνδρὶ συνεγενόμην Ἀθῆνῃσιν. Ἦλθε γὰρ
 κάκεισε, ἄρτι τῶν κατὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ νεωτερισθέντων,
 τὸν βασιλέα τοῦτο αὐτὸν παραιτησάμενος. Διττός δὲ αὐτοῦ
 τῆς ἐπιδημίας ὁ λόγος· ὁ μὲν εὐπρεπέστερος, καὶ ἰτιγίαν
 τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐκεῖσε παιδευτηρίων· ὁ δὲ ἀπορῶτό-
 15 τερος καὶ οὐ πολλοῖς γνώριμος, ὥστε τοῖς ἐκεῖ θύταις καὶ
 ἀπατεῶσι περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν συγγενέσθαι, οὕτω παρῶη-
 σίαν ἐχούσης τῆς ἀσεβείας.

Τότε τοίνυν οὐ φαῦλος ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς εἰκαστῆς οἶδα
 γενόμενος, καίτοι γε οὐ τῶν εὐ πεφυκότων περὶ ταῦτα εἰς ὄν-
 20 Ἀλλ' ἐποίει με μαντικὸν ἢ τοῦ ἤθους ἀνωμαλία καὶ τὸ περι-
 τὸν τῆς ἐκστάσεως, εἶπερ μάντις ἄριστος, ὅστις εἰκάζειν
 οἶδε καλῶς. Οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ
 αὐγὴν ἀπαγῆς, ὧμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλ-
 μὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος καὶ μανικὸν βλέπων, πό-
 δες ἀστατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες, μυκτῆρ ὕβριν πνέων καὶ
 25 περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι τὸ αὐτὸ

1. Βιργιλίου, Αἰνειάς, VI.

2. Ὁ ἀδελφός του Γάλλος κατεδικάσθη εἰς θάνατον τὸ 354 μ.Χ.

νά προκαλοῦν πολὺν γέλωτα, ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς εἰς τοὺς ὁποίους ἐνόμιζεν ὅτι ἤρεσαν αὐτὰ ποῦ ἔκαμνε; Δὲν ἤκουε δὲ τὴν Ἀθηναῖν, τὴν θεάν του, ὅτι καὶ τοὺς αὐλοὺς κατηράσθη μὲ τοὺς ὁποίους ἐμάνθανε καλῶς ὅτι διέπραττεν ἀσχημοσύνην ὅταν ἐχρησιμοποιοῖ ἀντὶ καθρέπτου τὸ ὕδωρ¹. Πῶς δὲ δὲν εἶναι ἄξιον νὰ θαυμάζωμεν τὰς προπόσεις καὶ φιλοφρονήσεις τὰς ὁποίας ἔκαμνε δημοσίως εἰς τὰς πόρναις καὶ τοῦ ἔκαμναν καὶ αὐταὶ ἀντιστοίχως, καλύπτων τὴν ἀσέλγειαν μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ μυστηρίου;

23. Αὐτὰ εἰς μὲν τοὺς ἄλλους τὰ παρέστησεν ἡ πείρα καὶ ἡ δυναστεία ἡ ὁποία προέτρεξε τῆς ἐξουσίας· ἐγὼ ὁμως τὰ ἔβλεπα καὶ ἀπὸ μακρὰ τὸν τρόπον τινά, ἀπὸ τότε ποῦ ἤμουν μαζί του εἰς τὰς Ἀθήνας. Διότι ἤλθεν ἐκεῖ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ ὅσα ἔγιναν εἰς τὸν ἀδελφόν του², ἀφοῦ ἐζήτησε καὶ ἔλαβε πρὸς τοῦτο ἄδειαν ἀπὸ τὸν βασιλέα. Ὁ λόγος δὲ τῆς ἀφίξεώς του ἦτο διπλοῦς· ὁ ἓνας, περισσότερον εὐπρεπῆς, ἦτο ἡ φήμη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐκεῖ ἐκπαιδευτηρίων, ὁ δὲ ἄλλος, περισσότερον μυστικὸς καὶ εἰς ὀλίγους μόνον γνωστός, ἦτο νὰ συναναστρέφεται τοὺς ἐκεῖ θύτας καὶ ἀπατεῶνας γύρω ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις του, καθόσον ἀκόμη δὲν εἶχεν ἐλευθερίαν ἐνεργείας ἢ ἀσέβεια.

Τότε λοιπὸν ἐγὼ δὲν γνωρίζω νὰ ἔγιναι μάντις κακὸς διὰ τὸν ἄνδρα, ἂν καὶ ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐκ φύσεως ὄχι καλοὺς γύρω ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἀλλὰ μὲ ἔκαμνε προφητικὸν ἡ ἀνωμαλία τοῦ ἤθους καὶ ὁ περισσὸς ἐκφυλισμὸς του, ἐὰν βεβαίως ὑπάρχη μάντις ἄριστος, ὁ ὁποῖος γνωρίζη νὰ μαντεύη καλῶς. Διότι δὲν μοῦ ἐφαίνετο ὅτι εἶναι σημεῖον καλὸν ὁ πλάδαρός αὐχὴν του, οἱ παλλόμενοι καὶ ἀνασηκωνόμενοι ὤμοί του, οἱ διαρκῶς κινούμενοι καὶ περιστρεφόμενοι ὀφθαλμοὶ του, ποῦ ἔβλεπαν μὲ μανίαν, οἱ ἀσταθεῖς καὶ ἀλλάσσοντες διαρκῶς θέσιν πόδες του, οἱ πλήρεις ὑβρεως καὶ περιφρονήσεως ρώθωνές του. ἡ καταγέλαστος ἔκφρασις τοῦ προσώπου του ἢ ὁποία

φέροντες, γέλωτες ἀκρατεῖς τε καὶ βρασματώδεις, νεύσεις
καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἰστάμενος καὶ κοπτό-
μενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσύνετοι, ἀποκρίσεις
οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι καὶ οὐκ
5 εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊούσαι παιδεύσεως.

24. Τί ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γράφοιμι; Τοῦτον πρὸ τῶν ἔργων
ἐθεασάμην, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα. Καὶ εἰ μοι πα-
ρησᾶν τινες τῶν τηρικαῦτα συνόντων καὶ ἀκουσάντων οὐ χα-
λεπῶς ἂν ἐμαρτύρησαν· οἷς, ἐπειδὴ ταῦτα ἐθεασάμην, εὐθὺς
10 ἐφθεγξάμην· οἷον κακὸν ἢ Ῥωμαίων τρέφει! καὶ προαγο-
ρεύσας καὶ γενέσθαι ψευδόμαντις ἔμαντοῦ κατευξάμενος,
Κρεῖσσον γὰρ ἢ τοιούτων πλησθῆναι τὴν οἰκουμένην κακῶν,
καὶ τοιοῦτον ἀναφανῆναι τέρας, οἷον οὐπω πρότερον, πολλῶν
μὲν ἐπικλυσμῶν θρυλλουμένων, πολλῶν δὲ ἐμπρησμῶν καὶ
15 βρασμῶν γῆς, καὶ χασμάτων, ἔτι δὲ ἀνδρῶν ἀπανθρωποτάτων
καὶ θηρίων ἄλλοκότων τε καὶ συνθέτων, ὧν ἡ φύσις ἐκαινο-
τόμησε. Ταύτη τοι καὶ τέλος ἄξιον ἠέγκατο τῆς ἀπονοίας.
Ἐνταῦθα μόνον οὐκ ἀνασχομένου τοῦ Θεοῦ τῆς συνήθους
μακροθυμίας, ἔνθα πολλοῖς κακὸν ἦν τὸ φιλάνθρωπον καὶ
20 πολλὴν μὲν ἔμελλε παρέξειν ἀθυμίαν τοῖς κατορθοῦσι, πολ-
λὴν δὲ τοῖς ἁμαρτάνουσι καταφρόνησιν· ὡς οὐκ ἐφορῶντος
οὐδενὸς τὰ ἡμέτερα, οὐδὲ οὔσης τινὸς κυβερνήσεως ἢ ἀντι-
δόσεως ἀλλὰ τοῦ αὐτομάτου τὸ πᾶν φέροντός τε καὶ περιτρέ-
ποντος· ὃ διανοίας ἐστὶ ποιηρᾶς καὶ λίαν ἐπισφαλῶς περὶ τῶν
25 μεγίστων διακειμένης.

25. Ταῦτα τῶν Γαλιλαίων ἡμῶν, ταῦτα τῶν ἀτίμων τὰ διη-
γήματα· ταῦτα οἱ τὸν, ἐσταυρωμένον προσκυνοῦντες ἡμεῖς,

ὠδήγει εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, οἱ ἀσυγκράτητοι καὶ ὀρητικοὶ γέλωτές του, τὰ ἄνευ λόγου νεύματα καὶ ἀνανεύματα, ὁ λόγος του ποῦ ἐσταματοῦσε καὶ διεκόπτετο μὲ πνεῦμα, αἱ ἄτακτοι καὶ ἀνόητοι ἐρωτήσεις του καὶ αἱ καθόλου καλλίτερα ἄπαντήσεις του, αἱ ὁποῖαι ἀντέφασκον πρὸς ἀλλήλας καὶ δὲν ἦσαν σταθεραὶ· οὔτε ἔβαιναν ὅπως ἐπέβαλεν ἡ τάξις τῆς ἐκπαιδεύσεως.

24. Ἄλλὰ διατί νὰ γράφω τὸ καθένα χωριστὰ; Αὐτὸν τὸν εἶδα πρὶν ἀπὸ τὰ ἔργα, ὅπως τὸν ἐγνώρισα καὶ ὅταν ἦτο εἰς τὰ πράγματα. Καὶ ἂν ἦσαν παρόντες μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ἦσαν τότε μαζί μου καὶ ἤκουσαν, δὲν θὰ ἐδυσκολεύοντο νὰ μαρτυρήσουν· εἰς ἐκείνους, ὅταν εἶδα αὐτά, εἶπα ἀμέσως· «πόσον μέγα κακὸν τρέφει ἡ πολιτεία τῶν Ρωμαίων»! καὶ προεφήτευσα καὶ ηὐχθήθην νὰ φανῶ ψευδομάντις τοῦ ἑαυτοῦ μου. Διότι ἦτο καλλίτερον τοῦτο, παρὰ νὰ γεμίση ἡ οἰκουμένη μὲ τοιαῦτα κακὰ καὶ νὰ ἐμφανισθῇ τοιοῦτο τέρας, ὁποῖον δὲν ἐνεφανίσθη ποτέ πρὶν, ὅταν ἐθρυλλοῦντο πολλοὶ κατακλυσμοί, πολλοὶ ἐμπρησμοὶ καὶ ἀναβρασμοὶ τῆς γῆς καὶ χάσματα, καθὼς καὶ ἄνδρες ἀπάνθρωποι καὶ θηρία ἀλλόκοτα καὶ πολυπλοκα, τὰ ὁποῖα ἔπλασε κατὰ τρόπον καινοφανῆ ἢ φύσις. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐπέσυρε καὶ τέλος ἀντάξιον πρὸς τὴν παράφρονα ἐνέργειάν του. Ἐδῶ μόνον ὁ Θεὸς δὲν ἐπέδειξε τὴν συνήθη μακροθυμίαν του, ὅπου ἡ φιλάνθρωπία ἦτο κακὸν εἰς πολλοὺς καὶ θὰ προεκάλει εἰς μὲν τοὺς εὐσεβεῖς πολλὴν λύπην, εἰς δὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας πολλὴν περιφρόνησιν, ὡσάν νὰ μὴ ὑπάρχη κανεὶς ὁ ὁποῖος νὰ ἐποπτεῖ τὰ ἴδικά μας, οὔτε καμμία διακυβέρνησις ἢ ἀνταπόδοσις, ἀλλὰ τὸ πᾶν νὰ φέρεται καὶ νὰ μεταβάλλεται εἰς τὴν τύχην, πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἀποκύημα διανοίας πονηρᾶς, ἡ ὁποῖα διάκειται πολὺ ἐπικινδύνως γύρω ἀπὸ τὰ μεγάλα προβλήματα.

25. Αὐτὰ εἶναι ἡμῶν τῶν Γαλιλαίων, αὐτὰ τὰ μυθεύματα εἶναι ἡμῶν τῶν ἀτίμων· αὐτὰ πιστεύομεν ἡμεῖς οἱ προσκυνοῦν-

ταῦτα οἱ τῶν ἀλιέων μαθηταὶ καὶ τῶν ἀπαιδευτῶν, ὡς αὐτοὶ
λέγουσι· ταῦτα οἱ τοῖς γραϊδίοις συγκαθεζόμενοι καὶ συμ-
ψάλλοντες· ταῦτα οἱ ταῖς μακραῖς νηστείαις ἐκτετηγημένοι
καὶ ἡμιθνήτες· ταῦτα οἱ μάτην ἀγρυπνοῦντες ἡμεῖς καὶ ταῖς
5 παννύχοις στάσεσι παραληροῦντες καὶ ὑμᾶς καταβάλλοντες.
Ποῦ εἰσιν οἱ γραμματικοί, ποῦ εἰσιν οἱ σύμβουλοι; Ἐκ τῶν
παρ' ἡμῖν τινος ἀσόφων, ὡς ᾄδον ὑμῖν δοκεῖ, λαμβάνω τὸν
ἐπινίκιον. Ποῦ αἱ θυσίαι καὶ τελεταὶ καὶ μυστήρια; ποῦ σφά-
για φανερά τε καὶ ἀφανῆ; ποῦ τέχνη κατὰ τῶν ἐντόμων ἐπαι-
10 νουμένη; ποῦ τερατεία προγνώσεως καὶ σημεῖα ἐγγαστρι-
μύθων; ποῦ Βαβυλῶν ἢ ἔνδοξος θρυλλουμένη καὶ οἰκουμένη
πᾶσα περιουσιμένη δι' ὀλίγον καὶ ἐναγοῦς αἵματος; ποῦ δὲ
οἱ ἐν τῇ χειρὶ κρατούμενοι Πέρσαι καὶ Μῆδοι; ποῦ δὲ οἱ προ-
πεμπόμενοι καὶ παραπέμποντες καὶ προπολεμοῦντες καὶ συμ-
15 πολεμοῦντες θεοί; ποῦ αἱ κατὰ Χριστιανῶν ματεῖαι καὶ ἀπει-
λαὶ καὶ ἡ κατὰ προθεσμίαν κατάλυσις ἡμῶν μέχρις ὀνόματος;
Οἴχεται πάντα, διέψευσται, διεδῶθήκεν, ὄναρ ἐφάνη τῶν
ἀσεβῶν τὰ κομπάσματα.

26. Ὁ μὲν οὖν τοῦ Ἰούδα βασιλεὺς Ἐζεκιᾶς, ἐλθόντος ἐπ'
20 αὐτὸν δυνάμει πολλῇ τῶν ἀλλοφύλων τινὸς βασιλέως καὶ
στρατοπέδῳ κυκλώσαντος τὴν Ἱερουσαλήμ, λόγους τε βλασ-
φήμους καὶ ἀσεβεῖς κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ
πικρῶς ἀπορῥίψαντος, ὡς οὐδ' ἂν ὀτιοῦν γένηται περισώ-
σοντος ἐκ τῆς αὐτοῦ δυναστείας τὴν πόλιν, ἐπὶ τὸ ἱερόν ἐλθὼν
25 καὶ τὴν ἐσθῆτα περιῶρξάμενος, δακρῶν τε προχέων πηγᾶς
καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείνας, τὸν Θεὸν τῆς Σεναχε-
ρεὶμ βλασφημίας ἐπιμαρτύρεται, κάκεῖνον ἐκδικῶν γενέσθαι
τῆς τῶν ἀπειλουμένων ὑπερηφανείας ἐπιζητεῖ. «Εἶδες, Κύριε,

1. Ἦσ. 33, 18· Α' Κορ. 1, 20

2. Α' Κορ. 10, 20

3. Ἦσ. 36, 1 ἔ.

τες τὸν Ἐσταυρωμένον, αὐτὰ οἱ μαθηταὶ τῶν ἀλιέων καὶ τῶν ἀπαιδευτῶν, ὅπως λέγουν αὐτοί· αὐτὰ ὅσοι κáθηνται καὶ ψάλλουν μαζί μὲ τὰ γραφίδια, αὐτὰ ὅσοι ἐξαντλοῦνται καὶ εἶναι ἡμιθανεῖς ἀπὸ τὰς μακρὰς νηστείας· αὐτὰ ἡμεῖς ποὺ μάταια ἀγρυπνοῦμεν καὶ παραληροῦμεν εἰς τὰς ὀλονυκτίους ἀκολουθίας καὶ σᾶς καταβάλλομεν. Ποῦ εἶναι οἱ ἐγγράμματοι, ποῦ εἶναι οἱ σύμβουλοι¹; Ἄπὸ κάποιον ἐκ τῶν ἰδικῶν μας ἀσώφων, ὅπως νομίζετε σεῖς, λαμβάνω τὸν θριαμβευτικὸν αὐτὸν λόγον. Ποῦ εἶναι αἱ θυσίαι καὶ αἱ τελεταὶ καὶ τὰ μυστήρια; Ποῦ εἶναι τὰ φανερά καὶ ἀφανῆ σφάγια²; Ποῦ εἶναι ἡ τέχνη τῶν ἐντόμων ποὺ ἐπαινεῖται; Ποῦ εἶναι ἡ τερατολογία τῆς προγνώσεως καὶ τὰ σημάδια τῶν ἐγγαστριμύθων; Ποῦ εἶναι ἡ ἐνδοξος Βαβυλῶν ἡ πολυθρύλλητος καὶ ἡ οἰκουμένη ὀλόκληρος ἡ ὁποῖα ἔκαμνε μεγάλα σχέδια μὲ ὀλίγον καὶ βδελυρὸν αἷμα; Ποῦ δὲ εἶναι οἱ εἰς τὴν ἐξουσίαν σας Πέρσαι καὶ Μῆδοι; Ποῦ εἶναι οἱ Θεοὶ ποὺ σᾶς προέπεμπαν καὶ σᾶς συνῶδευαν καὶ ἐπολέμουν μπροστὰ καὶ μαζί μὲ σᾶς; Ποῦ εἶναι αἱ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν μαντεῖαι καὶ ἀπειλαὶ καὶ ἡ ἐντὸς τακτῆς προθεσμίας ἐξάλειψις ἀκόμη καὶ τοῦ ὀνόματός μας; Ἐφυγαν ὄλα, διεψεύσθησαν, διέρρευσαν, ἀπεδείχθησαν ὄνειρον τὰ κομπάσματα τῶν ἀσεβῶν.

26. Ὁ μὲν λοιπὸν βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Ἐζεκίας, ὅταν ἦλθεν ἐναντίον του μὲ πολλὴν δύναμιν κάποιος βασιλεὺς τῶν ἀλλοφύλων καὶ περιεκύκλωσε μὲ στρατόπεδον τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐξεστόμισε κατὰ τρόπον δηκτικὸν λόγους βλασφήμους καὶ ἀσεβεῖς τόσον κατὰ τοῦ βασιλέως ὅσον καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὄ,τιδὴποτε καὶ ἂν συμβῆ δὲν θὰ γλυτώσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν του³, ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὸ ἱερόν καὶ διέρρηξε τὰ ἱμάτιά του, ἐκχύνων ἀστείρευτα δάκρυα ὕψωσε τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπεκαλέσθη τὸν Θεὸν μάρτυρα τῆς βλασφημίας τοῦ Σναχερείμ καὶ ἐπεζήτησε νὰ κάμῃ Ἐκεῖνον τιμωρὸν τῆς ὑπερηφανείας τῶν ὄσων τὸν ἠπείλουν. «Εἶδες,

λέγων, ὅσα ὠνείδισέ σε ὁ ἀλλόφυλος οὗτος τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδες, Κύριε, μὴ παρασιωπήσης»· καὶ οὐκ ἐφεύσθη γε τῆς αἰτήσεως· ἀλλ' ἦσθετο ἔργω τῆς ἑαυτοῦ μανίας ὁ θεομάχος καὶ ἀπῆλθεν ἀπρακτος μετὰ τῶν ἀπειλῶν ὑπὸ τινος ἀοράτου δυνάμεως ἐπιπεσούσης ἄφνω καὶ τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς ἀποβαλὼν καὶ ἀγγελία πικρᾶ μεταναστὰς, ἀδοκίτως λούση καὶ τὴν πολιορκίαν καὶ τὰς ἐλπίδας.

Ταῦτα Ἐζεκίας ὁ τὴν πολλὴν περιβεβλημένος δύναμιν, ὁ τῆς μεγάλης βασιλεὺς Ἱερουσαλήμ, ὁ τάχα ἂν ἀποκρουσόμενος καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν πολέμιον. Ἡμεῖς δέ, οἷς μόνον καὶ ὄπλον καὶ τεῖχος καὶ ἄλλο πᾶν ἀμυντήριον ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίς ὑπελείπετο, πᾶσαν ἀνθρωπίνην περιηρημένους καὶ περικεκομμένοις ἐπικουρίαν παντάπασι, τίνα ἄρα ἕτερον ἢ τῆς εὐχῆς ἀκροατὴν, ἢ κωλυτὴν τῶν ἀπειλουμένων ἔξειν ἐμέλλομεν, ἢ τὸν ὀμνύοντα κατὰ τῆς ὑπερηφανίας Ἰακώβ Θεόν; Ὡ τῶν ἀπίστων διηγημάτων! Ὡ τῆς τῶν ἐλπιζομένων θρασύτητος! Ἐπηγγέλημεν ἀντ' ἄλλου τινὸς ἱερείου τοῖς δαίμοσι· καὶ ἡ μεγάλη τοῦ Θεοῦ κληρονομία, τὸ ἅγιον ἔθνος, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, μᾶς ἀθλον ἐλπίδος καὶ ἐνὸς πολέμου νικητήριον ἐγενόμεθα.

27. Ταῦτα Χριστιανοῖς παρὰ σοῦ ἀνθ' ὧν ἐσώθης δι' αὐτῶν κακῶς τὰ ἐπίχειρα; «Ταῦτα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου ἀνταπέδωκας.» Πρῶτον μὲν οὖν, ἡνίκα ἔτι ἀνεῖχε καὶ ἀνεβάλλετο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὀργὴν ὁ Θεὸς καὶ οὐπω πάντα τὸν ἑαυτοῦ ζῆλον ἐξέκαυσε, ἀλλ' ὑψηλὴν ἔτι κατὰ τῶν ἀσεβῶν εἶχε τὴν χεῖρα καὶ τὸ τόξον ἐνέτεινε μὲν καὶ ἠτοίμασε, κατεῖχε δὲ βία καὶ ὥσπερ τι νόσημα ὑπουλον καὶ κακότητες ἐκραγῆναι πρῶτον ὅλην αὐτοῦ τὴν πονηρίαν ἀνέμενε, ὥσπερ δὴ Θεοῦ

1. Ἦσ. 37, 17

2. Ἦσ. 37, 36

3. Ἀμῶς 8, 7

4. Α' Πέτρ. 2, 9

5. Δευτ. 32, 6

Κύριε, ἔλεγε, πόσον σέ ἐχλεύασεν ὁ ἀλλόφυλος αὐτός· σέ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδες, Κύριε, μὴ τηρήσης σιγὴν»¹. Καὶ δὲν διεψεύσθη εἰς τὴν αἴτησίν του· ἀλλ' ἠσθάνθη ἐμπράκτως ὁ θεομάχος τὴν μανίαν του καὶ ἀπῆλθεν ἄπρακτος μαζί μὲ τὰς ἀπειλάς του, ὑπὸ τὴν πίεσιν κάποιας ἀοράτου δυνάμεως, ἡ ὁποία ἐπέπεσεν αἰφνιδίως ἐπάνω του, καὶ ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς στρατιᾶς του², ἀναγκασθεὶς εἰς ἀναχώρησιν μὲ τὴν δυσάρεστον ἀγγελίαν, ἡ ὁποία ἀπροσδοκῆτως διέλυσε καὶ τὴν πολιορκίαν καὶ τὰς ἐλπίδας του.

Αὐτὰ ἔκαμεν ὁ Ἐζεκίας ὁ περιβεβλημένος πολλὴν δύναμιν, ὁ βασιλεὺς τῆς μεγάλης Ἱερουσαλήμ, ὁ ὁποῖος θὰ ἤμποροῦσεν ἴσως καὶ δι' ἰδίων δυνάμεων νὰ ἀποκρούσῃ τὸν ἐχθρόν. Ἡμεῖς δέ, εἰς τοὺς ὁποίους μόνον ὄπλον καὶ τεῖχος καὶ κάθε τι ἄλλο ἀμυντικὸν μέσον ἀπέμενεν ἡ ἐλπὶς πρὸς τὸν Θεόν, ἀφοῦ ἀπεγυμνώθημεν καὶ ἐστερήθημεν παντελῶς κάθε ἀνθρωπίνης βοήθειας, ποῖον κατὰ συνέπειαν ἄλλον θὰ εἶχαμεν ἀκροατὴν τῆς προσευχῆς μας ἢ ἐμποδιστὴν τῶν δεινῶν ποὺ μᾶς ἠπείλουν, παρὰ τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος ὀρκίζεται ἐναντίον τῆς ὑπερηφανίας τοῦ Ἰακώβ³; Πόσον ἀπίστευτοι διηγῆσεις! Πόση ἡ θρασύτης τῶν ἐλπιζομένων! Μᾶς ἔταζαν εἰς τοὺς δαίμονας ἀντὶ κάποιου ἄλλου σφαγίου· καὶ ἡμεῖς ἡ μεγάλη κληρονομία τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα⁴, ἐγίναμεν ἔπαθλον μιᾶς ἐλπίδος καὶ βραβεῖον νίκης ἑνὸς πολέμου.

27. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνταμοιβὴ σου πρὸς τοὺς Χριστιανούς ἐναντι τῆς δι' αὐτῶν σωτηρίας σου ἡ ὁποία κακῶς σοῦ ἐγένετο; «Ταῦτα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου ἀνταπέδωκας»⁵. Προηγουμένως μὲν, ὅταν ἀκόμη συνεκράτει καὶ ἀνέβαλλε τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ὀργῆς του ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Θεὸς καὶ δὲν εἶχεν ἐξαφθῆ ἀκόμη ὁλος ὁ ζῆλός του, ἀλλ' εἶχεν ἤδη ὑψωμένην τὴν χεῖρα κατὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἐτέντωνε μὲν τὸ τόξον καὶ τὸ ἠτοιμάζεν, ἀλλὰ τὸ συνεκράτει διὰ τῆς βίας καὶ ὡσάν κάποιο νόσημα ὑπουλον καὶ κακότητες ἀνέμενε νὰ ἐκδηλωθῆ πρῶτα ὅλη του ἡ δολιότης,

κρίσεως νόμος, ἴν' ἡ σῶσις τῇ μετανοίᾳ ἢ κολάσῃται δικαιότερον. Τότε μὲν δυσανασχετοῦντες τοῖς γινομένοις καὶ πρὸς τὸ μέλλον κάμνοντες (οὐ γὰρ ἐφέρομεν τὴν ἀποκρουπτομένην αὐτοῦ τοῖς οἰκειοῖς χρησιμότητα), ἐκείνας ἠφιέμεν πρὸς τὸν

5 Θεὸν τὰς φωνάς, τὰ μὲν ὡς δεσπότην ἐπικαλούμενοι, τὰ δὲ ὡς πρὸς πατέρα χρηστὸν ποτινῶμενοι, τὰ δὲ οἷον ὄνειδίζοντες καὶ δικαιολογούμενοι πρὸς αὐτῶν, οἷα τὰ τῶν ἄλγοφόντων «Ἵνα τί ἀπώσω, ὁ Θεός, εἰς τέλος; ὠργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόβαρα νομῆς σου;» Καὶ «Μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἧς ἐκ

10 κτήσω ἀπ' ἀρχῆς», ἣν περιεποιήσω τοῖς τοῦ μονογενοῦς Λόγου σου πάθεισιν, ἣν τῆς μεγάλης σου διαθήκης ἠξίωσας, ἣν καὶ εἰλκυσας εἰς οὐρανοὺς τῷ καινῷ μυστηρίῳ καὶ τῷ ἀρραβῶνι τοῦ Πνεύματος· καὶ «Ἐπαρον τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας αὐτῶν εἰς τέλος, ὑπομιμνήσκοντες ὅσα ἐπονηρέσαντο κατὰ τῶν ἁγίων σου οἱ ἐχθροὶ καὶ κατὰ τῶν ἑορτῶν σου ἐκαυχῆσαντο» τὴν ῥομφαίαν τε προεκαλούμεθα καὶ τὰς Αἰγυπτιακὰς μᾶστιγας καὶ δικᾶσαι τὴν ἑαυτοῦ δίκην ἠξιοῦμεν καὶ διαναστῆναί ποτε διεκελευόμεθα κατὰ τῶν ἀσεβῶν «Ἔως πότε ἁμαρτωλοὶ Κύριε», λέγοντες, «ἕως πότε ἁμαρτωλοὶ καυ

15 χήσονται, τὸν τε λαόν σου ταπεινώσουσι, καὶ τὴν κληρονομίαν σου κακώσουσι, φθέγγονται τε ὁμοίως ἀνομίαν καὶ δρᾶσουσιν;» καὶ μὴν κάκεινας ἔτι τὰς γοερὰς καὶ τούτων οἰκειότερας φωνάς· «Ἔθου ἡμᾶς εἰς ἀντιλογίαν καὶ ὕβριν τοῖς γέιτοσιν ἡμῶν, παραβολὴν τε τοῖς ἔθνεσι, καὶ γέλωτα πᾶσιν ἀνθρώποις».

15 Ἄμπελόν τέ τινα ἐλέγομεν καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετενηγεμένην τῆς σκοτεινῆς ἀθείας καὶ εἰς κάλλος πίστεως ἀξηθεῖσαν καὶ μέγεθος, εἶτα τὸν φραγμὸν περιηρημένην, τὴν φρουροῦσαν

-
1. Ψαλμ. 73, 1 - 2
 2. Ψαλμ. 73, 3 - 4
 3. Ψαλμ. 93, 3 - 5
 4. Ψαλμ. 79, 7
 5. Ψαλμ. 43, 14 - 15
 6. Ψαλμ. 79, 9

καθώς συνηθίζει ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ἢ νὰ σώσῃ μὲ τὴν μετάνοιαν ἢ νὰ τιμωρήσῃ πιὸ δίκαια. Τότε μὲν δυσανασχετοῦντες μὲ τὰ ὅσα ἐγίνοντο (διότι δὲν ἤμπορούσαμεν νὰ ὑποφέρωμεν τὴν ὑποκριτικὴν ἠθικότητα πρὸς τοὺς οἰκείους του), ἐξεπέμπομεν ἐκείνας τὰς φωνὰς πρὸς τὸν Θεόν, ἄλλοτε ἐπικαλούμενοι αὐτὸν ὡς δεσπότην, ἄλλοτε ὡς πρὸς πατέρα ἀγαθὸν θρηνοῦντες μεγαλοφώνως, ἄλλοτε πάλιν ὡσάν νὰ κατηγοροῦμεν τινὰ καὶ δικαιολογούμενοι πρὸς Αὐτόν, ὅπως συμβαίνει μὲ ἐκείνους ποὺ ὑποφέρουν· «Διατί μὲ ἀπώθησες, Θεέ, ὀλοτελῶς; Διατί ἐξέσπασεν ἡ ὄργή σου ἐναντίον τῶν προβάτων τῆς ποιμνῆς σου;». Καί· «Ἐνθυμήσου τὴν συναγωγὴν σου, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησες ἀπὸ τὴν ἀρχήν»¹, τὴν ὁποίαν διεφύλαξες μὲ τὰ πάθη τοῦ Μονογενοῦς Σου Λόγου, τὴν ὁποίαν ἠξίωσες τῆς μεγάλης Σου διαθήκης, τὴν ὁποίαν ἐτράβηξες εἰς τοὺς οὐρανοὺς μὲ τὸ νέον μυστήριον καὶ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος· καί· «Ὑψωσε τὰς χεῖράς Σου καὶ κατάφερε τὰς ἐναντίον τῶν ὑπερηφανιῶν των πρὸς ἐξόντωσίν των, ἐνθυμούμενος πόσα πονηρὰ ἔργα ἀπετόλμησαν ἐναντίον τῶν ἀγίων Σου οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐκαυχήθησαν ἐναντίον τῶν ἑορτῶν Σου»². Καὶ ἐπροκαλοῦσαμεν τὴν ρομφαίαν καὶ τὰς πληγὰς τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐζητούσαμεν νὰ ἀπονείμῃ τὴν δικαιοσύνην του καὶ τὸν ἐπροτρέπαμεν νὰ ἐξεγερθῇ ἐναντίον τῶν ἀσεβῶν· «Ἔως πότε οἱ ἁμαρτωλοὶ, Κύριε», ἐλέγαμεν, «ἕως πότε οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ καυχῶνται καὶ θὰ ταπεινῶνουν τὸν λαόν Σου καὶ θὰ ἐπιφέρουν κακώσεις εἰς τὴν κληρονομίαν Σου, καὶ θὰ ἐκστομίζουν ὁμοίως καὶ θὰ διαπράττουν ἀνομίας;»³. Καθὼς ἐπίσης καὶ ἐκείνας τὰς γοεράς καὶ πιὸ ταιριαστὰς φωνὰς· «Κατηντήσαμεν θέμα ἀντιλογίας καὶ ὕβρεως εἰς τοὺς γείτονάς μας⁴ καὶ παροιμιώδεις εἰς τοὺς ἔθνικούς καὶ καταγέλαστοι εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»⁵. Καὶ ἐλέγαμεν· μίαν ἄμπελον ἢ ὁποία μετεφέρθη ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν ἀθείαν τῆς Αἰγύπτου⁶ καὶ ηὐξήθη εἰς κάλλος καὶ μέγεθος πίστεως, καὶ ἢ ὁποία κατόπιν ἀπεστερήθη τοῦ φράκτου, τῆς ἐποπτείας τοῦ Θεοῦ ἢ ὁποία μέχρι πρὸ

ἡμᾶς τέως ἐπισκοπήν τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς διοδεύουσιν ἐκκειμένην πονηροῖς δυνάσταις καὶ λελυμασμένην ἀγρίῳ συτῷ τῷ τὴν κακίαν ἰδιαίζοντι πονηρῷ καὶ κακίας βορβόρον γέμοντι.

28. Ταῦτα μὲν οὖν πρότερον καὶ διενούμην καὶ ἀνεβόων πρὸς
5 τὸν Θεόν· νυνὶ δὲ οἷας ἀνθ' οἷων μεταλαμβάνω φωνάς! Θρηνώ
λοιπὸν τῶν ἀσεβῶν τὴν ἀπώλειαν καὶ γίνομαι φιλόανθρωπος
τοῖς μισοῦσι καὶ τοιαῦτα φθέγγομαι· Πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρή-
μωσιν; ἐξάπινα ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν,
ὡς κοινοροτὸς ὃν ὑφείλετο λαΐλαψ, ὡς χροῦς ὑπ' ἀνέμου διαρ-
10 ῥιπτούμενος, ὡς ἔωθινὴ δρύσος, ὡς ῥοῖζος πεμφθέντος βέ-
λους, ὡς προσβολὴ βροντῆς, ὡς ἀστραπὴ διήττουσα.

Εἰ μὲν οὖν νῦν μεταπεισθεῖεν καὶ τῆς πολλῆς παυσάμενοι
καὶ μέθης μεταδιώξαιεν τὴν ἀλήθειαν, τάχα ἂν τι γένοιτο
κέρδος αὐτοῖς καὶ τοῦ πτώματος· ἐπειδὴ καὶ τὸ παιδευθῆναι
15 πολλάκις εἰς καλὸν τοῖς πάσχουσιν. Εἰ δ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένοιεν
γνώμης καὶ περιέχοντο τῶν εἰδώλων ἔτι, μηδέ, ὃ καὶ τοὺς
ἡλιθίους παιδεύει, ὀφροισθεῖν τῇ συμφορᾷ. Τὴν μὲν Ἱερου-
σαλήμ θρηγεῖ τοσοῦτον Ἱερεμίας, ὥστε καὶ τοῖς ἀψύχοις
διεκελεύεται θρηγῶν καὶ τῶν τειχῶν προκαλεῖται δάκρυον.
20 Τοῦτοις δὲ τίς εὐρεθίσειται θρηγῶς ἐπάξιος. Ἡ τίς ἂν οὐδύραι-
το τὰ παρόντα ἀφείς τὰ τῆς μελλούσης δακρύειν κολάσεως,
ἀνθ' ὧν ἠφρονεύσαντο καὶ ἐμακρύνθησαν καὶ ἐλάτρευσαν
τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τοῖς λα-
τρεῦνوشي τῷ Θεῷ ἐπανεστήσαν καὶ χεῖρα ἐπανετείνατο δυσ-
25 σεβῆ καὶ τοιούτων κακῶν ἀξίαν;

29. Τοῦτο μὲν οὖν, ὅπη τῷ Θεῷ φίλον, οὕτως ἐχέτω. Τίς οἶ-
δεν εἰ ὁ λύων τοὺς πεπεδημένους Θεὸς καὶ ἀνάγων ἐκ τῶν

1. Ψαλμ. 79, 14

2. Ψαλμ. 72, 19

3. Ἰώβ 21, 18 πρβλ. καὶ Ψαλμ. 1, 4

4. Ὡσηὲ 6, 4

5. Θρηνοί, 2, 8

6. Ἱερ. 10, 21

7. Ρωμ. 1, 25

τινος μᾶς ἐφρούρει, καὶ ἀφέθη εἰς τὸ ἔλεος τῶν διερχομένων ἀπὸ ἐκεῖ πονηρῶν δυναστῶν καὶ ἡρημώθη ἀπὸ ἄγριον χοῖρον, ὁ ὅποιος εἰς τὴν κακίαν ἦτο ἰδιαιτέρως πονηρὸς καὶ γεμάτος ἀπὸ βόρβορον κακίας¹.

28. Αὐτὰ μὲν λοιπὸν προηγουμένως ἐσκεπτόμενην καὶ ἀνεβόων πρὸς τὸν Θεόν· τώρα δὲ με ποίας ἀνταλλάσσω τὰς φωνὰς ἐκείνας! Θρηνηῶ λοιπὸν τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀσεβῶν καὶ γίνομαι φιλάνθρωπος πρὸς τοὺς μισοῦντας καὶ λέγω τὰ ἐξῆς· Πῶς ἡρημώθησαν; ἐξέλιπον αἰφνιδίως, ἀπωλέσθησαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀνομίας των², ὡσάν σκόνη τὴν ὁποίαν ἐξηφάνισε λαΐλαψ, ὡσάν χνούδι τὸ ὁποῖον σκορπίζει ὁ ἄνεμος³, ὡσάν πρωϊνὴ δρόσος, ὡσάν σφύριγμα ἐκτοξευθέντος βέλους, ὡσάν αἰφνιδιασμός βροντῆς, ὡσάν ἀστραπὴ πού ἀστράπτει αἰφνιδίως⁴.

Ἐὰν μὲν λοιπὸν τώρα μεταπεισθοῦν καὶ ἀφοῦ ἐγκαταλείψουν τὴν πολλὴν πλάνην καὶ μέθην ἀναζητήσουν τὴν ἀλήθειαν, θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ κάποιο κέρδος εἰς αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὴν πτώσιν· διότι καὶ ἡ τιμωρία πολλακίς ἀποβαίνει καλὴ εἰς ἐκείνους πρὸ τὴν ὑφίστανται. Ἐὰν δὲ ἐπιμένουν εἰς τὴν ἰδίαν γνώμην καὶ ἐξακολουθήσουν νὰ περιβάλλωνται ἀπὸ τὰ εἰδωλα, οὔτε, πράγμα πού καὶ τοὺς ἡλιθίους διδάσκει, με τὴν συμφορὰν θὰ σωφρονισθοῦν. Τὴν δὲ Ἱερουσαλήμ τὴν ἑθνηεὶ τόσον πολὺ ὁ Ἱερεμίας, ὥστε καὶ τὰ ἄψυχα προτρέπει νὰ θρηνοῦν καὶ προκαλεῖ καὶ τὰ δάκρυα τῶν τειχῶν⁵. Δι' αὐτοὺς δὲ ποῖος θρήνος ἐπάξιος θὰ εὔρεθῃ; Ἡ ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ θρηνησῇ τὰ παρόντα ἀφήνων τοὺς θρήνους διὰ τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν, ἐξ αἰτίας τῆς ἀφροσύνης πού ἐπέδειξαν⁶ καὶ ἐπειδὴ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίστην⁷. ὄχι μόνον δὲ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐξηγέρθησαν ἐναντίον ἐκείνων πού λατρεύουν τὸν Θεὸν καὶ ἐσήκωσαν δυστεβῆ χεῖρα καὶ ἰκανὴν διὰ τέτοια κακά;

29. Αὐτὸ μὲν λοιπὸν, καθ' ὃν τρόπον ὁ Θεὸς προτιμᾷ, ἔστι ἅς τὸ ἔχη. Ποῖος γνωρίζει ἔαν ὁ Θεός, ὁ ὅποιος λύει τοὺς πεπε-

πυλῶν τοῦ θανάτου τὸν βαρύν τε καὶ κάτω νεύοντα, ὁ μὴ βου-
 λόμενος τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὴν ἐπάνοδον, ὁ
 καὶ ἡμᾶς καθημένους ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου φωτίσας καὶ
 συνετίσας, καὶ τούτους ποτὲ ἀναλήφεται, καὶ ποιμανεῖ τῇ
 5 ποιμαντικῇ ῥάβδῳ, τὴν βαρεῖαν καὶ σιδηρᾶν καταθέμενος;

Ἔμοι δὲ πάλιν πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπινίκιον ἀναδραμεῖται ὁ
 λόγος· («Ἐπεσε Βῆλ, συνετρίβη Δαγών, ἔλη ἐγένετο ὁ Σαρών,
 κατησχύνθη ὁ Ἀλβανος»). Οὐκ ἔτι εἴπωσι τῷ μωρῷ ἄρχειν,
 τῷ ἀκινήτῳ καὶ ἀναισθήτῳ τῶν εἰδώλων συντάγματι· οὐδὲ
 10 ζητοῦσι μυῖαν θεὸν Ἀκκαρῶν, ἢ εἴ τι ταύτης ἐστὶ γελοιότερον·
 οὐκ ἔτι τὰ ἄλση περινοήσουσι καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ πᾶν ὄρος εὐ-
 κομον καὶ κατάσκιον· οὐκ ἔτι θύσουσι τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ
 τὰς θυγατέρας τοῖς δαιμονίοις, ὅπερ πάλαι ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ
 τῶν προφητῶν ὠνειδίζετο. Ἀλλὰ τί τούτων ἐμοί;

15 Πρὸς τὰ παρόντα καὶ ἡμέτερα τρέφομαι. Οὐκ ἔτι τοῖς
 ἱεροῖς οἴκοις ἡμῶν πονηρὸν ἐμβλέψουσιν· οὐκ ἔτι μιανοῦ-
 σιν αἵματι μιαρῷ τὰ τῆς καθαρωτάτης καὶ ἀναιμάκτου θυ-
 σίας ἐπώνυμα θυσιαστήρια· οὐδὲ βωμοῖς ἀθέοις τὰ ἄβατα
 κατασχνοῦσιν· οὐκ ἔτι συλήσουσι καὶ βεβηλώσουσιν ἀνα-
 20 θήματα, πλεονεξίαν ἀσεβεία μίξαντες· οὐκ ἔτι καθυβρίσουσι
 πολιὰν ἱερέων, σεμνότητα διακόνων, αἰδῶ παρθένων· οὐκ ἔτι
 σπλάγχθοις ἀγίων ἀνατμηθέντων ἐπαφήσουσι συῶν μιαρῶν,
 ἰν' ὁμοῦ τε τῆς τροφῆς καὶ τῶν σπλάγχθων ἐμφορηθῶσιν·
 οὐκ ἔτι προσάξουσιν πῦρ μαρτύρων μνήμασιν, ὡς ἄλλων ἐφέ-
 25 ξοντες ἄθλησιν ταῖς κατ' αὐτῶν ἀτιμίας· οὐκ ἔτι πυρὶ κατα-
 αναλώσουσιν ἀγίων λείψανα, ὅστοις ἀτιμοτάτοις συνατιμά-
 σαντες καὶ τοῖς ἀνέμοις δώσουσιν, ἵνα καὶ τῆς ὀφειλομένης

1. Ψαλμ. 145, 7

2. Σοφ. Σολ. 16, 13

3. Ἰεζ. 33, 11

4. Λουκ. 1, 79

5. Ψαλμ. 2, 9

6. Ἦσ. 41, 1 καὶ 39, 9

7. Βλ. σελ. 120 ἔ. τοῦ παρόντος τόμου.

δημένους¹ καὶ ἀναβιβάζει ἀπὸ τὰς πύλας τοῦ θανάτου αὐτὸν ὁ ὁποῖος εἶναι βαρὺς καὶ γέρνει πρὸς τὰ κάτω², αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μεταμέλειαν³, ὁ ὁποῖος καὶ ἡμᾶς πού ἐκαθήμεθα εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν σκιάν θανάτου ἐφώτισε καὶ ἐσυνέτισε⁴, ποῖος γνωρίζει ἂν δὲν ἀναλάβῃ κάποτε καὶ αὐτούς καὶ δὲν τοὺς ποιμάνῃ μὲ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον θέτων αὐτούς κάτω ἀπὸ τὴν βαρεῖαν σιδηρᾶν ράβδον⁵;

Ἐγὼ δὲ πάλιν πρὸς τὸ ἴδιον ἐπινίκιον ἄσμα θὰ στρέψω τὸν λόγον· «Ἐπεσεν ὁ Βῆλ, συνετρίβη ὁ Δαγών, ὁ Σαρὼν μετεβλήθη εἰς ἔλος, ὁ Λίβανος κατησχύνθη»⁶. Δὲν θὰ εἰποῦν πλέον εἰς τὸν μωρὸν νὰ ἀρχῇ, εἰς τὸ ἀκίνητον καὶ ἀναίσθητον πλῆθος τῶν εἰδώλων· οὔτε θὰ ἀναζητήσουν τὴν μυῖαν θεᾶν τῆς Ἀκκαρῶν, ἣ ἔαν ὑπάρχη τίποτε πιὸ γελοῖον ἀπὸ αὐτήν. Δὲν θὰ ἐπινοήσουν πλέον τὰ ἄλση καὶ τὰ ὑψηλὰ μέρη καὶ κάθε ὄρος δασὺ καὶ κατάσκιον· δὲν θὰ θυσιάσουν πλέον τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας των εἰς τὰ δαιμόνια, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον παλαιότερα ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἐμέμφετο ἀπὸ τοὺς προφῆτας· Ἄλλὰ τί μὲ ἐνδιαφέρει ἐμένα δι' αὐτά;

Θὰ στραφῶ πρὸς τὰ παρόντα καὶ ἰδικὰ μας. Δὲν θὰ ἀτενίζουσι πλέον μὲ πονηρίαν πρὸς τοὺς ἱερούς μας οἴκους· δὲν θὰ τοὺς μιάνουν πλέον μὲ μιὰρὸν αἷμα τὰ θυσιαστήρια πού φέρουν τὸ ὄνομα τῆς πιὸ καθαρᾶς καὶ ἀναιμάκτου θυσίας· οὔτε θὰ κατασχύνουν τὰ ἄβατα μὲ ἀθέους βωμούς· δὲν θὰ συλήσουν πλέον καὶ δὲν θὰ βεβηλώσουν τὰ ἀφιερώματα ἀναμιγνύοντες τὴν πλεονεξίαν μὲ τὴν ἀσέβειαν· δὲν θὰ ἐξυβρίσουν πλέον τὴν λευκὴν κεφαλὴν τῶν ἱερέων, τὴν σεμνότητα τῶν διακόνων καὶ τὴν αἰδῶ τῶν παρθένων· δὲν θὰ ἐπιτρέψουν πλέον τὴν ἀκαθαρσίαν τῶν χοίρων εἰς τὰ σπλάγχχνα ἀγίων ἀνατμηθέντων, διὰ νὰ χορτάσουν ἀπὸ τροφᾶς καὶ σπλάγχχνα μαζί⁷· δὲν θὰ θέσουν πλέον πῦρ εἰς τὰ μνημεῖα τῶν μαρτύρων, διὰ νὰ καλύψουν μὲ τὴν ἄθλησιν τῶν ἄλλων τὰς ἐναντίον αὐτῶν ἀτι-

τιμῆς τοῖς τοιούτοις ἀποστερήσωσιν· οὐκ ἔτι καθέδραν λοιμῶν συγκροτήσαντες, ταῖς κατ' ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, ἔτι δὲ καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ βλασφημίας ἐντροφήσουσιν· οὐκ ἔτι πανηγυρίσουσι καθ' 5 ἡμῶν, λόγῳ τῆς κιβδήλου παιδεύσεως ἀποκλείσαντες, ὡς ὁμοῦ τούτῳ καὶ τὰς γλώσσας ἡμῶν ἐμφράζοντες.

30. Δός μοι τοὺς λόγους σου τοὺς βασιλικούς τε καὶ σοφιστικούς, τοὺς ἀφύκτους συλλογισμούς σου καὶ τὰ ἐνθυμήματα· ἴδωμεν οἷα καὶ παρ' ἡμῖν οἱ ἄλιεῖς καὶ ἄγριοι φθέγγονται.
- 10 Μετάστησον ἤχον ῥόδων σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου, διακελεύεται σοι προφήτης ἐμός· ἄδέτω δὲ αὖθις σὺν ἐλευθερίᾳ Δαυὶδ, ὁ τὸν ὑψηλὸν Γολιάθ λίθοις μυστικοῖς καταβαλὼν, ὁ διὰ τῆς πραότητος νικήσας πολλοὺς καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς ἁρμονίας θεραπεύσας Σαοὺλ τὸν τῷ πονηρῷ δαίμονι συμπι- 15 γόμενον. Σβεσάτω τὸ πῦρ ὁ δαδούχος· ἀπίτέωσαν τῷ νυμφίῳ αἱ φρόνιμοι καὶ ἱεραὶ παρθένοι τὰς ἑαυτῶν λαμπάδας· Ἀποθέσθω τὴν πορνικὴν ἱεροφάντης στολήν· ἱερεῖς ἐνδύσασθε δικαιοσύνην καὶ καταστολήν δόξης ἀντὶ πνεύματος ἀκηδίας, καὶ τὸν μέγαν καὶ ἄσπιλον χιτῶνα Χριστόν, τὸ ἡμέτερον κό- 20 σμημα.

31. Σιγάτω σὸς κῆρυξ τὰ ἄτιμα· φθεγγέσθω κῆρυξ ἐμός τὰ ἔνθεα. Παῦσόν σου τὰς γοητικὰς καὶ μαντικὰς βίβλους· αἱ προφητικαὶ δὲ καὶ ἀποστολικαὶ μόναι ἀνελιπτέσθωσαν. Ἐπίσ- 25 σχες σου τὰς αἰσχροὺς καὶ σκότους γεμούσας νύκτας· ἀντεγερωῖ τὰς ἱεράς ἐγὼ καὶ λαμπράς παννυχίδας. Φραῖξον τὰ ἄδυνά σου

1. Ἀμώς, 5, 23

2. Α' Βασ. 16, 23

3. Εἰδικὸν ὑπόργημα κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων τῆς Δήμητρος.

4. Ματθ. 25, 7

5. Ὁ ἀνώτατος ἱερατικὸς ἄρχων τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων τῆς Δήμητρος.

μίας· δὲν θὰ παραδώσουν εἰς τὸ πῦρ λείψανα τῶν ἁγίων, ἀτιμάζοντες τα μαζί με ἀτιμασμένα ὅστ᾽α καὶ δὲν θὰ τὰ σκορπίσουν εἰς τοὺς ἀνέμους, διὰ νὰ τὰ στερῆσουν ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ὀφειλομένην πρὸς αὐτὰ τιμὴν· δὲν θὰ εὐχαριστηθοῦν πλέον με βλασφημίας ἐναντίον ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, ἀκόμη καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, συγκροτοῦντες συνέδρια διεφθαρμένων· δὲν θὰ πανηγυρίσουν ἐναντίον μας πλέον, ἀποκλείοντες μας με νόμον ἀπὸ τὴν ἀπατηλὴν παιδείαν, με σκοπὸν μαζί με αὐτὸν νὰ μᾶς φράζουν καὶ τὰς γλώσσας.

30. Δός μου τοὺς λόγους σου τοὺς βασιλικούς καὶ σοφιστικούς, τοὺς ἀναποφεύκτους συλλογισμούς σου καὶ τὰς σκέψεις· ἄς ἰδοῦμεν τί λέγουν καὶ οἱ ἰδικοί μας ἄλιεις καὶ ἀγροῖκοι. Ἐντικατέστησε τὸν ἦχον τῶν ἄσμάτων σου καὶ τὸν ψαλμὸν τῶν ὀργάνων σου, σὲ προτρέπει ὁ ἰδικὸς μου προφήτης¹· ἄς ψάλλῃ δὲ πάλιν ἐλεύθερα ὁ Δαυὶδ, ὁ ὁποῖος κατέβαλε τὸν ὑψηλὸν Γολιάθ με μυστικούς λίθους, ὁ ὁποῖος με τὴν πραότητά του ἐνίκησε πολλούς καὶ με τὴν πνευματικὴν ἁρμονίαν ἐθεράπευσε τὸν Σαοῦλ, ποῦ συνεπνίγετο ὑπὸ πονηροῦ δαίμονος². Ἄς σβῆσῃ τὸ φῶς ὁ δαδοῦχος³· ἄς ἀνάψουν διὰ τὸν Νυμφίον αἱ φρόνιμοι καὶ ἱεραὶ παρθένοι τὰς λαμπάδας των⁴· ἄς ἀποθέσῃ τὴν πορνικὴν στολὴν ὁ ἱεροφάντης⁵· ἱερεῖς ἐνδυθῆτε δικαιοσύνην καὶ ἀμφίεσιν δόξης, ἀντὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἀδρανείας, καὶ τὸν μέγαν καὶ ἀκηλίδωτον χιτῶνα Χριστόν, τὸ ἰδικόν μας στόλισμα.

31. Ἄς σιωπήσῃ ὁ κήρυξ σου τὰς ἀτιμίας· ἄς διαλαλῇ ὁ ἰδικὸς μου τὰ θεόπνευστα. Παῦσε τὰ μαγικά καὶ μαντικά βιβλία σου· ἄς ἐκτυλίσσωνται δὲ μόνον τὰ προφητικά καὶ ἀποστολικά. Σταμάτησε τὰς αἰσχρὰς καὶ γεμάτας σκότος νυκτερινὰς τελετὰς σου· ἀντ' αὐτῶν θὰ ἐγείρω ἐγὼ τὰς λαμπρὰς καὶ ἱερὰς παννυχίδας. Φράξε τὰ ἄδυτά σου καὶ τὰς ὁδοὺς αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦν εἰς τὸν ἄδην· ἐγὼ θὰ σᾶς κατευθύνω εἰς τὰς φανεράς ὁδοὺς

καὶ τὰς εἰς ἕδου φερούσας ὁδοὺς· ἐγὼ τὰς φανεράς φερού-
 σασ πρὸς οὐρανὸν ἐξηγήσομαι. Πόσαι ταῦτα κατέπραξαν ἂν ὀ-
 πλων παρασκευαί καὶ μηχανημάτων ἐπίνοιαι; πόσαι μυριά-
 δες ἀνδρῶν καὶ φάλαγγες, ὅσα ἰκετεύοντες μόνον ἡμεῖς, καὶ
 5 Θεὸς βουληθεὶς κατειργάσατο; Λόγω τὸ σκότος ἔλυσε, λόγῳ
 τὸ φῶς ὑπεστήσατο, ἠδρασε γῆν, ἐγύρωσεν οὐρανόν, ἀστέρας
 ἔταξεν, ἔσπειρεν ἄερα, θάλασσαν ὠρισε, ποταμοὺς εἴλκυσε,
 ζῶα ἐψύχωσεν, ἄνθρωπον πρὸς ἑαυτὸν ἐμόρφωσε, κόσμον
 τοῖς ἅπασι περιέθηκε· λόγῳ καὶ τὴν νῦν σκοτόμηραν λύσας,
 10 εἰς φῶτα ἅπαντα καὶ τάξιν καὶ ἁρμονίαν τὴν αὐτὴν ἐπανήγα-
 γεν. Οὐκ ἔτι μὲν λίχνοι καὶ ἀπατηλοὶ δαίμονες δυναστεύουσιν·
 οὐκ ἔτι δὲ καθυβρίζεται κτίσις ἐν σχήματι τιμῆς ἀντὶ Θεοῦ
 προσκυνουμένη. Κατάβαλε τοὺς Τριπτολέμους σου καὶ τοὺς
 Κελεοὺς καὶ τοὺς μυστικούς δράκοντας· αἰσχύνθητί ποτε ταῖς
 15 τοῦ θεολόγου σου βίβλοις Ὁρφέως· δέξαι τοῦ καιροῦ τὸ δῶ-
 ρον, τὴν ἀσχημοσύνην σοι συγκαλύπτοντος. Εἰ δὲ ταῦτα μῦ-
 θοὶ καὶ πλάσματα, ἐγὼ σου τὰ τῆς νυκτὸς ἀποκαλύψω μυστή-
 ρια.

32. Οὐκ ἔτι φθέγγεται δρυὶς· οὐκ ἔτι λέβης μαντεύεται· οὐκ
 20 ἔτι Πυθία πληροῦται, οὐκ οἶδ' ὄντινων, πλὴν μύθων καὶ λη-
 ρημάτων. Πάλιν ἡ Κασταλία σεσίγηται καὶ σιγαῖ καὶ ὕδωρ
 ἐστὶν οὐ μαντευόμενον, ἀλλὰ γελώμενον· πάλιν ἀνδριᾶς ἄφω-
 νος ὁ Ἀπόλλων, πάλιν ἡ Δάφνη φυτὸν ἐστὶ μύθῳ θρηγνόμενον·
 πάλιν ἀνδρόγυνος ὁ Διόνυσος καὶ χορὸν μεθύοντων ἐξηρη-
 25 μένος, καὶ τὸ μέγα σου μυστήριον ὁ φαλλός, καὶ Προσύμνω
 τῷ κακῷ θεὸς παθαινόμενος· πάλιν Σεμέλη κεραυνῷ βάλλεται·

1. Μυθικὸς ἔλευσίνιος ἥρωσ, βοηθήσας τὴν Δήμητρα νὰ εὔρη τὴν Περ-
 σεφόνην.

2. Βασιλεὺς τῆς Ἐλευσίνοσ φιλοξενήσας τὴν Δήμητρα.

3. Μυθικὸς ἥρωσ καὶ ποιητής, υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνοσ, διδαχθεὶς τὴν
 λύραν ἀπὸ τὰσ Μούσασ, ἰδρυτῆσ τῆσ ὀργιαστικῆσ λατρείασ τοῦ Διουῦσου.

4. Πηγὴ τῶν Δελφῶν, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ νεαράν κάτοικον
 τῶν Δελφῶν, ἡ ὁποία ἐπροτίμησεν ἀντὶ τοῦ ἔρωτοσ τοῦ Ἀπόλλωνοσ νὰ

αἱ ὅποια ὀδηγοῦν εἰς τὸν οὐρανόν. Πόσαι προετοιμασίαι ὄπλων καὶ ἐφευρέσεις μηχανημάτων θὰ ἤμποροῦσαν νὰ κατορθώσουν αὐτά; Πόσαι μυριάδες ἀνδρῶν καὶ φάλαγγες θὰ ἔκαμναν ὅλα ὅσα ἡμεῖς κατωρθώσαμεν μόνον μὲ τὴν προσευχὴν καὶ ὁ Θεὸς μὲ τὴν βούλησίν Του; Μὲ λόγον διέλυσε τὸ σκότος, μὲ λόγον ἐδημιούργησε τὸ φῶς, ἔστερέωσε τὴν γῆν, ἤπλωσε τὸν οὐρανόν, ἐτοποθέτησε τοὺς ἀστέρας, διεσκόρπισε τὸν ἀέρα, καθώρισε τὰ ὄρια τῆς θαλάσσης, ἐδημιούργησε τοὺς ποταμούς, ἔδωκε ζωὴν εἰς τὰ ζῶα, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ὁμοιον πρὸς τὸν ἑαυτὸν Του, περιέβαλε τὸν κόσμον μὲ ὅλα. Μὲ λόγον, ἀφοῦ διέλυσε καὶ τὴν τωρινὴν ἀσέληνον νύκτα, ἐπανεφέρην ὅλα εἰς τὸ φῶς καὶ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν. Δὲν κυριαρχοῦν πλέον λαίμαργοι καὶ ἀπατηλοὶ δαίμονες· δὲν ὑβρίζεται πλέον ἡ κτίσις-προσκυνομένη ὡς θεὸς μὲ τὸ πρόσχημα τιμῆς. Νίκησε τοὺς Τριπτολέμους ¹ σου καὶ τοὺς Κελεοὺς ² καὶ τοὺς μυστικούς δράκοντας· νὰ ἐντρέπῃσαι διὰ τὰ βιβλία τοῦ ἄλλοτε θεολόγου σου Ὁρφέως ³· δέξου τὸ δῶρον τοῦ παρόντος καιροῦ πού σοῦ συγκαλύπτει τὴν αἰσχύνην. Ἐάν δὲ αὐτὰ εἶναι μῦθοι καὶ δημιουργήματα τῆς φαντασίας, ἐγὼ θὰ ἀποκαλύψω τὰ ἰδικά σου μυστήρια τῆς νυκτός.

32. Δὲν ὀμιλεῖ πλέον ἡ δρῦς· δὲν προλέγει τὰ μέλλοντα πλέον ὁ λέβης· δὲν ἐμπνέεται πλέον ἡ Πυθία, δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῖα, ἐκτὸς τῶν μύθων καὶ τῶν παραληρημάτων. Πάλιν ἡ Κασταλία ⁴ ἐσίγησε καὶ σιωπᾶ καὶ ὑπάρχει ὕδωρ τὸ ὅποῖον δὲν προλέγει τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ χλευάζεται· πάλιν ὁ Ἀπόλλων εἶναι ἀνδριᾶς ἄφωνος, πάλιν ἡ Δάφνη εἶναι φυτὸν τὸ ὅποῖον θρηνεῖται εἰς τὸν μῦθον· πάλιν ὁ Διόνυσος εἶναι ἐρμαφρόδιτος καὶ συνοδεύεται ἀπὸ χορὸν μεθυσμένων, καὶ τὸ μέγα σου μυστήριον εἶναι ὁ φαλλὸς καὶ μὲ τὸν κακὸν Πρόρυσμον ὁ Θεὸς καθ' ὑπερβολὴν συγκινεῖται. Πάλιν ἡ Σεμέλη ⁵ πλήττεται ἀπὸ κεραυνόν·

ριφθῆ εἰς αὐτήν.

¹5. Θυγάτηρ τοῦ Κάδμου καὶ μήτηρ τοῦ Διούσου ἀπὸ τὸν Δίαν, ἀπὸ τὸν κεραυνὸν τοῦ ὁποίου καὶ κατεκῆ.

πάλιν ἀμφιγυήεις Ἦφαιστος, ἀλλὰ ταχὺς εἰς μοιχῶν εὐ-
 ρεσιν, καὶ θεὸς κατηθαλωμένος, εἰ καὶ κλυτοτέχνης, καὶ Θεο-
 σίτης Ὀλύμπιος· πάλιν δεσμώτης Ἄρης διὰ μοιχείαν μετὰ
 τοῦ δαίμονος καὶ τοῦ φόβου καὶ τῶν κυδοιμῶν, καὶ τραυματίας
 5 διὰ θρασύτητα· πάλιν Ἀφροδίτη πόρνη γενομένη τε αἰ-
 σχρῶς καὶ γάμων αἰσχρῶν ὑπηρέτις· πάλιν Ἀθηναῖα παρθένος
 τέ ἐστι καὶ τίκτει δράκοντα· πάλιν Ἡρακλῆς μαινεται, μάλ-
 λον δὲ μαινόμενος πέπαιται· πάλιν τὰ πάντα γίνεται δι' ἀσέλ-
 γειαν καὶ ἀκαθαρσίαν ὁ Ζεὺς, ὁ τῶν θεῶν μῆστορ καὶ ὕπατος
 10 καὶ μόνος μὲν πάντας σὺν πᾶσι τοῖς οὐσίην ἀνέλκων θεοῦς, εὐ-
 τὸς δὲ ὑπὸ πάντων οὐ καθελκόμενος. Πάλιν τοῦ Λιδῶς τάφος
 ἐν τῇ Κρήτῃ δείκνυται. Ἄν ἴδω σου τὸν Κερδῶνον καὶ τὸν
 Λόγιον καὶ τὸν Ἐναγώνιον, συγκρούπτω τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ
 παρατρέχω σου τὸν θεὸν αἰδοῖ τοῦ θεάματος· σὺ δὲ μοι προ-
 15 σκύνει τὸ σύντονον τοῦ λόγου καὶ τὸ σακέλλιον· ἐν σου μόνον
 αἰδέσιμον, αἰ παρ' Αἰγυπτίους δι' ἀνδρογύνων τιμαὶ τοῦ Νεί-
 ζου, αἶ τε Ἰσιδες καὶ οἱ Μενδήσιοι θεοὶ καὶ οἱ Ἄπιδες, τᾶλ-
 λά τε ὅσα πλάττεις, ἢ γράφεις, θηρία σύνθετα καὶ ἀλλόκοτα.
 Γελῶ σου τὸν Πᾶνα καὶ τὸν Πριάπον καὶ τὸν Ἐρμαφοδίτον,
 20 καὶ τοὺς ὑπὸ μανίας περικεκομμένους ἢ διεσπασμένους θεοῦς.
 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῇ σκηπῇ παρήσφ καὶ τοῖς κοσμοῦσιν αἰ-
 τοῖς ποιηταῖς· ἐγὼ δὲ εἰς παραίνεσίν τινα καταλύσω τὸν λόγον.

1. Ὁ Θεοσίτης ἦτο δῦσμορφος καὶ ἀθυρόστομος, τὸν ἐφόνευσε δὲ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπειδὴ εἰρωνεύθη τὴν λύπην του διὰ τὸν θάνατον τῆς Πενθεσιλείας.

2. Κερδῶνος, Λόγιος καὶ Ἐναγώνιος: ἐπίθετα τοῦ Ἑρμοῦ, δηλωτικὰ τῶν ἰδιοτήτων του ὡς θεοῦ τοῦ ἐμπορίου, τῆς εὐγλωττίας καὶ τῶν ἀγώνων.

3. Ὑποκοριστικὸν τοῦ σάκος = ἀσπίς, ὄπλον τῶν μὴ ἑλληνικῶν ἔθνων.

4. Ἡ Ἰσις ἦτο μεγάλη θεότητα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Πτολεμαίων εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην.

5. Ἄπις ἐλέγετο ὁ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων λατρευόμενος εἰς τὴν Μέμφιν μέλας ταῦρος.

πάλιν ὁ χωλὸς Ἥφαιστος, ἀλλὰ γρήγορος εἰς τὴν ἀνακάλυψιν
 τῶν μοιχῶν καὶ θεὸς καταμαυρισμένος, ἂν καὶ ὀνομαστὸς τεχνί-
 τῆς καὶ Θερσίτης ὁ Ὀλύμπιος¹. πάλιν δεσμώτης ὁ Ἄρης ἐξ
 αἰτίας μοιχείας μὲ τὸν τρόπον καὶ τὸν φόβον καὶ τὰς παραχὰς
 καὶ τοὺς τραυματίας διὰ τὴν θρασύτητά του· πάλιν ἡ Ἄφρο-
 δίτη ποῦ ἔγινε πόρνη κατὰ τρόπον αἰσχρὸν καὶ ὑπερέτρια
 αἰσχυρῶν γάμων· πάλιν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ παρθένος εἶναι καὶ γεν-
 νᾶ δράκοντα· πάλιν ὁ Ἡρακλῆς μαίνεται, ἢ μᾶλλον ἔχει παύσει
 νὰ μαίνεται· πάλιν ὁ Ζεὺς γίνεται τὰ πάντα ἕνεκα τῆς ἀσελ-
 γείας καὶ ἀκαθαρσίας, αὐτὸς ποῦ εἶναι ὁ σύμβουλος καὶ ὑπάτος
 τῶν θεῶν, ὁ μόνος ποῦ ἀνασύρει ὅλους τοὺς θεοὺς μαζί μὲ ὅλα
 τὰ ὑπάρχοντά των, ἐνῶ αὐτὸς ἀπὸ ὅλους δὲν εἶναι δυνατὸν
 νὰ ἐκθρονισθῇ. Πάλιν τάφος τοῦ Διὸς ἐπιδεικνύεται εἰς τὴν
 Κρήτην. Ἄν ἰδῶ τὸν Κερδῶνον, τὸν Λόγιον καὶ τὸν Ἐναγώ-
 νιδόν² σου, σκεπάζω τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ διέρχομαι δρομαίως
 πρὸ τοῦ θεοῦ σου ἀπὸ ἐντροπῆν διὰ τὸ θέαμα· σὺ δὲ προσκύνει
 ἀντὶ ἐμοῦ τὴν ἔντασιν τοῦ λόγου καὶ τὸ σακέλλιον³. Ἐνα μόνον
 ἀπὸ τὰ ἰδικὰ σου εἶναι σεβαστὸν, αἰ πρὸς τὸν Νεῖλον τιμαὶ
 τῶν Αἰγυπτίων δι' ἀνδρογύνων, αἰ Ἴσιδες⁴ καὶ οἱ Μενδήσιοι,
 θεοὶ καὶ οἱ Ἄπιδες⁵, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποῦ φαντάζεσαι ἢ περι-
 γράφεις σύνθετα καὶ ἀλλόκοτα θηρία. Χλευάζω τὸν Πᾶνα⁶ σου
 καὶ τὸν Πρίαπον⁷ καὶ τὸν Ἐρμαφρόδιτον⁸ καὶ τοὺς θεοὺς οἱ
 ὁποῖοι καταληφθέντες ὑπὸ μανίας ἠκρωτηριάσθησαν ἢ διεσπά-
 σθησαν. Ἄλλ' αὐτὰ μὲν θὰ τὰ ἀφήσω εἰς τὸ θέατρον καὶ τοὺς
 ποιητάς, οἱ ὁποῖοι τοὺς τιμοῦν· ἐγὼ δὲ θὰ τελειώσω τὸν λόγον
 μὲ κάποιαν παραίνεσιν.

6. Ἄγροτικός θεός, κερασφόρος καὶ τραγοσκελής, υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς ἐλατρεύετο εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

7. Ἀρχαῖος θεός τῆς γονιμότητος, υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἄφροδίτης, ἔχων μέγαν φαλλόν.

8. Υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἄφροδίτης (ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομα) ἐκπάγλου καλλονῆς, τὸν ὁποῖον ἠράσθη ἢ νύμφη Σαλμακίς, ἐνωθεῖσα μετ' αὐτοῦ εἰς ἓν ὃν τὸ ὁποῖον διετῆρει ἔσσει τὸ διπλοῦν γένος τῶν οὕτω συνενωθέντων ἔραστῶν.

33. Ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, νέοι τε καὶ πρεσβύτει, ὅσοι
 τε εἰς τὸ βῆμα τοῦτο τελεῖτε καὶ ὅσοι τὴν κάτω τέταχθε χώ-
 ραν, πάντες ὄσους ἐλυτρώσατο Κύριος, πρότερον μὲν ἐκ τῆς
 πλάνης καὶ τῆς ἀθείας, νυνὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἐθνῶν,
 5 καὶ τῶν ἤδη γε παρόντων κακῶν καὶ προσδοκωμένων, ἀκού-
 σατε λόγον ἀνδρὸς οὐ μετρίως τὰ τοιαῦτα πεπαιδευμένου, ἐκ
 τε τῶν ὁσημέραι συμβαινόντων καὶ τῶν παλαιῶν ἱστοριῶν
 καὶ βίβλων καὶ πράξεων. Μέγα μὲν τὸ μηδενὸς πειραθῆναι
 τῶν δυσχερῶν· ἴσως δὲ οὐδὲ μέγα, εἴπερ ἀληθὴς ὁ λόγος, ὅτι
 10 «Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παρα-
 δέχεται» καὶ οὐ κίθεται. Ἄλλὰ μέγα μὲν τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν
 τυχεῖν διαμαρτόντας, ἢ μὴ τὰ μέγιστα· ἐπειδὴ τὸ παντελῶς
 ἀναμάρτητον ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔταξεν ὁ Θεός· δεύ-
 15 τερρον δέ, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, τὸ πταίσαντάς τι καὶ παιδευθέν-
 τας, εἶτα ἐπανεθέντας, ἐν αἰσθήσει γούν διαμεῖναι τῆς παι-
 δαγωγίας καὶ φεύγειν δευτέραν ἐκ δευτέρας κακίας μάστιγα.
34. Τοιγάτοί καὶ ἡμεῖς ἔργω τῆς θείας παιδεύσεως ἐπαι-
 σθώμεθα. Δείξωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀξίους οὐχ ὢν πρῶτον πε-
 πόνθαμεν, ἀλλὰ ὢν ὕστερον τετυχήκαμεν. Ἀπολογησώμεθά
 20 τι περὶ τῆς κατασχούσης ἡμᾶς συμφορᾶς, ὅτι οὐχ ὡς κακοῦρ-
 γοι τοῖς ἔθνεσι παρεδόθημεν, ἀλλ' ὡς παῖδες ἐσωφρονίσθημεν.
 Μὴ ἐπιλαθώμεθα τῆς ζάλης ἐν τῇ γαλήνῃ, μηδὲ τῆς ἀρξέω-
 στίας ἐν τῷ καιρῷ τῆς υγιείας, μηδὲ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀνα-
 σωθέντες εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, μηδὲ τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὴν
 25 Αἰγύπτου· μὴ ποιήσωμεν ἀμείνω τὸ τῆς κακοπαθείας και-
 ρὸν τοῦ τῆς ἀνέσεως· ποιήσομεν δέ, εἰ φαινοίμεθα τότε μὲν
 συνεσταλμένοι καὶ μετριάζοντες, καὶ πάσας εἰς οὐρανὸν ἀνα-

33. Ἄνδρες μαζί καί γυναῖκες, νέοι καί ἡλικιωμένοι, ὅλοι ὅσοι εὐρίσκεσθε εἰς τὸ βῆμα αὐτὸ καί ὅσοι ἔχετε μεταχθῆ εἰς τὴν κάτω χώραν, ὅλοι ὅσους ἐλύτρωσεν ὁ Κύριος, προηγουμένως μὲν ἀπὸ τὴν πλάνην τῆς ἀθείας, τώρα δὲ μόλις ἀπὸ τὴν ἐκ νέου ἐξέγερσιν τῶν ἐθνικῶν καί τὰ ὑφιστάμενα ἤδη δεινὰ καί τὰ ἀναμενόμενα, ἀκούσατε λόγον ἀνδρὸς, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πεπαιδευμένος περὶ τὰ τοιαῦτα τόσον ἀπὸ ὅσα καθημερινῶς συμβαίνουν, ὅσον καί ἀπὸ τὰς παλαιὰς διηγήσεις καί τὰ βιβλία καί τὰς πράξεις. Εἶναι μὲν μέγα κατόρθωμα νὰ μὴ ἐπιρρεασθῆ κανεὶς ἀπὸ τὰς δυσχερείας· ἴσως μάλιστα νὰ μὴ εἶναι μέγα, ἔὰν εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος, ὅτι· «Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται»¹ καί ἐκεῖνον διὰ τὸν ὁποῖον ἐνδιαφέρεται. Ἄλλὰ μέγα μὲν εἶναι ἀστοχοῦντες νὰ μὴ ἐπιτύχωμεν οὔτε τὴν ἀρχὴν, καί ὄχι τὰ μέγιστα· ἐπειδὴ τὴν τελείαν ἀναμαρτησίαν ὁ Θεὸς τὴν ἐτοποθέτησεν ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· δευτέρον δέ, ὅπως τοῦλάχιστον ἐγὼ νομίζω, ἀφοῦ πταίσαντες εἰς κάτι ἐτιμωρήθημεν καί ἔπειτα ἰάθημεν, πρέπει νὰ τελοῦμεν ἐν συνειδήσει τῆς παιδαγωγίας τοῦ Θεοῦ καί νὰ ἀποφύγωμεν δευτέραν τιμωρίαν ὀφειλομένην εἰς δευτέραν κακίαν μας.

34. Ἐπομένως καί ἡμεῖς ἄς δεῖξωμεν ἐμπράκτως ὅτι ἔχομεν συνείδησιν τῆς θείας παιδαγωγίας. Ἄς ἐπιδειξωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀξίους ὄχι αὐτῶν ποὺ ἀρχικῶς ἐπάθαμεν, ἀλλ' αὐτῶν ποὺ ἔπειτα ἐπετύχαμεν. Ἄς ἀπολογηθῶμεν κάπως διὰ τὴν συμφορὰν ποὺ μᾶς κατέλαβεν λέγοντες ὅτι δὲν παρεδόθημεν εἰς τὰ ἔθνη ὡς κακοῦργοι, ἀλλὰ διεπαιδαγωγήθημεν ὡς παιδιὰ. Ἄς μὴ λησμονῶμεν τὴν θύελλαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς γαλήνης, οὔτε τὴν ἀσθένειαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ὑγείας, οὔτε τὴν αἰχμαλωσίαν, τώρα ποὺ ἐσώθημεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, οὔτε τὴν Αἴγυπτον μετὰ ἀπὸ τὴν ἐξοδὸν μας ἀπὸ ἐκεῖ. Ἄς μὴ κάμωμεν καλλίτερον τὸν καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκακοπαθήσαμεν ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεως· θὰ τὸ κάνωμεν δὲ ἔὰν φα-

τείνοντες τὰς ἐλπίδας, νυνὶ δὲ ἐπαιρόμενοι καὶ χαννοῦμενοι, καὶ πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς ἀνατρέχοντες ἁμαρτίας, ἐξ ὧν εἰς τὰς συμπεσοῦσας ἡμῖν συμφορὰς ὑπήχθημεν. Μὴ οὕτω, τέκνα, μὴ. λέγει που νοουθετῶν ὁ ἱερεὺς Ἡλεὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας
 5 εἰς Θεὸν ἁμαρτάνοντας· ἀλλ' εἰδότες, ὅτι ῥᾶόν ἐστιν εὐπραγίαν ἀπελθοῦσαν ἀνακαλέσασθαι, ἣ παραγενομένην ἐκ Θεοῦ διασώσασθαι (τὴν μὲν γὰρ τὸ σωφρονεῖν ἐπανάγει, τὴν δὲ διαλύει τὸ ῥᾶθυμον) καὶ ὅτι τὰ σώματα κάμνοντα μὲν ταῖς
 10 κατὰ μικρὸν ἀμελείαις καὶ ταῖς πλησμοναῖς, πάλιν ὑποθρεῖ καὶ πρὸς τὰς αὐτὰς ἀδῶστίαις ἐπάνεισι. Ταῦτα εἰδότες καὶ ἀλλήλους διδάσκοντες, γενόμεθα ἡμῶν αὐτῶν, καὶ σωφρονίως τὸν καιρὸν διαθίμεθα.

35. Πρῶτον μὲν, ἀδελφοί, πανηγυρίσωμεν, μὴ φαιδρότητι
 15 σώματος, μηδὲ ἐσθῆτος ἐξαλλαγαῖς καὶ πολυτελείαις, μηδὲ κόμοις καὶ μέθαις, ὧν κοίτας καὶ ἀσελγείας τὸν καρπὸν ἐμάθετε· μηδὲ ἄνθεσι στέφωμεν ἀγνιάς, μηδὲ μύρων αἰσχύναις τραπέζας· μηδὲ πρόθυρα καλλωπίσωμεν· μὴ τῶ αἰσθητῶ φωτι καταλαμπέσθωσαν αἱ οἰκίαι, μηδὲ συναυλίαις καὶ κρότοις
 20 περιηχείσθωσαν· οὗτος μὲν γὰρ Ἑλληνικῆς ἱερομηνίας ὁ νόμος· ἡμεῖς δὲ μὴ τούτοις τὸν Θεὸν γεραίρωμεν, μηδὲ τὸν παρόντα καιρὸν ἐπαιροῦμεν, οἷς οὐκ ἄξιον, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρότητι καὶ διανοίας φαιδρότητι καὶ λύχνους τοῖς ὅλον τὸ σῶμα φωτίζουσι τῆς Ἐκκλησίας, θείοις, λέγω, θεωρήμασι καὶ νοή-
 25 μασι, ἐπὶ τε τὴν ἱερὰν λυχνίαν ἐγειρομένοις, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καταλάμπουσι.

1. Α' Βασ. 2, 24

2. Ρωμ. 13, 13

3. Αἱ ἡμέραι τοῦ μηνὸς καθ' ἃς ἐτελοῦντο μεγάλαι ἑορταὶ ἐν Ἑλλάδι

4. Ματθ. 5, 15.

νώμεν ὅτι τότε μὲν ἡμεθα συνεσταλμένοι καὶ ταπεινόφρονες καὶ ἀνεθέταμεν ὅλας μας τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν οὐρανόν, τώρα δὲ ὑπερηφανευόμενοι καὶ ἀποχαυνωμένοι ἀνατρέχομεν καὶ πάλιν εἰς τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ὠδηγήθημεν εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ μᾶς ἡῦραν. Ὁχι ἔτσι, τέκνα, ὄχι, λέγει κάπου ὁ ἱερεὺς Ἡλεὶ συμβουλευόντων τὰ παιδιὰ τοῦ τοῦ ἡμάρταναν εἰς τὸν Θεόν¹. ἀλλὰ γνωρίζοντες ὅτι εἶναι εὐκολώτερον νὰ ἐπανεύρωμεν εὐτυχίαν ἢ ὁποία ἐχάθη, παρὰ δοθεῖσαν ἀπὸ τὸν Θεόν νὰ τὴν διατηρήσωμεν (διότι τὴν μὲν μίαν τὴν ἐπαναφέρει ἢ σωφροσύνη, τὴν δὲ ἄλλην καταστρέφει ἢ ραθυμία) καὶ ὅτι τὰ σώματα ὅταν εἶναι ἀσθενῆ, μὲ τὰς θεραπείας καὶ τὴν δίαιταν θεραπεύονται, ὅταν δὲ θεραπευθοῦν μὲ τὰς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀμελείας καὶ τὰς λαιμαργίας πάλιν καταρρέουν καὶ ἐπανέρχονται εἰς τὰς ἰδίας ἀσθενείας. Γνωρίζοντες αὐτὰ καὶ διδάσκοντες ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ἄς συνέλθωμεν καὶ ἄς διαθέσωμεν τὸν καιρὸν μας μὲ σωφροσύνην.

35. Πρῶτον μὲν, ἀδελφοί, ἄς πανηγυρίσωμεν ὄχι μὲ φαιδρότητα τοῦ σώματος οὔτε μὲ ποικιλίαν ἐνδυμάτων καὶ πολυτελείας, οὔτε μὲ διασκεδάσεις καὶ μέθας, τῶν ὁποίων ὁ καρπός, ὅπως γνωρίζετε, εἶναι αἱ αἰσχύροτητες καὶ αἱ ἀσέλγεια². οὔτε νὰ στεφανώσωμεν τοὺς δρόμους μὲ ἄνθη, οὔτε μὲ ἄρώματα αἰσχύνης τὰς τραπέζας, οὔτε νὰ καλλωπίσωμεν τὰ πρόθυρα ἄς μὴ καταφωτίζονται μὲ τὸ αἰσθητὸν φῶς αἱ οἰκίαι, οὔτε νὰ πλημμυρίζουν ἀπὸ ἤχους συναυλιῶν καὶ κρότων· διότι αὐτὸς ὁ τρόπος πανηγυρισμοῦ εἶναι τῆς ἑλληνικῆς ἱερομηνίας³. ἡμεῖς δὲ ἄς μὴ τιμῶμεν τὸν Θεὸν μὲ αὐτὰ, οὔτε νὰ ἐξυμνοῦμεν τὸν παρόντα καιρὸν, μὲ πράγματα ἀταίριαστα, ἀλλὰ μὲ καθαρότητα ψυχῆς καὶ φαιδρότητα διανοίας καὶ μὲ λύχνους οἱ ὁποῖοι φωτίζουν ὀλόκληρον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, μὲ θεῖα, ἐννοῶ, θεωρήματα καὶ νοήματα, τὰ ὁποῖα τοποθετοῦνται ἐπάνω εἰς τὴν ἱερὰν λυχνίαν καὶ καταλάμπουν ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην⁴.

Μικρόν μοι πρὸς τοῦτο τὸ φῶς, πάντα ὄσα ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ πανηγυρίζοντες ἀνάπτουσιν ἄνθρωποι. Ἔχω τι καὶ μύρον, ἀλλ' ὧ χρίονται μόνον ἱερεῖς τε καὶ βασιλεῖς, ὄντι ποικίλῳ τε καὶ πολυτελεῖ καὶ δι' ἡμᾶς κενωθέντι, ἀλλὰ μεγά-
 5 λου μυρεψοῦ τέχνη συγκείμενον. Εἶθε μοι γένοιτο τούτου τοῦ μύρου τὴν εὐωδίαν προσβαλεῖν τῷ Θεῷ! Ἔχω καὶ τράπεζαν τὴν πνευματικὴν ταύτην καὶ ἔνθεον, ἣν ἠτοίμασέ μοι Κύριος ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με, ἣ προσαναπαύομαι καὶ τρυφῶ, καὶ οὐδὲν ἐξυβρίζω διὰ τὸν κόρον, ἀλλὰ καὶ κοιμίζω πᾶσαν
 10 παθῶν ἐπανάστασιν. Ἔχω καὶ ἄνθη, πάντων ἑαρινῶν εὐανθέστερά τε καὶ μονιμώτερα, τοῦ ἀγροῦ τοῦ πλήρους, ὃν ἠλόγησε Κύριος, τοὺς ἱεροὺς καὶ εὐώδεις ποιμένας καὶ διδασκάλους, καὶ τοῦ λαοῦ ὅσον καθαρὸν τε καὶ ἔκκριτον. Τοῦτοις στεφανωθῆναι βούλομαι καὶ πομπεύειν, τὸν ἀγῶνα τὸν
 15 καλὸν ἀγωνισάμενος καὶ τὸν δρόμον τελέσας, καὶ τὴν πίστιν τηρήσας, κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον. Ἀναλάβωμεν ὕμνους ἀντὶ τυμπάνων, ψαλμωδίαν ἀντὶ αἰσχυρῶν λυγισμάτων τε καὶ ἄσμάτων, κρότον εὐχαριστήριον ἀντὶ κρότων θεατρικῶν καὶ χειρῶν πρᾶξιν εὐηχον, σύννοιαν ἀντὶ γέλωτος, ἀντὶ μέθης
 20 ἔμφρονα λόγον, ἀντὶ θρύψεως σεμνοπρέπειαν. Εἰ καὶ ὀρχήσασθαι δεῖ σε, ὡς πανηγυριστὴν καὶ φιλέορτον, ὀρχησῆαι μὲν, ἀλλὰ μὴ τὴν Ἡρωδιάδος ὀρχησῆαι τῆς ἀσχήμονος, ἣς ἔργον Βαπτιστοῦ θάνατος· ἀλλὰ τὴν Δαυὶδ ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιβωτοῦ, ἣν ἠγοῦμαι τῆς ἐδκινήτου καὶ πολυστρόφου κατὰ
 25 Θεὸν πορείας εἶναι μυστήριον. Πρῶτον μὲν δὴ τοῦτο καὶ μέγιστον τῆς ἐμῆς παραινέσεως.

36. Δεύτερον δὲ χαλεπὸν μὲν οἶδα λόγον ἐρῶν καὶ δυσπαράδεκτον τοῖς πολλοῖς· φιλεῖ γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ ἀντιδρῶν κα-

1. Ἄσμα Ἄσμ. 1, 3

2. Ψαλμ. 22, 5

3. Γεν. 27, 27

4. Β' Κορ. 2, 15

5. Β' Τιμ. 4, 7

Εἶναι μικρὸν δι' ἐμὲ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸ φῶς, ὅλα τὰ φῶτα ὅσα κατ' ἰδίαν καὶ δημοσίᾳ ἀνάβουν οἱ ἄνθρωποι ὅταν πανηγυρίζουν. Ἔχω καὶ κάποιον μύρον, μὲ τὸ ὅποιον ὁμως χρίονται μόνον ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς, διότι εἶναι ποικίλον καὶ πολυτελὲς καὶ ἐκενώθη πρὸς χάριν μας ἀλλ' ἔχει παρασκευασθῆ μὲ τέχνην μεγάλου ἀρωματοποιοῦ. Εἶθε νὰ ἐγένετο νὰ ἔφθανε ἡ εὐωδία αὐτοῦ τοῦ μύρου μου εἰς τὸν Θεόν! ¹ Ἔχω καὶ τράπεζαν τὴν πνευματικὴν ἐκείνην καὶ ἔνθεον, τὴν ὅποιαν μοῦ ἠτοίμασεν ὁ Κύριος ἀντίθετα πρὸς τοὺς θλίβοντάς με ², ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναπαύομαι καὶ τρυφῶ καὶ δὲν ἐξυβρίζω ὅταν χορταίνω, ἀλλὰ καὶ ἀποκοιμίζει κάθε ἐξέγερσιν τῶν παθῶν μου. Ἔχω καὶ ἄνθη, ἀπὸ ὅλα τὰ ἔαρινά πιὸ ἀνθισμένα καὶ μόνιμα, ἀπὸ τὸν ἀγρὸν τὸν πλήρη, τὸν ὅποιον ηὐλόγησεν ὁ Κύριος ³, ἦτοι τοὺς ἱερούς καὶ εὐώδεις ⁴ ποιμένας καὶ διδασκάλους καὶ ἀπὸ τὸν λαὸν ὅσους εἶναι καθαροὶ καὶ ἐπίλεκτοι. Μὲ αὐτὰ θέλω νὰ στεφανωθῶ καὶ νὰ μετέχω πομπῆς, ἀφοῦ ἠγωνίσθην τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν καὶ ἔφερα εἰς πέρας τὸν δρόμον καὶ ἐφύλαξα τὴν πίστιν, κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον ⁵. Ἄς ἀναλάβωμεν ὕμνους ἀντὶ τυμπάνων, ψαλμοφδιᾶν ἀντὶ τῶν αἰσχυρῶν ἐναλλαγῶν τῆς φωνῆς καὶ τῶν ἄσμάτων, κρότον εὐχαριστήριον ἀντὶ τῶν θεατρικῶν κρότων καὶ χειροκρότημα εὐῆχον, περισυλλογὴν ἀντὶ γέλωτος, ἀντὶ μέθης φρόνιμον λόγον, ἀντὶ ἀσελγείας σεμνοπρέπειαν. Ἐὰν δὲ πρέπει καὶ νὰ χορεύσης, ὡς πανηγυριστῆς καὶ φιλέορτος, χόρευσε μὲν, ἀλλὰ ὄχι τὴν ὄρχησιν τῆς αἰσχυρᾶς Ἡρωδιάδος ⁶, τῆς ὁποίας ἔργον ἦτο ὁ θάνατος τοῦ Βαπτιστοῦ, ἀλλὰ τὸν χορὸν τοῦ Δαυΐδ, κατὰ τὴν μεταφορὰν τῆς κιβωτοῦ ⁷, ὁ ὅποιος νομίζω ὅτι ἀποτελεῖ ἀλληγορίαν τῆς εὐκινήτου καὶ πολυστρόφου πορείας σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ πρώτη καὶ μεγίστη τῶν παραινέσεών μου.

36. Δεύτερον δὲ θέλω νὰ εἰπῶ λόγον δυσάρεστον καὶ δυσκόλως παραδεκτὸν εἰς τοὺς πολλούς· διότι συνηθίζει ὁ ἄνθρω-

6. Ματθ. 14, 5 ἔ.

. Β' ασ. 6, 14

κῶς γενόμενος ἄνθρωπος, ἄλλως τε κἂν δικαίαν ἔχων τὴν ὀργὴν ἐξ ὧν πέπονθεν, ἤκιστα λόγου πειθεσθαι χαλινοῖς τὸν θυμὸν ἀνακόπτοντος· ἀκουσθῆναι δὲ ὁμῶς καὶ προσδεχθῆναι ἄξιον. Μὴ ἀπλήστως χρῆσώμεθα τῷ καιρῷ, μὴ κατατροφή-
 5 σωμεν τῆς ἐξουσίας, μὴ πικροὶ γενώμεθα τοῖς ἡδικηκόσι, μὴ ὧν κατέγνωμεν, ταῦτα πράξωμεν· ἀλλ' ὅσον φυγεῖν τὰ δεινὰ τῆς μεταβολῆς ἀπολαύσαντες, ὅσον εἰς ἀντίδοσιν ἤκει, μισήσωμεν. Ἀδάρκης δίκη τοῖς γε μετρίοις τὸ τῶν λεληπη-
 10 καὶ οἰκείῳ συνειδότη βασανισθῆναι· ἃ γὰρ τις ὡς πεισόμενος δέδοικε, ταῦτα πέπονθε, κἂν μὴ πάθῃ καὶ πλείω παρ' ἑαυτοῦ τυχόν, ἢ τῶν δρασόντων κολάζεται.

Μὴ τοίνυν θελήσωμεν τὴν ὀργὴν μετρηθῆναι, μηδὲ φανῶμεν ἐλάττους κολασταὶ τῆς ἀξίας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πᾶν
 15 εἰσπράξασθαι μὴ δυνάμεθα, τὸ πᾶν συγχωρήσωμεν· γενώμεθα τούτῳ κρείττους τῶν ἡδικηκόντων καὶ ὑψηλότεροι· δεῖξωμεν τί μὲν διδάσκουσιν ἐκείνους οἱ δαίμονες, τί δὲ ἡμᾶς ἐκπαιδεύει Χριστός, ὃς, οἷς πέπονθε τὸ εὐδόκιμον ἔχων, οὐχ ἥττον νενί-
 20 χαριστήριον· αὐξήσωμεν χρηστότητι τὸ μυστήριον· εἰς τοῦτο τῷ καιρῷ χρῆσώμεθα.

37. Νικήσωμεν ἐπιεικείᾳ τοὺς τυραννήσαντας, καὶ μάλιστα
 μὲν φιλανθρωπία ἔστω τὸ συγχωροῦν καὶ ἡ τῆς ἐντολῆς δύ-
 ναμις, τὴν ἴσην ἀντιδιδούσα φιλανθρωπίαν ἡμῖν, ἐν οἷς αὐτοὶ
 25 χερίζομεν· ὧ γὰρ μέτρον μετροῦμεν, ἀντιμετρεῖσθαι γινώσκομεν·
 εἰ δὲ καὶ λίαν τις πικρῶς ἔχει, ἀφῶμεν Θεῷ τοὺς λεληπηκότας

1. Ματθ. 7, 2· Μάρκ. 4, 24

2. Αὐτόθι

πος όταν ἔλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν νὰ ἀντιδρᾷ κακῶς, όταν μάλιστα συμβῆ νὰ εἶναι δικαίως ὠργισμένος δι' ὅσα ὑπέφερε, ἐλάχιστα πείθεται εἰς λόγον ὁ ὁποῖος ἀνακόπτει τὸν θυμὸν μὲ χαλινούς· εἶναι ὁμως ἄξιος νὰ ἀκουσθῆ καὶ νὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτος. Ἄς μὴ χρησιμοποιήσωμεν τὴν εὐκαιρίαν μὲ ἀπληστίαν, ἄς μὴ ἀπολαύσωμεν μὲ ἡδονὴν τὴν ἐξουσίαν, ἄς μὴ γίνωμεν πικροὶ εἰς ἐκείνους ποὺ μᾶς ἠδίκησαν, ἄς μὴ κάνωμεν αὐτὰ τὰ ὅποια κατεδικάσαμεν· ἀλλ' ἀφοῦ ἀπηλαύσαμεν τὴν μεταβολὴν, ὅσον διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὰ δεινὰ, ἄς μισήσωμεν ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ ἀντεκδίκησιν. Εἶναι ἀρκετὴ ἢ τιμωρία εἰς τοὺς μετρίους ὁ φόβος αὐτῶν τοὺς ὁποίους εἶχαν λυπήσει καὶ ἡ προσδοκία ὅτι θὰ πάθουν αὐτὰ ποὺ τοὺς ἀξίζουσι καὶ νὰ βασανισθοῦν ἀπὸ τὴν συνείδησιν των· διότι ἐκεῖνο ποὺ φοβεῖται κανεὶς ὅτι θὰ πάθῃ, αὐτὰ καὶ παθαίνει, καὶ ἂν δὲν τὰ πάθῃ, τιμωρεῖται ἴσως περισσότερον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του παρὰ ἀπὸ τοὺς δράστας.

Ἄς μὴ θελήσωμεν λοιπὸν νὰ ἀναμετρηθῶμεν¹ εἰς τὴν ὀργὴν, οὔτε νὰ φανῶμεν ὑποδεέστεροι τιμωροὶ ἀπὸ ὅσον ἀξίζουσι· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἰσπράξωμεν τὸ πᾶν, ἄς συγχωρήσωμεν τὸ πᾶν· ἄς γίνωμεν κατὰ τοῦτο ἀνώτεροι καὶ ὑψηλότεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μᾶς ἠδίκησαν· ἄς δείξωμεν τι διδάσκουν εἰς ἐκείνους μὲν οἱ δαίμονες, μὲ τί δὲ ἐκπαιδεύει ἡμᾶς ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ὑπερεῖχεν ἐκείνων τὰ ὅποια ἔπαθε ἐνίκησε τελικῶς μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ καὶ δὲν ἔκαμε. Ἐνα εὐχαριστήριον ἄς ἀνταποδώσωμεν εἰς τὸν Θεόν· ἄς αὐξήσωμεν τὸ μυστήριον μὲ ἀγαθότητα· εἰς αὐτὸ ἄς ἐκμεταλλευθῶμεν τὴν εὐκαιρίαν.

37. Ἄς νικήσωμεν μὲ ἐπιείκειαν αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἐτυράνησαν καὶ μάλιστα ἡ φιλανθρωπία ἄς εἶναι ἐκείνη ποὺ συγχωρεῖ καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐντολῆς, ἄς μᾶς ἀνταποδώσῃ τὴν ἴσην φιλανθρωπίαν, εἰς ὅσα καὶ ἡμεῖς ἔχομεν ἀνάγκην· διότι γνωρίζομεν ὅτι μὲ τὸ μέτρον ποὺ μετροῦμεν θὰ ἀντιμετρηθῶμεν²· ἐὰν δὲ κανεὶς ἔχη βασανισθῆ πολὺ σκληρὰ, ἄς ἀφήσωμεν εἰς τὸν Θεὸν

καὶ τῷ ἐκεῖθεν δικαστηρίῳ· μηδὲν τῆς μελλούσης ὀργῆς διὰ
 τῆς ἡμετέρας χειρὸς ἐλαττώσωμεν. Μὴ δήμευσιν ἐννοήσωμεν,
 μὴ βήμασι παραστήσωμεν, μὴ πατρίδος ὑπερορίσωμεν, μὴ
 μάστιξιν αἰκισώμεθα, μηδέ τι τῶν ὄσα πεπόνθαμεν, ἴν' εἶπω
 5 συντόμως, δρᾶσωμεν. Ποιήσωμεν κάκεινους ἐπεικεστέρους,
 ἂν ὄρα δυνατόν, τῷ καθ' ἡμᾶς ὑποδείγματι.

Εἴ τῳ πέπονθεν υἱός, εἴ τῳ πατήρ, εἴ τῳ γυνή, συγγενής,
 φίλος, ἢ ἄλλος τις τῶν τιμίων, πᾶσι τὸ παθεῖν ἔμμισθον κα-
 ταστήσωμεν, διὰ τοῦ πείσαι φέρειν καρτερώς ἃ πεπόνθασι·
 10 τοῦτο μείζον αὐτοῖς ἢ ἄλλο τι χαριούμεθα. Εἶπω καὶ τὸ μέ-
 γιστον ὧν εὖ πάσχομεν; Δήμοις καταβοῶνται καὶ πόλεσιν οἱ
 διώξαντες, ἐν θεάτροις, ἐν ἀγοραῖς, ἐν συλλόγοις· τὰ παλαιὰ
 μακαρίζεται, τὰ νέα στηλιτεύεται καὶ παρ' αὐτῶν τῶν συν-
 διωξάντων, ὃ καὶ παράδοξον, αὐτοὶ καθέλκονται παρ' αὐτῶν
 15 μετὰ πάσης καταβοήσεως οἱ θεοί, ὧς πολὺν αὐτοὺς ἀπατή-
 σαντες χρόνον καὶ ὀψέ ποτε τῆς ἀπάτης ἐληλεγμένης· καὶ ὁ
 χθὲς προσκωνητῆς σήμερον ὑβριστῆς. Τούτων τί μείζον ἐπι-
 ζητοῦμεν; Νῦν ταῦτα καὶ ἴσως μικρὰ τοῖς ἀθλοῖσι. Ἔσται και-
 ρός, ἠνίκα ὄψομαι τοὺς ἐμοὺς ὑβριστὰς καὶ τὸν μέγαν τούτων
 20 καθηγητήν, τὴν ἑαυτῶν ἀποκλαιομένους κακίαν, ἠνίκα ἂν
 πᾶσα κρίνεται καὶ βασανίζεται ποιηρία.

38. Ἐὼ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἡμέτερα καὶ τὰς καθ' ἡμᾶς ἐκεῖθεν
 ἀποκειμένας μάστιγας· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς σοὺς ἐλθὲ λόγους
 καὶ φόβους, οὐ ποιηταῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδράσι φιλοσόφοις
 25 ἀρέσκοντας, τοὺς Πυριφλεγέθοντάς σου καὶ τοὺς Κωκυτοὺς

1. Ἐνας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ ἄδου, χεῖμαρρος φλογός (Ὀδυσ.
 Κ, 512).

2. Ἄλλος ποταμὸς τοῦ ἄδου, ποταμὸς στεναγμῶν. Σύμβολον καὶ
 αὐτός, ὡς καὶ ὁ Πυριφλεγέθων, τῶν δεινῶν ποῦ ἀνέμεναν τοὺς κακοὺς (Ὀ-
 δυσ. Κ, 512).

3. Ὁ Ἀχέρων ἦτο χεῖμαρρος ποῦ κατήρχετο ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Θε-
 σπρωτίας, γνωστός ὡς ὁ κυριώτερος ποταμὸς τοῦ κάτω κόσμου (Βλ. Ὀδυσ.
 Κ, 512).

τοὺς βασανιστάς καὶ εἰς τὸ ἐκεῖ δικαστήριον· ἄς μὴ ἐλαττώσω-
 μεν καθόλου τὴν μέλλουσαν ὄργην μὲ τὰς ἰδικὰς μας χεῖρας. Ἄς
 μὴ διανοηθῶμεν δήμευσιν τῆς περιουσίας, ἄς μὴ τοὺς ὀδηγήσω-
 μεν ἐνώπιον δικαστηρίων, ἄς μὴ τοὺς ἀπελάσωμεν ἀπὸ τὴν
 πατρίδα, ἄς μὴ τοὺς βασανίσωμεν μὲ μαστίγια καί, διὰ νὰ δι-
 λήσω μὲ σύγτομίαν, νὰ μὴ τοὺς κάμωμεν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐπά-
 θαμεν. Ἄς κάμωμεν καὶ ἐκείνους ἐπιεικεστέρους, εἰ δυνατὸν, μὲ
 τὸ ἰδικόν μας παράδειγμα.

Ἐὰν κανενὸς ἔχει βασανισθῆ ὁ υἱὸς, ὁ πατέρας, ἡ γυναῖκα·
 κάποιος συγγενῆς, φίλος ἢ κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τὰ προσφιλῆ του
 πρόσωπα, ἄς καταστήσωμεν εἰς ὅλους τὰ πάθη τοὺς ἄξια
 μισθαποδοσίας μὲ τὸ νὰ τοὺς πείσωμεν νὰ ὑποφέρουν μὲ καρτε-
 ρίαν ὅσα ὑπέστησαν· ἄς τοὺς χαρίσωμεν αὐτὸ ὡς τὸ μεγαλύ-
 τερον ἀπὸ κάθε ἄλλο δῶρον. Νὰ εἰπῶ καὶ τὸ μέγιστον ἀπὸ ἐκεῖ-
 να μὲ τὰ ὁποῖα εὐεργετήθημεν; Ὅσοι μᾶς ἐδίωξαν ἐπισύρουν
 τὴν κατακραυγὴν τῶν δῆμων καὶ τῶν πόλεων ὡς τὰ θεάτρα,
 εἰς τὰς ἀγοράς, εἰς τὰς συνελεύσεις· τὰ παλαιὰ μακαρίζονται,
 ἐνῶ τὰ νέα στηλιτεύονται ἀκόμη καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἐδίω-
 καν καὶ τὸ πιὸ παράδοξον εἶναι ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ θεοὶ κατα-
 κρημνίζονται ἀπὸ αὐτοὺς μὲ κάθε κατακραυγὴν, διότι ἐπὶ πο-
 λὺν χρόνον τοὺς ἐξηπάτησαν καὶ μόλις τώρα ἀπεκαλύφθη ἡ
 ἀπάτη· καὶ αὐτὸς ποὺ χθὲς ἦτο προσκυνητῆς, σήμερα ἔγινεν
 ὕβριστῆς. Τί μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτὰ ζητοῦμεν; Τώρα αὐτὰ μόνον
 καὶ ἴσως μικρὰ διὰ τοὺς ἀθλίους. Θὰ ἔλθῃ καιρὸς, ὁπότε θὰ
 ἰδῶ τοὺς ὕβριστάς μου καὶ τὸν μέγαν καθηγητὴν των νὰ θρη-
 νοῦν τὴν κακίαν τους, ὅταν θὰ κρίνεται καὶ θὰ τιμωρῆται κάθε
 πονηρία.

38. Ἀφήνω τὰ θεῖα καὶ ἰδικὰ μας καὶ τὰς τιμωρίας αἱ ὁποῖαι,
 καθ' ἡμᾶς, ἐπιφυλάσσονται ἐκεῖ· ἀλλὰ ἔλα καὶ εἰς τοὺς ἰδικούς
 σου λόγους καὶ φόβους, οἱ ὁποῖοι ἀρέσκουν ὄχι μόνον εἰς τοὺς
 ποιητάς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς φιλοσόφους ἄνδρας, τοὺς Πυριφλε-
 γέθοντάς ¹ σου καὶ τοὺς Κωκυτοὺς ² καὶ τοὺς Ἀχέροντας ³ μὲ

καὶ τοὺς Ἀχέροντας, οἷς ἀδικίαν κολάζουσι, Τάνταλος, Τι-
 τυός, Ἰξίωv. Ἰουλιανὸς ταύτης ὁ βασιλεὺς ὑμῶν τῆς φρατρίας,
 μετ' ἐκείνων ἀριθμηθήσεται, καὶ πρὸ ἐκείνων, κατὰ γε τὸν
 ἕμὸν λόγον καὶ ὄρον· οὐδὲ δίψῃ κολαζόμενος ἐν λίμναις ἐπιγε-
 5 νείοις, ἢ κορυφῆς ὑπερτέλλοντα δειμαίνων πέτρων, ὡς τῇ τρα-
 γωδίᾳ δοκεῖ, ἀεὶ μὲν ἀνωθούμενον ἀεὶ δὲ κατασυρόμενον· οὐδὲ
 ῥοιζομένῳ τροχῷ συγκυκλούμενος, οὐδὲ ὄρισι τὸ ἦπαρ κει-
 ρόμενος, οὐποτε λείπον, ἀεὶ δὲ πληρούμενον, εἴτε ἀλήθεια
 ταῦτά ἐστιν, εἴτε μῦθος, παραδεικνὺς τὴν ἀλήθειαν ἐν τοῖς
 10 πλάσμασιν· ἀλλ' ὀφόμεθα τίσι καὶ οἷσι τηρικαῦτα κολαζό-
 μενος, καὶ ὡς πολὺ τούτων χαλεπωτέροις, εἶπερ πρὸς μέτρον
 τῶν ἀμαρτανομένων αἱ τίσεις καὶ ἀντιδόσεις.

39. Τοῦτό τοι ἀντὶ ποδὸς ξεινήϊον, ὃ λῶσθε καὶ συνετώτατε,
 ἵνα σε προσείπω τοῖς σοῖς· ταῦτα οἱ τῶν λόγων ἀποκλεισθέν-
 15 τες ἡμεῖς, κατὰ τὴν μεγάλην καὶ θαυμαστήν σου νομοθεσίαν.
 Ὅρῳ, ὡς οὐκ εἰς τέλος ἐμέλλομεν σιωπήσεσθαι, οὐδὲ ἀλο-
 γίαν κατακριθῆσεσθαι τοῖς σοῖς δόγμασιν, ἀλλὰ ῥήξειν φωνὴν
 ἐλευθέραν καὶ τῆς σῆς ἐλεγκτικὴν ἀλογίας; Οὔτε τοὺς Νει-
 λῶους καταδῶκτας ἐπισχεῖν μηχανή τις, τοὺς ἀπ' Αἰθιοπίας
 20 ὑπὲρ Αἰγύπτου πίπτοντας, οὔτε ἠλιακὴν ἀκτίνα, κἂν πρὸς
 ὀλίγον νέφει καλύπτηται· οὔτε Χριστιανῶν γλῶσσαν πεδηῆσαι,
 τὰ ὑμέτερα στηλιτεύουσιν. Ταῦτά σοι Βασίλειος καὶ Γρηγό-
 ριος, οἱ τῆς σῆς ἐγχειρήσεως ἀντίθετοι καὶ ἀντίτεχνοι, ὡς

1. Ἐβασανίζετο μὲ πείναν καὶ δίψαν οὐδέποτε κορηνυμένας (Ὀδυσ. Α. 582).

2. Γίγας τοῦ ὁποίου τὸ ἦπαρ κατετρώγετο ἀπὸ δύο ἀπλήστους γῦ-
 πτας (Ὀδυσ. Α 575, Βιργιλίου, Αἰνείας, VI, 595).

3. Ἐδέθη εἰς φλεγόμενον τροχόν, διότι ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ τὴν
 Ἡραν. (Πινδάρου, Πυθ. Β' 21 ἐ.)

4. Ἀναφορὰ εἰς τὸν Σίσυφον καὶ τὸν βράχον, τὸν ὁποῖον κατεδικάσθη
 νὰ κυλῆ οὔτος ἀπαύστως εἰς ἀπότομον κλιτῦν πρὸς κορυφὴν, τὴν ὁποίαν
 οὐδέποτε κατάρθωσε νὰ φθάσῃ.

τούς ὁποίους τιμωροῦν τὴν ἀδικίαν ὁ Τάνταλος¹, ὁ Τιτυὸς² καὶ ὁ Ἰξίων³. Καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ὁ βασιλεὺς σὰς ἀνήκει εἰς αὐτὴν τὴν φατρίαν, θὰ συναριθμηθῆ μαζί με αὐτούς καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτούς, σύμφωνα με τὴν ἰδικὴν μου τοῦλάχιστον διδακκαλίαν· ὄχι μόνον τιμωρούμενος με δίψαν κοντὰ εἰς λίμνας ποῦ φθάνουν μέχρι τὰ γένειά του, ἢ φοβούμενος βράχον ποῦ θὰ κρέματα ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του, ὅπως νομίζει ἡ τραγωδία, ὁ ὁποῖος διαρκῶς θὰ κυλῖεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ πάλιν θὰ καταπίπτῃ⁴· οὔτε στρεφόμενος εἰς σφυρίζοντα τροχόν⁵, οὔτε με τὸ νὰ καταβροχθίζουν τὰ ὄρνεα τὸ ἦπαρ του, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θὰ ξεσντληῖται, ἀλλὰ συνεχῶς θὰ ἀναπληροῦται⁶, δεικνύων με αὐτὰ, εἴτε ἀληθινὰ εἶναι εἴτε μῦθος, τὴν ἀλήθειαν με φανταστικὰς εἰκόνας· ἀλλὰ θὰ ἰδοῦμεν με ποῖα καὶ τί εἶδους βασανιστήρια θὰ τιμωρηθῆ τότε, κατὰ πολὺ χειρότερα πάντως ἀπὸ αὐτὰ, ἔαν αἱ ἀμοιβαὶ καὶ αἱ ἀνταποδόσεις εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέτρον τῶν ἁμαρτιῶν.

39. Αὐτὰ λοιπὸν προχείρως ὡς δῶρον φιλοξίνιας, ἀγαθώτατε καὶ συνετώτατε, διὰ νὰ σὲ προσφωνήσω με τὰ ἰδικὰ σου· αὐτὰ λέγομεν ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι ἀπεκλείσθημεν ἀπὸ τὸ δικαίωμα νὰ ὀμιλῶμεν, σύμφωνα με τὴν μεγάλην καὶ ἀξιοθαύμαστον νομοθεσίαν σου. Βλέπεις ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ σιωπήσωμεν μέχρι τέλους, οὔτε νὰ καταδικασθῶμεν εἰς σιγὴν με τὰς ἰδικὰς σου διαταγὰς, ἀλλὰ νὰ ἐκβάλωμεν φωνὴν· ἑλευθέραν καὶ ἐπικριτικὴν τῆς ἰδικῆς σου ἀπερισκεψίας; Οὔτε τοὺς καταρράκτας τοῦ Νείλου, ποῦ πίπτουν ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἢ μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ καμμία μηχανή, οὔτε τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἔστω καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν καλύπτονται ἀπὸ σύννεφον, οὔτε τὴν γλώσσαν τῶν Χριστιανῶν ποῦ στηλιτεύει τὰ ἰδικὰ σὰς, νὰ δεσμεύσῃ. Αὐτὰ διὰ σὲ ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος, οἱ ἀντίθετοι καὶ ἀνταγωνισταὶ τοῦ ἐγχειρήματός σου, ὅπως καὶ σὺ ὁ ἴδιος ἐνόμιζες καὶ τοὺς ἄλλους ἔκαμνες νὰ

5. Καθὼς ὁ Ἰξίων. Βλ. ἀνωτέρω.

6. Καθὼς ὁ Τιτυός.

αὐτός τε ὦρον καὶ τοὺς ἄλλους ἐπειθες, ἀποσεμνύων ἡμᾶς οἷς ἠπέλλεις, καὶ θήγων πλέον πρὸς τὴν εὐσέβειαν, οὗς καὶ βίῳ καὶ λόγῳ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους ὁμολοίᾳ περιφανεῖς καὶ γνωρίμους ἔτ' ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος εἰδώς, τὴν Κυκλώπειον ἐτίμας
 5 τιμὴν καὶ τελευταίους ἐταμιεύου τῷ διωγμῷ καὶ δῶρον ἐπινίκιον ἴσως ἐπενόεις τοῖς δαίμοσι, μέγα τι καὶ μεγαλοπρεπές, εἴ σε ἀπὸ τῆς Περσίδος ὑποδεξώμεθα ἀπανήκοντα, ἣ καὶ συναρπάσειν πρὸς τὸν σὸν βάραθρον ἤλπισας, κακῶς οἰόμενος.

40. Οὐ γὰρ ἀγεννέστεροι τῶν νεανίσκων ἐκείνων ἡμεῖς, τῶν ἐν
 10 πυρὶ δροσισθέντων καὶ θήρας νικησάντων ἐκ πίστεως καὶ μητρὶ γενναία καὶ ἱερεῖ γενναιοτέρῳ προθύμως συγκινδυνεύσαντων καὶ δειξάντων, ὅτι μόνον τῶν ἀπάντων πίστις ἀνάλωτον, ἣ τούτων δὴ τῶν ἐπὶ σοῦ νεανίσκων, ὧν ὁ μὲν τὴν μητέρα τῶν σῶν θεῶν καθυβρίσας καὶ βωμὸν διασπείρας, προσήχθη
 15 μὲν ὡς κατάκριτος, εἰσηλθε δὲ ὡς νικηφόρος καὶ πολλὰ σου τῆς ἀλουργίδος καὶ τῶν λόγων καταγελάσας, ὡς ψηφολογικῶν καὶ γελοίων, μετὰ πλειονος ἐξῆλθε τῆς παρῴρησίας, ὡς εἴ τις ἀπὸ δείπνου ἐπαναστρέφων καὶ λαμπρᾶς ἐστιάσεως· ὁ δὲ πᾶν τὸ σῶμα δορκαλίσι καταξανθεὶς εἰς βᾶθος καὶ μικρὰ
 20 πνέων ἔτι τοῖς τραύμασι, τοσοῦτον ἀπεῖχεν ἐνδιδόναι πρὸς τὰς βασάνους, ἣ δεινόν τι τῶν παρόντων νομίζειν, ὥστε ἐπειδὴ τι τοῦ σώματος εἶδεν ἀνεπηρέαστον ταῖς πληγαῖς καὶ προσητιᾶτο τοὺς βασανιστὰς ὡς ὑβριστὰς καὶ οὐ πᾶν τὸ σῶμα τιμῆσαντας, ἀλλὰ τι παρέντας ἄξαντον καὶ ἀνίερον· παραδει-
 25 κνὸς ἄμα τὴν κνήμην, ὡς μόνην διαφυγοῦσαν τοὺς ὄνυχας, καὶ μηδὲ ταύτης φείδεσθαι διακελευόμενος.

1. Ὁ Κύκλωψ Πολύφημος ἀφῆκε τὸν Ὀδυσσεῖα τελευταῖον (Ὀδυσ. 1, 366).

2. Δαν. 3, 1 ἔ.

3. Δαν. 6, 16 ἔ.

4. Β' Μασκ. 7, 1 ἔ.

πιστεύσουν, τιμῶν ἡμᾶς μὲ ὅσα μᾶς ἠπέλεις καὶ ἐνθαρρύνων περισσότερο πρὸς τὴν εὐσέβειαν, ἡμᾶς τοὺς ὁποίους, ἐπειδὴ ἐγνώριζες ἀκόμη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὅτι εἴμεθα περιφανεῖς καὶ διὰ τὸν βίον καὶ διὰ τὴν παρρησίαν τοῦ λόγου καὶ διὰ τὴν μεταξὺ μας ὁμόνοιαν, ἐτίμησες μὲ τὴν κυκλώπειον τιμὴν¹ καὶ μᾶς ἐφύλαξες τελευταίους εἰς τὸν διωγμὸν, ἴσως μάλιστα νὰ μᾶς προώριζες ὡς δῶρον ἐπινίκιον εἰς τοὺς δαίμονας, κάπως μέγα καὶ μεγαλοπρεπές, ἐὰν σὲ ὑπεδεχόμεθα ἐπιστρέφοντα ἀπὸ τὴν Περσίαν, ἢ ἠλπίζες νὰ μᾶς συμπαρασύρης πρὸς τὸ βάραθρόν σου, κακῶς ὑπολογίζων.

40. Διότι ἡμεῖς δὲν εἴμεθα πιὸ δειλοὶ ἀπὸ τοὺς νεαροὺς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐδροσίσθησαν μέσα εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς² καὶ ἐνίκησαν θηρία μὲ τὴν πίστιν³ καὶ ἐμαρτύρησαν προθύμως μαζί μὲ τὴν γενναίαν μητέρα τους καὶ τὸν ἀκόμη γενναιότερον ἱερέα⁴ καὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἀπὸ ὅλα μόνον ἡ πίστις εἶναι ἀπόρητος, ἢ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νεαροὺς τῶν ἡμερῶν σου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἕνας ἀφοῦ ὕβρισε τὴν μητέρα τῶν θεῶν σου καὶ ἀνέτρεψε τὸν βωμὸν, προσήχθη μὲν ὡς κατηγορούμενος, εἰσῆλθε δὲ εἰς τὸ δικαστήριον ὡς νικητὴς καὶ ἀφοῦ ἐχλεύασε πολλὰ ἀπὸ τὴν ἀλουργίδα καὶ τοὺς λόγους σου ὡς ψηφοθηρικὰ καὶ γελοῖα, ἐξῆλθε μὲ πολλὴν παρρησίαν, ὡσὰν κάποιος ποὺ ἐπέστρεφεν ἀπὸ δεῖπνον καὶ ἐξαίρετον συνεστίασιν· ὁ δὲ ἄλλος ἀφοῦ μὲ ὄστᾱ δορκάδος τοῦ ἐπλήγωσαν ὅλον τὸ σῶμα του εἰς βάθος καὶ μόλις ἀναπνέων ἀπὸ τὰ τραύματα, τόσον πολὺ ἀπείχετο ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνδώσῃ πρὸ τῶν βασανιστηρίων ἢ νὰ θεωρῆ κατὰ ἀπὸ αὐτὰ ὡς δεινόν, ὥστε ὅταν εἶδεν ὅτι κάποιον μέρος τοῦ σώματός του δὲν εἶχε δεχθῆ πληγὰς, κατηγορεῖ τοὺς βασανιστὰς ὡς ὕβριστὰς, διότι δὲν ἐτίμησαν ὅλον τὸ σῶμα του, ἀλλ' ἀφῆσαν ἕνα μέρος αὐτοῦ ἀτραυματίστον καὶ βέβηλον· καὶ ταυτοχρόνως ἐπεδείκνυε τὴν κνήμην, ὡς μόνην ἢ ὁποῖα ἐγλύτωσε τοὺς ὄνυχας καὶ προέτρεπε νὰ μὴ λυπηθοῦν οὔτε αὐτήν.

41. Οὗτος ὁ λόγος σοι τῶν Πορφυρίου ψευσμάτων καὶ ληρημάτων, οἷς ἡμεῖς ὡς θείαις φωναῖς ἀγάλλεσθε, ἢ τοῦ σοῦ Μισοπώγωνος, εἶτ' οὖν Ἀντιοχικοῦ (ἀμφοτέρω γὰρ ἐπιγράφεις τῷ λόγῳ), οὗ τί Χριστιανοῖς ἀτιμότερον· ὃν τότε μὲν ἢ
 5 πορφυρεῖς μέγαν ἐποίει καὶ οἱ πάντα τὰ σὰ θαυμάζοντες κόλακες· νῦν δὲ πώγων ἐστὶ περιφερόμενος καὶ περισυρόμενος καὶ τοῖς συμπεπονηκόσιν ὁμοῦ γελώμενος, ἐν ᾧ σὺ μὲν, ἀπερίττω τοῦ σώματος καὶ τῷ μηδεπώποτε τυχεῖν ἀποπτήσας ἐξ ἀπληστίας, μέγα φουσίς, ὡς δὴ τι θαυμάσιον λέγων· ὅτι δὲ Χριστιανούς
 10 ἤλασας οὕτω πικρῶς, καὶ τοσοῦτον ἔθνος καὶ οὕτως ἱερὸν παρηγάλωσας, ἐκὼν παρατρέχεις. Καίτοι γε ἐνὸς μὲν ἀνδρὸς ἀποπτήσαντος, ἢ ἐρυγὰς φυσικὰς ἀφέντος, τί παρὰ τοῦτο τῷ κοινῷ βλάβος; τοσοῦτου δὲ διωγμοῦ κινήεντος καὶ τοσαύτης καινοτομηθείσης συγχύσεως, πῶς οὐκ ἀνάγκη πᾶσα τὰ Ῥω-
 15 μαίων ἔχειν κακῶς, ὥσπερ οὖν καὶ ἐσχηκότα φαίνεται;

42. Αὕτη σοι παρ' ἡμῶν στήλη, τῶν Ἡρακλείων στηλῶν ὑψηλοτέρα τε καὶ περιφανεστέρα· αἱ μὲν γὰρ ἐφ' ἐνὸς τόπου πεπηγάσι καὶ μόνοις εἰσι θεαταὶ τοῖς ἐκεῖσε ἀφικνουμένοις·
 τὴν δὲ οὐκ ἔστι μὴ πανταχοῦ καὶ πᾶσι γνωρίζεσθαι κινουμένην,
 20 ἣν καὶ ὁ μέλλων ὑπολήφεται χρόνος, εἰ οἶδα, σέ τε καὶ τὰ σὰ στηλιτεύουσαν καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας παιδεύουσαν, μὴ τινα τοιαύτην κατὰ Θεοῦ τολμῶν ἐπανάστασιν, ἵνα μὴ, τὰ ὁμοία δράσαντες, τῶν ἴσων καὶ ἀντιτύχουσιν.

1. Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος τοῦ 3ου αἰῶνος (232-304), πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ συγγράψας πολλὰ ἔργα.

2. Ἐν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἰουλιανοῦ.

3. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (βλ. Β', 5, 10) ὁ Ἡρακλῆς ἐπορευόμενος ἐπὶ τὰς Γηρυόνας βόας διὰ τῆς Εὐρώπης, ἀγρια πολλὰ παρελθὼν Λιβύην ἐπέβαινε, καὶ παρελθὼν Ταρτησσὸν ἔστησε σημεῖα τῆς πορείας ἐπὶ τῶν ὄρων Εὐρώπης καὶ Λιβύης ἀντιστοίχους δύο στήλας». Πρβλ. καὶ Διόδωρον Σικελιώτην, Δ' 17 κ. ε. καὶ Ἡσιόδου, Θεογονία, 215, 274 καὶ 514.

41. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος σου περὶ τῶν ψευδῶν καὶ φλυαριῶν τοῦ Πορφυρίου¹, μὲ τὰ ὁποῖα σεῖς ἀγάλλεσθε ὡσάν νά πρόκειται περὶ θεϊκῶν φωνῶν, ἢ τοῦ Μισοπῶγωνός σου ἢ Ἀντιοχικοῦ² (διότι καὶ τὰ δύο θέτεις ὡς τίτλους τοῦ λόγου σου), ἀπὸ τὸν ὁποῖον τί θὰ ἦτο πιὸ ἀτιμον διὰ τοὺς Χριστιανούς· τὸν ὁποῖον τότε μὲν ἡ βασιλικὴ πορφύρα καὶ οἱ κόλακες ποὺ ἐθαύμαζαν ὅλα τὰ ἰδικά σου τὸν ἔκαμναν σπουδαῖον· τώρα ὁμως εἶναι πῶγων περιφερόμενος καὶ συρόμενος καὶ χλευαζόμενος ἀκόμη καὶ ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι εἶχαν συμβάλει εἰς τὴν ἐκπόνησίν του, εἰς τὸν ὁποῖον σὺ μὲν, ἀφοῦ ἀπεμακρύνθης πετῶν ἐξ ἀπληστίας μὲ τὸ ἀπέριττον σῶμα καὶ αὐτὸ ποὺ ποτὲ δὲν ἐπέτυχες, φουσκῶνεις πολὺ ὡσάν νά λέγῃς κάτι τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ· ἀντιπαρέρχεσαι δὲ ἐθελουσίως τὸ ὅτι ἐδίωξες τοὺς Χριστιανούς τόσο σκληρὰ καὶ ἐζημίωσες ἔθνος τόσο μὲγα καὶ τόσο ἱερόν. Ἄν καὶ ἀπὸ ἓνα ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἐκυριεύθη ἀπὸ ἔπαρσιν, ἢ ἐπροκάλεσεν ἐμετόν, ποῖα ἄλλη ζημία ἡμπορεῖ νά προέλθῃ εἰς τὸ κοινὸν ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό; Ἄφοῦ δὲ ἐκινήθῃ τόσο μὲγας διωγμὸς καὶ προεκλήθῃ τόση σύγχυσις, πῶς ἦτο δυνατόν νά μὴ δυσπραγήσουν ὅλα τὰ πράγματα τῶν Ρωμαίων, ὅπως καὶ φαίνεται ὅτι ἔχουν δυσπραγήσει;

42. Αὐτὴ ἡ στήλη στήνεται ἀπὸ ἡμᾶς διὰ σέ, περισσότερο ὑψηλὴ καὶ περιβλεπτός ἀπὸ τὰς Ἡρακλείους στήλας³· διότι ἐκεῖνοι μὲν ἔχουν στηθῆ εἰς ἓνα μόνον τόπον καὶ εἶναι θεαταὶ μόνον εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μεταβαίνουν ἐκεῖ· αὐτὴ δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νά μὴ γίνεταί γνωστὴ παντοῦ καὶ εἰς ὅλους, ἐπειδὴ εἶναι κινητὴ, γνωρίζω δὲ καλὰ ὅτι καὶ ὁ μέλλον χρόνος θὰ τὴν διατηρήσῃ, διὰ νά στηλιτεύῃ σέ καὶ τὰ ἔργα σου καὶ νά διδάσκῃ τοὺς ἄλλους ὅλους νά μὴ ἀποτολμοῦν παρομοίαν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ νά μὴ πάθουν τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔπραξαν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΚΕ'

ΕΙΣ ΗΡΩΝΑ ΤΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ

1. Τὸν φιλόσοφον ἐπενάισομαι καὶ εἰ κάμνω τῷ σώματι·
5 φιλόσοφον γάρ· ἐπαινέσομαι δὲ καὶ λῖαν εἰκότως. Ὁ μὲν γὰρ
φιλόσοφος, ἐγὼ δὲ σοφίας θεραπευτής· ὥστε μοι καὶ πρὸς
λόγον ὁ ἔπαινος, ἵν' εἰ μὴ τι ἄλλο, τοῦτό γε φιλοσοφήσω, τὸ
θαυμάζειν φιλόσοφον. Ἡ γὰρ φιλοσοφητέον, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος,
ἢ τιμητέον φιλοσοφίαν, εἴπερ μὴ μέλλοιμεν παντελῶς ἔξω τοῦ
10 καλοῦ πίπτειν, μηδὲ ἀλογίαν κατακριθῆσθαι, λογικοὶ γε-
γονότες, καὶ διὰ λόγου πρὸς Λόγον σπεύδοντες· φιλοσοφεῖτω
δὲ ἡμῖν ὡς ἐν τῶν ἄλλων ὁ ἀνὴρ τὸ ἐπαινέϊσθαι καὶ καρτερεῖτω
τὴν εὐφημίαν. Οὐ γὰρ ἵνα χαρισώμεθα ἐπαινεσόμεθα (ἴσμεν
τοῦ φιλοσόφου τὸ ἀφιλότιμον καὶ πρὸς γε οὐδὲν ἂν ὁ λόγος
15 προσθεῖη τοῖς πράγμασιν, ὅτι μὴ καὶ τῆς ἀξίας ἐλαττώσῃ διὰ
τῆς ἀσθενείας τῆς ἑαυτοῦ), ἀλλ' ἵν' ἡμᾶς αὐτοὺς ὠφελήσωμεν.
Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι περιφρονήσῃ φιλοσοφία, ἧ γε τὸ εὖ ποιεῖν
τι τὸν ἡμέτερον βίον ἔργον καὶ σπουδάσμα. Πρώτη δὲ τῶν
εὐεργεσιῶν τὸ ἐπαινέϊσθαι τὰ καλά. Ζήλου γὰρ ὁ ἔπαινος
20 πρόξενος· ζῆλος δὲ ἀρετῆς· ἀρετὴ δὲ μακαριότητος· ἡ δὲ τὸ
ἄκρον τῶν ἐφετῶν καὶ πρὸς ὁ τείνει πᾶσα σπουδαίου κίνησις·

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΚΕ΄

ΕΙΣ ΗΡΩΝΑ ΤΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ

1. Θὰ ἐπαινέσω τὸν φιλόσοφον, ἂν καὶ εἶμαι κουρασμένος σωματικῶς· διότι εἶναι φιλόσοφος· θὰ τὸν ἐπαινέσω δὲ πολὺ εὐλόγως, ἀφοῦ ἐκεῖνος μὲν εἶναι φιλόσοφος, ἐγὼ δὲ ὑπηρέτης τῆς σοφίας· ὥστε ὁ ἐπαινός μου θὰ στραφῆ καὶ πρὸς τὸν λόγον εἰς τρόπον ὥστε, ἂν μὴ τι ἄλλο, θὰ φιλοσοφήσω τοῦλάχιστον τοῦτο, τὸν θαυμασμόν πρὸς τὸν φιλόσοφον. Διότι ἢ πρέπει νὰ φιλοσοφῶμεν, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου, ἢ νὰ τιμῶμεν τὴν φιλοσοφίαν, ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ πέσωμεν ἐντελῶς ἔξω ἀπὸ τὸ καλόν, οὔτε νὰ κατηγορηθῶμεν δι' ἀπερισκεψίαν, ἀφοῦ ἔχομεν δημιουργηθῆ λογικοὶ καὶ σπεύδομεν μὲ τὸν λόγον πρὸς τὸν Λόγον. Ἐὰν ἀντιμετωπίσῃ δὲ πρὸς χάριν μας ὁ ἄνδρας ὡσάν ἕνα ἀπὸ τὰ ἄλλα πράγματα τὸν ἔπαινον καὶ ἄς ὑπομείνῃ τὴν εὐφημίαν· διότι δὲν θὰ τὸν ἐπαινέσωμεν διὰ νὰ τοῦ φανῶμεν εὐάρεστοι (γνωρίζομεν τοῦ φιλοσόφου τὴν ἀφιλοδοξίαν· ἀλλωστε ὁ λόγος δὲν θὰ προσθήσῃ τίποτε εἰς τὰ πράγματα, ἂν δὲν ἐλαττώσῃ καὶ τὴν ἀξίαν των, ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας του), ἀλλὰ διὰ νὰ ὠφελήσωμεν ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Διότι ἡ φιλοσοφία δὲν πρέπει πλέον νὰ περιφρονῆ καὶ τοῦτο, ἐὰν ὄντως ἔργον καὶ ἀσχολία τῆς εἶναι νὰ βελτιώσῃ κατὰ τι τὸν βίον μας. Πρῶτη δὲ ἀπὸ τὰς εὐεργεσίας τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ ἐπαινοῦνται τὰ καλά· διότι ὁ ἔπαινος προκαλεῖ ζῆλον, ὁ ζῆλος ἀρετὴν, ἡ ἀρετὴ μακαριότητα, ἡ δὲ μακαριότης εἶναι τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ τὰ ἐπιθυμητὰ καὶ ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖον κατευθύνεται κάθε σπουδαίου κίνησις.

· 2. Δεῦρο δὴ οὖν, ὧ φιλοσόφων ἄριστε καὶ τελεώτατε· προσ-
 θῆσω δέ, ὅτι καὶ μαρτύρων τῆς ἀληθείας. Δεῦρό μοι τῆς νό-
 θου σοφίας ἔλεγχε, τῆς ἐν λόγῳ κειμένης καὶ δι' εὐγλωττίας
 γοητευούσης, ὑπὲρ δὲ τοῦτο μηδὲν διαρῆθῃναι, μήτε δυναμένης,
 5 μήτε θελούσης· ὁ περιδέξιος τὴν ἀρετὴν, ὅση τε θεωρίας καὶ
 ὅση πράξεως· ὁ τὰ ἡμέτερα φιλοσοφῶν ἐν ἀλλοτρίῳ τῷ σχή-
 ματι· τάχα δὲ οὐδὲ ἀλλοτρίῳ, εἴπερ ἀγγελικὸν ἢ λαμπροφορία
 καὶ ἢ φαιδρότης, ὅταν τυπῶνται σωματικῶς· σύμβολον, οἶμαι,
 τοῦτο τῆς κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν καθαρότητος. Δεῦρό μοι,
 10 φιλόσοφε καὶ σοφὲ (μέχρι γὰρ τίνος τὸ φιλεῖν σοφίαν, εἰ μη-
 δαμοῦ σοφία;) καὶ κύων, οὐ τὴν ἀναισχυντίαν, ἀλλὰ τὴν παθ-
 ῆσιαν· οὐδὲ τὸ γαστριμαργον, ἀλλὰ τὸ ἐφήμερον· οὐδὲ τὴν
 ὕλακὴν, ἀλλὰ τὴν φυλακὴν τοῦ καλοῦ καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν
 ἀγρυπνον καὶ τὸ σαίνειν μὲν ὅσον κατ' ἀρετὴν οἰκείον, ὕλα-
 15 κτεῖν δὲ ὅσον ἀλλότριον. Δεῦρό μοι στήθι τῶν ἱερῶν πλησίον
 καὶ τῆς μυστικῆς ταύτης τραπέξης κάμου τοῦ διὰ τούτων
 μυσταγωγοῦντος τὴν θέωσιν, οἷς σε προσάγει λόγος καὶ βίος
 καὶ ἢ διὰ τοῦ παθεῖν κάθαρσις. Δεῦρό σε ἀναδήσω τοῖς ἡμε-
 τέροις στεφάνοις καὶ ἀνακηρύξω λαμπρῶ τῇ φωνῇ, οὐκ ἐν
 20 Ὀλυμπία μέση, οὐδὲ ἐν θεάτρῳ μικρῶ τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲ
 ἠγωνισμένον παγκράτιον, ἢ πυγμὴν, ἢ δίαυλον, ἢ τι τῶν μι-
 κρῶν ἀγωνισμάτων καὶ ἐπὶ μικροῖς τοῖς ἄθλοις, οὐδὲ εἰς τι-
 μὴν ἡρώων τινὸς ἢ δαιμόνων, συμφορῶ καὶ μύθῳ τετιμημένων
 (τοιαῦτα γὰρ ἐκείνων τὰ σεμνά τε καὶ τίμα, χρόνον προσ-
 25 λαβόντα τῆς ἀνοίας ἐπίκουρον, καὶ συνήθειαν ἔννομον), ἀλλ'
 ἐναντίον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ παντὸς τοῦ τῆς Ἐκκλησίας
 πληρώματος· καὶ νενικηκότα ψεῦδος αἰρέσεων, εἰς τιμὴν Θεοῦ

1. Τὸ παγκράτιον ἦτο ἀγώνισμα πάλης καὶ πυγμαχίας συγχρόνως

2. Ὁ δίαυλος ἦτο ἀγὼν δρόμου δύο σταδίων, ἀντίστοιχος πρὸς τὸν δρόμον 400 μέτρων.

2. Ἔλα λοιπόν, ἄριστε καὶ τελειότατε τῶν φιλοσόφων· προσθέτω δὲ ὅτι ὄχι μόνον τῶν φιλοσόφων, ἀλλὰ καὶ τῶν μαρτύρων τῆς ἀληθείας. Ἔλα καὶ ἔλεγξέ με διὰ τὴν νόθον σοφίαν μου, ἢ ὅποια εὐρίσκεται μόνον εἰς τὸν λόγον καὶ γοητεύει μὲ τὴν εὐγλωττίαν, δὲν ἠμπορεῖ δὲ οὔτε θέλει νὰ ἀνυψωθῆ ὑπεράνω αὐτοῦ. Ἔλα, σὺ ὁ ἔμπειρος εἰς τὴν ἀρετὴν, τόσον τῆς θεωρητικῆς ὅσον καὶ τῆς ἐμπράκτου· σὺ ὁ ὅποῖος ἐρευνᾷς τὰ ἰδικά μας μὲ ξένον σχῆμα· ἢ μᾶλλον οὔτε μὲ ξένον, ἐὰν πράγματι εἶναι σχῆμα ἀγγελικόν, ὅταν ἡ λαμπροφορία καὶ ἡ φαιδρότης σχηματίζονται σωματικῶς. Νομίζω ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ σύμβολον τῆς φυσικῆς των καθαρότητος. Ἔλα λοιπόν πρὸς χάριν μου, φιλόσοφε καὶ σοφέ, (διότι μέχρι πότε θὰ ὀνομάζεται ἔτσι ἡ ἀγάπη τῆς σοφίας, ὅταν πουθενὰ δὲν ὑπάρχη σοφία;) καὶ σκύλε, ὄχι ὡς πρὸς τὴν ἀναισχυντίαν, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ θάρρος· ὄχι ὡς πρὸς τὴν λαιμαργίαν, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ πρόσκαιρον· οὔτε ὡς πρὸς τὸ γαύγισμα, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν φρούρησιν τοῦ καλοῦ καὶ τὴν ἐπαγρύπνησιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν, καὶ ὡς πρὸς τὸ ὅτι φέρεσαι θωπευτικῶς εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι φίλοι τῆς ἀρετῆς, γαυγίζεις δὲ τοὺς ξένους. Ἔλα στάσου κοντὰ εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ εἰς τὴν μυστικὴν αὐτὴν τράπεζαν καὶ κοντὰ εἰς ἐμέ, ποὺ μαζί μὲ αὐτοὺς τελῶ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, εἰς τοὺς ὁποίους σὲ ὀδηγεῖ ὁ λόγος καὶ ὁ βίος καὶ ἡ κάθαρσις ποὺ ἐπέτυχες μὲ τὰ μαρτύρια ποὺ ὑπέστης. Ἔλα νὰ σὲ στεφανώσω μὲ τὰ ἰδικά μας στεφάνια καὶ νὰ σὲ ἀνακηρύξω μὲ εὐκρινῆ φωνήν, ὄχι μέσα εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, οὔτε εἰς μικρὸν θέατρον τῆς Ἑλλάδος, οὔτε ὡς νικητὴν παγκρατίου¹, ἢ πυγμαχίας, ἢ ἀγῶνος δρόμου², ἢ κάποιου ἀπὸ τὰ μικρὰ ἀγωνίσματα καὶ διὰ μικρὰ ἔπαθλα, οὔτε εἰς τιμὴν κανενὸς ἀπὸ τοὺς ἥρωας ἢ τοὺς δαίμονας, οἱ ὅποιοι ἔχουν τιμηθῆ μὲ συμφοράς καὶ μύθους (διότι τέτοια εἶναι ἐκείνων τὰ ἅγια καὶ τὰ ἔντιμα, τὰ ὅποια προσέλαβαν προστάτην τῆς μωρίας τὸν χρόνον καὶ τὴν νόμιμον συνήθειαν), ἀλλ' ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ ὀλοκλήρου τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας· καὶ ὡς νικητὴν τοῦ ψεύδους τῶν αἰρέσεων,

ζῶντος καὶ τὸ παθεῖν τοῖς οἰκείοις πάθειν ἐκδιδάσκοντος, καὶ ὢν ἄθλον οὐρανῶν βασιλεία καὶ Θεὸν γενέσθαι τοῦ παθεῖν ὑψηλότερον.

3. Ἄλλὰ τίς ἢ ἀνάξῃσι; Εἰ μὲ τὴν συντομωτέραν ποθεῖτε
 5 καὶ γνωριμωτέραν· οὗτος τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆς ἀψευδέ-
 στατος καὶ τῆς Τριάδος ὑπέρμαχος ἄχρῃς αἵματος καὶ τῶν
 διωκόντων τῷ ποιεῖν κακῶς, τῷ πάσχειν προθύμως διώκτης·
 οὐδὲν γὰρ οὐτῶ νικᾷ τὸν διώκοντα, ὡς προθυμία τοῦ πάσχον-
 τος. Εἰ δὲ τὴν τελεωτέραν καὶ πλατυτέραν· οὗτος ἄριστος μὲν
 10 ἐξ ἀρίστων καὶ ἐξ εὐγενῶν εὐγενέστατος. Εὐγένειαν δὲ λέγω
 οὐχ ἦν οἱ πολλοὶ νομίζουσιν· ἄπαγε! Οὐ πρὸς ἡμῶν οὐτῶ θαν-
 μάζειν, οὐδὲ φιλόσοφον, τὴν ἐκ μύθων καὶ τάφων ἐρχομένην καὶ
 πάλαι σεσηπυῖας ὄφρυος· οὐδὲ τὴν ἐξ αἱμάτων καὶ γραμμῶν
 προσγινομένην, ἣν νύκτες χαρίζονται καὶ βασιλέων ἴσως οὐ-
 15 δὲ εὐγενῶν χεῖρες, προστασσόντων ὥσπερ ἄλλο τι τὴν εὐγέ-
 γένειαν· ἀλλ' ἦν εὐσέβεια χαρακτηρίζει καὶ τρόπος καὶ ἡ πρὸς
 τὸ πρῶτον ἀγαθὸν ἄνοδος, ὅθεν γεγόναμεν. Ταύτης ἀπόδειξις
 μία τῆς εὐγενείας. Οὐ γὰρ ἀθλητῆς μόνον ἡμῖν ὁ γεννάδας,
 ἀλλὰ καὶ ἐκ μαρτύρων· ὥστε οἴκοθεν αὐτῷ τὸ τῆς ἀρετῆς
 20 παράδειγμα. Πολίτης δὲ σοφία μὲν, τῆς οἰκουμένης ἀπάσης
 (οὐδὲ γὰρ ἀνέχεται μικροῖς ὄροις Κυρικῆ περιγραφέσθαι)·
 σώματι δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως, τῆς σὺν ὑμῖν, ἣ μεθ'
 ὑμᾶς εὐθέως ἀριθμουμένης· ἥς πᾶσι πάντων κρατούσης, θεο-

1. Εἰς τὸ θέμα τῆς εὐγενείας ὁ Γρηγόριος εἶναι λίαν εὐαίσθητος, διότι¹
 μία ἀπὸ τὰς κατηγορίας, πού ἐξετόξευαν ἐναντίον του οἱ Ἀρειανοὶ τῆς Κων/
 πόλεως, ἦτο καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀσήμες πόλεως Ναζιανζοῦ καταγωγή του, περὶ
 τῆς ὁποίας ἀπολογεῖται εἰς τὸν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (379) ἐκφωνηθέντα λό-
 γον του Πρὸς Ἀρειανούς καὶ εἰς ἑαυτὸν (παράγρ. 12). Ἄν καί, λοιπόν, τὴν
 εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς τοποθετῆ ἐπὶ ἐντελῶς διαφορετικῆς βάσεως, τῆς
 πρὸς τὸ «πρῶτον ἀγαθόν», καὶ τὸ «ἀρχέτυπον» στροφῆς καὶ ροπῆς (Πρβλ.
 Πρὸς Ἀρειανούς καὶ εἰς ἑαυτὸν, 12), ἐν τούτοις αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην,
 ἐγκωμιάζων ἐδῶ τὸν Ἡρώνα νὰ τουίσῃ ἰδιαιτέρως τὴν ἐκ τῆς μεγάλης πό-
 λεως τῶν Ἀλεξανδρέων καταγωγήν του, ἡ ὁποία εἶναι ἴση ἢ ἔρχεται πρῶ-
 τη ἀμέσως μετὰ τὴν Κων/πολιν.

πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ζωντανὸς καὶ διδάσκει τὰ μαρτύρια μὲ τὰ ἰδικὰ του πάθη, καὶ τῶν ὁποίων μαρτυρίων ἔπαθλα εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ νὰ γίνῃς Θεὸς ἀνώτερος τῶν παθῶν.

3. Ἄλλὰ διὰ ποῖον λόγον γίνεται ἡ ἀνακήρυξις; Ἐὰν μὲν ποθῆτε νὰ σᾶς ὁμιλήσω ἐν συντομίᾳ καὶ διὰ τὰ πλεον γνωστά, αὐτὸς εἶναι ἀψευδῆς ἀγωνιστῆς τῆς ἀληθείας καὶ ὑπέρμαχος τῆς Τριάδος μέχρις αἵματος, καὶ μὲ τὸ νὰ πάσχη προθύμως, διώκτης ἐκείνων πού διώκουν μὲ κακοποιήσεις· διότι τίποτε δὲν νικᾷ τὸν διώκτην τόσον, ὅσον ἡ προθυμία αὐτοῦ πού πάσχει. Ἐὰν δὲ ἐπιθυμῆτε νὰ σᾶς ὁμιλήσω λεπτομερέστερα καὶ πλατύτερα, αὐτὸς εἶναι ἄριστος μὲν μεταξύ τῶν ἀρίστων, καὶ πάρα πολὺ εὐγενῆς ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς. Εὐγένειαν δὲ ἐννοῶ ὄχι αὐτὴν πού νομίζουν οἱ πολλοί· μακρὰν ἀπ' ἐδῶ! Δὲν εἶναι συνήθεια ἰδική μας οὔτε τοῦ φιλοσόφου, νὰ θαυμάζωμεν τὴν εὐγένειαν πού προέρχεται ἀπὸ τοὺς μύθους καὶ τάφους καὶ ἀπὸ τὴν πρὸ πολλοῦ σαπισμένην ὑπερηφάνειαν· οὔτε ἐκείνην πού ἀποκτᾶται μὲ συγγενείας καὶ σπουδᾶς, τὴν ὁποίαν χαρίζουν αἱ νύκτες καὶ αἱ χεῖρες τῶν βασιλέων, οἱ ὁποῖοι ἴσως δὲν εἶναι καὶ εὐγενεῖς καὶ οἱ ὁποῖοι ἀπονέμουν τὴν εὐγένειαν μὲ προσταγὴν, ὅπως ὅλα τὰ ἄλλα. Ἐννοῶ δὲ τὴν εὐγένειαν τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ συμπεριφορὰ καὶ ἡ πρὸς τὸ πρῶτον ἀγαθὸν ἄνοδος¹, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐλάβαμεν τὴν ὑπαρξιν. Αὐτῆς τῆς εὐγενείας μία εἶναι ἡ ἀπόδειξις. Διότι δὲν εἶναι μόνον ἀθλητῆς ὁ γενναῖος μας, ἀλλὰ προέρχεται καὶ ἀπὸ τοῦς μάρτυρας· ὥστε νὰ ὑπάρχη ἐκ φύσεως εἰς αὐτὸν τὸ παράδειγμα τῆς ἀρετῆς. Εἶναι δὲ πολίτης, ὡς πρὸς τὴν σοφίαν, ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης (διότι δὲν ἀνέχεται ἡ κυνικὴ φιλοσοφία νὰ περιορίζεται ἐντὸς στενῶν ὁρίων)· ὡς πρὸς δὲ τὸ σῶμα κατὰ γεται ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἡ ὁποία συγκαταριθμεῖται μαζί μὲ σᾶς ἢ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ σᾶς²· αὐτῆς τῆς πόλεως, ἡ ὁποία

2. Ἄλεξάνδρεια ἦτο ἡ δευτέρα πόλις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Νέας Ρώμης, Κων/πόλεως, καὶ τὴν ἀνάδειξιν τῆς εἰς πρωτεύ-

μότης τὸ ἰδιαίτατον καὶ ταύτης τὸ κάλλιστον Χριστιανισμός. καὶ ἡ περὶ τοῦτο διάθεσις, ἐκ προαιρέσεως μὲν ἀρχομένη τῇ δὲ φύσει βεβαιουμένη. Τῇ γὰρ εὐσεβείᾳ τὸ θερμὸν προσχωρήσαν ζῆλος ἐγένετο· ζῆλος δέ, ἀσφάλεια πίστεως.

- 5 4. Τραφεῖς δὲ οὕτω καὶ παιδευθεῖς, ὡς εἰκὸς τὸν ἐκ τοιούτων γεγονότα καὶ τοιοῦτον ἐσόμενον, ἐπειδὴ βίων αἰρέσεως καιρὸς ἐδόκει (ἦν κρηπίδα τοῦ πράττειν εἰ ἢ κακῶς ἐγὼ τίθεμαι), εἶδὲ τι μέγα καὶ νεανικὸν καὶ τῶν πολλῶν ὑψηλότερον. Τρυφήν μὲν ἀτιμάζει καὶ περιουσίαν καὶ δυναστείαν
 10 πλέον, ἦν τοὺς ἄλλους οἱ ταῦτα προέχοντες· καὶ τὴν μὲν ὡς πρώτην κακοπάθειαν, τὴν δὲ ὡς ἐσχάτην πενίαν, τὴν δὲ ὡς ἀσθένειαν τὴν ἀνωτάτω, διαπτύει καὶ ἀποπέμπεται. Οὐδὲν γὰρ ἀγαθὸν εἶναι, ὃ μῆτε βελτίους ποιεῖ τοὺς κεκτημένους, ἀλλὰ καὶ χεῖρους ὡς τὰ πολλὰ· μῆτε διὰ τέλους παραμένει
 15 τοῖς ἔχουσι. Φιλοσοφίαν δὲ προΐσταται τὴν δέσποιαν τῶν παθῶν καὶ τῷ καλῷ προσβαίνει νεανικῶς καὶ ἀπὸ τῆς ὕλης τέμνεται, πρὶν διαζευχθῆναι τῆς ὕλης· καὶ τῶν ὀρουμένων κατεξανίσταται, μεγέθει φύσεως καὶ προαιρέσεως εὐγενείᾳ, τοῖς ἐστῶσι προσθέμενος. Ἐπειδὴ οὕτω διανοίγη, τοῦτο μὲν οὐδὲ
 20 βουλήσ ἠξίωσε, ποτέραν δεῖ τῶν φιλοσοφιῶν ἐλέσθαι μᾶλλον, τὴν ἔξω καὶ παίζουσαν τὰς τῆς ἀληθείας σκιὰς ἐν τῷ τῆς φιλοσοφίας σχήματι καὶ προβλήματι, ἢ τὴν ἡμετέραν καὶ ταπεινὴν μὲν τῷ φαινομένῳ, ὑψηλὴν δὲ τῷ κρυπτομένῳ καὶ πρὸς Θεὸν ἀγούσαν· ἀλλὰ πάσαις ψήφοις αἰρεῖται τὴν ἡμετέραν,

ουσαν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, μοιραίως ἢ Ἀλεξάνδρεια ὠθήθη εἰς τὴν τρίτην θέσιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον αὐτὴ οὐδέποτε ἐσυγχώρησε, δὲν εἶναι δὲ ὀλίγαι αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ τὴν Κων/πολιν ἢ ὁποία τὴν ὑπεσκέλισε. Εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ Γρηγορίου «τῆς σὺν ὑμῖν, ἢ μεθ' ὑμᾶς εὐθέως ἀριθμουμένης», διαφαίνεται - νομίζω - ὁ μεταξὺ τῶν δύο μεγαλουπόλεων τῆς Ἀνατολῆς ἀνταγωνισμός. Ἐπίσης ἡ χρῆσις τῶν ἀντωνυμιῶν «ὑμῖν» καὶ «ὑμᾶς» δείχνουν ὅτι ὁ ρήτωρ δὲν τολμᾷ νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὸν ἑαυτὸν του μεταξὺ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, ἀφοῦ ἡ ἀντίπαλοι του τὸν κατηγοροῦσαν ἤδη ὅτι κατήγετο ἀπὸ πόλιν μικράν, ἢ μᾶλλον ἀπὸ ξηρὸν καὶ ἀνιαρὸν χωρίον (Πρὸς Ἀρειανούς κ. : : : αὐτόν, 6)

ἐκυριάρχει ὅλων εἰς ὅλα, ἰδιαίτερον γνώρισμα ἀπετέλει ἡ θερμότης καὶ κάλλιστον ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ περὶ αὐτὸν διάθεσις, ἡ ὁποία ἤρχιζε μὲν ἀπὸ ἀγαθὴν προαίρεσιν, ἐνισχύετο δὲ ἀπὸ τὴν θερμὴν φύσιν· διότι ἡ θερμότης προσχωροῦσα εἰς τὴν πίστιν γίνεται ζῆλος, ὁ δὲ ζῆλος εἶναι ἡ σταθερότης τῆς πίστεως.

4. Ἐφοῦ δὲ ἀνετράφη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐξεπαιδεύθη, ὅπως εἶναι φυσικὸν αὐτὸς ποῦ προέρχεται ἀπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις καὶ πρόκειται νὰ γίνῃ τοιοῦτος, ὅταν ἔκρινεν ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἐπιλέξῃ τὸν κατάλληλον τρόπον ζωῆς (πραῖγμα ποῦ ἐγὼ θεωρῶ βάσιν τῆς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας) ἀπεφάσισε κάτι πολὺ μέγαλο καὶ ρωμαλέον καὶ ἀνώτερον ἀπὸ τὰ πολλὰ· περιεφρόνησε μὲν τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν πλέον, τὴν ὁποίαν ἀσκοῦν ὅσοι προέχουν εἰς αὐτά, καὶ τὴν μὲν ἀπόλαυσιν ὡς πρώτην ταλαιπωρίαν, τὴν δὲ περιουσίαν ὡς ἐσχάτην πτωχείαν καὶ τὴν δύναμιν ὡς ἀδυναμίαν διὰ τὴν ἄνω ζωὴν ἀπεστράφη καὶ ἀπηρνήθη. Διότι δὲν ὑπάρχει κανένα ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον νὰ κάμνῃ καλλιτέρους αὐτοὺς ποῦ τὸ κατέχουν, ἐνῶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς κάμνει χειροτέρους, οὔτε νὰ παραμένῃ μέχρι τέλους εἰς ἐκείνους ποῦ τὸ ἔχουν. Κατέστησε δὲ προϊσταμένην τὴν φιλοσοφίαν, τὴν κυρίαρχον τῶν παθῶν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὸ καλὸν μὲ τὸν τρόπον ἀποφασιστικὸν καὶ ἀπεκόπη ἀπὸ τὴν ὕλην προτοῦ ἀποχωρισθῆ ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ ἐπανεστάτησεν ἐναντίον ἐκείνων ποῦ φαίνονται μὲ τὴν δύναμιν τῆς φύσεώς του καὶ τὴν εὐγενῆ του προαίρεσιν, προστεθεῖς εἰς τοὺς ὀρθοφρονοῦντας. Ὅταν ἐπῆρεν αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν, ἀπηξίωσε ἀκόμη καὶ νὰ σκεφθῆ ποῖαν ἀπὸ τὰς δύο φιλοσοφίας νὰ προτιμήσῃ περισσότερον, τὴν ξένην ἢ ὁποία παίζει μὲ τὰς σκιάς τῆς ἀληθείας ἔχουσα ὡς κάλυμμα καὶ πρόσχημα τὴν φιλοσοφίαν, ἢ τὴν ἰδικὴν μας, ἡ ὁποία εἶναι ταπεινὴ εἰς τὴν ἐμφάνισιν, ὑψηλὴ δὲ εἰς τὸ περιεχόμενόν της καὶ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Θεόν· ἀλλ' ὀλοψύχως ἐπροτίμησε τὴν ἰδικὴν μας,

μηδὲν ὄλως ἐπὶ τὰ χεῖρω παρατραπείς τὴν διάνοιαν, μηδὲ ἐπὶ
 τῆς τῶν λόγων κομψείας παρασυστοίς, ἢ μέγα φρονοῦσιν οἱ
 τὰ Ἑλλήνων φιλοσοφοῦντες. Ἐκεῖνο δὲ πρῶτον φιλοσοφεῖ.
 γινῶναι τῶν ἡμετέρων ὁδῶν τὴν αἰρετωτέραν τε καὶ λυσιτελε-
 5 στέραν ἐπίσης αὐτῷ τε καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς. Πανταχοῦ
 γὰρ τῷ καθ' ἑαυτὸν καὶ τὸν κοινὸν συλλαμβάνειν, ψυχῆς εἶναι
 τελεωτάτης τε καὶ φιλοσοφωτάτης ἐνόμιζεν. Οὐδὲ γὰρ ἑαυτῷ
 γεγενῆσθαι μόνον ἕκαστον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν, ὅσοι τῆς αὐ-
 τῆς μετέχουσι φύσεως, καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοῖς αὐ-
 10 τοῖς γεγόνασιν.

5. Ὅρῶν δὲ τὸν μὲν ἐρημικὸν βίον καὶ ἰδιάζοντα καὶ τῶν
 πολλῶν ἔκφυλον καὶ ἀλλότριον, μέγαν μὲν καὶ ἐψηλὸν καὶ ὑπὲρ
 τὰ ἀνθρώπινα, μέχρις αὐτῶν δὲ μόνων τῶν κατορθούοντων
 ἰστάμενον, καὶ τὸ τῆς ἀγάπης κοινοικῶν καὶ φιλιάνθρωπον
 15 ἀπαρνούμενον, ἦν ἐν πρώτοις εἶναι τῶν ἐπαινομένων ἐγίνω-
 σκε· πρὸς δὲ καὶ ἀδοκίμαστον, ὡς οὔτε ἐν τοῖς πράγμασι
 γυμναζόμενον, οὔτε ἄλλοις παραμετρούμενον· τὸ δὲ κοινο-
 νικὸν καὶ ἐπίμικτον, πρὸς τῇ βασάνῳ τῆς ἀρετῆς, ἔτι καὶ
 εἰς τοὺς πολλοὺς διατεῖνον καὶ θείας οἰκονομίας ἐγγές, ἢ καὶ
 20 πεποίηκε τὸ πᾶν καὶ φιλία συνέδησε καὶ τὸ ἡμέτερον γένος
 ἐκπεσόν τοῦ καλοῦ διὰ τὴν ἐπεισελθοῦσαν κακίαν ἐκ τῆς πρὸς
 ἡμᾶς ἐπιμιξίας καὶ ὀμιλίας πάλιν ἀνεκαλέσατο, ταῦτα διανοη-
 θείς τε καὶ διελόμενος καὶ ἅμα τὸν ἑλληνικὸν τύπον κολάσαι
 τῶν καλῶν εἶναι νομίσας, οἱ τῷ τρίβωνι καὶ τῇ ἐπίγη τὸ σε-
 25 μὸν ὑποδύονται· τί ποιεῖ καὶ πῶς τὴν φιλοσοφίαν μεταχει-
 ρίζεται; Μέσην τινὰ χωρεῖ τῆς τε ἐκείνων ἀλαζονείας καὶ τῆς

1. Ματθ. 19, 11

2. Ὁ ἰδιόρρυθμος φιλοσοφικὸς τρίβων καὶ τὸ βαθύ γένειον ἦσαν τὰ
 ἔξωτερικὰ γνωρίσματα τῶν φιλοσόφων. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ παρόντος λό-
 γου, σελ. 14

χωρίς καθόλου νά στρέψη τὴν διάνοιάν του πρὸς τὰ χειρότερα, οὔτε νά παρασυρθῆ ἀπὸ τὴν κομπόσητα τῶν λόγων, διὰ τὴν ὁποίαν πολὺ καυχῶνται ὅσοι ἀκολουθοῦν τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖνο δὲ ποῦ πρῶτον ἠρεύνησε ἦτο νά γνωρίση ποία ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας ὁδοὺς ἦτο ἡ πιὸ καταληπτὴ καὶ ἡ πιὸ ὠφέλιμος καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς. Διότι παντοῦ μαζί μὲ τὸ ἀτομικὸν συνεδύαζε καὶ τὸ κοινὸν καὶ αὐτὸ ἐθεώρει ὡς γνώρισμα τῆς τελειοτέρας καὶ φιλοσοφικῆς ψυχῆς. Ἐξ ἄλλου ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ἔχει γεννηθῆ μόνον χάριν τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ χάριν ὄλων ἐκείνων οἱ ὅποιοι συμμετέχουν εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ ἔχουν γίνει ἀπὸ τὸν ἴδιον δημιουργὸν καὶ διὰ τὸν αὐτὸν προορισμόν.

5. Εἶδε λοιπὸν ὅτι ὁ μοναχικὸς βίος εἶναι ἰδιαίτων καὶ ἀλλόκοτος καὶ ξένος διὰ τοὺς πολλοὺς, μέγας μὲν καὶ ὑψηλὸς καὶ ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων καὶ κατάλληλος μόνον δι' ἐκείνους ποῦ ἠμποροῦν νά τὸν κατορθώσουν¹, ἀπαρνούμενος δὲ τὴν ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν τῆς ἀγάπης μεταξύ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀνθρώπων, πρᾶγμα ποῦ ἐγνώριζεν ὅτι εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ· ἐπὶ πλέον δὲ εἶναι καὶ ἀδοκίμαστος, διότι οὔτε εἰς τὴν πραγματικότητα ἀσκεῖται, οὔτε μὲ ἄλλα συγκρίνεται· ἡ δὲ κοινωνικὴ καὶ συνήθης ζωὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς, ἐκτείνεται καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ εὐρίσκεται πιὸ κοντὰ εἰς τὴν θεῖαν οἰκονομίαν, ἡ ὁποία καὶ ἔκαμε τὸ σύμπαν καὶ τὸ συνέδεσε μὲ τὴν φιλίαν, καὶ τὸ ἰδικὸν μας γένος, ὅταν ἐξέπεσεν ἀπὸ τὸ καλὸν ἐξ αἰτίας τῆς κακίας ποῦ ὑπείσηλθεν, μὲ τὴν ἐπι, κοινωνίαν καὶ συναναστροφὴν πάλιν τὸ ἐπανέφερεν ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἐξέπεσεν, αὐτὰ ἀφοῦ ἐσκέφθη καὶ διεχώρισε καὶ συγχρόνως ἐπειδὴ ἐνόμισεν ὅτι ἀποτελεῖ ἀρετὴν τὸ νά τιμωρῆσῃ τὴν ἀλαζονείαν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ὑποδύονται τὸν σπουδαῖον μὲ τὸν τρίβωνα καὶ τὸ γένειον², τί κάμνει καὶ πῶς μεταχειρίζεται τὴν φιλοσοφίαν; Ἀκολουθεῖ κάποιαν μέσην ὁδὸν μεταξύ τῆς ἀλαζονείας ἐκείνων καὶ τῆς ἰδικῆς μας σοφίας, καὶ ἀπὸ ἐκείνους

ἡμετέρας σοφίας καὶ τῶν μὲν τὸ σχῆμα καὶ τὴν σκηρὴν, ἡμῶν δὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ὕψος φιλοσοφεῖ.

6. Λιὰ τοῦτο Περιπάτους μὲν καὶ Ἀκαδημίας καὶ τὴν σε-
μνήν Στοᾶν καὶ τὸ αὐτόματον Ἐπικούρου μετὰ τῶν ἀτόμων
5 καὶ τῆς ἡδονῆς, ἐρίῳ στέφας, ὡς τις ἐκείνων τὸν ποιητὴν, ὡς
πορρωτάτω πέμπει καὶ ἀποκρούεται. Κυρικῆς δέ, τὸ μὲν
ἄθεον διαπτύσας, τὸ δὲ ἀπέριττον ἐπαινέσας, τοῦτό ἐστιν ὁ
νῦν ὁρᾶτε, κύων κατὰ τῶν ὄντως κυνῶν καὶ φιλόσοφος κατὰ
τῶν ἀσόφων, καὶ Χριστιανὸς ὑπὲρ πάντων καὶ νικῶν τὴν μὲν
10 ἐκείνων ἀσθάδειαν τῆ τοῦ σχήματος ὁμοιότητι, τῶν δὲ παρ'
ἡμῖν ἔστιν ὧν τὴν ἀπειροκαλίαν τῆ καινότητι τοῦ ἐνδύματος
δεικνύς, ὅτι μὴ ἐν μικροῖς τὸ ἀσεβές, μηδὲ ἐν τῇ κατηφεῖ τὸ
φιλόσοφον, ἀλλ' ἐν ψυχῆς στερόδότητι καὶ διανοίας καθαρό-
τητι, καὶ γνησίᾳ τῇ πρὸς τὸ καλὸν νεύσει, ὅπως ἂν τοῦ σχή-
15 ματος ἔχωμεν, καὶ οἴστισιν ἂν ὁμιλῶμεν, εἴτε ἡμῖν αὐτοῖς
μόνοις συστέλλοντες τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων εἴτε τοῖς
πολλοῖς τε καὶ ὁμοφύλοις ἰδιάζοντες ἐν τῇ κοινῇ καὶ φιλο-
σοφοῦντες ἐν οὐ φιλοσοφοῦσιν (ὡς ἡ Νῶε κιβωτὸς ἐκείνη, ἐν
κατακλυσμῷ κατακλυσμοῦ κουφοτέρα· καὶ ἡ τοῦ ὄρους βᾶ-
20 τος, ἦν καιὸν τὸ πῦρ οὐ κατέκαιε, τὸ μέγα Μωϋσέως ὄραμα):
οὔτε αὐτοί τι πάσχοντες τοῖς πολλοῖς, οὐ μᾶλλον γε ἢ ἀδάμας
τοῖς παίουσι, καὶ δι' ἑαυτῶν τοὺς ἄλλους βελτίους ποιοῦντες
εἰς δύναμιν. Ταύτης καρπὸς τῆς φιλοσοφίας, οὐ λόγῳ πλατ-

1. Περιπατητικοὶ ἔλεγοντο οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

2. Ἡ Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος.

3. Ἡ φιλοσοφία τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ζήνωνος τοῦ Κυτιέως, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν εἰς τὴν ποικίλην Στοᾶν τῶν Ἀθηναίων.

4. Ὁ Ἐπίκουρος (341 - 270 π.Χ.) εἰς μὲν τὴν φυσικὴν ἀνεένεωε τὴν περὶ ἀτόμων διδασκαλίαν τοῦ Δημοκρίτου, μὲ ὠρισμένας βεβαίως ἀποκλίσεις, ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἠθικὴν θέτων ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς τὴν εὐδαιμονίαν, συνίστα τὴν ἐν μέτρῳ ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν, ἐδέχετο δὲ τὴν ἡδονὴν ὡς κριτήριον τῆς εὐδαιμονίας καὶ τὸ μόνον πραγματικὸν ἀγαθόν.

5. Γεν. 6, 14

μέν παίρνει τὸ σχῆμα καὶ τὴν σκηνήν, ἀπὸ ἡμᾶς δὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ὕψος τῆς διδασκαλίας.

6. Δι' αὐτὸ τὰς σχολὰς τῶν Περιπατητικῶν¹ καὶ τὰς Ἀκαδημίας² καὶ τὴν σεβαστὴν Στωϊκὴν φιλοσοφίαν³ καὶ τὴν φυσικὴν ἠθικὴν τοῦ Ἐπικούρου μαζί με τὰ ἄτομα καὶ τὴν ἡδονήν⁴, ἀφοῦ τὰ ἐστεφάνωσε με μαλλί, ὅπως κάποιος ἀπὸ ἐκείνους τὸν ποιητὴν, τὰ ἐξαπέστειλεν ὅσον ἐγένετο μακρύτερα καὶ τὰ ἀπτεποίγη. Ἀπὸ δὲ τὴν Κυνικὴν φιλοσοφίαν περιεφρόνησε τὴν ἀθείαν, ἐπήνεσε τὴν ἀπλότητα αὐτῆς καὶ ἔγινεν αὐτὸ πού τῶρα βλέπετε, σκύλος ἐναντίον τῶν πραγματικῶν σκύλων καὶ φιλόσοφος ἐναντίον τῶν ἀσόφων καὶ Χριστιανὸς δι' ὅλους. Ἔτσι νικᾷ ἐκείνων μὲν τὴν αὐθάδειαν με τὴν ὁμοιότητα τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως, τὴν ἀπειροκαλίαν δὲ μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας με τὴν καινοτομίαν τοῦ ἐνδύματός του καὶ δείχνει ὅτι ἡ εὐσέβεια δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ μικρά, οὔτε ἡ φιλοσοφία εἰς τὴν κατήφειαν, ἀλλὰ εἰς τὴν σταθερότητα τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ, καὶ εἰς τὴν γνησίαν πρὸς τὸ καλὸν ροπήν, ὅπως καὶ ἂν ἐμφανιζώμεθα ἐξωτερικῶς καὶ με ὅποιους καὶ ἂν συναναστρεφώμεθα, εἴτε μόνοι με τοὺς ἑαυτοὺς μας, περιορίζοντες τὸν νοῦν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις, εἴτε με τοὺς πολλοὺς καὶ ὁμοφύλους, ἰδιωτεύοντες μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ φιλοσοφοῦντες μεταξὺ ἄλλων πού δὲν φιλοσοφοῦν (ὅπως ἐκείνη ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε, ἡ ὁποία ἐν ὥρᾳ κατακλισμοῦ ἦτο ἐλαφροτέρα τοῦ κατακλισμοῦ⁵, καὶ ἡ βάτος τοῦ ὄρου, τὴν ὁποίαν ἡ φωτιά ἐφλεγεν ἀλλὰ δὲν ἔκαιε⁶, τὸ μεγάλο ὄραμα τοῦ Μωϋσέως), οὔτε ἡμεῖς νὰ παθαίνωμεν τίποτε ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ὅπως τὸ διαμάντι ἀπὸ ἐκείνους πού τὸ κτυποῦν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς κάμνωμεν με τοὺς ἑαυτοὺς μας, ὅσον εἶναι δυνατὸν, καλλιτέρους. Καρπὸς δὲ αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας εἶναι ὄχι αἱ πόλεις πού ἰδρύνονται με λόγια (κάτι σκινδαψοί⁷, ὅπως οἱ

6. Ἔξ. 2, 2

7. Σκινδαψὸς· λέξις ἀνευ σημασίας ἢ φράσις τὴν ὁποίαν λέγει τις ὅταν δὲν εἶναι βέβαιος περὶ τίνος λέξεως.

τόμεναι πόλεις (σκινδαφοί τινες, ὡς αὐτοί φασι, καὶ τραγέλαφοι, ἃ γλῶσσα μόνῃ συντίθησιν)· οὐδὲ κατηγορίαί τινές, καὶ ἀναλύσεις, καὶ μίξεις· οὐδὲ συμβάματα καὶ παρασυμβάματα καὶ ἡ τεχνολογουμένη σοφία· οὐδὲ γραμμαί τινες οὐδαμοῦ κεί-
 5 μεναι, οὐδὲ ἀστέρων πλοκαὶ καὶ σχήματα κατὰ τῆς Προνοίας ἐπινοούμενα. Ταῦτα μὲν γὰρ αὐτῷ δευτέρου λόγου καὶ πάρεργα, καὶ τοσοῦτον πιεζόμενα, ὅσον μὴ παίζεσθαι παρὰ τῶν εἰδέναί προσποιομένων.

7. Τί δὲ τὸ πρῶτον καὶ σπουδαζόμενον; Ἡ πρὸς ἄρχοντας
 10 δικαιολογία, ἢ πρὸς βασιλεῖς παρῴησία, κατὰ τὸν θεῖον Λαυῖδ
 | λαλοῦντα ἐναντίον βασιλέων καὶ μὴ αἰσχυρόμενον, δῆμων ἀλο-
 γίαν συστειλαὶ κυμαινόμενον, δυναστίων ἐξουσίαν ἀγροικιόν-
 των, οἰκῶν ἀρῶσιαν στασιαζόντων, ἀπαιδευτῶν ἀγροικίαν,
 πεπαιδευμένων ἀλαζονείαν, πλοῦτον ἐπαιρόμενον, κόρον ὑβρί-
 15 ζοντα, περὶ ἀν κακοεργουῦσαν, θυμὸν ἐκφερόμενον καὶ τὸν
 λογισμὸν ἐκφέροντα, ἡδονῆς ἀμετρίαν, γέλωτος ἀκρασίαν,
 λύπης ἀδημονίαν παῦσαι, νεότητος ἀνωμαλίαν, γήρως μι-
 κροφυχίαν, χηρείας ἐρημίαν, ὀρφανίας ἀπόγνωσιν. Ταῦτα τῶν
 συλλογισμῶν καὶ τῶν γραμμῶν καὶ τοῦ κεχηρῆναι πρὸς τοὺς
 20 ἀστέρας, ἄρ' οὐ μακροῦ προτιμῆσει τις εὐ φρονῶν; Ἐκεῖνο
 ἐνθυμηθεῖς, ὅτι συναγόντων μὲν πάντων, ἢ γεωμετρούντων,
 ἢ ἀστρονομούντων, οὐδὲν ἂν ὁ βίος ἡμῶν παρὰ τοῦτο ὠφελῆ-

1. Τραγέλαφος· φανταστικὸν ζῶον, τράγος καὶ ἔλαφος μαζί (Ἄριστοφάνους, Βάτρ. 937. Πλάτωνος, Πολιτ. 488A κ.ἄ.)

2. Κατηγορίαί· θεμελιώδεις ἐνέργειαι τοῦ νοῦ μὴ ἐπιδεχόμεναι περαιτέρω ἀνάλυσιν εἰς στοιχειωδεστέρας ἐννοίας.

3. Ἀνάλυσις· ἡ συναγωγή νόμων ἀπὸ τῆν μελέτην τῶν ἐπὶ μέρους.

4. Σύμβαμα· τὸ κατὰ τύχην συμβαῖνον. Ὡς φιλοσοφικός ὅρος τῶν Στωικῶν σημαίνει κατηγορήμα, ἤτοι πλήρες ρηματικὸν κατηγορούμενον, πού δὲν ἔχει ἀνάγκην προσδιορισμῶν.

5. Παράσύμβαμα· τὸ ἀπρόσωπον ρῆμα, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀτελὲς κατηγορούμενον. Ἐλέγετο καὶ παρακατηγορήμα (βλ. Ἀπολλωνί-

ἴδιοι λέγουν, καὶ τραγέλαφοι ¹, πράγματα ποῦ μόνον ἢ γλῶσσο συνθέτει), οὔτε μερικαὶ κατηγορίαι ² καὶ ἀναλύσεις ³ καὶ ἀναμίξεις, οὔτε συμβάματα ⁴ καὶ παρασυμβάματα ⁵ καὶ ἡ σοφία ποῦ ἐξαντλεῖται εἰς τὴν γραμματικὴν ἀνάλυσιν τῶν τύπων· οὔτε μερικαὶ γραμματαὶ αἱ ὅποιοι δὲν εὐρίσκονται πουθενά, οὔτε αἱ πλοκαὶ τῶν ἀστέρων καὶ τὰ σχήματα, τὰ ὅποια ἐφευρίσκονται ἐναντίον τῆς θείας Προνοίας. Ὅλα αὐτὰ δι' αὐτὸν εἶναι δευτερεύοντα καὶ ἐπουσιώδη καὶ τόσον μόνον ἄξια νὰ ἀσχολῆται κανεὶς μὲ αὐτά, ὅσον διὰ νὰ μὴ ἀσχολοῦνται ἐκεῖνοι ποῦ προσποιοῦνται ὅτι τὰ γνωρίζουν.

7. Ποῖον δὲ εἶναι τὸ πρωτεῦον καὶ ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιον προθύμως ἀσχολεῖται; Ἡ ὑπεράσπισις τῆς πίστεως πρὸς τοὺς ἄρχοντας, ἡ θαρραλέα ἀντιμετώπισις τῶν βασιλέων, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖον Δαυίδ, ὁ ὅποῖος ὠμίλει ἐναντίον βασιλέων καὶ δὲν ἐντρέπετο ⁶, ἡ προσπάθειά του νὰ περιορίσῃ τὸν παραλογισμὸν τῶν ταρασσομένων δήμων, τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐρεθισμένων ἀρχόντων, τὴν ἀκαταστασίαν τῶν σπιτιῶν ποῦ φιλονεικοῦν, τὴν τραχύτητα τῶν ἀπαιδεύτων, τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν μορφωμένων, τὴν ἔπαρσιν τοῦ πλοῦτου, τὴν ἀχαριστίαν τοῦ κορεσμοῦ, τὴν κακουργίαν τῆς πτωχείας, τὴν παραφορὰν τοῦ θυμοῦ, ποῦ κάμνει τὸν νοῦν νὰ παραλογίζεται, τὴν ὑπερβολικὴν ἡδονὴν, τὰ ἀσυγκράτητα γέλια, νὰ παύσῃ τὴν στενοχωρίαν τῆς λύπης, τὰς ἐκτροπὰς τῆς νεότητος, τὴν δειλίαν τοῦ γήρατος, τὴν μοναξιάν τῆς χηρείας, τὴν ἀπογοήτευσιν τῆς ὀρφανίας. Ἄρά γε αὐτὰ δὲν θὰ τὰ ἐπροτιμοῦσε ἐπὶ μακρὸν χρόνον κάθε συνετὸς ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς καὶ τὰς γραμμάς καὶ ἀπὸ τὸ νὰ χάσκη πρὸς τοὺς ἀστέρας; Νὰ ἐνθυμηθῆσαι τὸ ἐξῆς· ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς ποῦ ἐξάγουν συμπεράσματα, ἢ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωμετρίαν ἢ τὴν ἀστρονομίαν, δὲν θὰ ὠφεληθῆ καθόλου ἢ ζωὴ μας, καὶ ὅτι δὲν θὰ

ου, Περὶ συντάξεως, σελ. 36)

6. Ψαλμ. 108, 46

θείη, ὅτι μὴ καὶ τὰ πάντα λυθήσεται τούτων δὲ ὧν εἶπον ἀναιρουμένων, ἀταξία τὸ πᾶν καὶ σύγχυσις. Ταῦτα τῆς Ἀντισθένης ἀλαζονείας καὶ τῆς Διογένους ὀψοφαγίας καὶ τῆς Κράτητος κοινογαμίας, τί χρὴ λέγειν ὅσω κρείττω καὶ ὑψηλότερα; Πλὴν φειδόμεθα κάκεινων αἰδοῖ τῆς προσηγορίας, ἵνα τι τοῦ ἀνδρὸς ἀπολαύσωσιν. Ἡμεῖς δέ, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ συνέλωμεν, τὸ σῶφρον, τὸ ἐγκρατές, τὸ ἄτυφον, τὸ ἐπίχαρι, τὸ κοινωνικόν, τὸ φιλόανθρωπον, τὰλλὰ οἷς ὑπὲρ ἅπαντας ὁ ἀνὴρ, ἐπὶ τὸ τελευταῖον μὲν τῇ τάξει, πρῶτον δὲ τῇ δυνάμει
10 τρεψόμεθα.

8. Ἦν ὅτε γαλήνην εἶχομεν ἀπὸ τῶν αἰρέσεων, ἤνικα Σίμωνες μὲν καὶ Μαρκίωνες, Οὐαλεντινοὶ τέ τινες καὶ Βασιλεῖδαι καὶ Κέρδωνες, Κήρινθοί τε καὶ Καρποκράταις καὶ πᾶσα ἢ περὶ ἐκείνους φλυαρία τε καὶ τερατεία, ἐπὶ πλεῖστον τὸν τῶν
15 ὄλων Θεὸν τεμόντες καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀγαθοῦ τῷ Δημιουργῷ πολεμήσαντες, ἔπειτα κατεπόθησαν τῷ ἑαυτῶν βυθῷ καὶ τῇ σιγῇ παραδοθέντες, ὥσπερ ἦν ἄξιον. Μοντανοῦ δὲ τὸ πονηρὸν πνεῦμα καὶ τὸ Μανοῦ σκότος καὶ ἡ Ναβάτου θρασύτης ἢ καθαρότης, Σεβελλίον τε ἢ κακὴ προσηγορία τῆς μοναρχίας εἰξε
20 καὶ ὑπεχώρησεν, ἢ μὲν εἰς ἀντίπαλον μοῖραν ἀποκριθεῖσα, ἢ δὲ καὶ πάντῃ περιφρονηθεῖσα καὶ παραῤῥιφεῖσα διὰ τὸ ἀσθενές· ἄλλο δὲ οὐδὲν παρέλύπει τὴν Ἐκκλησίαν· οἱ γὰρ διωγμοὶ καὶ λαμπροτέραν αὐτὴν ἐποίουν τοῖς πάθεσιν.

Ὁδὸ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ δευτέρα ζάλη κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐγείρεται, ὁ τυφὸν τῆς ἀδικίας, τὸ πλήρωμα τῆς ἀσεβείας, ὁ λεγεὼν τῶν πνευμάτων, ἢ ἀντίχριστος γλωῦσσα, ὁ ἀδικίαν

1. Κράτης ὁ Θηβαῖος ἦτο ἐπιφανὴς κυνικός φιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Διογένους, ἀκμάσας περὶ τὸ 320 π.Χ.

2. Ἐννοεῖ τὴν προσηγορίαν τοῦ κυνικοῦ, τὴν ὁποῖαν φέρει καὶ ὁ ἐγκωμιαζόμενος φιλόσοφος Ἑρων.

3. Ἡ δυαρχία ἦτο κυρίως γνώρισμα τῆς διδασκαλίας τῶν γνωστικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπάγει συλλογικῶς καὶ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς πού ἀναφέρει.

ἐρμηνευθοῦν τὰ πάντα· ἔαν δὲ ἀνατραποῦν αὐτὰ πού εἶπα, θὰ μεταβληθῇ τὸ πᾶν εἰς ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν. Διατί γρέπαι ὁμως νὰ ἀναφέρω κατὰ πόσον ἀνώτερα καὶ ὑψηλότερα εἶναι αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Ἀντισθέου, τὴν λαιμαργίαν τοῦ Διογέου καὶ τὴν ἐλευθερογαμίαν τοῦ Κράτητος¹; Ἄλλὰ ἀποφεύγομεν νὰ θίξωμεν καὶ ἐκείνους ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸ ὄνομα², διὰ νὰ ἀπολαύσουν κατι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ἡμεῖς δέ, διὰ νὰ ὀλοκληρώσωμεν αὐτὰ πού ἀφήσαμεν εἰς τὴν μέσσην, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἐγκράτειαν τὴν ταπεινοφροσύνην, τοὺς εὐχαρίστους τρόπους, τὴν κοινωνικότητα, τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὰ ἄλλα, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνδρας συμπεριφέρεται πρὸς ὄλους, θὰ στραφῶμεν εἰς τὸ τελευταῖον μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν σειράν, ἀλλὰ πρῶτον εἰς ἄξιαν.

8. Ὑπῆρχεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχαμεν γαλήνην ἀπὸ τὰς αἰρέσεις, ὅταν οἱ Σίμωνες καὶ Μαρκίωνες καὶ κάποιοι Οὐαλεντῖνοι καὶ Βασιλεῖδαι καὶ Κέρδωνες καὶ Κήρινθοι καὶ Καρποκράτες, καὶ πᾶσα γύρω ἀπὸ ἐκείνους καὶ φλυαρία καὶ τερατολογία, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐδιχοτόμουν τὸν Θεὸν καὶ ἐπολέμουν τὸν Δημιουργὸν Θεὸν³, πρὸς χάριν τοῦ Ἁγαθοῦ Θεοῦ, ἐξηφανίσθησαν βυθισθέντες εἰς τὸν Βυθὸν καὶ τὴν Σιγὴν τῶν⁴, ὅπως τοὺς ἤξιζε. Τὸ δὲ πονηρὸν πνεῦμα τοῦ Μοντανου καὶ τὸ σκότος τοῦ Μάνεντος καὶ ἡ θρασύτης ἢ καθαρότης τοῦ Ναύτου καὶ ἡ κακὴ ὑποστήριξις τῆς μοναρχίας τοῦ Σαβελλίου ἔφυγαν καὶ ὑπεχώρησαν, ἄλλη μὲν συνδεθεῖσα μὲ τὴν ἀντίπαλον παράταξιν, ἄλλη δὲ ἐντελῶς περιφρονηθεῖσα καὶ ἀπορριφθεῖσα ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς· ἄλλο δὲ τίποτε δὲν παρηνώχλει τὴν Ἐκκλησίαν, διότι οἱ διωγμοὶ τὴν ἔκαμναν περισσότερον λαμπρὰν μὲ τὰ μαρτύρια.

Δὲν ἐμεσολάβησεν ὁμως πολὺ χρονικὸν διάστημα καὶ ἠγέρθη δευτέρα τρικυμία ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ θύελλα τῆς

4. Βυθὸς καὶ Σιγὴ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ζεύγη τῶν συζυγιῶν τοῦ γνωστικοῦ Βαλεντίνου

εἰς τὸ ἄγος λαλήσας νοῦς, ἢ κατατομὴ τῆς θεότητος· οὐ δει-
νὴ μὲν ἢ ἐργεῖρησις, δεινότερα δὲ ἢ τελευτὴ καὶ τῆς Ἰουδα
προδοσίας ἀξία, ἦν ἐκεῖνος κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐτόλμη-
σεν, "Αρειος, ὁ καλῶς μετὰ τῆς μανίας ὀνομαζόμενος. Οὗτος
5 ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείων ἀρξάμενος πόλεως, κάκει τὸ δεινὸν
ἐκμελετήσας, ἔπειτα, ὡσπερ τις ἀγρία φλόξ, ἀπὸ μικροῦ τοῦ
σπινθῆρος τὸ πᾶν τῆς οἰκουμένης ἐπιδραμῶν, ὑπὸ τῶν Πα-
τέρων ἡμῶν καταλύεται καὶ τοῦ εὐσεβοῦς ἀριθμοῦ τοῦ τότε
καταλαμβάνοντος τὴν Νίκαιαν, καὶ εἴσω περιγραπτῶν ὄρων τε
10 καὶ ὄρημάτων τὴν θεολογίαν στήσαντος.

9. Πάλιν πονηρὰ βασιλεία καὶ πάλιν ἀναζῆ τὸ κακὸν καὶ
ὡσπερ τὰ ἔπουλα τῶν τραυμάτων ἀναστομοῦται καὶ ἀναθ-
ρῆγνεται. Καὶ λόκοι βαρεῖς, ἄλλος ἄλλοθεν διαλαμβάνοντες ἡμᾶς,
τὴν Ἐκκλησίαν σπαράττουσιν. Ἰερεῖς τε κατὰ ἱερέων ἐξο-
15 πλισθέντες καὶ δῆμοι δῆμοις ἐπιμανέντες· καὶ βασιλεὺς ἀσε-
βεῖα διδοὺς παιδῆσίαν καὶ κατὰ τῆς θεοῦ δόξης νομοθετῶν.
καὶ οἱ μῆτε ἄνδρες μῆτε γυναῖκες, παρ' αὐτῶν δυναστεύοντες.

Τίς ἂν τὰ τότε κακὰ πρὸς ἀξίω ἐπιτραγοδήσειε; Τὰς φη-
γὰς, τὰς δημεύσεις, τὰς ἀτιμίας, τὰς ἐπὶ τῆς ἐρημίας συνάξεις,
20 μυριάδων ὄλων καὶ πόλεων ὑπαιθρίων ταλαιπωρουμένων καὶ

1. Λουκᾶ 8, 30

2. Ψαλμ. 72, 8

3. Κατατομή· λέξις ποῦ χρησιμοποιεῖται μίαν μόνου φοράν εἰς τὴν
Κ.Δ. (Φιλ. 3, 2) καὶ σημαίνει ἐκείνους ποῦ δὲν κατανοοῦν τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν
τῆς περιτομῆς, ἴτοι τὴν περιτομὴν τῆς καρδίας, καὶ μεταβάλλουν αὐτὴν
εἰς τυπικὴν μόνον ἀποκοπὴν τῆς σαρκὸς των.

4. Ἐννοεῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν Πατέρων τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῆς
συνόδου.

5. Ὡς «πονηρὰν βασιλείαν» χαρακτηρίζει προφανῶς τὴν βασιλείαν
τοῦ Κωνσταντίου, ὁ ὁποῖος εὐνοήσας τοὺς Ἀρειανοὺς πολλὰ πράγματα
ἐδημιούργησεν εἰς βάρος τῶν Ὀρθοδόξων. Ἐξ ἄλλου περὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ
καὶ τοῦ Οὐάλεντος θὰ κάμη λόγον ἐν συνεχείᾳ. Ἐντύπωσιν προκαλεῖ τὸ
γεγονὸς ὅτι ὅσα ἐδῶ λέγει περὶ τοῦ Κωνσταντίου ἐρχονται εἰς πλήρη ἀντί-
θεσιν πρὸς ὅσα λέγει εἰς τοὺς προηγούμενους δύο Σθηλιτευτικούς λόγους του

ἀδικίας, ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ἀσεβείας, ὁ δαίμων τῶν πονηρῶν πνευμάτων πού λέγεται λεγεών¹, ἡ ἀντίχριστος γλωσσα, ὁ νοῦς, ὁ ὁποῖος διεκήρυξε τὴν ἀδικίαν μὲ ὑπερηφάνειαν², ἡ κατὰτμησις³ τῆς θεότητος, ἐκεῖνος, τοῦ ὁποῖου τὸ μὲν ἐγχείρημα ἦτο φοβερόν, τὸ τέλος δὲ ἀκόμη φοβερώτερον καὶ ἀντάξιον τῆς προδοσίας τοῦ Ἰουδα, τὴν ὁποίαν ἐτόλμησεν ἐκεῖνος κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ὁ Ἄρειος, ὁ ὁποῖος πολὺ ὀρθῶς ὀνομάζεται μανιακός. Αὐτός, ἀφοῦ ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου καὶ ἐμελέτησε τὸ κακόν, ἔπειτα, ὡσάν καμμιὰ ἀγρία φλέγα, πού προῆλθεν ἀπὸ μικρὸν σπινθῆρα, ἐπέδραμεν εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς οἰκουμένης, κατελύθη ὅμως ἀπὸ τοῦς Πατέρας μας καὶ ἀπὸ τὸν εὐσεβῆ ἀριθμὸν πού συνῆλθε τότε εἰς τὴν Νικαίαν⁴ καὶ ἐτοποθέτησε τὴν θεολογίαν ἐντὸς περιωρισμένων ὁρῶν καὶ λέξεων.

9. Πάλιν ὁμως ἀναλαμβάνει πονηρὰ βασιλεία τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας⁵, καὶ πάλιν τὸ κακόν ἀναζῆ καὶ, ὅπως τὰ ὕπουλα τραύματα, ἐνδυναμώνεται ἐκ νέου καὶ ξεσπᾷ. Καὶ λύκοι ἀγριοί⁶, πού μᾶς κατέλαβαν ἄλλος ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἄλλος ἀπὸ ἐκεῖ, σπαράσσουν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἱερεῖς ἐξοπλίζονται ἐναντίον ἱερέων καὶ δῆμοι ὀρμοῦν μὲ μανίαν ἐναντίον δῆμων⁷ καὶ βασιλεὺς δίνει ἐλευθερίαν ἐνεργείας εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ νομοθετεῖ ἀντίθετα πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν⁸ καὶ αὐτοί, πού ἄλλοτε δὲν ἦσαν οὔτε ἄνδρες οὔτε γυναῖκες, τώρα κοντὰ εἰς αὐτὸν καταδυναστεύουν.

Ποῖος θὰ ἤμποροῦσε νὰ διεκτραγωδήσῃ ἐπαξίως τὰ τότε δεινοπαθήματα; Τὰς ἐξορίας, τὰς δημεύσεις τῶν περιουσιῶν⁹, τὰς ἀτιμώσεις, τὰς συγκεντρώσεις εἰς τὰς ἐρήμους, κατὰ τὰς ὁποίας μυριάδες ὀλόκληροι κόσμου καὶ πόλεις ἐταλαιπωροῦντο εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ ἤρχοντο εἰς δυσχερῆ θέσιν ἕνεκα τῶν βρο-

κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὅπου τὸν χαρακτηρίζει εὐσεβέστατον καὶ θεοφιλέστατον, ἂν καὶ ἀφήνῃ νὰ διαφανῇ κάποια ἐπιφύλαξις τοῦ ὅσου ἀφορᾷ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Κωνσταντίου.

έτεοίς καί χειμῶσι πιεζομένων; Τὰς ἐντεῦθεν ἐπιναστίαις (οὐδὲ γὰρ τὴν ἐρημίαν εἶχον ἀκίνητων): Γὰ ἔτι τούτων χαλεπότερα, τοὺς αἰκισμοὺς, τοὺς θανάτους, τὰς θριαμβεύσεις ἐπισκόπων, φιλοσόφων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, νέων, γεγηρακόων; Τοὺς ἐπιπροσόντας τὰ δεινὰ, τοὺς προσεπιπροσόντας, τοὺς ἐπιηρητομένους τῇ ἀσεβείᾳ δυνάστιας, οἷς τοῦτο μόνον πολυλάκις εἰς εὐδοκίῃσιν ἤρκεσε, τὸ μικροτέρους φανῆναι τῆς τοῦ κρατοῦντος βουλήσεως:

10. Ἔστι μὲν ὁ λαμπρὸς διωγμὸς εἶχε πέρας καὶ Περσῶν καλῶς ἡμῖν ἐδίδαξε τὸν ἀλιτήριον καταλύσασα καὶ πολλῶν αἱμάτων εἰσπραξαμένη δίκην δι' ἑνὸς αἵματος ἄστι δὲ ὁ ἀπροεπὴς ἄρχεται, καὶ τὸ ἀμύνειν Χριστιανοῖς πρόσχημα ἔχων τῆς ἀσεβείας, τοῖς ἀληθῶς Χριστιανοῖς ἐπιτίεται καὶ τοσοῦτον ἐκείνου χαλεπότερος γίνεται, ὅσω τότε μὲν ἡ ἀθλιότης περιφανεστέρα καὶ λαμπροτέρα, ἦν δὲ καὶ τὸ παθεῖν ἀγέλο-
 15 τιμον, παρὰ γε τοῖς οὐ δικαίοις τῶν παθῶν λογισταῖς. Βούλεσθε δάκρυα τῷ θεάτρῳ κινήσω καὶ αὐτῷ γε ἴσως τῷ καρτεριζοτάτῳ καὶ τῶν παθῶν κρείσσονι, ἐνὸς τῶν τότε γενομένων ἐπιμηθηθεῖς: Μάρτυρες δὲ πολλοὶ τοῦ λόγου καὶ γὰρ καὶ εἰς
 20 πολλοὺς ἦλθεν ἡ τραγῳδία τοῦ πάθους: οἶμαι δὲ καὶ ὁ μέλλων ἐπολήγεται χρόνος τοῦ καιροῦ τὸ διήγημα.

Ναῖς, φόβος ἔχουσα τῶν πρεσβυτέρων ἔνα, καὶ τοῦτον οὐδὲ ἐπὲρ κακοῦ τινος, ἀλλ' ἐπὲρ πίστεως κινδυνεύοντα, κατὰ πελάγους ἀφίεται, οὐχ ἵνα σόσῃ τὸν ἐπιβάτην, ἀλλ' ἵνα
 25 ἀπολέσῃ. Καὶ ὁ φόβος πρόσθεμος: εὐσεβῆς γὰρ. Καὶ πῦρ τῷ φόβῳ συνέμπορον καὶ τραγῶν τὸ καιρὸν τῆς κολάσεως ὁ

1. Ὁ Κωνσταντῖος κατὰ τὸ μεγαλύτερον διάστημα τῆς βασιλείας του ἠσχολήθη μὲ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅταν τὸ 361 τὰ στρατεύματα εἰς Παρισίους ἀνεκήρυξαν τὸν Ἰουλιανὸν αὐγουστον, ὁ Κωνσταντῖος διέκοψε τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν καὶ ἐκινήθη ἐναντίον τοῦ Ἰουλιανοῦ. Καθ' ὁδὸν ὁμοῦ εἰς Κιλικίαν ἀπέθανεν τὴν 3.11.361. Ἐδῶ ὁ Γρηγόριος ἀποδίδει εἰς τοὺς Πέρσας τὸν θάνατον ἢ φόνον τοῦ Κωνσταντιίου.

2. Τὴν φορὰν αὐτὴν πρόκειται περὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου.

χῶν καὶ τῶν κακοκαιριῶν; Τὰς ἐξ αἰτίας τούτου ἐξεγέρσεις (διότι οὔτε εἰς τὴν ἔρημον ἦσαν ἐξησφαλισμένοι); Τὰ ἀκόμη χειρότερα αὐτῶν, τὰς κακώσεις, τὰς θανατώσεις, τὰς διαπομπεύσεις ἐπισκόπων, φιλοσόφων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, γερόντων; Ἐκείνους ποῦ ἐφεύρισκον τὰ δεινά, ἐκείνους ποῦ ἐφεύρισκον ἐπὶ πλέον νέα δεινά, τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ἐξυπηρετοῦντο μὲ τὴν ἀσέβειαν, εἰς τοὺς ὁποίους ἦρκει πολλακίς διὰ νὰ διακριθοῦν τούτο μόνον, νὰ ἀποδειχθοῦν σκληρότεροι ἀπὸ ὅσον ἠθελεν ὁ βασιλεὺς;

10. Τελευταίως μὲν ὁ μέγας διωγμὸς εἶχε παύσει καὶ ἡ Περσία ἰκαλῶς ἐδίκασε χάριν ἡμῶν θανατώσασα τὸν ἀσεβῆ καὶ λαβουσα ἐκδίκησιν διὰ τὰ πολλὰ αἵματα ποῦ ἐχύθησαν μὲ τὸ αἷμα ἑνός. Πάλιν ὁμως ὁ μιὰρὸς ἀρχίζει καὶ ἔχων ὡς πρόσχημα τῆς ἀσεβείας ὅτι ἠθελε τοὺς Χριστιανούς, ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν ἀληθινῶν Χριστιανῶν καὶ γίνεται πολὺ φοβερῶτερος ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀφοῦ τότε μὲν τὸ μαρτύριον ἦτο περιφανὲς καὶ ἔνδοξον, τῶρα δὲ καὶ τὸ πάθος ἰσχωρεῖτο ἀσήμαντον, ἀπὸ τοὺς ἀδίκους βέβαια ἐκτιμητὰς τῶν μαρτυρίων. Θέλετε νὰ ὑποκινήσω τὰ δάκρυα μὲ τὴν περιγραφὴν τῶν ὅσων ἐγένοντο εἰς τὸ θέατρον καὶ μάλιστα εἰς τὸ πρὸ ἀνεκτῶν καὶ καλλίτερον εἰς δεινοπαθήματα, ἀναφέρων ἕνα ἀπὸ ὅσα ἐγιναν τότε; Ὑπάρχουν δὲ πολλοὶ μάρτυρες, ποῦ ἠμποροῦν νὰ βεβαιώσουν τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ· διότι εἰς πολλοὺς ἔφθασεν ἡ φήμη τοῦ τραγικοῦ ἐκείνου βασανιστηρίου· νομίζω δὲ ὅτι καὶ ὁ μελλοντικός χρόνος θὰ διαφυλάξῃ τὴν διήγησιν ἐκείνου τοῦ καιροῦ.

Πλοῖον, ποῦ εἶχεν ὡς φορτίον ἕνα ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους, ὁ ὁποῖος ἐκινδύνευεν ὄχι διὰ κάποιον κακὸν ἀλλὰ χάριν τῆς πίστεως, ἀφίνεται εἰς τὸ πέλαγος, ὄχι διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἐπιβάτην, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν ἐξοντώσῃ. Καὶ τὸ φορτίον πρόθυμον, διότι ἦτο εὐσεβής. Καὶ φωτιὰ συνεταξίδευσεν μὲ τὸ φορτίον.

Ὁ ὁποῖος ὑπερέβηκεν ὅσα οὐδέποτε τὸν Κενοποιεῖται εἰς τὸ κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ διὰ τῶν Ὁρθοδόξων μέτρα.

διώκτης. Φεῦ τοῦ θεάματος! Φεῦ τοῦ δράματος! Ἡ ναῦς
 πελάγιος· τὸ θέατρον ἐπὶ ταῖς ἀκταῖς, τῶν μὲν ἐφηδομένων,
 τῶν δὲ ὀδυρομένων. Πῶς ἂν ἐν ὀλίγῳ τὸ πολὺ παραστήσασαι;
 Ἀνάπτεται τὸ πῦρ, δαπανᾶται ἡ ναῦς, συνδαπανᾶται ὁ φόρτος,
 5 πῦρ ὕδατι μίγνυται, καὶ συντρέχει τὰ ἐνάντια εἰς εὐσεβοῦς
 κόλασιν, καὶ δύο στοιχεῖα ἐν σῶμα μερίζεται, καὶ πυρρὸς ὑπὲρ
 θαλάσσης αἶρεται ξένος. Ὡς προσῆλθε μὲν τάχα τις, ὡς ἡμέ-
 ρῳ καὶ φιλανθρωπῳ· προσελθὼν δέ, εἶθε θεάμα ἐλευιόν τε
 καὶ ἄπιστον, ἄνευ κυβερνήτου πλοῦν, ἄνευ χειμῶνος ναυάγιον.
 10 καὶ ὁ πρεσβύτερος κόνις καὶ οὐδὲ κόνις, σπαρεῖς ἐν τοῖς ὕδασι.
 Καὶ οὐδὲ τοσοῦτον ἡ ἱεροσύνη, ὅσον τελευτῆς γούν εὐσχημο-
 νεστέρας τυχεῖν· εἰ δὲ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ ταφῆς γε πάντως,
 ἢ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφείλεται. Τοιοῦτος ὁ τοῦ ἀσεβοῦς στόλος·
 τοιοῦτον τοῦ εὐσεβοῦς τὸ τέλος· καὶ οὐδαμοῦ πῦρ ἄνωθεν εὐ-
 15 αγέστερον, οὐδὲ κολαστικὸν τοῦ τοιαῦτα πυρρῆντος.

11. Ἀλλὰ τί μοι τῶν ξέσθεν; Ἐπ' αὐτὴν ἤδη βαδιστέον τὴν
 σὴν ἄθλησιν καὶ τοῦς σοῦς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας, οὗς πᾶσι
 τοῖς προλαβοῦσιν, ὡσπερ τινὰ σφραγίδα καλὴν, ἐπέθηκας.

Ἦκμαζε μὲν ἐν τῇ σῇ πόλει τὸ τῆς αἰρέσεως ταύτης κακόν-
 20 ὄθεν καὶ ἤρξατο. Ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν ἀγιώτατον τῆς οἰκουμένης
 ὀφθαλμὸν καὶ ἀρχιερέα τῶν ἱερῶν, τὸν τῆς σῆς ὁμολογίας
 καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον τοῖς ἑαυτοῦ περὶ τῆς εὐσεβείας
 ἀγῶσι, τὴν μεγάλην φωνὴν, τὸ τῆς πίστεως ἔρεισμα, τὸν
 δεύτερον Χριστοῦ λόχον καὶ προδρομον, εἰ θέμις τοῦτο εἰπεῖν·
 25 ἐν γήρα καλῶ κοιμηθέντα καὶ πλήρη τῶν κατὰ Θεὸν ἡμερῶν,

καὶ ὁ διώκτης ἀπολαμβάνει τὴν πρωτότυπον τιμωρίαν. Ἄλλοίμονον εἰς τὸ θέαμα! Ἄλλοίμονον εἰς τὸ δρᾶμα! Τὸ πλοῖον εὐρίσκετο εἰς τὸ πέλαγος· τὰ πλήθη παρηκολούθουν ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς, ἄλλοι μὲν μὲ χαιρεκακίαν, ἄλλοι δὲ μὲ ὀδυρμούς. Πῶς θὰ ἤμποροῦσα νὰ παραστήσω μὲ ὀλίγα τὸ μεγάλο δρᾶμα; Ἄνάπτεται ἡ φωτιά, καίεται τὸ πλοῖον, καίεται μαζί καὶ τὸ φορτίον, ἡ φωτιά ἀναμιγνύεται μὲ τὸ ὕδωρ καὶ συμβάλλουν τὰ ἀντίθετα εἰς τὸν βασανισμόν τοῦ εὐσεβοῦς καὶ τὰ δύο στοιχεῖα μοιράζονται ἓνα σῶμα καὶ ὑψώνεται πυρσὸς ἐπάνω ἀπὸ τὴν θάλασσαν παράδοξος. Πρὸς τὸν πυρσὸν ἐκείνον δῆθεν κάποιος ἐπλησίασε, νομίζων ὅτι εἶναι ἡμερος καὶ ἀκίνδυνος· ὅταν ὁμως ἐπλησίασεν εὗρε θέαμα ἐλεεινὸν καὶ ἀπίστευτον· πλοῦν χωρὶς κυβερνήτην καὶ ναυάγιον χωρὶς θαλασσοταραχὴν· καὶ ὁ πρεσβύτερος σκόνη, μάλιστα δὲ οὔτε σκόνη, ἀφοῦ εἶχε διασκορπισθῆ εἰς τὰ ὕδατα. Καὶ ὄχι τόσοσὴν ἡ ἱερωσύνη, ὅσον διὰ νὰ τύχη ὄξιοπρεπεστέρου τέλους· ἢ ἂν ὄχι τέλους, τοῦλάχιστον ὅπως-δήποτε ἀξιοπρεπεστέρας ταφῆς, ἢ ὁποῖα καὶ εἰς τοὺς ἀσεβεῖ-ἀκόμη ὀφείλεται νὰ γίνεταί. Τοιοῦτο ἦτο τὸ θαλάσσιον ταξίδιον τοῦ εὐσεβοῦς· τοιοῦτο ἦτο τὸ τέλος τοῦ εὐσεβοῦς· καὶ πουθενὰ δὲν ἐφάνη πῦρ νὰ κατέρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸν περισσότερον φωτεινόν, ἀλλὰ ὄχι τιμωρὸν δι' ἐκεῖνον ποῦ ὑπεδαύλιζεν ὅλα αὐτό.

11. Ἄλλὰ διατί ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ ἔξω; Καιρὸς νὰ ἔλθω πλέον εἰς τὴν ἰδικὴν σου ἄθλησιν καὶ τοὺς ἰδικούς σου ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, τοὺς ὁποίους ἐπρόσθεσες εἰς ὅλους τοὺς προηγουμένους ὡσάν κάποιαν καλὴν σφραγίδα.

Ἦκμαζε μὲν τότε εἰς τὴν πόλιν σου τὸ κακὸν αὐτῆς τῆς αἰρέσεως ἀπὸ ὅπου καὶ εἶχεν ἀρχίσει. Ὅταν δὲ τὸν πῖθ ἅγιον ὀφθαλμὸν τῆς οἰκουμένης καὶ ἀρχιερέα τῶν ἱερέων, τὸν καθηγητὴν τῆς ὁμολογίας σου καὶ διδάσκαλον τῆς εὐσεβείας μὲ τοὺς ἀγῶνάς του, τὴν μεγάλην φωνήν, τὸ στήριγμα τῆς πίστεως, τὸν δεῦτερον λύχνον καὶ πρόδρομον τοῦ Χριστοῦ, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ εἰπῶ αὐτό, ἀφοῦ ἐκοιμήθη εἰς βαθὺ γῆρας

μετὰ τὰς συκοφαντίας, μετὰ τοὺς ἄθλους. μετὰ τὴν περιβόη-
τον χεῖρα, μετὰ τοὺς ζῶντας νεκρούς. ἡ Τριὰς πρὸς ἑαυτὴν
μετατίθησιν, ἣ συνέζησε καὶ ὑπὲρ ἧς ἐκινδύνευσεν ('Αθανά-
σιον οἶδ' ὅτι πάντες ἐν τοῖς λόγοις ἀνέγνωτε): δευτέρα δέ τις
5 Λιγύπτου πληρῆ καὶ μάστιξ ἑαυτὸν ἐπεισάγει τῇ Ἐκκλησίᾳ
ὁ τῆς ἀληθείας προδότης, ὁ τῶν λέκων ποιμὴν, ὁ διὰ τῆς ἀλλῆς
ὑπερβαίνων ληστής, ὁ δεύτερος Ἰσραηλίου, ἡ θολερὰ καὶ ἄποτος
ἀνατροπή, ὁ τῆς ἀθέου πηγῆς δακτυλέστερος ποταμὸς: ὁκνῶ
μὲν τὰς τότε παρανομίας εἰπεῖν καὶ μισαιφονίας, μεθ' ὧν τὸν
10 ἅγιον καταλαμβάνει θρόνον ὁ θῆρ καὶ τῆς πομηρᾶς εἰσόδον
τὰ προτελέσματα: ὁδύρομαι δ' ὅμως ὀλίγα ἐκ πολλῶν (ἂ καὶ
ἡμεῖς ὁδύροσθ' τε καὶ προοδύρασθε). τῷ θείῳ Λαυτῷ συγχρη-
σάμενος: Ἄ'Ο Θεός, ἤλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου,
ἐμίμην τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν σου», καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις: Ἄ'Εθεν-
15 το τὰ θρησιμαῖα τῶν δούλων σου, πετεινῶν βρώματα, καὶ θη-
ρίων σπαράγματα». Προσθήσω δὲ παρ' αὐτοῦ κάκεινα ἐξ
ἄλλου θηρίου καὶ ἐτέρας ᾠδῆς: Ἄ'Οσα ἐπονηρέεσατο ὁ ἐχθρὸς
ἐν τῷ ἁγίῳ σου, καὶ ἐνεκανχήσαντο οἱ μισοῦντές σε ἐν μέσῳ
τῆς ἐορτῆς σου». Πῶς γὰρ οὐκ ἐνεκανχήσαντο; πῶς δὲ οὐκ
20 ἐμίμην τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν σου συμφυραῖς πολυτρόποις καὶ
παντοίοις κακοῖς:

1. Ὁ Μέγας Ἄθανάσιος ἀπέθανε τὴν 2αν Μαΐου τοῦ 373 εἰς ἡλικίαν
75 ἐτῶν.

2. Πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἄθανά-
σιου εἰς τὴν ἐν Τύρῳ σύνοδον (335), κατὰ τὴν ὁποίαν κατηγορήσαν αὐτὸν
ὅτι ἐφόνευσε τὸν ἐπίσκοπον Ἀρσένιον, τοῦ ὁποίου ἀπέκοψε τὴν δεξιὰν χεῖ-
ρα καὶ τὴν μετεχειρίζετο διὰ μαγείας. Τελικῶς ὁ Ἀρσένιος εὐρέθη ζωντανός,
ὁ δὲ Ἄθανάσιος δεικνύων ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας τούτου εἰς τὴν σύνοδον
εἶπεν: «ἄλλην χεῖρα ζητήτω μηδεὶς: δύο γὰρ ἀνθρώπων ἕκαστος παρά τοῦ
ποιητοῦ τῶν ὄλων ἐδέξατο χεῖρας» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἰστ. I, 30).

3. Ἰω. 10, 1. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀρειανοῦ ἐπισκόπου Λουκίου (Θεο-
δωρήτου, Ἐκκλ. Ἰστ., IV, 21 καὶ Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἰστ. VI, 19) ὁ ὁποῖος
ἐγκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας βιαίως μετὰ τὸν θάνατον
τοῦ Μ. Ἄθανασίου, ἀντὶ τοῦ κανονικοῦ διαδόχου του Πέτρου, Β', ὁ ὁποῖος

καὶ πλήρης θεαρέστων ἡμερῶν ¹, μετὰ ἀπὸ τὰς συκοφαντίας, μετὰ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας, μετὰ ἀπὸ τὴν περιβόητον χεῖρα, μετὰ τοὺς ζωντανοὺς νεκροὺς ², τὸν μετέθεσε πλησίον τῆς ἡ ἀγία Τριάς, μαζί μὲ τὴν ὁποῖαν ἔζησε καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐκινδύνευσε (γνωρίζω ὅτι ὅλοι εἰς τοὺς λόγους μου ἀνεγνωρίσατε τὸν Ἄθανάσιον), ὡσὰν κάποια δευτέρα πληγὴ τῆς Αἰγύπτου καὶ μάστιξ, εἰσάγει τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ προδότης τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ποιμὴν τῶν λύκων, ὁ ληστής πού πηδᾷ ἀπὸ τὸν μανδρότοιχον ³, ὁ δεύτερος Ἄρειος, ἡ λασπώδης καὶ μὴ πόσιμος ἀνατροπή, ὁ ἀφθονώτερος ποταμὸς τῆς ἀθέου πηγῆς· διστάζω μὲν νὰ ἀναφέρω τὰς τότε παρανομίας καὶ τὰς δολοφονίας, μὲ τὰς ὁποίας τὸ θηρίον κατέλαβε τὸν ἅγιον θρόνον, καὶ τὰς προπαρασκευὰς διὰ τὴν πονηρὰν εἴσοδον εἰς τὸν κληρον· θὰ κλαύσω ὅμως δι' ὀλίγα ἀπὸ τὰ πολλὰ (αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα σεῖς κλαίετε καὶ ἔχετε ἤδη προηγουμένως κλαύσει), χρησιμοποιοῦν τὸν θεῖον Δαυΐδ· «Θεὲ μου, ἔβη εἰδωλολατρικὰ ἦλθαν εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμόλυναν τὸν ἅγιον ναὸν σου» ⁴, καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ· «Ἄφησαν ἄταφα τὰ σώματα τῶν δούλων σου, τροφή τῶν πτηνῶν καὶ κατασπαράξεις τῶν θηρίων» ⁵. Θὰ προσθέσω δὲ ἀπὸ τὸν ἴδιον καὶ ὅσα λέγει εἰς ἄλλον θρῆνον καὶ εἰς ἄλλην ᾠδὴν· «Πόσα πονηρὰ ἔργα ἀπετόλμησεν ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸν ἅγιον ναὸν σου· καὶ καθ' ὃν χρόνον διεξήγετο ἡ ἑορτὴ σου ἐκαυχῆθησαν ὅσοι σὲ μισοῦν» ⁶. Πῶς λοιπὸν δὲν ἐκαυχῆθησαν; Πῶς δὲν ἐμόλυναν τὸν ἅγιον ναὸν σου μὲ ποικίλας συμφορὰς καὶ κάθε εἶδους κακὰ ⁷;

συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ἀπὸ ἀνδρας τοῦ Οὐάλεντος.

4. Ψαλμ. 78, 1

5. Αὐτόθι, 2

6. Ψαλμ. 73, 3 - 4

7. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀρειανῶν εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ διαδόχου τοῦ Μ. Ἀθανασίου Πέτρου Β' καὶ τὰ ἐπεισόδια πού ἠκολούθησαν διὰ τὴν ἀντ' αὐτοῦ ἐκθρόνισιν τοῦ ἀρειανοῦ Λουκίου.

12. Ἔστρατήγει μὲν ἀνὴρ ἄθεος καὶ παράνομος, οὐδὲ ὄνομα
 Χριστιανοῦ περικείμενος (τοῦτο γὰρ τῆς ὕβρεως τὸ δεινό-
 τερον), ἀλλ' ἐκ τῶν εἰδώλων ἐπὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ναὸν ἐπειγό-
 5 καὶ βδελυκτότερα, καὶ τοῦτο ἱερουργῶν ἴσως τὴν καθ' ἡμῶν
 ὕβριν τοῖς δαίμοσι παρετάσσετο δὲ δύναμις θυμῷ ζέουσα,
 στρατὸς ἀλλόκοτος καὶ ἀνήμερος κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἀπο-
 λέμων. Ἐξωθεῖτο μὲν ὁ τοῦ ἀγίου διάδοχος ἱερεὺς, ὁ νόμφ καὶ
 τάξει Πνεύματος κεχρισμένος καὶ πολιτῆ καὶ φρονήσει τετι-
 10 μημένος· ἐβασίλευε δὲ Ταβεὶλ, ὁ κληρονόμος τῶν ἀλλοτρίων.
 Κατὰ τῶν ἀγίων δπλα, κατὰ τῶν ἀσύλων μιαιραὶ χεῖρες, κατὰ
 τῶν ᾠδῶν σάλπιγγες. Σκόπει μοι τὰ τούτοις ἐπόμενα, πί-
 πτοντας ἄνδρας ἐν τοῖς ἀγίοις, συμπατουμένας γυναῖκας,
 15 ἔστιν ἃς καὶ μετὰ τοῦ φόρτου τῆς φύσεως, τοὺς προῶρους τό-
 κους καὶ ἀτόκους, εἰπεῖν οἰκειότερον· διελκομένας παρθένους
 οἰκτρῶς, αἰκιζομένας αἰσχροτέρων (αἰσχύνομαι καὶ γυναῖκας
 καὶ ἄνδρας εἰπεῖν τὸν τρόπον καὶ γυμνῶσαι τῷ λόγῳ τὰ
 κρυπτά τῆς αἰσχύνης, οἷς καὶ τότε γυμνωθεῖσιν αἰσχύνομαι),
 τὰς μὲν κατὰ φρεάτων φερομένας τῶν ἔνδον τοῦ ἱεροῦ, τὰς
 20 δὲ ἐκ τῶν ὑπερῶων κρημνιζομένας ἐπὶ τῇ ἀτοπία τῶν ὀρω-
 μένων, τὰς δὲ ταῖς κειμέναις ἐπισωρευομένας· τοὺς ἐπὶ τοῖς
 φόνοις φόνους, τὰ ἐπὶ τοῖς πτώμασι πτώματα, πατούμενα
 βεβήλοις ποσὶ τὰ ἅγια, θυσιαστήρια καθυβριζόμενα σχήμασιν
 ἀσελγέσι καὶ ἄσμασιν, ὡς δὲ ἀκούω, (τί τοῦτο ἢ τολμηρὰ
 25 γλῶσσα φθέγγεται;) καὶ τοῖς ὑπὲρ | αὐτῶν ὀρχήμασι καὶ λυ-
 γίσμασι· δημηγορούσας ἐπὶ τῶν ἱερῶν θρόνων γλώσσας βλα-
 σφήμους, μυστήρια κωμωδοῦμενα, σιωπωμένας ψαλμωδίας,

1. Ὁ Πέτρος, μαθητὴς καὶ ἀκόλουθος τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου, ἐξελέγη ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἐνῶ ἀκόμη ἔζη ὁ Ἀθανάσιος καὶ μετὴν ὑπόδειξιν αὐτοῦ.

2. Τεβεὶλ, ἦτο τὸ ὄνομα Σύρου, τὸν ὅποιον ἠθέλησαν κατόπιν κοινῆς συμφωνίας οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς Συρίας νὰ ἐπιβάλουν εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ Ἰούδα, ἀντὶ τοῦ βασιλέως Ἀχαζ (Ἠσ. 7,6), γεγονὸς παράλ-

12. Ἀρχηγὸς μὲν ἦτο ἄνδρας ἄθεος καὶ παράνομος, ποῦ δὲν ἔφερον οὔτε ὄνομα Χριστιανοῦ (αὐτὸ δὲ ἦτο τὸ πιὸ τρομερὸν τῆς προσβολῆς), ὁ ὁποῖος ὅμως ἐβιάζετο νὰ φθάσῃ ἀπὸ τὸ εἶδωλα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὰ ἀκάθαρτα αἵματα εἰς τὰ πιὸ σιχαμερὰ καὶ βδελυκτά, καὶ αὐτὸ ἴσως ὡς προσφορὰ τῆς ἐναντίον μας προσβολῆς εἰς τοὺς δαίμονας· παρετάχθη δὲ στρατιωτικῆ δύναμις ποῦ ἔβραζεν ἀπὸ θυμὸν, στρατὸς παράδοξος καὶ ἄγριος ἐναντίον τῶν ἀόπλων καὶ ἀμάχων. Ἐξεβλήθη μὲν βιαίως ἀπὸ τὸν ναὸν ὁ διάδοχος τοῦ ἁγίου ἱερέως, αὐτὸς ποῦ εἶχε χρισθῆ κατὰ τὸν νόμον καὶ τὴν τάξιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος¹ καὶ ἔκοσμεῖτο μὲ τὴν λευκὴν κόμην καὶ τὴν φρόνησιν· ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ Ταβηήλ², ὁ κληρονόμος τῶν ξένων. Ἐναντίον τῶν ἁγίων ὄπλα, ἐναντίον τῶν ἀσύλων χέρια κηλιδωμένα μὲ αἶμα, ἐναντίον τῶν ἱερῶν ῥόδων σάλπιγγες. Πρόσεξέ μου καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτῶν, ἄνδρας νὰ πίπτουν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, γυναῖκας νὰ συνθλίβωνται πατούμεναι, εἰς μερικὰς μάλιστα περιπτώσεις μαζί μὲ τὸ φυσικὸν φορτίον των, τοὺς προῶρους τοκετούς, ἢ καλλίτερα τοκετούς ἀτόκους· παρθένους νὰ σύρωνται οἰκτρὰ καὶ νὰ κακοποιοῦνται αἰσχροτέρα (ἐντρέπομαι καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ἄνδρας νὰ περιγράψω τὸν τρόπον καὶ νὰ ἀπογυμνώσω μὲ τὸν λόγον τὰ κρυφὰ τῆς αἰσχύνης, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ τότε ποῦ ἐγυμνώθησαν ἐντρέπομαι), ἄλλας μὲν ἀπὸ αὐτὰς ποῦ ἦσαν μέσα εἰς τὸν ναὸν νὰ ρίπτωνται εἰς φρέατα, ἄλλας δὲ νὰ κρημνίζωνται ἀπὸ τὸν γυναικωνίτην διὰ τὰ ἄτοπα ποῦ ἔβλεπαν, ἄλλας δὲ νὰ συσσωρεύωνται ἐπάνω ἀπὸ τὰς ἐξηπλωμένας· τοὺς ἄλλεπαλλήλους φόνους, τὰ πτώματα ἐπὶ τῶν πτωμάτων, ἄγια νὰ καταπατοῦνται ἀπὸ βέβηλα πόδια, θυσιαστήρια νὰ ἀτιμάζωνται μὲ ἀσελγεῖς ἀμφιέσεις καὶ ἄσματα, ὅπως μάλιστα ἀκούω (πῶς θὰ τὸ εἶπῃ αὐτὸ ἡ τολμηρὰ γλῶσσα;) καὶ μὲ τὰς ὀρχήσεις καὶ συστροφὰς τῶν μελῶν ἐπάνω εἰς αὐτὰ· βλασφήμους γλῶσσας νὰ ρητορεύουν ἐπάνω εἰς ἱεροὺς θρόνους, μυστήρια νὰ διακωμωδοῦνται,

ληλον πρὸς τὸ ἐδῶ περιγραφόμενον.

- οιμωγὰς ἀντεγειρομένας, αἱμάτων ὄχετους, δακρῶν πηγὰς, ἱερεῖς ἀγομένους, μονοτρόπους σπαρασσομένους, πᾶσαν τῆς Ἰερουσαλήμ καταδρομῆς τὴν εἰκόνα, ἣν ποτε τὴν ἁγίαν Ἰερουσαλήμ κατέδραμον ἦν μήτε λόγος ἀξίως παραστῆσαι, 5 μήτε ἀκοή χωρῆσαι δύναται, μόνης δὲ τῆς Ἰερεμίου καὶ ψυχῆς καὶ φωνῆς πρὸς ἀξίαν ὀδύρασθαι· ὅς καὶ πηγὰς δακρῶν ἐπιζητεῖ, καὶ ἐκ τειχῶν προκαλεῖται θρηῆνον ἐπὶ τοιούτοις πάθεσι, καὶ ὁδοῖς Σιών ἐπιβάλλει πένθος, οὐκ ἀγούσαις τοὺς ἐορτάζοντας.
- 10 13. Τοῦτο τὸ δράμα εἶδε μὲν ἑὸα λῆξις, ἐθρήνησε δὲ καὶ ἐσπέριος, ἧ τὰ σύμβολα τῆς ἀπονοίας ὁ φηγὰς ἱερεὺς ἐθροιάμβευσε. Τίνα τρόπον; Προῦθηκε τῇ Ἐκκλησίᾳ Ῥωμαίων, ἀντὶ τῶν νεκρῶν, τὴν ἡμαγμένην ἐσθῆτα, καὶ κινεῖ πάνδημα δάκρυα διὰ τῆς σιωπῶσης κατηγορίας, ἵνα καὶ παρουστήσῃ τὸ πάθος, 15 καὶ τῶν δεινῶν ἐπίκουρον λάβῃ, ὥσπερ οὖν καὶ εἰληφότα ἔγνωμεν· ἐπειδὴ φιλεῖ μάλιστα κάμπτεσθαι τὸ προέχον πρὸς τὸ ἀσθενὲς καὶ δι' εὐνοίας ἐκουσίου τῷ ἐλαττωμένῳ προστίθεσθαι. Τοῦτο ἤνεγκε μὲν οὐδὲ τῶν ἄλλων εὐσεβῶν οὐδὲ εἰς· σὲ δὲ κινεῖ καὶ πλέον, ὅσω καὶ τὸν λόγον τελευτέρος καὶ τὸν 20 ζῆλον θερμότερος. Διὰ τοῦτο πολεμεῖς μὲν ὑπὲρ τοῦ λόγου, πολεμῆ δὲ ὑπὸ τῆς ἀσεβείας· καὶ πρὸς πολλοῖς ἄλλοις, οἷς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ πράττων καὶ λέγων ἠγώνισαι, διδάσκων, νοουθετῶν, ἐξαιρούμενος, ἐλέγχων, ἐπιτιμῶν, συγχέων, ιδιώτας, ἄρχοντας, ἰδίᾳ, δημοσίᾳ, κατὰ πάντα καιρὸν καὶ τόπον 25 τέλος, μανία συναρπασθεῖς δυσσεβοῦς ἐξουσίας, (ὡ τῆς εὐγενοῦς συμφορᾶς! ὡ τῶν ἱερῶν σου τραυμάτων!) ξαίνῃ μὲν

1. Ἰερ. 9, 1

2. Θρ. Ἰερ. 1, 4

3. Ὁ Ἐπίσκοπος Πέτρος φυλακισθεὶς κατῶρθωσε νὰ ἀποδράσῃ, κατέφυγεν δὲ εἰς τὸν Ῥώμης Δάμασον, ἀπὸ οὗ ἐξαπέλυσεν Ἐγκύκλιον πρὸς ὅλους τοὺς ἐπίσκοπους περιγράφων τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τὰς δοκιμασίας τῶν Ὀρθοδόξων ἐκ μέρους τῶν

ψαλμωδίας νὰ παύωνται, θρηνώδεις κραυγὰς νὰ ἀνυψοῦνται ἀντ' αὐτῶν, ρυάκια ἀπὸ αἵματα, πηγὰς ἀπὸ δάκρυα, ἱερεῖς νὰ ἀπάγωνται, μοναχοὺς νὰ σπαράσσωνται, ὀλόκληρον τὴν εἰκόνα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀσσυρίων, τὴν ὁποῖαν ἔκαμαν κάποτε εἰς τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ, τὴν ὁποῖαν οὔτε λόγος ἤμπορεῖ νὰ παραστήσῃ ἐπαξίως, οὔτε ἀκοή νὰ χωρέσῃ, μόνον δὲ ἡ φωνὴ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ἱερεμίου ἔκλαυσεν ἐπαξίως¹, ὁ ὁποῖος ἐπιζητεῖ πηγὰς δακρύων καὶ προτρέπει τὰ τεῖχη νὰ θρηνήσουν διὰ τὰ τόσα κακὰ καὶ εἰς τοὺς δρόμους τῆς Σιών ἐπιβάλλει πένθος, μὲ τὸ νὰ μὴ περιπατοῦν εἰς αὐτὰς πλέον πανηγυρισταί².

13. Τὸ δρᾶμα αὐτὸ τὸ εἶδαν μὲν τὰ πέρατα τῆς ἀνατολῆς, τὸ ἐθρήνησε δὲ καὶ ἡ δύσις, ὅπου μετέφερε τὰ σημάδια τῆς παραφροσύνης ὁ ἐξόριστος ἱερεὺς³. Μὲ ποῖον τρόπον; Παρουσίασεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ρωμαίων, ἀντὶ τῶν νεκρῶν τὸ αἵματωμένον ἔνδυμά του καὶ προεκάλεσε τὰ δάκρυα ὄλων μὲ τὴν σιωπηρὰν κατηγορίαν, διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ καὶ νὰ ἀποσπάσῃ βοήθειαν διὰ τὰ δεινὰ, πού, ὅπως γνωρίζομεν, ἔλαβεν· ἐπειδὴ συνηθίζει πολὺ ἐκεῖνο πού ὑπερέχει νὰ συγκινῆται ἀπὸ τὸ ἀδύνατον καὶ μὲ εὐνοίαν ἐκουσίαν νὰ ἔρχεται ἄρωγόν εἰς ἐκεῖνο πού μειονεκτεῖ. Αὐτὸ δὲν συνεκίνησε μὲν οὔτε ἓνα ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐσεβεῖς· σὲ ὅμως σὲ συνεκίνησε ἀκόμη περισσότερον, καθόσον καὶ εἰς τὸν λόγον τελειότερος ἦσεν καὶ εἰς τὸν ζῆλον θερμότερος. Διὰ τοῦτο πολεμεῖς μὲν ὑπὲρ τοῦ Λόγου, πολεμεῖσαι δὲ ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν· καὶ μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα κάμνων καὶ λέγων ἠγωνίσθης, διδάσκων, νουθετῶν, σώζων, ἐλέγχων, ἐπιτιμῶν, διαταράσσων ἰδιώτας, ἄρχοντας, ἰδιαιτέρως, δημοσίως, εἰς κάθε καιρὸν καὶ τόπον· εἰς τὸ τέλος ἀφοῦ συνελήφθης ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς δυσσεβοῦς ἐξουσίας (πόσον εὐγενῆς συμφορὰ! Πόσον ἱερὰ τὰ

¹ Ἀρειανῶν καὶ Ἑθνικῶν (Σωζομένου, Ἑκκλ. Ἱστ. VI, 19. P.G. 33, 1275-1292).

τὸ καλὸν σῶμα ταῖς μάλιστα, ὡσπερ δὲ ἄλλον θεατῆς πάσχον-
τος· καὶ κάμπτη μὲν τὸ δρώμενον, οὐ καταβάλλη δὲ τὸ νοού-
μενον· στηλιτεύεις τὴν ἀνδρείαν ἐν ταῖς ἀπάντων ὄψεσι, γίνῃ
δὲ καὶ σιγῶν τῆς καρτερίας διδάσκαλος, ἐπειδὴ γε ἡ γλῶσσα
5 παρῆκε τὸ φθέγγεσθαι.

14. Εἶτα τί; Τῆς πατρίδος ὑπερορίξῃ, ὃ μηδεμίαν εἰδῶς οἰ-
κίαν καὶ ἀλλοτρίαν, ἐμοὶ δοκεῖν, ἵνα καὶ ἄλλοι παιδευθῶσι
διὰ σοῦ τὴν εὐσέβειαν· Ὁασίς σοι τὸ φυγαδευτήριον, ἢ ἀπᾶν-
θρωπος ἐρημία τὸ διὰ σὲ λοιπὸν εὐαγὲς χωρίον. Μετάδος
10 ἡμῖν καὶ τῶν τῆς ὑπερορίας σου καλῶν, ἐπειδὴ γε τῶν τῆς
ἐπανόδου μετέδωκας. Ποίησον ἡμῖν θέατρον τὴν ἐπάνοδον.
Τίνας ἐκεῖ φιλοσοφεῖν ἐδίδαξας; τίνας ἐκάθηρας τῶν ἀσεβῶν
ὑπολήψεων; τίνας τῇ εὐσεβείᾳ προσήγαγες; Ὁρᾶν μοι δοκῶ
τὸ ἐκεῖ παιδευτήριον, τὴν περὶ σὲ τελετὴν καὶ πανήγυριν.
- 15 Εἶπέ καὶ τοῦτο· Εἶχες τινα παραμυθίαν τοῖς λειψάνοις
τοῦ σώματος, καὶ τὴν πενίαν ἐφιλοσόφεις; Εἶχες τινας κοι-
νωνοὺς τῆς ἀθλήσεως, ἢ καὶ τοῦτο πενόμενος ἤνεγκας; Ἐ-
πόθεις τὰς ἀδελφάς, τὰς κοινωνοὺς σοι καὶ τῆς ἀγνείας καὶ
τῆς καρτερίας, ἢ καὶ τῆς τούτων συνηθείας ἧς ὑψηλότερος;
- 20 Ἐκαμπτέ σε γηραιᾶς μητρὸς ἐρημία, ἢ καὶ λίαν ἐθάρῃεις,
ὡς μέγιστον εἰς ἀσφάλειαν καταλιπὼν αὐταῖς τὴν εὐσέβειαν;
- Ἄλλ' ἐπειδὴ γε καλῶς ποιῶν ἐπανήκεις ἡμῖν καὶ σὲ τοῖς
ποθοῦσι ποθοῦντα πάλιν ἀπέδωκεν ὁ δοξάζων τοὺς δοξάζον-
τας αὐτόν, καὶ παραζηλῶν τοὺς παραζηλοῦντας, ὃ θέλημα
25 τῶν φοβουμένων αὐτόν ποιῶν, καὶ τοῖς νεκροῖς ἐμπνέων
ἀνάστασιν· ὁ Λάζαρον μὲν τετραήμερον, σὲ δὲ τετραετὴ ζω-
ποιῶν παρ' ἐλπίδας, καὶ συνάγων ὅσα πρὸς ὅσα καὶ ἁρμοσίαν

1. Α' Βασιλ. 2, 30

2. Δευτ. 32, 21

3. Ψαλμ. 144, 19

4. Ἰω. 11, 39

τραύματά σου!) χαράσσεσαι μὲν εἰς τὸ καλὸν σῶμά σου μὲ μάστιγας, ὑφίστασαι δὲ τοῦτο ὡσάν νὰ εἶσαι θεατῆς ἄλλου ποῦ πάσχει· καὶ κάμπτεσαι μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὸ σῶμα ποῦ φαίνεται δὲν καταβάλλεσαι ὁμως ὡς πρὸς τὰς πεποιθήσεις· ἀναγράφεις εἰς τὰ ὄμματα ὄλων, ὡς ἐπὶ στηλῆς, τὴν ἀνδρείαν καὶ γίνεσαι σιωπῶν διδάσκαλος τῆς καρτερίας, ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα εἶχε παύσει νὰ ὁμιλῇ.

14. Ἐπειτα δὲ τί; Ἐξορίζεσαι ἀπὸ τὴν πατρίδα, σὺ ὁ ὁποῖος, ὅπως νομίζω, δὲν γνωρίζεις καμμίαν χώραν ὡς ἰδικὴν σου ἢ ξένην, διὰ νὰ διδαχθῶν καὶ ἄλλοι διὰ σοῦ τὴν εὐσέβειαν. Ἡ Ὅασις ἦτο διὰ σέ ὁ τόπος τῆς ἐξορίας, ἢ ἀπάνθρωπος ἐρημία ἦτο διὰ σέ τὸ καλλίτερον χωρίον. Μετᾶδωσε καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ καλὰ τῆς ἐξορίας σου, διότι τὰ τῆς ἐπανόδου σου μᾶς τὰ ἔχεις μεταδώσει. Παράστησέ μας, ὡς εἰς θέατρον, τὴν ἐπάνοδον. Ποίους ἐδίδαξες ἐκεῖ νὰ φιλοσοφοῦν; Ποίους ἐκαθάρισες ἀπὸ τὰς ἀσεβεῖς προκαταλήψεις; Ποίους ὠδήγησες εἰς τὴν εὐσέβειαν; Νομίζω πὼς βλέπω τὸ ἐκεῖ ἐκπαιδευτήριον, τὴν τελετὴν γύρω ἀπὸ σέ καὶ πανήγυριν.

Εἶπέ καὶ τοῦτο· εἶχες καμμίαν ἀνακούφισιν διὰ τὰ λείψανα τοῦ σώματός σου; Ἡ μήπως ἀντεμετώπιζες μὲ φιλοσοφικὴν διάθεσιν καὶ τὴν πένιν σου; Εἶχες μερικοὺς συντρόφους εἰς τὴν ἄθλησιν; ἢ καὶ τοῦτο τὸ ὑπέφερες στερούμενος; Ἐποθοῦσες τὰς ἀδελφάς, τὰς συντρόφους σου καὶ εἰς τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν καρτερίαν; Ἡ μήπως καὶ ἀπὸ τὴν συνθήθειαν αὐτῶν ἐστάθης ἀνώτερος; Σὲ κατέβαλλεν ἡ ἀπουσία τῆς γριᾶς μητέρας σου; ἢ μήπως ἔπαιρνες πολὺ θάρρος ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἄφησες εἰς αὐτὰς ὡς μεγίστην ἀσφάλειαν τὴν εὐσέβειαν;

Ἄλλ' ἐπειδὴ καλὰ ἔκαμες καὶ ἐπανήλθες εἰς ἡμᾶς καὶ σὲ ἀπέδωκε πάλιν εἰς ἐκείνους ποῦ ἐπόθεις καὶ σὲ ἐπόθουν Ἐκεῖνος, ποῦ δοξάζει ὄσους τὸν δοξάζουν¹, καὶ κινεῖ εἰς ζηλοτυπίαν ὄσους τὸν ζηλεύουν², Ἐκεῖνος ποῦ κάμνει τὸ θέλημα αὐτῶν ποῦ τὸν φοβοῦνται³, καὶ ἐμπνέει εἰς τοὺς νεκροὺς ἀνάστασιν· αὐτὸς ποῦ τὸν Λάζαρον μὲν τετραήμερον⁴, σὲ δὲ μετὰ τέσσαρα ἔτη

πρὸς ἁρμονίαν, τὴν Ἰεζεκιὴλ ὄψιν, τοῦ προφητῶν θαυμασιωτάτου καὶ ὑψηλοτάτου· ἔχου μοι πάλιν τῆς αὐτῆς ἐργασίας, καὶ παρθέσιας, ἵνα μὴ δόξης ἐγκεκόφθαι τοῖς πάθεσι, μηδὲ προδιδόναι δειλίᾳ τὴν φιλοσοφίαν.

- 5 15. Σύγχει μὲν καὶ τὴν Ἑλλήνων δεισιδαιμονίαν, ὡς πρότερον, καὶ τὴν πολύθεον αὐτῶν ἀθειαν καὶ τοὺς παλαιοὺς θεοὺς καὶ τοὺς νέους καὶ τοὺς αἰσχροὺς μύθους καὶ τὰς αἰσχροτέρας θυσίας πηλῶ πηλὸν καθαιρόντων, ὡς αὐτῶν τινος λέγοντος ἤκουσα, λέγω δὴ σώμασι σώματα τοῖς τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἐαν-
- 10 τῶν καὶ τὰ σεμνὰ πλάσματα καὶ τὰ ἀσχίμονα τερατεῖματα οἷς, εἰ μὲν τὸ Θεῖον ὀρίζονται, τῆς κακοδαιμονίας, εἰ δὲ παραδεικνύουσι, τῆς εὐθελείας. Διδασκέτωσαν γὰρ τίς ὁ λόγος καὶ τί τὸ τῆς ἀσχημοσύνης τῆς περὶ ταῦτα μυστήριον; Δεῖ γὰρ μηδὲ τὰς ἐμφάσεις τῶν καλῶν τὸ αἰσχρὸν ἔχειν. Εἰ δὲ ἄλλο τι παρὰ
- 15 ταῦτα εἶναί φασι, τί τοῦτο πειθέτωσαν καὶ ἐκ ποίων λόγων ἢ θεολόγων.

- Σύγχει δὲ καὶ τὰς τῶν αἱρέσεων ἐπαναστάσεις καὶ τοσοῦτω θερμότερον, ὅσῳ προπέποιθας. Γενναιότερον γὰρ ἐκ τοῦ παθεῖν τὸ φιλόσοφον, ὡσπερ ψυχρῶ σίδηρος ἔμπυρος, οὕτω τοῖς
- 20 κινδύνοις στομούμενον.

- Ὅριζον δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν, διδάσκων ἓνα μὲν εἶδέναι Θεὸν ἀγέννητον, τὸν Πατέρα· ἓνα δὲ γεννητὸν Κύριον, τὸν Υἱόν· Θεὸν μὲν, ὅταν καθ' ἑαυτὸν λέγεται, προσ-αγορευόμενον· Κύριον δὲ ὅταν μετὰ Πατρός ὀνομάζεται.
- 25 τὸ μὲν διὰ τὴν φύσιν, τὸ δὲ διὰ τὴν μοναρχίαν. Ἐν δὲ Πνεῦμα ἄγιον, προελθὸν ἐκ τοῦ Πατρός, ἢ καὶ προϊόν· Θεόν, τοῖς νοητῶς νοοῦσι τὰ παρακείμενα· τοῖς μὲν ἀσεβέσι καὶ πο-

ἐξωποιοῖσεν παρ' ἐλπίδα καὶ ὁ ὁποῖος συνάγει τὰ ὄστ' ἄ πρὸς τὰ ὄστ' καὶ τοὺς ἄρμους πρὸς τοὺς ἄρμους, τὸ ὄραμα τοῦ Ἰεζεκιήλ¹, τοῦ πιὸ ὑψηλοῦ καὶ θαυμασίου ἀπὸ τοὺς προφήτας· κράτα πρὸς χάριν μου πάλιν τὴν ἰδίαν ἐργασίαν καὶ παρρησίαν, διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ἀπεκόπησεν μὲ τὰ δεινοπαθήματα, οὔτε ὅτι ἐπρόδωσεν τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ δειλίαν.

15. Κατάστρεφε μὲν καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν Ἑλλήνων, ὅπως καὶ πρὶν, καὶ τὴν πολύθεον ἀθείαν των καὶ τοὺς παλαιούς θεοὺς καὶ τοὺς νέους καὶ τοὺς αἰσχροὺς μύθους καὶ τὰς ἀκόμη πιὸ αἰσχρὰς θυσίας, αἱ ὁποῖαι μὲ πηλὸν καθαρίζουν τὸν πηλόν, ὅπως ἤκουσα νὰ λέγῃ κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς, ἐννοῶ δηλαδὴ μὲ σώματα τῶν ἀλόγων ζώων ποὺ προσφέρουν ὡς θυσίαν, καθαρίζουν τὰ ἰδικὰ των σώματα καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ των ὁμοιώματα καὶ τὰ ἀπρεπῆ τερατολογήματα· καὶ ἐὰν μὲν μὲ αὐτὰ προσδιορίζουν τὸ Θεῖον, εἶναι κακοδαιμονία· ἐὰν δὲ αὐτὰ τὰ παραβάλλουν πρὸς τὸ Θεῖον, εἶναι μωρία. Διότι, ὡς μᾶς διδάξουν, ποῖα εἶναι ἡ διδασκαλία καὶ ποῖον τὸ μυστήριον τῆς ἀσχημοσύνης γύρω ἀπὸ αὐτά; Διότι πρέπει τὸ αἰσχρὸν νὰ μὴ ἔχη οὔτε τὴν ἔνδειξιν τοῦ καλοῦ. Ἐὰν δὲ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι κάτι διαφορετικὸν ἀπὸ αὐτά, ὡς μᾶς πείσουν τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτὸ καὶ ἀπὸ ποίους λόγους ἢ θεολόγους προέρχεται.

Κατάστρεφε δὲ καὶ τὰς ἐξεγέρσεις τῶν αἰρέσεων, καὶ μάλιστα τόσον πιὸ θερμά, ὅσον ἔχεις πάθει ἤδη ἀπὸ αὐτάς. Διότι ὁ φιλόσοφος ἀπὸ τὰ παθήματα γίνεται γενναιότερος, διότι ἐνδυναμώνεται μὲ τοὺς κινδύνους, ὅπως τὸ καυτὸν σίδηρον μὲ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ.

Καθόριζε δὲ καὶ τὴν ἰδικὴν μας εὐσέβειαν, διδάσκων ὅτι γνωρίζεις ἓνα μὲν Θεὸν ἀγέννητον, τὸν Πατέρα· ἓνα δὲ γεννητὸν Κύριον, τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος ὅταν μὲν ἀναφέρεται μόνος, ὀνομάζεται Θεός, ὅταν δὲ ἀναφέρεται μὲ τὸν Θεόν, Κύριος· τὸ μὲν ἓνα ἐξ αἰτίας τῆς φύσεώς του, τὸ δὲ ἄλλο διὰ νὰ διαφυλαχθῆ ἡ μοναρχία. Ἐνα δὲ ἅγιον Πνεῦμα, ποὺ προῆλθεν ἢ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ ὁποῖον δι' ἐκείνους ποὺ νοητῶς ἀντι-

λεμούμενον, τοῖς δὲ ὑπὲρ τούτους νοούμενον, τοῖς πνευματικωτέροις δὲ καὶ λεγόμενον. Μήτε ὑπὸ ἀρχὴν ποιεῖν τὸν Πατέρα, ἵνα μὴ τοῦ πρώτου τι πρῶτον εἰσαγάγωμεν, ἐξ οὗ καὶ τὸ εἶναι πρῶτῳ περιτραπίσεται· μήτε ἀναρχον τὸν Υἱὸν ἢ
 5 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ τὸ Πατρὸς ἴδιον περιέλωμεν. Οὐκ ἀναρχα γὰρ καὶ ἀναρχά πως· ὁ καὶ παράδοξον. Οὐκ ἀναρχα μὲν γὰρ τῷ αἰτίῳ, ἐκ Θεοῦ γάρ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτόν, ὡς ἐξ ἡλίου φῶς· ἀναρχα δὲ τῷ χρόνῳ. Οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον, ἵνα μὴ τὸ ὄέον ἢ τῶν ἐστώτων πρὸςβύτερον καὶ τῶν οὐσιῶν τὸ
 10 ἀνούσιον.

16. Μήτε ἀρχὰς τρεῖς, ἵνα μὴ ἐλληνικὸν ἢ τὸ πολύθεον· μήτε μίαν μὲν, ἰουδαϊκὴν δὲ στενὴν τινα καὶ φθονεράν καὶ ἀδύνατον· ἢ τῷ ἀναλίσκειν εἰς ἑαυτὴν θεότητα, ὃ τοῖς προάγουσι μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, εἰς αὐτόν δὲ πάλιν ἀναλύουσιν ἤρ-
 15 σεν· ἢ τῷ καταβάλλειν τὰς φύσεις καὶ ἀλλοτριοῦν θεότητος, ὃ τοῖς νῦν ἀρέσκει σοφοῖς, ὥσπερ δεδοικυῖαν μὴ ἀντεξάγωνται, ἢ μηδὲν δυναμένην ὑπὲρ τὰ κτίσματα.

Μήτε ἀγέννητον τὸν Υἱόν, εἰς γὰρ ὁ Πατήρ· μήτε Υἱὸν τὸ Πνεῦμα, εἰς γὰρ ὁ Μονογενής· ἵνα καὶ τοῦτο θεϊκὸν ἔχωσι
 20 τὸ μοναδικόν, ὃ μὲν τῆς υἰότητος, τὸ δὲ τῆς προσόδου, καὶ οὐχ υἰότητος. Ἀληθῶς πατέρα τὸν Πατέρα, καὶ πολὺ γε τῶν παρ' ἡμῖν ἀληθέστερον, ὅτι μόνως, ἰδιοτρόπως γὰρ καὶ οὐχ ὡς τὰ σώματα· καὶ μόνος, οὐ γὰρ μετὰ συζυγίας· καὶ μόνου, Μονογενοῦς γάρ· καὶ μόνου, οὐ γὰρ Υἱὸς πρότερον· καὶ ὄλον

λαμβάνονται τὰ πράγματα, εἶναι Θεὸς καὶ ὑπὸ μὲν τῶν ἀσεβῶν πολεμεῖται, ὑπὸ δὲ τῶν ὑπεράνω αὐτῶν εὐρισκομένω νοεῖται ὑπὸδέτελος τῶν περισσότερον πνευματικῶν καὶ ὀνομάζεται. Οὔτε νὰ θέσωμεν τὸν Πατέρα ὑπὸ ἀρχήν, διὰ νὰ μὴ εἰσαγάγωμεν κάτι ἄλλο πρῶτον τοῦ πρώτου, ἀπὸ τὸ ὅποιον θὰ μεταβληθῆ καὶ τὸ ὅτι εἶναι πρῶτος· οὔτε ἀναρχὸν τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ νὰ μὴ ἀφαιρέσωμεν τὸ ἰδίωμα τοῦ Πατρός. Διότι δὲν εἶναι ἀναρχα ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ εἶναι κάπως ἀναρχα, πράγμα ποῦ εἶναι παράδοξον. Διότι δὲν εἶναι μὲν ἀναρχα ὡς πρὸς τὸ αἴτιον, ἐπειδὴ προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεόν, ἂν καὶ ὄχι μετὰ ἀπὸ αὐτόν, ὅπως τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιον· ἀναρχα δὲ ὡς πρὸς τὸν χρόνον· διότι δὲν τελοῦν ὑπὸ χρόνον, διὰ νὰ μὴ εἶναι μεγαλύτερον τὸ ρέον (ὁ χρόνος) ἀπὸ τὰ σταθερά (Υἱὸν καὶ Πνεῦμα), καὶ ἀπὸ τὰς οὐσίας τὸ ἄνευ οὐσίας.

16. Οὔτε τρεῖς ἀρχάς, διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἑλληνικὴ πολυθεΐα· οὔτε μίαν ἀρχήν, ἰουδαϊκὴν ὁμως, στενήν καὶ φθονεράν καὶ ἀδύνατον· θεότητα ἢ ὅποια αὐτοαναλίσκεται, πράγμα τὸ ὅποιον θὰ ἤρρεσεν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δέχονται ὅτι ὁ Υἱὸς προέρχεται ἐκ τοῦ Πατρός, ἀλλὰ τὸν διαλύουν πάλιν εἰς αὐτόν· ἢ μὲ τὸ νὰ καταστρέφῃ τὰς φύσεις καὶ νὰ τὰς ἀποξενώνῃ ἀπὸ τὴν θεότητα, πράγμα τὸ ὅποιον ἀρέσκει εἰς τοὺς τωρινούς σοφοὺς, ὡσὰν νὰ φοβῆται μήπως ἀντιστρατεύονται μετὰ τῶν, ἢ θεότητα ἢ ὅποια δὲν ἔμπορεῖ νὰ πράξῃ τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὰ κτίσματα.

Οὔτε ἀγέννητος ὁ Υἱὸς, διότι ἓνας εἶναι ὁ Πατήρ· οὔτε Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, διότι ἓνας εἶναι ὁ Μονογενής, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἔχουν καὶ αὐτὸ τὸ μοναδικὸν θεϊκὸν γνῶρισμα, ὁ μὲν Υἱὸς τῆς υἰότητος, τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς προόδου καὶ ὄχι τῆς υἰότητος. Ἄληθῶς πατήρ ὁ Πατήρ καὶ πολὺ πῖθ ἀληθινὸς ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας πατέρας, διότι εἶναι πατήρ κατὰ τρόπον μοναδικὸν καὶ ἰδιάζοντα καὶ ὄχι ὅπως τὰ σώματα· καὶ μόνος ὄχι μὲ σύζευξιν· καὶ ἑνὸς μόνον Υἱοῦ, Μονογενοῦς· καὶ μόνον Πατήρ,

Πατήρ και ὄλον, τὸ γὰρ ἡμέτερον ἄδηλον· και ἀπ' ἀρχῆς, οὐ γὰρ ὕστερον.

Ἄληθῶς υἰὸν τὸν Υἱόν, ὅτι μόνος και μόνου και μόνως και μόνον· οὐ γὰρ και Πατήρ, και ὄλον Υἱὸς και ὄλον και ἀπ' ἀρχῆς, οὐποτε τοῦ εἶναι Υἱὸς ἠργυμένος· οὐ γὰρ ἐκ μεταμελείας ἢ θεότης, οὐδὲ ἐκ προκοπῆς ἢ θέωσις, ἵνα λείπη ποτὲ τῷ μὲν τὸ εἶναι Πατρί, τῷ δὲ τὸ εἶναι Υἱῷ.

Ἄληθῶς ἅγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ γὰρ και ἄλλο τοιοῦτον, οὐδὲ οὕτως, οὐδὲ ἐκ προσθήκης ὁ ἁγιασμός, ἀλλ' αὐτοαγιότης· οὐδὲ μᾶλλον και ἦττον, οὐδὲ ἀρξάμενοι χρονικῶς ἢ πανσόφμενοι. Κοινὸν γὰρ Πατρὶ μὲν και Υἱῷ και ἀγίῳ Πνεύματι τὸ μὴ γεγονέναι και ἡ θεότης· Υἱῷ δὲ και ἀγίῳ Πνεύματι τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἴδιον δὲ Πατρὸς μὲν ἡ ἀγεννησία, Υἱοῦ δὲ ἡ γέννησις, Πνεύματος δὲ ἡ ἔκπεμψις. Εἰ δὲ τῶν τριῶν ἐπιζητεῖς, τί καταλείψεις τοῖς μόνοις γινώσκειν ἄλληλα και γινώσκεσθαι ὑπ' ἀλλήλων μαρτυρομένοις ἢ και ἡμῶν τοῖς ἐκείθεν ἐλλαμφοθησομένοις ὕστερον;

17. Γενοῦ τι τῶν εἰρημέριων πρότερον, ἢ τοιοῦτος και τότε γνώσι τοσοῦτον, ὅσον ὑπ' ἀλλήλων γινώσκεσθαι. Νῦν δὲ δίδασκε τοσοῦτον εἰδέναι μόνον μονάδα ἐν Τριάδι και Τριάδα ἐν μονάδι προσκυνομένην, παράδοξον ἔχουσαν και τὴν διαίρεσιν και τὴν ἔνωσιν. Μὴ φοβηθῆς τὰ πάθη γέννησιν ὁμολογῶν. Ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον και εἰ γεγέννηκεν. Ἐγὼ σοι τούτου ἐγγυητὴς ὅτι θεϊκῶς, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπικῶς. Οὐδὲ γὰρ τὸ εἶναι αὐτῷ ἀνθρώπινον. Φοβήθητι δὲ χρόνον και κτίσιν. Οὐ γὰρ

1. Βλ. στιχηρὰ Αἰνῶν τῆς Πεντηκοστῆς.

2. Ἰω. 17, 25

3. Α' Κορ. 13, 2

διότι δὲν ἦτο υἱὸς πρὶν γίνῃ Πατήρ· καὶ ὀλοκλήρος Πατήρ καὶ ὀλοκλήρου τοῦ Υἱοῦ, διότι ἡ ἰδική μας φύσις ἦτο ἄδηλος· καὶ ἐξ ἀρχῆς, ὄχι ὕστερον.

Ἀληθῶς υἱὸς ὁ Υἱός, διότι εἶναι μόνος καὶ μόνου Πατρός καὶ κατὰ τρόπον μοναδικὸν καὶ μόνον υἱός· ὄχι καὶ Πατήρ· καὶ ὀλοκλήρος Υἱός καὶ ὄλου τοῦ Πατρός καὶ ἐξ ἀρχῆς, χωρὶς νὰ ἔχη ἀρχίσει νὰ εἶναι Υἱός· διότι ἡ θεότης του δὲν προέρχεται ἐκ μεταβολῆς, οὔτε ἡ θέωσις του εἶναι ἀποτέλεσμα προόδου, ὥστε νὰ λείπη κάποτε ἀπὸ μὲν τὸν ἕνα τὸ νὰ εἶναι Πατήρ, ἀπὸ δὲ τὸν ἄλλον τὸ νὰ εἶναι Υἱός.

Ἀληθῶς ἅγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διότι δὲν ὑπάρχει καὶ ἄλλο τέτοιο, οὔτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, οὔτε ἔχει τὸν ἁγιασμόν του ἐκ προσθήκης, ἀλλ' εἶναι αὐτοαγιότης· οὔτε περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, οὔτε ἔχει ἀρχίσει ποτὲ χρονικῶς, οὔτε θὰ παύσῃ¹. Διότι εἶναι κοινὸν γνῶρισμα μὲν εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ὅτι δὲν ἔχουν γίνῃ καὶ ἡ θεότης· εἰς τὸν Υἱὸν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὅτι προέρχονται ἐκ τοῦ Πατρός. Ἰδιαίτερον δὲ γνῶρισμα τοῦ μὲν Πατρός ἢ ἀγεννησία, τοῦ Υἱοῦ δὲ ἡ γέννησις καὶ τοῦ Πνεύματος ἡ ἀποστολή. Ἐὰν δὲ ἐπιδιώκῃς νὰ μάθῃς τὸν τρόπον, τότε τί θὰ ἀφήσῃς εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται, ὅτι μόνοι γνωρίζουν ἀλλήλους καὶ γνωρίζονται μεταξύ των², καὶ πού θὰ γνωσθοῦν καὶ ἀπὸ ἡμᾶς ὕστερα, ὅταν φωτισθῶμεν ἀπὸ τὰ ἐκεῖθεν³;

17. Γίνε πρῶτα κάτι ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, ἢ τοιοῦτος, καὶ τότε θὰ γνωρίσῃς αὐτὰ τόσον, ὅσον γνωρίζονται μεταξύ των. Τώρα ὁμως δίδασκε ὅτι τόσον μόνον γνωρίζεις, μονάδα εἰς Τριάδα καὶ Τριάδα εἰς μονάδα προσκυνουμένην, ἡ ὁποία διαιρεῖται καὶ ἐνώνεται κατὰ τρόπον παράδοξον. Μὴ φοβηθῆς τὰ πάθη, ὁμολογῶν τὴν γέννησιν, διότι τὸ θεῖον εἶναι ἀπαθές, ἔστω καὶ ἂν ἐγέννησεν. Ἐγὼ σοῦ ἐγγυῶμαι αὐτό, ὅτι ἡ γέννησις ἐγινε κατὰ τρόπον θεϊκὸν καὶ ὄχι ἀνθρώπινον. Οὔτε νὰ φοβηθῆς τὸ ὅτι εἶναι αὐτὸς καὶ ἀνθρώπος. Νὰ φοβῆσαι δὲ τὸν χρό-

Θεός, εἰ γέγονε, μὴ Θεῷ συνηγορῶν διακενῆς, Θεὸν ἀνέλῃς, ὁμόδουλον ποιῶν τὸ ὁμόθεον, ὃ καὶ σὲ τῆς δουλείας ἐλευθεροῖ, ἂν γνησίως ὁμολογῆς δεσποτεῖαν. Μὴ φοβηθῆς τὴν πρόδοτον· οὐ γὰρ ἀνάγκη ἔχει Θεὸς ἢ μὴ προβάλλειν ἢ προβάλλειν ὁ-
 5 μούως, ὃ πάντα πλούσιος· φοβίθητι δὲ τὴν ἀλλοτριώσιν καὶ τὴν κειμένην ἀπειλήν, οὐ τοῖς θεολογοῦσιν ἀλλὰ τοῖς βλασφημοῦσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

18. Μήτε τὴν μοναρχίαν κακῶς τιμήσης, συναιρῶν ἢ περι-
 κόπτων θεότητα· μήτε τὸ τῆς τριθεΐας ἔγκλημα αἰσχυνθῆς.
 10 ἕως ἂν καὶ ἄλλος κινδυνεύῃ τὴν διθεΐαν. Ἡ γὰρ συνέλυσας ἢ συνηπόρησας ἢ ὃ μὲν ἐναυάγησε μετὰ τῶν λογισμῶν καὶ θεότητα, σοὶ δὲ παρέμεινε θεότης. Καὶ εἰ ὁ λόγος ἡσθένησε, κρεῖσσον καμῆν ἐν τοῖς λογισμοῖς μετὰ τῆς ὁδηγίας τοῦ Πνεύματος, ἢ προχελῶς ἀσεβῆσαι τὴν ἑρασίονην διώκοντα.

15 Διάπτνε μοι τὰς ἐνστάσεις καὶ τὰς ἀντιθέσεις καὶ τὴν νέαν εὐσέβειαν καὶ τὴν μικρόλογον σοφίαν· καὶ διάπτνε πλέον ἢ τὰ τῶν ἀραχνίων νήματα, μίας μὲν κρατοῦντα, σφηξὶ δὲ ῥηγνύμενα, οὐπω λέγω δακτύλοις οὐδὲ ἄλλω τινὶ τῶν βαρυτέρων σωματίων. Ἐν δίδασκε φοβεῖσθε μόνον, τὸ λύειν τὴν πί-
 20 στιν ἐν τοῖς σοφίσμασιν. Οὐ δεινὸν ἠττηθῆναι λόγῳ, οὐ γὰρ πάντων ὁ λόγος· δεινὸν δὲ ζημιωθῆναι θεότητα, πάντων γὰρ ἡ ἐλπίς. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ κατὰ σεαυτὸν φιλοσοφήσειν, οἶδ' ὅτι, προθυμότερόν τε καὶ τελεώτερον· ἐγγυᾶται μοι τὰ σὰ τραύματα καὶ τὸ σὸν σῶμα ὑπὲρ εὐσεβείας πεπονηκός· καὶ
 25 ἡμεῖς δὲ συμφιλοσοφήσομεν, ὅση δύναμις.

νον καὶ τὴν κτίσιν, διότι δὲν εἶναι θεός, ἐὰν ἐδημιουργήθῃ, μήπως ὑπερασπιζόμενος τὸν Θεὸν ματαίως, καταργήσῃς τὸν Θεόν, κάμνων ὁμόδουλον ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ὁμόθεον, τὸ ὅποῖον καὶ σὲ ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν δουλείαν, ἐὰν ὁμολογήσῃς ὀρθὰ τὴν κυριαρχίαν του. Μὴ φοβηθῆς τὴν πρόοδον· διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην ἢ νὰ μὴ προβάλλῃ ἢ νὰ προβάλλῃ κατὰ τρόπον ὁμοιον, αὐτὸς ποῦ εἶναι πλούσιος κατὰ πάντα. Νὰ φοβῆσαι δὲ τὴν ἀποξένωσιν καὶ τὴν ἀπειλήν ποῦ ὑπάρχει ὄχι εἰς ἐκείνους ποῦ ὀνομάζουσι Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' εἰς ἐκείνους ποῦ τὸ βλασφημοῦν.

18. Οὔτε τὴν μοναρχίαν νὰ τὴν τιμᾶς κακῶς, περιορίζων ἢ περικόπτων τὴν θεότητα, οὔτε νὰ ἐντρέπεσαι τὴν κατηγορίαν τῆς τριθείας, μέχρις ὅτου καὶ ἄλλος διακινδυνεύει τὴν διθείαν. Διότι ἢ θὰ λύσῃς μαζί του τὸ πρόβλημα, ἢ θὰ ἀπορῆς μαζί του, ἢ ἐκεῖνος μὲν θὰ ναυαγήσῃ μαζί με τοὺς συλλογισμοὺς καὶ τὴν θεότητα, εἰς σὲ δὲ θὰ παραμείνῃ ἢ θεότης. Καὶ ἐὰν ὁ λόγος ἀδυνατῇ, εἶναι προτιμώτερον νὰ κουρασθῆς εἰς τοὺς συλλογισμοὺς μετὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, παρά νὰ ἀσεβήσῃς μετὰ ἀπερισκεψίαν, ἐπιδιώκων τὴν νωθρότητα.

Νὰ ἀποστρέψῃς τὰς ἐνστάσεις καὶ τὰς ἀντιθέσεις καὶ τὴν νέαν εὐσέβειαν καὶ τὴν μικροπρεπῆ σοφίαν· καὶ ἀπόφυγέ τα περισσότερον ἀπὸ τὰ νήματα τῶν ἀραχνῶν, τὰ ὅποια συλλαμβάνουν μὲν τὰς μυίας, ἀλλὰ σχιζονται ἀπὸ τὰς σφῆκας, δὲν σοῦ λέγω μετὰ τὰ δάκτυλα ἢ μετὰ κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ βαρύτερα σώματα. Ἐνα δίδασκε νὰ φοβοῦνται μόνον, τὸ νὰ καταλύουν τὴν πίστιν μετὰ τὰ σοφίσματα. Δὲν εἶναι κακὸν νὰ ἠττηθοῦν εἰς τὸν διάλογον, διότι ὁ διάλογος δὲν εἶναι προνόμιον ὄλων· εἶναι κακὸν ὁμως νὰ ὑποστῇ ζημίαν ἢ θεότης, ποῦ εἶναι ἡ ἐλπίς ὄλων. Αὐτὰ μὲν λοιπὸν γνωρίζω ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὸν θὰ φιλοσοφήσῃς μετὰ περισσοτέραν προθυμίαν καὶ τελειότητα· αὐτὸ μοῦ τὸ ἐγγυῶνται τὰ τραύματά σου καὶ τὸ σῶμά σου ποῦ ἔχει κοπιᾶσει διὰ τὴν εὐσέβειαν· καὶ ἡμεῖς θὰ τὰ φιλοσοφήσωμεν μαζί σου ὅσον μᾶς εἶναι δυνατόν.

19. Σὺ δὲ ὅταν ἐκδημήσης τὴν καλὴν ἐκδημίαν, μέμνησό μοι
 τῆς Τριάδος ἐν σκηναῖς κατοικούσης, εἴπερ ὄλως ἐν χειρο-
 ποιήτοις οἰκεῖ Θεός, καὶ τοῦ μικροῦ τούτου θέρους, οὐκ ἐκ
 μικρῶν μὲν τῶν τῆς εὐσεβείας σπερμάτων, πλὴν ἐτι μικροῦ τε
 5 καὶ πενιχοῦ καὶ κατ' ὀλίγον συναγομένον. Ἐγενήθημεν γὰρ
 ὡς συνάγοντες καλάμην ἐν ἀμήτῳ, εἰ δεῖ τὸ τοῦ Προφήτου
 εἰπεῖν ἐν καιρῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγήτῳ, οὐχ ὑπάρχον-
 τος βότρου. Ὁρᾷς τὴν συλλογὴν ὄση καὶ διὰ τοῦτο σπούδαζε
 πλουσιωτέραν ποιεῖν ἡμῖν τὴν ἄλω καὶ τὴν ληρὸν πληρεστέ-
 10 ραν. Διήγησαι καὶ τὴν ἡμετέραν κλῆσιν καὶ τὴν ἄπιστον ἐπι-
 δημίαν, ἣν οὐχ ὥστε συντρυφᾶν ἀλλ' ὥστε συγκυκλοπαθεῖν
 πεποιήμεθα· ἵνα τῶν δεινῶν μετασχόντες καὶ τῆς δόξης με-
 τάσχωμεν.

Τοῦτόν σοι τὸν λαὸν ἔχεις συλλήπτορα ταῖς εὐχαῖς, τοῦ
 15 τον συνέκδημον, τὸ στενὸν ἄριθμῷ ποίμνιον καὶ οὐ στενὸν
 εὐσεβείᾳ· οὐ πλέον αἰδοῦμαι τὴν στένωσιν, ἢ τὴν ἐτέρων πλα-
 τύτητα. Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μετὰ τούτου καὶ
 πῦρ διαβήσῃ καὶ θῆρας κοιμίσεις, καὶ ἡμερώσεις δυνάστας.
 Οὕτως ἐκδημεῖν, οὕτω στέλλεσθαι καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπανήκειν
 20 πάλιν, πλουσίως πλούσιος, δεύτερος στεφανίτης καὶ μεθ'
 ἡμῶν ἄσων τὸν ἐπινίκιον, νῦν τε καὶ ὕστερον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

1. Μιχ. 7, 1 ἐ.

2. Ληνὸς δ' πᾶν ἔχον τὸ σχῆμα κάδου ἢ σκάφης· ὅθεν καὶ τὸ πατητή-
 ρι σταφυλιῶν.

3. Καὶ τὸ θέμα τῆς «ἀντικανονικῆς» καταλήψεως τοῦ θρόνου τῆς Κων/
 πόλεως, τὸ ὁποῖον ἀνεκίνουν οἱ ἀντίπαλοί του, φαίνεται νὰ ἀπασχολῇ τὸν.

19. Σὺ δὲ ὅταν ἐκδημήσης τὴν καλὴν ἐκδημίαν, ἐνθυμήσου πρὸς χάριν μου τὴν Τριάδα, ἡ ὁποία κατοικεῖ εἰς σκηνάς, ἐὰν γενικῶς ὁ Θεὸς κατοικῇ εἰς χειροποιήτους σκηνάς, καὶ ἡ μικρὰ αὐτὴ συγκομιδὴ, ποῦ προέρχεται ὄχι ἀπὸ μικρὰ σπέρματα εὐσεβείας, ἀλλὰ εἶναι ἀκόμη μικρὰ καὶ πτωχὴ καὶ συνάγεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Διότι ἐγίναμεν ὡσὰν ἐκείνους ποῦ συναγουν καλάμην εἰς τὸν καιρὸν τοῦ θερισμοῦ, ἐὰν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναφέρω μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν τὸ τοῦ προφήτου, καὶ ὡσὰν ἀποστάφυλα εἰς τὸν τρυγητόν, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν σταφύλια ¹. Βλέπεις πόση εἶναι ἡ συγκομιδὴ καὶ δι' αὐτὸ φρόντιζε νὰ μᾶς κάμης πλουσιώτερον τὸ ἀλώνιον καὶ τὸν ληνὸν ² πιδὸ γεμάτον. Διηγῆσου καὶ τὴν ἰδικὴν μας κλήσιν καὶ τὴν ἀβεβαίαν ἀφιξίν μας ³, τὴν ὁποίαν ἐκάναμεν ὄχι διὰ νὰ συναπολαύσωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθώσωμεν μαζὶ μὲ αὐτοὺς ποῦ μᾶς ἐκάλεσαν, ὥστε ἀφοῦ συμμετάσχωμεν εἰς τὰ δεινὰ νὰ λάβωμεν μέρος καὶ εἰς τὴν δόξαν.

Αὐτὸν τὸν λαὸν ἔχεις συνεργὸν εἰς τὰς προσευχάς, αὐτὸν σύντροφον, τὸ στενὸν εἰς ἀριθμὸν ποιμνιον, ἀλλὰ ὄχι στενὸν εἰς εὐσέβειαν· τοῦ ὁποίου περισσότερον σέβομαι τὴν στενότητα, παρὰ τὴν πλατύτητα τῶν ἄλλων. Αὐτὰ λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· μὲ αὐτὸ καὶ μέσα ἀπὸ φωτιὰ θὰ διαβῆς ⁴ καὶ θηρία θὰ ἀποκοιμήσης καὶ θὰ ἐξημερώσης δυνάστας ⁵. Ἔτσι νὰ ἐκδημήσης, ἔτσι νὰ προπαρασκευάζεσαι καὶ νὰ ἐπιστρέψης πάλιν εἰς ἡμᾶς πλούσιος εἰς ἔργα ἀρετῆς, στεφανωμένος διὰ δευτέραν φοράν καὶ μαζὶ μας νὰ ψάλῃς τὸν ἐπινίκιον ὕμνον καὶ τώρα καὶ κατόπιν μαζὶ μὲ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριόν μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα αἰωνίως. Ἀμήν.

Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος τόσον ἐδῶ ὅσον καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις (Πρὸς Ἀρειανούς καὶ εἰς ἑαυτὸν, 13) ἀναγκάζεται νὰ τονίσῃ ὅτι ἦλθε κατόπιν προσκλήσεως καὶ ἐξανγκασμοῦ.

4. Ψαλμ. 65, 12

5. Λουκᾶ 10, 19

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

- Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας καὶ στίχους.
 — Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας, εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παραθέσεων.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις	7-12	38,15
	13 21	38,21-40,1
3 15	14 15-30	38,17
19	15 1	30,23
4 4	16 4ε.	40,1
5 24	13ε.	40,1
6 14	17 11ε.	40,4
7 1ε.	16	40,3
12 1ε.	20 1ε.	38,14
16 4		
18 10		
19 1ε.		
24		
22 1ε.		
27 27		
37 28		
39 7ε.		
41 1ε.		
	Λευϊτικὸν	
	10 2ε.	188,1
	Ἀριθμοὶ	
	21 9	86,20
	26	18,2
	22 7	76,7
Ἑξοδος	Δευτερονόμιον	
2 2	23 19	48,21
3 2	32 6	220,22
5 6ε.	1ε	54,8
7		

Ἰησοῦς Ναυῆ			Ψαλμοὶ		
3	13	40,6	1	4	224,9
6	6ε.	40,6	2	9	226,5
10	12-15	40,5	6	2	34,14
			8	3	140,4
			9	7	20,24· 190,6· 190,9
	Κριταὶ		36		32,10
6	38-40	40,8	22	5	238,7
16	17ε.	40,9	23	8	34,18
			36	2	20,23
			35		32,14
	Βασιλειῶν Α'		37	2	34,14
2	42	236,3	43	14-15	222,24
	30	278,23	45	11	28,12
16	23	228,12	48	1	18,5
28	12	76,8	49	23	20,26
			65	12	26,21· 288,17
	Βασιλειῶν Β		16		40,17
			67	19	30,10
6	14	238,23	72	3	28,1
				8	18,17· 266,1
	Βασιλειῶν Γ'		19		224,8
			73	1-2	222,9
11	31ε.	184,16		3-4	222,13· 272,17
19	18	86,18		13	32,21
22	20ε.	184,18	75	4	32,20
			77	6	40,18
	Βασιλειῶν Δ'		78	1	272,13
				2	272,14
2	11	38,2	79	7	222,23
18	26	160,3		9	222,25
25	9ε.	184,18		14	224,3
			81	5	20,19
			93	3-5	222,18
	Ἰώβ		14		36,12
4	4	32,10	105	2	32,18
5	13	48,6		13·	28,3
21	18	224,9		43	36,17
38	11	32,24	106	16	36,16

	29	32,23			Ίερεμίας	
108	46	262,11				
118	67	54,1	1	4		276,6
	71	52,27-54,1	9	1		276,5
	121	34,5	10	21		224,20
123	7	36,17	13	23		84,12
124	3	34,6				
144	19	278,24			Θρῆνοι	
145	7	224,27				
146	11	36,14	2	8		224,17
149	7	34,17				
					Ίεζεκιήλ	
	Παροιμίας					
			29	3		18,14
3	12	234,10	33	11		226,1
	34	52,22	37	4ε.		280,1
16	18	52,19				
24	17	72,21			Δανιήλ	
	Ἰσμο ἀσμάτων		3	1ε.		246,9
				18		86,19
1	3	238,5	5	19		18,8
			6	16ε.		246,10
	Ἰσοκράτης					
1	2	18,18			Ἰσηε	
	13	48,20				
7	6	274,10	6	4		224,11
10	12	18,14				
25	1	36,13			Ἰμῶς	
27	11	28,9	5	8		32,1
33	18	218,6		23		228,10
35	1	36,9	8	7		220,15
36	1ε.	218,23				
37	17	218,28-220,2			Μιχαίας	
	36	220,5				
	36ε.	18,14	7	1ε.		288,7
39	9	226,7				
41	1	226,7			Μακκαβαίων Β'	
45	8	34,22				
49	13	34,22	7	1ε.		246,10

Γαλάτας		Τιμόθεον Β'		
1	15	36,18	14 7	238,14
3	16	38,6		
Ἐφεσίους			Ἑβραίους	
			10 34	26,15
4	8	30,10	11 33ε.	96,12
			12 6	234,10
Φιλιππησίους			Ἰακώβου	
2	7	106,23		
3	2	266,1	2 19	76,9
	20	140,7	4 6	52,22
4	13	26,13		
Κολοσσαεῖς			Πέτρου Α'	
			2 9	56,20. 220,19
3	10	180,7	3 4	50,4

2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α	καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις 26,10
Ἄβελ 44,2	ἀγένητος (16)· 280,22· 282,18
Ἄβιουδ 188,1	ἀγεννησία (16)· Ἴδιον τοῦ Πατρὸς μὲν ἢ ἀγεννησία, Υἱοῦ δὲ γέννησις, Πνεύματος δὲ ἡ ἐκ- πεμφίς 284,12
Ἄβραάμ 38,5	ἀγιασμός 284, 9
ἀγαθόν, -ὰ 22,16· 52,17· 58,5· 254,17· οὐδὲν γὰρ ἀγαθὸν εἶναι, ὃ μῆτε βελτίους ποιεῖ τοὺς κε- κτημένους ἀλλὰ καὶ χεῖρους ὡς τὰ πολλὰ 256,13· οὐδὲν ὑπὲρ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ὀριζομένης 102,24	ἀγιος, -οι 222,15· 226,22· 274,13
(Ἄγαμέμνων 92)	ἀγνεία 100,6
ἀγάπη 258,14· ἔτι δίδωμι πλέον τῇ πρὶν ἀγάπῃ τῆς παρουσίας ὑπεροφίας 28,25	ἀγνωμοσύνη 68,7
ἀγγελος 18,11· 26,11· 252,26· θέα- τρον ἐγεννήθησαν τῷ κόσμῳ	ἀγχίνοια 56,3
	ἀδημονία 262,17
	ἄδης (134.136· 210.242) 76,16· 134,17· 168,18· 230,1·
	ἀδικία 64,26· 174,21· 244,1
	ἀδίκημα 92,9
	Ἄδωνατος 106,13

Ἄθανάσιος ὁ Μέγας (15· 272· 273· 274)· 272,3
 ἄθεια 234,4· 280,6
 Ἄθηνᾶ (94· 26)· 214,1· 232,6
 Ἄθῆναι (12· 98)· 214,10
 Αθηναῖος, -οι 156,6
 Αἰγάκερος 188,21
 Αἰγύπτιος, -οι (232)· 30,22· 38,16· 84,17· 154,4· 154,11
 Αἴγυπτος 222,25· 234,24· 244,20· 272,5
 Ἄϊδις (136)· 136,11
 Αἰθιοπία 244,19
 Αἰθίοψ, -οπες 84,12
 αἷμα 26,19· 74,9· 92,16· 120,8· 122,13· 218,12· 254,13· 268,11· 274,4· σὺ κατὰ τὸν κόσμον καθήραντος αἵματος τοῖς σοῖς αἵμασι; 90,11· ὦν καὶ ρανίδες αἵματος μόνον καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους 92,6· καὶ τὸ ἐπιβώμιον αἷμα τέρπον θεῶν ἀγνήν καὶ παρθένον 92,18· ἀπεκδυόμεθα τὴν ἀσέβειαν, αἷματι καθαιρόμεθα 116,19· ἀπολογήσασθαι τῷ Χριστῷ δι' αἵματος 118,4· αἵματος διπλοῦ· τὸν ἱερὸν οἶκον ἡμῶν ἐμπλήσαι 120,17· οὐκ ἔτι μιανοῦσιν αἷματι μιαρῶ τὰ τῆς καθαρωτάτης καὶ ἀναιμάκτου θυσίας ἐπώνυμα θυσιαστήρια 226,16· τῆς Τριάδος ὑπέρμαχος ἄχρι αἵματος 254,6
 αἴνεσις 20,26· 32,19
 (Αἰόλος 194)
 αἴρεσις 252,26· 256,6· 264,11· 270,19· 280,17
 αἰσχύνη 236,17
 (Αἰσωπος 154)
 Αἶτνα (118)· 118, 15

Αἶτναῖον πῦρ 118,14
 (Αἰτωλία 106)
 αἰχμαλωσία 234,23
 Ἄκαδημία (260)· 260,3
 Ἄκκαρων 226,10
 Ἄκράγας Σικελίας (80· 130)
 ἀλαζονεία 258,26· 262,14, 264,3
 (Ἄλαίφρων 146)
 Ἄλεξάνδρεια (14· 15· 255· 256· 272· 273· 274· 276)
 Ἄλεξανδρεὺς, -εῖς (254)· 254,22
 Ἄλέξανδρος ὁ Μέγας (94)· 62,13
 ἀλήθεια (9· 14· 15)· 22,20· 44,17· 52,2· 56,26· 74,1· 76,10· 90,23· 102,1· 106,16· 108,11· 178,24· 224,13· 244,8· 252,1· 256,21· 260,2· τοῖς τοιοῦτοις θαύμασι βεβαιοῦνται πρὸς τὴν ἀλήθειαν 28,5· τῶν Λόγῳ καὶ ἀληθείας θεραπευτῶν 60,28· μὴδ' ὅσον προβλέψαι ταῖς τῆς ἀληθείας αὐγαῖς καθαρθεὶς τὴν διάνοιαν 66,2· καὶ ὁ μυσταγωγὸς ἐγγύθεν παρεξηγούμενος τὴν ἀλήθειαν 78,7· καὶ συγκαλύψει τὴν ἀλήθειαν τοῖς σοφισμασιν 80,19· εἰ δόξης ἐπιθυμίᾳ κινδυνεύειν ἡμᾶς, ἀλλὰ μὴ τῆς ἀληθείας 80,23· φιλοῦσι γὰρ οὐ τὰ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων μόνον, ἐφ' οἷς μέγα φρονοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἰνδάλματα 110,16· ἀληθείας γνῶσις 22,20· τοσοῦτῳ πλέον ἀλίσκεται παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ 136,14· οὗτος τῆς ἀληθείας ἀγωνιστὴς ἀψευδέστατος καὶ τῆς Τριάδος ὑπέρμαχος ἄχρι αἵματος 254,5· ὁ τῆς ἀληθείας προδότης 272,6· ἀληθείας φῶς 20,19

(Ἄλκμῆνη 106)

ἄλλοτριώσις 286,5

ἄλογία 84,6· 148,14

(Ἄλφειός, θεός, 162)

Ἄμαλῆκ 40,4

ἁμαρτία: ἁμαρτία μὲν γὰρ ταπεινώσεως μήτηρ, ἐπιστροφῆς δὲ ταπεινώσις 54,4· καὶ συναγαγόντα τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν τεθνηξομένην 108,1· ὦν τὸ δάκρυον ἁμαρτίας κατακλυσμός, κόσμου καθάρσιον 96,11

ἁμαρτωλός, -οὶ 28,2· 34,7· 188,4· ἕως πότε ἁμαρτωλοί, Κύριε, ἕως πότε ἁμαρτωλοὶ καυχῆσονται; 222,18· ὁ γόνασιν ἀδυνατοῦσι θάρσος περιτιθεὶς καὶ συντριβὼν ἁμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ βραχιῶνας 32,11· ὁ μὴ βουλόμενος τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὸν θάνατον 226,1

Ἄμορραῖος, -οὶ 18,2· 48,15

Ἄμφιγύης 168,24

(Ἄμφιτρίτη 135)

(Ἄμφιτρώων 106)

ἀνάθημα, -τα 170,12· 226,19

ἀνασχοιντία 252,11

ἀνανδρία 24,8· 124,6· 192,16· 198,14· 204,16

Ἄναξαγόρας (98)· 98,22

Ἄνάξαρχος (93· 94)· 92,20

ἀνάστασις: κατὰ τῆς ἀναστάσεως ἐπανάστασιν 90,15

ἀναψυχή: διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν

ἀνεσις 234,26

Ἄνδρέας 90,22

ἀνδρεία 100,5· 124,23· 192,16· 202,28· 278,3· ὦν οὐχ ἦττον

τῆς ἀνδρείας τὸ ἀσφαλὲς ἐθαυμάζετο 194,7

Ἄνδριανοὶ 194,6

ἀνθρωποκτόνος 84,13

ἀνὴρ (10)· 26,16· 50,9· 60,14· 74,17· 78,23· 100,4· 104,9· 118,11· 124,21· 126,1· 128,22· 130,6· 148,9· 160,19· 162,1· 166,13· 172,25· 182,7· 198,6· 202,6· 202,25· 214,10· 216,15· 230,4· 234,1· 242,24· 250,12· 264,6· 266,17· 268,4· ἄνδρες δίκαιοι (10)· 276,13· ἄνδρες εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι (10)· καὶ γὰρ ἐπεδειξάμην ἱκανῶς τὴν τοῦ ἀνδρὸς κακοθήειαν ἐν οἷς ἔδρασε τε καθ' ἡμῶν καὶ οἷς ἐμελλεν 182,6· οὐ φέροντα τὸ πολυειδὲς τῆς τοῦ ἀνδρὸς αἰκίας καὶ καρτερίας 130,9

ἄνθρωπος, -οὶ 18,9· 26,11· 48,6· 50,3· 54,17· 58,15· 82,3· 82,10· 94,15· 110,1· 160,21· 164,17· 172,10· 178,22· 202,10· 212,19· 222,24· 230,8· 238,2· 240,1· ἄνθρωπος κενόδοξος 82,3· ἀκουέτω πᾶς ἄνθρωπος καὶ πρὸ πάντων Θεὸς 116,14· ἦν ὡς Θεὸς ἐποίησεν καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκληρονόμησεν 90,6· θέατρον ἐγεννήθησαν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις 26,10

ἀνομία 48,15· 52,13· 222,21· ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν 224,8· ὅτι διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐταπεινώθημεν 36,17

ἀντίδοσις 82,15· 144,1· 206,16· 216,22· 240,7· 244,12

(Ἄντιλίβανος 130)

Ἄντισθένης (26)· 98,10· 264,2

ἀντίχριστος, -οι 264,26
 ἀξία: μηδὲ φανῶμεν ἐλάττους
 κολασταὶ τῆς ἀξίας 240,13
 (ἀπάθεια 94)
 ἀπανθρωπία 120,14· 128,26· 130,
 18
 ἀπάτη: εὐκόλον γὰρ εἰς ἀπάτην
 τὸ πρὸς ἡδονὴν ἀπαν 186,8
 ἀπαύγασμα: ὦν ἡ πηγὴ τοῦ φω-
 τὸς καὶ ὦν ἡδη τὰ ἀπαυγά-
 σματα 96,4
 Ἄπισ (232)· 232,17
 ἀπόγνωσις 262,18
 ἀπόλαυσις (14· 15)
 (Ἄπολλόδωρος 114· 248)
 Ἀπόλλων (176· 230)· 230,23
 ἀπόνοια 46,13· 66,18· 68,5· 70,8·
 84,5· 120,21· 216,17· 276,11
 ἀποστάτης 18,15
 Ἀπόστολος, -οι 26,11· 40,14· 90,8·
 208,17· 228,3· 238,16
 ἀπώλεια 190,10· 224,6· καὶ πείσας
 ἔγει τὸν μαθητὴν ἐπὶ τὸ τῆς
 ἀπώλειας βάραθρον 78,10· τίς
 ὁ δρόμος τῆς ἀπώλειας 72,26
 (Ἄργολις 134)
 Ἀρέθουσα (120)· 162,1
 Ἀρεθούσιος, -οι 120,23· 122,17·
 130,17
 Ἀρειανός, -οὶ (15· 254· 266· 273·
 277· 289)
 Ἄρειος 266,4· 272,7
 ἀρετὴ (15)· 60,12· 66,23· 94,9·
 252,5· 252,14· 254,19· 258,18·
 ζῆλου γὰρ ὁ ἔπαινος πρόξενος·
 ζῆλος δὲ ἀρετῆς· ἀρετὴ δὲ μα-
 καριότητος 250,19· ἡ ἀρετὴ δὲ
 αὐτοῖς ἄλλως ὄνομα εὐπρεπὲς
 καὶ οὐδὲν τοῦ παρόντος μακρό-
 τερον 64,24· καὶ εἰς τὸ ἔνδον

τῆς κακίας ἢ τῆς ἀρετῆς ἐργα-
 στήριον 50,20· ἢ τοῖς μὲν ἐπι-
 εικέσιν ἀρετῆς ὄπλου 50,11· καὶ
 πολλὴν ἐχούσας τῆς ἀρετῆς τὴν
 ἐπίδειξιν 44,9· καὶ νόμος εἰς
 αὐτοῖς ἀρετῆς 180,6· ὁ πρὸς
 τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων
 Χριστιανούς 144,3
 Ἄρης (93· 107)· 168,22· 176,19·
 232,3
 Ἀριάδνη 188,19
 Ἄρισταγόρας 204,24
 Ἄρισταῖος (80)· 80,25
 Ἄριστοτέλης (260)· 98,20
 (Ἄριστοφάνης 104)
 Ἄρκαδικὸν ζήτημα 98,20
 ἄρμονία 230,10· 278,27· διὰ τῆς
 πνευματικῆς ἄρμονίας θεραπεύ-
 σας Σαοῦλ τὸν τῷ πονηρῷ δαί-
 μονι συμπιγόμενον 228,13· ἐν
 ἄρμονίᾳ τεχνικῇ καὶ μουσικῇ
 152,21· κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ
 παντὸς ἄρμονίαν τε καὶ οἰκεί-
 ωσιν 190,4· πρὸς ἓν τι κάλλος
 ἄρμονίας συντείνοντα 152,24
 ἄρρωστία 234,22· 236,11· 262,13
 (Ἄρσένιος, ἐπίσκοπος, 272)
 Ἄρταξέρξης 200,14
 Ἄρτεμις 176,20
 ἀρχιερεῦς, -εῖς: τὸν τοῦ μεγάλου
 Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Λόγου
 καὶ προσαγωγέα καὶ ἀρχιερέα
 καὶ σύνθρονον 106,20
 ἀσέβεια 20,2· 22,18· 32,16· 36,11·
 42,1· 46,16· 48,11· 50,13· 52,11·
 60,4· 64,14· 68,2· 70,14· 74,4·
 76,4· 76,11· 78,24· 78,26· 82,9·
 82,23· 96,14· 102,20· 110,22·
 112,4· 114,4· 120,5· 170,24·
 184,23· 190,12· 210,7· 214,17·

226,20· 264,25· 266,15· 268,6·
 276,21· ἀπεκδυόμεθα τὴν ἀσεβειαν, αἵματι καθαιρόμεθα 116,19· ἀσεβείας κατάλυσις 20,13· ἀσεβείας πτώμα 20,2· Ἄσια δὲ ἦν αὐτῷ τὸ τῆς ἀσεβείας διδασκαλείον 52,8· τίς ὁ τῆς ἀσεβείας ἔρωσ; 72,25· τοσοῦτος ἐδόθη τῆς ἀσεβείας μισθός 210,8
 ἀσέβημα 82,24· 190,7
 ἀσέλγεια 236,16
 Ἄσια 52,8· 210,26
 ἄσμα, -τα 238,18· 274,24
 ἀσχημοσύνη 230,16· 280,13
 ἀσφάλεια 196,13
 ἀτιμία: μικρὸν φθανούσης τῆς ἐν σχήματι τιμῆς τὴν ἀληθινὴν ἀτιμίαν 48,4
 (Ἄττικὴ 157)
 ἀτύχημα 202,20
 (Αὐγουστίνος 94)
 αὐθάδεια 46,13· 66,21· 260,10
 (αὐθαιρεσία 15)
 αὐτοαγιότης 284,9
 ἀφθαρσία: ὧν ἡ γυμνότης καὶ ὧν ἀφθαρσίας ἔνδυμα 96,9
 Ἄχαάβ 184,17
 (Ἄχαζ 274)
 Ἀχέρων (242)· 244,1
 (Ἄχιλλεὺς 232)

B

Βάαλ 86,19
 Βαβυλῶν (198)· 198,7· 218,11
 (Βαβυλώνιος, -οι 198)
 Βαλαάμ 76,7
 (Βαλεντίνος 264)
 βάπτισμα: τῷ ἱερῷ καθαγνισθέντας βαπτίσματι 192,2

Βαπτιστῆς Ἰωάννης, 238, 23
 Βασάν 18,13
 Βασιλεῖδαι 264,12
 Βασίλειος ὁ Μέγας 244,22
 (Βελλερεφόντης 134)
 Βερυνίκη 188,20
 Βηθλεὲμ 188,24
 Βῆλ 226,7
 βία 50,20· 80,4· 84,23· 124,3· 180,10· 220,27
 Βιργίλιος (118· 214)
 βλασφημία 48,26· 218,27· 228,4
 βοήθεια 186,20
 Βουθοίνας 106,4· 148,26· 176,24
 βούλευμα 198,5
 βουλή: βουλήν ἀρχαίων ἀληθινὴν 36,14· καὶ βουλήν μιανὰ κατεπράξατο 114,27· καὶ διὰ τοῦτο βουλευέται βουλήν ἀρίστην τε καὶ φιλοσοφωτάτην 124,15· μίαν βουλευέται ταύτην βουλήν συνετωτάτην τε καὶ φιλανθρωποτάτην 192,9· ὁ χειρὶ Θεοῦ πρὸς πᾶσαν καὶ βουλήν καὶ πράξιν ὀδηγούμενος 56,11· τοῦ Θεοῦ τὴν βουλήν 28,3
 βούλησις 86,13· 268,8
 Βριάρεως (164· 210)· 164,25
 (Βυζάντιον 11)
 βωμός 170,12

Γ

Γαζαῖος, -οι 120,21
 γαλήνη 264,11· μὴ ἐπιλαθώμεθα τῆς ζάλης ἐν τῇ γαλήνῃ 234,22
 Γαλιλαῖος, -οι 100,19· 104,13· 134,1· 216,26
 (Γάλλος, ἑτεροθαλῆς ἀδελφός τοῦ Ἰουλιανοῦ, 42· 214)

γέννησις (16)· Ἴδιον δὲ Πατὴρ μὲν
ἢ ἀγεννησία, Υἱοῦ δὲ ἢ γέννησις,
Πνεύματος δὲ ἢ ἔκπεμψις 284,12
γεννητὸς (16)· 280,22
γενοκτονία (10· 42)
(Γηρύονος 248)
Γίγαντες 164,24
γνώμη 198,21
γνώσις (10)· 22,19· 88,27· γνώσις
τῆς ἀληθείας 22,19· γνώσις
τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σοφίας
καὶ λογοτεχνίας (10)
γοητεία 194,13
Γολιάθ 228,12
(γονιμότης 233)
Γραφή: Γραφή ἀγία (110)· Γραφή
θεία 32,10

Δ

Δαγῶν 226,7
δαίμων, -ονες 66,5· 68,21· 70,2·
78,7· 94,13· 96,16· 100,17· 104,
17· 106,13· 110,24· 118, 13·
122,12· 150,5· 150,12· 176,24·
192,12· 220,18· 226,13· 228,14·
230,11· 240,17· 246,6· 252,23·
274,6· ἀλλὰ μὴ δαιμόνων εὐερ-
γέτημα τὸ γινόμενον 68,27·
ζῶντιν καὶ ὑποχθονίοις δαι-
μοσι περὶ τῶν μελλόντων συγ-
γίνεσθαι 76, 19· ἠτῶνται οἱ δαι-
μονες, λύονται οἱ φόβοι 78,4· καὶ
ἀπὸ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπλήσθη
δαιμόνων 78,17· καὶ δαίμονες
ὁμολογοῦσι τὸν Ἰησοῦν ἄκον-
τες 76,9· καὶ τῶν δαιμόνων με-
τειληφῶς 78,19· ὅλον τὸ Χρι-
στιανῶν γένος παραστῆναι τοῖς
δαίμοσιν 194,16· ὁ σοφὸς ἐνί-
κῆσε καὶ δαίμονας ἔπαυσε καὶ

χρόνον ὑπερηκόντισε 88,23·
παρ' ὧν δαίμονες ἐλκύονται
καὶ νόσοι θεραπεύονται 92,3·
τῖνες Τεχνῖνες πονηροὶ καὶ βιά-
σκανοὶ δαίμονες; 148,23
(Δάμασος Ρώμης 276)
(Δαρείος Α' 198)
Δαυὶδ 52,25· 228,12· 238,23· 262,
10· 272,12
Δάφνη 230,23
δέησις 26,5
δειλία 192,18
δαισιδαιμονία (16)· 74,17· 156,21·
δαισιδαιμονία ἐλληνική (16)
(Δελφοὶ 176· 230)
Δεσπότης 106,18· 158,4
δήμεις: δήμεις περιουσιῶν
(11)
Δημήτηρ, θεὰ Δήμητρα (92· 156·
228· 230)· 156,7
δημιουργὸς 106,19· 152,25
Δημόκριτος (93· 260)
(Δημονίκης 107)
(Δημοσθένης 52)
διαθήκη: ἦν τῆς μεγάλης σου
διαθήκης ἡξίωσας 222,11
διάνοια (10· 13)· 66,3· 72,3· 104,
10· 118,11· 138,13· 180,13·
216,24· 258,1· 260,13· ἀλλὰ
ψυχῆς φαιδρότης καὶ διανοίας
φαιδρότης 236,22· ἀλλ' ἡ διά-
νοιά γε οὐκ ἠκολούθησεν 116,17·
διανοίας φαιδρότης (13)
διδασκαλία: διδασκαλία εἰδωλο-
λατρική (11)· διδασκαλία εὐαγ-
γελική (10)· διδασκαλία χρι-
στιανική (11)
δίκαιος, -οι 34,8· οὐ γὰρ ὡς δίκαιοι
παρεδόθησαν... ἀλλ' ὡς ἀμαρ-
τάνοντες κατεκρίθημεν 34,10

δικαιοσύνη: εὐφραίνεσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν καὶ αἱ νεφέλαι ρα-
νάτωσαν δικαιοσύνην 34,23· ἱε-
ρεῖς ἐνδύσασθε δικαιοσύνην καὶ
καταστολήν δόξης ἀντὶ πνεύ-
ματος ἀκηδίας 228,17· ταῦτα ἡ
τῆς γεωμετρίας ἰσότης καὶ οἱ
περὶ δικαιοσύνης λόγοι 64,8· τίς
ὁ ποιήσας κρίμα καὶ δικαιοσύ-
νην ἀδόκητον; 34,6

δίκη 22,6

Διογένης 96,25· 264,3

Διοκλητιανὸς 138,6

Διόνυσος (230· 231)· 176,20· 230,
24

(Διονύσιος 157)

διωγμός, -οὶ 78,22· 80,8· 84,2· 100,
27· 104,7· 120,1· 134,2· 194,4·
246,5· 264,22· 268,9

δόγμα, -τα 50,9· 60,8· 100,28·
118,23· 146,14· 148,2· 158,16·
206,25· 244,17· ἑλληνικῶν τε
δογμάτων ἀναγνώσεις καὶ ἀνα-
πτύξεις 160,7· καὶ τυραννῆσαι
δόγματα πάντων δογμάτων
ὑπερανεστηκὸς 82,25

δόξα 54,10· 56,1· 58,12· 206,17·
266,16· 288,12· εἰ δόξης ἐπιθυ-
μία κινδυνεύειν ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ
τῆς ἀληθείας 80,2· ἔρωτι τῆς αὐ-
τοῦ δόξης ἐαλωκῶς 202,11· ἱε-
ρεῖς ἐνδύσασθε δικαιοσύνην καὶ
καταστολήν δόξης ἀντὶ πνεύ-
ματος ἀκηδίας 228,17· οὐδὲ τῆς
Ραδαμάνθους ἐκέισε δόξης 210,
23· οὐ δόξης περιουσία 58,14·
ὅτι μέγιστον εἰς δόξαν καὶ τι-
μιώτατον ἡ τοῦ Χριστοῦ κλη-
σις 104,15· πολλοὺς δὲ εἰδῶς
τεῖν πρό αὐτοῦ δόξης ἡξιωμέ-

νων 202,9· πρό δὲ δόξης ταπεί-
νωσις 52,20

δουλεία 158,3· ὁ καὶ σὲ τῆς δουλεί-
ας ἐλευθεροί, ἂν γνησίως ὁμολο-
γῆς δεσποτεῖαν 286,2

δοῦλος, -οἰ: δοῦλοι δὲ ὄντες αἱ
τῶν παρόντων καὶ τῶν ὄρω-
μένων 28,4· μὴ μόνον εἰς δούλου
καταβάντα μορφήν, ἀλλὰ καὶ
ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναβάντα 106,
24· τοῦ καιροῦ δοῦλον καὶ τότε
καὶ πρότερον 86,15

δρᾶσις: δρᾶσις κοινωνικὴ καὶ φι-
λανθρωπικὴ (15)

δύναμις (15)· 18,10· 20,6· 22,5·
24,11· 30,19· 32,20· 36,5· 36,9·
40,7· 50,11· 52,11· 54,10· 58,12·
60,22· 62,13· 104,17· 122,23·
144,11· 148,17· 158,25· 162,6·
172,2· 176,9· 196,26· 206,15·
218,20· 220,5· 264,9· 286,25·
δυνάμεις οὐράνιοι 34,25· δύναμις
τῆς κλίσεως 22,5· δύναμις τῶν
οὐρανῶν 18,10· ἕκ τινος ἀορά-
του καὶ ἀφανοῦς δυνάμεως 186,
24· καὶ ἀπιστεῖτω μηδεὶς, ὅτι
μηδὲ ταῖς ἄλλαις τοῦ Θεοῦ δυ-
νάμεσιν 188,5· παρετάσσετο δὲ
δύναμις θυμῷ ζέουσα 274,6·
πάσης δυνάμεως λογικῆς καὶ
ἀντιλογικῆς ἰσχυρότερον 148,
10· ταῦτα Ἐζεκίας ὁ τὴν πολ-
λὴν περιβεβλημένης δύναμιν 220,
8

δυσσέβεια 60,13· 74,23

Δύσις (11)

Ε

Ἑβραῖος, -οἰ 154,5

Ἑγκέλαδος 164,25

- ἐγκράτεια 176,12
 Ἐζεκίας 218,19· 220,8
 Εἰδωλιανὸς 106,13
 (εἰδωλολατρία 11)
 (εἰδωλολατρικὴ μάστιγις 9)
 εἰδωλον, -α 224,16· 226,9· 274,3·
 καὶ εἰς ἓν ἀγαγεῖν νόμους Ἑρω-
 μαίων καὶ εἰδώλων προσκύνησιν
 110,22
 εἰκῶν 110,26· 138,10· 276,3· μηδὲ
 τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ προσκυνή-
 σαντες 86,19· τὸν ὑπὲρ ἡμῶν
 τῶν ἀτιμασάντων αὐτοῦ τὴν
 εἰκόνα 106,22
 εἰρήνη: ἐμπυριζόμενοι τε καὶ ἀνα-
 πτόμενοι καὶ εἰρήνην ἀμαρτω-
 λῶν οὐ φέροντες 28,1· σὺ πόλε-
 μον κατὰ τῆς εἰρήνης 90,12
 ἐκδημία 288,1
 Ἐκκλησία (9· 56)· 36,10· 15,8· 21·
 192,1· 236,24· 252,26· 264,22·
 266,14· 272,5· Ἐκκλησία Ῥω-
 μαίων 276,12
 ἔκστασις: ἀλλ' ἐποίησε με μαντικὸν
 ἢ τοῦ ἡθους ἀνωμαλία καὶ
 τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως 214,
 20
 ἐλευθερία 24,19· 228,11
 Ἐλευσίνια μυστήρια (157· 228)
 (Ἐλευσιν 156)
 Ἑλλάς (156· 232· 236)· 152,8·
 214,14· 246,4· 252,20
 Ἑλλην, -ες (14· 80)· 22,11· 50,26·
 60,8^β· 96,24· 122,26· 130,6· 132,
 22· 258,3· 280,5
 ἐλπίς 26,8· 40,11· 44,3· 68,6· 88,1·
 138,1· 144,26· 200,1· 204,1·
 212,2· 220,7· 220,12· 220,19·
 278,27· δεινὸν δὲ ζημιωθῆναι
 θεότητα, πάντων γὰρ ἡ ἐλπίς
 286,21· καὶ καθέξω τοῦ λόγου
 τὸ ἀηδὲς αἰδοί τῆς ἐλπίδος 28,
 23· καὶ πάσας εἰς οὐρανὸν ἀνα-
 τείνοντες τὰς ἐλπίδας 234,27
 Ἐμπεδοκλῆς, -εις (80)· 80,25
 Ἐμπεδότιμος, -οι (80)· 80,25
 Ἐναγώνιος (232)· 232,13
 Ἐνδεια 236,9
 (ἐνέργεια 11)
 ἔνωσις (16)· 284,22
 Ἐνώχ 38,1
 (ἔξορία 11· 13· 14· 16)
 ἔξουσία 52,6· 52,15· 122,20· 214,
 9· 238,28· 240,5· 262,12· 276,25
 Ἐπαμινώνδας 94,5
 ἐπανόρθωσις 26,27· 190,14
 ἐπαρσις 32,14
 ἐπιείκεια 44,19· 128,25· 240,22
 ἐπιθυμία 80,23
 Ἐπίκουρος (260)· 98,3· 260,4
 Ἐπίκτητος 92,20
 ἐπιμιξία: εἴτε ὡς φεύγουσι τῆς
 ἐπιμιξίας τῶν εὐσεβῶν ὑπὲρ γῆς
 76,22
 ἐπίσκοπος, -οι (276)· 228,2· 268,4
 εὐπραγία 236,5
 Ἐρμαφρόδιτος 232,19
 Ἐρυθρὰ θάλασσα 30,20
 ἔρωσ 58,10· 168,14· ἔρωτι τῆς αὐ-
 τοῦ δόξης ἐαλωκῶς 202,11· τίς
 ὁ τῆς ἀσεβείας ἔρωσ; 72,25· τοὺς
 ἔξω πόθον καὶ μετὰ τοῦ θεοῦ
 καὶ ἀπαθοῦς ἔρωτος 96,3
 εὐαγγελιστής, -αἱ 90,8
 Εὐβοεύς, -εις 154,8
 Εὐβοία 154,13
 εὐγένεια 144,20· 254,10· 254,18·
 βασιλικὰς εὐγενείας καὶ μεγα-
 λοπρεπείας 134,21
 εὐγλωττία 252,3

εὐγνωμοσύνη (9)· εὐγνωμοσύνης
 αἰσθημάτων καὶ δοξολογίας (9)
 εὐδαιμονία (84· 260)· 58,15· 158,8·
 206,5
 (Εὐδαιμονικός, Ἀνάξαρχος, 94)
 εὐδοκίμησις 82,21
 εὐδοξία 52,22· 102,19
 εὐεργεσία 118,8· 250,19· σφόδρα
 τῷ νῦν καιρῷ πρέπουσαν καὶ
 τῷ μεγέθει τῆς εὐεργεσίας ἀμιλ-
 λωμένην 34,22
 εὐήθεια 60,18· 80,18· 106,2· 280,
 12
 εὐημερία 204,12
 (Εὐίππος 107)
 εὐκλεία 144,20
 εὐνοία 198,22· 276,17
 εὐπραγία 204,6· 236,5
 (Εὐρύπολος 107)
 (Εὐρώπη 210· 248)
 εὐσέβεια 20,11· 44,18· 46,10· 54,
 15· 58,4· 60,26· 66,16· 70,18·
 84,1· 92,2· 100,11· 108,23· 126,
 4· 128,11· 254,16· 270,17· 278,8·
 280,21· 286,16· 288,4· 288,16·
 ἀλλὰ καὶ πάντων μείζον καλ-
 λώπισμα τὴν εὐσέβειαν 44,13·
 ἀνὴρ ἐπιφανὴς τὰ τε ἄλλα καὶ
 τὴν εὐσέβειαν 202,25· γέρας
 τῆς εὐσεβείας ἐκείνῳ 206,15·
 καὶ ἀντιθήσειν τῇ τυραννίδι
 τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας φιλο-
 τιμίαν 80,3· καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσε-
 βείας κινδυνεύοντων 132,7· οἱ
 ἀπλήν καὶ ἀπαγῆ εἰς εὐσέβειαν
 παράλαβόντες ψυχὴν 206,18·
 πλέον δὲ τῆς ἐν ἀμφοτέροις
 εὐδοκιμήσεως ἢ εὐσέβεια 56,14·
 ρῶσαντες τὰς ψυχὰς εἰς εὐσε-
 βειαν 80,9· τῇ γὰρ εὐσεβείᾳ

τὸ θερμὸν προσχωρήσαν ζῆλος
 ἐγένετο 256,3· τὸ τερπνὸν τῆς
 ἀληθοῦς εὐσεβείας 164,6· τῶν
 μεγαλοφυῶν καὶ θερμῶν εἰς
 εὐσέβειαν 132,11· Χριστιανοῖς
 δὲ ἦδιον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
 πάσχειν 82,8
 (εὐσεβεῖς καὶ δίκαιοι ἄνδρες 10)
 εὐτυχία 132,14· ἐν ἀκμῇ τῆς εὐ-
 τυχίας καταλυθέντες 194,10
 εὐημία 250,13
 εὐφροσύνη: καὶ οὐδὲ ὑπὸ τῆς κοι-
 νῆς εὐφροσύνης εἰς ταῦτόν ἔρχε-
 ται 28,19· ρηξάτω τὰ ὄρη εὐ-
 φροσύνην καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλ-
 λισιν 34,24
 εὐχή 40,4· 98,16· 220,14· 288,14
 ἐχθρὸς 18,16
 εὐωδία 238,6

Z

ζάλη 196,8· 264,24· μὴ ἐπιλαθώ-
 μεθα τῆς ζάλης ἐν τῇ γαλήνῃ
 234,22
 Ζεὺς (92· 104· 106· 210· 231· 233)·
 166,3· 168,7· 176,1· 176,14·
 232,9
 ζῆλος: εἰ καὶ κινεῖται λέγειν ὁ ζῆλος
 ἀλλ' ἢ πίστις κρατεῖ 28,22· καὶ
 οὐπω πάντα τὸν ἑαυτοῦ ζῆλον
 ἐξέκαυσεν 220,24· καὶ προσχή-
 ματι ἀκριβείας τὸν ζῆλον κακίαν
 εἰργάσαντο 206,20· ζῆλον γὰρ ὁ
 ἔπαινος πρόξενος· ζῆλος δὲ ἀρε-
 τῆς 250,19· τῇ γὰρ εὐσεβείᾳ τὸ
 θερμὸν προσχωρήσαν ζῆλος ἐγέ-
 νετο· ζῆλος δὲ, ἀσφάλεια πί-
 στεως 276,20
 (Ζήνων 260)

ζωή (10· 14· 15· 92· 94· 260)·

οἱ δὲ εἰς ἡδονὴν τὸ πᾶν φέρειν
καὶ τοῦτο εἶναι πέρας ζωῆς ἀν-
θρωπίνης ὑπολαμβάνουσιν 64,
23

Ζώπυρος 198,17

Η

ἡδονή 70,22· 96,10· 260,5· 262,16·
εὐκολον γὰρ εἰς ἀπάτην τὸ πρὸς
ἡδονὴν ἄπαν 186,8· οἱ δὲ εἰς
ἡδονὴν τὸ πᾶν φέρειν καὶ τοῦτο
εἶναι πέρας ζωῆς ἀνθρωπίνης
ὑπολαμβάνουσιν 64,23· οὐδὲν
ὑπὲρ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ὀριζο-
μένης 98,3

(ἠθικὴ 11)

ἦθος: ἀλλ' ἐποίει με μαντικὸν ἢ
τοῦ ἦθους ἀνωμαλία καὶ τὸ
περιττὸν τῆς ἐκστάσεως 214,20

Ἡλεῖ 236,4

Ἡλίας 38,2

Ἡλιουπολίτης, -αι 120,20

Ἡλύσια πεδία 210,22

Ἡρα (244)· 166,23· 168,2

Ἡρακλεῖδαι στήλαι (9)· 248,16

Ἡράκλειτος (99)· 98,23

Ἡρακλῆς (104· 106· 134· 248)·
92,8· 176,17· 232,7

Ἡρικαπαῖος 166,11

Ἡρόδοτος 130,22· 204,22

Ἡρώδης 90,16

Ἡρωδίας 238,22

(ἠρωῖσμός ἀσκητῶν 10)

Ἡρων (13· 14· 15· 254· 264)· 250,
3

Ἡσαίας 18,20· 28,8· 34,21

Ἡσίοδος 164,22· 166,1

Ἡφαιστος (168· 176)· 232,1

Θ

θάνατος (9· 10· 94· 156· 232)· 238,
23· 68,25· 86,6· 90,14· 94,2·
116,22· 132,25· 170,25· 182,
19· 226,1· 268,3· καὶ ἀφιλόσοφος
μετὰ θάνατον 82,3· ὁ ἐκτρέπων
εἰς τὸ πρῶν σκιάν θανάτου καὶ
ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτάζων
32,2· ὁ καὶ ἡμᾶς καθημένους
ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου φω-
τίσας καὶ συνετίσας 226,3· ὁ μὴ
βουλόμενος τοῦ ἀμαρτωλοῦ τὸν
θάνατον 226,1

θαῦμα 44,20· 46,20· 50,8· 74,19·
74,25· 158,20· 188,1· 190,21· οἱ
τοῦ θαύματος ἐκείνου θεαταὶ καὶ
μύσται 190,17· τῆς τοῦ Θεοῦ
δυναστείας τὰ θαύματα 40,19·
τίνα φωνὴν ἢ τίνα λόγου δύνα-
μιν ἐξίσωσει τῷ θαύματι; 32,20·
τὸ δ' οὖν περιβόητον πᾶσι θαῦ-
μα καὶ οὐδὲ τοῖς ἀθέοις αὐτοῖς
ἀπιστούμενον 184,11 τοῖς τοι-
οῦτοις θαύμασι βεβαιοῦνται
πρὸς τὴν ἀλήθειαν 28,5

(θαυματουργικὰ ἐπεμβάσεις 10)
Θεανῶ (94)· 94,2

(θεῖον μεγαλεῖον 10)

Θέκλα 90,22

θεοβλάβεια 156,12

θεογονία 164,22

(Θεοδάμας 106)

(Θεοδώρητος 44)

θεολογία 174,24· 266,10· τὰ μεγά-
λα καὶ ὑπέρφυτῃ τῆς θεολογίας
ρήματα καὶ νοήματα 166,3

θεομάχος, -οι 220,3

Θεός (9· 12· 15· 16)· 20,15· 22,21·
28,11· 36,20· 38,1· 38,12· 46,1·

46,18· 54,8· 58,17· 64,19· 70,25·
72,10· 94,12· 140,1· 180,14·
198,25· 218,22· 220,1· 222,5·
224,1· 224,24· 224,26· 236,5·
238,6· 238,25· 240,26· 254,2·
256,24· 270,25· 272,13· 274,3·
280,22· 282,7· 286,1· 288,3·
ἀκουέτω πᾶς ἄνθρωπος, καὶ
πρὸ πάντων Θεὸς ᾧ καὶ ζῶμεν
καὶ τεθνηξόμεθα 116,14· ἀλλὰ
καὶ συνδοξάζει καὶ συναγάλλε-
ται τοῖς τοῦ Θεοῦ τέκνοις εὐ-
φραينوμένοις 36,6· ἀλλ' ἐναντίον
Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ παντὸς
τοῦ τῆς Ἐκκλησίας πληρώμα-
τος 252,25· εἰς τιμὴν Θεοῦ ζῶν-
τος 252,27· ἐνταῦθα μόνον οὐκ
ἀνασχομένου τοῦ Θεοῦ τῆς
συνήθους μακροθυμίας 216,18·
ἐπειδὴ τὸ παντελῶς ἀναμάρτη-
τον ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύ-
σιν ἔταξεν ὁ Θεὸς 234,12· ἐπε-
σχέθη δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλαν-
θρωπία καὶ τοῖς Χριστιανῶν
δάκρυσιν 138,13· ἦν ὡς Θεὸς
ἐποίησε καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκλη-
ρονόμησε 90,6· Θεὸν μὲν ὅταν
καθ' ἑαυτὸν λέγεται 280, 23·
Θεοῦ φιλανθρωπία 24,22· Θεῶ
ἱερώτερον καὶ ἡμῖν ἡδίω καὶ
τοῖς ἔπειτα κρησιμώτερον 182,
10· ἵνα τί ἀπώσω, ὁ Θεός, εἰς
τέλος; 222,7· καὶ ἀπιστεῖτω
μηδεῖς, ὅτι μηδὲ ταῖς ἄλλαις
τοῦ Θεοῦ δυνάμεσιν 188,5 καὶ
γίνεται τρόπαιον τῷ Θεῶ τῆς
κατὰ τῶν ἀσεβῶν νίκης, τρο-
παίου παντὸς ὑψηλότερον 188,
10· καὶ δειχθῆναι τοῦ Θεοῦ τὴν
περὶ πάντα τὰ προσφερόμενα

ἰσότητά τε καὶ καθαρότητα
48,18· καὶ ἡ μεγάλη τοῦ Θεοῦ
κληρονομία 220,18· καὶ Θεὸς
βουληθεὶς κατεργάσατο 230,5·
μὴ θαυμαζέτωσαν οἱ τῶν τοῦ
Θεοῦ λόγων ὑφ' ὧν τὸ πᾶν φέ-
ρεται 68,9· μὴ τινα τοιαύτην
κατὰ Θεοῦ τολμᾶν ἐπανάστα-
σιν 248,21· οἱ καὶ πλαξί θεο-
χάρακτοις ἐγγραφῆναι τὸν νό-
μον παρὰ Θεοῦ πιστεύουσι 154,
5· ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεός, ὑψώ-
μενος ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψούμενος
ἐν τῇ γῆ αἰεὶ ποτε ἐν πᾶσιν οἷς
ἐποίησε θαυμασίοις καὶ τέρασι
καὶ τοῖς νῦν ἐναργέστερον 28,11·
οὐ δεῖ Θεὸν οἰκείουσθαι δι'
ἀγνείας καὶ καρτερίας 100,6· οὐ-
δὲ ὑπομένοντες τοῦ Θεοῦ τὴν
βουλὴν καὶ πρὸς τὸ πέρας μα-
κροθυμοῦντες 28,3· οὔτε τῷ
Θεῷ χάριν ἔσχε τῆς σωτηρίας
42,14· οὕτω καὶ Θεὸν τὸν πάν-
των ὀξύτατον καὶ σοφώτατον
καὶ δρασσόμενον τοὺς σοφοὺς
ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν 48,6·
ὁ χεὶρ Θεοῦ πρὸς πᾶσαν καὶ
βουλὴν καὶ πρᾶξιν ὀδηγούμενος
56,11· πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν
Θεὸν 40,21· πολλὰ καὶ Θεῶ
καὶ ἀνθρώποις ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ
φιλανθρωπίας ἀπολογησάμενος
70,16· στήλην ἀφήκεν ἐμψυχον
τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀμαρ-
τωλῶν ἀπειλῆς καὶ κινήσεως
188,3· τῆς δὲ παρὰ Θεοῦ τιμῆς
ἢ πᾶσα ἔφεισις 82,11· τῆς τοῦ
Θεοῦ δυναστείας τὰ θαύματα
40,19· τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν
τοιούτων ὀργῆς ἐναργῆ καὶ

φανερὰ γνωρίσματα 184,6· τοῖς εἰρημένους προσθεῖναι τὰ δίκαια τοῦ Θεοῦ σταθμῖα 182,11· τὸν μὲν τῶν ὄλων ὁμολογοῦντες Θεὸν 26,24· τοὺς διὰ λύσιν Θεῶ συνημμένους 96,2· ὡς ὀδηγῶ λόγῳ καὶ μὴ Θεῶ χρώμενος 66,7· ὡσπερ δὴ Θεοῦ κρίσεως νόμος 220,28· ὡσπερ τὴν Κάιν θυσίαν ὁ τῶν μαρτύρων Θεὸς ἀπεπέμπετο 46,7

θεότης (16)· 158,18· 266,1· 282,13· 284,6· 286,9· δεινὸν δὲ ζημιωθῆναι θεότητα, πάντων γὰρ ἐλπίς 286,19

θεοφάνεια 38,14· 158,19

Θερσίτης Ὀλύμπιος (232)· 232,2

Θέστιος (106)· 106,7· 176,16

θεώρημα 236,24

θέωσις 180,12· 252,17· μὴδὲν μέτρον εἰδόντων ἀναβάσεως καὶ θεώσεως 96,7· οὐδὲ προκοπῆς ἢ θέωσις 284,6

Θῆβαι (93· 98)· 92,16

θλίψις 54,10· οὐδὲ γενομένης τινὸς αὐτοῖς θλίψεως ἢ πειρασμοῦ διὰ τὸν λόγον σκανδαλισθέντες 30,14

Θουκιδίδης 130,23

Θρᾶκες 156,13

θρασύτης 68,2· 232,5

θρησκεία (9)· 22,11· 24,3· 66,15· 130,7· 148,21· 150,14· θρησκεία ἀληθινή (9)

θυμίαμα 48,21

θυμὸς 34,15· 178,9· 240,3· θυμὸν ἐκφερόμενον καὶ τὸν λογισμὸν ἐκφέροντα 262,15· νῦν δὲ ὁ μὲν θυμῶ ζέων κατὰ τῆς ἀπουσίας ὁμοῦ καὶ τῆς ἀσεβείας 70,13·

παρετάσσετο δὲ δύναμις θυμῶ ζέουσα 274,6· ὠργίσθη ὁ θυμὸς σου ἐπὶ πρόβατα νομῆς σου; 222,8

θυσία 20,16· 38,7· 44,2· 44,6· 48,26· 92,15· 132,6· 280,7· ἐν τε ναοῖς καὶ βωμοῖς καὶ ἀναθήμασι καὶ θυσίαις πολυταλάντοις 170,12· θυσία αἰνέσεως 20,26· θυσία ἐναγεστέρα 20,17· ἵνα χαίρη καὶ τοῖς ἀναξίως προσφερομένοις τὴν τε τοῦ ἀνόμου θυσίαν 48,20· καὶ τὰς χεῖρας ἀφαγνίζεται τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἀποκαθαίρων δι' ἧς ἡμεῖς Χριστῶ κοινωνοῦμεν καὶ τῶν παθημάτων καὶ τῆς θεότητος 74,11· οὐκ ἔτι μιανοῦσιν αἵματι μιαρῶ τὰ τῆς καθαρωτάτης καὶ ἀναιμάκτου θυσίας ἐπώνυμα θυσιαστήρια 226,16· οὐ τὸ πάθος ἐστὶ βωμοῖς τε καὶ θυσίαις τιμώμενον καὶ παρρησίαν εἰληφὸς ἔννομον 174,18· ποῦ αἱ θυσίαι καὶ τελεταὶ καὶ μυστήρια 218,8 ρητῆς τε καὶ ἀρρήτου θυσίας τερατεῖαν εἰς ἐν ἀγαγὼν 194,13· σὺ κατὰ τῆς Χριστοῦ θυσίας τοῖς σοῖς μίσμασι; 90,10· ὡς τοῖς παρ' ὑμῖν ἱεροφάνταις δοκεῖ καὶ τοῖς τῶν θυσιῶν τεχνολόγοις 148,24

θυσιαστήριον 226,18· θυσιαστήρια καθυβριζόμενα σχήμασιν ἀσελγέσι καὶ ξσμασιν 274,23

I

Ἰακώβ 220,15

Ἰάκωβος 90,21

Ἰεζεκιήλ 280,1
 (Ἰεράπολις τῆς Φρυγίας 93)
 Ἰεράτευμα: τὸ βασιλεῖον Ἰεράτευμα
 56,20· 220,19
 Ἰερεμίας 224,18· 276,5
 Ἰερεὺς, -εῖς 238,3· 266,14· 270,21·
 274,8· 276,2
 Ἰεροβοάμ 184,16
 Ἰερομηνία 236,20
 Ἰεροσόλυμα 158,25
 Ἰεροσυλία 184,22
 Ἰερουσαλήμ 218,21· 220,9· 224,17·
 234,24· 276,3
 Ἰερωσύνη 270,11
 Ἰησοῦς 288,21· καὶ δαίμονες ὁμο-
 λογοῦσιν τὸν Ἰησοῦν ἄκοντες
 76,9
 Ἰκάριος, -οι (157)· 156,8
 Ἰκεσία, -αι: εὐφημίαις τε πολλαῖς
 καὶ ἰκεσίαις αὐτὸν ἐξιλάσκεσθαι
 190,27
 Ἰλιον 154,11
 Ἰνδός, -οι 62,15
 Ἰξίων 244,2
 Ἰορδάνης 40,6
 (Ἰούδα βασιλεῖον 274)
 Ἰουδαῖος, -οι 90,18· 158,25· 184,26
 Ἰούδας 266,2
 Ἰούδας, μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, 90,
 16
 Ἰούδας, υἱὸς τοῦ Ἰακώβ, 218,19
 Ἰουλιανός (9· 10· 12· 42· 248· 266·
 267· 268)· 18,3· 182,3· 244,2·
 Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης (268)
 Ἰσις (232)· 232,17
 Ἰσραήλ (274)· 18,14· 30,21· 38,16·
 48,20· 220,2· 226,13
 Ἰσραηλίτης, -αι 184,17
 Ἰσταῖος 204,24
 (Ἰφίγεια 92)

(Ἰφικλος 107)
 Ἰωάννης 90,20
 Ἰωσήφ 38,11

Κ

(Κάδμος 231)
 (Κάδus, βασιλεὺς Σάρδεων 136)
 καθαρότης 236,22
 Κάϊν 44,6
 κακία (9)· 40,22· 48,1· 60,2· 62,23·
 64,3· 68,15· 70,15· 72,14· 78,23·
 86,2· 94,10· 142,2· 158,3· 174,
 14· 180,4· 224,3· 234,16· 242,20·
 258,21· ἀποθέμενοι κακίας Ἦλην
 καὶ δυναστείαν 26,14· ἔπει καὶ
 τὰς πάντων κακίας εἰς ἑαυτὸν
 συλλεξάμενος φαίνεται 184,20·
 καὶ εἰς τὸ ἔνδον τῆς κακίας ἡ
 τῆς ἀρετῆς ἐργαστήριον 50,21·
 οὐδὲ τὴν μελετωμένην καὶ κρυ-
 πτομένην κακίαν 48,12· τοῖς δὲ
 μοχθηροτέροις κέντρον κακίας
 50,11
 κακοδαιμονία 42,1· 74,17· 122,5·
 202,7· 206,5
 κακοδοξία 206,18
 κακοθῆεια 48,16· 128,8· 234,25·
 256,11· καὶ γὰρ ἐπεδειξάμην
 ἱκανῶς τὴν τοῦ ἀνδρὸς κακο-
 θῆειαν ἐν οἷς ἔδρασε τε καθ'
 ἡμῶν καὶ οἷς ἐμελλεν 182,6
 κακόν, -ὰ 78,5· 126,5· 132,4· 136,
 28· 174,17· 178,5· 188,22· 208,
 26· 216,12· 224,25· 234,5· 266,
 11· 268,23· 270,19· 272,21·
 κακοῦ δὲ μὴ ἀντιδιδόναι μηδὲ
 ἐξεῖναι κακόν 140,8· οὐ γὰρ
 ἐγένετο ποριμωτέρα φύσις ἐκεί-

- νης εἰς κακῶν εὕρεσιν καὶ ἐπι-
νοίαν 184,25
- κακοῦργος, -οι 234,20
- καλλιέργημα 194,14
- καλοκαγαθία: εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ τι
μεταποιοῦνται καλοκαγαθίας
καὶ ἡμερότητας 142,6
- καλὸν 82,12
(καννιβαλισμὸς 11)
- καρδία (266)· 36,19
(Καρία 157)
- Κάρως 194,8
- Καρποκράταις 264,13
- καρποφορία: καρποφορία δικαία
24,24· καρποφορία οἰκουμενικὴ
88,20
- καρτερία (16)· 278,4· οὐ δεῖ Θεὸν
οἰκειοῦσθαι δι' ἀγνείας καὶ καρ-
τερίας 100,6
- Κασταλία 230,21
- κατακλυσμὸς 260,19
- καταφρόνησις 216,21
- Καυσίταυρος 106,14
(Κελεὸς 156)
- Κελεοὶ 156,8· 230,14
- Κέρβερος 134,17· 164,29
- Κέρδωνες 264,13
- Κερδῶνος 176,7· 232,12
- Κήρινθοι 264,13
- κήρυγμα 18,8
(Κιλικία 268)
- κίνδυνος 40,20· 80,19· 88,17· 102,
27· 104,3· 124,11· 134,23· 142,
27· 144,2· 166,23· 192,18· 196,
25· 202,24· 280,20· τί γὰρ δια-
φέρει τοῦ κινδύνου προγράψαι
Χριστιανοῖς 134,4· τίσι τὸν
περὶ ψυχῆς ἐπηγάγομεν κίν-
δυνον; 142,17· ὥστερ σίδηρον
θερμὸν ὕδατι τοῖς κινδύνοις
στομῶσαντες 80,10
(Κίρκη 135)
(Κλαζομεναὶ Μ. Ἀσίας 98)
- κλαυθμὸς 26,5
- Κλεάνθης (98)· 98,22
(Κλεόμβροτος, βασιλεὺς Σπάρτης,
94)
- Κλεόμβροτος ὁ Ἀμβρακιώτης 92,
22
- κληρονομία 20,5· καὶ ἡ μεγάλη
τοῦ Θεοῦ κληρονομία 220,18·
καὶ τὴν κληρονομίαν σου κα-
κώσουσι 222,20· κληρονομία
Χριστοῦ 20,5· ὁ Θεὸς, ἤλθοσαν
ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου
272,13· σὺ κατὰ τῆς μεγάλης
τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας 90,2
- κλήσις 156,14· 288,10· ὅτι μέ-
γιστον εἰς δόξαν καὶ τιμιώτατον
ἢ τοῦ Χριστοῦ κλήσις 104,15
- κοινογαμία 264,4
- κόλασις 72,9· 144,9· 224,21· 268,
26· 270,6· ὥστερ τρίτη τῶ φῶ
φῶβ κολάσεως φεύγειν τὴν μο-
χθηρίαν 82,15
(Κορνήλιος 95)
- κόσμος 26,10· 38,4· 94,17· 202,2·
230,8· θέατρον ἐγενήθησαν τῶ
κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀν-
θρώποις 26,10· καὶ ἠττηθέντος
ἤτταν παντὶ τῶ κόσμῳ κακὴν
καὶ ὀλέθριον 54,23· καὶ οἶονεὶ
διὰ κύκλου τινὸς εὐθύνων καὶ
διεξάγων τὸν ἅπαντα κόσμον
καὶ τὰ ἡμέτερα 32,3· σὺ κατὰ
τοῦ τὸν κόσμον καθήραντος
αἵματος τοῖς σοῖς αἵμασι 90,11·
τὴν τοῦ κόσμου τοῦδε σκηνὴν
καὶ τὸ μέγα θέατρον 28,7·

ὦν τὸ δάκρυον ἀμαρτίας κατακλυσμός, κόσμου καθάρσιον 96,12· ὦ Χριστέ καὶ Λόγε, καὶ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς καὶ κόσμου παντός μυστήριον 190,15·
 Κότος (164· 210)· 164,25
 κουφότης 212,8· ἀλλὰ διὰ πτωχείαν ψυχῆς καὶ κουφότητα 26,28
 Κράτης 98,5· 264,4
 (Κρέων 93)
 Κρήτη 232,12
 κρίμα: τίς ὁ ποιήσας κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἀδόκητον; 34,5
 κρίσις 66,25· ὡς ἀφοῖν δίκαια καὶ βασιλικῆ κρίσει 62,6· ὥσπερ δὴ Θεοῦ κρίσεως νόμος 220,28
 Κροῖσος 96,20
 Κρόνος (166)· 174,25· 176,1
 Κτησιφῶν 196,4
 κτίσις 34,25· 230,12· 284,25· καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα 224,22
 κτίσμα 282,17
 Κύκλωπες 154,25
 (Κύκλωψ 246)
 Κύκνος 188,20
 Κυνόσαργες 152,5
 Κύπριος, -οι 156,15
 (Κύπρος 94)
 Κύριος (16)· 218,28· 280,23· 288,22· ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται 30,24· εἶδε, Κύριε, μὴ παρασιωπήσης 220,2· ἕως πότε ἀμαρτωλοὶ, Κύριε, ἕως πότε ἀμαρτωλοὶ καυχῶνται; 222,18· ἦν ἡτοιμασέ μοι Κύριος ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με 238,7· Κύριος γὰρ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, τα-

πεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν 52,22· Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ 34,18· ὃν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει ὅτι ἠλέησε Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἐγκατατέλειπεν 36,12· πάντες ὄσους ἐλυτρώσατο Κύριος 234,3· ταῦτα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου ἀνταπέδωκας 220,22· τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; 32,18
 Κύρος 198,7· 200,13
 Κωκυτοὶ 242,25
 Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (42· 269)
 (Κωνσταντινούπολις 13· 254· 255· 288)
 Κωνσταντίος (10· 42· 206· 266· 267· 268)· 20,3· 42,9· 122,19
 (Κωνσταντίος Χλωρός 42)
 Κωχή 196,12

Λ

Λάζαρος 278,26
 Λάκαινα 168,16
 Λάκων, -ες 150,1
 (Λαμία, τέρας 134)
 (Λαὸς περιούσιος 10)
 λατρεία (156· 232)
 (Λέρνη 134)
 Λεύκτρα 92,17
 Λέων, ἀστερισμός 188,22
 ληστεία 210,12
 Λίβανος (130)· 226,8
 (Λιβύη 248)
 Λινδοῖοι 148,25
 Λόγιος (232)· 232,13
 λογισμός, -οὶ 80,7· 84,1· 102,21·

104,5· 118,12· 286,11· τοῦ δὲ ἡ πονηρία τοῖς λογισμοῖς ἐπεσκότισε 104,5
 Λόγος 22,3· 276,20· ἦν περιεπο-
 ἦσω τοῖς τοῦ μονογενοῦς Λόγου
 σου πάθεισιν 222,10· καὶ διὰ
 λόγου πρὸς Λόγον σπεύδοντες
 250,11· ὅπως ἂν τῷ τεχνίτη
 Λόγῳ δοκῆ καὶ ταμίᾳ τῶν
 ἡμετέρων 182,13· ὁ τεχνίτης
 καὶ δημιουργὸς Λόγος 152,25·
 οὐδὲ γενομένης τινὸς αὐτοῖς
 θλίψεως, ἢ πειρασμοῦ διὰ τὸν
 Λόγον σκανδαλισθέντες 30,15·
 τὸν τοῦ μεγάλου Πατρὸς καὶ Υἱ-
 ὄν καὶ Λόγον καὶ προσαγωγέα
 καὶ ἀρχιερέα καὶ σύνθρονον
 106,20· τῷ Λόγῳ μὲν δῆλων,
 ἡμῖν δὲ ἀγνωσμένων 32,7· τῶν
 Λόγου καὶ ἀληθείας θεραπευτῶν
 60,28· ὦ Χριστέ καὶ Λόγε, καὶ
 πάθη τοῦ ἀπαθοῦς καὶ κόσμου
 παντὸς μυστήριον 194,15
 λόγος (9· 10· 11)· λόγος στηλι-
 τευτικός (9· 10· 11)
 λογοτεχνία (10· 11)
 Λουκᾶς 90,21
 (Λούκιος, ἐπίσκοπος ἀρειανός, 272·
 273)
 (Λυκία 134)
 λύπη (15· 232)· 200,25· 262,17
 (λυρισμός 10)
 (Λυσιστράτη 104)
 λύτρωσις (13)· 26,6

M

Μάγος, -οι 188,25
 μακαριότης: καὶ τάλλα ὅσα τῆς
 προσκαίρου καὶ ἀκαριαίας μα-

καριότητος καὶ φαντασίας 102,
 13
 μακροθυμία 122,4· ἐνταῦθα μόνον
 οὐκ ἀνασχομένου τοῦ Θεοῦ τῆς
 συνήθους μακροθυμίας 216,18
 μανία (11)· 100,24
 Μανὸς 264,18
 μαντεία 194,12· ποῦ αἱ κατὰ Χρι-
 στιανῶν μαντεῖαι καὶ ἀπειλαί;
 218,15
 (μαντεῖον τῶν Δελφῶν 176)
 Μαξιμιανός 138,7
 Μαξιμίνοσ 138,8
 (Μάξιμος, ὁ φιλόσοφος, 13)
 (Μαραθῶν 130)
 Μαρία, ἀδελφὴ Μωϋσέως, 30,23
 Μαριάμ, ἀδελφὴ Μωϋσέως, 10)
 Μαρκίωνα 264,12
 Μάρκος 122,17
 (μεγαλεῖον Θεοῦ 10)
 μεγαλόνοια 180,13
 μεγαλοπρέπεια 120,22· 136,21·
 158,14
 μέθη (9)· 236,16· 238,19
 Μελάμπους 114,4
 Μέμφις 232
 Μενδήσιος, -οι 232,17
 Μενοκεὺς (93)· 92,16
 μεταμέλεια: τὰς ἐν αὐτοῖς τοῖς δει-
 νοῖς ἐξαγορεύσεις καὶ ἀνοήτους
 μεταμελείας 182,20
 μετάνοια 90,17
 μετουσία: οὕτω δὲ καὶ τὴν τῶν
 νόμων μετουσίαν προθέντες ἀ-
 πασιν ἐλευθέρους, ἴσην τε καὶ
 ὁμότιμον 138,23
 Μῆδοι 218,13
 μαιφονία 184,21· 272,9
 Μίθρας 92,13· 126,9
 (Μίλητος 204)

μικροφυχία 262,17
 μίμησις 160,25· διὰ τὴν Χριστοῦ
 μίμησιν 100,10· κατὰ μίμησιν
 τοῦ Πατρὸς ὁ γλυκὺς λίθος
 καὶ πικρὸς τυραννοκτόνος 176,
 2
 Μίνως (210)· 108,19
 μισανθρωπία 84,13
 μισόθεος 90,18
 μίσος 64,4· 186,2
 μισόχριστος: πῶθεν οὕτω μισό-
 χριστος ὁ Χριστοῦ μαθητῆς;
 72,26
 μνημόσυνον: ἀπώλετο τὸ μνημό-
 συνον αὐτῶν μετ' ἤχου 190,9
 μοιχεία 232,3
 μοναρχία 58,23· 264,19· 296,8·
 280,25
 Μονογενῆς 282,19
 (Μοῦσαι 230)
 μύσις (11)· μύσις εἰς τὰ εἰδω-
 λολατρικά μυστήρια (11)
 μυθολογία (11)· 156,9· μυθολο-
 γία ἑλληνικὴ (11)
 μῦθος 244,9· 252,23· 254,12·
 μύρον 238,3
 μῦσος 74,10
 μυστήριον (11· 228)· 90,1· 150,4·
 238,25· 158,1· 280,13· αὐξή-
 σωμεν χρηστότητι τὸ μυστή-
 ριον 240,20· ἐγὼ σου τὰ τῆς
 νυκτὸς ἀποκαλύψω μυστήρια
 230,17· ἦν καὶ εἰλικυσας εἰς οὐ-
 ρανούς τῷ καινῷ μυστηρίῳ
 καὶ τῷ ἀρραβῶνι τοῦ Πνεύμα-
 τος 222,11· καὶ ἀγνοησάντων
 τὸ μέγα τῆς συζυγίας μυστήριον
 106,23· κακῶν γέμοντα θη-
 σαυρῶν τε καὶ μυστηρίων 132,4·
 μυστήρια κωμωδούμενα 274,27·

μυστήριον εἰδωλολατρικόν (11)·
 τοῦ αἰ θυσίαι καὶ τελεταὶ καὶ
 μυστήρια; 218,8· ὑποκλέπτων
 τὸ ἀσελγὲς μυστήριον προσχή-
 ματι 214,6· ὦ Χριστέ καὶ Λόγε,
 καὶ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς καὶ
 κόσμου παντὸς μυστήριον 194,
 15
 μύστης, -αι 190,18· 202,16
 μωρία 88,2

N

Ναβουχοδονόσορ (198)· 184,18
 Ναδάβ 188,1
 (Ναζιανζὸς 13· 254)
 Ναύατος 264,18
 (Ναύπλιον 154)
 Νεῖλος 232,16
 Νειλῶοι καταρράκται 244,18
 νέκρωσις: τοὺς διὰ τὴν νέκρωσιν
 ἀθανάτους 96,1
 (Νεοκρέων, ἡγεμῶν Κύπρου, 94)
 Νεφεληγερέτης 168,1
 (Νηρεὺς 84)
 νηστεία 26,5· 218,3
 Νίκαια 266,9
 νίκη 196,5· 200,15· 204,5· οὗτος
 τῆς Χριστοῦ νίκης στέφανος
 190,1
 νόημα 236,24
 νομοθεσία 142,26· 244,15· κατὰ
 τὴν σὴν νομοθεσίαν καὶ ἀλογίαν
 148,14
 νόμος 72,21· 114,11· 132,20· 138,
 28· 158,7· 170,26· ἀγραφον
 προθεῖς νόμον τὸ βούλεσθαι
 84,8· εἶναι γὰρ τοῦ ἡμετέρου
 νόμου μήτε ἀμύνεσθαι, μήτε
 δικάζεσθαι, μήτε κεκτῆσθαι τὴν
 ἀρχήν, μήτε νομίζειν ἴδιόν τι

Ο

ἀλλὰ ζῆν ἐτέρωθι καὶ τῶν παρόντων καταφρονεῖν ὡς οὐκ ὄντων 140,5· ἦν νόμος ἐτύπωσε καὶ χάρις ἐπλήρωσε καὶ Χριστὸς ἐνεκαίνισεν 90,6· καὶ γὰρ νόμος οὗτος αὐτοῖς εἰδέναι μετρεῖν εὐπραγίαν 204,5· καὶ εἰς ἐν ἀγαγεῖν νόμους Ρωμαίων καὶ εἰδῶλων προσκύνησιν 110,22· καὶ νόμον ἓνα γινώσκον μόνον, τὴν τοῦ βασιλέως βούλησιν 86,12· καὶ νόμος εἰς αὐτοῖς ἀρετῆς 178,17· νόμος ἐστὶ βασιλικὸς 110,1· νόμῳ καὶ τάξει ἐπομένους 174,3· οἱ καὶ πλαξὶ θεοχαράκτοις ἐγγραφῆναι τὸν νόμον παρὰ Θεοῦ πιστεύουσι 154,5· ὁ νόμῳ καὶ τάξει Πνεύματος κεχρισμένοι 274,8· οὗτος μὲν γὰρ ἑλληνικῆς ἱερομηνίας ὁ νόμος 236,20· οὕτω δὲ καὶ τὴν τῶν νόμων μετουσίαν προθέντες ἅπασιν ἐλευθέρους, ἴσῃν τε καὶ ὁμότιμον 138,23· τὸ γὰρ βούλεσθαι βασιλέως ἀγραφὸς ἐστὶ 134,6· τοῖς οἰκείοις ἐαλωκότες νόμοις 154,16· τοῦτο γὰρ τὸ δεινότατον, ὅτι ἅ τοῖς νόμοις κολάζεται, ταῦτα ὡς θεῖα σέβεται 174,19· ὧ νόμοι καὶ νομοθέται καὶ βασιλεῖς 138,21· ὡσπερ δὴ Θεοῦ κρίσεως νόμος 220,28

νομηνία 48,21

νοῦς 266,1

Νῶε 38,2· 260,18

Ξ

Ξάνθος 152,17

Ξενοκράτης (96)

(Ὀβίδιος 118)

(Ὀδυσσεὺς 246)

οἰκειότης 26,18

οἰκείωσις: κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ παντός ἀρμονίαν τε καὶ οἰκείωσιν 190,4· τὴν πρὸς τὸ καλὸν οἰκείωσιν ἀγαπῶντες 82,12

οἰκονομία 38,13· 258,19

οἰκουμένη 18,6

οἰωνιστικὴ 156,17

Ὀλυμπία 252,20

Ὀλυμπος (176)· 168,21

Ὀμηρος 94,13· 98,19· 166,18

ὀμόδουλος 286,2

ὀμόθεος 286,2

ὀμολογία 270,21· οὐκ ἠρνησάμεθα τὴν μακαρίαν ὀμολογίαν 116,16· τοὺς ἐμμένοντας τῇ ὀμολογίᾳ περιωθῶν 140,20

ὀμόνοια 174,2· 246,3

ὀργή (10)· 34,15· 118,25· 124,2· 178,6· 200,5· 240,2· ἀνευ δικαίας ὀργῆς ἐκολάσατο 62,10· καὶ ἀνεβάλλετο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὀργὴν ὁ Θεὸς 220,23· μηδὲν τῆς μελλούσης ὀργῆς διὰ τῆς ἡμετέρας χειρὸς ἐλαττώσωμεν 242,1· μὴ τοῖσιν θελήσωμεν τὴν ὀργὴν μετρηθῆναι 240,13· ὀργὴ θεῖα (10)· τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν τοιοῦτων ὀργῆς ἐναργῆ καὶ φανερά γνωρίσματα 184,6

(Ὀρθόδοξος, -οι 266· 269· 276)

ὄρκος 176,10

Ὀρόντης 130,25

Ὀρφεὺς 166,1· 230,15

(Οὐάλης, αὐτοκράτωρ 15· 266· 273)

Ουαλεντίνιοι 264,12
 Ουαλεριανός 194,8
 Ουρανός 174,25
 ούρανός 34,23· 96,8· 138,21· 168,
 17· 190,15· 218,26· 230,2· 254,
 2· ἔσθη φῶς ἐν τῷ οὐρανῷ τὸν
 σταυρὸν περιγράφον 188,7· ἦν
 καὶ ἐλκυσας εἰς οὐρανοῦς τῷ
 καινῷ μυστηρίῳ καὶ τῷ ἄρρα-
 βῶνι τοῦ Πνεύματος 222,11·
 καὶ πάσας εἰς οὐρανὸν ἀνα-
 τείνοντες τὰς ἐλπίδας 234,27·
 καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα νῦν ἐν
 οὐρανῷ δεικνυται πᾶσιν 188,9
 οὐσία 282,9
 Ὁφιούχος 188,21

Π

πάθημα 74,12
 πάθος 206,9· 208,10· 254,1· 268,18·
 276,4· ἀλλὰ καὶ κοιμίζω πᾶσαν
 παθῶν ἐπανάστασιν 238,9· ἦν
 περιποιήσω τοῖς τοῦ μονογε-
 νοῦς Λόγου σου πάθεσιν 222,10·
 μὴ φοβηθῆς τὰ πάθη γέννησιν
 ὁμολογῶν· ἀπαθὲς τὸ θεῖον καὶ
 εἰ γεγέννηκεν 284,22· ὅτι το-
 σοῦτον ἀδύργητος ἦν καὶ τῶν
 παθῶν ὑψηλότερος 212,11· οὐδὲ
 ἠγιάσθη τότε τοῖς σημείοις τοῦ
 πάθους; 190,16· πάθη Χριστοῦ
 26,20· ὦ Χριστέ καὶ Λόγε,
 καὶ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς καὶ
 κόσμου παντός μυστήριον 194,
 15
 παιδαγωγία (9· 13)· 50,23· 234,15
 παιδευσίς 234,17
 Παλαμήδης ὁ Εὐβοεὺς 154,9
 Πᾶν 232,19

Πάνας 104,22
 πανουργία 48,8
 (Παπαεσαγγέλιου Π. 110· 156)
 παραίνεσις (12· 13)· 198,22· 238,
 26
 παρανομία 22,6· 46,14· 140,2·
 190,7· 272,9
 παρασύμβαμα 262,3
 παρουσία 40,13
 παρρησία 140,2· 246,17· 252,11
 262,10· 166,16· 280,3
 Παρύσατις 200,13
 Παταρική Χίμαιρα 134,16
 Πατήρ (16)· 280,22· 282,2· 282,14·
 284,1· τὸν τοῦ μεγάλου Πατρὸς
 καὶ Υἱὸν καὶ Λόγον καὶ προσα-
 γωγέα καὶ ἀρχιερέα καὶ σύν-
 θρονον 106,20
 Παῦλος 90,21
 Πausανίας 80· 95
 Πειθῶ 84,10
 πειρασμός, -οι ἔπειτα ὑπὸ βρα-
 χείας τοῦ πονηροῦ προσβολῆς
 καὶ ὀλίγου πειρασμῶν καύσω-
 νος ἐξηράνθησαν καὶ ἀπέθανον
 30,8· οὐδὲ γενομένης τινὸς αὐ-
 τοῖς θλίψεως, ἡ πειρασμοῦ διὰ
 τὸν Λόγον σκανδαλισθέντες 30,
 14
 Πελοπίδαί 92,11
 Πέλοψ (92)· 92,10
 (Πενθεσίλεια 232)
 (πεντηκοστή 284)
 περίνοια 112,16
 Περίπατος 64,7· 260,3
 (περιτομή 266)
 περιφρόνησις (12· 14)· μυκτῆρ ὕ-
 βριν πνέων καὶ περιφρόνησιν
 214,24· περιφρόνησις ἀπολαύ-
 σεων (14)

(Περσεφόνη 230)

Πέρσης, -αι (12· 130· 268)· 70,7·
100,20· 114,24· 120,12· 192,12·
194,10· 198,6· 200,11· 202,27·
204,5· 218,13

Περσίς 194,22· 246,7· 268,9

Πέτρος 90,20

(Πέτρος Ἀλεξανδρείας 272· 273·
274· 276)

Πιλάτος 90,18

Πίνδαρος 146,1

Πισαῖος 106,13

πίστις (13· 14· 15· 16)· 62,5· 62,13·
74,21· 206,24· 222,26· 246,10·
268,23· 286,19· εἰ καὶ κινεῖται
ζῆλος, ἀλλ' ἡ πίστις κρατεῖ
28,25· καὶ τὴν πίστιν τηρήσας
238,15· τῆ γὰρ εὐσεβείᾳ τὸ θερ-
μὸν προσχωρήσαν ζῆλος ἐγένε-
το· ζῆλος δὲ ἀσφάλεια πίστε-
ως 256,3· τὸ τῆς πίστεως ἔρει-
σμα 270,23

(Πιστὸς 13)

πλάνη (9)· 234,4

Πλάτων (94· 96· 260)· 96,22· 162,
11

Πλάτωνες 64,6

(Πλευρῶν Αἰτωλίας 106)

(Πληξίππος 107)

πλήρωμα 252,27

πλησμονή 236,10

Πνεῦμα (16)· 36,26· ἐνὶ συναρ-
μοσθέντες Πνεύματι τὴν ἐπι-
νίκιον ἄδωμεν ἐκείνην ᾠδὴν 30,
20· ἦν καὶ ἐλκυσας εἰς οὐρανοῦς
τῷ καινῷ μυστηρίῳ καὶ τῷ
ἄρραβῶνι τοῦ Πνεύματος 222,
11· ὁ νόμῳ καὶ τάξει Πνεύματος
κεχρισμένως 274,8· ποιήσας τὰ

ἅγια καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάρι-
τος ἐνυβρίσας 184,15·

Πνεῦμα ἄγιον (16)· 280,25· 282,5·
284,8· 286,7· 288,17

πνευματικὴ χορεία (10)· 26,5
(Πολυδεύκης 156)

(Πολύφημος, κύκλωψ 246)

πονηρία 242,21· καὶ οἷς ἀντιτα-
λαντεύεται πονηρία 182,12·
πρόχειρος γὰρ ἡ πονηρία τῷ
κακῷ μᾶλλον ἀκολουθεῖν ἢ ὑπὸ
τοῦ κρείττονος ἀνακόπτεσθαι
78,11

πόνος: τὸ πολλῷ πόνῳ καὶ πολ-
λοῖς ἰδρῶσι συναυξηθὲν 56,21

Πορφύριος 248,1

πραότης 228,13

πράξις 234,8· 252,6· πράξις εὐ-
χος 238,19

πρεσβύτερος, -οι 228,2

προαίρεσις 44,25· 112,12· 256,2

πρόγνωσις 46,19· 52,9· 68,21· ποῦ
τερατεία προγνώσεως καὶ ση-
μεῖα ἐγγαστριμύθων; 218,10
πρόνοια 262,5· τῆ τάξει δὲ τῆς
προνοίας πάγια καὶ ἀκίνητα
32,6· τοῖς διὰ τῆς προνοίας λό-
γοις 26,25

προσκύνησις: καὶ εἰς ἔν ἀγαγεῖν νό-
μους Ῥωμαίων καὶ εἰδώλων
προσκύνησιν 110,22· μικτῆς οὐ-
σης τῆς προσκυνήσεως 112,1

Πρόσωμος 230,25

πρόσωπον (12· 13· 16)· 88,11· 98,
11· 212,13· προσώπου σχη-
ματισμοὶ καταγέλαστοι τὸ αὐτὸ
φέροντες 214,25

προφητεία 30,27· 46,12

προφήτης 18,20· 226,14· 228,3·
288,6

Πρωτεύς (84)· 84,17· 114,5
 Πυθαγόρας (94· 146)· 146,21·
 148,3
 Πῶρος 12,14

Ρ

Ραδάμανθος 210,23
 ραστώνη 192,23· 286,14
 Ραψάκης ὁ Ἀσσύριος 158,23
 (Ρίσπεν Ἴω. 118)
 Ρωμαῖος, -οι 70,8· 88,9· 102,4·
 106,12· 110,2· 198,10· 200,20·
 204,14· 206,1· 210,10· 212,26·
 216,10· 248,14· 276,12
 (Ρώμη 95· 232· 276)
 (Ρώμη Νέα 255)

Σ

Σάββατον, -α 48,22
 Σαβέλλιος 264,19
 (Σαλαμακίς, νύμφη, 233)
 Σαλμονεύς 194,5
 Σαμαρείτης, -αι 108,2
 Σάμιος, -οι 204,23
 Σαμουήλ 76,8
 Σαούλ 228,14
 (Σάρδεις 136)
 Σαρακηνοὶ 200,26
 σάρκωσις: ὅσα δι' αὐτοῦ Χριστοῦ
 κατὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ πα-
 ρουσίαν καὶ σάρκωσιν 40,12
 σάρξ (266)· 122,9· 126,17· 158,12·
 τῶν μακαρίων ἐκείνων σαρκῶν
 126,18
 Σαυῶν 226,7
 (Σελεύκεια 130)
 Σεμέλη 230,26
 σιμνοπρέπεια 238,20

Σεναχερείμ 158,24· 218,26
 (Σικελία 80)
 Σικελικοὶ κρατῆρες 80,27
 Σίμωνες (194· 244)
 Σίσυφος (194· 244)
 Σίμωνες 264,11
 Σκέθασος 92,16
 Σκιπίωνες 94,6
 σκότος 20,20· 76,21· 228,24· 230,
 5· ἐπεὶ καὶ εἰσι σκότος καὶ σκό-
 τος δημιουργοὶ τῆς κακίας
 76,21· ὁ καὶ ἡμᾶς καθημένους
 ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου
 φωτίσας καὶ συνετίσας 226,3
 Σκύθης, -αι 120,12· 158,5
 Σκύλλα (135)· 134,18
 Σοδομίτης, -αι 188,1
 Σόλων 96,19
 σοφία (10· 14)· 20,19· 146,20·
 154,10· 162,18· 164,5· 252,3·
 260,1· 262,4· 286,16· ἐγὼ δὲ
 δὲ σοφίας θεραπευτῆς 250,6
 (Σπάρτη 94)
 σταυρὸς 78,1· 88,8· 90,14· ἔστη
 φῶς ἐν τῷ οὐρανῷ τὸν σταυρὸν
 περιγράφον 188,7· μὴ μόνον
 εἰς δούλου καταβάντα μορφήν,
 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν
 ἀναβάντα 106,24· οὕτω γὰρ
 τὸν σταυρὸν καὶ τὸν κύκλον
 παρεσχέδιασε 76,5
 στενοχωρία (15)· στενοχωρία τῶν
 χηρῶν καὶ ὀρφανῶν (15)
 Στέφανος 90,21
 Σηθλιτευτικοὶ λόγοι (9· 10· 266)
 (Στοά σεμνή 64,7)
 συγγνώμη 112,9
 συκοφαντία (272)· 272,1
 σύμβαμα 262,3
 (συμπάθεια 14)

συμφορά 130,13· 234,20
 συνειδός 240,10
 σύνεσις 50,25· 56,3· οὐ μᾶλλον
 μὲν τῆς χειρὸς ἢ σύνεσις, μᾶλλον
 δὲ τῆς συνέσεως ἢ χεῖρ
 ἔθανμάζετο· οἱ καὶ δίκην ἔδοσαν
 τῆς συνέσεως 112,5
 συνήθεια 252,25
 σύννοια 238,19
 (Συρακοῦσαι 162)
 (Συρία 120· 130· 274)
 Συών 18,12· 276,8
 σῶμα (12)· 26,12· 30,19· 90,25·
 92,4· 108,10· 126,8· 138,11·
 184,4· 186,12· 202,15· 206,10·
 236,8· 246,19· 250,4· 278,1·
 280,9· 282,23· 286,19· μὴ φαι-
 δρότητι σώματος 236,14
 Σωτήρ: οὐκ ἔψευσάμεθά σε, Σῶτερ
 Χριστέ, 116,15· τὸν μὲν Σωτή-
 ρα καὶ Δεσπότην ἀπάντων 106,
 18
 σωτηρία 58,8· 74,3· 76,12· 198,15·
 οἱ δέιλαιοι τὴν ἑαυτῶν σωτη-
 ρίαν ἀπεμπολήσαντες 30,17· οὔ-
 τε τῷ Θεῷ χάριν ἔσχε τῆς σωτη-
 ρίας· οὔτε τῷ βασιλεῖ, δι' οὐ
 σέσωστο 42,14· σωθεῖς γε σὺν
 τῷ ἀδελφῷ σωτηρίαν ἀπιστον
 καὶ παράδοξον 42,13· ὡς ἂν τις
 βασκαίνων αὐτοῖς τῆς σωτηρίας
 200,20
 σωφροσύνη 176,12· 178,7

Τ

Ταβηλ (174)· 274,10
 Τάνταλος (92)· 244,1
 ταπείνωσις 52,21· 54,3· ἁμαρτία
 μὲν γὰρ ταπεινώσεως μήτηρ,

ἐπιστροφῆς δὲ ταπείνωσις 54,4·
 πρὸ δὲ δόξης ταπείνωσις 52,20
 Ταρσεύς, -εῖς 210,1
 (Ταρσός Μ. Ἀσίας 12)
 (Τάρταρος 164)
 (Ταρτησσός 248)
 (Τατιανός 14)
 Ταῦροι, κάτοικοι Ταύρου, 148,27
 Ταῦρος 92,14· 206,1
 Ταῦρος, ἀστερισμός, 188,21
 (Τειρεσίας 93)
 τελείωσις 90,1· 160,10
 (Τελμησσός 157)
 Τελχίνας (146)· 146,8
 Τηθύς 164,22
 Τίγρις, ποταμός, (12)· 194,22· 196,
 23
 τιμὴ 48,4· 48,17· 52,15· 53,6· 66,
 25· 80,21· 110,27· 112,6· 140,
 15· 144,1· 174,22· 176,3· 208,5·
 228,1· 230,12· 232,16· 246,5· εἰς
 τιμὴν Θεοῦ ζῶντος 252,27·
 τὴν τιμὴν ἔχειν ὡς ὑπὲρ Χρι-
 στοῦ πάσχοντας 80,17· τῆς
 δὲ παρὰ Θεοῦ τιμῆς πᾶσα
 ἔφεισις 82,11· ὡς μεγάλης τιμῆς
 ἀποστερήσειν μέλλων Χριστιαν-
 οὺς 82,19
 τιμωρία 144,10
 Τιτᾶνες 164,23
 (Τιτανίδες 166)
 (Τιτυός 244,1)
 Τραγωδία 194,9· 268,20
 Τραϊανοὶ 194,6
 Τριάς (16)· 254,6· 272,2· 284,20·
 288,2· Τριάς ἁγία (13)
 Τριέσπερος 106,4· 176,17
 Τριπτόλεμος (156)· 156,7· 230,13
 Τροία (154)· 92,15
 τρόπαιον: καὶ γίνεται τρόπαιον

τῷ Θεῷ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν
νίκης, τροπαίου παντός ὑψη-
λότερον 188,10

Τροφώνιος (80)· 80,26

(Τροφωνίου μαντείου 80)

τυραννοκτόνος 176,3

Τύριοι 156,2

(Τῦρος 272)

(Τυφεύς, τιτάν, 118· 134)

τύχη 66,23· 132,13· 194,10

Υ

ὑβρις (12)· 48,1· 52,19· 104,23·

108,10· 126,9· 208,27· 210,2·

222,23· 274,2· μκτῆρ ὑβριν

πνέων καὶ περιφρόνησιν 214,24

ὑβριστής, -αί 242,17· 246,23

ὑγεία 234,23

ὑδρα 134,14

*Υδραι 164,28

Υἱός (16)· 282,14· 282,18· *Ενα

δὲ γεννητὸν Κύριον, τὸν Υἱὸν

280,22· μῆτε ἀναρχον τὸν Υἱὸν

ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ τὸ

Πατὴρ ἴδιον περιέλωμεν 282,

4· τὸν τοῦ μεγάλου Πατὴρ καὶ

Υἱὸν καὶ Λόγον καὶ προσαγω-

γέα καὶ ἀρχιερέα καὶ σύνθρονον

106,20

υἰότης 282,21

ῦμος, -οι 238,16

(ὑπεράσπισις πίστεως 15)

ὑπερηφανία (15)· 218,28· 220,15·

ἔπαρον τὰς χεῖράς σου ἐπὶ

τὰς ὑπερηφανίας αὐτῶν εἰς

τέλος 222,13

ὑπεροψία 176,5· ἔτι δίδωμι πλέον

τῆ πρὶν ἀγάπη τῆς παρουσίας

ὑπεροψίας 28,25

(ὑποκρισία 11)

Φ

φαιδρότης (13)· 252,8· 236,14·

236,23· φαιδρότης διανοίας (13)

Φάλαρις 130,18

Φάνης 166,11

φαντασία 52,9

φάντασμα 184,1

Φαραώ 38,15· 184,18

(Φαῦνος 166)

φθορά 36,1

φιλαδελφία 46,21

φιλανθρωπία 24,22· 52,4· 62,11·

70,17· 112,26· 132,26· 138,23·

160,13· 168,11· 240,24· ἐπε-

σχέθη δὲ τῆ τοῦ Θεοῦ φιλαν-

θρωπία καὶ τοῖς Χριστιανῶν

δάκρυσιν 138,13· τί τὸ τάχος

τῆς ἀπανθρώπου φιλανθρωπί-

ας; 56,17· φιλανθρωπία τοῦ

Θεοῦ 24,22

φιλαυτία 82,5

φιλόδοξος 98,8

φιλόθεος 82,10· 82,12

φιλομάθεια 98,19

φιλονεικία 72,25

φιλοσοφία (15· 93)· 44,6· 50,9·

66,18· 92,21· 98,3· 102,7· 146,

25· 162,13· 250,9· 256,15· 258,

25· 260,23· φιλοσοφία χριστια-

νική (15)

φιλόσοφος (13· 14· 248)· 82,12· 98,

8· 120,19· 124,20· 128,27· 144,

11· 212,10· 242,24· 250,3· 252,

1· 260,8· 268,4· 280,19· φιλό-

σοφος κυνικός (13)· φιλόσοφος

χριστιανός (13)

φιλοτιμία 108,9· 210,20

φιλόχριστος 20,4

φῶβος 42,12· 88,1· 192,3· 232,4·

242,24· 78,2· ἡττῶνται οἱ δαίμονες, λϋνται οἱ φόβοι 78,4· και πᾶσιν οἷς ὁ θεὸς φόβος χαρακτηρίζεται 44,15· ὡσπερ τρίτη τῷ φόβῳ κολάσεως φεύγειν τὴν μοχθηρίαν 82,15

Φοῖβος 176,9

Φοίνικες (86)· 154,3
(Φοινικικὸς κόλπος 130)

φόνος, -οι 274,22

φρόνημα: φιλεῖ γὰρ τὰ γενναῖα φρονήματα 80,3

φρόνησις 274,9

Φρύγες 92,12· 150,1· 156,18· 176,14
(Φρυγία 93)

φύσις 44,17· 106,6· 166,24· 252,9· 256,3· 258,9· 274,14· 282,15· ἀγαθὸν τῇ φύσει τυγχάνον 68,16· ἐπειδὴ τὸ παντελῶς ἀναμάρτητον ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔταξεν ὁ Θεὸς 234,12· νόμῳ καὶ τάξει φύσεως ἐπομένους 174,3· οὐ γὰρ ἐγένετο ποριμωτέρα φύσις ἐκείνης εἰς κακῶν εὗρεσιν καὶ ἐπίνοιαν 184,25· τὸν μὲν διὰ τὴν φύσιν, τὸν δὲ διὰ τὴν μοναρχίαν 280,25· ὧν ἡ φύσις ἕκαινοτόμησε 216,16

φῶς (92)· 20,19· 230,6· 236,18· 238,1· 282,8· ἔστη φῶς ἐν τῷ οὐρανῷ τὸν σταυρὸν περιγράφον 188,7· καὶ ἡλίου φῶς καὶ ἀέρος χύσις 138,22· φῶς ἀληθείας 20,19· ὧν ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς καὶ ὧν ἤδη τὰ ἀπαυγάσματα 96,4

X

Χαλδαῖος, -οι 156,14

Χαλκίς 152,17
(Χαναναῖος, -οι 86)

χαρὰ 26,15

χάρις 22,1· 22,19· 26,2· 146,3· 208,6· δὸς χάριν τοῖς σοῖς στρατιώταις 116,23· ἐρρῦσθημεν ἐν χάριτι τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῇ καρδίᾳ παρακαλοῦντας Θεοῦ 36,19· ἦν νόμος ἐλύπησε καὶ χάρις ἐπλήρωσε καὶ Χριστὸς ἐνεκαίνισεν 90,6· καὶ χάριν ὁμολογεῖ τῷ συστειλαντι 52,26· Κύριος χάριν ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσειται, ταπεινοῖς δὲ διδωσι χάριν 52,22· οὔτε τῷ Θεῷ χάριν ἔσχε τῆς σωτηρίας οὔτε τῷ βασιλεῖ δι' οὐ σέσωστο 49,14· πατήσας τὰ ἀγία καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνουβρίας 184,15· χάριν ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ 24,19· χάρις λόγου 22,3·

Χάρυβδς 136,1

Χίμαιραι 164,28

Χίμαιρα Παταρικὴ 136,16
(Χλωρὸς Κωνσταντίος 42)

χορεία πνευματικὴ 26,5

χρηστότης 58,2· 60,5· 84,20· 222,4· αὐξήσωμεν χρηστότητι τὸ μυστήριον 240,20· καὶ τῇ χρηστότητι προκαλουμένης τὴν ἐπανόρθωσιν 26,27· χρηστότητι νικᾶν θρασύτητα καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀδικοῦντας 180,2

Χριστιανισμὸς (13· 14· 248)· 80,8· 206,23· 256,1

Χριστιανός, -οι (10· 11· 12· 13· 269)· 20,9· 22,8· 52,14· 58,11·

60,14· 66,16· 70,18· 74,5· 82,8·
84,18· 100,18· 102,3· 104,5·
104,13· 106,10· 110,19· 116,13·
122,21· 124,8· 130,11· 132,17·
134,12· 138,5· 142,14· 146,5·
158,4· 162,3· 190,26· 192,7·
220,21· 244,21· 258,5· 260,9·
268,12· 274,2· αἰς Χριστιανοί
τιμᾶν μετάστασιν εὐσεβῆ 206,
8· ἐπεσχέθη δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπία καὶ τοῖς Χριστιανῶν
δάκρυσιν 138,13· ὅλον τὸ
Χριστιανῶν γένος παραστῆναι
τοῖς δαίμοσιν 194,16· ποῦ αἱ
κατὰ Χριστιανῶν μαντεῖαι καὶ
ἀπειλαὶ 218,15· τί γὰρ διαφέρει
τοῦ κίνδυνον προγράψαι Χρι-
στιανοῖς 134,4· Χριστιανοῖς
δὲ ἡδίων ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
πάσχειν 82,8· Χριστιανῶν
δοκιμασία (12) Χριστιανῶν
εὐεξία 52,14· ὡς μεγάλης τι-
μῆς ἀποστερήσειν μέλλων
Χριστιανούς 82,19

Χριστοκτόνος 90,18

Χριστὸς (10)· 20,5· 26,19· 56,19·
72,15· 74,1· 116,6· 118,2· 122,
3· 228,3· 240,18· 270,24· 288,
21· ἀπολογήσασθαι τῷ Χρι-
στῷ δι' αἵματος 118,4· ἐν τῷ
δυναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ 26,
13· ἦν νόμος ἐτύπωσε καὶ χά-
ρις ἐπλήρωσε καὶ Χριστὸς ἐνε-
καινίασεν 90,6 καὶ καταλυθέν-
τα τοῖς Χριστοῦ πάθει 86,2·
καὶ συνεισηλθε τῇ ἐπιδημῖα
Χριστοῦ τὸ κράτος 58, 22· καὶ
τὰς χεῖρας ἀφαγνίζεται τῆς
ἀναιμάκτου θυσίας ἀποκαθαί-
ρων δι' ἧς ἡμεῖς Χριστῷ κοι-

ωνοῦμεν καὶ τῶν παθημά-
των καὶ τῆς θεότητος 74,21·
καὶ τὴν τιμὴν ἔχειν ὡς ὑπὲρ
Χριστοῦ πάσχοντα 80,17· καὶ
τῷ Χριστοῦ καρποφορήσαντες
αἵματι τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ πάθη
26,19· ὅσα δι' αὐτοῦ Χρι-
στοῦ καὶ τὴν σωτήριον αὐ-
τοῦ παρουσίαν καὶ σάρκωσιν
40,12· ὅτι μέγιστον εἰς δόξαν
καὶ τιμιώτατον ἢ τοῦ Χριστοῦ
κλήσις 104,15· οὐκ ἐψευσάμε-
θά σε, Σῶτερ Χριστέ 116,15
οὐκ ἠδέσθης τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ
σφάγια 90,19· οὗτος τῆς Χρι-
στοῦ νίκης ὁ στέφανος 190,1·
σύ κατὰ τῆς μεγάλης τοῦ Χρι-
στοῦ κληρονομίας 90,2· σύ κα-
τὰ τῆς Χριστοῦ θυσίας τοῖς
σοῖς μιάσμασι; 90,10· τὴν
Χριστοῦ παρουσίαν ἀνεδήλω-
σεν ὁ ἄσθῆρ 190,1· τὸν μέγαν
καὶ ἄσπιλον χιτῶνα Χριστόν,
τὸ ἡμέτερον κόσμημα 228,19·
Χριστοῦ Κληρονομία 20,5· ὡ
Χριστέ καὶ Λόγε, καὶ πάθη τοῦ
ἀπαθοῦς καὶ κόσμου παντός
μυστήριον 194,15

Χρυσὰ ἔπη 146,23

(Χρυσόστομος Ἰωάννης, 14)

ψ

ψευδὸς 252,27

ψυχαγωγία 200,25

ψυχὴ (10· 13· 14)· 20,3· 26,12·
46,17· 58,7· 70,27· 92,5· 92,22·
108,10· 116,14· 124,13· 252,13·
276,5· ἀγνισάμενοι καὶ σώμα-
ματα καὶ ψυχὰς καὶ μίαν ἀνα-

λαβόντες φωνήν 30,19· ἀλλὰ διὰ πτωχείαν ψυχῆς καὶ κουφότητα 26,28· ἀλλὰ ψυχῆς καθαρότητι καὶ διανοίας φαιδρότητι 236,22· ἐν ψυχῶν γένος ἀποκηρύττω τῆς πανηγύρεως 28,27· ἐπτοημένας ψυχὰς 28,7· ἔστι τοι γενναίου καὶ φιλοσόφου ψυχῆς μηδὲ πολεμίαν ἀρετὴν ἀτιμάζειν 94,8· καὶ τῇ ψυχῇ δαιμονῶν καὶ τοῖς πράγμασι 78,15· οἱ ἀπλῆν καὶ ἀπαγῆ εἰς εὐσέβειαν παραλαβόντες ψυχὴν 206,18 τίσι τὸν

περὶ ψυχῆς ἐπηγάγομεν κίνδυνον, 142,17· τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα 28,9· ψυχῆς εἶναι τελεωτάτης τε καὶ φιλοσοφωτάτης ἐνόμιζεν 258,6· ψυχῆς καθαρότης (13)· ψυχῶν ὄλων καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀσεβείας 114,14· ὡ τῆς μαριώδους ἐκείνης ψυχῆς 68,2

Ω

(ὦδῆ:· ὦδῆ νικητήριος καὶ εὐχαριστήριος (10)
Ὠκεανὸς 166,22